IOANNIS ALEXANDREI
Philoſophi in Tres Libros
DE ANIMA ARISTOTELIS

BREVES ANNOTATIONES, EX DISSERTATIONIBVS AMMONII HERMEI, CVM QVIBVSDAM PROPRIIS MEDITATIONIBVS.

Nuper è Græco in linguam Latinam conuerſæ.

VENETIIS,

Apud Hieronymum Scotum.

M D LIIII

IOANNIS ALEXANDREI

PHILOPONI

PROOEMIVM IN LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS.

VM nos de anima sermones audituri sumus, de potentiis ipsius animę primum dicendum est, quot scilicet in partes distribuantur, & quale vnaquæque nomen consecuta sit, deinde quot antiquorum de illis opiniones fuerũt, & inter hæc veram de illis opinionem ex diuisione seligere. Primum igitur animales potẽtię in duas partes diuisionem suscipiunt. ipsarum nãq; aliæ sunt rationales, aliæ vero rationis expertes, atque harum vtraq; rursum dupliciter diuiditur. earum enim, quæ ratione vtuntur, partim sunt vitales, & appetentes, partim vero cognoscentes. eodem quoque modo diuiduntur eę, quę ratione carent. Rursus autem quæ rationis, & cognitionis sunt animales potentiæ trifariam diuiduntur, alia.n. quædam est opinio, alia cogitatio, & alia intellectus. opinio igitur ipsa versatur omnino circa vniuersale, quod in sensibilibus est. ipsum nãq; cognoscit, illud enim scit, ꝙ omne album est disgregatiuum visus, quodq; est omnis homo bipes. Veruntamen cogitabilium quoq; conclusiones absque ratione cognoscit, illud enim scit. quod anima est immortalis, quare autem sit immortalis anima, ipsa nescit opinio, nãque illud cogitationis est opus, opinionis vero hoc solum scire, quod est. Quapropter opinio ea est, quæ & vniuersale in sensibilibus, & cogitabilium conclusiones cognoscit. Vnde & Eleates Zeno in eo dialogo, qui Sophista inscribitur, opinionẽ ipsam bene diffinit, cum eã ipsius cogitationis esse extremum dicat, nam cogitatione ratiocinante quod anima sit immortalis, ipsa opinio conclusione accepta hoc solum nouit, ꝙ immortalis est. At cogitatio est veluti via quędam trãsiens a propositionibus ad conclusiones, ex quo etiã nomen ipsum τῆς διανοίας. i. cogitationis traxit, id videlicet cogitatio quærit, vnde est ꝙ anima sit immortalis, deinde ex his. quæ magis aperta sunt, incipiens ad illud, quod exquiritur, transit, ita dicens, anima ipsa sponte mouetur, quod per se mouetur, & semper mouetur, hoc immortale est, anima igitur ipsa est immortalis, & hoc quidem cogitationis est opus. Intellectus vero munus est applicationibus simplicibus, atque ita melius, q̃ per demonstrationem, in rerum cognitionem venire. Quemadmodum enim sensus occurrens fortasse albo, vel huic figuræ melius habet eius cognitionem, quam per demonstrationem, (non enim ad hæc indiget syllogismo, qui hoc album esse demonstret, sed simplici applicatione hoc ipsum cognoscit) eodem quoque modo intellectus ipse intelligibilia simplici applicatione melius, quam per demõstrationem cognoscit. Intellectus autem operatio in hisce solum versatur, quibus in summitatem purgationis, & scientiæ perueniendi facultas data est, quæque per purgatiuas virtutes absque imaginatione, & sine sensu operari consueuerunt, quia.s. est intellectus habitus animę perfectissimus. Vnde Plotinus de eodem dicens inquit. Quicunque operatus est, hic ipse, ꝙ ego dico, cognoscit, quasi status hic neq; verbo possit interpretari. Versatur igitur intellectus circa intelligibilia, quę Timæus diffiniens dicebat esse intelligentiæ cum ratione comprehensibilia. Cogitatio autem circa cogitabilia versatur, opinio vero circa opinabilia, quæ quoque opinabilia Timæus explicans asserit opinioni cum sensu irrationali opinabilia esse. harum vero potẽtiarum ordinem primum tenet intellectus, vltimum opinio, medium cogitatio, quæ nostræ animæ familiariter coniuncta est, quoniam quoque in vniuerso medium ordinem tenet, & per hanc ipsam (dico autem cogitationem) nostra anima, in intelligibilium contemplationem reducitur, quæ quidem nostræ animæ perfectio est. Quia vero simul cum sensibilibus nata est, & connutrita anima nostra, ob eam, quam habet cum sensibus consuetudinem, non potest in contemplationem intelligibilium, atq; immaterialium seipsam reducere. Verum sibi id persuadet illaq; esse corpora, & habere magnitudines, & quæcunque sunt in sensibilibus, ibi etiam ea imaginatur. Quare Plato in Phædone dicit hoc esse omnium, quæ sunt in nobis, difficillimum, ꝙ cum paulisper a corpore tracti otium nacti fuerimus, contemplationiq; diuinorum vacare voluerimus, imaginatio ipsa intercidens nobis perturbationem mouet, & facit nos suspicari Deum ipsum corpus esse, magnitudinemq; & figuram habere, neque nos de Deo absq; corpore, & sine figura intelligere permittit. Quare oportet animam ad sui perfectionem tendentem, primum per cogitationem operari, quæ quodammodo rerum media habet, talia autem sunt cogitabilia, qualis est anima nostra, & contẽplatio de illa, necnon mathematica, quæ immaterialem habent essentiam, quãuis substantiam nequaquam, vt ipsa postquam consueuerit in iis agere sine materia hac via progressa ad ea, quæ perfectæ sunt a materia separata (diuina dico) secedat. Vnde etiam Plotinus, Ducantur, inquit iuuenes per mathematica ad consuetudinem naturæ incorporeæ. At vero si quandoque cogitatio de intelligibilibus ratiocinatur, non tamen per se, sed intellectui complicata id facit, quemadmodum quoque de sensilibus imaginationi coniuncta ratiocinatur. huius igitur intellectus, etsi non multi sumus participes, vestigia tamen quædam huius, atque simulachra sunt in nobis trãsposita, eæ autem sunt communes animi notiones, quas multo melius absque demonstratione, q̃ cum ea pleriq; omnes cognoscimus, vt hæc, ꝙ eidem rei æqualia sibi inuicem æqualia sunt: ꝙ, si ab æqualibus ęqualia auferantur, reliqua sunt ęqualia: ꝙ, in omnibus aut est affirmatio, aut negatio: quod, omnia bonum cupiunt, & alia, quæcunque sunt iis similia. non enim ad horum faciendam fidem præparationis indigemus, at hęc ipsa ꝑ applicationẽ primũ factam melius, q̃ per demonstrationem cognoscimus. hæ igitur cõmunes animi notiones (quemadmodum diximus) per omnia procedẽtes ipsius itellectus manifeste simulachra sunt. Quemadmodum intellectum ipsum scientiæ principium vocant, quo intelligibilia cognoscimus, de quo Aristo. in demonstratiuis contra eos, qui non esse scientiam putabant, exponebat ita, non solum esse scientiam dicimus, verum etiam principium sciẽtiæ, quo terminos ipsos cognoscimus. appellat videlicet terminos ipsas cõmunes animi conceptiones, & terminos, qui sunt in syllogismis. oportet enim ꝙ omnis syllogismus a communibus animi conceptionibus principiũ habeat, quæ quidem (veluti dictum est) ab intellectu veniunt ad nos, nisi que scimus absq; demonstratione, ꝙ hoc quid est homo, aut anima, aut aliquid istiusmodi, vel intelligibilia ipsa terminos dicit, vt fines eorum, quæcunque sunt, terminus nãque est (vt inquit geometra) qui alicuius finis est. principium igitur scientiæ esse intellectum dicit, quia per ipsum communes cogitationes habemus, vnde cogita-

tio velut a principiis scientificas demonstrationes facit, terminos videlicet intelligibilia dicit, quia sunt eorum, quæ sunt, extrema. dicimus igitur, inquit, esse intellectum, quem scientiæ principium vocamus, quo quidem intelligibilia cognoscimus, hæc enim sunt termini vt fines. At quærere dignum est, quoniam dicebamus opinionem ipsam ipsum quidem, quod; scire, ipsum vero, cur, ignorare: dicebamus quoque vniuersale ipsum in sensibilibus, necnon cogitabilium conclusiones nõ ignorare, dignum est, inquam, quærere vnde sit opinioni cognitio hæc vniuersalis in sensibilibus. quo enim demonstrante quod omnis homo sit bipes, hanc ipsam conclusionem accipiens totam sibi illa habet? quemadmodum etiam in cogitabilibus ipsa cogitatione demonstrante ꝙ anima est immortalis, conclusionem ipsam accipiens opinio retinet, neque enim huiusce rei cogitatio demonstrationem fecit, huiusce, inquam, quod est omnis homo bipes, quodque Hinnitus est omnis equi proprium, vel istiusmodi quæcunque alia. neque enim fieri id potest, vt ex particularibus vniuersale credatur, id enim dici nõ potest, quod Xantus, & Balias, & alij equi, qui sunt aut hoc, aut illo in loco, quadrupedes sunt. ideo esse omnes, neque quod hic, aut ille Æthiops niger est, ob eam rem scilicet omnem esse Æthiopa nigrum. Manifestum est igitur ipsam cogitationem nequaquam sensibile demonstrare, multoq; magis etiam patet neque imaginationem, neq; sensum illud haud quaquam facere; quod, quando hisce de rebus dicemus, perspicuum erit, nãque harum vnaquæque particulare aliquid cognoscit. Vnde igitur opinio sensibilium cognoscit vniuersale? dicimus id vt plurimum posse fieri, vt cogitatio in sensibilibus vniuersaliter ratiocinetur, quemadmodum fecit in astris Aristo. qui cum vellet ea esse sphærica demonstrare, vna re, luna scilicet id credibile fecit, dicit enim. quod ea, quæ eiusdem substantiæ sunt, vt in vno se habent, ita in omnibus vt sint necesse est, astra autem omnia eiusdem substantiæ sunt, lunam vero sphæricam esse demonstratum est, ideo id patet, quod alia quoque astra sphærica erunt, possunt etiam, qui fumum vident, argumentari quod ibi sit ignis, vbi fumus est, hoc modo, fumus est in hoc loco, fumus omnis est ex igne, igitur ignis est in hoc loco. fortasse igitur (vt ego dicebar) fieri potest vt ipsa cogitatio ratiocinetur vniuersaliter de quibusdam particularibus & si non in omnibus. Dico tamen, quod anima ipsa rationis particeps in se rerum rationes consubstantiales habet. Verum quia demersæ sunt in materia, fere sunt obrutæ, velut in cinere scintilla latet. quemadmodum igitur, cum quispiam cinerem aliquantulum sodicauerit scintilla statim resplendet, neque iis, qui cinerem demouit, scintillam fecit, sed ea solum, quæ erant impedimento abstulit; eodem modo quoque opinio ab sensu prouocata rationes existentium rerum proponit. similiter etiam magistros inquiunt non nobis in animum inducere cognitionem, sed quæ in nobis veluti latens est, eam ipsam manifestam facere, nam si rationes rerum non essent in nobis, quomodo, cum quispiam præter naturam rerum dissereret, intelligeremus? vt fit, cum duos de anima disputantes audimus, hunc quidem contra iudicamus, atque arguimus naturæ rerum minime consonare, cum illo vero conuenimus, & magis vera proferre fatemur, cur igitur iudicantes eorum dicta hunc quidem vera, illum autem falsa dicere affirmaremus, nisi ipsa rerum ratio nobis inesset? nonne perspicuum illud est, quod ipsi nos per eas. quæ sunt in nobis reconditæ de anima communes notiones disputantium verbis excitatas iudicantes dicimus hunc ipsum vera, illum autem falsa dicere? pari igitur modo & ipsam opinionem fatemur, cum scilicet sensus didicerit hunc, atque hunc esse bipedem, prouocatam, inquam sensu recordari, quod est omnis homo bipes, at commodius eæ dicantur communes animi conceptiones, & intellectus adumbrationes, omnia enim quæcunque melius, quam per demonstrationem scimus ea, per communem animi conceptionem scimus, quę vero demonstrationis indigent, vt a nobis cognoscantur, eorum conclusiones absque demonstratione cognoscere opinionis est opus, etenim sine ratione scit ipsa. quod anima est immortalis, quare horum cognitio cum demonstratione est, neque melius quam per demonstrationem quemadmodum sine demonstratione id scimus, quod omnis hominis risus est proprium. Potentiæ vero animæ, quæ ratione carent, aliæ sunt cognitiones, & aliæ appetitus, & vitæ, ad ipsam cognitionem sensus, & imaginatio pertinent. Sensus autem ab imaginatione differt ideo, quia imaginatio intrinsecus habet cognitionem, sensus vero ad ea, quæ sunt extra, producitur. Sensus enim, quod adest solum, quodq; extrinsecus assumit, id cognoscit, at imaginatio sensibilium formas ab sensu captas, ipsa secum confingit. Vnde eam vocat Aristoteles intellectum passiuum, intellectum videlicet, quia intus habet cognobile, & id simplici applicatione, quemadmodum non per præparationem consequitur intellectus. Passiuum vero vocat, quia cum impressionibus ipsius, neque sine figura cognoscit. ea autem imaginatio dicitur græce phantasia quasi quædam sit phantasia, imaginatio enim statio est imaginum, nãque stant in ea, quæ visa sunt extrinsecus, vterque vero scilicet sensus & imaginatio circa particulare extenditur, etenim licet hoc album, non tamen omne album videt, hoc autem differunt inuicem, ꝙ alter extrinsecus, altera vero intrinsecus cognoscit, & ipsa quidem imaginatio quinque sensuum impressiones amplectitur. Vnus autem quisque sensus, ꝙ est proprium sibi sensibile, illud cognoscit. Quæ vero sunt appetitus, & vitæ. alia est ira, & alia cupiditas. At quispiam quærere posset, quid ita dicamus inter iram, atque cupiditatem distinctionem fieri. Quid enim? nonne cupit ira cum mœrore contra afficere, qui nos in mœrorem compulerit? Quid etiam, nonne ratio ipsa disciplinasq;, & contemplationes cupit? ad hoc igitur dico, ꝙ cupiditas ipsa magis communiter, magisq; etiam proprie dicitur. quemadmodum enim dispositio & communiter, & in habitu dicitur, & adhuc proprie distincta ad habitum, sic ipsa quoque cupiditas, & communiter in omnibus animæ potentiis. at vero magis proprie ad irã separata dicitur. Etenim ex quo nos huc prouidentia misit, vt eo, quæ sunt hic, oriemus nobis hanc hæreditatem, quam conseruare nos vult, ipsa credidit, & vt hoc ipsum faciamus quoniam multa sunt, quæ hanc hæreditatem lædunt (est enim fluxa, atque corruptibilis natura) nobis iram, atque cupiditatem dedit, vt illa a nobis lædentia repelleremus hac vero ꝙ est fluxum, suffulciremus, eæ igitur sunt, quæ ratione vtuntur, quæque illa carent, animales potentiæ. Quæ igitur sunt rationis, & ad cognitionem pertinent, eæ diuisæ sunt potentiæ Actiuæ vero sunt voluntas, & electio, & ipsa quidem voluntas attinet ad solum bonum, sed electio ad vtrunque refertur. Voluntas rursus ipsius per se animæ rationalis, electio vero irrationali complicata est. Quando enim extra generationem ipsa anima est, secundum voluntatem solam operatur, propterea quod est in solo bono, cum vero in generatione est, quia sibi complicatas irrationales potentias habet, ob causas, quas dicemus, tunc implicata parti quæ rationi repugnat, electionem tenet. Quare modo pro ratione, modo contra rationem stat, atque alterum pro altero diligit. eæ igitur sunt animæ rationis compotes potentiæ, præter has vero sunt, quas plantales vocant virtutes, eæq; sunt tres, nutricatio, augmentatio; & generatio, dicunturque ideo plantales, quia in plantis solæ videntur, etenim stercorationibus, atque irrigationibus nutriuntur, & augentur, suiq; consimilia procreant. vitis enim de vite, & olea ex olea procreatur. vt igitur summatim dictum sit, & homines, & animalia, & vegeta sumus, & ex quo sumus homines, quas enumerauimus virtutes rationales, habemus, ex quo autem animalia, eas, quæ extra partem, ex quo vero vegeta, plantales, vegetas. n. dicimus ipsas plãtas, vegetorum nãque est augeri, nutririque; & sui consimilia producere. Quare ipsa etiam dicuntur & viuere & mori, vita autem,

tem, atque mors animæ præsentia, & absentia fit. quæcunque igitur vitas meliores habent, necesse est, vt ea etiam deteriores habeant, verum e diuerso non fit, non enim fieri id potest, vt ij potentias rationales habeant, quibus non prius deteriores datæ sint. atqui neque in sensibus melioris potest esse particeps is, qui non sit compos deterioris, quæ igitur sunt consortia visus, hæc eadem sunt & auditus, & reliquorum, item quæcunque habent auditum, illa eadem tenent & odoratum, & gustum, & tactum, non autem omnino visum, veluti talpa. at profecto quædam sunt omnibus carentia sensibus, præter quam tactu, vt spongiæ. Quamobrem nullo modo potest is esse melioris compos, qui non sit deterioris particeps, hoc autem non ideo, quia meliores prioribus indigeant, vt inde sustineantur, sed econuerso corpus meliorum non potest esse consors, nisi prius deteriores acceperit. non enim corpus vim rationis expertem participare potest, quod plantalis prius partem non assumpserit, neque habere rationalem potest, nisi harum vtriusque particeps fuerit, etenim, quia oportebat vt nulla species corrumperetur, ne ue propterea mundus imperfectus esset (est enim mundus ipsarum specierum plenitudo) neque id fieri poterat, vt quæ generarentur, & corrumperentur, hic eadem numero manerent, ideo & ipsæ, quam potuerunt, æternitatem cepere. Deinde quod omnia immortalitatem cupiunt ipsis primi, veluti id sit proprium cuiusque principium, cuncta, quam pro sua vnumquodque mensura capere potest, immortalitatem participant, ob eam rem, quæ sunt hic, cum numero non possint esse æterna, eorum vnumquodque sui simile procreando consors eius æternitatis efficitur, & hoc est opus naturæ maxime consideratum, quod scilicet in naturalibus vnumquodq; sui consimile alterum producat. igitur quoniam generationis indigemus, ipsaque generandi virtus est in magnitudine definita, propterea augmentatione nobis opus est, at quia augmentatio per nutrimentum fit, ideo vis nutricandi nobis est necessaria. quas ob res & nos, & bruta naturalium potentiarum participes sumus. Quare cum quid agimus, per has ipsas virtutes, quemadmodum plantæ faciunt, operamur cum vero per iram, aut per cupiditatem, similiter atque animalis rationis expertia facimus, at cum ratione vtimur, tunc hominis munere solum fungimur. hac de causa Plotinus diuinissime dixit, qui furore quodam perciti secundum nutriendi vires agunt, eos cum periculo tentare, vt in arbores mutentur. Enimuero dignum est, vt consideremus, quænam differentia sit cupiditatis aduersus naturales virtutes nutriendiq;, & generandi, nõ enim videmus agere cupiditatem circa aliud quodpiam, præterquam nutrimenta, & generandi vires, vnde id experitur cupiditas, vt cum potentiis plantalibus eadem fit. Quid igitur dicimus? non est idem, quia cupiditas agit cum sensu, plantales vero virtutes sine sensu agunt. hinc est quod animalia etiam rationis expertia cum fœminas viderint, in appetitum mouentur. quapropter cum cognitione quadam cupiditas est, non autem sic operationes plantales, atqui dormientes etiam sæpenumero nullo neque sensu, neque imaginatione adducti semẽ emittimus, pari modo videlicet operantes, ac plantales ipsæ virtutes faciunt. Quemadmodum enim cum rationalis potentia est in seruitutem mãcipata eius, quæ ratione abutitur, omne consilium mouet in cibi, venereorumq; expletionem, neque propterea cum plantalibus potentiis esse eandem rationem dicimus, simili quoq; modo fatemur in cupiditate. Verum virtutum plantalium illud est proprium, quod simpliciter nutrimentum, genituramq; sine sensu concupiscũt, cupiditatis vero, quod escam talem, talemq; coitionem, & simpliciter suauitatem desiderat. Quid igitur? duarum potentiarum scilicet cupiditatis, & plantalis vnus, & idẽ effectus est? non est vnus inquam, verum simplici modo eius virtutis, quæ pertinet ad plantas, nutrimentum est, aut genitura. cupiditatis vero finis est ipsa voluptas, est autem in ipsius cupiditatis finis, vt (quemadmodum dixi) eo ipso desiderio & sortem nostrã, & generis successionem conseruemus. at rationis, cum ea cupiditati deseruit, quenquam esse talis operationis finem nequaquam dico, nãque præter naturam rationi talis est finis, quæ autem præter naturam sunt, ad aliquam finem minime respiciunt. etenim ratio, cum seruit, non suum, sed cupiditatis finem voluptatem præparat. At ne quispiam in illam vulgarem dubitationem veniat. Quid? igitur tres animas habemus? & tribus gubernamur? Dico.n. quod velut anima huic coniuncta corpori videtur quidem vnum quoddam facere, vere tamen non est vnum quid, eodem quoque modo rationis experti potentiæ copulata, & plantali singularem quandam continuationem facit propter propinquitatem, ea enim quæ ratione vacat pars continenter illi, quæ ratione vtitur, exaptata est, plantalis vero huic, quæ rationis haud est particeps, atque ideo propter eum, in quo simul sunt, affectum, consensum esse vnum dicimus, tum etiam quia rationalis potentiis reliquis, velut instrumentis vtitur Harum autem virtutum, plantalium scilicet & brutalium, aliæ quidem magis, aliæ vero minus rationali animæ proximæ sunt. hæ propiores sunt, quæ rationem non habent, natura enim ita comparatæ sunt, vt exaudiant ipsam rationem. quare nos cupiditates cũ increpamus, mitiores ipsas facimus.

Increpuit verbo percusso pectore corda.

& rursus.

Cor perfer, nãque & peius quandoque tulisti.

Consuesce te ipsum moderari ab ira, a voluptate, a tristitia, & quæcunque consimilia sunt. at quid ego dico hęc in nobis? nonne quoque ferarum multę ratione ipsa mansuetiores redduntur? Plantales vero, vtpote quæ rationem non exaudiant, ab anima rationali spatio longiore distant? non enim nutritiuæ virtuti ad imponendum est, quãtum nutrire debeat, aut augmentatiuæ quãtum augere, sed neque generatiuæ, quare & inuiti sæpenumero semen in somnis emittimus Quod si ipsam generãdi vim modestiorem facimus, illud est manifestum, quod non ipsam potentiam simpliciter, verum cupiditatem ipsam reprimimus, etenim potentia ipsa nihilominus manet, & si nihil operetur, & hæ quidem sunt animæ virtutes quæque ratione vtuntur, quæque illa carent, & demum, quę in plantis vegetant. Vniuerse vero animam alij dicunt esse incorpoream, alij autem corpus, qui corpus eam dicunt, alij simplex esse, alij vero compositum, & qui compositum fatentur, alij quidem ex coniunctis corporibus, alij vero ex disiunctis. At eorũ, qui simplex esse corpus aĩam dixerunt, alij expoluerunt eam esse corpus æthereum, quod idem est, ac si diceremus cœleste, quemadmodum ipse Ponticus Heraclides, alij autem illam esse ignem disseruerunt, vt Heraclitus, qui quoniam omnium, quæcunq; sunt, ignem esse principium dicebat, ideo quoque animam, propter facilem motum igneam esse asseuerabat. Alij vero aeream, velut Anaximenes, & e Stoicis quidam, alij autem ex aqua eam constare volebant, vt Thales, & Hippon, is, qui vocatus est Atheos, quod enim viderunt humanum semen ex humiditate constare. propterea principium omnium, quæcunque sunt aquam ipsam nominauerunt. Verum terream eam esse nullus ausus est dicere, cum grauitatem, atque immobilitatem terræ cognoscerent. igitur, qui simplex corpus esse dixerunt animam, quoniam & quinque sola corpora simplicia sunt, illi possunt, & soli quidem, inter eos, qui corpus illam esse dixerunt, immortalem fateri, qui vero compositum corpus esse eam crediderunt, partim voluerunt esse ex elementis haud adiunctis, vt Democritus, & Leucippus. & simpliciter, qui atomos, hoc est indiuidua corpora introduxerunt, ij enim principia rerum esse dicebant indiuidua corpuscula & vacuum, atque ob eam rem animam ipsam propter facilem motũ sphæricis ex atomis constare dicebant, partim vero de coniunctis factam disputabãt, vt Critias, qui ex triginta fuit vnus. is nãque animam esse sanguinem dicebat, etenim (inquit ille) sanguis homi-

nibus est intelligendi cordata vis, ex his autem, qui animam esse incorpoream opinati sunt, aliqui illam esse a corporibus separabilem dixerunt, aliqui vero separari non posse, & horum qui non esse eam separabilem volebant, alij esse eam rationem temperamenti dicebant, vt cum duplus ignis aquæ admistus sit, vel sesquialter, vel aliquid tale animam facit, ratio enim dupla vel sesquialtera, quæcunque accidit, ea est anima. Alij autem ipsum temperamentum, alij vero entelechiam esse volebant, est autem entelechia perfectio, & species ipsius subiecti. a temperamento autem ipsa ratio differt, nanque ratio in ipsa quantitate consideratur in sesquialtero, vel in duplo, vel in alio quodam, & simpliciter habitus alterius ad alterum pro quantitate determinatus, ipsa temperatorum ratio est, temperamentum vero qualitas est ex admistis qualitatibus perfecta. veluti cum de calido, & frigido tepidum temperamentum quoddam factum est, vel ex albo, & nigro fuscum. At ipsa entelechia est ipsa rei subiectæ perfectio, de tali videlicet elementorum compositione materiæ species adueniens, veluti cœno testæ cum species aduenit. ij vero, qui separabilem disseruerunt, animam quidem totam, & rationis participem, & rationis expertem, & eam, quam vegetatiuam dicunt, ab corpore separabilem esse dixerunt, vt ipse Numenius, qui errauit in verbis Platonis in Phędro dicentis, omnem esse animam immortalem, cum Plato eo in loco manifeste de rationali hominum anima sermonem faciat. Quod enim brutorum animam mori Plato intellexerit, id eius verba in medium adducentes aperte satis demonstraturi sumus. Qui vero esse eam inseparabilem dixerunt, eam esse mortalem propterea voluerunt, quod esset inseparabilis, de quorum numero est Alexander Aphrodisieus, qui & Aristotelem in opinionem suam conuellere tentat. Alij autem separabilem quidem esse rationalem, & vegetatricem vero, & quæ ratione caret, haud vllo modo separari. Sed horum aliqui dixerunt vtrasque ab huiusce corporis crassitudine separabiles, aliqui vero ab hac vegetatricem solam non esse separabilem, quæ autem rationis est expers, ab hoc quidem separari, ab alio vero quodam corpore spirabili scilicet nequaquam. quæ opinio, quemadmodum demonstrabimus, vera est, & eam Plato, & Aristoteles in primis habuerunt. Quod enim talis Aristotelis fuerit opinio, & aliam quidem separabilem, aliam vero non separabilem intellexerit, de pluribus locis manifeste demonstrari potest. In fine igitur tractatus de partibus animalium, qui ante hoc opus continenter est, vbi dixisset vnamquamque animalium partem secundum quandam vitalem operationem formari, veluti cor, & hepar, & cerebrum, & reliqua, vtrum (inquit) hanc operationem animam vocare oporteat, an animæ partem an non sine anima, quærendum est. quare multam quidem, latitudinem, immo profunditatem animarum vidit. Præterea vtrum (inquit) de omni anima naturalis Philosophi disserere interest? an non de omni? verum de ea, quæ non sit absque materia? hinc ergo a materia separabilem esse animam cognouit. Si enim (inquit) de omni anima naturalis disputabit, id patet, quod etiam de intellectu. Quod si de intellectu, necesse est, quod etiam de intelligibilibus loquatur, intellectus nanque intelligibilium est intellectus quemadmodum quoque sensus est sensilium sensus, hæc enim sunt ad aliquid dicta. de intelligibilibus autem disputare ipsius primi Philosophi interest. Accidet igitur quod ipse naturalis de omnibus tractabit, quęcunque sunt, quod quidem absurdum est, deque sensilibus propter sensum, deque his, quæ intelliguntur intellectus causa. Atque etiam in tractatu de generatione animalium dicit. Videtur enim extrinsecus ingredi intellectus, & esse diuinus, nanque cum alio nullo eius operatio communicat, corporis enim operatio est. Rursus etiam hoc eodem in libro cum de affectibus animæ dixisset ira, cupiditate, atque aliis, quod scilicet a corpore separari non possunt. Propterea (inquit) speculari naturalis interest, vel de omni anima, vel de ea, quæ non sit absque materia. cognouit igitur aliquam esse animam, quæ a materia separaretur. In secunda etiam disputatione postquam de potentiis aliis animæ quæsiuit, vtrum sit vnaquæque anima, an pars animæ, de intellectu autem inquit, deque potentia contemplatiua nondum patet. Sed aliud esse animæ genus, & hoc solum posse separari videtur, quemadmodum ab corruptibili æternum. item in tertia disputatione, siquidem est (inquit) intelligere, vt sentire, aut pati aliquid, vtique erit ab intelligibili, aut alterum quidpiam tale, impatibile igitur esse oportet, & paulopost hoc solum separatur quod est, & hoc solum immortale, atque æternum. Verum quod hoc sit impatibile, non memoramus, intellectus autem, qui patitur, corruptibilis est. Manifeste igitur per hæc, & impatibilem, & immortalem, & æternum esse intellectũ dixit, atque etiam secundum se separabilem. imaginationem vero voluit esse corruptibilem: eamque ipsam patibilem intellectum vocauit, intellectum quidẽ, quod apud seipsum cognobile habeat, patibilem vero, quia cum impressionibus. in eodem sermone rursus ita prosequitur, is ergo, quem animæ intellectum vocaui (cum autem intellectum voco, quo anima ipsa cogitat, & deprehendit) nihil est operatione eorum, quæ sunt, antequam intelligat, quare neq; ipsum commistum esse corpori consentaneum est item paulo infra secernentes ab intellectu sensum. dicit ipsum sensum, cum ex his, quæ sentiri possunt, maiora perceperit, ea, quæ minus sentiantur, percipere non posse. Sed intellectum, quanto ex his, quæ in ipsum veniunt, apprehendat maiora, eo facilius minora comprehendit. huius autem rei esse causam dicit, quod ipsum sensitiuum non sine corpore est, intellectus vero separabilis est ab eo. Rursus etiam sic, atque is intellectus separabilis, & impermistus, & impatibilis substantia. item quoque ante hæc in primo sermone hoc modo scripsit. intellectus autem videtur innasci substantia quædam existens, neque corrumpi, maxime enim ab ea, quæ sit in senio languens debilitas, corrumperetur. item, qualem enim particulam, aut quomodo intellectus continebit, difficile est fingere. item de intellectu autem, & speculatiua potentia nondum patet, sed animæ genus aliud esse videtur, & hoc ipsum solum separari posse velut a corruptibili ęternũ. Quare esse ipsum ab corpore separabilem, neque agere cum corpore, atque insuper esse eum æternum vult. At hæc de multis, quibus demonstrare possemus Aristotelem voluisse rationalem esse animam immortalem & ab corpore separabilem, dicta sufficiant. Enimuero superfluum putamus esse dicere Platonem cognouisse animam rationis compotem immortalem esse. quod autem rationis expertem morti esse obnoxiam intellexerit, in Timæo satis idonea dicta sunt. Postquam enim (inquit) opifex omnem diuinam naturam creauit, tum quæ aperta, tum quæ occulta est, ad ipsos ait, adhuc genera tria mortalia ad ornamẽtum mundi deficiunt, terreum videlicet, aereũ, & aqueũ, quæ nisi fiant, hic erit mundus imperfectus, hæc autem per me facta, & vitam participantia diis adæquata sint, vt igitur mortalia quoque sint, & hic mundus vere sit omne, vertite vos secundum naturã in animalium mortalium creationem transferentes exemplum de potentia mea circa generationem vestem, atque eius quod in ipsis tale futurum est, vt cum immortalibus appellatione conueniat, diuinumque vocetur, principatumque teneat, ego vobis seminaque, & initium tradam, vos exequi cætera par est, vt immortali naturæ mortalem attexentes faciatis, generetisque animalia. Quare rationis expertem animam rationi adnexam mortalem esse manifeste dicit. Quodcunque autem rationale mortalibus inest animalibus, illud principale, diuinum, atque immortale est, atque ideo principem penitus esse rationem profert. Quod igitur & Platoni & Aristoteli videatur anima neque omnis a corpore separabilis, neque omnis non separabilis, at rationalis quidem separari, reliqua vero nequaquam, id manifestum est, etenim non oportet in enunciationibus antiquorum acquiescere, verum

omnium

omnium rerum demonstrationes colligere, nanque ex omni parte dogmata haec ad vitam nostram pertinent, maxime autem quod nobis nihil est magis proprium, quam vt nos ipsos cognoscamus. igitur singulatim quęcunque dicta sunt, ostendemus, quod scilicet omnis est anima incorporea, ꝙ ab omni corpore rationalis vna separatur, atque ob eam rem immortalis est. quod item ea, quae ratione caret, ab hac ipsa crassitudine separabilis est, quae tamen a spiritu non separatur, etiam si sit omnino hoc ipsum spiritale corpus. item quod in tempus aliquod post huiusce corporis exitum perseuerat, quodq; hoc in crasso corpore anima ipsa plantalis esse habet, atque cum eo corrumpitur. Quod igitur omnes, qui opinantur, & dicunt esse corpus animam siue simplex, siue compositum, ij falso dicant, atque opinentur, ne vna sola ratione redarguamus cōmmune ad omnes contra adduximus argumētum. Nullum ergo posse esse animam corpus declaretur hoc modo. corpus omne suapte natura dissolubile est; atque in infinita parti potest. quare sustentationis eget auxilio. Quoniam autem anima, vel alia quaedam potentia, ipsa est, quae sustinet, vtrum corpus est anima, an incorporeum? nam si ea corpus est alia rursus indiget sustentante, & sic deinceps illud idem interrogabimus, vtrum corpus, an incorporeum? & hoc, in infinitum, necesse est igitur vt quae corpora sustentat potentia, ea sit incorporea, at anima est animatorum corporum sustentatio, omnis igitur anima est incorporea. In hoc autem libro Aristoteles, postquam multipliciter, & varie has ipsas opiniones redarguit, hoc etiam addit. quid (inquit) ego in aliis dico? potentiarum animae, quae pertinent ad cognitionem, sensus est vltimus, qui & ipse incorporeus linealibus necessitatibus demonstratur. igitur si vltima potentia est incorporea, tanto magis non esse corpus potentiores credimus. Quomodo ergo illud ostendit? nullum (inquit) corpus eodem tempore in eadem parte contraria suscipit, nō enim tempore eodem digitus totus & albus, & niger esse potest, neque simul eodem momento & calere, & frigescere: sensus autem vno, & eodem tempore pariter contraria comprehendit, in legendo enim simul albumq;, & nigrum suscipit. quare scit hoc esse primum, hoc autem secundum in secernendo ab albo nigrum. Quonam modo igitur eodem tempore contraria visus apprehendit? vtrum ne in parte eadem? an in altera quidem nigrum, in altera autem album? Siquidem igitur in eadem parte, videlicet indiuidue eadem percipit, etiam est incorporeus. Sin autem in vna, & altera parte. Simile est (inquit) quemadmodum si hoc ego, tu vero illud sentires. Veluti si dicas (inquit) quod ego vidi, id aliud est ab eo, ꝙ vidisti tu, nāque vnum, & idem iudicans esse oportet, & in eodem discreta percipere, corpus autem in eodem tempore circa eandem partem contrariis, vel simpliciter diuersis occurrere nō potest. At sensus eodem temporis interuallo & albo, & nigro obiicitur, indiuidue igitur occurrit, est ergo propterea incorporeus & enim si in altera, atque altera parte nigrum atque album perciperet, non quidem ab nigro album diiudicare posset, nemo enim q. ab se videtur, discernit ab eo, ꝙ ab altero videtur quod autem & imaginatio sit incorporea, atque sine partibus, inde patet quod nulla causa est, vnde formae succedentes deleant eas, quae in ea prius impressae fuerant. Quod, siquidem corpus esset, accideret quemadmodum fieri in cera videmus, vbi quae prius erant signa, ea delentur ab iis, quae succedunt. at etiam plantalis anima, quae sensu inferior est. & ipsae etiam plantales rationes aperte partiri non posse demonstrantur neq; propterea corpus esse, nāque in vnaquaq; seminis particula rationes plantales eo modo sunt, vt partiri non possint, quomodo etiam in omni semine & nutriendi, & augumentandi, & formandi rationes sunt. vt enim si conceperit vterus iniectum semen totum animal absolutum perficit: sic, licet, non totum, sed partem seminis acceperit, nihilominus ipsum faciet. igitur si plantales rationes animalis corpus essent, non & quae capitis, & quae pedum, & quae omnium partium sunt rationes in eadem parte simul esse possent, nunc autem sunt in hac ipsa parte, sunt ergo incorporeae. est enim idem indiuiduum quod incorporeum, velut etiam in tota arbore sic in ramo, sic in palmite, sic in ipso grano & nutricandi, & augendi, et generandi virtus est. At forsassis quispiam dubitauerit quęrens, vnde igitur monstra? nonne ea aut defectu, aut superabundantia seminis fiunt? item cur si abscindatur frumenti particula, reliquum non germinat? item quid ita cortex pullulat, non frondes? vel tale aliquid, atqui hae ipsae sunt arboris partes. De monstris igitur dico. quod materia est ipsorum causa, quoniam pro q̄titate, & qualitate ipsam materiam congruere oportet, animalis autem materia sunt ipsa menstrua, quae quidem materia si superet, aut deficiat, aut praeter naturam qualitatem habeat ipsa est monstrorum causa. & vniuerse quidem dico eas ipsas potentias esse incorporeas, verum sine subiecto corpore non esse, atque moderati subiecti indigere & quantitate, & qualitate, vt sint. Veluti circulus, & simpliciter figura demonstratur. ipsa enim figura per se sine quantitate, & magnitudine, & simpliciter incorporea non consisteret, nisi indefinita magnitudine, & qualitate subiecta perciperetur in corpore videlicet paruo, & breui non quidem circulus contineretur, neque in liquido, aut praeterfluenti constare posset. igitur eodem modo & in hac re dico quod, & si eae rationes per se sint indiuiduae, tamen ex quo in subiecto corpore id habēt, vt sint, non generaliter omne corpus, vel quodcunque acciderit, eas rationes suscipere potest. Quare subiecti conuenientia necessaria est. quod si peritus in tota arbore, & in partibus potentiae omnes perfectae inueniuntur, idest videlicet nullam aliam ob causam, nisi quod ipsae per se sunt indiuiduae nāque si essent corpora, non quidem in abscisso ramo totae essent. ipsaq; esset arbor mutila. Si vero quispiam dicat se posse dicere haec esse corpora homoeomeria, per quae totum veniunt, est enim corpus homoeomerium, quod eiusdem speciei est in parte, atque in toto, velut in carne (pars enim carnis vero est) ad hoc ita dicamus, quod ea, si quidem corpora essent homoeomeria, non quidem tota per tota subiecta procederent, non enim fieri illud potest vt corpus per corpus procedat. igitur si deteriores animae potentiae sunt incorporeae, tanto magis ipsa rationalis, cum sit aliis multo melior, est incorporea, quemadmodum per communes rationes demonstratum est. nunc autem, quae in ea sunt propria, dicamus ita. Nullum ex corporibus seipsum noscit, nec ad se conuertitur, non enim seipsa nouit manus, aut aliud ex corporibus quicquam: at ne quidem potentiae rationis expertes, quanquam sunt incorporeae nouerunt ipsae se, non enim aut visus, aut auditus, aut simpliciter sensus seipsum noscit, neque cuius naturae sit, ipse quaerit, verum ipsa est ratio quae de sensibus inquirit anima vero rationalis cognoscit ipsa se quare ipsa est quaerens, ipsa quaesita, ipsa inueniens, ipsa inuenta, ipsa cognoscens & cognita: manifeste ergo eam esse incorpoream patet. Potentiae autem, quae sunt in subiecto corpore cum corpore ipso vigent, & absolescunt, tales igitur sunt sensus, ira, cupiditas: anima vero rationalis econtrario, flaccescente enim corpore ipsa viget, non est igitur in subiecto corpore. Praeterea nihil est quod subiectum suum corrumpi curet, etenim quaecunque sunt, omnia ea esse cupiunt. At anima rationalis corpus ipsum paruipendit, atque laboribus per virtutem domat, ipsumq; saepe numero penitus derelinquit igitur in subiecto corpore non habet esse. quod ergo nulla animalis potentia sit corpus, id demonstratum est. Adhuc autem demōstrare oportet animam rationis participem ab omni corpore substantiam selectam tenere, reliquas vero eam ipsam in corpore habere, quae ratione caret in spiritu, quae vegetat, in hac videlicet crassitudine. quo igitur haec ipsa ostendamus, illud breuiter anticipiemus Regulam quandam nobis in prooemio propositi libri tradidit Aristo. quae quidem communiter omnibus philosophis placuit, & iis, qui immortalem, & iis, qui morta-

lem animam crediderunt. ea autem regula talis est. Oportet (inquit ille) ex operationibus iudicare substantias, vna enim quæque substantia coordinatam habet operationem, nulla igitur (inquit) separabilis est a corpore substantia, quæ nullam a corpore actionem separabilem tenet. Si nāque ea, quæ substantia est separabilis, nullam sine corpore operationem habet, postquam separata est a corpore, nihil quidem, circa quod agat, habebit, atque ideo frustra erit at nihil neque Deus, neque natura frustra quicquam faciunt: non igitur fieri id potest, vt substantia separabilis nullam sine corpore operationem habeat. item alia regula est hæc, quæcunque habet a corpore separabilem operationē substantia, necessario quoque ipsa erit a corpore separabilis. Quod si minus erit separabilis, illud acciderit, quod scilicet a causa productum sua causa dignius erit, quodque indignius digniore magis dignum, quod quidem absurdum est. Semper enim causam effectu meliorem esse oportet, quodque est natura prius, inferiore dignius, quod enim natura prius est, idest melius. nonne igitur ita est hoc? nos quidem scimus operationem de potentia esse omnē, deq; substantia potentiam omnem procedere, atqui tertia est a substantia in ordine operatio. Quod si a rorpore inseparabilis substātia est, operatio vero separabilis, & si dignius est inseparabile eo, quod separatur, Idro quam substantia melior operatio ferenda est, atque idem direndum, quod est esse sua causa dignius, quodque natura secundum, immo tertium sit, id esse primo superius, quod quidem absurdum est. non igitur fieri id potest, vt actio separabilis a corpore, non e substantia, atque eadem separabili, descendat. Hæ igitur Aristotelis regulæ nobis prosunt. Secunda quidem ad rationem de anima rationali: prima vero ad eam, quæ pertinet ad reliquas.

Quare de rationali hactenus diximus, an nulla a corpore inseparabilis substantia habeat actionem separabilem. Demonstrabimus autem in anima separabilem a corpore operationem, penitus esse & ipsam separabilem, quāobrem cum de intelligibilibus anima considerat, & sibi Dei notiones proponit, idest apertum, quod istiusmodi operationem ab toto corpore separabilem tenet, pari quoque modo cum seipsa quærit, nusquam enim neque cooperante in hisce vtitur, neque ipsa circa corpus operatur. Qualis talis omnis actio a corpore, atque imaginatione separata est. Quod si separabilis est operatio, necessario & ipsa separabilis erit substantia, at substantia separabilis necessario omnino erit æterna, communiter enim hoc omnes fatentur, videlicet quod omnis a corporibus substantia separabilis est æterna. Cōsidera enim si separabilis non est æterna, verum genita, & corruptibilis, aut ea prius quam generaretur, generari potuit, aut non potuit, quod si non potuit, non quidem facta est, non enim fieri id potest, vt quod generari non datur, id generetur. Quod si potuit, omnino quidem materialis erat. Hoc enim quod scilicet aliquid possit aliquando esse, vel non esse, ad ipsam materiam pertinet. Sin autem immaterialia sunt a materia separabilia, de potentia ad actum non venient, sed semper actu erunt.

Item aliter. quicquid corrumpitur, id duobus modis corrumpitur, vel enim more corporum facta resolutione in elementa, vel incorporeum cum species extinguitur discrepantia subiecti, in quo datur illi esse. Veluti etiam harmonia remissis chordis rorrumpitur. neutro ergo horum modorum animam rationalem corrūpi licet, nam neque vt corpora, est enim incorporea: neque vt ea, quæ & si sunt incorporea, in corpore tamen subiecto illis est esse datum. Demonstratum nāque idest eam esse a corpore separabilem, quod si notum est, illud etiam simul patuit, quod ea est æterna, atque hæc quidem de rationali anima dicta sint. Præterea autē de reliquis quoque dicamus, deq; ea, quæ ratione caret, deq; ea, quæ vegetandi vis est, quod enim ipsæ sint inseparabiles, ex prædicta regula id patet. Quod si demonstrabimus nullam eas a corpore separabilem operationem habere, necesse erit omnino eas ipsas non esse separabiles in corpore igitur, & circa corpus earum sunt omnes operationes, nāque & nutritiua, & augmentatiua, & generatiua sunt in corpore, & per corpus operantur, & circa corpora. atqui ira etiam atque cupiditas, ira enim sanguinem circa cor mouet, hepar autem quomodocunque cupiditas afficit, in corpore igitur, & per corpus, atq; etiam circa rorpora valent. vel enim cibariorum, vel nitoris, vel vniuerse rerum, quæ ad corpus pertinent, appetitus est ipsa cupiditas, ira autem nititur eum contra ad tristitiam torquere, qui tali in re quicquam nocuerit. Quare si non sunt harum sine rorpore actiones, ex necessitate substantiæ quoque sunt ita. quorsum enim separatæ a corporibus operabuntur? quid nutrient? aut quid augebunt? aut quid tandem generabunt? quem iterum tristitia contra complectentur? at neque ipsa cupiditas quicquam suauis habebit, vnde ad appetitum moueatur.

Quare frustra erunt. Quod si non id fieri potest, vt scilicet aliquid frustra sit, illud certe credendum est quod illa non est a corporibus separata substantia, de qua tales procedunt operationes. Enim vero vegetandi vis non est ab hac crassitudine separabilis, cum qua etiam corrumpitur, & id patet ex quibus ipse potentiæ sunt, & in plantis, in quibus spiritale corpus non videtur. demonstrantur autem post animæ ipsius exitum permanentes adhuc in rorpore breue quoddam tempus, alioquin vnde illa putrida, & quæ facile dissolui potest auctio? In mortuis enim & vngues & pili augentur. Si autem auctiuæ facultatis etiam post mortem est in corpore aliqđ vestigium, nutritiuæ quoque facultatis aliquod esse vestigium necesse est. Propter auctionem enim alimentum est. Hinc ergo manifestum est, quod in hoc corpore esse suum habent hæ facultates. Quod si habent, & generatiuam quoque habere necesse est. In eadem enim est serie, & roordinatione. Quare vbi illæ sunt, & ipsa quoq; necessario videtur inesse. Huius autem & in mortuo corpore dixerit aliquis vestigium esse aliquod propter ea, quæ ex mortuis corporibus generantur, animalia, vespas, & apes, & vermes & eiusmodi. Irrationalis autem in hoc amplius esse suum non habet. Remanet enim etiam post animæ ex corpore exitum vehiculum & subiectum habens corpus spiritale, quod & ipsum est ex quatuor. Dicitur autem ex abundante aere, quemadmodum & hoc terrenum ex eo, quod est amplius.

Et vnde manifestum est si in eo esse suum habet vita irrationalis? immo prius vnde omnino est corpus spiritale? Hoc enim prius oportet quærere, an est omnino: Deinde demonstrare, quod in eo est irrationalis vita. vnde igitur sciemus, quod est spiritus? Animam quidem nostram post discessum e corpore in confesso est, vel potius demonstratur ad inferos venire, & eorum, quæ in vita male gessit, illic pœnas luere. Non enim vt simus solum curam gerit prouidentia, sed etiam vt bene simus. Quamobrem anima, quæ ad id, quod est præter naturam, delapsa fuerit, non negligitur, sed qua par est ei diligentia & solicitudine prouidetur. Et quoniam ei vsu venit, vt per delicias & voluptatem peccaret, necessario vt per dolorem quoque purgetur eueniet. Nam & hic quoque contrariis contraria medicamenta adhibentur.

Quo fit vt in iis, quæ sub terra sunt, ad iudicium exercendum paratis locis punitæ dolore afficiantur. Sed si incorporea est anima, fieri non potest vt patiatur. Quomodo igitur punitur? Necesse est ergo omnino aliquod ei esse adiunctum corpus, quod, cum nimio æstu, aut algore vel immodice dissoluitur, aut supra modum concrescit, dolore animam afficit per consensum. Quemadmodum & hic quoque corpore dolorem patiente, propter naturale vinculum, & qui ex eo prouedit, consensum sentit anima dolorem. Ipsum enim per se incorporeum a nullo patiatur. Cuiusmodi ergo est ei corpus adiūctum? Non hoc quidem. In ea enim ex quibus compositum fuit resolutum est sed id quod spiritale dicimus. In eo ergo propterea sunt omnino tanquam in subiecto animus, & cupiditas, & ab eo separari nequeunt. Nisi enim essent, sed statim post exitū ab hoc corpore ab his affectibus esset

liberata

liberata a generatione quoque esset omnino pura. Quod si a generatione & perturbationibus esset liberata, sustolleretur, neque in subterraneis iudicii locis esset. Sicut.n.diximus, cū ea in generationem descenderet, dati sunt ei illi affectus, propter eas, quas diximus causas. fieri autem non potest vt a generatione liberetur, quæ non seipsam purgauerit. Quoniā enim ipsa per se est mobilis. & sua sponte a bono excidit, oportet eam rursus, vt sustollatur, seipsam purgare. Subterranea enim illa iudicij loca eam sustollere non possunt, sed ipsam tantum ad seipsam conuertunt. Quo fit, vt cum resipuerit eamque errorum suorum pœnituerit, proprio suo impetu purgetur, et corporeum illum, cui sua sponte alligata erat, affectuum consensum sua sponte abiiciat. Quare ait illam post subterranea iudicii loca hic rursus tandiu consistere, donec a se ipsa purgata, & a generatione liberata, sublata fuerit. Tūc itaque. & iram, & cupiditatem vna cum illo vehiculo.i.spiritu, deponit. Esse autē ei postea aliquod aliud perpetuo adiunctum corpus cœleste.i.æternum, quod radiorum vel astrorum formam & similitudinem habere inquiūt. Cum enim ipsa ex mundanis rebus sit, eā necesse est omnino munus aliquod habere, quod gerat, quod mundi quoque pars sit. Et si est semper mobilis, & eā semper operari oportet, oportet eā perpetuo aliquid corpus adiunctū habere, quod semper viuificabit. Propterea splēdidū & luminosum corpus eā habere inquiunt, quod sit æternū. Propter hæc itaque, quæ dicta sunt, spiritale corpus eē necesse est, & animū, & cupiditatē ab eo separari nō posse Manifestum est aūt, quemadmodum vitales & appetitiuæ irrationalis facultates in spiritu, ita & cognitiuæ. Si .n. deteriores ab hoc crasso corpore sunt separabiles multo magis meliores. meliores autem cognitiuæ: dico autē imaginationē & sensum. Sed etsi in illo esse suum habeāt irrationales facultates, veniunt tamen etiā ab illo vestigia quædā ad hoc crassum corpus. Quēadmodū & a mente mentis conceptus ad oēs venire dicimus. Quod enim etiā ad hoc vsque corpus irrationalis animæ illuminationes veniāt, manifestum est. Ira enim mouet sanguinem, qui est circa cor & eius ebullitionem quandam facit. Cupiditas aūt iecur sic vel sic ad suos motus afficit. Et sensus oēs cerebrum illuminant. ex eo.n. ad sensoria per neruos suppeditatur sensoria facultas, eoque male affecto, sensus fiunt actionis expertes: vt demonstrant Medici. Cum.n. id quod menyngæ custos appellat, menyngæ, q̄ membrana est cerebrum tegens, superposita fuerit, & sensu, & motu carens animal efficitur. Et cum dorsalis pars male affecta fuerit, ægroti quidem pars superior sensu fruitur, inferiora aūt sensu carent, eo quod non amplius suppeditetur a cerebro sensitiua facultas, cū instrumentum, neruus spassum sit Et si alligatus fuerit neruus, sensu cursus vacua fit pars inferior: superior aūt manet sensu prædita. Ex dictis igitur manifestū est quod & spiritale corpus est, & ab eo separari nequeant animus, & cupiditas. Multo autem magis apertum euadit, vel ex ipsa rerum operatiōe. Vnde enim in sepulchris vmbrarum formā præ se ferentia spectra apparent? Neque enim figuram vllam habet anima, vel omnino videri potest. Sed non purgatas aiunt animas, postquam ex hoc corpore excesserint, cum spiritu aliquandiu errare, idque circa sepulchra apparere. Quare adhibenda est diligentia, vt recte viuamus. Ab hoc enim ex improba viuendi ratione condensato spiritu circa affectus aiunt animam attrahi. Habere enim & ipsum aiunt aliquid naturalis vitæ: Nutriri.n. Non sic autem nutriri, vt hoc corpus, sed per vapores. non per partes, sed sic. v.g vt spongię vapores recipiūt. Et propterea studiosi, subtilioris, & siccioris vitæ rationis curam gerūt, ne crassescat spiritus, sed subtilis fiat. Ad hæc autem & purgationes aiunt ipsum suscipere. Hoc.n. corpus aqua colluitur, illud vero purgationibus, quæ per exhalationes fiūt. per quoidam.n. vapores nutritur, per alios autem purgatur. Ipsum autem non per varia esse instrumenta diuisum, sed totum per totum secundū sensus agere, & sensilia apprehendere, Quare & Aristo. in metaphysicis inquit. Quod sensus proprie vnus est, & sensorium proprie vnum, sensorium appellās ipsum spiritum, in quo sensitiua facultas tota per totū varia sensibilia apprehēdit. Quomodo igitur apparet in sepulchris membris & instrumentis præditum, & aliquādo quidē hominis figuram. aliquando vero etiam alicuius alterius animalis formam habens? Ad hoc dicunt. Primum quidem illud, quod sæpe contingit ipsum hominis habere figuram a flagitiosa viuendi ratione incrassatum, & simul a cōtinenti corpore impressum Quod etiam in glacie vsu venit, vt cum iis, in quibus concrescit vasis, simul imprimatur. Quomodo igitur diuersas habens figuras apparet? fortassis, inquiunt, quādo anima ipsum vult demonstrare, mouens imaginationem ipsum simul imprimit: vel etiam diuina forte cooperatione adiuuante, & apparere, & rursus euanescere, densatum & rarefactum. Cum enim sit aereum, quando coactum condensatum fuerit, fit visibile, & rursus euanescit dispersione, & rarefactione. Ad hæc autem omnia dicet aliquis dubitans, an humanæ sint animæ, quæ per proprios spiritus in sepulchris apparēt, & non impostores aliqui dæmones, qui suapte natura facile possunt se in omnia mutare. propter eis annexum spiritale corpus, quod in quasuis figuras nullo negocio se potest transformare, quod quidem assidue videntur facere. Quomodo autem vel ad aliquod tempus hic errauerit anima? verum sua sponte & electione, an non? Si enim electione, hinc nunquam migrauerit anima. Ad subterranea enim iudicii loca fit migratio. Si autem citra electionem a prouidentia cogitur manere, quomodo eius augetur ad improbitatē facultas, & maiora, quam hic, potest? Sin autem, tāquam deposito hoc crassi corporis onere: oportebat potius veluti pondere liberatam, &, quæ prope sunt, iudicii, & pœnarum loca veluti præsentiscentem, modestiorem fieri. Nunc autē ea mala facit, quæ ne hic quidem facere poterat. Differit autem in primo quidem libro de ijs, qui ante se de anima opinati sunt: eorū enim opiniones exponet, & quæ eis recte visa sunt admittet: si quid autem de anima non recte existimarunt, redarguet. In secūdo autem libro propriam de anima opinionē exponet, & de ea differet. Primum quidem communius & crassius. Deinde seorsum de vnaquaque animali facultate, & in secundo quidem postquam de anima communiter disseruerit, differet seorsum, & de plantali seu vegetatiua aut naturali. In tertio autem de rationali. Meminit autem & in secundo de rationali, & in tertio de irrationali. Quemadmodum autē solet in omnibus tractatibus naturalibus facere circa tractatuum finem, vt se attollat ad eas, quæ a rebus naturalibus separatæ sunt, causas, ita & hic fallit. In physica enim ad finem cū de motu dissereret, & principii causam quæreret, seipsum ad primam causam, & motus principium eleuauit. Ait enim oportere primum mouens esse immobile. Si enim & illud moueretur, ne ea quidem, quæ mouentur in motu manerēt. Quare si sunt, quæ semper mouentur, necesse est id, quod ea mouet, esse immobile. Deinde cum præconiis & laudibus id extulisset, quod est incorporeum, & æternum, & omnipotens, a tali, inquit, principio dependet cœlum, & mundus. Oportet enim perfectum physiologum, postquam naturales causas tradiderit, etiam ad separatas ascendere, & non in eis manere. Sic autem fecit in libro de generatione & corruptione.

FINIS PROOEMII.

IOANNIS ALEXANDREI PHILOPONI

IN LIBRUM PRIMUM DE ANIMA ARISTOTELIS BREVES ANNOTATIONES EX DISSERTATIONIBUS AMMONII HERMEI CUM QUIBUSDAM PROPRIIS MEDITATIONIBUS.

Matthaeo a Boue Veronensi Interprete.

Cum cognitionem rem bonam, atque honorificam esse existimemus.

ONTEMPLATIOnis, quae fit circa animam, laudes & exhortationem in huiusce rei cognitionē prooemium continet: immo exhortationē ad ea, quę bona, et studio digna sunt in huiuscemodi contemplatione, dissuasionē vero earū, quae hisce contraria sunt. etenim duobus ꝓpositis prooemijs, per vnum videtur hortari, per alterum vero dissuadere. Cum enim dixerit bonā esse, atque preciosam cognitionem, & honorificentissimam, & maxima diligentia dignam de anima contemplatione, videtur ad hanc ipsam omnes homines exhortari: rursus autem cum dicat vsquequaque difficillimum esse de ipsa aliquam suscipere fidem, dissuadere videtur, quasi per haec duo demonstret se studiosos hortari solos ad orationes de contemplatione animae, post autem laudem, atque cohortationem causam profert: quare scilicet contemplatio de anima sit adeo difficilis. Deinde quaedā problemata in sermone de aīa quaerenda exponit. Alexander igitur (vt ait Plutarchus) cum suas vellet exponere sententias, atque Aristotelis in vtilitatem suam decreta contrahere, tractatum hunc ipsum commentari finxit: ex prooemiis igitur suam ipsius sententiam contortam demonstrans, ipsum prooemium peruerso ordine narrauit, inquit enim dictum esse imperfecte, nam sic cum cognitionem rem bonam & honorificā esse existimemus, quid ita existimemus? dicit id scilicet subaudiendum esse eam esse bonam, atque honorificam Sic Alexander quidem. Attici autem interpretes quod naturae per se magis consentaneum est, illud exposuerunt, nāque dicit cognitionem bonam, atq; honorificam existimamus: haec autem consuetudo est Aristotelis, vt laudibus ipsam cognitionem extollat. Quare & in metaphysicis hoc modo exordium cepit, omnes homines naturaliter cognoscere desiderant. Signum vero est ipsi sensuum dilectio. Sed est operaepretium quaerere, quid ita cognitionem bonam, atq; honorificam dicat. vtrum cognitio omnis, atque etiam malorum sit bona? sic quidem dico, ꝙ etiā malorum cognitio est bona & vere cognitio. Quemadmodum enim dicitur a Platone (et quidem bene dicitur) ipsius mali cognitio nos a malo profugere facit: ignorantia vero boni causa est, vt in malum incidamus. Quapropter & econuerso, ignorantia quidem mali incidere nos facit in malum, cognitio vero boni ad amplexum sui ipsius hominem praeparat. Tribus autem modis cognitio dicitur vel scientia dicitur cognitio, vt ait Plato in Phaedone, namq; scire idem est, quod acceptam scientiam tenere, & non amisisse. & in Gorgia, vel rursus vniuersalē, & crasiorem notionem, velut ipse ait in physicis Quoniam cognoscere, & scire circa omnes scientias. per illud enim (ꝙ ait) cognoscere vniuersalem notionem significat, per hoc vero quod scire dicit: exquisitam, vel communiter in omni notione dictam, quam quoq; & hic, & in metaphysicis accepit.

At alteram altera magis, uel q. uerior sit, uel melior, & admirabilior, hisce utrisque probabiliter in primis animae historiam ponimus.

Tota autem prooemii sententia sic se habet. omnem (inquit) cognitionem bonam, atq; honore dignam esse existimamus: at esse aliam alia digniorem, & honestiorē duabus de causis, vel quia subiectum, circa quod ipsa cognitio versatur, sit melius: vel quod ipsa sit magis certa cognitio, velut astronomia ipsa est exquisitior, quā medicina, nāq; habet ipsum subiectum magis dignum, haec enim circa coelestia, illa vero circa corpora humana versatur. at etiam cognitione est exactior astronomia quam medicina. Quare ipsa astronomia certior est quam medicina per haec vtraque, subiectum scilicet, & genus cognitionis. item geometria per haec ambo quam mechanica exquisitior est, ideo, ꝙ ipsa geometria circa illud immaterialia est subiectum habet, ipsae enim per se figurae incorporeae sunt, & sine magnitudine. namq; si circulus haberet magnitudinem, penitus quidem definitus esset, vt cubitalis, quod siquidem esset, non esset circulus bicubitalis, aut tricubitalis, neque alius quis praeter magnitudinē cubitalem. Quod si quoddam esset corpus, definitū quidem penitus esset, velut si esset ex aere, non quidem ferreus, aut ligneus esset circulus neque omnino quodpiam corpus aliud. praeterquam aereum quare penitus immateriale subiectum est in geometria, sed mechanicae corpora & magnitudines subiectae sunt. est igitur geometria exactior, quam mechanica. exactior inquam cognitione etiam. non enim peccatur in geometria nam semper omnis trianguli tres anguli duobus rectis sunt aequales, non quidem crasiores verum cū omni perfectione, nec tantula quidem breuitate differens, namq; semper lateri diameter est inaequalis Mechanica vero non habet exactas rationes, vt illa quae circa corpora, & magnitudines versatur, quomō & arithmetica, & musica se habent. Arithmetica enim siquidem circa rationes numerorum versatur, subiectum, vt immateriale, habet prǽstantius, quam musica, quae chordas, & sonorum magnitudines circa corpus habet, quapropter arithmeticae cognitio exquisitior est. Quoniam igitur ipsa scientiarum optima est, quę circa alterum aliquod horum excellit, itaque ipsa anima haec vtraque contemplamur, ideo vtrorunque causa ait animae contemplationem esse bonam, atque honorabilem. honorabilis igitur est animae contemplatio, quia se habet circa animam ipsam, subiectum quidem venerandum, quod est eorum, quae sunt hic, optimum. praeterea vt exactior contemplatio de anima, est honorificentior, at quomodo illa sit exactior sic didicimus. in demonstratiua scientia nobis duas regulas Aristoteles tradit, quare

mus id quod exactius est, iudicare oporteat, inquit enim si duæ sint scientiæ, velisq; cognoscere vtra eorũ sit exactior, duabus de partibus illud nosces. quãdo enim altera alterius principia demõstrat, ea quæ principia demonstrat exactior est, vt inquisitio rerum naturalium certior est, quam medicina, ea enim principia medicinæ demonstrat item geometria est magis exacta quam mechanica. mechanicæ enim principia geometria declarat. arithmetica item plenior est harmonica, principia nanque harmonices ostenduntur in arithmetica. Vniuersaliter autem prima philosophia, nam principia omnium ipsa demonstrat. Rursus ait eam esse certiorem scientiam, quæ circa immaterialia subiectum habet, veluti Geometria, Arithmetica, Theologia. Quare ait in metaphysicis cognobilium contemplationem facilem esse, atque difficilem: facilem quidem, quod sit e rebus existentibus, quæ semper eodem modo se habẽt. clarissima nãq; diuina sunt, vt immutabilia prorsus substantia, potentia, & actione. ob eas igitur res facilis est. difficilis autem propter nostram imbecillitatem, non enim cum simus in corpore perturbationibus obnoxii in illorum lumen intueri possumus, quod etiam vespertiliones patiuntur, sole enim maxime lucescente propter oculorum infirmitatem radios ipsius perspicere nequeunt. vnde illis lumen astrorum splendidius esse videretur, quod ipsis magis commensuratum esset. hoc igitur modo in nobis quoq; intelligibiliũ contemplatio conueniret. quoniam igitur quæ circa immateriale subiectum versatur scientia, vel quæ aliarum principia demonstrat, ea est exquisitior, vtrum ne de anima contemplatio est exactior, videlicet quod immateriale subiectum habeat non enim demonstrat aliarum principia? quod si penitus materia caret, atque est immortalis anima? quare hunc ipsum locum Alexãder corrumpit? extrinsecus enim eam per additionem innasci asserit, at alia magis quam alia, vel quia certior, vel quod ex melioribus, & admirabilioribus sit, vt non hunc interpretando locum sit coactus exquisitionẽ dicere de anima contemplationem, veluti subiectum immateriale habentem ipsam animam iuxta ipsius Aristotelis regulas. nam si id concesserit animam esse a materia remotam, illud quoq; vt concedat necesse est, animam scilicet esse immortalem, ex melioribus autem, & admirabilioribus, illud.n. quod scilicet sit ex melioribus, est ex rei natura, hoc vero, ex nostro iudicio est, quod est admirabilius His vtriſq; probabiliter in primis animæ historiam ponimus His vtrisque Alexander ait, quia bona, & honorabilis est, vt potè locum sanum corrumpẽs. Dicit autem hisce vtrisque, tum propter contemplationis certitudinem, tum ꝑpter subiecti nobilitatem historiam vero pro notione posuit, historicos enim scientes dicimus. in primis ponimus. non dixit in maxime primis, at in primis, maxime .n. prima est intelligibilium contemplatio, quæ penitus tum substantia, tum potentia, tum actione immutabilia sunt. de anima autem contemplatio secũda est, quoniam licet immutabilem substantiam teneat, actionem tamen non ita habet. Quare immortalibus ipsam æquiuocam Plato dixit. vnde illud est proprie immortale, quod per omnia est immutabile, ipsa autem quia pro actione mutatur, propterea æquiuoca est immortalibus, quomodo etiam cœlestia cum immortalibus æquiuoca diceres, ipsa enim si non substantia, at loco mutantur. in primis igitur scilicet eorum, quæ post eam sunt namque post intelligibilia ordinem primum tenet.

Videtur autem & ad ueritatem omnem cognitio ipsius magna conferre.

Et ipsa quidem (inquit) per se animæ cognitio admirabilis quædam est, atque honorifica. Deinde ait & hoc ad omnem veritatem conferre, videlicet ad omnem philosophiam, nanque idem dicimus veritatem, & philosophiam. Quoniam & vere sapientia Veritas est, in ipsa enim nihil est mendax. Quare si confert ad omnem philosophiam, illud etiam patet eam conferre ad moralem, ad Theologicam, & ad naturalẽ. ad moralem igitur confert, id enim nullo modo fieri potest, vt nos humanis moribus adornemur, nisi prius animæ potentias considerauerimus, disputat autem moralis quoque de anima, propterea & ipse in moralibus inquit, Si quidem enim virtus est animæ ornamentum, ornamentum vero modestia est animæ potentiarum. has ipsas ordinare non potest is, qui non ipsarum naturam considerauerit. at etiam confert ad Theologiam. Quoniam quærimus de intellectu separabili, qui in nobis est, quod & ipse est immortalis, nãq; intellectus intelligibilium est intellectus, eorum vero, quæ sunt ad aliquid aliam speciem, & reliquam intelliget, id scilicet apertum est quod nostri contemplatio intellectus magna quoque ad Theologiam confert vnde & ipse in tractatu de partibus animaliũ dicebat, haud esse naturali Philosopho de omni anima disputandum, nãque si de omni, de intellectu quoque disputet necesse est. quod si de intellectu, de intelligibilibus, quoque disputabit, intellectus enim est intelligibilium intellectus, hoc autem ad ipsam Theologiam, primamque philosophiã pertinet. iuuat etiam nos animæ cognitio ad ipsam naturalem philosophiam, siquidem naturalis est opus de corporibus disputare, deque speciebus ipsorum, atque potĩus, anima vero inter species corporum est optima.

Maxime uero ad naturam.

Hoc maxime vero ad naturam apposuit, nãque collatum aliud est ab eo, cui confertur, in morali igitur tractatu, atque in Theologia nõ confert, at inde propositi contemplatio de anima contemplatio est: de Deo enim differens ad intelligentias, atq; diuina conuertitur, quiq; sunt ibi, inquirit ordines, conuersa autem ad intelligibilia, ad seipsam quoque conuertitur, deq; substantia sua atq; ordine disputat, intelligibilium enim atque diuinorum anima est vltima. Præterea de moribus verba faciens, ordineq; virtutum contemplans, de suis ipsa disputabit potentiis, quarum sunt ipsæ virtutes. in tractatu autem naturali confert, alia namq; natura est, & alia anima. quomodo igitur confert, subintulit.

Est enim uelut animalium principium.

Principium vt & efficiens, & vt formale, & vt finale, proprie enim sunt ipsa principia, est ipsa igitur velut efficiens principium, sola nãq; volũtate mouet ipsa animal, neque alicuius indiget motu, formale vero quia ipsa informat animal, & simpliciter animata, dicũtur enim animatæ formæ illud ipsum esse secundum animam, quod enim in vnoquoque naturalium melius est (vt ipse dicit Aristote.) vniuscuiusq; est forma, quod aũt in animatis melius est, ipsa est anima finale vero quoniam eius causa est corpus, alicuius enim gratia est corpus, ipsa autem sui gratia est. vnde & apparatus animalium varius est pro vniuscuiusq; animæ proprietate. aliter hominum, aliter volatilium, aliter terrestrium, & aliter aquatiliũ se habet apparatus, & in vnoquoque horum multa profunditas instructæ rei ad potentiam, quæ animam continet aliter sunt ea, quæ pro ira designantur, aliter quæ pro cupiditate, de quibus dicere non est pręsentis temporis. apposuit autem, velut, quia principium continuum animalium, natura est, non anima.

Inquirimus autem contemplari, & cognoscere naturamq; ipsius, atque substantiam.

Contemplari quidem significat vniuersalius aggredi sermones de anima, cognoscere autem, scrutari diligenter. dicimus autem contemplari aliquid, cum simpliciter illi inscibimus: cognoscere vero ipsum, quando ea, quæcunque insunt illi didicimus, naturam autem atque substantiam, ex vtraque, videlicet idem est sentiendum, vt primi vocabuli sit expositiuum secundum naturam dico pro substantia: vel naturam posuit pro genere ipsius, substãtiam vero pro definitione, veluti sub quale genus reducitur, vtrum ne ad substantiam, an quantitatem, an ad qualitatem. Dicerẽt autem in qualitatem reduci eam, qui esse illam temperamentum dicunt: qui vero proportionem, ad quantitatem. Deinde cognito genere differentiæ ipsius constitutiuæ, disci possunt, atque eo modo

definitio dari: definitio enim substantias ipsarum rerum significat,

Deinde quæcunque circa ipsam acciderunt.

Non dicit oportere quærere, quę sunt in ipsa secundū accidens, velut in corpore album: sed quæ secūdum substantiam consequentia sunt. hoc igitur modo, quod accidit audiemus, quemadmodum, & in definitione syllogismi conclusio est. Syllogismus enim, inquit, est oratio, in qua positis quibusdam aliud quippiam positorum necessario contingit. velut hic igitur non ait per accidens inesse propositionibus conclusionem. verum dictio ipsa significat, quod ex se necessario sequitur, quomodo quoque nunc accipiendum est.

Quorum alii quidem ipsius animæ proprii affectus esse videntur, alii uero communes, & animalibus per ipsam inesse.

Eorum, quæ ex necessitate sequuntur animam, alia quidem solam sequuntur animam, alia autem totum animal, videlicet quod ex anima, & corpore constat & affectus quidem animæ intellectio, hoc enim ipsius in seipsa rationalis est animæ proprium: alii vero affectus, scilicet sentire, imaginari, irasci, concupiscere, & si quid est aliud tale, sunt vtriusque communes. oēm nāq; anima velut vnam capit, & ait huius eos eē affectus proprios, non omnis simpliciter, verum eius, quæ planius dicitur. qui videlicet affectus sunt animę rationalis, in anima enim simpliciter est etiam rationalis, aliarum, nāque animarum nulla est affectio propria. Quoniam neque ipsarum substantia separabilis. affectus autem nomen dicitur. Quia dupliciter affectus dicitur, vel enim affectus in corruptionem, vel in perfectionem ducit. nam dicimus ex igne lignum affici, verum vt id, quod in corruptionē ducatur, dicimus quoq; sensus e sensilibus affici, at enim id manifestum est in perfectionē, & ex potentia in actionem reduci. sic igitur in Sophista Plato ait de toto, q; totum non est vnum, sed vnum affectum est, scilicet affectionem perfectiuam innuens, totum.n. non idem quod vnum, quoniam totum partium totum est, partes autē multæ sunt, & non vnum, quare non est vnum totum, licet id habeat vt in multis sit, verum affectū habet vnum affectum autem vnum habuit, postquam propriam perfectionem accepit. ex hoc autem loco refellimus Andronicum Rhodium, qui librum de interpretatione adulterinum fecit dicente enim ibi Aristotele, q; intellectiones affectus animæ sunt, quēadmodum dictum est in libro de anima: dicit Andronicus q; hoc nullo modo dictum fuit in libro de anima. Quare necesse est aut librū de anima adulterinum esse, aut eum, quem de interpretatione scripsit. at Aristote. esse fatetur librum de anima, non ergo de interpretatione adulterinus est, dicamus igitur, q; hic nullos alios affectus animæ, præter quam intellectiones esse dixit. itaq; hoc erat, quod in libro de interpretatione dicebat.

Penitus autem usquequaque difficillimum est aliquam de ipsa fidem accipere.

Nos diximus Aristotelem in prooemio laudare contemplationem de anima, & ad ipsam studiosiores exhortari, segniores vero dissuadere hic igitur vt hoc faciat, eē contemplationem de anima difficilem vult ostendere. at quomodo difficilem? superius dixit, quod ipsius naturā, atque substantiam contemplari quærimus. inuenire scilicet volumus, quæ sit ipsius animæ definitio. ipsa igitur (ait) inquisitio de diffinitione difficillima est, & communiter in omnibus, quę sunt, & propria in anima. oportet enim, inquit, communiter in diffinitionibus quærere. Primum quidem verum ne sit methodus, per quam omniū quæcunque sunt, diffinitiones reddi possunt, an multæ? Quod si vna est methodus, quæ nam sit illa. Sin autem multæ, id rursus quærēdum: quot, & quæ sint numero, & quales, & quando inuenerimus eas tot esse, videlicet duas, quales ipse sint, subscriptio, & definitio. alia præter has tertia rursus nobis erit inquisitio, qualibus scilicet methodis in rebus talibus sit vtendum. Verum quoq; hoc inuento rursus quærere oportet (diffinitio nāq; ex generibus, & differentijs constat) quid propositæ rei genus, qualesque sint differentiæ, quibus genus ipsum diuiditur, vt quales propositæ rei differentiæ constitutiuę sint, agnoscamus, quo ipsas genere complexi ipsius diffinitionem reddamus communiter igitur hisce de causis difficile est animæ diffinitionem capere, nāq; hæc quoque omnem diffinitionem subsequuntur, proprie autem in anima id etiam accidit, vt sermo de ipsa sit obscurior, velut ipse inferius exponit.

Etenim cum sit hæc quæstio multis quoque aliis cōmunis.

In multis inquit rebus cōmunis de diffinitione est quæstio multis autem dixit, quoniam non fieri illud potest, vt omnium diffinitiones reddantur: neque enim generalissima diffiniuntur. neque indiuidua, verum per descriptionem hæc ipsa significamus: Vniuersalissima quidē per ea, quæ per se ,ppria sunt, indiuidua vero per ea, quę priuatim acciderunt.

Dico autē de eo, quod est circa substantiam, & de eo, quod quid est.

Quoniam substantiæ nomen multa significat, namq; & genus, & materiam & diffinitionem, & aliquādo omnem existētiam significat, propterea postquam dixit de eo, quod est circa substantiam, hoc addidit dicens, & de eo quod quid est, vt diffinitionem significet.

Videbitur autem fortasse cuipiam quædam esse una methodus in omnibus, de quibus uolumus substantiam cognoscere: quemadmodum quoque in propriis secundum accidens demonstratio est. Quare hæc ipsa quærenda est.

Aliud est accidens, & aliud secundum accidens: accidens quidem est ex opposito diuisum ad substantiam, quod per se non subsistit, neque secundum substantiam existit in rebus, at ipsis extrinsecus accidit veluti nigrum aut album corporibus: secūdum accidens vero est, quod ex necessitate substantijs adest, quemadmodum propositionibus accidere conclusionem dicimus, nō quod acciderit propositionibus conclusio, verum q; propositiones ipsas necessario consequitur. ferimus autem nomen accidentis in talibus, propterea quod aliis quibusdam accidit, & si ex necessitate quoque vt hæc sint, accidens autem proprie non id sequitur vt hæc sint, potest igitur, & coruus albus intellectione formari dicit igitur hic secundum accidens propria primo, & per se existentia rebus, quæ & coaccipiunt, & coaccipiuntur. Velut homini, vt sit animal scientiæ capax, & omni trigono vt tres angulos duobus rectis ęquales habeat, vel duo latera reliquo maiora, hæc autem primo & per se rebus inesse dicuntur primo quidem, quia ipsis solis subest, & nulli alii: per se autem, quia secundum substantiam. Quare etiam conuertuntur, si nāq; est homo, est quoq; scientiæ capax, & econuerso, & si trigonus est, necessario quoq; tres anguli duobus rectis sunt æquales, & duo latera reliquo maiora, & econuerso hæc igitur ipse secundum accidens propria vocauit, est igitur hoc primo, & per se: per se autem est, quod secundum substantiam est, non autem si quid est per se, hoc etiam primo est, magis enim quod per se est, quam quod primo. animal enim homini per se quidem adest, non autem primo. Quare etsi non sit homo, animal tamen est ideo non primo subest homini. Similiter quoq; figura trigono per se quidem inest, non quidē primo, & si enim non sit trigonus, figura tamen est. verum quid ego figuram dico? at neque rectilineus primo subest trigono, cū quidem per se sit, est enim rectilineus, & si trigonus nō sit hæc igitur (inquit) per se propria primo existentia, quæ rei neque soli, neque omni, neq; semper adsunt, & per se, quare & conuertuntur ad rem. De ijs in demonstratiuis inquit, quod horum solum demonstratio est, non autem accidentium. neque eorum, quæ per se quidem, non autem primo sunt, & hoc merito, ex quo enim demōstratio scientia est, & scientia a peccato immunis, & congruens circa ea, quę semper eadem sunt, & eodem modo se habent, propterea non esse illud

potest, vt accidentium sit demonstratio, quæ quidem accidentia alias aliter se habent, & fiunt, & corrumpuntur.

Rursus demõstratio est eorum, de quibus dubitatur, quæ autem per se sunt, & non primo, ea vt plurimum sunt indubitata, velut animal homini, & figura trigono, quorum neque proprie demonstratio est. demõstrat igitur in illis neq; generalissimorum generum esse demonstrationem. quoniã neq; definitio, sed illa per descriptionẽ significamus. oĩs.n. proprie demõ est, quæ de causis causatorum fidem facit, de vniuersalibus magis particularia. velut vnde homo substantia, demõstramus per animal medium nanq; omne animal substantia est, & causa quod homo sit, substantia ea est. quod omne animal substantia est hoc autem vniuersalius est, quod enim sit omne animal substãtia magis est, quam quod homo sit animal. Rursus quia trigonus est, ideo tres angulos duobus rectis æquales habet. & rursus quoniã trigonus est, duo latera reliquo habet maiora. non autem trigonus est propterea quod angulos tres duobus rectis ęquales habeat. hæc ipsa igitur proprie demonstratio est. At etiam coniecturalis dicitur demonstratio, quæ de causatis causarũ fidem facit, quemadmodum ipse in libro de cœlo fecit, qui de luminibus lunæ, sphæricam esse lunam demõstrauit: et quidem conueniebat econuerso demonstrare eam esse sphæricam, propterea quod eo modo splendet, hac igitur demonstratione vsi sumus, vbi causatum manifestius est, quam causa. Dico autem rotundam esse eã quoniam id quidem scimus, quod in mẽse bis quidem fit falcata, quando scilicet a coniunctione digreditur, & quando coitura progreditur, bis semiplena, bis vtrinque gybbosã, & semel plena. quod alia de causa non fit, nisi quia luna ipsa rotunda est, si nanq; esset discus, statim & cumulate aut illuminanda, aut non illuminanda esset nunc aũt quoniam Sol superior est, quando quidem fit Lunæ ex diametro oppositus nos quoniam medij sumus totum quod ad nos hemisphærium spectat, cui quoq; sol obijcitur, illuminatum videmus, cum vero propius accedat, semper eius partis, quæ vergit ad nos, lumen imminuit, additq; parti illi, quæ super nos est (vt enim dixi, Luna superior est Sol) & hoc modo paulatim donec p ipsam ad perpẽdiculum factus ill adeo, vt amplius amborum non simus medij, sed ambo nobis ab vno latere sint, eã partem quidem, quæ spectet ad nos absq; lumine faciet, eam vero, quę sit supra nos, illuminabit. huius autem rei fidem accipere licet quoq; nobis hic apud nos. nã si quispiam sphæram magnam fecerit atq; deinde leuerit alterũ quidem hemisphærium colore albo, alterum vero nigro deinde in altum sphęram sustulerit, paulatimq; ipsam declinauerit, albo, si ita accidat, colore superius existẽti, postea inclinata sphæra tanquam tenuis vmbella quædam facta videbitur. deinde particulatim sphæra inclinata reliquæ figuræ, & albi hemisphærij totius infra conuersi finis, si multa sit altitudo, hemisphærium dealbatum figura disci videbitur. hæc igitur extra propositum. talem hanc autem demonstrationem coniecturalem dicimus, si fumus hic est, igitur & ignis: nãq; per fumum ignis coniecturam facimus, coniectura autem signum est insolubile, quemadmodum ipsius ignis est fumus, quod ipsa luna sphærica est, quoniam sic illuminatur. Solubile autẽ non coniectura, sed signum dicitur, hoc autem est, quando non omnino causatum causa sequitur, veluti pallida est, quia peperit, non igitur palliditatem partus sequitur, ęst ergo solubile hoc non argumentum, sed signum, velut adesse corpori nuper occiso interfectiõis est signum. Quare & ille dicit, eorum igitur quæ secundum accidẽs propria sunt quæ diximus primum nos & esse per se, demonstratio est. Dubitauerit igitur quispiam dicit, quod, horum tanquam sit vna methodus demonstratiua, sic dicit. & in capienda vniuscuiusq; diffinitiõe est vna quædam methodus: quod si & vna est, id quærendum, qualis nam ea sit.

Quod si non est una, & communis quedam methodus circa quod quid est, id etiam pertractare fit difficilius: oportebit enim circa unumquodque quis nam sit modus, accipere.

Si quidem erat vna, hoc solũ habebat inqsitio, quidnam sit ipsa, quoniam vero plures vna sunt, plura sunt inde quæsita, & quot numero, & quales specie, & quali sit pro rerum qualitate vtendum. hoc enim oportebit circa vnumquodque quisnam sit modus, accipere, illud significat, quali methodo pro rerum qualitate sit vtendum.

Quando autem manifestum sit, an demonstratio, an diuisio, an alia quedã sit methodus, multas insuper dubitationes, multosque errores habet ex his.

Hoc velut in suppositione dicit, postquam inquit omnia quæ enumerata sunt, inuenerimus, quando videlicet nobis erit apertum, hanc esse methodum, per quam diffinitiones inueniamus, verbi gratia, aut demonstratiuam, aut diuisiuam, aut indicatiuam, alia rursus non minor dictis dubitatio succedit, qualis autem sit illa subinsert.

Ex quibus oportet querere, aliorum nãque sunt alia principia, ueluti numerorum, atque superficierum.

Videlicet sub quale genus rem propositã reducemus, nãq; eorum, quæ sunt, non vnum genus est, at decem, & alia sub aliud genus referũtur. vt inquit numerorum, & superficierum. dicit igitur horũ principia numeri quidem quantitatem diffinitam, superficiei vero, continuũ, vel & ipsorum principia dicit numeri quidem, vnitatem superficiei vero vel lineam vel punctum. punctus.n. diductus lineam generat, linea vero fluens superficiẽ producit. verum ipsa quidem sunt principia composita, & veluti ordinata, continuatione autem, & distinctione selecta, sæpenumero autem nobis ordinata principia in relationem diffinitionis obijciuntur, velut in numeris. dicimus enim numerum esse multitudinem ex vnitatibus compositam. Quærimus igitur (inquit) sub quale genus id, quod propositum est, reducatur, multis enim genus dubitabile est, vt postquam inuenerimus, & in proprias differentias exceperimus, diffinitiones hoc modo reddamus.

Primum autem fortasse necessarium est aperire, in quo nã genere sit ipsa anima, & quid sit, an scilicet sit, quod quid est & substantia, an qualitas, an quantitas, an aliud quoddam prædicamentorum, de quibus disseruerimus.

Postquam impleuit ea quæ communiter de diffinitionibus quæ videlicet de anima dubitantur, hinc incipit quoque de ijs, quæ in anima ad acceptionem ad diffinitionis dubia sunt oportet igitur inquit, & in anima quærere sub quale genus ipsam reducamus. de hac enim re multa dubitatio est. alii nanq; ipsam sub substantiam reducunt, alii sub quantitatem, quorum est & Xenocrates animam enim numerum seipsum mouentem dixit esse, numerus autem sub quantitatem reducitur siquidẽ hoc ipse dicebat, non aliud quiddam per hoc obscure loquebatur: alii vero ad qualitatem referebant ipsam, de quorum numero sunt quoq; medici, temperamentum eam esse dicentes. huiusce quoque opinionis illi sint, qui entelechiam talem dicunt (discemus.n quomodo illam entelechiam dicat Aristo) Qui vero proportionem esse elementorum eam dicunt illi sub prædicamentum ad aliquid illam reducere videntur, nãq; duplum, & sesquialterum sunt ad aliquid, nanq; duplum est alicuius duplũ, ambiguum igitur est tandem genus. at postq̃ nos inuenerimus eam esse substantiam, rursum quærimus vtrum corpus, an incorporeum. Quod si corpus, simplex ne, an compositum: sed si incorporeum sit, vtrum separabile, an inseparabile, & vtrum vna in vnoquoq; anima, an multę. Quod si vna aut vnius speciei, aut multiplicis potentiæ, & quæ sit potentiarum differentia, quæ si multæ sint, vtrum numero multæ, an specie quoq;. quod si specie, vtrum quoq; genere, an non. quæ enim specie differunt non omnino genere quoq; sunt inter se differentia, uelut homo, & æquus, quæ uero genere distant, ea

necessario specie quoq; differunt, vt lapis, & animal. hæc igitur, & his plura ad animæ diffinitionem capiendam, quærenda sunt. primum autem fortasse necessarium est aperire, in quo nam genere sit, & quid est videlicet ex diuisione genus ipsius capere oportet, quod quidē genus prædicatur in eo quod quid est, hoc autem in introductionibus didicimus genera in eo, quod quid est prædicari, interrogati enim quid est homo, dicimus animal, & cuipiam interroganti quid nam palma sit, arborem esse respondimus, oportet ergo ante omnia cognoscere quid sit anima, nam quēadmodū diuinus Plato dicit in Phædone, principium est vnum bene consulendi, scire oportet de quo nam sit consilium, vel tota errare via necesse est. igitur cum de anima quęrimus nisi prius didicerimus quid ipsa sit, vtrum substantia, an quantitas, verum pro substantia, si substantia sit, vt est ipsam esse, aut quantitatem, aut qualitatem, aut aliquod ex aliis prædicamentis necessario consequenter principio ea, quæ deinceps ordinantur concludentes, omnino pererrabimus alia ꝓ aliis inquirentes Aristoteles quoq; in physica inquit, quoniā cognoscere, & scire accidit circa omnes modos, quorum principia sunt, vel causæ, vel elementa ex eo, quod ea ipsa cognoscimus, proinde si ad rerum cognitionem principia cognoscere necesse est, alia autem sunt aliorum principia, quodnam sit animæ principium quærendum est, & eo magis, quo dubiosior aliis in anima principii inquisitio est.

At etiam utrum sit eorum, quæ in potentia sunt, an magis entelechia quædam, non enim parum differt.

Semper per diuisionem procedens, veram diuisionis particulam capit, & hanc ipsam subdiuidit. postquā igitur dixit, an substantia sit, an quātitas. an qualitas, an ex aliis prædicamentis aliquod, alia quidem prætermisit, id autem accepit, quod substantia sit, hanc quoq; deinceps & in corpus, & in incorporeum diuidit, cum enim vellet corpus, & incorporeum dicere, dixit vtrum sit eorū, quæ in potentia sunt, an magis entelechia quædam per id quod dixit in potentia sunt, corpus innuens: per entelechiam vero, incorporeum, nanq; omne corpus vniuersaliter potentia est, quod autem potentia est, vel est secundum substantiam, vel secundum aut quantitatē, aut qualitatem, aut in locum transmutationem igitur in generatione, & corruptione omnia corpora per omnia, ex eo quod potentia est significata, sunt in potētia, nāq; potentia sumus homines in spermate, & in menstruo, & cum pueri simus, potentia habemus viri magnitudinem. Similiter quoq; in qualitate, frigidi sumus potentia, cū tamen simus calidi, & potentia mouemur cum sedeamus. Cœlestia autem in transmutatione secum locum solum illud habent, quod potentia est, nanque sol exoriens in meridie potentia est, atque ibi cum sit actu, potentia est in occasu, atque in aliis cœlestibus eodem modo. Quoniam igitur in omnibus corporibus, quod potentia est speculatur. propterea per id quod dixit potentia demonstrando corpus declarauit. at quid ita in corpore struxit hoc, in potentia, in incorporeo vero non dixit in entelechia per ablatiuum casum, verum potius entelechia quædam per rectum? dico igitur ꝙ aliud est potētia, & aliud in potentia, item aliud entelechia, & aliud in entelechia. materia nāq; solum est potentia, omnia enim sunt potentia, actu autem nihil, forma autem solum entelechia est, quod vero constat materia, & forma, id & in potentia, & in entelechia est, hæc.n. pariter concurrunt, quodque est in potentia, hoc idem quoque est in entelechia, omnes enim formæ potētia sunt in materia, quæ modo hoc modo illud actu fit, nunc enim cum sit ea homo potentia, actu quandoq; fit homo, magis autem simul habet, & quod actu, & quod potentia est, quoniam autem materia nunq; forma nuda est, ea vero forma actu quidem est hoc aliquid, ita aliud potentia, nanq; spermatis forma potentia est homo, quod igitur in his potentia est, in illis vero actu quodq; in diuinis, & incorporeis non est aliquod potentia, quoniam neq; ibi materia, neq; propterea quicq; actu, non enim sunt actu hoc aliquid, verum sunt ipsæ per se formæ agentes puræ sine materia, quare & in libro de interpretatiōe inquit, eas esse sine potentia actiones, non autem eas dixit actu esse: propterea distinguens immateriale, & incorporeum a materiali, & composito natura, hoc ait, vtrum sit eorum, quæ in potentia sunt, videlicet ea corpora sunt, quæ in potētia sunt hoc est in materia, vel entelechia quædam. s. forma quædam pura, & immaterialis, differt autem non parum, videlicet non parum corpus ab incorporeo distat.

Considerandum quoque an partibilis sit, an impartibilis.

Nos possumus, quemadmodum quoque Alexādro videtur, hoc scilicet an partibilis sit, an impartibilis, accipere in potentiis animæ, nanque illud quæri potest vtrū multiplicis potentiæ sit, an impartibilis, illam enim ipsam dicit Democritus impartibilem, non autem esse multiplicis potentiæ, idem narrans esse noscere, quod sentire, atque hæc ab vna potentia procedere. Hunc locum sic interpretari quoq; possumus: vtrum simpliciter anima vna quædam sit in vnoquoq;, an in diuersas animas diuidatur, quod in vnoquoque sint animæ plures. id autem patet, quod vnam possumus, & plures dicere, plures quidem, quod inuicem specie differunt, vegetatiua, rationalis. & irrationalis, atque etiam mutuo separantur, vnam vero propter earum coniunctionem, & affectum communem, etenim de ratione actiones transeunt vsque ad vegetatiuam, & harum motus, & vitæ fere sibi ipsis rationem simul disponunt, sic igitur vna est & non vna. hoc autem modo pulchrius est enarrare illud partibilis, an impartibilis. vtrum inquit vna quædam est anima in omnibus animatis, an multæ quod si multæ, vtrū specie differunt solum, an quoq; genere. dicerent autem vnam esse eam, qui temperamentum dicunt, ad proprietatem nanq; temperamenti, quod in vnoquoq; sit eam variari; velut vnus aer communiter vndique inspirans secundum eam proprietatem, quæ est in vnoquoque animalium. illi autem hanc faciunt sursumq;, et deorsum, effectus causis meliores facientes, inanimatum nanque corpus animæ est causa, quod vita caret, vitæ, immobile mobilis, irrationale rationalis, & quæcūque sunt istius modi.

Et utrum sit eiusdem speciei animá, an non. Quod si non sit eiusdem speciei, utrum specie differat an genere. nunc enim qui de anima dicunt, & quærunt, humana de anima sola perscrutari uidentur.

Consequēs est, postquam propositum an sit vna, an multæ sint, datumque multas esse, vt quęratur an sit eiusdem speciei anima, an non. hoc autem non vt ad animas in vnoquoque plures existentes dici potest, at simpliciter omni de anima, quæ sit in animatis, quod quidē magis credendum est, quæ enim dictio sequitur, hoc declarat, id enim dicit, qui de anima, quæsiuerunt, de sola humana perscrutari sunt Quare de omni anima ipsum loqui manifestum est, & hoc, partibilis nempe, an impartibilis, magis ad hoc excipiendum est, ipsæ igitur, inquit, animæ simpliciter in omnibus animatis an solum specie differunt, an quoq; genere? assumit enim rursus ex diuisione quod verum est, atque concessum, scilicet eam specie differre, etenim nunc quidem dicit. Qui quærunt de anima, de humana scrutari videntur. quidam vero dicūt, in quorum numero Alexander est, ipsum obscure loqui contra Platonem. Videtur enim Plato, & alibi frequenter quidem, maxime autem in Timæo, de anima quoque irrationali disseruisse. fortasse igitur in physicos, in Democritum, & in alios obscure loquitur. At habemus etiam super his, quod respondendum sit, illi enim dicerent in humana anima omnem animalem potētiam contemplamur, de humana igitur anima differentes de omni quidem disputamus.

Cauendum est autem ne nos lateat, utrum sit eius una ratio, uelut animalis: an alia sit uniuscuiusque, ut equi canis, hominis, dei.

Cum dixerit, vtrum eiusdem generis animæ sint, an diuersi, rursus hic de genere ipsarum dicit, siquidem genus est, oportere cautos esse, & quærere vtrum de omni anima diffinitio vna reddi possit, an non. Vna autē redderetur definitio, si cōe genus haberet, velut animalis, cū sit genus equi hominis, & reliquarum specierum, diffinitio redditur vna, substantia animata sensitiua, quæ diffinitio animalibus propter cōe genus conuenit, q̄ si non habeant vnum cōe genus, nō quidem diffinitio vna reddatur ipsarum, non habent autem, qūo: hoc quidem prius, illud vero posterius natura in illis est, in quibus autem prius & posterius est, horum cōiter prædicatū non est genus, prius autem natura est id, quo sublato tollunt alia, non autem illud, quo sublato, restant alia, & illud q̄ infertur, nō autem quod infert. est igitur in animis prius, & posterius natura, vbi nāq; rationalis est, ibi quoq; irrationalis, & vegetatiua, atq; vbi irrationalis, ibi quoq; vegetatiua est, at vbi vegetatiua est, ibi non sunt reliquæ, neq; vbi irrationalis, ibi rationalis est, & sublata vegetatiua sustulit quoq; reliquas e subiecto. Quare in ipsis est & prius, & posterius natura prior. n. vegetatiua est, non dignitate, sed q̄ aliæ sine ipsa esse non possunt, & eodem modo rationali irrationalis prior est. q̄ si prius, & posterius in ipsis est, non est igitur harum cōiter prædicatum genus, videlicet anima, sed ipsa est vox æquiuoca, velut ea quę ab vno, & ad vnum. Quare neq; ipsarum sit vna diffinitio, qm̄ neq; vllius est æquiuocorum, sed animarū diffinitiones diuersę sunt, vt hominis, & canis, & equi variæ dantur diffinitiones. vnde & ipse de anima quādam communem redditurus rationem, non per diffinitionē, verum ex conuenientia quadam, quēadmodum videbimus locutus est, siquidem cōe quoddam in omni anima dicere oportet, quia. s. diffinitio communis haud est.

Animal autem vniuersale aut nihil est, aut posterius: & similiter siquid aliud commune prædicatur.

Putauerunt aliqui de ideis ipsum obscure loquentem hoc dicere contra Platonem, at hoc non ita se habet. et enim quoq; ipsi videntur esse genera & species, quę ante multa sunt, in metaphysicis igitur inquit, q̄ quēadmodum duplex est ordo, alter in exercitu, alter in militibus, & ex ordine exercitus, fit ordo militum: duplex quoq; sanitas, altera in medico, altera autem in sano corpore, & ea, quæ in medico est, eam facit, quæ est in corpore: eodem quoq; modo in mundo, qui est ordo, ex ordine opificis factus est. Quare & ipse rationes abstractas rerū cognouit, in hoc etiam tractatu inquit, est autem intellectus in actu ees. euge & hi, qui animam specierū locum dixerunt, hoc idem dixerunt. in metaphysicis quoq; de intellecto diuino rursum differens ait. omnium species in ipso esse. dicit igitur q̄ se ipsum videns, ees videt, cumq; res ipsas videat, se ipsum videt, & alia infinita eiusdē sententiæ, quæ ex ipsius auctoritate possemus afferre in medium. Quapropter hic sermo non de speciebus est, quæ fuerunt ante multa, verum de posterioribus generibus, ideo non simpliciter dixit animal nihil esse, sed apposuit vniuersale, quia. s. animal vt substantia est, & diffiniri potest. Vniuersale autem animal non est in substantia, non est enim simpliciter vl̄e animal, q̄ aliquid particularium non est, quare vt vl̄e, & vt genus aliquod animal vel nihil est, vel posterius, hoc est intelligibile. habet. n. subsistētiam dum intelligitur, vt enim per se subsistens nihil est, & hominem diffiniens, & equum, non inquantum cōe est in multis visum indiuiduis ipsum diffinit, at inquantū natura quædam est, & substantia, horum nāq; multitudo propter materiam, non propter speciem est. id etiam patet q̄ animal, & homo diffiniuntur inquantum substantia est, non aūt inquantum de pluribus prędicantur. Etenim si vnus fuerit homo, etiam diffinitio hominis cōgruit. Similiter amplius aīalis. Sic quidem Alexander. Aristo. autem, qm̄ mentionem fecit animalis inquiens, omnis animæ nonne est vna diffinitio, velut animalis? ideo id apposuit, q̄ vt vl̄e, vel nullum est animal, vel posterius. Si igitur omnino diffinitionem animalis vult esse, diffinitiones autem generum, quæ sunt ante multa, non sunt, non enim fieri id potest vt illa videant rationes rerū productrices cum sunt, diffinimus autem intelligibilia, nanq; eam diffinimus intelligentiam, quam de rebus habemus, ea autem sunt posteriora genera. bene ergo diximus hæc esse dicta de generibus posterioribus.

Ad hoc si non multæ sunt animæ, sed partes, utrum prius oporteat quærere animam totam, an partes? difficile autem, & harum determinare quales aptæ natæ sint alteræ abinuicē esse: & utrum partes oporteat quærere primum, an ipsarum opera uelut intelligere, an intellectum, & sentire, an sensitiuum? similiter quoque & in aliis. quod si prius opera, rursus quispiam dubitabit, & si quæ sunt prius inquirendum sit, uelut sensibile prius quam sensitiuum, & intelligibile prius quam intellectiuum.

Postquam dixit vtrum vna, an multæ, quodq; si multæ, vtrum specie solum, an quoq; genere sint alteræ: nūc alteram partem diuisionis exquirit. Si enim, inquit, non animæ multæ, sed partes. Hoc autem non multæ, rursus dupliciter interpretabimur cum superiore, vel enim in vnoquoque nostrum, & etiam simpliciter animatorum non multę animæ, vt in homine vegetatiua, irrationalis, & ratiōalis, & harum partes, sed vna quidem est anima, partes autem eius sunt hæ, videlicet diuersæ potētiæ, vel quod simpliciter anima nō diuiditur vt genus in species multas animarum in rationem, in iram, in cupiditatem, & reliquas, velut vnumquodq; horum sit anima, quod quidem supra dixit vtrum separabilis, an inseparabilis, genus enim diuiditur in species. quare in vnoquoq; animatorum non anima, sed pars est. vel partes animæ. animæ inquam simpliciter, quæ tota est, non genus igitur inquit si non multæ animæ, sed animarum sunt partes, potentiæ scilicet multæ sunt, siue hoc modo, siue illo acceperis. Rursus inquit multas habet oratio dubitationes. id enim quærendum est, vnde incipiendum sit, a doctrina, an a cōtēplatione: vtrum a partibus, an a toto. vtrunque enim rationabile esse videtur. nāq; putabit quispiam oportere incipere a toto, tanquā a manifestiore. partibus enim totum manifestius est. e conuerso putabit hoc oportere magis incipere a partibus, tāq; simplicioribus, oportet enim eum, qui cogniturus est aliquod compositum, cognitionem prius habere eorum, de quibus compositū est. iterum quoniam potentiæ habēt opera quædam, videlicet operationes, omnis nanq; operatio ex potētia est, illud quærendum an ex operationibus incipiendum sit primum, an ab ipsis potentijs. ex quo igitur substantiæ rerum sunt incertæ, certæ autem sunt operationes, propterea oportet a manifestis incipere. nanq; ex operationibus habitus, cum sint habitus incerti, cum autem didicerimus habitus, quod idem est ac si diceremus potentias, ex ipsis quoq; substantias ponderamus. omnis enim potentia est ex substantia, & omnis operatio ex potētia. At postq̄, inquit, hoc quoq; a nobis erit inuentum oportere ex operationibus incipere: Quoniam sunt ad aliquid operationes, veluti intellectio intelligibilis, & sensus sensibilis, & imaginatio imaginabilis, & cogitatio cogitabilis, & reliquæ similiter, hæc autem ad aliquid: oportet autem scientem ea, quæ sunt ad aliquid, illud quoque scire ad quod ea sunt, necesse est. Inquit iterum quærere vtrū oporteat ex operationibus incipere, an ex ijs, circa quæ operantur: & quoniam manifestiora sunt operationibus ea, circa quæ operant, manifestius n. id quod sentitur, q̄ sensus, & quod opinamur, quā opinio, & eodē modo reliqua ex his igitur incipiendum, differt aūt solū in intellu & in intelligibili, hic. n intelligibile est īcertius intellectu, nāq; noster est intells, intelligibile vero est supra nos. hoc igitur oportet eū, qui intelligibilia cognoscere vult, scire prius quidnā sit intellectus. Sic igitur et Aristo. in hoc solo facit, prius de intellu, postea de intelligibilibus docens. Difficile aūt ē & in his diffinire qualia apta nata sint abinuicē esse diuersa, nāq; illud incertū est, an sensus & imaginatio sit idem, an alterū, vel imaginatiuum, & locale mo

tiuum, & in reliquis similiter: atq; vtrū partes oporteat quærere prius, an opera ipsarum, partes enim potētias ipsas, opera autem ipsarum, operationes ipsas, vt intelligere, an intellectum, intellectum quidem potentiam, intelligere vero operationē, & sentire, an sensitiuū, sentire rursus operationem, sensitiuum autem ipsam potentiam, similiter & in aliis videlicet potentiis & operationibus in intellectu, & intelligibili, & in opinione, & opinabili, & in reliquis. Quod si opera prius rursus quispiam dubitaris an opposita horum prius, an opera quærendum sit, hoc est an operationes, opposita autem dicimus operationibus, sensibile sensui, & reliqua similiter, opponuntur autem hæc, velut ad aliquid, sensus enim sensibilis est sensus, & sensibile sensitiui, & intelligibile intellectiui, dicere oportebat sensibile sensus, & intelligibile intellectionis, hæc enim sunt operationum significatiua. Verum per abusum dixit intellectiui, & sensitiui, quæ quidem sunt potentiarum significatiua.

Videtur autem non solum quid est cognoscere utile esse ad contemplandum causas eorum, quæ substantiis accidunt.

Postquam exposuit eas, quæ debebant quæri propositiones, & communiter in omni diffinitione, & priuatim in ea, quæ ad animam pertinet, iam nobis vult ipse per hęc methodum quandam, atque facultatem inuentionis diffinitionum tradere. est autem methodus hæc, non solum inquit rerum diffinitio nobis confert ad cognoscendum substantialiter existentia in rebus, veluti cū dicimus animam substantiam per se mobilem, per hoc enim concludimus quod & immortalis, & quod per se subsistens est. animæ immortalitatem dabimus ex diffinitione, & rursus cum cognouerimus quid est trigonus, inuenimus ex hoc quod habet reliquo duo latera maiora, quodq; tres angulos duobus rectis æquales tenet. non solum igitur inquit in cognitionem eorū, quæ per se inexistunt rebus, conferunt nobis diffinitiones, at aliquando quoque econuerso ad cognoscendum, quænam sit propositæ rei diffinitio, cōfert nobis sępænumero cognitio eorum, quæ per se, & primo rebus inexistunt, hæc enim dicit accidētia hic, vt quoq; superius diximus. At si hoc est, videbitur esse mutua demonstratio, nanq; si per diffinitiones accidētia cognoscimus, & per hæc ecōuerso diffinitiones mutua est demonstratio. dico igitur quod non est mutua, non enim de eisdem accidentibus vtraque dicit, sed altera quidem, quæ per diffinitiones cognoscimus, & altera rursus, per quæ in diffinitiones facultatem habebimus, hæc enim manifesta, & ex euidentia sumpta accidentia conferunt nobis in diffinitiones nondum cognitas. diffinitiones autem in acceptionem non manifestorum ex euidentia accidentium, quemadmodum frequenter & ipse fecit volens diffinitionem loci reddere, quoniam hęc erat incerta, accipiamus, inquit, prius quasi arbitratorem reduci diffinitionis ea, quæ secundum communem intelligentiam insunt loco, velut quod in loco est continere hoc illi esse æquale, & quæcunque alia ibi connumerauit & cum dicit si reddita diffinitio eiusmodi fuerit, omnibus secundum communem intelligentiā loco inexistentibus conueniat vt integra erit, quod si non, nequaquā. Sic autem & in infinito, & in vacuo, & in tempore sic etiā in sublimibus causam quærens grandinis, quæsiuit ea quę communiter illi inesse cōcessa sunt. quæ quidem in autumno aut in vere fieri solent, & in hyeme in locis tepidioribus. postea inquit talem de ipsa reddamus causam quę omnibus his conueniat. sic igitur inquit & nunc. quoniam quærimus animæ diffinitionē, ipsa autem certa non est, accipiamus ea, quę ex euidentia per se animam primum consequuntur, vt ex his viam faciamus in acceptionem diffinitionis ipsius, velut imaginatiuum, locale motiuum, vitæ factiuum, & quæcunq; similia, quæ propria sunt animę, quare post exitum ipsius non operatur hęc, atque talia corpus.

Quemadmodum in mathematicis, ut quid rectum, & quid curuum, uel quid linea, & superficies, ad cognoscendum quot rectis ipsius trianguli anguli sunt equales. Sed econuerso accidentia conferunt magnam partem ad cognoscendum quod quid est.

Hoc exemplum est huius, ꝙ ex diffinitionibus inuenimus ea, quæ per se insunt rebus, nanq; in mathematicis est vtplurimum necessarium ex diffinitionibus consequentia cognoscere. quoniam in ijs non possumus a sensu quicquam accipere eorum, quæ illis insunt, at prius oportet scire quid sit trigonus, postea sic ex hoc syllogizare quid ipsi consequens est, per exemplum autem declarauit se nunc accidentia dicere, quæ per se primo sunt. Trigono nanq; primo, & per se hoc inest, vt habeat tres angulos duobus rectis æquales, soli enim, & omni trigono hoc inest in cognitionē horū igitur, inquit, ꝯfert scire quidnam linea sit, vel quid superficies, vel rectum, vel curuū, hæc autem exempli gratia, velut in suppositione dixit. non quod, vel hæc omnia, vel solum conferant ad dicendum duobus rectis esse æquales tres angulos, neque enim diffinitio curui, neque superficiei nihil quicquā confert, oportet, autem, & aliorum quorundā diffinitiones assumere in his igitur ad acceptionem accidentium assumptione diffinitionis opus est. quoniam nihil ex euidentia de illis dicere possumus, aliquando autem in alijs rebus ad acceptionem diffinitionis accidentium cognitione opus est, quemadmodum in loco, & tempore, & vacuo & infinito. & nunc in anima, quoniam diffinitio nō certa est, hæc autem ex sensu manifesta sunt.

Cum enim habeamus reddere per imaginationem de accidentibus, uel omnibus, uel pluribus: tunc quoque de substantia habebimus aliquid quam optime dicere.

Imaginationem, inquit, scilicet planiorem cognitionē, videlicet apparentia, & manifesta, imaginationem vocauit, quod ea sint aperta, tunc quoq; de substantia habebimus, optime dicere, si nanque eorum multa, quæ per se, & primo insunt rebus, cognoscere poterimus, velut inuestigantes per hæc inuenire rei diffinitionem, substantiam autem dicit omnia quæ simpliciter, & diffinitionem, & quæcunque alia sunt in substantia, cum enim diffinitionem inuenerimus, per ipsam quoque omnia, quæ substantiæ insunt, inueniemus, & hoc volens ipse declarare subintulit.

Omnis enim demonstrationis principium est. quod quid est.

Hoc videlicet, & si ex euidentia habemus quandam cognitionem eorum, quæ substantiis accidunt, attamen hanc ipsam cognitionē habemus e sensu, & non demonstratiuum, cum vero diffinitionem cognoscamus, tunc scienter principiis vsi diffinitionibus ipsis eorum cognitionem capere possumus. Sane autem non ad omnia simpliciter accidentia substantiis hoc excipiendum est. accidentia autem (veluti iam dixi) quæ primo, & per se insunt, vt non appareat esse mutua demonstratio, siquidē per accidentia diffinitionem, & econuerso per diffinitionē accidentia cognoscimus, at alia quidem sunt, per quæ diffinitiones discernimus, quibuscunq; cognitionem de sensu habemus, velut hoc vt simul cum ad esse vitam inferre corporibus, hoc enim propriū est animæ, esse cām nutrimenti, augmentationis, generationis, esse animalibus causam, motus in latera, hæc enim sensui cognobilia sunt. Attamen ex diffinitionibus, quædam existentia dubia colligimus, veluti immortalem esse rationalē animam, postq;.n. inuenerimus in diffinitione ipsius, quod est substantia per se mobilis, ex hoc quod per se moueatur immortalem eam esse collegimus, diffinitio nanq; sumitur ex his, quæ per se rebus insunt, nō tamen omnia, quæ per se sunt, amplectitur, at ea. quæcunque sunt apta separare substātialiter aliorū subiectam naturā, vel igitur sic excipiendū illud, omnis .n. demonstrationis principiū est quod quid est, vel quod ego dixi, qđ est quoq; magis verū, & Alexandro placet. Oīum prorsus quæ per se rebus insunt, principium esse diffinitionē dicit, quomodo enim potest illud fieri, vt is demonstratiue cognoscat ea, quæ per substantiam sunt in re, qui huiusce rei substantiam non cognoscat? etenim de sensu licet accipere

quædam ex his, quæ rebus insunt, ex quibus etiam occasiones ad diffinitionem inuenimus, ac qui substantiam rei non cognoscit, is ex illis cognitionem periam capere nō potest, hæc autem diffinitio est. vnum nanq; vere principium est huic, qui bene cōsiliū capturus est. Scire oportet de quonā sit consilium, vel tota errare via necesse est, q enim sit in anima imaginari, sentire, intelligere, & similia, illud e sensu scimus, at quæ nam sit horū natura, atq; vtrum eadem sint inuicem, an diuersa, & quæcūq; de his quæruntur, nequaquā scimus, verū tunc scienter de ipsis cognitionem capimus, quando ipsius animæ substantiā cognoscimus, mutua vero demonstratio non est. cum.n. sint omnino quatuor problemata, an sit, & quid sit & quale quid sit, et propter quid sit: hoc quidem quod hęc sint, ex euidentia accidentia capimus, & quod quid est ex ipsis coniecturam facimus, ex diffinitione autem non cognoscimus quod accidentia sunt. at quod quid est, & quale. & propter quid. quapropter per hoc quidē quod est ipsorum accidentium, quod quid est ipsius diffinitionis cognoscimus, per hoc aūt quid est ipsius diffinitionis reliqua problemata ipsorū accidentiū. quare non secundū idem mutua demonstratio est, hoc autem nihil absurdum, per mutua quædam demonstrare non secundum idem, verum secundū aliud, atq; aliud, & quod sit huius mentis Aristoteles declarant ea, quæ sequuntur.

Quare secundum quascunque diffinitiones, non accidit accidentia cognoscere, at nec coniectare de ipsis facile. patet q dialectice dictæ sunt & uane omnes.

Consona sunt hæc ijs, quæ dicta sunt, nam si principium omnis demonstrationis est, quod quid est, omnis necessitas est, si talis non sit reddita rei diffinitio, vt per ipsam de omnibus, quæ per se insunt rei clarum sit veluti per principium scientiam facere, vel coniectura quadā accipere, quoniam non omnia, quæ rei insunt per se, in diffinitione manifestantur, necesse est. inquit, talem diffinitionem dialecticam esse, & vane dictam, videlicet in vanum latam, minimeque rei naturæ congruentem, neq; tanquam ad applicandam rei ipsius intelligentiæ extremitatem, sed esse suspensam, & rei naturam non contingere, neque extremo pede cogitationis inhærere fere rei, dialecticam autem, hoc est non naturalem, sed simpliciter ad gloriam respicientem, & vt aliquid dicere videatur, qua de re ipse paulopost mentionem faciet in eo, quod dicit irā esse vltionis appetitum, non enim naturalis est hæc diffinitio, nanque substantiam iræ non declarauit, at ab ea abscindens quiddā, quod in ea existentiam habet per se diffiniuit, ex quo neque consequentia iram cognoscere mus, quemadmodū ex eo, quod dicit, iram esse feruorē sanguinis circa cor propter vltionis appetitum, hęc.n. diffinitio, quæ consequuntur cognobilia facit, quoniam palpitatio quædam cordis consequitur eos, qui correpti sunt ira, circaq; eas partes, quæ ibi sunt, fit caliditas, irati que rubescūt, hoc autem propter motum sanguinis est, talis est etiam a Xenocrate reddita animæ diffinitio, numerus enim, inquit, est seipsum mouens, qui enim hanc audiuerit, ex ipsa poterit coniectare, & capere nihil eorū quæ in anima, aut in animali sunt. Regulam autem nobis reddendarum diffinitionum per hæc Aristote. tradidit, oportere scilicet ipsas esse tales, vt omnia quæ per se rebus insunt, per eas, velut ab aliquo principio syllogizare possint, hæc enim perfectissima diffinitio est.

Dubitationem autem habent, & passiones animæ, utrum sint omnes communes, eius quoque quod habet, an sit aliqua etiam ipsius animæ propria, hoc enim accipere quidem necessarium est, at non facile, uidetur autem plurimorum nullum sine corpore pati, neque facere, uelut irasci, confidere, cupere, omnino sentire.

Postquam dixit problemata, quæ in ratione animæ quæri debebant, & esse quādam facultatem ad acceptionem diffinitionis enarrauit scilicet e sensu cognitionē eorum, quæ per se sunt in anima, hoc etiam ipsum dicit, esse maxime dubium de passionibus animæ contemplationem quandam capere, veluti occasionem ad ipsam diffinitionem, non enim habemus, inquit, e sensu diiudicare, an omnes animæ passiones vtriusque simul sint animalis, videlicet communes, an ipsa quoque priuatim quasdam communes passiones habeat. necesse est enim, inquit, omnino hoc ante capere ad animæ substantiam cognoscendam, capere enim illud est difficillimum. Si quidem igitur corpore, vt instrumento vtitur priuatim habens operationes, non ad diffinitionē vti corpore oportet, nāq; alcia substantiam fabri non complet, sin autem substantiam in corpore habet, vt simul vtriusque sint operationes necesse est in diffinitione corpore vti, quemadmodum diximus in ira. necessaria est igitur horum acceptio, at non facilis. passiones autem communius ipsas operationes animæ vocauit, apparet autem vt plurimū nihil sine corpore pati, neq; facere, plurimæ nāq; passiones & cū corpore fiunt, & circa corpora, etenim irascentibus, & tristantibus, & cupientibus & audentibus, & timentibus, & in omnibus talibus simul pariter, atq; mouetur corpus, at etiā ipsæ horum passionum, operationes circa corpora sunt. Quare sunt hæc vtriusque, nō autem animæ propria.

Maxime autem uidetur proprium intelligere.

Ecce iterum passionem ipsum intelligere vocauit, hoc veluti contra Andronicum Rhodium, qui librum de interpretatione adulterinum fecit, nanq; ibi dixit Aristoteles intellectiones passiones animæ. quemadmodum dictum est in libro de anima, nullo modo autem appareat in libro de anima, veluti nominauit Andronicus, ipsas intellectiones passiones, dixisse, ecce igitur & hic inquit quam maxime autem simile est proprio ipsum intelligere, propria enim passione videlicet.

Si autem est, ut hoc imaginatio quædam, uel non sine imaginatione, non continget utique, hoc esse sine corpore.

Si intellectio, inquit, vel imaginatio quædam est, vel absque imaginatione non sit omnino necesse est, vt neq; intellectio propria sit animæ, sed vtriusq; simul, siquidē imaginatio depēdet a sensu, ex ipso enim Typos habet, sensus autem simul est vtriusque, & hic quidē, veluti problematice hoc pacto dixit manifeste enim in tertio sermone dixit absq; imaginatione esse ipsam intellectionē, dicit autem sic, primæ autem intellectiones, quid differet, vt imaginata non sint, vel neque alia imaginata, at non sine imaginatis, primas dicens intellectiones, quas circa intelligibilia sunt, quas sine imaginatione esse enuntiauit. hoc autem, non sine, tribus modis dicitur, vel enim neque nocens neque iuuans, vt dicimus, nō sine vmbra, quod est in lumine corpus, neq; enim corpus vmbra quam iuuat aut nocet: vel quod ex necessitate est, vt instrumentum, vel aliquid tale, veluti cum dicimus, Achilles virum se strenuum præstitit, at non sine lancea necessario nanq; illi lancea opus erat ad strenuitatem, nō enim se strenue gerere nudus poterat: vel qd ad impedimentum est, vt cum dicimus, qui in hyeme nauigauit seruatus est. at non sine periculo, hic enim capimus vt impeditiuum hoc, non sine, in hoc autem neque alia imaginata, non sine autem imaginatis, velut impeditiuum hoc, non sine, accepit, in proposito autem dicto. Si autē est & hoc imaginatio quædam, vel non sine imaginatione, hoc nō sine. hoc ex necessitate inquit: vt si instrumentaliter indigeret intellectus imaginatione ad operationes proprias adimplendas, quare subintulit hoc, neque continget vtique hoc esse sine corpore, veluti in suppositione autē sermo est.

Si quidem igitur est aliquod animæ operum, uel passionum proprium continget utique ipsam separari: sin uero nullum est ipsius proprium, non utique erit separabilis.

Multa quidē ex hoc facta est expositoribus ambiguitas, arbitrati.n. Philosophum conuertentia, cum contraposiitione vsum esse, dubitauerūt haud inmerito, ac si Philosophus ex antecedente male sit vsus cōuertentia, cū de

consequente factam esse conuertentiam oportuerit. dixit enim inquit sic, siquidē est propria aliqua passio animæ, separabilis est, postea accepit oppositum antecedentis, & parauit oppositum consequentis, si autem nulla est propria aliqua passio animæ, neq; ipsa erit separabilis, cum debuerit ex consequenti vice versa conuertere: si autem non est separabilis, non habet aliquam passionem propriam. Expositores autem Attici bene inquiunt, eum non hic omnino conuertentia vsum fuisse, at duo quædam coaptata accepisse duabus quibusdam datis regulis. quas iam acceptas lunc indicauimus, quod horū omnino substantiæ sunt separabiles, quorum sunt a corporibus operationes separatæ, & quorū sunt inseparabiles operationes, eorū quoq; necessario substantiæ sunt inseparabiles: siquidem enim sit operatio separabilis substantia vero inseparabilis. nam quidem operationes e potentijs. potentiæ vero de substantijs, cum sit operatio separabilis, quod si separabilis est, necesse est aliquam operationem esse sine substantia, & sine potentia, quod quidem fieri non potest, omnis nanq; operatio ex potētia est. omnis autem potentia de substantia. omnino igitur necesse est, cum sit operatio separabilis esse quoque substantiam separabilem Quod si hoc est, illud quoq; necessarium est, eam esse immortalem, atque incorruptibilem. quid ita? omne enim corruptibile, duobus modis corrumpitur, vel in sua ipsius elementa resoluendo, veluti nostra corpora vel extinguendo in subiecto, quod ipsum fiat inutile, veluti musica resolutis chordis extinguitur. cum sit igitur differentia duplex, vel vt in corporibus. vel ut incorporeis habētibus esse in corpore subiecto: si demonstratum est animam ipsam & incorpoream esse, & a corpore separabilem, nullo igitur modo corrumpitur. item, cum sint operationes inseparabiles, necesse est & substantias inseparabiles esse: quod si separentur substantiæ erūt inefficaces, & frustra: nihil autem frustra neq; Deus, neq; natura facit. Quapropter omnino necesse est cū sint operationes inseparabiles, esse quoque substantias inseparabiles. hæ igitur regulæ sunt, quas communiter amplectuntur omnes, & qui mortalem, & qui immortalem eē dicunt animam. instantiæ feruntur ad has regulas. ad vtranque vna & antea ad primam quomodo enim (inquiunt) Arist. dicit quod si est aliqua passio propria animæ (idem ac si diceret operationem) separabilem habet quoque substantiam. ecce enim (inquiunt) oculus habet operationem propriam, quod est videre, neque tamen habet substantiam separabilem. non enim potest oculus a corpore separari qd igitur ad hoc dicimus? quod hoc proprium duplex est, aut vt proprium partis, quemadmodum dicimus pedis proprium esse ire, non enim dicimus ire esse proprium pedis, tanquam pes non indigeat toto, pedi nanque toto corpore opus est, at hoc dicimus veluti huiusce partis præter alias proprium sit, aut quod non ad substantiam toto egeat, quemadmodum si quis dicat viscositatem in aqua mixta oleo, esse olei propriam vel dulcedinem in mulso, esse mellis. dicit igitur talis proprium non simpliciter vt partis, verum vt illud quod ad substantiam toto non indigeat, non enim mulso, vt consistet, eget dulcedo, sed est a toto separabilis, nanq; est in solo melle. proprium hoc igitur Aristo. dicit, quod et existenti separabile est Separabilis enim dulcedo est a melle ab vtroq; cum sit mellis propria. Oculus quidem dicitur habere propriam operationem, non vt eam, quæ toto indigeat, verum ad oppositionem totarum partiū Quoniam huic toto opus est ad substantiam, nanq; & cerebro, & neruis visiuis, & spiritu, & hisce talibus opus est. Quare propria quidem oculi operatio est vt ad alias partes non autem propria vt ad totum, nanq; illi toto opus est, ad constitutionem. Instantia autem ad alteram regulā hæc est. q̄ño, inquit, quod quorum operationes non propriæ, sed vtriusque simul sunt, ac si diceret inseparabiles, horum neque substantia separabilis est? Ecce enim (inquiunt) gubernatoris operatio quidem est inseparabilis a nauigio, substantia vero separabilis est, separatur enim gubernator a naue. Dicimus igitur q̄ ipse gubernator operatur, & vt homo, & ipsæ quidem vt gubernatoris operationes a nauigio sunt inseparabiles, neq; ipsius gubernatoris propriæ: quæ vero sunt vt hominis ipsæ propriæ sunt gubernatoris vt hominis, quare & ipsa substantia separabilis est. non enim hoc dicimus, quod oporteat separabilem substantiam omnes habere proprias operationes, & si non omnes habeat non erit separabilis: at cum penitus habeat operationem quandam separabilem, omnibus quidem modis esse substantiam quoq; separabilem oportet. in inseparabilis autem substantia, oportet omnino omnes operationes communes esse, atque propterea inseparabiles. ob hanc rem igitur gubernator etiam, nanque operatur in nauigio, & vt homo intelligens, differens comedens, bibēs, & simpliciter affectus animales, ideo & ipsa substantia a naue separabilis, quoniam anima quoque rationalis in corpore existens duplices habet operationes, has quidē vt in corpore, ipsa etenim quędam est velut gubernatrix corporis. has vero vt animæ rationalis proprias. quæ igitur vt in corpore sunt ipsius operationes. ipsæ sunt vtriusque simul inseparabiles, vt mouere corpus, & viuificare, id enim patet, quod has habet operationes, quandoquidem sit incorpore. nanq; si separetur a toto corpore, quid mouebit? quid viuificabit? quæ vero vt rationalis substantiæ sunt operationes discurrere, intelligere. ipsæ quidem tanquā nihil corpore indigeant, sunt ipsius propriæ, atq; ob hāc causam & ipsius substantiam separabilem demonstrant. quare & Aristoteles postquam dedit omnis animæ diffinitionem communem siue rationem diffinitioni similē, dixitq; quod est entelechia corporis naturalis instrumentalis potentia vitam habentis, quærit vtcunq; quomodo dicimus entelechiam esse. vtrum inquit, vt inseparabilis entelechia est anima, vel vt nauigator nauis? Quare sciuit & ipse entelechiam quandam separabilem, in quantum vult esse animam entelechiam. Rursus quærunt quare cum dixerit: si quidem igitur est aliquod animæ operum vel passionum proprium, subintulit? contingere vtique separari. oportebat enim dicere necessarium esse ipsam separari. Dicimus igitur, quod vt ad totum ipsius habitū, hunc, qui est ad corpus, aut etiā ad corpora dixit Quoniam enim nunc dum est in corpore, separabilis est a corpore, propter hoc inquit, eam posse a corpore separari, & si rursus fiet in corpore, & non penitus in infinitum æuum manet seorsum a crassitudine huiusce corporis, quod autem fit in quodam, & priuatur ipso, contingentis naturæ hoc est, veluti calescere, & frigescere sedere, & surgere Quare sicut ego dixi, cum respexerit ad habitum totum, qui est ad corpus, eo modo dixit. fortasse autem vlterius hæc extendens sermonem, & vsque ad dictum corpus ipsius speciei quod æterne inquiunt ipsi coaptatum esse, sic dixit, continget, quod quantum inquit in eius ipsius natura ab eo separari potest, & si non est necessarium ipsam separari ab eo. tale autem contingens est, quo necessario non existente, posito tamen in esse, nullum impossibile sequitur. quantum igitur in sua ipsius natura potest ab eo separari. præterea dicimus, quod contingens, quemadmodum ipse dicit in libro de interpretatione, fertur & in necessario, dicimus enim possibile esse solem esse in ariete, & quidem cum necessario futurus sit. potest igitur, & hic possibile accipi id, qd' in necessario est.

Sed quemadmodum recto, quatenus rectum est, multa accidunt, veluti tangere æneam sphæram secundum punctum: non tamen tanget hoc separatum ipsum rectum, est enim inseparabile, siquidem semper est aliquo cum corpore.

Obscuritatem fecit dicto æquiuocatione vsus cum sic neque distinxerit ea, quæ diuersa significant. Rectum. n. partim quidem capit ipsum participatum, ipsam dico rectitudinem, partim autem participans, videlicet vtrumque simul, dico autem directum corpus, qualis est regula hoc autem exemplum huiusce rei est, quod operatione inseparabili existente, necesse est & substantiam esse inseparabilem. quid, igitur, inquit, quod quemadmodū

dicimus

dicimus secundum punctū tāgit rectum æneam sphærā, demōstratum est enim in geometria quod & superficies secundum punctū sphæram tangit, & circuli linea similiter, & non, quoniā dicimus lineā hoc esse affectu affectā ipsam per se dicimus affici, sed videlicet, quæ in auro, vel lapide, vel aliqua tali re sit. nec quando animā ipsam existentem dicimus pati, ipsam pee se pati dicimus, at vtrunque simul. ob enim causam apposuit æneā sphæram, ne sermonem ipsum capiamus de recto, quēadmodum hi, qui tradūt disciplinas, faciunt geometra. n. demonstrans quod sphæra superficiem circa pūctum tangit. nullā materiam accepit, sed ipsas per se rationes demōstrat. Cum igitue dicat, quemadmodum recto, quatenus rectū est, accipit quod in materia est: dicendo autem non quidem tanget hoc separatum rectum, rectitudinem ipsam, ipsa igitur, inquit, separata a subiecto, nō amplius patie͡t hoc, neque tanget æneam sphæram, quoniam nihil ei substituit, accipit proportionale animę quidem, rectitudinem: vtrique autem, directum corpus: sensibilibus autem, quibus contra accipitur anima, æneam sphæram. si igitur & anima sic contea capitue a sensibilibus, vt rectum tangit æneam. patet ꝙ separata a corpore, non amplius corripietur a sensibilibus, sed statim discedet dicimus igitur ꝙ quemadmodum sensibile rectum sensibilem sphæram contingit, sic & intelligibile intelligibilem: igitur & anima sepaiata a corpore, & si non ab sensibilibus speciebus corripietur, at certe ab intelligibilibus, & immaterialibus. hoc autem multa accidunt, quasi dicat, ꝙ sequitur habere omnia signa posita, ad coaptandum altera recta, & similia.

Videntur autem & animæ passiones omnes esse cum corpore, ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia: adhuc gaudium, & amare, atque odisse. simul enim cum iis patitur aliquid corpus.

Duobus modis ostēdunt passiones animæ nō esse ipsius animæ proprias, sed vtriusque simul, & ex hoc, qd' omnino simul cum his mouetur corpus, nāq; cū ira circa præcordia sanguis mouetue, cū cupiditate autem disponitur etiam hepar, & pudore facies rubet sanguine in superficiem suso, fit autem timore pallor, contractione sanguinis in profundum facta, & simpliciter in vnoquoq; passione corpus aliquo modo simul disponitur. ꝙ si coepus cū aīæ passionibus simul moue͡t, id patet aīæ solius non esse eas peoprias, at vtriusque simul. primus autem modus ex hoc patet. altero autem modo id ostēdunt, ꝙ illi qui sic bene natura temperati sunt, qualecunq; temperamentum teneant in corporis affectuum motu, natura tales sunt. videmus enim aliquos commode quidem se habentes ad iram, qui eo modo temperati sunt: aliquos vero difficilis esse motus, qui contrario temperamento cōstituti sunt. similiter in reliquis videmus, ꝙ aliqui ebrij fiunt, aut iratiores, aut timidiores, aut audentioees, aut impudentiores, & ex infirmitate fit aliquis aptioe ad iracundiam, & aliqui tales cibi libidinem magis mouēt, alij qui vero tales extinguunt. inde medici dicunt, ꝙ animæ potentiæ temperaturas corporis sequuntur, quare quoque dicunt qui talis sunt constitutionis, pronioees sunt ad iram, veluti qui magis melancholici sunt: qui vero calidiores sunt, aut humidioris naturæ, in libidinem ꝓpensiores & simpliciter in vnoquoque affectu in quandam cōplexionis qualitatem causam referunt, atque etiam sublimius ascendunt in arcanas potentias, & eos memoria tenaciores dicunt, qui aridiori cerebro temperati sunt, at eos esse tardiores ad intellectionem, contrarios autē contrarium affectum sustentace. Similiter in imaginatione, atque in reliquis affectibus, & quod ab initio temperies fecit, hoc idem ipsa viuēdi ratio in tēperaturam deduxit, ideo qui studiosi sunt cognitionis, & cibi, & potus curā modeste gerunt. vnde & hoc dictum est, obesus venter mentem subtilem non gignit. quare quidem non intelligeremus in ebrietate, quę ante ebrietatē intellexissemus. Similiter aūt & moderate se habentes circa nutrimentū, & īmoderate, & omnino ingeniosiores, & acutiores, & econuerso segniores iuxta tale temperamentū fiunt. Inde igitur medici dixerunt aīæ potentias ipsam corporis temperamentū sequi ad hæc aūt dicunt expositores Attici, quod quēadmodum ipsi dicunt eā ꝓpterea esse in subiecto corpore, quia tales appetitus animæ corporis temperaturas sequuntur: ita nos quoq; de cōtrario cōtrariū præparauimus si. n qm̄ ipsos habet appetitus, qui temperamentum sequuntur, ꝓpterea inseparabilis est ergo si nō sequatur tēperamentum corporis, erit separabilis. Videmus ig͡r quod quidā praue temperati non habuerunt sequentes appetitus ipsas tēperatureas ꝓpter ꝑbiam sed his meliores facti sunt. quod quidē non esset factū, siquidem vt in subīo potētia esset in cōplexione. sicut esse album, vel luteum, vel nigrū. quæ quidē de tali cōplexione fiūt, & si decies millies philosophe͡t quispiam, nō aliquid horū continere potest, donec e diuerso cōplexio cōstituantur, sic omnis erat necessitas, si velut affectus erat complexionis talis, appetitus talis ipsius animæ, nō posse eū, qui magis ad irā tēperatus esset, ab ira se continere, similiter quoque in alijs nunc aūt non fit hoc, non igitur appetitus animæ necessario sequūtur cōplexiones corporis, & hoc ipsi quoq; medici dicunt, cū. n. dixissent aīæ potentias corꝑis cōplexiones sequi, addiderunt sine exercitijs ꝑbiæ. quare si possunt exercitationes circa philosophiā id facere, vt aīæ inclinatio non sequatur cōplexiones corporis: est aliquid igitur & in nobis, neq; sequuntue necessario, quare nō in cōplexione habēt esse, si nāq; hoc erat, qūo affectibus repugnauit? vnde pugna, & fœderis violatio inter affectus & rationē? nihil enim coepori sui conseruatiuo eepugnat, neq; causæ repugnare cōtendit quare si causa erat complexio animatiuis omnibus motibus non quidem aliquando ipsa contra se pugnauisset, nāq; pugnantia contraria sunt. quod igitur sit anima rationalis a corpore separabilis, illi, qui bene viuunt, satis ostendunt. quibus fastidio corpus est at qui nihil proprium subiectum despicit, verum quoque seruare ipsum vult: at anima ipsa contrarium facere videtur, affectus autē quoniam dati sunt animæ in generationē descendenti dictis de causis, habentes in subiecto spiritu esse, transeuntes autem, quēadmodū diximus, in hoc quoq; crassum corpus non sine tali quidem cōplexione fiunt, vt nō sine chordis harmonia, non tamen simplicitee effectus complexionū sunt, sed quemadmodum indiget omnino musicus talibus chordis, ipsa vero harmonia ex ijs rationibus, quæ sunt in musico, in tali chordarū conuenientia facta est, eodem modo dicimus affectus non quidē sine tali complexione fieri, non tamen complexionē esse aut complexionis effectus. Verum veluti ea, quæ sponte nascuntur, egent omnino quidem tali terra, egent etiam pluuia. nō tamen hoc est sufficiens in ipsorum generationē, sed horum rationes de tota institutione prodeūt: hoc modo dicimus ex institutione tota rationes in tali complexione infundere rationes affectuum horum secundum meritū vniuscuiusque animarum rationalium. & quemadmodum species, quæ fit in spontaneis, neq; ex mixtione terræ, & aquæ simpliciter facta est, neque extrinsecus substinēdo sponte peæorsa ingignitur, sed rationes institutiuæ in tali elementorum aptitudine ingenerant, atque instituunt affectuum species. neque enim causæ priora effectibus facere desiderāt. si enim, velut iam diximus, complexio causa est iræ, & cupiditatis, & sensus, & imaginationis, illud, quod est sine vita, erit vitæ causa (vitæ enim quędā sunt ipsæ) & quod est inaminatū, animæ, quodq; est insensibile, cognitionis, quod quidē absurdū est. at illud fortasse dignū est inquisitione. Si irrationalis anima, & vegetatiua in subiecto corpore habens esse, quod aūt sponte subsistit melius est eo, quod in altero habet esse, sponte subsistens autem corpus, melius igitue talibus animis corpus est quid igitur dicimus ea ipsas animas non esse velut in subiecto corpore, sed velut in materia formas? forma nāq; animalis est anima, vbique vero forma melior est materia, non enim carnis forma, vel ignis. vel alterius cuiusdam corporis, quoniam per se subsistere nō

potest, iam & peior materia, quoniam neq; ipsa materia carens forma in subsistentia est ipsa per se, sed cum forma quadam conspicitur. ipsa autem continua materia, & si per se subsistit, veluti ligna abaculi, non vt simpliriter materia, substiterunt, sed vt species quædam ligni, quando autem fiunt abaculi materia ligna, tunc videlicet ligna peiora sunt abaculi forma, quoniam ligna quidem sunt huius gratia, abaculus vero finis. quid igitur differt hoc vt forma in materia, ab eo, quod est in subiecto? q ipsa forma quidem coniuncta materiæ perficit vnius rei substantiam, veluti abaculi forma cum lignis iuncta abaculum perfecit. similiter forma carnis cum elementis, vel humoribus, carnem, in aliis quoque similiter. quod autem est in subiecto non facit vnam substantiam cum subiecto, velut album cum corpore non fecit aliam quandam formam, nihil enim confert ad esse corporis ipsum album inesse & præsens, & absens.

Indicat autem aliquando quidem ab fortibus, & manifestis passionibus nihil concitari, aut timere: aliquando vero & a paruis, & debilibus moueri.

Quod, inquit, non sunt animæ proprij, sed vtriusque simul patet ex ijs, e quibus quali corporis dispositione intenduntur, & remittuntur sunt enim quidam ea complexione constituti, vt & si infinita sint irritandi, non moueantur ad iram, cum refrigeratum atque torpētem sanguinem circa cor habeant: alij autem sunt faciles ad perturbationem adeo, vt & valde paruis, & leuibus irritantibus statim concitentur ad iracundiam, q feruentē semper sanguinē circa cor habeant. vnde & hi, qui furore affecti sunt, eo feruescente, perturbationē ferunt, e conuerso in timiditatē, confidētiamq; similiter. illi quidem magnis etiā terroribus manent interriti: hi vero sępenumero nullo etiam terrore instante in metū, atq; in ignauiam facillime mouentur. Quando talem cōplexionem consecuti sunt, qualis eorū, qui timidi sunt, contrahitur nanq; horum calidum in profundū, quare quoq; pallidi fiunt, Pallor autem ipsum cepit in genis. quando igitur quispiam talem ab initio cōplexionem consecutus fuerit, facile pronus est ad affectum, quare si affectus hi animæ proprij erant, haud oportebat ipsos corpori coniungi, neq; ex huius dispositione principiū sumere: sed quomodocūq; se habeat corpus, ita ipsam vel moueri, vel nō moueri ad effectus: Nunc autem & ætates affectuum formas variāt atq; cōmutant, complexione videlicet cū tempore commutata, quapropter vtriusq; simul sunt hæc, si nanq; vt instrumento vsa fuerat anima irrationalis, & vegetatiua ipso corpore, nō quidem ab ipso mota est, nullum enim instrumentum mouet artificem, sed ab eo mouetur, neque mutata instrumenta commutant appetitus artificū. Corpus vero tali vel tali complexione constitutum, tales potentias vna commutat.

Quando turget corpus, & sic se habet, quemadmodum quando irascitur.

Videlicet si corpus ea complexione sit constitutum, vt in iram sit facile, sic autem erit, si talem habuerit complexionem, qualis sit irascentium: tunc enim, qui sic erit constitutus, erit ad iram pronus.

Adhuc autem magis est hoc manifestum, nullo enim terribili accidente, fiunt in passionibus ijs, quæ timentes.

Certe manifestæ demonstrationes sunt, quod hi affectus animæ proprii non sunt, quando nullo etiam extrinsecus mouente propter multam corporis in hunc affectum inclinationem quispiam patitur idem, quod quidem alius magnis e terroribus patietur.

Si autem sic se habet, id apertum est q affectus sunt rationes in materia. Quare diffinitiones quoq; tales sunt, ut irasci motus quidam talis corporis est, aut partis, aut potentiæ ab hoc huius gratia.

Si sic se habet, inquit, videlicet, si non proprii hi affectus animę sunt, sed vtriusq; simul, rationes sunt materiales, videlicet formæ sunt in materia ipsum esse habentes, & nō separabiles. quare diffinitione tales sunt, vt irasci motus quidā talis corporis, aut partis, aut potētiæ ab hoc huius grā. si nanq; naturalis est opus de materialibus formis disserere, aliæ aūt formæ in alia materia sunt: necesse ergo est, vt naturalis diffinitiones ipsas reddat & ex materia, & forma, & est causa per quam forma in materia fit, de forma enim disserens necessario quoque de materia disputabit. hoc enim inter illa, quæ ad aliquid sunt, collocantur, necesse autem & de causa per quā forma est in materia disputabiť: si quidē naturalis ē artifex. Quod si ars rationes debet scire eorum, quorum est ars, ego enim (inquit Plato) artem non voco quod sit res irrationalis, vt igiť summatim tradat formā naturalium diffinitionum, motus inquit, vt dicimus in ira feruor, motus .n. feruor talis corporis, videlicet naturalis instrumētalis, vel partis, etenim sępenumero circa totū corpus affectio fit, quā volumus diffinire, vt si tactū diffinimus, nāq; eū motū totius corporis dicemus: partis vero, vt in ira, dicentes feruorē esse sanguinis circa cor: vel potentiæ, vt si nō dicamus feruorem sanguinis circa cor, sed feruorē calidi circa cor. Manifestū est aūt quod & per sanguinē ipsum calidum, & per calidū ipse sanguis significabitur, ab hoc huius gratia, ab eo videlicet, qui iniuria affecit, quod ipse contra sit affectus iniuria Cum igitur diximus, propter vltionis appetitum, significauimus vtraq;, nanq; vltio significat eum quoque, qui vltus est, & vltionem.

Et propterea iam naturalis est considerare de anima, uel omni, uel tali.

Ex quo enim naturales tales formas cognoscit, de quibus naturalis considerat, tales aūt naturales diffinitiones, & assumentes materiā: naturalis igitur est de talibus animis, quæ nō sine materia sunt, disserere. nāq; de animis, q̄ materia carent deque intellectualibus disputare (quemadmodum in libro de partibus animaliū dixit) est ipsius primi Philosophi. necesse est enim eum, qui de intellectu differat, de intelligibilibus quoq; disputare, hoc autē est opus ipsius Thrologiæ, sed (quemadmodum diximus iam) pfectus naturalis seipsum reducet in abstractas causas naturalium, vt ipse quoque in physira. post rationes de motu, de immobili causa disputatione facta, dixit ex hoc igitur principio coelum, mundusque pependit similiter & in tractatu de generatione, & hic, post quam igitur & de iis vt causis naturalium disputabit: etenim dixit iam de rationali anima, quod est, vt principium animalium, propterea inquit hic, vel de omni.

Differenter autem diffiniet naturalis, & dialecticus unumquodque ipsorum, ut quid est ira, hic enim cupiditatem recontristationis, uel aliquid huiusmodi: ille uero sanguinis, uel calidi circa cor feruorem.

Cū dixerit affectus animæ esse rationes materiales, & esse naturalis speculari de anima, vel omni, vel quæcūq; nō sine materia est, vult reliquum per hæc demonstrare. Qualis videlicet ipsi naturali de aīa diffinitio conueniat. cum igitur sint hæc tria in rebus naturalibus, mā, forma, & causa per quā est ipsa forma in materia, circa hæc quoque versanť methodi naturalis, pticularis ars, dialectica, mathematica, prima philosophia Quęrit igitur quomodo vnaquæque ex illis methodis proposita definiat. At prius dicamus circa quæ sibra vnaquæque harū versať. igiť opus naturalis est de omnibus dictis disserere, & de rerum naturalium materia, & de forma, & de causa, qua forma est in materia, vt quæ nam sit coelestium materia. quod nō quatuor elementa, verum alterum quodpiam horum quintū corpus, quid forma, quod sphærica: propter quid aūt sphærica, reddet huius causam, & quod ipsius ordinis est, & ex habitu, quem habent ad ea, quæ sunt ante ipsa, quemadmodum Plato in Timæo quæsiuit, propter quid coelum sphæricū, quod (inquit) oportebat omnia comprehensurum, at circundaturum omnia, habere capacissimam omnium figuram, capacissimum autem in planis est, circulus, in solidis vero. sphæra demonstratur enim quod figurarum, quæ sunt æqualis

mensuræ, ea quæ plures habet angulos, capacior est, & propterea quæ sine angulis est omnium capacissima est, veluti si spatium quadrangulare sit, atque alia quæcũq; de figuris multorum angulorum, vt hexagonus, habet autem quadragonus & hexagonus ambitum quatuor vlnarum, sit autem aliud spacium rotundum videlicet circulus, earum quatuor habẽs ambitum, illud spacium figuræ, quod habet sex angulos, maius est eo, quod habet quatuor latera, quod autem circuli spacium est, hexagono maius est, similiter quoq; in solidis. in cubo scilicet & octahedro, & dodecahedro, & sphæra, & reliquis, id enim quod erit multorum angulorum plus capiet, quã cubus secundum spacium, sphæra vero capacior erit eo, quod multorum erit angulorum. Reddit autem & Aristoteles naturalem causam figuræ. Dicit enim sphæricam figuram illi, quod esset futurum æternũ, conuenire, quæ figura neque principium habet, neque finem: verum ipsa in sese contrahitur. Plotinus quoque naturalem cãm figuræ ipsius hanc cœli ex habitu, quẽ habet ad ea, quæ sunt ante ipsum. cõtinue autem sunt super cœlestia intellectuales substantiæ, maxime vero oportet effectum continuæ causæ esse similem, & eius imaginem, atq; imitationem ferre propterea, igitur (inquit) circulariter mouetur cœlum, quia intellectum imitatur, proprium nãq; est intellectus, ad seipsum verti, ipse enim videns est, ipse visus. cũ nanque videat species, ipsum se videt, seque ipsum vidẽs species ipsas videt: plenitudo est enim specierum, & specierum species, cœlum igitur habet figuram sphæricam propter circularem motum, quem habet propter eam similitudinem, quam cum intellectu habet. & aliter imitatur intellectum impartibiliter vbiq; existentem, vt igitur ille simul vbique est, hoc modo cœlum est vbique, quo igitur vbique sit, quod vbiq; est, imitatur, pfectio nãq; priorum est ad superiora cõuersioq;, & similitudo. Reddit adhuc Aristoteles naturalẽ causam figuræ hanc, quod enim (inquit) æternum futurum est, huic sphærica figura decens est, quæ figura neque principium habet, neque finem, sed ipsa in sese vertitur. hoc igitur modo naturalis omnium naturalium reddit & materiam, & formam, & causam, atque ideo diffinitionem assignat de materia, de forma, & de causa, per quam est in materia forma. Particularis vero artifex ipse quoque circa hæc omnia se habet, at a naturali differt, quod ipsa res circa particulare aliquod versatur, vt medicus circa humana corpora. Architectus circa lapides, & ligna Sed hic quoque diffinitionẽ reddet, amplectens & materiam, & formam, & causam. Differt autem & sic a naturali, quia particularis artifex proximas ipsas causas assignat solas, naturalis vero quoque primas vt causas, quæ generationis, & corruptionis sunt ipse medicus proportionem humorum, & eius horum proportionis elementa. Naturalis autem progreditur vlterius & in materiã & in formam. nãque oportet ipsum quoque particularem artificem causam cognoscere. ego enim (inquit Plato) non autem voco, quæ sine ratione fit res. Dialecticus autem diffinitiones assignabit e formaque, & causa, has enim circa res ipse versatur, & hanc ipsam non vt causam considerans, at simpliciter, vt rem quandam vel formam, veluti quod ira est vltionis cupiditas, hic nullo modo substantię ipsius iræ nobis notitiam dedit. At solam causam, per quam ira est, dixit, est enim vt ferat molestiam in eum, qui ante iniuria affecit, & ideo vanam esse eam diffinitionem dicit, quia rem ipsam non suscipit. Quod autem & causam dicens, non vt causam ipsam reddit, sed simpliciter vt rem quandã manifestam idest, ex his, quod effectus mentionem non fecit, effectus autem cupiditatis est feruor sanguinis circa cor. Quoniam enim vult contra molestiam ferre propterea mouet sanguinem circa cor. Quare si quidem dialectica diffinitio causam dicens, non effectus mentionem fecit omnino autem fit necesse differentem de causa effectus quoque mentionem facere (hæc enim sunt ad aliquid) illud patet quod causæ mentionem facit, non vt causæ, sed (quemadmodum dixi) veluti rei. Mathematicus autem versatur & ipse circa formas a materia separabiles non omnes, at quęcunque consideratione separari possunt. hæc autem sunt, quæ vocantur communia sensibilia, veluti magnitudines, & figuræ. carnis enim forma, & ossis, & talium rerum, neque per consideratione separari a materia possunt molle enim, & liquidum, & rubeum, & alia, quibus informatur caro, quo simul cognoscantur propriam materiam cognitam simul habẽt: ablata autem materia, simul quaque ipsa auferuntur. Assignat igitur mathematicus earum formarum, quæ sunt a materia abstractæ, diffinitiones, non curans materiam illis per se redditis, ideo neque causæ in diffinitione mentionem facit, si nãque causam diffiniret, omnino quoque materiam sumeret. Quoniam igitur de materia non disputat, propterea neque causæ meminerit. Veluti quid est triangulus? est figura, quæ tribus rectis lineis continetur. Quid est circulus? est figura, quæ vna linea continetur. in his nullam materiæ mentionem fecit, atque ideo, neque causæ, per quam in hac materia hęc forma est, sed si quidem eorum, quæ per se figuris eueniunt, causas assignabit. vt quid ita triãgulus duas rectas æquales habet? Primus autem Philosophus de formis omnino separabilibus a materia disputabit, formarum nanque materialium sunt quoque in anima nostra rationes, & quæ abstractæ sunt in opificis mente, & earum, quæ sunt in anima, aliæ quidem sunt diuisibiles, quæ sunt in imaginatione, aliæ vero impartibiles, et indiuisibiles, quæ sunt in rationali parte ipsius animæ. Ipse igitur Geometra de diuisibilibus formis, quæ sunt in imaginatione disputat, imaginatione enim vsus est, vt abaculo operans, & spacia remetiens atque putans. ipse vero primus Philosophus disputabit hisce de formis, quæ sunt in parte rationali ipsius animæ, deq; opificibus, at eæ differunt q̃ illæ quidẽ in anima sunt imagines primorum, & rerum cognoscitiuę, hæ vero aliæ sunt exemplares, & factiuæ. disputans igitur de opificibus, vt speculatiuus operabitur, de iis autem quæ sunt in anima, veluti purgatiuus, purgatiuus enim operatur, quando ad se conuertitur, & animæ substantiam cognoscit, tunc enim per scientiam vere purgatio est & affectuum, & ignorantiæ, qui autem cognoscit animæ substantiam, illæ plenitudinem esse formarum cognoscet, & propterea dicet reminiscentias esse disciplinas. Qui enim cupiditatem vlciscendi diffinit, dialecticus videlicet est, hoc autem causa est, & finis ipsius iræ motus. Qui vero feruorem sanguinis circa cor, vel calidi, naturalis est, hic autem ex materia diffinit, materia enim sanguis est circa cor, vel simpliciter calidũ. Quo modo autem dicimus hoc esse ex materia? atqui videbitur id esse ex forma, & materia, dixit enim feruorem esse, hæc autem forma est iræ, materia vero sanguis circa cor, at causa tanquam finalis est propter cupiditatem vltionis. Verum dico ego, quod nõ simpliciter feruor forma est iracundiæ. Quoniam sic quotiescunq; ferueret sanguis circa cor ex aliis quoq; occasionibus, esset ira, sed est forma iræ feruor ab hoc factus (vt ipse paulo ante dixit) ab eo dico qui tristitiam intulit, quare simpliciter feruor sanguinis est vt continua materia subiecta huic feruori, qui fit propter eum, qui molestia affecit. Quando igitur formę meminimus? quando proponimus, quod appetitus vltionis est, dicendo enim iram esse appetitum vltionis, tunc meminimus ab eo, qui affecit tristitia, motum esse feruorem, & hac de causa vt in ipsum contra feratur tristitia, hoc enim tulisse tristitiam. eum quoque, qui tristitiam dedit, significat.

Horum autem alius quidem materiam reddit, alter uero speciem, & rationem.

Naturalis enim materiam reddit, dialecticus autẽ speciem, siue causam, est enim causa quoq; veluti forma designans iræ affectum præcipuum, nam quoque per alias quasdam causas (quod dixi) sanguis circa cor mouebitur at non vt contra dolorem ferat, hoc enim designatiuum est iræ quapropter ipsa causa erit, & forma, & hic quidem plenissime dicit ipsum naturalem de materia diffinitionem reddere, deinceps autem postquam hoc

ipsum diligentius inquisiuit, quæ scilicet naturalis diffinitio sit, delectum facit, atque dicit eam esse, quæ cum materia formam quoque reddit non sine causa.

Alia enim ratio est, alia uero rei.

Subdistinguendum est, inter enim coniunctionem, & vero, vt sic se habeat, alia quidem enim ex diffinitionibus ratio est, causa, siue forma iræ: alia vero rei est diffinitio, videlicet substantiæ & materiæ.

Necesse autem est esse hanc in materia tali, si erit.

Hãc (inquit) e forma diffinitionem, si futura est in subsistentia, neq; debet esse vana, & de nulla re ferri, necesse est esse in materia. quare perfecte redditurum diffinitiones, materiæ quoque mentionem facere oportet.

Quemadmodum domus hæc ratio quidem talis utique sit, quod protectio est prohibitiua corruptionis, quæ fit a uentis, & imbribus, & caloribus: alia uero dicit lapides, & lateres, & ligna.

Diffinitio igitur (inquit) quæ dicit, protectio est prohibitiua, & quæ sequuntur, ea est dialectica, cum causam domus finalem reddiderit: quæ vero diffinitio dicit, domum esse lapides, & lateres. & ligna, ipsa materiam reddet qualis est igitur forma domus? est quidem (veluti iã dixi) ipsa causa forma, nisi dixeris formam continuam domus talem ex his quæ dicta sunt, compositionem, materiam vero talia ligna, & lapides, & lateres. neque enim quælibet sunt.

Alia autem in his formam horum gratia.

Assignatis duabus diffinitionibus, altera ex materia, & altera de forma: nunc inquit aliam esse diffinitionem quandam, quæ & materiam, & formam, & causam assumet, veluti domum esse protectionem in tali compositione lapidum, & laterum, & lignorum, postea & causa est, & hæc est forma, in tali materia esse prohibitiuam corruptionis, quæ fit a uentis, & imbribus, & caloribus. non. n. sufficit dixisse, quod est protectio prohibitiua corruptionis, & quæ sequuntur in affirmationem domus. per hoc enim sic & spelunca erit domus, & tentoriũ, sed opus est addere qualitatẽ mæ, & cõpositionis.

Quæ igitur naturalis harum trium inquit diffinitionum? Qualem naturalis esse dicemus? utrum quæ circa materiam, rationem autem ignorans? an quæ circa rationem solam? an magis quæ est ex ambabus.

Cum dixerit, an magis ex ambabus, simul cum diuisione relictam particulam diuisionis adposuit? an magis ex ambabus cum dixerit, simul iudicium quoq; contexuit? ex ambabus autem dixit, quia quidem sunt tres in naturali diffinitiones, materiæ, formæ, & causæ, quod (vt sæpenumero dixi) causa ipsa forma est.

Illarum uero quæ est utraque, aut non est aliqua, quæ circa affectus materiæ non separabiles, neque inquantum separabiles.

Cum dixerit in principio, dialectici quidem esse diffinitionem datã de forma, naturalis autem de materia redditam postea progressus & recte disposito sermone post quam dixit naturalis esse diffinitionem ex ambabus assignatam quærit consequenter de reliquis duabus diffinitionibus, ea quę de sola materia, & ea quæ de forma redditur, cuiusnam sit artificis alterutra diffinitio, & quidem de ea, quæ datur de forma sola, nihil dicit, ꝙ ea sit dialectici, de qua iam dixit. de ea vero, quæ est ex materia sola, dicit nullam esse artem, quæ circa materiam solam versetur omnis nanq; ars subiectæ sibi materiæ imponi formam vult. quare non est ars, quæ de materia sola diffinitur. at non simpliciter dixit, quod non est ars, quæ versatur circa materiam, sed circa affectus a materia non separabiles, neq; inquantũ separabiles, eo quia omnis artifex non de materia simpliciter differit, verum de quadã, cui omnino quædam passiones p se accidunt. ipse quoq; naturalis, etsi de materia simpliciter differit, de hac tamen cuiusdam disputat, quænam eorum, quæ fiunt in altis, materia & vniuerse, & particulariter, quænam grandis, que niuis, & reliquorum. Similiter quoque de his, quæ fiunt in terra, quæ animalium, quæ metallorum, & reliquorum. Quoniam igitur de hac cuiusdam materia est artificibus sermo, ipsa aũt materia per se habet affectus accidentes, quorum quidem satagunt artifices, ideo apposuit circa affectus materiæ. Quærit enim faber ad ianuæ structuram ligna recta, qui si interrogetur, propter quid ita id faciat, respondebit vt illa conueniant inter se. Quærit ipse nauium fabricator, vt ita dicam, non ebenum, quia densa est, & non supernatat, fortasse autem neque quercum, sed ea, quæ rariora sunt vt cupressum, & talia. Similiter ædium opifex affectuum propriæ materiæ satagit, quod non oportet (ita dicam) pumicosos lapides accipere, quoniam fragiles, & ita in omnibus reliquis artificibus. apposuit autem huic non separabiles, neque inquantum separabiles, non separabiles quidẽ, quoniam affectus enumeratarum materiarum, magis autem oĩs materiæ, veluti materiæ affectus inseparabiles sunt, vt materiæ nauigii lignorum hoc rarum, qui affectus est inseparabilis, vel lapidum materiæ domus hoc densum, hoc autem non inquantum separabiles, videlicet inquantum neque ratione separari possunt, quidam nanque affectus ratione sunt separabiles, veluti figuræ & omnia mathematica, consideratione enim possumus hæc separare, hoc vero rarum ligni, vel densum neque cogitatione absque speculatione possumus. hi sunt igitur affectus materiæ, qui neq; cogitatione separari possunt, qui quoque assumuntur in ratione materiæ, hoc enim (ut ita dicam) rarum lignum hoc ipsum totum materia est. figuræ vero non sunt affectus materiæ, sed corporis, corpori nanq; informato accedunt, sed non quatenus nauali. quoque separabiles sunt ratione, qui enim sunt vt naturalium corporum affectus; hi sunt inseparabiles, veluti rarum, dẽsum, graue eodem modo neq; feruor iræ, qui est in sanguine, separabitur, neq; p cogitationẽ, quapropter hoc totum, feruor sanguinis circa cor, est ipsius iracundiæ materia. non est igitur, inquit ars, quæ circa solos affectus materiæ versatur, sine aliqua ratione, & causa. Quare & ipse Plato bene inquit hoc ego non voco artem, quę sit irrationalis res. Quod si ita est, nullus diffinitionem ex sola materia assignabit.

Sed naturalis circa omnia, quæcunque talis corporis, & huiusmodi materiæ sunt operationes atq; affectus alius autem circa ea, quæ talia non sunt, & quidem circa aliqua, si contingat artifex, ut faber, uel medicus.

Quoniam igitur dixit, circa omnia, secernit ipsum ab eo artifice, qui circa vnumquodq; est. singulus nanq; illorum circa particulare aliquod se habet. Dicendo autem, talis corporis. ipsum separauit a mathematico, non .n. figuras, inquantũ talis corpis figuras cõsiderat. Quare neq; materiam in diffinitionibus assumit. adhuc vero separare ipsum posset & a dialectico, & a primo philosopho, nullus nãq; horum inquantum talis corporis hos affectus cõsiderat, neque in materia quẽadmodum iam diximus. de omnibus igiẽ naturalis opus est dicere quæcunque talis corporis sunt, non enim solũ de corpore disputabit, verum etiam de hoc corpore, de omnibus igitur inquit, per quę singulum corpus hoc aliquid est, & de tali materia, nãque vniuscuiusque continuam materiam reddit cũ propriis ipsius affectibus vel operationibus. omnia nãque corpora materialia in faciẽdo, vel patiendo videnẽ, vel operatiões, & affectus (vt ait Alexander) pro hoc dicet de affectibus his, qui sunt in materia, & corporibus cum ratione ipsorum videlicet causa: quę aũt non talia sunt, alius non talia quęcũque enumerauit. Si nãque particularis artifex circa ea, quę dicta sunt versaẽ, non taliẽ circa oĩa, horum igitur pręterea, quæ dicta sunt, de quibusdã quid est vniuersalis artifex disputabit, vt faber de lignorũ rectitudine, aut ariditate: de quibusdã autem medicus, de corporibus ægrotantibus.

De non separabilibus quidem, inquantum autem non huiusmodi corporis affectus, & ex abstractione mathematicus.

Etenim

Etenim mathematicus de inseparabilibus quidem formis disserit: at non vt talis corporis affectus sint, videlicet non vt æris affectus, aut ligni, aut cuiusdam talis, at veluti deprædatus ex, quæ sunt materiæ, hoc enim significat, quod ait ex abstractione sic de ipsis per seipsa cõsiderat. Carnis.n.forma & ligni, & talium inseparabilisq; est, & talis corporis affectus haud separari potest a talis elementorũ concursuq;, & temperamento, quare neq; per considerationẽ separari possunt, mathematicas quidem figuras inquam esse & ipsas inseparabiles a materia, sed non vt tale subiectum existentes ipsi, quapropter & plurimis eæ ipsæ sunt, & ligno, & lapidi, & alijs plurimis carnis forma, vel ossis nõ sic se habente, igitur quia talis corporis nõ sunt affectus, propterea & animo separari possunt impediente nihil materia, in qua consisterunt.

Quæ uero sunt separata, primus philosophus.

Volentes Philosophum scire, dictiunculæ huius ideas accipiunt: ecce inquit sciuit separabiles formas horũ, quæ hic, de quibus inquit primum Philosophum disserere. eo inferunt autem, & alibi ipsi dicta in testimonium, quod ipse est, qui dixit esse ordinem duplicem, alterum quidẽ in Imperatore, alterum vero in exercitu, & eum, qui est in Imperatore eum facere, qui est in exercitu, & rursus inquit esse duplicem sanitatem, alteram quidem in medico factiuam sanitatis secundum rationem, alteram vero in sano corpore, quare sciuit & separabiles formas. alii autem non volentes ideas ipsum dicere inquiunt eũ dicere separabiles formas substantias ipsas diuinas. quæ quidem omnino diuisæ sunt a materia. quemadmodum ipse quoque alibi dicit eas absque potentia esse operationes.

Sed redeundum est, unde oratio defluxit. dicebamus autem quod affectus animæ inseparabiles essent a naturali materia animalium, inquantum tales sunt ira, & metus, & non quemadmodum linea, & superficies.

Postq̃ dixit passiones animæ materiales esse rationes, & ideo nõ de omni anima naturalis esse disserere, sed de ea, quæcũq; est nõ sine materia, & ob eam rem coactus dicere quot modis materialia sint diffinienda, qualiq; diffinitione naturalis ipse vteretur, postea cum præterierit, atq; dixerit, qui nã reliquis vtãtur diffinitionibus, quod nihil ad propositũ tractatum confert, nunc in sermonem de passionibus animæ regredit, & ea, quæ dicta sunt in memoriã reducit quod animæ passionibus ad inuentionem diffinitionibus egemus. Scimus igitur, inquit, quæ aiæ passiones dicuntur, eas aiæ solius haud esse proprias at vtriusq; simul, & ab hoc inseparabiles, quæ neq; consideratione separari possunt, quẽadmodũ in linea, & superficie, hæ nãq; licet habeant a corpibus inseparabilẽ inexistentiã, cõsideratione saltem separantur, nõ sic igitur animæ passiones sunt separabiles, quẽadmodũ linea, & figuræ, sed veluti quæ a mã neq; consideratione separari possunt. impossibile nanq; est iræ essentiam cõstruere, qui materiæ non meminit, similiter quoq; de aliis passionibus, hoc enim significat eo ipso, inquantũ tales sunt, nãq; ira, inquantum ira, est a corpore inseparabilis, feruor nãq; est sanguinis circa cor similiter & in reliquis. linea vero, & triangulus, & talia, inquantum talia sunt, separabilia sunt, quamuis habeant inseparabilem inexistentiam, quare illorũ quoq; diffinitiones absq; materia redduntur. Qm̃ igitur ira est & in ratione, est et in spiritu, est & in viuo corpore, veluti ratione quidem cõmittẽte spiritui cupiditatem, spiritu vero mouente sanguinem circa cor animalis cupiditati, quẽadmodum quoq; se habet in Rege, in duce, & militibus. Rex.n.cõmittit Duci vt quospiam puniat, Dux aũt milites mouet, milites aũt puniũt. qm̃ igitur tertia est ira, vt non intelligamus ipsum dicere de ea, quæ est in ratione, q̃ est inseparabilis animali, hæc enim separabilis ab omni corpore, vel de ea quæ est in spiritu, nãq; hæc quoq;, & si non ab omni, saltem a corpore terreno est separabilis, vnde dixit, inquantum tales sunt, videlicet feruor sanguinis circa cor, hæc.n. videlicet ira, inseparabilis est ab hoc viuo corpore.

Considerantes autem de anima, necessario simul dubitantes de his, quibus abundare oportet pertranseuntes comprehendere opiniones priorum, quicunque aliquid de ipsa enuntiauerunt, ut quæ quidem bene dicta sunt, accipiamus, sin autem nõ quid bene, hoc ipsum uitemus.

Quod quidem dicit, tale est, substantiam animę inquirentes, & prædubitantes in sermonem de anima (quoniam veluti hic, & alibi dixit abundantiæ principium est ipsa indigentia) indigẽtes igitur dubitare de anima, oportet causa abũdandi, & quę de ipsa ab antiquis dicta sunt, prius pertransire, & causam inducit, vt (inquit) si quidẽ bene quid dictũ est, amplectamur, si quid autem non bene, hoc ipsum fugiamus, quæ quidem dicit hæc sunt, qđ autem obscuriorem dictionem constructio fecit, oportet paulum traducta ipsa sic dicere, considerantes autem de anima necesse est opiniones priorũ transeuntes prius & simul dubitantes de quibus abundare oportet cõprehendere, quicunq; aliquid de ipsa demonstrauerunt, & quæ sequuntur scopo de anima proposito, inquit, oportet prius pertransire, & enumerare sermone opiniones priorum, atque ipsas sermone comprehendere, & si quidem quodpiam non bene dictum est, deuitare; si vero aliquid bene, complecti.

Principium autem quæstionis proponere quæ maxime uidentur esse illi secundum naturam. Animatum igitur, ab inanimato duobus maxime differre uidetur, motuque & sensu, accepimus autem & a maioribus hæc fere de anima.

Quod proposuit hoc fecit, & facit. dico quidem ex accidẽtibus p se aiæ diffinitionẽ ipsius inuenire, dixit.n. qđ nõ sola accidẽtia per se ex diffõne discimus, sed sæpe numero quoq; econuerso ex accidentibus diffinitionẽ, qm̃ manifestiora sint ea diffinitione, accipit igitur ea, quæ ad esse animæ videntur, hic autem motus, & sensus est, horum autem fidem facit ex his, quę natura posteriora sunt nobis vera notiora quoniã quæ natura sunt posteriora, nobis sunt priora in cognitione, videlicet aiatũ prius q̃ aiam cognoscimus aiatum nãq; est anima posterius natura. Dicit igit quodcunq; inuentũ fuerit differre ab inanimato animatũ, hoc ipsum ipsius est animę, si nãq; ipsi res nũc animata, fiat inanimata, prius quidẽ cũ sit animata, localiter mouetur, & sentit quãdovero facta est inanimata, neq; mouebit, neq; sentiet. sensus igit, atq; motus sunt ipsius animæ opera, & tandẽ quidẽ dicit simpliciter hæc animæ accidisse, ipse suo nõ acquiescẽs sermoni, sed illud inferens oẽs, q ante ipsum fuerunt, huiusce fuisse sentẽtię, enumeraturus aũt statim est opiones eorũ, qui fuerunt ante, dicens quod hæc duo accepimus de anima ab antiquis. Quare neq; dixit maxime existentia illi secundũ naturam, sed quæ maxime videntur esse illi. Quoniam igitur nondum suam detegit opinionem, sed antiquorum sententiam denudat, ideo sensumq;, & motũ dixit cõiter animæ adesse, verum non hæc omni animæ adsunt, non enim vegetatiuæ sunt, sed animalibus. ipse igitur deinceps diiudicans, & propriam sententiam exponens animam dicit esse vniuersaliter authorem viuendi, viuere nãq; facit ea, in quibus nata est, viuunt autem viuẽtia nutrita, & aucta, & gñantia similia sibi ipsis, ex vnaquaq; .n. potentiarum istarum animam contemplantur. hoc igitur vniuersaliter omnis animæ est proprium animalium vero dicit esse, proprium cogitare, & iudicare, & sentire. Hic sane sequens antiquiores animæ dicit esse sensum, atque motum, motum dicens localem, & huius qui ab impetu animali in seipso fit cum res mota principiũ motus habeat. mouentur n. naturalia quoque corpora, sed non naturaliter, neq; principium motus in se habentia, sed ab alio extrinsecus mouentur. non enim natura glebæ est vt feratur infra, sed ad id quod secundum naturã talem motum habet, cum in loco præter naturam sit, vnumquodq;.n. in integritate sua persistere natum est, nãque aut stare volũt integritates, aut orbiculariter moueri, quare motus quoq; circularis statio est. sphæra nãq; ignis, atq; aer circa ipsam cum mundo moti, talem qui-

dem modum violentum habent, nō tamen ab eo, quod est secundum naturam, digrediuntur, nāq; cum circulariter moueantur, proprium locum tenent, non.n. sunt in loco præter naturam, videlicet in loco circa terrā, sed & propriam quietem moti circulariter habent, particularis ignis, & particularis aer, & aqua ipsa, violentia quadam extrinsecus exagitante a loco, qui est illi secundum naturam rursus ad eum locum qui secundum naturam illi est; viam mouet, in quocunque autem mouetur loco velut in alieno existens, & extra propriam integritatē, præter naturam est, igitur non est motus in natura in locum secundum naturam, & ipsæ integritates tales motus non mouent. oportet autem magis ipsam naturam in integritate differri, non igit ipsi motus in partibus sunt At viæ, quæ ad locū secundum naturam ferunt, coelestibus ergo natura est circularis motus, & hoc partibus totum sustinet, & in toto magis, quā in partibus circularis apparet motus, velocissima nāq; est ipsius totius reuolutio. Sic igitur tales motus non secundum naturam, sed viæ sunt ad illud quod est secundū naturā, verū possunt aliter dici secundū naturā, quemadmodum quoq; dicimus sanationem secundum naturam. præter naturam vero ipsam velut infirmationē, quod illa quidem sm naturam agit, hæc vero præter naturam. Sic igitur, inquit, maiores cū sensum, atq; motum animæ eē definiuissent, et bene hoc, etsi non omnis male quæ sequuntur, cōcluserunt, postq; enim putauerunt omne mouens moueri: si mouet, inquiunt anima omne autem mouēs mouetur, illud sequitur quod ipsa moueatur, male autem localem dicentes, si quidem enim corpus sit mouens, illud certe, quod mouetur, mouebit, veluti ianuam baculus, & baculum manus, & manum totum corpus & ipsum, corpus anima, si quidem sit incorporeum primum mouens, non illud necesse est, ipsum moueri localiter. nam Deus quoque mouens ipsum mundum immobilis est, habens & substantiam, & potentiam & actionem stantem. præterea nihil ex his, quæ appetuntur mouens mouetur. herba namque ad appetitum mouet asinum, cum tñ ipsa non moueatur, & ipsa similiter imago stās amatorē mouet.

Dicunt enim quidam, & maxime, & primo animam esse id quod mouet: existimantes autem quod non mouetur ipsum non contingere mouere alterum eorum, quæ mouētur, aliquid animam, sic arbitrati sunt.

Bene apposuit primo, mouet enim baculus ianuam, sed non primo, sed neque ipsa manus primo neque totū corpus, at ipsa anima. Dicit ideo maxime mouens, et primo est anima ipsa.

Quocirca Democritus quidem ignem quendam, & calidū eam dicit esse. cum nanq; sint infinitæ figuræ, & atoma, rotundum dicit ignem, atque animam, uelut in aere quæ ramenta dicuntur, quæ per fenestras in radiis apparent.

Cum dixerit, accepimus autem, & a maioribus hæc duo de anima motumq;, & sensum: primum Democriti opinionem exponit, hic enim naturalium corporum atomos, & vacuum dixit esse principia, nāq; esse in mundo infinita indiuidua corpora, infinitis figuris variata, quorum coitio. & separatio generationem & corruptionem facit, & differentias esse naturalium corporum de figuris atomorum, de quibus corpora composita sunt, et ad hoc a positione ipsarum, atq; ordine, quēadmodum diffusius in naturali auscultatione diximus. Cum igitur putaret Democritus esse animæ motū, ignē dixit esse illā propter motus facilitatē, de rotūdis aūt atomis esse ignē dicit, qm sphæra est facilioris motus figura, vtpote q̄ secundum punctum plano hæret. Quoniam igitur mouet anima, oportet autem mouens moueri maxime, quæcunq;.n. magis mouentur, mouent ob eam rem ex facilioribus mobilibus atomis rotundis ignēq; & aīam constare dicit. Quare sic ego dico Democritum, cum dicat animam esse ignem, in Heracliti sententiam venire. Differt autem, quod ille cōtinuum corpus hunc esse ignem dixit, quod nos quoq; dicimus: Democritus vero non continuas esse atomos asseuerat, verum vacuo dispersi, velut ea, quæ in aere vocantur ramenta, quæ in radijs solaribus per fores apparent. At i. se Democritus nequaquam dixit ea, quæ videntur in aere per fenestras puluerulenta quædam, ex his esse uel ignem, vel animam, vel omnino has esse atomos: at quemadmodum dicit, in aere sunt hæc, quia vero propter paruitatem suam non apparent, ea neque esse videntur, deprehenduntur autem esse in radijs solaribus cum per fenestras immittuntur, sic esse minuta, & inuisibilia propter paruitatem corpora indiuidua, quæ ipse putabat esse omnium naturaliū principia, quemadmodum medici compositorum principia quatuor elementa, quorum rotundas atomos facit animam, atque ignem.

Quorum omniseminarium elementa dicit totius naturæ. similiter quoque Leucippus.

Omniseminarium multitudinem figurarū dicit, quemadmodum enim in omniseminario, in cumulo est & frumentum & hordeum, & alia semina: sic in atomis figurarum semina omniseminarii esse dicit, & ipsum quoque Leucippum esse huiusce opinionis asserit.

Harum autem rotundæ animam, propterea quod maxime possunt per totum penetrare semper tales ῥυσμούς, & mouere reliqua, cum moueantur & ipsæ, credentes animam esse, id quod præbet animalibus motum.

Rhysmus est dictio abderica, significat autem figurā, neque certe tolerare debemus eos, qui tētant huic dictioni dare etymologiam, velut a ῥυστρέφειν .i. reuoluere, siquidē.n rotunda solum figura Rhysmus diceretur, apti quidem essent ad persuadendum illi, qui etymologiam istiusmodi afferrent, nunc autem omnem figuram Rhysmon dicunt. Quare non illi, qui ferunt etymologiam, admittendi sunt, quid.n. dicent in cubo? nō.n. hic ῥυστρέφεται .i. reuoluitur. sed siue omnino dictio hæc etymologiā capit, eam quidē secūdum patriam linguā suscipiet, quemadmodum quoq; (si id eueniat) romanæ dictiones, aut aliæ quædam in proprijs linguis etymologiam ferunt. tribus autem vocibus indigenis Democritus usus est, hæ autem sunt, Rhysmus, Trope, diathige, significat autem Rhysmus figuram, Trope vero positionem, at diathige ordinem, dixit igitur, inquit, vt facilioris motus existentibus rotundis, esse ex illi animam, ea enim magis, quam alia penetrare, & mouere animal totum, cū moueantur atqui magis penetrare simul possent pyramidales atomi velut acuti anguli existentes, & incidentes magis, nisi qs dicat bases ipsas impedimento esse, rotundas vero de labi quod angulis careant.

Vnde & uiuendi terminum esse respirationem, constringente enim eo quod continet corpora, & extrudente figuras eas, quæ animalibus motum præbent.

Conabantur sectatores Democriti, quæcunq; accidebant animali suæ opinioni consona demonstrare: dicebant enim frigidum esse quod corpora continet, atque ob eam rem densa faciens corpora, & densatorum eiaculari atomos rotundas, vnde animali & anima, & ipsum uiuere adest. Quoniam igitur eiaculatis atomis rotundis periculum est vt animal corrumpatur, auxilium quoddam factum est animali, ipsa inspiratio, inspirans enim extrinsecus alias atomos rotundas pro eiaculatis viuere. quare eousq; viuimus, quousq; respiramus, respiratiōe aūt compressa, nos quoq; viuere desistimus: non solū autem quod ingrediantur per respirationem sphæricæ atomi, & adcernantur loco earum, quæ sunt egressæ, nobis accidere vt viuamus: verum etiam q̄ ingredientes per inspirationē prohibeant egressuras impetu maiori, atq; eodē modo plures factas motuq; facili calefactas ipsum subiectum depellere frigus alienum, quod ipsis causa est, vt emittantur. Quod si quispiam quæreret, quid igitur solas rotundas inspiramus? illi quidem dicerent, quod etsi non solas, plures tamen motu quam faciles, quemadmodum quoque ex frigore, spissitudine has emitti, quod lubricæ, cum careant angulis, sunt, & propterea

naturaliter motu ꝗ faciles. respiratio autem dicitur & de inspiratione, & de expiratione, nunc vero pro inspiratione ipsam acceperunt.

Ex eo q. non est ipsas quiescere unquam, adiumentum fieri foris ingredientibus aliis talibus inter respirandum.

Obiectionem quãdam, quæ per hæc esse videtur, soluit. diceret. n. illi quispiam. Quid autem nonne satis idoneæ sunt, quæ intus a principio sunt atomi, viuificare ipsum animal? quid autem ipsæ solæ ab ipsa densitate excluduntur? certe inquit, qm̃ nullo quoq; excludente, cũ sint motu facili, ipsæ per se non quiescentes educuntur, quare auxilij extrinsecus indigent.

Prohibere nãque has, & quæ sunt in animalibus egredi cohibentes simul constringens & comprimens, & uiuere quoad hoc possunt facere.

Hę inquit ingredientes per inspirationem, non solum ipsæ sunt causa vitæ, verum etiam quæ egressuræ sunt, ipsius motus caliditate frigus externũ propellentes prohibebunt, quin iam egredientes contrahũt motu maiori duorum nãq; motum, qui maior est minorem secũ trahit, sic igitur cum aliæ expirentur, alię inspirentur, si quę inspirantur sunt plures, reliquas contrahunt.

Videtur autem & q. à Pythagoricis dictum, eandem habere sententiam. dixerunt. n. quidam ipsorum animam esse, quæ sunt in aere ramenta, alij autem quod illa mouet.

Secũdam opinionem Pythagoreorum de anima enumerat. horum aũt quidam animam esse dicebat ea, quæ per fenestras in radiis solaribus apparent puluera corpuscula. alij vero, ꝙ ea mouet, non vt ea ipsa esse animam illi dicerent, ridiculum nãq; esset verum uos hoc scimus, ꝙ ipsa Pythagoreorum doctrina mistica erat, qui dogmata sua occultabãt, ne, vt ait Plato, coriariis quoq; sapientiam suam palam facerent: quẽadmodum igitur in poeticis fabulis (vt ipse rursus Plato inquit) si quidem apparentiæ ipsarum fabularum quispiam acquieuerit, ipsas quidem deridendas videbit: ꝙ si, quæ in illis occultatur, sententiam quæsiuerit, spiritu quidem numinis indigebit. idem quoq; de Pythagoreorum doctrina dicendum est, si nãq; ꝙ apparet accipiemus, deridendum quidem illud erit, non autem ꝙ ad sapientes pertineat, verũ vetularum nugæ: ꝙ si illi sapientes erant quodpiam ex apparentibus sanctius quærere oportet. quẽadmodum igitur qui dicunt harmoniam esse aĩam, non eam, quæ in chordis est, harmoniam dicunt (id enim ridiculũ esset) sed quia quẽadmodum harmonia, sicut ipsi Pythagorici definiunt, est multorum mixtorum & diuisim affectorum vnitas (grauem nãq; sonum, atq; acutum contrarios existentes cum ipsa harmonia miscuerit, artificiosum perfecit.) Sic & anima nostra harmoniæ est, oĩno causa. cum nãq; sint ea, quæ semper supra intelligibilia inquit, & omnino a materia separabilia, & ea, quę semper infra, & a materia inseparabilia, sintq; huiuscemodi, vt inuicẽ communicari nequeant, & vere diuisim afficiantur, hæc per seipsam mediam colligit anima, & vnit, atq; vnam ex ipsis harmoniam perficit. cum enim sit substantia eorum quæ supra sunt, sit eorum, quę sunt infra, & fere misceetur cum ipsis, per seipsam, quæ misceri non possunt, ea commiscens, & superiora inferioribus imperciens. quemadmodum igitur dicebant animam harmoniam, sic quoq; nunc ea, quæ sunt in aere ramenta, animam dicunt, aliud quodpiam per hæc obscure significantes: vt enim corpuscula hæc in lumine radiorum solis, neq; alio modo apparent, si nãq; non adsit lumẽ radiorum ipsius solis, non cognoscimus an sint, sic anima quoque in luce suipsius apparens, ꝗ nam habeat substantiam demonstrat, quandam. s. diuinam, incorpoream, atq; impartibilem. cum vero in tenebris apparet, hoc est in corpore, & in passionibus, videbimus ipsam, vt Plato inquit, veluti qui marinum Glaucum videntes, at eos, qui obiiciũtur colores, vt illæ passiones inquam, vel corpus & putabimus ipsam horũ esse aliquid. Pythagoreorum igitur quidam hæc ipsa esse animam dicebant, quẽadmodum Democriti atomos: alij autem ꝙ illa mouet. dicerent aũt vniuersalem animam velut instrumentis hisce vtentem. sane igitur vnam vniuersalem animam intelligendũ esse ipsos dicere, velut instrumentis illis vtentem, vel per ea animalia ipsa mouẽtem, vel quoq; particularem in vnoquoque animam mouentem per hæc veluti vel instrumentum ipsum corpus.

De his autem dictum est propterea q. continue uidentur mota, & si omnino sit tranquillitas nimia.

Causam inducit per quã ea quæ sunt in aere ramenta esse animam Pythagorei credebant. dictum est enim inquit de ipsis, ꝙ semper moueri videntur, licet sit trãquillitas, tanquam de seipsis, neque ventorum causa motum habeant. Quoniam igitur illi esse animæ maxime proprium motum putauerunt, oportet mouens quoq; ipsum moueri, hæc ipsa corpuscula, vt ea quæ semper mouentur, animam esse dixerunt.

In idem etiam feruntur, & quicũq; dicunt animam esse seipsum mouens, uidentur enim hi omnes existimasse motum maxime proprium esse animæ, & alia quidem omnia moueri propter animam, ipsam autem à seipsa, propterea q. nihil uidebant mouens, q. non & ipsum moueatur.

In Platonem, & Xenocratem, & Alcmæonem obscure loquitur, & illi igitur, inqt, mouere esse animę maxime proprium crediderunt, sed postq̃ putauerunt non posse eam mouere nisi moueatur, seipsam mouentem dixerunt esse aĩam. ꝙ autem Plato, cum seipsam mouentẽ diceret animam, non ſm localem motum dicebat, ipse in legibus manifeste dicit agit autem, inquit, quæ sunt ꝑ cœlum, & terram, & mare suis ipsius motibus, quos quidem voluntatem, & intelligentiam nominamus, & opinionem eorum, quæ recte & non sic se habent: & Anaxagoras cum diceret animam seipsum mouẽtem numerum, per seipsam mouentem dicebat.

Similiter aũt & Anaxagoras animam esse mouentem dicit, & si quispiam alius dixit, q. totum mouit intellectus, non tñ omnino, quẽadmodum Democritus, is etenim simplr̃ idem esse animam atque intellectum, uerum enim esse, q. apparet.

Quicunque, inquit, ab intellectu totum moueri dixerunt, illi quoq; videntur dicere esse animę proprium mouere, de quorum numero est ipse Archelaus. quid igitur, si totum intellectum mouere dicebant, animæ quoque esse motum proprium asseuerabant? certe inquit, idem nãq; credebant esse animam, atq; intellectum, quemadmodum Democritus. habemus igit̃ hoc apud ipsos esse manifeste dictã, ꝙ idem intellectus, & anima nullo modo est, at e syllogismo hoc probat. Democritus. n. inquit, præmanifestus est hoc volens, palam nãq; dixit verum, & apparens esse idem, nullaq; in re veritatem ipsam differre, atque etiam ꝙ sensu apparet, sed quod vnicuiq; apparet: & videtur hoc esse verum, quemadmodum quoque Protagoras ipse dicebat, ſm rectum sermonem differentibus & sensu, & imaginatione, circa illud ꝙ apparet, intellectu vero circa veritatem. Qđ si intellectus circa veritatem, anima vero circa apparens se habet, ꝙ aũt verum est, idem cum apparente est, vt ipsi Democrito videtur, igitur intellectus est idem cum anima. quemadmodum nãque se intellectus habet ad veritatem, eo modo anima ad illud, ꝙ apparet. igitur econtrario, quẽadmodum ꝙ apparet ad veritatem, sic intellectus ad aĩam se habet: ꝙ si idem est apparens, & verum, intellectus igitur atque anima sunt idem.

Quare bene fecisse Homerum, sic Hector iacebat mente alienatus, non quidem utitur intellectu ueluti potẽtia quadam circa ipsam ueritatem, sed idem dicit animam atque intellectum. Anaxagores autem de ipsis minus explanat, frequenter enim iusti, & boni causam ipsum intellectum dicit, alibi uero intellectum esse idem cum anima, in omnibus enim esse idem animã

libus & magnis & paruis, & preciosis, & non preciosis, non apparet autem, qui secundum prudentiam dicitur intellectus, omnibus similiter adesse animalibus, at neque omnibus hominibus.

Cum enim de vulnere sine sensu iaceret Hector veluti sentiens: dixit, ait Poeta ꝙ iacebat mente alienatus, in idem ducens cum prudentia sensum. tanq̃ non esset intellectus potentia quædam circa veritatem, alia preter eam potentiam, quæ circa apparens, & sensibile se habet quare non sentire, vel desentire alienatum mente dixit Homerus Democritus igitur aperte intellectum atque aĩam esse idem dicit. naxagoAras aũe aliquando intellectum ab anima separare videtur, aliquando vero in idem reducere. Qñ enim dicit intellectum esse potentiam, & causam eorum, quæ bene, & iuste sunt, ab anima ipsum separat: id enim, tanq̃ sint & quæ nec iuste, nec bene se habent, & circa ea alia. s. animæ potentia versetur, sic intellectum iustorum bonorũq; esse causam dicit, veluti præter animam diuinior sit intellectus, at rursus aliis intellectum, atque aĩam in idem ducens, hæc ipsa confundere videtur, in quibus ait intellectum in oĩbus esse animalibus & paruis, & magnis, & preciosis, & vilioribus, intellectus autem proprie dictus ſm prudentiam, non in omnibus animalibus esse vr̃. at qd ego in animalibus dico? sed neq; in oĩbus hominibus, quare cum dicat in oĩbus animalibus esse intellectum, animam ipsam eum dicere concedamus. oẽs igitur ij motum esse animæ proprium credebant, non omnino tñ, quemadmodum Democritus: non vt Democritus aperte, & semper hoc inquit idẽ esse, intellectum, atque aĩam Sic & Anaxagoras, at tum idem, tum aliud, vt diximus, non quidem vtitur intellectu, vt quadam potentia circa veritatem, sic.n quoque verus est sermo, intellectum potentiam esse animæ, qui veritatem cognoscit, sed ipsum animam esse, intellectum esse dicebant Anaxagoras, atque Democritus.

Qui cunque igitur ad id quod mouetur, animatum, respexerunt, in animam ipsam maxime motiuam crediderunt: qui uero ad cognitionem, & sensum eorum quæ sunt, hi quidem principia esse animam dicunt, alij quidem plura facientes principia, alij uero unum idem, uelut Empedocles ex elementis omnibus, esse autem unumquodq; animam horum dicens, hoc modo.

Dixit motum, & sensum maxime propria esse ipsius animæ, vnde quoq; aĩatum in hisce ab animato differt. his igitur de anima declaratis, alij quidem in ipsius motiuum respicientes, ex iis quæ maxime motiua sunt, apud ipsos constare dicunt, alij vero in cognoscitiuas potẽtias respexerunt. postq̃ igitur enumerauit opiniones eorum, qui in ipsius animæ motiuum respexerunt, & eo modo de ipsa definiuerunt: nunc eos, qui ad ipsius virtutem cognoscitiuam respectum habuerunt, enumerare vult. Dicunt igitur, ꝙ ipsum cognoscens ipsi cognito vult esse simile, simile simili cognoscitur, vult enim cognoscens cognito, & simile simili congruere. Quod si oĩa, quæ sunt anima ipsa cognoscit, illam propterea ex omnibus quæ sunt, esse oportet. at quoniam hoc impossibile est ꝙ s. illa sit omnia, quæ sunt: oportet igitur illã ex omnibus esse principiis, vt ea ipsa principia habens, cum oĩbus quæ sunt per ea, quæ sunt omnia cognoscat. inde igitur illi oẽs ex principiis animam faciunt, vnusquisque ſm sententiam suam. alij quidem plura principia dicentes, eam de pluribus constare faciunt. alij vero ex vno, qui vnũ confessi sunt. Primum autem Empedoclis opinionem inquirit, qui existentium principia materialia quatuor esse supposuit, quatuor hæc elementa, factiua vero duo contentionem, atque amicitiam, ex iis igitur ipsam esse aĩam & inde esse rerum cognitionem dicebat.

Terra etenim terram, atque undas in imus undam,
Aethere at ethera diuum, ast ignis mobilis igne est.
Notus amore amor, & tristi discordia lite.

Manifestum est ꝙ cum esset Pythagoricus Timæus, & Pythagoreorum doctrina allegorica, ipse quoque dicebat allegorice, cumq; animam ex elemẽtis esse diceret, hoc modo dicebat, videlicet non tanq̃ esset ex igne, ex aqua, & reliquis, quid.n. magis ipsa aliena elementa cognoscebat? an elementa ipsam? non igitur sic simpliciter elementa hæc esse animam dicebat: sed vt ea, quę in se ipsa horum rationes haberet, dicebat aũt de contentione esse atque amicitia, qm̃ videbat ipsam habere potentiam reducentem, & deducentem, vocabat igitur ipsius reducentem potentiam amicitiam, contentionem vero deducentem: amicitia nãque vnionis est causa, magis autem vnita sunt intelligibilia, quãto & propius sunt vno omnium principio. contentio aũt in sensibilibus principatũ tenet, ea est disceptatio. quare quoq; dixit, sic & ego huc sum profugus diuinitus contentione insanienti errabundus obediens. eadem quoque Plato dicit in Timæo nãque animam dicit esse ex hoc orbe & ex altero, rursusq; in Phædro, habere inquit equum pulchriorem, & peiorem, per hos obscure innuens potentias & reducentes, & deducentes, aliquando nãque anima ſm intellectum operatur, & ad diuina reducitur, aliquando vero in materiam deducitur. propterea igitur dicebat Empedocles ex amicitia & contentione ipsam esse animam, qm̃ quoque omnium eorum, quæ sunt, hęc esse principia factiua supposuit, qm̃ videbat in omnibus & identitatem, & alterationem, & coniunctionem, & separationem, sed in intelligibilibus magis amicitiam, q̃ contentionem vincere, in sensibilibus autem econuerso ꝙ illa (quemadmodum diximus) cum vno oĩum principio sunt propius, coniunctione magis principatum tenent. id igitur patet ꝙ ipse Empedocles allegorice hæc ipsa accipiebat, & cũ ipsam animam de quatuor elementis esse diceret nõ ipsa elementa animam esse dicebat, sed horum rationes in ea esse. dixerimus quoque ad Arist. confutantem quod apparet, ꝙ quemadmodum tu formarum locum dicis animam, & nullus quidem hoc diceret in aĩa esse equum, vel hominem, sed rationes formarum formas dicis: eodẽ certe modo quoque Empedoclem cõsentaneum putare dicere, siquidem sapiens erat vir: magis autem & de aliis fortasse hoc consentaneum dubitare, si enim sic vt est apparens, animam dicebant vel ignem, vel aquã, vel quodpiam tale, & non ſm quãdam conuenientiam hæc ipsa accipiebant & multis quidem indoctis peiores erant: velut Empedocles ex elementis oĩbus, esse autem, & vnumquod animam totam quidem ex elementis animam dicebat, ac si esset ipsa alia præter vnũquodque horum, singulum quodq; autem inquit animã dicebat esse, adhuc autem contentionem atque amicitiam, cognoscere aũt singulas res per vnumquodq; horum: quoniam simili simile cognoscitur, sic autem ſm ipsum sex animas habemus. Possibile est autem esse vnũquodque horum animam audire, tanq̃ partem, neque potentiam animæ. dicimus.n. quoque nos iracundiam aĩam, & nutritiuam, videlicet animæ potentias, animas vocantes.

Eodem aũt modo in Timæo Plato ex elementis animam facit, simile nãq; simili cognosci, res autem ex principiis esse.

Plato etiam, inquit, ex iis, quæ sunt apud ipsum principia, de quibus oĩa constare dicebat, esse animam dixit, vt cum sit ex illis, omnium principiorum omnia cognoscat. dicebat autem quinque genera esse oĩum principia, substantiam, identitatem, diuersitatem, motum, statum: hæc autem non sic esse genera dicebat, vt sunt ea, quæ apud Peripateticos habentur, quæ diuisa sunt inuicem, & ex vnoquoque catena quædam generum atque specierum subalternatum tradita est. Verũ genera ipsa vocauit, tanq̃ per omnia, quæcũque sunt, ea tendant, in omnibus enim substantia est, per q̃ vniuscuiusque est esse. est etiam identitas inquãtum ex vno existentium principio sumus. habemus quoque diuersitatem, qm̃ multitudo sunt ea, quæ sunt: vbi autẽ multitudo, diuersitas est. motus quoque in oĩbus existentibus est, motum aũt dico non imperfectam operationem, vt ait Arist. at operationem vniuscuiusque: omnia nãque, ipsa etiam inanimata, propriam habent operationem, vel.n. calefaciunt, vel

frigefaciunt adiacentia, vel humectant, vel exiccant, vel aliud quid tale faciunt. in omnibus quoque status conspicitur, etenim quae semper mouentur, statum participant. nō modo enim ꝙ ipsa stet integritas, verum, etiam ꝙ ipse maneat continuus motus, status est. inquantum igitur quem mouentur, in motu perseuerāt vel semper, vel vsque ad aliquod tempus, per hoc ipsum statum participant. ex his igitur generibus animam Plato facit, eam nāque, dicit esse de substantia, de integritate, de diuersitate. de substantia autem non contingenti, sed de substantia inseparabili, & separabili circa corpora, ex his vtrisque fieri ipsius animae substantiam dicit, quo sit vtriusque cognoscitiua, sed quia omnium cognitio vel similitudine, vel identitate fit, vel dissimilitudine, vel diuersitate. ꝙ.n. est album, albi appositione cognoscimus (ꝙ nāque albo simile est, album est) & oppositione nigri, contrarium nāque nigri est album. & hęc in constitutione ipsius mixta sunt inquit, cumq; de huiusce natura dicat, de natura quoque alterius dicit. quid ita autem dicat aiam sponte, & semper moueri, id patet, in hoc autem statum quoq; habuerit. Res aūt ex elementis esse, videlicet existentia, quorum ipsa habet aīa cognitionem. propterea igitur, qm̄ ex ipsis principiis est existentibus ipsis rebus, simile vero similis est agnoscitiuū, cognoscit.n. omnia, ex ipsis elementis fecit animam iis, quae sunt, vt simili simile cognoscat. manifestum est, ꝙ maxime animae cognoscere proprium est, & eodem modo credidit.

similiter autem & in de philosophia dictis determinatum est.

De philosophia, dicit ea, quae de bono inscripta sunt, in illis autem non scripta colloquia Platonis Arist. commemorat, est autem legitimus eius liber. ibi igitur Plat. & Pythagoreorum de entibus & principiis opinionem memoriae prodit id igitur dicit eos dicere formas esse numeros, numeros autem denarios, vnāquāq;.n. formam decada noiabat. numeros igitur ipsas formas vocabat, vel quia, quēadmodum numerus ea, quae subiecta sunt metitur, atque definit, eo quoque mō materiam formae metiuntur, atque definiunt: quae.n. in materia ingenerātur, eam ipsam materiam, quae per se indefinita est, definiunt, & termināt: vel quod, vt oēs numeri ex vno vnitatis principio deducti sunt, ita formę ex vno oīum principio deducuntur. numeri igitur ob eam cām dicebantur, denarij vero propter ipsarum formarum perfectionem, numerus n. perfectus denarius est, omnem nāque numerum in seipso complectitur, qui enim numeri sunt post decada, in alios ab vnitate iterum reflectūtur in decada, quare decas quoque vocata est, quasi quaedam sit δεχάς.i. suscipiens numeros. principia aūt harum formarum dicebat vnitatem, & dualitatē, & ternitatem, & quaternitatem, qm̄ numeri, qui ab vnitate vsque ad quaternitatem componuntur, decem faciunt. 1. 2. 3. 4. decem fiunt. esse igitur decem dicebat haec principia quaternaria, & cōiter in omnibus entibus, & priuatim, & in intelligibilibus, & in naturalibus, et in sensibilibus. Cōiter igitur in omnibus vnitas quidem intelligibilia, impartibilis enim ab illis nō solum sub͂a, sed etiam operatio in statu, & immobilitate conspicitur, dualitas autem, & scientia, vel ea, quae scientia prędita sunt, definite.n. ab hoc ad aliquid se habet, quia scientia a definitis, in definita trāsitus est: non est.n. scientia indefinita, inde.n. quoque graece ἐπιστήμη.i. scientia dicta est, eo ꝙ ἐπὶ στάσιν.i. in statū nos ducat. Ternitas aūt naturalia, & opinabilia, naturalia aūt dico vniuersalia naturalibus. circa quae versatur opinio, quemadmodum quoque in Timęo Plato ait, quid hoc ꝙ semper est gn̄ationem minime habens? intelligibile dicens. Quid aūt ꝙ semper fit, nūq̄, ea quae sunt in physicis vl'r dicens. si nāque semper fieri ipsum dicit, & quidē fiunt naturalia, sed in iis particularia quodam tpe existentia, non quidem semper fieri dicerentur, id patet esse de vniuersalibus eum sermonem, circa quę opinionem quoque operari dicit, hoc enim intellectione inquit cum ratione cōprehensum, .s. intelligibile, illud autem rursus opinione cum sensu irrationali opinabile est. Ternitas igitur hoc est, quia opinabile sit. quare ternitas quidem opinio est, ꝙ gestiat ab hoc, non tn̄ definite, ad aliquid ferri, sed vel sic, vel sic: talia aūt naturalia sunt, quae esse in fluxu habeant, & non omnino sint immobilia, atque immutabilia, sed in formis quidem stantia, at huc, & illuc alterationibus per contrarias mutationes permutantur. ternitas igitur sic se habet in his. & si dixeris coelestia mutari localiter, alia quidem ab oriente in occidentem plagam, alia autem econuerso, & ab austro quidē alia in boream, & alia econtrario a borea in austrum. in sensibilibus aūt particularibus dico, & atomis ipsa quaternitas est, at quo modo, inquis? id procedentes ostendemus. hoc igitur modo quaternarium principium cōiter in omnibus entibus contēplamur, priuatim vero dicunt ꝙ in intelligibilibus ipsam contēplamur. priuatim in naturalibus, priuatim in sensibilibus, & in atomis propterea aūt dicebat ipsum animal, ꝙ apud ipsum est, sic ipsa animalis idea, & exemplum, & ipsum numerum decenarium, quem constare ex vnitate prima, & dualitate, & ternitate, & quaternitate, videlicet ipso vno, ipsa dualitate, ipsa ternitate, & ipsa quaternitate. Secundum aūt huius analogiam, & in post ipsum animal animalibus, immortalibus videlicet, & mortalibus haec esse principia: quemadmodum.n. numeri denarij sunt omnia, hoc quoque modo ex vnitate, dualitate, & ternitate, & quaternitate sunt oīa. Sed ipsum quidem aīal ex prima vnitate, & dualitate, & ternitate, quaternitate. alia vero quae post ipsum sunt aīal, sm analogiam elongationis, qua ab ipso animali recesserunt. sic & a principiis reducta sunt. non.n. eadem absentia distāt ab ipso aīali diuina, & immortalia, & ea quę morti obnoxia sunt aīalia. igitur diuina quidem sunt & ipsa ex vnitate secunda, & dualitate secunda, & externitate, & quaternitate similiter. & sic semper sm analogiā elongationis ipsius aīalis elongatio fit ipsorum principiorum. Dicebat igitur haec esse quoque denaria principia in intelligibilibus, in naturalibus, & in sensibilibus: atq; iō, qm̄ anima haec omnia cognoscit ita esse, ipsam quoque esse ex his principiis vnitate, dualitate, ternitate, & quaternitate. ꝙ igitur dicebat intelligibilibus esse vnitatem, dualitatem, ternitatem, & quaternitatem? theologiae fit hoc dicere. Sed neque q̄ in physicis dicebat, eam possumus expedite dicere: diceret autem quispiam, & in his esse quaternitatem, propterea ꝙ animalium species quatuor in mundo videantur, q̄ coelum, q̄ aera, quę terras, & aquas incolant, in sensibilibus aūt punctum vnitatem accipit dualitatem, lineam, ternitatem superficiem, quaternitatem vero ipsum solidum, haec.n. corporis ipsius principia sunt. Vnitatem quidem ipsum punctum, ꝙ est impartibile, dualitatem vero lineam, qm̄ ex ipso puncto fluente linea facta est, quae duobus punctis terminatur, & est longitudo sine latitudine. Ternitatem aūt superficiē ipsam, vel quia trigonus figurarum prima sit, vel quod magis dicendum est, quia quēadmodum pūctus ex ipsa distantia sm longitudinem fluens alterum punctum fecit, si ita hoc ipsum punctum per latitudinem fluat, rursus & alterum punctū generabit, quare sic puncta fiunt. Vnum quidem ipsius longitudinis terminis, alterum autem latitudinis, tertium vero cōe ambobus. Quaternitatem autem per ipsum solidum capit, siue quia pyramis figurarum solidarum prima est, quae quidem quatuor triangulis constat, siue rursus sm eandem analogiā, nam veluti punctus fluens in longitudinem alterum pūctum fecit, & iterum in latitudinem fluens alterū fecit, hoc modo si in profunditatem fluat, adhuc alium faciet: quare quatuor puncti fient, oportet aūt lineam rectam profunditatis in sublime tractam cognoscere: sic igitur in sensibilibus, vnitas, dualitas, ternitas, & quaternitas insunt. qm̄ igitur quaecunque sunt, anima ipsa cognoscit, eam merito ex his esse principiis dicebat, vt oīa cognoscat: esse ergo in ipsa vnitatem intellectum ipsum, per quē intelligibilium apprehensiones facit, impartibilis nāque est intellectus obiectione simplici res ipsas cognoscens: Dualitatem autem cogitationem ipsam, nāq; habet hoc vnde

quo, perficit.n. viam quãdam, & a ꝓpõnibus ad conclusionem transit. Ternitatem vero opinionem ipsam, q̃m ipsa gestiens aliquid opinari, ambigit, & quasi viam ipsam facit, vtrum huc, an huc conuertatur, ac si viam quãdam perfeceret, deinde ingressa in viam ambiguã, & dubitans, an huc, an huc vertatur: sic opinio quadam suppositione vsa, & opinata quiddam de ipsa volens dubitatione vtroque conuertitur firmandi propositi nescia, siue affirmatio vera, siue negatio. cum nãque voluerit habere quãlibet cogitationem, & semel in hanc rem peruenerit, & quod est acceperit aĩa, dubitat, & disputat vtrũ mortalem ipsam oporteat cognoscere an immortalem: vel rursus corpus ne, an incorporeũ, & sic in omnibus. quaternitatem autem sensum, ꝙ ipsa quidem quaternitas in sensibilibus ipsum corpus significabat, & sensus ipsius animæ cognitionum maxime corporeus est, particulari enim auxiliatur, nam sine corpore nihil cognoscit, non autem dubitare oportet, si imaginationem reliquimus, nãque ea in sensu comprehensa est, quoniam quoque ex eo principia habet.

Ipsum quidem animal ex ipsa unius idea, & prima longitudine, & latitudine, & profunditate.

Videlicet ex ipso vno, ꝙ primo est vnum, & prima longitudine, & latitudine, & profunditate, iam diximus ipsum animal, constare, ex prima vnitate, & dualitate, & reliquis, quæ autem sunt post ipsum, ꝺm analogiam de secunda, & tertia, dualitas autem & trinitas, & quæ sequuntur, in q̃titate definita dicuntur, veluti cum in ipsis numeris fertur. Dicitur & in continua, veluti cũ in linea, vel superficie hæc ipsa consideramus. hic igitur vt in continuis sermonem facit. sic aũt scire oportet, ꝙ vnũquodq; harum magnitudinum vocauit illud, quo ꝙ prius est superat, lineam quidem longitudinem, nãque longitudine punctum superat: superficiem vero latitudinem. q̃m latitudine lineam superat: alteram vero profunditatem, hęc enim differt a superficie, nãque ipsa quoque superficies habet latitudinem, ꝙ autem solidum est, longitudinem, atque latitudinem, non solum autem continuam quãtitatem ex quaternitate constituit, sed etiam multo prius definitam: si nãque omnis post denarium numerum, numerus, in ipsum denarium resoluitur, ipsius vero denarij vnitas, dualitas, ternitas, quaternitas, principium est; sequitur quod diffiniti, & continui ipsa quaternitas principium est.

Alia uero simili modo, alia sine post ipsum animal similiter.

Videlicet ꝺm ipsam analogiam ex vnitate, dualitate, ternitate, & quaternitate, vt iam dictum est, sed non de prima, ex qua est ipsum aĩal, vel alia exẽpla, velut ipsum pulchrum, ipse homo, & in reliquis similiter. scribuntur autem aliæ simili modo & hoc quidem secundæ expositioni fit consequens, alias enim ideas dicit, quæ est hominis, & quæ est angeli.

Adhuc autem & aliter intellectum quidem unum, sciẽtiam uero duo, solo nãque modo in unum, superficiei autem numerũ opinionem, sensum uero solidi.

Videlicet & secundum aliam applicationem, ex his ipsis numerum animam facit. putans.n. eorum, quę sunt alia esse intelligibilia, alia scibilia, alia opinabilia, alia sensibilia: vnum quidem intellectui tribuit, qui est intelligibilium perceptiuus, indiuisibilis nãque est ipse, & oĩno sĩlis similis, & pariter obiectione prima sine tempore res ipsas intelligens. duo vero sciæ tribuit, composita nãque est ipsa sciens cognitio (siquidem syll'ũs est quidam) solo sane modo facta, & non varie, videlicet nõ alias alio modo, sed semper vera, & silr se habens, per vnam viã propositionum in vnum finem concl'onem ducens. tria aũt numerum opinioni attribuit, non.n. solo modo, quemadmodum scientia, fit ipsa opinio: est.n. opinio tum vera, tum falsa, oĩs autem scientia vera, q̃uo igitur tria numerum opinioni proprium diximus, quatuor autem sensui propter eandem causam. dicebat ideo propter hoc aĩam ipsam existentem ex vnitate, dualitate ternitate quaternitate, oĩa cognoscere, propter eam, q̃ ad ea proprietatem habet. Quare autem, cum dixerit vnum ipsum intellectum, scientiam autẽ duo, non etiam dixit, opinionem vero tria, sed superficiei numerum dixit? dicimus igitur ad hoc, ꝙ vnum, & duo non sunt numeri, etenim secundum diffinitionem numeri dicentem, numerum esse ex vnitatibus collectam multitudinem, dualitas quoque numerus esse videretur, quæ re vera non est numerus, non enim ex vnitatibus multitudo est, nãque multitudo. primo est in trinitate. præterea oĩs numerus multiplicatus fit maior, q̃ compositus. vt tria, & tria faciunt sex, ter autem tria, nouem, & sic in oĩbus: vnitas autem econuerso, multiplicata fit minor, quã composita, nãque vnum, & vnum, duo, semel vero vnum facit vnum. dualitas aũt, & multiplicata, & composita æqualis est, duo nãque & duo, & bis duo vtroque modo quatuor sunt: non ergo neque vnitas, neque dualitas est numerus. quare primi numeri sunt ternitas, & quaternitas, imparium ternitas, parium quaternitas: vnitas autem, & dualitas numerorum principia sunt.

Etenim numeri formæ ipsæ, & principia entium dicebantur, sunt autem ex elementis. iudicantur autem res, aliæ quidem intellectu, aliæ scientia, aliæ opinione, & aliæ sensu: hi autem numeri sunt formæ rerum.

Oportet paulum traducere ipsam dictionem quo fiat apertius id, ꝙ dr̃, Etenim formæ ipsæ numeri, & principia existentium dicebantur, sunt autem ex elementis. ipsę enim formæ numeri, & principia exñtium dicebantur, patet.n. ꝙ non dicebat hos numeros, qui sunt apud nos, esse formas existentium, sed ipsas formas esse numeros. probat autem per hæc ea quæ dicta sunt, dico aũt quid ita ex vnitate, & dualitate, ternitateq;, & quaternitate cõstare anima dicta sit, nãque ideas inquit atque exempla existentium numeros dicebãt, illi autem numeri sunt ex elementis vnitatis, & dualitatis, & ternitatis, & quaternitatis. Iam.n. diximus, ꝙ ipsas formas denarios numeros dicebãt. decas aũt ex his componitur: esse vero ideas intelligibilium, scibilium, opinabilium, sensibilium: hoc enim significat cum dicit, iudicantur autem res aliæ quidem intellectu, aliæ sciã, aliæ opinione, aliæ sensu, nam simile simili iudicatur. Quare si formę rerum sunt ex vnitate, dualitate, ternitate, quaternitate, (hęc.n. sunt elementa formarum) anima autem cognoscit oĩa, merito igitur ex elementis existentium ipsam faciebant, vt simile simili cognosceret. ex his autem quæ dicta sunt, illud nobis est manifestum ꝙ qui ideas inducebant, & hæc esse existentium principia dicebant, horum rursus alia principia supponebant vnitatem, dualitatem, ternitatem, & quaternitatem. quare postquam dixit, numeri.n. rerum formę dicebantur, subintulit: sunt aũt ex elementis. & superius dicit, ipsum autem aĩal ex ipsa vnius idea, & quæ sequunt̃, ipsum autem animal est, exemplum & forma. formę autem hi rerum numeri, q̃m supra dixit numeros esse formas, ne eos, qui sunt in cõsuetudine, numeros eum ferre putares, eos inquam, qui in curuatura digitorum fiunt. Deinceps cum dixit res ipsas iudicari alias intellectu. alias scientia, alias opinione, alias sensu, subintulit, hos numeros esse formas rerum. hos inquit cum dixerit numeros formas intellectum, sciam, opinionem, sensum, quemadmodum enim est ipsum aĩal, eodem modo est ipsa mẽs, & ipsa scientia. Silr & opinio, & sensus, & hæ sunt ideæ rerum intelligibilium, scibilium. opinabilium, sensibiliũ. igitur ipsa quoque aĩa cum in se has habeat formas, suscipere res ipsas potest, iudicatur.n. vnũquodq; videlicet & cognoscitur secundum formam suam.

Quoniam autem & motiuum uidebatur anima esse, & cognitiuum sic aliqui complexi sunt ex ambobus enunciantes, animam numerum mouentem seipsum.

Diximus ex his, qui de anima dixerunt, aliquos respexisse ad eius motiuam partem, aliquos autẽ ad cognoscitiuam, & Plato igitur aliq̃n ab ipsius motiuo ipsam

diffinit, velut in quibus motum seipsum mouentem. dicit igitur in Phædro, immortali autem ostẽso, q̃ seipsum mouet, animæ substantiamq; & rationem hanc ipsam quispiam dicens non erubescit: quare diffinitionem dicit esse animæ ꝙ seipsum moueat: aliquando vero ab cognitiuo velut in Timæo, ꝑ quæ ex principiis entium ipsam constituit, sic igitur Platone modo in ipsius motum, modo in cognitionem respiciente, Xenocrates qui fuit huius successor ex vtrisque ipsam animam diffinit, eam inquiens esse seipsum mouentem numerum, quia sit ipsa existentium cognoscitiua, numerum dicens, vt Pythagoras, principium enim omnium velut illi dicunt numerus est, ꝙ autem motiua est, addens illi seipsam esse mouentem. principium nãque, & fons omnis motus, vt illi volunt, est ꝙ seipsum mouet. alij quoq;, quorum deinceps mentionem faciet, ex ambobus ipsam definiebant aĩam quemadmodum, & ideo, sic aliqui, dixit.

Differunt autem de principiis, quæ, & quot, maxime quidem corporea facientes incorporea, his autẽ miscentes, & qui ex ambobus principia enunciantes. differunt aũt quoque circa multitudinem, alij enim unum, alij uero plura dicunt.

Postquam per ea, quę dicta sunt, opiniones exposuit de anima maiorum, & qui ad eius motiuum, & qui ad eius cognoscitiuum respexerunt, in iis ꝑñr de ipsorum differentia circa principia differit, differentia n. de principiis, illis fuit quoque causa, vt circa animæ subãm dissentirent. inde igitur alij aliud quodpiam aĩam esse dixerũt. Omnes vero de principiis esse, quæ supposuerat, exñtiũ eam esse, præsertim autem qui in ipsius cognoscitiuum respicientes de principiis eam esse dixerũt, excepto Anaxagora, quẽadmodum deinceps narrabit. in naturali igitur auscultatione de naturalium dr̃ia circa principia diligenter aggressus est, mentionem nunc quoque eorum faciet. Ac fortasse videbitur idem dicere, cum superius harum opinionum mentionem fecerit, & nunc rursus hoc in loco easdem enumeret. at non est eiusdem rei sermo, nam supra opiniones eorum de aĩa voluit exponere, hic vero quo inuicem dissentiant de principiis exponit, & huic rei opiniones quoque eorum de aĩa accommodat, de quibus ante dixit distinguit autem dr̃iam, & a substantia. & qualitate, & a q̃titate, a substantia quidem, & a qualitate, ꝙ alij corporea, alij incorporea dixerunt. a q̃titate autem ꝙ alij quidem vnum, alij vero plura. corporea igitur principia naturales Thales, Democritus, Anaximenes, Anaximander, Heraclitus posuerunt: incorporea vero qui numeros ea esse dicebãt, vt Pythagorei, & Xenocrates Plato quoque idem videtur. mixta autẽ dicebat Empedocles cum quatuor elementis contentionem. & amicitiam naturas incorporeas, & Anaxagoras cum homœomeriis intellectum nãque ipsum esse incorporeum dicit: sic adiũ in iis Democritus, qui cum corporibus indiuiduis vacuum induxit. Differũt aũt inquit omnes inuicem circaq; multitudinem, & circa principia, quiq; corporea contra eos, incorporea sentiebant, dixerunt, & qui contra vtrosq; illos mixta asseuerabant.

Consequenter autem & hisce animam retulerunt.

Hoc est consequenter ita illis de anima videbatur, quẽadmodum ex opinione, quam de principiis habebant, ducebantur. vnus enim quisque de principiis illis, quæ credebat, animam fecit. per hæc autem, significat non modo eos, qui ad cognitiuum respexerunt, sed eos etiã, qui ad motiuum, de principiis animam merito fecerũt, vnde inducit.

Motiuum enim secundum naturam ipsam primorum crediderunt, non sine ratione.

Non sine ratione inquit, ꝙ est suapte natura maxime motiuum, hoc in principij ratione ponebant, factiuum nãque & motiuum principij rationem habet quare existentium principium aliquid esse ignem dixerunt: maxime enim motiuum est eorum, quæ sunt, in seipso habens suipsius motus principium. sic motus alia quoque mouet, vnde motu naturalis calidi primo mouetur animal, cum a nullo alio corpore naturale calidum moueatur, sed in se naturam ipsam causam mouentem habeat. ideo si in principiis motiuum est, illi qui animam maxime motiuum esse credebant, e principiis hanc ipsam merito faciebant, vnde aliqui etiam ignem eam esse supposuerunt, vt ipse intulit dicens.

Vnde uisum est aliquibus esse ignem, nãque hic est tenuissimarum partium, & elementorum maxime incorporeus, atque etiam mouetur, & mouet alia primo.

Cum dixerit eos, qui maxime motiuum aĩam esse credebãt, ex principiis eam merito dixisse, q̃m quod ipsius naturam maxime mouet in primis est, & in principiis, principij nãque est & facere, & mouere: anima aũt motiuorum est, consequenter induxit, aliquibus propterea visum esse ignem esse aĩam, quem etiam esse principium dicebant, ꝙ esset tenuissimarum partium, & maxime incorporeus, atque ob eam rem maxime motiuus, & sibi ipsi ipsius motus causa, & alia primo moueat, ignem autem non flammam dicunt, ipsa.n est ignis exuperantia, sed ipsam siccam euaporationem, q̃ & terræ motus facere, & ventos, & alia quæcũq; maxime motiua in meteoris Arist. expressit: dicit autem qui ignem principium & animam ex igne crediderunt: Heraclitum, & Hippasum. sed Heracliti paulo infra, & opinionis eius mentionem faciet: nunc vero Democriti opinionem exponit qui etsi multa, imo infinita principia supponebat, ex iis tamen, quę apud ipsum maxime motiua essent, animam faciebat, e sphæricis dico: vnde ignis quoque est: incorporeum autem dixit ignem, non proprie, nullus nãque ipsorum hoc ipsum dixit, sed propter subtilitatem partium velut in corporibus incorporeum ignem appellauit. At fortasse quispiam dubitauerit ad hoc, q̃ dictum est aĩam esse ex principiis, ꝙ & aliquid aliis plus illi adhibuerunt, an oĩa aliam eam esse vnutquisque dicat. an cõe hoc sit omnium principiorum: quæ in rerum naturam cadunt. ad hoc ergo dicerent illi quod quidem primum hoc ipsum, vt nõ dubitetur ex aliis quibusdam esse principiis, non ex cõibus hoc ipsum diximus: deinde alia quidem ex principiorum compositione, aliud quodpiam factum est, aut natura ſm eos, qui non impartibilia principia dicunt aut apparentia secundos eos, qui eadem impartibilia & immutabilia ferunt. Aĩa sane ipsa res pars est quædam principiorum, quæ a principiis differt habitu ipso, quem recepit ad ea, quæ sunt ab ipsis principiis, animalia dico. Quare idem esse ignem, atque aĩam Democritus dicebat, differentia videlicet ad habitum, quemadmodum dixi, exñte igitur & reliqui alij quidem aquam, alij vero aerem esse animam dicebant, at qui non ita vocantes, quæ sunt ex his, vt lapides, ligna, &c.

Democritus autem elegantius dixit, enunciãs propter quid horum utrũque sit, animam nãque esse idem, & intellectum ueluti diximus, & ex primis, & indiuisibilibus corporibus, motiuum autem propter subtilitatem partium, atque figuram figurarum autem mobilissimam rotundam dicit, talem autem esse intellectumq; ipsum atque ignem.

Democritum laudat, vt qui apte prædictorum causas reddiderit: hæc autem sunt mouere & moueri, dixit.n. ꝙ ignis, ex quo animam esse dicunt aliqui mouetur q;, et mouet alia primo: probabiliter igitur vt horum causas Democritus assignauit, quid ita ignem, atque aĩam. ex ipsis n principiis videlicet sphæricarum atomorũ, vtraque & mouentur, & mouent. fecit.n. inquit intellectum, siue animam, nãque apud ipsum intellectus, & aĩa idem sunt: ex primis corporibus, videlicet atomis sunt, at non ex quibuslibet, sed ex sphæricis: quæ duabus de causis maxime motiua sunt, tum quia subtilissimarum partiũ sunt, & facillime propterea subtilitate partium per oĩa transeant, & sic ipsa mota mouent: tum figura ipsa sphærica facilis motus hæc extitunt, quare causam reddidit quid ita ipsa moueantur, & alia moueant. At non indi-

gnum est quærere qua de causa sphæricas atomos minorum partium esse Democritus dicebat, & propterea eas facile mobiles, nãque ꝙ ipsum rotundum sit facilis motus, id patet, ostenditur.n.ꝙ ipsa sphæra in puncto superficiem tangit, tanq̃ igitur puncto aptata delabens est talis motus, quare & subtilium partium sunt sphæricæ, vt quoque ex hac re causa reddatur ipsarum motus, maxime enim cum forte talis ratio videtur esse, nam illud quoque fieri poterat, vt pyramidales, vel hamales, vel simpliciter quomodocunque se haberent subtiliorem partium essent: dicimus ꝙ in geometria ostensum est rectilinearũ, & æqualis ambitus figurarum, quæ sunt plurimorum angulorum maius habent spatium, q̃ illæ, quæ paucioribus angulis continentur: veluti supponatur tetragonus habens vnũquodque latus duarum vlnarum, vt eius totus ambitus sit octo vlnarum: supponatur & iterum hexagonus habens vnũquodq; latus vlnæ, & tertia vnius vlnæ, vt huius quoque ambitus octo fiat vlnarum. Supponatur etiam octangulus singulum latus habens vnius vlnæ, vt huius quoque octo vlnarũ sit ambitus, harum igitur figurarum quadrãguli, & hexangulí, & octanguli æqualem ambitum habentium (nãque vnaquæq; octo vlnis continetur) octangulus quidem spatium maius habebit: minus autem octangulo hexagonus, & tetragonus hexagono minus, q. si quæ plures angulos habet, capacior est, circulus igitur omnium figurarum æqualis mensuræ capacissimum spatium habebit. quare quæ plures habent angulos figuræ, magis quoque circulo propinquæ sunt, & tanto propinquiores fiunt, quanto sibi plures angulos vendicant: affine.n.est vt fini sine angulis: circulus.n.sine angulis est: eadem quoque ratio in solidis datur: quapropter sphæra ipsa rectilineorũ, & æqualis mensuræ solidorum capacissima erit. Qđ si hoc ita se habet, & quæ sunt æqualis mensuræ, & plures angulos habent, maius tenent spatium, & econuerso. quæ igitur idem habent spatium figuræ plurium angulorum, minorem habent ambitum. sphęrę igitur oĩbus minorem ambitum habebunt. Bene igit̃ Democritus atomorũ ęqualium aceruo sphæricas minorum partium supposuit: & propterea semper posse eas illabi, & motus esse facilis, quia in puncto superficiem tangunt mouere alia.

Anaxagoras autem uidetur aliud dicere animamq; & intellectum, quemadmodum diximus quoque prius, utitur autem ambobus uelut una natura: uerũtamen principium ipsum intellectum ponit maxime omnium, solum quippe dicit ipsum entium simplicem esse, & non mixtum, & purum: tribuit autem ambo eidem principio, & cognoscere, & mouere, dicens intellectum mouere uniuersum.

Vt enim dicebat intellectum iustiq; & boni causam esse, tanq̃ eorum quæ talia non sunt, alia esset causa, quæ vere est ipsa anima, videtur ab intellectu aĩam separare, anima.n, velut e syllogismis rerum naturam cognoscens peccare potest, qñ in propositionibus ꝙ non est, ita q̃ sit, acceperit: ipse sane intellectus simplicibus obiectionibus rebus incũbens, vt ipse inquit, vel cognouerit, vel non cognouerit, & ideo errore carens si nãque peccaret, intellectum eum esse fatuum accideret, ꝙ quidem absurdum est. hac ergo de causa separare ab aĩa intellectum videtur Anaxagoras. in quibus autem rursus dicebat ab intellectu vniuersum motum esse, quodq; in oĩbus videtur animalibus & paruis, & magnis, & pręciosis, & vilibus, idẽ dicebat esse intellectum cum anima: nãque est animæ mouere, & videri in omnibus aĩalibus nõ autem intellectus sic iterum, nisi ꝙ ipsum intellectum maxime oĩum principium ponit. nam etsi intellectum Democritus nolat, nõ tamen in principij ratione ipsum reponit. Anaxagoras vero esse intellectum maxime principium dicit, vt factiuum videlicet, & in hoc ipsum laudat, & vt simplicem, & qui corpore misceri non potest ipsum supponit, & nõ quẽadmodum, partium similitudines omnes omnibus immixtas esse, sic intellectum dicit, sed immixtum, purumq; & simplicem esse ipsum narrat. Vnde Arist. eadem ipse quoque de intellectu ostendit, & quod pr omisit, illud facit. s bene dicta accipiens. dicit igitur de ipso, reddit autem ambo eidem principio, & cognoscere, & mouere, dicens intellectum mouere vniuersum, cum enim dixerit intellectum & cognoscitiuam huic principio potentiam reddidit: eandem autem manifeste mouere vniuersum dicit.

Videtur autem quoque Thales de iis, quorum mentionem faciunt, motiuum quoddam animam opinari, siquidem lapidem dicit animam habere, quoniam ferrum mouet.

De opinione Thaletis non commode meminisse vr. cum.n. proposuerit se velle ostendere, ꝙ illi, qui respexerunt in aĩæ cognoscitiuum, ex principiis de quibus esse res supponebant, ipsam quoque esse dicebant, vnde simile ab simili cognoscitur, narrans opinionem de Thalete nihil quicquam tale dixit, veluti de aliis, sed lapidem trahentem ferrum animatum dixit, animæ proprium esse motum dicens. At etiam eorum qui in motiuum respexerunt, opiniones enarrans, vnũquodque maxime motiuum dicebat ipsi visum, hoc aĩæ dicere elementum, Democriti quidem visum esse rotundas atomos, Pythagoreos vero dicere ramenta, quę sunt in aere, alium ignem, alium aera: ad opinionem vero Thaletis, qui entiũ principium esse aquam ponebat, nihil tale dixit. non.n. vt ita dicam, aquam esse aĩam Thaletem ponere dixit, & propterea trahere inquit lapidem ferrum, velut aĩatum, atq; ideo ex aqua existentem, hoc igitur non dixit, sed illud solum ꝙ aĩatum lapidem dixit. qua gratia? an q. ipsius volumina non ferebantur, sed cõmentationes? & propterea fugit importunum orõnis sine scripto accusare hominem. an ꝙ reuerentiam quãdam viro exhibuit, quoniam multa ipsius precio digna dogmata commemorauit? Dicunt.n. eum dixisse prouidentiam vsque ad vltima tendere, & nihil ipsam latere, neq; minimum quidẽ. propterea huius quidem non dicit esse hanc opinionem, ꝙ ex aqua sit aĩa, sed tantum solum. ꝙ ille quoque motum animæ tribuit. Deinceps aũt dicit Hipponem hoc opinatum fuisse, ꝙ ex aqua sit anima, etenim omnium principium & ipse animam esse dicebat.

Diogenes autem, quẽadmodum & alij quidam, aerem bene ratus omnium subtilissimum esse, & principium, atque ideo cognoscere aliquid, & mouere animam, inquantum quidem primum est & ex hoc cætera, cognoscere: inquantum autem subtilissimum, motiuum esse.

Diogenes Apolloniates, & Anaximenes principium omnium esse aera dicentes, animam quoque ex eo constare dicebant, & animam ipsam cuncta cognoscere, velut omnium principia habentem, maxime autem motiuam esse propter exilitatem, dictum est enim, ꝙ ipsum mouens esse subtilissimum oportet, quo dilabitur per totum, quodcunque mouetur, vt & totum moueat, subtilissimus autem aer.

Et Heraclitus principium esse inquit animam, siquidem exhalationem esse, de qua alia constituit, etenim maxime incorporeum, & semper fluens.

Dictum est sępenumero ꝙ principium dicebat esse entium ipsum ignem, ignem autem, non flammam. quemadmodum enim dicit Arist. flamma est ignis exuperantia, sed ignem dixit exhalationẽ siccam, ex hac ergo esse animam, vt mobili, & subtilissima, nãque entia in continuo motu dicebat esse, & ab entibus statum tollebat, quemadmodum & Protagoras. & alij multi, cognoscẽs autem ipsum, & ipsum mouens esse aĩæ proprium dicebat, hac de causa eam de exhalatione esse rebus nãq; existentibus in motu oportere res ipsas cognoscens esse in motu, vt concurrens cum illis, quadret, & cõueniat cum illis, nam quõ stans cognosceret motum? vnde & cognitionem quidem aĩæ dedit, & ꝙ esset ex oĩum principio, dico autem de exhalatione, quodq; ex maxime motiuo esset, motum nãque ipso moto cognoscitur, mouere aũt ipsam dixit, propter exilitatẽ exhalationis, & vt in cor-

poribus incorporeum. oportet.n.quemadmodum diximus sæpenumero, esse subtilium partium illud, ꝙ motturum est vt per totum motum dilabatur, exhalatio aũt est exilium partium, & semper mobilis, & alterius motus causa. quare terræ, & aliarum rerum motus ex hac fieri Aristo.demonstrauit.

Motum autem moto cognosci tur, in motu autem esse entia, & ille putabat, & multi.

Traduceret dictionem oportet, quo manifestius fiat illud quod dicitur, hoc modo, in motu autem esse entia et ille putabat, & multi, motum autem moto cognosci:nã, quia in motu entia credebat esse, propterea ex maxime motiuo esse aĩam dicebat. oportet.n.motum moto cognosci, simili nãque simile cognoscitur. ꝙ autem ex iis, quæ sunt non esset ablata statio, illi credebant, id ostẽdit & in Theæteto, & pluribus in locis Plato, atque Arist. & in libro de cælo, & in metaphysicis, si nãque non esset inquit statio in vniuerso, impossibile esset esse semp motum. hoc.n.ipsum semper moueri, mansio quædam est, atque statio. Quod si ablata fuerit statio, auferetur quoque motus: nam si quod mouetur nõ habuerit in motu stationem, non omnino mouebitur.

Similiter autem cum iis, & Alcmæon uidetur opinari de anima. Dicit enim illam immortalem esse, quia sit similis immortalibus, hoc autem illi adesse ueluti semper motæ: moueri autem & diuina omnia continue semper, lunam, solem, stellas, & cælum totum.

Hic quoque cum esset Pythagoreus, ad maxime motiuum ipsius aĩæ cum respexisset, e cœlesti corpore illam esse dicebat, atq; ob eam rem immortalem, nam semper moueri, quemadmodum, & illa inde concludens ꝙ immortalia cœlestia sunt. vnde igitur iste aĩæ cognoscimũ dabat, siquidem & alias causas quasdam cognitionis ipsius reddebat, non meum est dicere: neque.n.horum hominum nobis in manibus volumina sunt, neq; quicquã plus his Arist.commemorauit. Dico igitur ꝙ non oĩno omnes & motus, et cognitionis illius rationem dederũt, sed quidem vtrorũq; aliqui, aliqui autem alterius. quare nos in omnibus vtraque inuestigare non oportet.

Ex importunioribus autem quidam esse aquam enunciarũt, ut Hippon: suaderi autem uidentur ex genitura, quia omnium est humida: etenim redarguit sanguinem dicentes ipsam animam, quoniam genitura non est sanguis: hanc autem esse primam animam.

Hic appellatus fuit atheus. i. sine Deo, vel impius hac de causa, qm̃ omnium rerum causam nulli aliæ rei, quã aquæ attribuebat. importunam autem dixit hanc opinionem, maxime quidem veluti perturbationem solam auditoribus præbentem. Deinde vt magis materialem, & infra in materiam aĩam deducentem, quodq; neq; facile mobilis, neq; motiua simili est aqua, & passiua magis. q̃ actiua, nãque liquidum, in quo aqua habet essentiam, passiuum est, at aĩæ facere magis, q̃ pati competit. putauit autem, inquit, iste aĩam esse aquã, qm̃ omnium genitura sit humida, etenim fructuum semina liquida primum fiunt, & contradixit, inquit, sanguinem dicentibus esse animam, dicens ꝙ genitura de qua esse, & viuere est animatis aqua est, & non sanguis. atqui si simplr liquidum anima erat. aĩam omne esse liquidum oportebat, & genitura non inquantum liquida, aĩata est. prorsus cũ expirata fuerit, liquida quidem adhuc est, non viuens, et mortua, neq; hoc solum, multa nãq; liquida nãlem habẽtia caliditatem. non iam quoq; sunt aĩata, sed etiam rationibus naturalibus opus est, primam aũt animam dicit genituram quasi semen animæ, & principium aĩæ. quemadmodum enim principium est humani corporis, sic secundum illum animæ principium est.

Alij autem sanguinem, ut Critias, sentire esse ipsius animæ proxime proprium putantes; hoc autem esse propter sanguinis naturam.

Hoc autem est propter sanguinis naturam. Critiam adhuc vnum ex triginta, qui & Socra.audiuit, vel alium quẽdam dicit, nihil.n. differimus. inquiunt autem fuisse quoque alium Critiam sophistam, cuius & esse lata volumina, vt Alex.dicit. cum enim, qui fuit ex triginta, non aliud quidpiam scripsisse q̃ carmina de republica. hic igitur animam sanguinem esse dicebat, sanguis.n.inquit circa cor est hominibus intellectus, hoc aũt postquam animam ipsam sentire designauit, quæcũque autem mẽbrorum essent sine sanguine, ea esse sine sensu. capilli, ossa, vngues, & similia. quare sensus ipsum sanguinem causam esse dixit, ipsius autem aĩæ proprium, sensum igitur sanguinem aĩam, & medica ratione demonstrante neruos vel solos, vel maxime sensitiuos, & hos non omnes, sed aliquos at etiam si sanguis est anima, quæ igitur sunt animalium siue sanguine, sine anima sunt. insecta autem omnia sine sanguine sunt, muscæ, formicæ, & si quid simile, quæ sensum participare perspicuum est: non igitur sentiendi sanguis causa est, neque ideo est anima sanguis: siquidem quæ sine sanguine sunt animalia & animata, & sensitiua sunt.

Omnia nãque elementa iudicem acceperunt, præter terram, hanc autem nullus enunciauit.

Iudicem pro præside iudicante, & ponente vnũquodque ipsorum principiũ esse, terram autem solam nullus dixit aĩam esse, quare neque rerum principium esse terrã solam nullus supposuit, præter inquit eos, qui dixerunt omnia elementa esse principium, vt Empedocles. hic.n. & terram ipsam esse aĩam dixit. vel magis cõmode dicatur, ꝙ elementorum compositionem aĩam dicebat. sed nobis illud resistit, ꝙ superius dicitur, ꝙ esse vnũquodq; horum animam dicebat. nisi aĩam ipsam animalem potentiam receperimus, qm̃ nos quoque sæpenumero potentias animæ animas vocamus; dicimus.n ipsum hominem vegetatiuam, atque irrationalem habere: repugnat omnibus opinionibus enumeratis ex pluribus dicentibus animam, dicere corpus. & aĩam esse idem, nam ex iisdem sunt ambo principiis. quid igitur magis est an aĩa corpus? an corpus aĩa? dicendum est igitur pro pluribus, ꝙ & si eadem aĩę, & corporis principia, non tamen similiter se habere dicebant, tali n. aggregatione, & segregatione principiorum animas fieri, & corporum dr̃ias, vt nos quoque differenti elementorum tẽperatura corpora differentia componi, atque etiam metallorum differentias, ex differenti exhalationum aggregatione. atqui in libro de gñatione & corruptione Arist. arguit hãc opinionem, quæ dicit aggregatione, & disgregatione elemẽtorum generationem & corruptionem fieri.

Nisi quispiam illam dixit ex omnibus esse elementis, uel omnia.

Quoniam hoc ex omnibus significat, & quæ in temperamento fiunt, quadam tẽperamento extrinsecus forma adueniente, quemadmodum carnis forma temperamento quatuor elementorum. qui vero ex omnibus dicunt, non ita dicebant, vt nos, sed animam compositionem esse elementorum dicebant, propterea dicens ex omnibus, adiecit vel omnia.

Definiunt autem omnes ipsam animam tribus, ut ita dicam, motu, sensu, incorporeo: horum autem unumquodque reduci ad principia.

Hæc velut epilogus dictorum sunt, definiunt enim, & quasi circũscribunt, & designant. cum.n.prius dixerit motu, & sensu aĩam cognosci, nũc apposuit & incorporeo, velut ex enumeratis opinionibus hoc quoque emersum, atque inuentum sit. ꝙ.n facile mobile est, & semper mobile incorporeum consequitur. incorporeum aũt nõ proprium nunc dicit, sed illud ꝙ est subtilissimum: omnia autem hæc, inquit motus sensus, incorporeũ ad ipsa principia reducuntur, talem videlicet inquiunt eam esse, qm̃ si e talibus principiis. hoc autem definiunt omnes, non vt omnibus tria de anima definientibus dicit, vnde

gnum est quaerere qua de causa sphaericas atomos minorum partium esse Democritus dicebat, & propterea eas facile mobiles, nãque ꝙ ipsum rotundum sit facilis motus, id patet, ostenditur.n.ꝙ ipsa sphaera in puncto superficiem tangit, tanq̃ igitur puncto aptata delabens est talis motus, quare & subtilium partium sunt sphaericae, vt quoque ex hac re causa reddatur ipsarum motus, maxime enim cum forte talis ratio videtur esse, nam illud quoque fieri poterat, vt pyramidales, vel hamales, vel simpliciter quomodocunque se haberent subtiliorem partium essent: dicimus ꝙ in geometria osten sum est rectilinearũ, & aequalis ambitus figurarum, quae sunt plurimorum angulorum maius habent spatium, q̃ illae, quae paucioribus angulis continentur: veluti supponatur tetragonus habens vnũquodque latus duarum vlnarum, vt eius totus ambitus sit octo vlnarum: supponatur & iterum hexagonus habens vnũquodq; latus vlnae, & tertia vnius vlnae, vt huius quoque ambitus octo fiat vlnarum. Supponatur etiam octangulus singulum latus habens vnius vlnae, vt huius quoque octo vlnarũ sit ambitus, harum igitur figurarum quadrãguli, & hexanguli, & octanguli aequalem ambitum habentium (nãque vnaquaeq; octo vlnis continetur) octangulus quidem spatium maius habebit: minus autem octangulo hexagonus, & tetragonus hexagono minus, q. si quae plures angulos habet, capacior est, circulus igitur omnium figurarum aequalis mensurae capacissimum spatium habebit. quare quae plures habent angulos figurae, magis quoque circulo propinquae sunt, & tanto propinquiores fiunt, quanto sibi plures angulos vendicant: affine.n.est vt sint sine angulis: circulus.n.sine angulis est: eadem quoque ratio in solidis datur: quapropter sphaera ipsa rectilineorũ, & ęqualis mensurae solidorum capacissima erit. Q͛d si hoc ita se habet, & quae sunt aequalis mensurae, & plures angulos habent, maius tenent spatium, & econuerso. quae igitur idem habent spatium figurae plurium angulorum, minorem habent ambitum. sphęrę igitur oĩbus minorem ambitum habebunt. Bene igit͛ Democritus atomorũ ęqualium aceruo sphaericas minorum partium supposuit: & propterea semper posse eas illabi, & motus esse facilis, quia in puncto superficiem tangunt mouere alia.

Anaxagoras autem uidetur aliud dicere animamq; & intellectum, quemadmodum diximus quoque prius, utitur autem ambobus uelut una natura: uerũtamen principium ipsum intellectum ponit maxime omnium, solum quippe dicit ipsum entium simplicem esse, & non mixtum, & purum: tribuit autem ambo eidem principio, & cognoscere, & mouere, dicens intellectum mouere uniuersum.

Vt enim dicebat intellectum iustiçę & boni causam esse, tanq̃ eorum quae talia non sunt, alia esset causa, quae vere est ipsa anima, videtur ab intellectu aĩam separare, anima.n. velut e syllogismis rerum naturam cognoscens peccare potest, qñ in propositionibus ꝙ non est, tãq̃ sit, acceperit: ipse sane intellectus simplicibus obiectionibus rebus incũbens, vt ipse inquit, vel cognouerit, vel non cognouerit, & ideo errore carens si nãque peccaret, intellectum eum esse fatuum accideret, ꝙ quidem absurdum est. hae ergo de causa separare ab aĩa intellectum videtur Anaxagoras. in quibus autem rursus dicebat ab intellectu vniuersum motum esse, quodq; in oĩbus videtur animalibus & paruis, & magnis, & pręciosis, & vilibus, idẽ dicebat esse intellectum cum anima: nãque est animae mouere, & videri in omnibus aĩalibus nõ autem intellectus sic iterum, nisi ꝙ ipsum intellectum maxime oĩum principium ponit. nam etsi intellectum Democritus noiat, nõ tamen in principij ratione ipsum reponit. Anaxagoras vero esse intellectum maxime principium dicit, vt factiuum videlicet, & in hoc ipsum laudat, & vt simplicem, & qui corpore misceri non potest ipsum supponit, & nõ quẽadmodum, partium similitudines omnes omnibus immixtas esse, sic intellectum dicit, sed immixtum, purumq; & simplicem esse ipsum narrat. Vnde Arist. eadem ipse quoque de intellectu ostendit, & quod pr omposit, illud facit. si bene dicta accipiens. dicit igitur de ipso, reddit autem ambo eidem principio, & cognoscere, & mouere, dicens intellectum mouere vniuersum, cum enim dixerit intellectum: cognoscitiuam huic principio potentiam reddidit: eandem autem manifeste mouere vniuersum dicit.

Videtur autem quoque Thales de iis, quorum mentionem faciunt, motiuum quoddam animam opinari, siquidem lapidem dicit animam habere, quoniam ferrum mouet.

De opinione Thaletis non commode meminisse vr. cum.n. proposuerit se velle ostendere, ꝙ illi, qui respexerunt in aĩae cognoscitiuum, ex principijs de quibus esse res supponebant, ipsam quoque esse dicebant, vnde simile ab simili cognoscitur, narrans opinionem de Thalete nihil quicquam tale dixit, veluti de aliis, sed lapidem trahentem ferrum animatum dixit, animae proprium esse motum dicens. At etiam eorum qui in motiuum respexerunt, opiniones enarrans, vnũquodque maxime motiuum dicebat ipsi visum, hoc aĩae dicere elementum, Democriti quidem visum esse rotundas atomos, Pythagoreos vero dicere ramenta, quę sunt in aere, alium ignem, alium aera: ad opinionem vero Thaletis, qui entiũ principium esse aquam ponebat, nihil tale dixit. non.n. vt ita dicam, aquam esse aĩam Thaletem ponere dixit, & propterea trahere inquit lapidem ferrum, velut aĩatum, atq; ideo ex aqua existentem, hoc igitur non dixit, sed illud solum ꝙ aĩatum lapidem dixit. qua gratia? an q. ipsius volumina non ferebantur, sed cõmentationes? & propterea fugit importunum orõnis sine scripto accusare hominem. an ꝙ reuerentiam quãdam viro exhibuit, quoniam multa ipsius precio digna dogmata commemorauit? Dicunt.n. eum dixisse prouidentiam vsque ad vltima tendere, & nihil ipsam latere, neq; minimum quidẽ. propterea huius quidem non dicit esse hanc opinionem, ꝙ ex aqua sit aĩa, sed tantum solum, ꝙ ille quoque motum animae tribuit. Deinceps aũt dicit Hipponem hoc opinatum fuisse, ꝙ ex aqua sit anima, etenim omnium principium & ipse animam esse dicebat.

Diogenes autem, quẽadmodum & alij quidam, aerem hunc ratus omnium subtilissimum esse, & principium, atque ideo cognoscere aliquid, & mouere animam, inquantum quidem primum est & ex hoc caetera, cognoscere: inquantum autem subtilissimum, motiuum esse.

Diogenes Apolloniates, & Anaximenes principium omnium esse aera dicentes, animam quoque ex eo constare dicebant, & animam ipsam cuncta cognoscere, velut omnium principia habentem, maxime autem motiuam esse propter exilitatem, dictum est enim, ꝙ ipsum mouens esse subtilissimum oportet, quo dilabitur per totum, quodcunque mouetur, vt & totum moueat, subtilissimus autem aer.

Et Heraclitus principium esse inquit animam, siquidem exhalationem esse, de qua alia constituit, etenim maxime incorporeum, & semper fluens.

Dictum est saepenumero ꝙ principium dicebat esse caelum ipsum ignem, ignem autem, non flammam. quemadmodum enim dicit Arist. flamma est ignis exuperantia, sed ignem dixit exhalationẽ siccam, ex hac ergo esse animam, vt mobili, & subtilissima, nãque entia in continuo motu dicebat esse, & ab entibus statum tollebat, quemadmodum & Protagoras. & alij multi, cognoscẽs autem ipsum, & ipsum mouens esse aĩae proprium dicebãt, hac de causa eam de exhalatione esse rebus nãq; existentibus in motu oportere eos ipsas cognoscens esse in motu, vt concurrens cum illis, quadret, & cõueniat cum illis, nam quõ stans cognosceret motum? vnde & cognitionem quidem aĩae dedit, & ꝙ esset ex oĩum principio, dico autem de exhalatione, quodq; ex maxime motiuo esset, motum nãque ipso moto cognoscitur, mouere aũt ipsam dixit, propter exilitatẽ exhalationis, & vt in cor-

poribus incorporeum. oportet.n.quemadmodum diximus sæpenumero, esse subtilium partium illud, ꝙ motiuum est vt per totum motum dilabatur, exhalatio aũt est exilium partium, & semper mobilis', & alterius motus causa. quare terræ, & aliarum rerum motus ex hac fieri Aristo.demonstrauit.

Motum' autem moto' cognosci tur', in' motu autem esse entia, & ille putabat, & multi.

Traduceret dictionem oportet, quo manifestius fiat illud quod dicitur, hoc modo, in motu autem esse entia et ille putabat, & multi, motum autem moto cognosci'nã, quia in motu entia credebat esse, propterea ex maxime motiuo esse aĩam dicebat. oportet.n.motum moto cognosci, simili nãque simile cognoscitur. ꝙ autem ex iis, quæ sunt non esset ablata statio, illi credebant, id ostẽdit & in Theæteto, & pluribus in locis Plato, atque Arist. & in libro de cœlo, & in metaphysicis, si nãque non esset inquit statio in vniuerso, impossibile esset esse semp motum. hoc.n.ipsum semper moueri, mansio quædam est, atque statio. Quod si ablata fuerit statio, auferetur quoque motus: nam si quod mouetur nõ habueris in motu stationem, non omnino mouebitur.

Similiter autem cum iis, & Alcmæon videtur opinari de anima. Dicit enim illam immortalem esse, quia sit similis immortalibus, hoc autem illi adesse veluti semper motæ: moueri autem & diuina omnia continue semper, lunam, solem, stellas, & cœlum totum.

Hic quoque cum esset Pythagoreus, ad maxime motiuum ipsius aĩæ cum respexisset, e cœlesti corpore illam esse dicebat, atq; ob eam rem immortalem, nam semper moueri, quemadmodum, & illa inde concludens ꝙ immortalia cœlestia sunt. vnde igitur iste aĩæ cognoscitiuũ dabat, siquidem & alias causas quasdam cognitionis ipsius reddebat, non meum est dicere: neque.n.horum hominum nobis in manibus volumina sunt, neq; quicquã plus his Arist.commemorauit. Dico igitur ꝙ non oĩno omnes & motus, et cognitionis illius rationem dederũt, sed quidem vtrorũq; aliqui, aliqui autem alterius. quare nos in omnibus vtraque inuestigare non oportet.

Ex importunioribus autem quidam esse aquam enunciarũt, ut Hippon: suaderi autem videntur ex genitura, quia omnium est humida: etenim redarguit sanguinem dicentes ipsam animam, quoniam genitura non est sanguis: hanc autem esse primam animam.

Hic appellatus fuit atheus. i. sine Deo, vel impius hac de causa, qm̃ omnium rerum causam nulli aliæ rei, quã aquæ attribuebat. importunam autem dixit hanc opinionem, maxime quidem veluti perturbationem solam auditoribus præbentem. Deinde vt magis materialem, & infra in materiam aĩam deducentem, quodq; neq; facile mobilis, neq; motiua simili est aqua, & passiua magis. ꝗ actiua, nãque liquidum, in quo aqua habet essentiam, passiuum est, at aĩæ facere magis, ꝗ pati competit. putauit autem, inquit, iste aĩam esse aquã, qm̃ omnium genitura sit humida, etenim fructuum semina liquida primum fiunt, & contradixit, inquit, sanguinem dicentibus esse animam, dicens ꝙ genitura de qua esse, & viuere est animalis aqua est, & non sanguis. atqui si simplr liquidum anima erat. aĩam omne esse liquidum oportebat, & genitura non inquantum liquida, aĩata est. prorsus cũ expirata fuerit, liquida quidem adhuc est, non viuens, et mortua, neq; hoc solum, multa nãq; liquida nãlem habẽtia caliditatem. non iam quoq; sunt aĩata, sed etiam rationibus naturalibus opus est, primam aũt animam dicit genituram quasi semen animæ, & principium aĩæ. quemadmodum enim principium est humani corporis, sic secundum illum animæ principium est.

Alij autem sanguinem, ut Critias, sentire esse ipsius animæ proxime proprium putantes: hoc autem esse propter sanguinis naturam.

Hoc autem est propter sanguinis naturam. Critiam adhuc vnum ex triginta, qui & Socra.audiuit, vel alium quẽdam dicit, nihil.n. differimus. inquiunt autem fuisse quoque alium Critiam sophistam, cuius & esse lata volumina, vt Alex.dicit. eum enim, qui fuit ex triginta, non aliud quidpiam scripsisse ꝗ carmina de republica. hic igitur animam sanguinem esse dicebat, sanguis.n.inquit circa cor est hominibus intellectus, hoc aũt postquam animam ipsam sentire designauit, quæcũque autem mẽbrorum essent sine sanguine, ea esse sine sensu. capilli, ossa, vngues, & similia. quare sensus ipsum sanguinem causam esse dixit, ipsius autem aĩæ proprium, sensum igitur sanguinem aĩam, & medica ratione demonstrante neruos vel solos, vel maxime sensitiuos, & hos non omnes, sed aliquos at etiam si sanguis est anima, quæ igitur sunt animalium siue sanguine, sine anima sunt. insecta autem omnia sine sanguine sunt, muscæ, formicæ, & si quid simile, quæ sensum participare perspicuum est: non igitur sentiendi sanguis causa est, neque ideo est anima sanguis: siquidem quæ sine sanguine sunt animalia & animata, & sensitiua sunt.

Omnia nãque elementa iudicem acceperunt, præter terram, hanc autem nullus enunciauit.

Iudicem pro præside iudicante, & ponente vnũquodque ipsorum principiũ esse, terram autem solam nullus dixit aiam esse, quare neque rerum principium esse terrã solam nullus supposuit, præter inquit eos, qui dixerunt omnia elementa esse principium, vt Empedocles. hic.n. & terram ipsam esse aĩam dixit. vel magis cõmode dicatur, ꝙ elementorum compositionem aĩam dicebat. sed nobis illud resistit, ꝙ superius dicitur, ꝙ esse vnũquodq; horum animam dicebat. nisi aĩam ipsam animalem potentiam recceperimus, qm̃ nos quoque sæpenumero potentias animæ animas vocamus; dicimus.n ipsum hominem vegetatiuam, atque irrationalem habere: repugnat omnibus opinionibus enumeratis ex pluribus dicentibus animam, dicere corpus & aĩam esse idem, nam ex iisdem sunt ambo principiis. quid igitur magis est an aĩa corpus? an corpus aĩa? dicendum est igitur pro pluribus, ꝙ & si eadem aĩç, & corporis principia, non tamen similiter se habere dicebant, tali n. aggregatione, & segregatione principiorum animas fieri, & corporum dĩas, vt nos quoque differenti elementorum tẽperatura corpora differentia componi, atque etiam metallorum differentias, ex differenti exhalationum aggregatione. atqui in libro de gñatione & corruptione Arist. arguit hãc opinionem, quæ dicit aggregatione, & disgregatione elemẽtorum generationem & corruptionem fieri.

Nisi quispiam illam dixit ex omnibus esse elementis, vel omnia.

Quoniam hoc ex omnibus significat, & quæ in temperamento fiunt, quadam tẽperamento extrinsecus forma adueniente, quemadmodum carnis forma temperamento quatuor elementorum. qui vero ex omnibus dicunt, non ita dicebant, vt nos, sed animam compositionem esse elementorum dicebant, propterea dicens ex omnibus, adiecit vel omnia.

Definiunt autem omnes ipsam animam tribus, ut ita dicam, motu, sensu, incorporeo: horum autem unumquodque reducit ad principia.

Hæc velut epilogus dictorum sunt, 'definiunt enim, & quasi circũscribunt, & designant. cum.n.prius dixerit motu, & sensu aĩam cognosci, nũc apposuit & incorporeo, velut ex enumeratis opinionibus hoc quoque emersum, atque inuentum sit. ꝙ.n facile mobile est, & semper mobile incorporeum consequitur. incorporeum aũt nõ proprium nunc dicit, sed illud ꝙ est subtilissimum: omnia autem hæc, inquit motus sensus, incorporeũ ad ipsa principia reducuntur, talem videlicet inquiunt eam esse, qm̃ sit e talibus principiis'. hoc autem definiunt omnes, non vt omnibus tria de anima definientibus dicit, vnde

& appoſuit, vt, ita dicam, ſed aliqui omnia illi aſsignauerunt. aliqui vero quædam, quemadmodum ex iis, quæ dicta ſunt de opinionibus inuenire poſſumus.

Quare & qui cognitione definiunt ipſam, uel elementum, uel ex elementis faciunt, dicentes ſimiliter inuicem præter unū. Dicunt. n. cognoſci ſimile ſimili: ex quo nāque anima omnia cognoſcit, conſtituunt eam ex omnibus principiis. quicunque igitur unam quādam dicunt cauſam, & elementum unum, & animam unum ponunt, ut ignem, uel aera. Dicentes autem plura principia, animam quoque plura dicunt. Anaxagoras autem ſolus impatibilem dicit eſſe intellectum, & commune nihil cum ullo aliorum habere. talis autem cum ſit, quomodo cognoſcat, & propter quam cauſam, neque ille dixit, neque ex dictis manifeſtum eſt.

Qm̄ hæc tria, quæ dicunt animæ adeſſe, ad ipſa principia reducuntur, qui igitur, inquit, ad cognoſcitiuum ipſius reſpexerunt. qm̄ ſimile ſimili cognoſcitur, ex principiis, quę apud ipſos ſunt, vnuſquiſq; ipſam diffiniuit: qui plures dicebant, ex pluribus, qui vero vnam, ex vno. nam, qm̄ omnium eſt cognoſcitiua, oportere eam in ſe omnium principia habere putauerunt. Solus autem, inquit, Anaxagoras nō cum illis eadem via profectus eſt. cum nāque omnes propter cognitionem ipſi corporea principia dederint, ille intellectum aīam eſſe dicens, qm̄ ſempiternum animæ opus eſt mouere, intellectum aūt ipſum mouere dixit vniuerſum, quare aīam eſſe intellectum dixit, hunc ipſum intellectum purum, & impatibilem, quique aliis non miſceatur eſſe dixit, hoc eſt eſſe incorporeum. cum nāque diceret ſimilares partes eſſe entiū principia, hæc aūt inuicem commixta eſſe, intellectum ab horum mixtione eſſe immunem, & purum, tanq; alterum ab ipſis principiis, de quibus oīa conſtant, narrauit, omnibus contra ferens. quare ipſum Ariſt amplectitur, velut aſſerentem aīam incorpoream, nō tamen eum attigiſſe recte ſermonem de aīa dicit. cum nāque ſit haud mixtus, & incommunicabilis. nulliūq; habens habitum ad ipſa principia, de quibus omnia ſunt: qūo cognoſcet inquit omnia non patet. neque n. hoc nobis ipſe Anaxagoras expreſsit, neque illud ex ipſius rationibus colligi poteſt, omnium igitur cum alīj ſupponant ipſa animæ principia corporea, alīj vero ſolum incorporea neque altera eſt ratio directa, ſed vterq; partem quādam veritatis locutus eſt. etenim ſubſtantiam oportet eſſe incorporeā, ſiquidem melius eſſe oportet ipſum cognoſcēs, eo quod non cognoſcit corporeum ſane principia oportet eſſe in incorporeo eadem ſubſtantia, non materialia quidem, ſed eorum rationes. neque ex iis, quæ dicta ſunt, id manifeſtum eſt: in multis enim luculenter quidem ſæpenumero non aliquid antiquis dictum eſt, ex dictis autem colligi poteſt quod ipſe quoque Anaxagoras ita concluſit, quemadmodum Democritus, qui intellectum eſſe eundem cum anima dicit.

Quicunque uero contrarietates faciunt in principiis, animam quoque ex contrariis conſtituunt: qui autem alterum contrariorum, ueluti calidum, uel frigidum, uel aliquid tale eſſe ponunt. quare, & nomina ſequuntur: qui calidum dicunt, quod ideo & τὸ ζῆν. i. ipſum uiuere nominatum eſt. qui uero frigidum, propter reſpirationem, & refrigerationem nuncupatam eſſe animam. quæ igitur tradita ſunt de anima, & quibus de cauſis dicunt ita, hæc ſunt.

Talis erat Empedocles. quatuor nāque elementa de quibus animam dicit eſſe, ex contrariis qualitatibus componuntur, atque ipſa contentio, & amicitia: qui autem alterum contrariorum, veluti calidum, aut frigidum, aut aliquid tale aliud, & animam ipſam, ſimilr horum quid vnum ponunt. alterum contrariorum ponit Hippon, & Heraclitus, alter quidem calidum, nāque ignem principium dicit: alter vero frigidum, cum aquam ipſam principium ponat: horū igitur vterq; pro opinione ſua nomini ipſius animæ veram originem tradere conatur ille quidem dicens propterea ζῆν dici. i. vnam, q. animata ζεῖν. i. ferueant, φ calidi eſt hic vero ψυχὴν. i animam vocatam eſſe ἐκ τοῦ ψύχεσθαι. i. a frigido, vnde habet eſſe ab eo φ nobis per reſpirationem frigiditatis cauſa fiat. nā quia vita ex anima eſt, anima vero ex frigido, eſt. n. ex aqua, ideo reſpiratione opus eſt, quæ frigiditate calidum circa coe coerceat, neque permittat animalis ipſius potentiæ præpotentius fieri, dico autem frigidæ.

Conſiderandum autem primum quidem de motu, fortaſſe enim non ſolum falſum eſt hoc, ſubſtantiam eius talem eſſe, qualem dicunt dicentes eſſe animam ſeipſum mouens, uel ualens mouere: ſed unum quoddam impoſsibilium adeſſe ipſi motum. q igitur non neceſſarium ſit ipſum mouens moueri, iam dictum eſt.

Poſtquam antiquorum opiniones, & eorum, qui in animæ motiuum reſpexerunt, & eorum qui in cognitiuum connumerauit. hinc φ reliquum eſt, argumenta cōtra hos aggreditur, & ipſorum opiniones arguit, non φ male ſuppoſuerint ipſam mouere corpus, vel res ipſas cognoſcere, vel incorpoream eſſe: ſed quod ſuſpicati ſint ipſam motam mouere, & cognoſcere, quia in ſe omnes res ipſa habeat: quodq; ad incorporeum reſpicientes, non proprie incorporeum opinati ſint, ſed ſubtiliſsimū corpus eſſe reliquorum. primum igitur ab iis incipit, quā in motiuum reſpexerunt, qm̄ quoq; eos primos in narratione propoſuit putabant autem illi, quemadmodum didicimus, nam mouet aīa, omne autem mouens mouetur, ipſam quoque aīam moueri, non ab alio autem ipſam moueri, ſed ab ſeipſa, & eſſe ſeipſum mouens. Cōtra hoc igitur inſtituit, primum φ non poteſt fieri, vt anima moueatur. tantum n. inquit fugio dicere ipſam ſeipſum mouens φ & non poſſe fieri dico vlr, vt ipſa mouetur, taxat autem & maxime Platonem. ſed priuſquam in ea, quæ ab ipſo dnr, ingrediamur, paucis oſtendemus, φ ex ipſis Ariſt. dicit omnino neceſſarium eſſe aīam moueri, poſtea hiſce dictis ediſſerentes, & qūo eſſe ipſam immobilem dicat Ariſt. & qūo Plato ſemper mobilem in auſcultatione igitur naturali, motum definiens Ariſt. dicit, motum eſſe entelechiam entis potentia, inquantum tale eſt, hoc autem eſt entelechia in potētia entis ad actū poſt hæc potentia entis hoc. n. ſignificat hoc, inquantum tale eſt. ſi nāque ceſſauerit a potentia, ab motu quoq; ceſſat: eſt igitur via de potentia ad actum. Qđ ſi motus eſt via ex potentia in actum, dicit aūt rurſus hoc in libro Ariſt. φ anima potentia eſt intellectus, & quod fit aliquando actus intellectus, & euge inquit dicentes animam eſſe locum ſpecierum, præterquam φ non omnis, at intellectiua & non entelechia, ſed ſpecies potentia, & rurſus inquit φ tabulæ non ſcriptæ ſimilis eſt, ac ſi diceret potentia tabulæ, quæ aliquando actu ſcripta ſit, φ ſiquidem motus eſt via ex eo φ potentia eſt ad illud, φ eſt actu, anima autem potentia cum ſit intellectus, fit aliquando ſuſcipiens ſpecies actu intellectus: ex hoc igitur, φ potentia eſt ad id quod actu eſt, procedens mouebitur. repugnant aūt huic, & inquiunt in tertio libro φ pleniſsime dixiſſe de motu, & diffinitionem tranſmutationis per motum reddidiſſe dicentem eſſe viam ex potentia in actu motū eſſe. male igitur inquiunt ex non diligenter data diffinitione arguere Ariſt ipſum tentare qm̄ in quinto libro diligentius hæc ipſa diffiniens inquit mutationem in plus ſe hr̄e φ motus. ſiquidem n. motus eſt, hęc mutatio eſt, non autem econuerſo: fieri enim circa quatuor prædicamenta, ſubſtantiam, q̄titatem, qualitatem, vbi. & ipſius quidem ſubſtantiæ mutatio eſt generatio & corruptio. Quantitatis autem augmentum, & diminutio: qualitatis vero alteratio, at ipſius vbi latio. eſſe igitur quæ ſunt in tribus prædicamentis mutationes motus, q̄titatem, qualitatē, & vbi ipſum autem ſubſtantiæ nequaquam. Oportet n. motum ipſum manere, vt moueatur: φ autem fit, & corrumpitur, non manet. quare in illis motum diffinit aliter, q̄ diffiniuit in tertio libro, vbi diffinitionem non motus, ſed mutationis dedit, nā motum dicit eſſe de reformato

in refor

in reformatum mutationem, idem ac si diceret de subiecto in subiectum. generatio autem & corruptio mutant, illa quidem ab eo, quod forma caret, in formam: hæc vero de formato in forma carens. quomodo vero hæc ita se habeant, in illo tractatu diligenter dictum est: nunc autem, quæ dicta sunt, ipsa sufficiant. hi quidem isthæc. nos autem dicimus mutatione secundum quatuor prædicamenta considerata, nisi velint animam quando mutatur ex intellectu potentia, in intellectum actu secundum vnum trium, qui sunt motus mutari. nãque mutationis diffinitio, & in ipsa quadrat, vt ostensum est: hoc autem est ipsa generatio & corruptio. quare cum discat, fieri ipsam dicamus, quando autem ignoret, corrumpi. at hoc quidem deridendum est. erat.n. anima, & anima anteq̃; didicisset. quod si non secundum substantiam mutatur, necessarium est secundum aliam quandam causam prædicamentorum esse eius mutationem. quæ autem erant secundum illam mutationes, motus erant. mouetur ergo anima. quod si Aristo. videtur magis dicere mutationem animæ ex eo quod est potentia, in illud quod est actu, generationem esse, non alterationem: quãdo enim ex ignorante quispiam doctus fit, hoc ipsum dicimus eum dicere perfectionis generationem, non simpliciter substantiæ. quare generatio quædam, hoc tale, non simpliciter generatio. & alio modo, vitium & virtus contraria sunt. si nãque dicitur priuatio esse vitium, vt indiscretum, & forma carens, attamen quia mutantur in virtutem, contrariũ erit, non priuatio, sicut in prædicamentis dictum est, nõ mutatur in habitum, veluti cæcitas in visum, mutatur autem contrarium in contrarium, quemadmodum nigrum in album, igitur anima de vitio mutatur in virtutem, & ecõuerso: sunt autem contraria hæc, mutatio nãque in contraria motus est, etenim sub ipsam qualitatem reducunt. mouetur igitur anima. aliter quoque ipse inquit Aristo. hac ratione differre motum ab actione, eo quia motum quidẽ imperfectum actũ, actum aũt integrum esse, quare diuina quoque sine potentia actu esse inquit. Vnde in auscultatione naturali quæsiuit, vtrum duo sint motus in mouente, & in moto an vnus, & demonstrauit vnum esse, deinde rursus quæsiuit cuiusnam motus esset, mouentis ne, an moti: & ostendit, ꝙ ipsius moti est, ille enim ex imperfecto ad perfectum procedit, non mouens, quẽadmodum se habet in discipulo & magistro, vnus nãq; in ambobus est motus, qui quidem a magistro incipit, in discipulo vero finitur: mouetur enim non magister, sed discipulus: ille enim, inquit, habitum perfectum, atque integrum habet, hic vero particulatim in hunc deducitur. ꝙ si per se motus quidem est imperfectus, qui vero est in actu, integer est: interrogemus ipsum quomodo in anima se habet, moueatur ne, an non? ꝙ si non mouetur, non ab imperfecto ad perfectum procedit, non mouetur ab ignorantia in cognitionem, neque a propositionibus ad conclusiones. quod si hæc in anima videntur, & integram non habet actionem, neq; actus sine potentia est, mouetur igitur. hoc enim ipse diffiniuit, motum esse viã, quæ ab imperfecto ad perfectum procedit. atque aliter, ipse inquit ꝙ in quibus est prius & posterius, in his oĩno quoque tempus est, nam de tempore quod prius est & posterius egreditur, quibus vtique egreditur: in quibus autem tempus, in his quoq; oĩno est motus. etenim permutantur hæc. & in quibus motus est, in his oĩno, est etiã tempus, & econuerso, in quibus tempus est, in his oĩno est etiam motus. at est in anima, & prius & posterius: est igitur etiam motus. ꝙ autem in anima sit prius & posterius, manifestum accedit, siquidem a propositionibus ad conclusiones anima ipsa procedit, neq; oĩa simul cognoscit, sed aliud ante aliud, neque oĩa, quæcunque scit, simul promit, sed hoc prius, & hoc posterius, & vniuersaliter descendit a virtute in malitiam, & ab ignorantia in cognitionem, hæc ergo sint ad demonstrandum, ꝙ etiam ex sententia Aristo. anima mouetur, neq; male Plato illi per seipsum mouens attribuit. Quod si quispiam recte hosce sermones iudicare voluerit, nulla quidem in ipsis esse pugna reperietur, præterquam in solis vocibus. quemadmodum enim pluribus in locis facere consueuit, arguere videtur sic quoque hoc, in loco. postq̃.n. veri motus ab actu naturæ nobis quoq; cogniti sunt soli naturales, horum autem nullum ipsa anima mouetur: non.n. augetur, aut minuitur, vel ſm qualitatem, vel ſm locum mutat, nequispiam. cum Plato dicat animam ipsam semper mouens putet ipsum vnum ex naturalibus, nobisq; ab actu naturæ cognitis motibus dicere ipsum mouere iõ ostendit ipse oĩno immobilem existentem hos ipsos motus, & est sermo verus, & a Platone probatus. Quod si incorpoream ipsam Plato putat esse, moueatur quidẽ ex sententia Platonis ſm alios quosdam motus intellectiuos, & præcipue vitales, per quos maxime semper mouens ipsam animam esse Plato dicit: viuificat enim semper licet animal sit in sopore, & dormiat, quando intellectiuus non operatur. Cum igitur Plato omnem simplr actum motum esse dicat, Aristoteles autem solos naturales motus, sermo quidem ſm Platonem dicens animam moueri, verus est, & ſm Aristo. non moueri, atque in solis verbis inuenitur dissensio. ꝙ si alterationis iam habitus, & dispositiones habet: per has autem mouet anima transmutans ex inscitia in scientiam, quomodo effugiet hoc non solum moueri, sed & naturalem motum moueri? videtur Aristot. respiciens ad solos motus corporales dicere animam non moueri. Patet autem ex iis, quæ ab eo dñr. Si enim, inquit, anima mouetur, nõ per accidens, natura quidem illi motus adest, ꝙ si hoc est, etiam locus est: omnes enim dicti motus in loco sunt. Vides quomodo ad corporales motus respiciens, sic ipsam immobilem esse dicat: quicquid enim in loco est, corpus idest. Considerandum autem est primum de motu. fortasse.n. non solum falsum est eius substãtiam esse talem, qualem inquiunt dicentes animam esse seipsum mouens, vel quod mouere potest, sed vnum quiddam ex impossibilibus illi esse motum. Dictum est quod qui ad ipsius animæ motiuum respexerunt, postquam putauerunt ipsum mouens oportere omnino & ipsum moueri, ꝙ vniuersum corporaliter mouens sic moueat, videbant autem animam primo corpus mouentem, per se mouentem ipsam definiuerũt. tantum igitur inquit abstineo, vt dicam animam per se mouẽtem, ꝙ vnum esse ex impossibilibus dico omnino ipsam moueri: maxime autem illius sermo hic in Platonem tendit. quare cum dixerit qđ dicentes animam esse mouens seipsum, apposuit vel valens mouere. Apparet enim Plato, quodammodo dicens, ꝙ omnis anima per se mouens, vt in Phædro, & rursus in legum decimo sic animam diffinit: rei vero huius, cui nomen est aĩa, quædam ratio est, an aliam, præter eam, q̃ modo diximus habemus, ꝙ ipsa se possit ipsam mouere, & quod ipse Democritus & simpliciter qui animam corpus maxime mobilissimum dicunt, & si non semper moueri aĩam dicebant, attamen mouendi potentiam in ea constituebant, atq; ob eam causam dixit, vel valens mouere. Qđ igitur Platoni quoq; videatur per se mobile esse motorũ causa, id patet, principium.n. dixit motorum esse, ꝙ per se mobile est. dictũ autem est, ꝙ alij etiam naturales hoc ipsum putabant. ꝙ igitur animam ipsam mouentem videbant, inde moueri ipsam confirmabant. Quod igitur inquit, hoc necessarium sit mouens, ipsum omnino moueri in octauo physices demonstratum est. ibi nãq; ostendit ꝙ primum mouens esse immobile necessario oportet. si nãque illud moueatur, non adhuc erunt in motu mota commutata cum causa. Præterea si omne qđ mouet inquantum mouet & ipsum mouetur, erit ipsum augens, ꝙ augetur, & ipsum docens, discens, & ipsum albefaciẽs ꝙ albet, quod quidem absurdum est. Præterea appetibilia cupiditatem mouentia in ipso motu, immota erãt, nãque herba asinum mouet, atque imago videntem, & quæcunq; talia immota manentia. bene igitur vsque ad necessitatem rationis primum destruxit, ꝙ non ex necessitate mouens anima quoque mouebitur. per ea autem, quæ sequuntur, instabit contra hoc quod seipsam moueat, quod omnino non illud fieri non potest, vt ipsa se moueat, vel omnino moueatur.

Dupliciter autem cum moueatur omne, uel enim per aliud, uel per se, per aliud autem dicimus quęcunque mouentur, quia in eo, quod mouetur, sunt, ut nauigantes: non enim eo modo mouentur quemadmodum nauis, haec enim per se mouetur, illi uero quia in eo, quod mouetur sunt. id autem patet in partibus, proprius enim est motus pedum ambulatio, quae est etiam hominum, non adest autem nauigantibus tunc. cum autem dupliciter dicatur moueri, consideremus de anima si per se moueatur, & sit particeps motus.

Ostensurus ꝙ anima non mouetur, merito primum differentias motum significantes enumerat, vt sciamus ꝑ quale motus significatum aĩam ipsam non moueri dicat. eorum igitur quae mouentur inquit, alia quidem per se mouentur, hoc est sm subam motum habent, alia autem per aliud. i. per accidens hoc. n. sibi vult hic, q. ait ꝑ aliud, quemadmodum ipse exemplis declarauit. eorum autem quae per accidens mouentur, alia quidem sic mouentur, ac si per se proprium motum habeant vt nauiculator. nã que per accñs mouetur in naui, quae & ipsa mouetur, cũ tñ possit & ipse per se moueri: alia vero mouentur, tanq̃ per se immobilia sint, velut in corpore album, nam dum corpus ipsum mouetur, album quoque per accñs mouetur, ipsum tñ sm propriam naturam immobile est, quo significat aĩam ipsam moueri. Arist. quoq; concedit, mouere. n. corpus, at esse eam in corpore ꝙ mouetur. per accidens seipsam mouet, quemadmodum si potẽtiam motiuam albedo acceperit, per accñs seipsam mouere dicat, simul. n. cum eo, q. mouetur, incedit. sed remiges quoq; mouentes scapham, cum ea per accidens mouentur, quare ipsi se per accidens mouent. q̃uo anima quoq; corpus ipsum mouens ipsa se per accidens mouens. si nãq; non ipsum corpus relinquit dum mouetur. in ipso autem operatur, manifestum est ꝙ simul cum ipso per accidens mouetur, simul n. cum ipso moto, progreditur. ipsa quidem per se immobilis est, quia quoq; incorporea est: ꝙ si hoc est, non est in loco. q̃uo igitur ꝙ omnino suapte natura haud esse in loco potest, moueri dr̃? nam ꝙ mouetur de loco ad locum transit, omne autem ꝙ in loco est, corpus esse, aĩam vero incorpoream, esse demonstrationibus mathematices necessariisq; ostendunt. quare necesse est oĩno immobilem esse sm naturales motus. cum autem dicat eorum quae mouentur, alia quidem per se, alia vero per aliud mouentur, horum exemplum nauiculatorem apposuit. motus nãq; in naui non est nauiculatoris per se, sed per accñs, nam mouendo nauem, in qua est, moueri & ipse dicitur. ꝙ. n. non est ipsius talis motus proprius, patet inquit ex hoc, ꝙ partes per quas mouetur per se, dum mouetur nauicularius, immotę sunt, hę autem sunt pedes, qñ n. per se mouetur, id ꝑ pedes facit. quare simul exemplum eius quoq; motus, qui per se est, ostendit, ambulationem videlicet, quae fit ꝑ pedes, & commode quidem tali vsus est exẽplo, ne putemus motum totius corporis, qui per partes fit, esse per accñs. nam & si per partes totum corpus mouetur, per se tñ moueri dr̃, quia neque pedes ipsi sine conspiratione, & concordia totius corporis mouebuntur. cum autem dupl̃r dicatur moueri, nunc de aĩa consideremus, an per se moueatur, merito differentias motus significantes proposuit, quaeramus. n. inquit an per se moueatur, hoc est an sm subam motum habeat. per accidens enim moueri etiam ipse concederet. qd ita autem postq̃ dixit, an per se moueatur, apposuit, et sit particeps motus? qm̃ eorum, quae per se mouentur, alia quidem consubstantialem motum habent, & propterea completiuum substantiae, veluti coelestia: alia vero motũ ipsum non consubstantialem, neque subae completiuum habent potentiam tamen mouendi in natura habẽt, quo motum ipsum participare possint, quando sit ipsum mouens, vt gleba, participatiua nãq; est motus, non ipsa ex motu substantiam recipit. quaeramus igitur de aĩa, siue consubstantialem habeat motum, quemadmodum illi, qui ipsam per se moueri dicunt: siue non consubstantialẽ quidem, non tamen potest eius esse particeps secundum substantiam: & ostendet quod omnino motum esse in anima impossibile est.

Quatuor autem motibus existentibus, latione, alteratione, diminutione, augmento: uel uno horum mouebitur, uel pluribus, uel omnibus. si uero mouetur non per accidens, natura quidem inerit motus ipsi: quod si hoc est, & locus erit. omnes enim dicti motus in loco sunt. at si est substantia animae mouere seipsam, non per accidens moueri ipsi erit, ut albo, aut tricubito: mouentur enim & ipsa, sed per accidens. in quo enim sunt, illud mouetur corpus. quare neque est locus ipsorum, animae autem erit, siquidem natura motum participat.

In quinto sermone physices mutationem in quatuor praedicamentis fieri demonstrauit, vel. n. in substantia fit, vt gñatio & corruptio: vel in q̃titate vt augmentum, & diminutio: vel in qualitate, vt alteratio, veluti albicatio, nigricatio: vel in vbi prędicamento, vt sursum, deorsum, in lyceo, in foro. harum igitur mutationum quae in tribus praedicamentis fiunt, in q̃titate, in qualitate, in vbi, motus esse dicuntur: quae vero in suba non motum, sed simpliciter mutationem dicimus, in plus. n. se habet mutatio, q̃ motus. nãq; ꝙ mouetur natura esse oportet, vt moueatur: ꝙ autem gñatur aut corrumpitur, non id ꝙ erat, permanet. & quia ꝙ mouetur circa idem subm mutationem tenet nihil motu in subam subiecti perficiente. ꝙ sane generatur, & corrumpitur non in subiecto fit, sed velut e materia in formam mutat ꝙ generatur & corrumpitur econuerso. cum igitur in tribus prędicamentis motum cõtemplemur. q̃uo hoc in loco quatuor species motus enumerauit? Dico igitur ꝙ in praedicamento vbi, & qualitatis nominibus cõibus abundauit, per quae spẽs omnes motuum sub prędicamento signãt lationisq;. ꝙ alterationis. etenim oĩs motus in loco latio dr̃, & in qualitate, alteratio, alteratur. n. albescens, & nigrescens: in q̃titate vero nomen cõi non superabundauit, ꝙ augmentum, & diminutionem significet. nam si quispiam dicat in q̃titate esse mutationem, rationem, nõ nomen dixit. propter hoc igitur in q̃titate motum in duo diuisit, in augmentum, & diminutionem tanq̃ igitur demonstratum sit ꝙ in substantia mutatio non est motus, ꝙ certum est, hoc in loco accepit, omnem motum. i. in tribus hisce praedicamentis fieri. ꝙ si non per accidens mouetur anima, natura ipsi motus inest, ꝙ si hoc inest, & locus etiam inest, omnes. n. qui dicti sunt motus, in loco sunt, hoc est qm̃ non per accidens inest animae motum dicunt, (eius. n substantiam ꝑ se moueri narrat) necessario ipsi sm naturam adest, imo per se natura est. demonstratum est autem omnem motum sub vno horum praedicamentorum existere, igitur vno dictorum motuum mouebitur. ꝙ si hoc etiam in naturali auscultatione demonstratum est, ꝙ omnia quae vno horum motum mouentur in loco sunt: igitur & ipsa aĩa in loco erit, idem ac si dicamus corpus erit. ꝙ autem & in quantitate, & in vbi motus in loco fit, in promptu est. ꝙ etiam in alteratione mutatio in loco fit, manifeste in naturali demonstrauit, illud. n. ostendit, ꝙ per se motum, partibile esse oportet, partibile aũt per se, & in loco est, nãq; etiam corpus est, ꝙ. n. vr̃ mouetur, ex eo in quo est, ad illud in quo erit, secedit: ex aliquo. n. in aliquod oĩs mutatio est. ꝙ autem ex aliquo in aliquod mutatur, neque ex quo mutatur in illo est oĩno, nondum. n. mutatum est, neque in quod mutatur in eo est oĩno, iam. n. mutatum esset, non autem mutaretur necesse est igitur ꝙ mutatur, quaecunque mutatio fit, per se, non autem per accidens, sm aliquid sui esse in eo ex quo mutatur, & sm aliquid in eo in quod eius mutatio fit totum. n. in vtroq; esse impossibile est, at erit in oppositis simul tum in eo ex quo, tum in eo in qđ mutatur. Simul aũt idem per se in pluribus esse impossĩ est, quare illud relinquit, ꝙ eius pars est, ex quo, pars aũt in quod, partibile igitur est, ergo corpus, solum nãq; ꝑ se partibile corpus est. etenim si linea, & superficies ꝑ se partibile dicatur, id ratione dr̃ siquidem subsistentia, & suba solum corpus partibile est. quare si aĩa mouetur per se erit partibile, et corpus. et hactenus qdem

§ Plat. quoq; commodum est, qui aīam esse incorporeū dicit, si nāque supponēm dicentem ꝙ mouetur, hoc sequitur eam esse corpus, hoc aūt falsum, non ergo mouet. at nondum ex hoc redarguti sunt, qui corpus ipsam dicunt: qm̄ non moueatur. quid igitur ex hoc? ꝙ absuedum est, in eo ꝙ mouetur ipsa in loco esse, & corpus, ostēdatur. inducit igitur ꝙ cōsequitur absurdum post pauca, ꝙ aduersus omnes, cōiter adaptat. Qūo autem dicit omne ꝙ mouetur in loco esse? atqui ipse ostendit ꝙ sphaera stabilis non est in loco, siquidem locus est, vt ipsi vr̄, terminus continentis inquantum contentum continet: demonstrat autem extra sphęram aplanem nihil esse aut igitur aplanis partes quodāmodo in loco sunt, quemadmodum quoq; ipse ait in physica. continentur. n. singulę partes a partibus vtrobique adiacentibus, vel id subaudire oportet, ꝙ vniuersae eorum quae mouentur motus in loco sunt de his. n. quae hic mouentur sermo est, quae per se tota mouentur. illi autem qui dicunt aīam mouendo moueri, totā videlicet per totam transire, quae autem sic mouentur ex necessitate in loco sunt. ac fortasse quispiam dicat, quid igitur aīa in q̄litate non mutatur? nonne alteratur mutata a malitia in virtute? & ab ignorantia in sciam? ꝙ si alteratur, alteratio aūt est motus, mouetur igitur aīa. ad hoc familiariter Peripatetici expositores, quorum de numero est Alexander, se obuiant, ꝙ haec non est alteratio, nāque alteratio est in passiuis qualitatibus facta mutatio, oēs autem qualitates passiuae sensibiles sunt, quae autem sunt huiusmodi, sunt in corpore, non igitur alteratum omne corpus erit. virtus aūt & malitia cognitio, & ignorantia sunt habitus, & priuationes, habitus autem, & priuationes sunt gn̄ationes, & corruptiones, non alterationes. quemadmodum igitur caecitas corruptio est, visus autem gn̄atio, sic virtus, & malitia, cognitio, & ignorantia gn̄ationes quodammodo sunt, & corruptiones, vnumquodque. n. cum sui ipsius perfectione cognoscit. ꝙ si rei in perfectionem quodpiam deficiat, hoc ipsum in corruptiones vergit, perfectio autem aīae cognitio est, & virtus. quemadmodum igitur sanationem non alterationem, sed gn̄ationem dicimus, quia sm̄ naturam quiddā sanitas est, morbus autem praeter naturam, hoc mō quia est animę virtus sm̄ naturam, preter naturam autem malitia sic circo mutationem de malitia in virtutem, non alterationem, sed gn̄ationem merito dicemus, nāque alteratio nimirum circa qualitatem se habens ꝑ accidens in corpore existens, neque perficere quodpiam in subiecti substantiam; neque ipsi corrūpere aliquid potest; albescens enim, aut nigrescens corpus nihil quicquam aut iuuatur; aut offenditur: at sanitas, & morbus, & malitia, & virtus, non sunt tales, sed in ipsam subiecti substantiam faciunt. Sic igitur illam vulgatam dubitationem soluimus; quae in introductionibus in accidentis diffinitione fertur. quaerebatur enim quomodo accidens adsit, & absit abique subiecti corruptione, febris. n. cum sit accidens corrūpit dicebamus igitur ꝙ non accidens febris est, neque alteratio subiecti. Verum praeter naturam caliditatis animalis compositionis dissolutiua, tunc autem diximus quomodo habitus animę gn̄ationes & corruptiones esse dicant. ⁋ Vt albō aut tricubito } nam si quispiam cum moueatur cerusa, moueri album dicat, id videlicet per accidens moueri dicit, quoniam neque ipsum per se mouetur. addidit autem & tricubito veluti tricubitum dicat non corpus, at simpliciter ipsam distantiam sine corpore, vt lineā vel superficiem volens id ostendere, ꝙ nullum aliud spacium, praeter corpus per se mouetur. haec igitur, inquit, per accidens mouentur, quoniam corpus, cui sunt haec, & in quo ipsum esse habent. hoc ipsum mouetur. ꝙ aūt dicit nō est horum motus, sed corporis, patet ex quibus & locus in quem mota sunt non est ipsorum, sed corporis, nam siquidem motus ad aliquem finem respicit, est autem finis motus localis locus, in quē motus est, locus autem is est ac si dicamus finem in quem respicit motus corporis est, non alibi, aut tricubiti, motus igitur erit quoque corporis. ꝙ autem corporis locus sit, inde manifestū est: quia etsi qualitates auferantur, nihilominus in loco proprio ipsum corpus est: eodem modo etiam tricubitū si veluti linea, & superficies auferatur.

Praeterea autem si natura mouetur, ui quoque mouebitur: quod si ui, etiam natura.

Postquam ostendit ꝙ si natura per se anima mouetur, quidam ipsi proprius locus erit, iis, quae dicta sunt hoc veluti consequens adiungit, ꝙ si natura mouetur, vi etiā mouebitur, demonstrans per hoc qđ ipsi erit etiam quispiam locus praeter naturam. ꝙ autem quae vi mouentur, moueantur etiam sm̄ naturam, manifestum est, quod enim violentia mouetur praeter naturam mouetur: qđ autem praeter naturam est diuersio est ab eo quod est secundum naturam, nihil vero est semper in eo, ꝙ est praeter naturam at quomodo dicit illud quoque moueri violentia, ꝙ secundum naturam mouetur? nunquid & quę circulariter feruntur corpora, quoniam sm̄ naturam mouentur, praeter naturam quoque moueātur tandem? atqui ipse quoque Aristo. demonstrauit impossibile esse illa praeter naturam moueri nāque ea dicit expugnata esse ab omni mortali molestia. Dicunt igitur valde consequēter Peripatetici expositores, quorum est etiam Alexander, ꝙ non ab natura coelestia corpora mouentur, sed a meliori potentia animae, quae. s. in illis est. quod si, vt ipse ait Arist. in appetitione ipsius primi hunc ipsum motum habent, cur enim inquit circulariter mouentur? deinde subiunxit, qđ mentem imitatur. quemadmodum enim Deus vbique est, sic & coelum inquit, imitans ipsum primum, quoniam simul vbique esse non potest, sm̄ partes vbique est, animalia quoque, quę motu per obliqua mouentur, hoc. s. ab anima mouentur, non a natura. Veruntamen in animalibus alius est motus in anima, q̄ is qui est a natura, nāque animatorum quaecunque compositum corpus habēt, motum sm̄ naturam alium habent ab eo, qui est in anima. quare corpus mouetur motu naturali, sm̄ simplicium dominationem, quando non vt animatum, sed vt corpus simpliciter mouetur. quando. n. animalia ipsa aut vadunt, aut volāt, aut natant, per animam mouentur: quando autem ab altitudine feruntur per grauem inclinationem dominantem eo, ꝙ corporis graue, & terrenum est, sm̄ naturam mouentur, corpori vero simplici, cui esse animato cōtingit propter huius proprietatem natura est anima, & secundum animam motus, est ipsi sm̄ naturam motus. Quod si natura non mouetur, sed ab anima, non amplius adducitur ad illam rationem dicentem quod ea. quae natura mouentur, vi quoq; mouebuntur. quod si omnino opus est, in ipso naturalem quoque motum reponere, dicimus quod talem motum naturalem habebit, qualem etiam ex anima habet, neque in omnibus rationem Aristotelicam dicemus esse quod omne motum natura, vi quoque mouebitur, sed in quibus secundum rectitudinem motus fit, quae & secūdum se tota mouentur. ab ipso autem Philosopho demonstratum est, quod contrarietas est in motu sm̄ rectum, solus nāque circularis motus nullum habet contrarium, motui enim qui supra fit, opponitur ille, qui infra, huic qui ante est, opponitur ille, qui retro, huic qui ad dexteram, ille qui ad sinistram, sed qui circularis est, nullum habet contrarium. quare eorum quae secundum naturam mouentur, ea mouentur, & violento motu sm̄ rectum mouentur, & tota, locum permutant in motu, qui est secundum rectum, & contrarietas videtur. coelestia vero circulariter mouentur, & tota per tota omnino locos non permutant. Manifestum est autem qđ illi, qui localiter animam moueri dicunt. & motu suo tāquam vecte quodam mouere corpus, illi motum secundum rectum praebuerunt, omnia enim animalium corpora secundum rectum mouentur, bene autem & hoc addit Alexander, quod & non est in loco, neque mouebitur vnquam praeter naturam. & est opinio de coelestium motu nullius alterius eorum qui fuerunt ante Aristo. sed ipse illam primus introduxit. quare bene ea quae illis consequentia sunt enarrauimus, ex quibus dicunt, Praeterea hoc si natura mouetur, vi quoque mouebitur, veluti contingens accepit,

quoniam eorum, quæ natura mouentur aliqua vi moueri contingit, ea autem quæ natura mouentur, vi quoque mouentur quæcunque contrarios motus habent, at motus animæ contrarios motus haberent, quibus enim motibus corpus mouet, consentaneum est ipsam moueri ex illis, siquidem mouendo corpus mouet. omnes. n. corporis motus secundum contrarietatem, quemadmodum diximus, contemplamur.

At eodem autem modo, se habet etiam de quiete, in q. n. mouetur natura, etiam quiescit in hoc natura: similiter autem in q. mouetur violentia, etiam quiescit in hoc violentia.

Ratio quietis rationem motus consequitur postquam enim ea quæ mouentur secundum rectum, & tota per totalocum transeunt, non in infinitum feruntur, locum videlicet habent, quem capere compelluntur. quoniam nihil frustra natura facit. quare cum mouentur secundum naturam, ea, quæ mouentur, cum locum, in quem impelluntur occupauerint, in eo quiescent, si quidem non frustra motus est. si enim neque in infinitum feruntur, admissa in proprium locum non amplius ab natura in locum præter naturam mouentur, præter naturam autem contrarium est, quiescet igitur sm naturam, in loco sm naturam, quem natura occupare impellebatur. violentia enim opus est, vt aliqua moueantur in opposita, & econuerso quæ violentia mouentur, siquidem non in infinitum feruntur, habent præter naturam locum, in quo cum fuerint violentia quiescent, atque aliter ostenditur q omnis motus secundum rectum factus a quiete incipit. nisi enim gleba sursum lata quieuerit a latione, quæ sursum fit, nunquam deorsum exponetur, q si mouetur in contrarium motum, prius qui motus sursum fit oportet quiescere, deinde qui infra fit incipere. non enim fieri potest vt simul contrariis motibus moueatur. Quod si necesse est ad sermonem de motu introducere etiam sermonē de quiete, necessarium quoque est animam motam quiescere. q si datur, non semper mouetur.

Quales autem violenti animæ motus erunt, & quietes, neque fingere volentibus facile est assignare.

Hinc argumentum patet ex quo superius inquit, considerandum autem primum de motu. ecce. n. sic conclusit cum nanque ostendisset quod si per se anima mouetur, .s. secundum naturam, illi quoque secundum naturam locus erit, & rursus si secundum naturam mouetur, violentia etiam mouebitur, & erit illi quidam violentus locus, & quod hoc modo mouetur, etiam quiescit: concludit igitur hic dicens. Quales igitur violēti aīæ motus, & quietes. q autem sit impossibile diuidere, & assignare hos aīæ motus, & quietes esse sm naturam hos autem præter naturam, sic quidem didiceris, qui maxime, & primo animæ siue motus, siue actiones videntur, iudicium, & appetitus est, quorum vtrūque diuiditur in rationale, & irrationale, & in iudicio quidem rationale est, intellectus, & scientia, irrationale autem sensus, in appetitu vero, rationale quidem voluntas, irrationale autem cupiditas & ira. q igitur harum actionum alias dicere esse sm naturā, alias vero prēter naturam ratione careat, id patet, omnes enim animali adesse sm naturam videntur. q si quispiam dicat esse animæ præter naturam iram, atque cupiditatē, sciat, primum si quidem rationali permittere. nūc autem de omni anima sermo est: ira autem, & cupiditas animæ irrationalis particulæ sunt: deinde eo, quod est præter naturam, nunquam aliquis in illud, quod est secundum naturam vteretur; ira autem, & cupiditate in animalis salutem nisi sumus, illis etiam in animæ bonum sepius vtimur. quare non præter naturam sunt, multo autem magis motus sm iudicium; sunt sm naturam: neque illi ipsi motus vnquam vi mouerentur. violentia sane tyrannorum dogma impium fateretur, componere quidem ex habitu, & opinari quodpiam violentia ipsam aīam impossibile est: ab opinione autem per iram, atque cupiditatem distungi, qn̄ ab exterioribus irritatur: in ipsa nanq; anima quandam rationis, & affectuum pugnam contemplamur. at quidem verum est in hisce nullum esse violentum motum, si nāque affectui ratio non assentitur, nunquam in quodpiam horum deducitur. est enim violētia, quemadmodum ipse diffiniuit, cuius principium extrinsecus est nullo faciente, aut patiente coadiuuante, veluti lapidis sursum iatio est. anima sane ipsa affectui indulget, & assentitur, hoc autem studiosi declarant, qui nullis irritantibus obediunt. At vero neq; potentiam nutritiuam quispiam præter naturam diceret. motibus aūt localibus corporis, qui sm impetum animæ fiunt, contrarij erunt motus qui præter impetum ipsius aīæ fieri solent: at ipsi ex natura contrarij non sunt: quare sm animæ impetum ad illa corpus mouetur, veluti si ipsa ad interiora corpus mouente alius ipsum retro trahat. si nāque ad ipsa corpus anima mouere potest, similiter & dextra, & sinistra, supraque, atque infra, non præter naturam ipsi sunt motus, etiam si vi quispiam trahat. qui nāque est secundum naturas motus, nunquam præter naturam fiet, non enim vnquam est igni præter naturam, vt sursum feratur. Quapropter si præter naturam motus omnino motum secundum naturam sequitur, non mouetur autem anima præter naturam, neque secundum naturam quidem moueatur. patet autem quod cum oppositione antistrophen recte fecimus.

Adhuc autem si quidem sursum mouebitur, ignis erit: sin autem deorsum, terra. horum nāque corporum motus hi sunt, & eadem ratio est de mediis.

Alterum autem quodpiam rursus absurdum suppositionem ipsorum sequens ostendit. si enim sm naturam mouetur anima, si quidem motus sm naturam sursum est, aut ignis erit, aut aer: sin autem deorsum, vel terra, vel aqua, horum enim sunt tales sm naturam motus. At non simpliciter hoc velut absurdum coadducit, etenim ipsorum quidam dicebāt, alij quidem ignem, alij autem quodpiam aliud ex elemētis animam esse. Verum quod si est animæ motus sm naturam aut est sursum, at etiam igni est ipse sm naturam motus, omnis ignis anima erit, & in reliquis simili modo, quod absurdum est. si enim vtriusque ignis, & animæ esse definitum est in motu, qui sm naturam sursum est, quorum autem idem proprium est secundum naturam, ea eadem sunt illud sequitur qd' anima, & ignis sint idem. hoc autem declaraus esse absurdum dicens, horum nanque corporum motus hi sunt; ignem aut fere nullus ipsam faciebat, neque ex aliis elementis quodpiam, sed ex igne, quibus erat ignis elementum, vel ex aliorum quopiam. Neque Democritus ignē ipsam dicebat, verum ex atomis, vnde ignem esse volebat. illos igitur, qui in corpoream animam dicunt, aperte hoc absurdum sequitur. sequitur etiam cōiter hoc ipsum eos, qui corpus illam dicunt. non enim simpliciter ignem animam dicebant, sed ignem tali mō dispositum, & quasdam potentias assumentē. igitur anima ipsa dispositio est. Quare si ignis, & animæ idem motus, omnis ignis anima erit. q si hoc, absurdum est, non est igitur idem motus. Similiter quoque in aliis elementis. q si nullo motu elementorum mouetur, neque præter hos vllus est motus, eam nō moueri dicendum est. Videtur autem sermo habere instantiam ab his, qui eam esse corpus dicunt. non enim si ipsa mouetur motu vnius elementorum, iam necesse est esse vnum ex elementis: caro enim, & os, & metalla, & omnia fere composita multigena, quæ sm naturam mouentur vno simplicium elementorum motu, nō iam terra sunt, aut aqua, aut aliquod aliorum, vel econuerso, elementa caro sunt, vel os, vel ex aliis elementis quodpiam. quid igitur impossibile est & animā ex vno existentem elementorum, velut ex materiali causa cum illis eodem motu moueri? Quod si quispiam dicat, at aīa non est materia videlicet elemētorum, verum species ipsi succedens, illud sciat quod in omnibus hoc dicere consentaneum est, caro enim est forma carnis, non elementa, similiter quoque in aliis dicitur, & vere dicitur caro deorsum ferri, & sm naturam quemadmodum terra. vel igitur immobilia esse alia corpora dicere oportet, vel ipsam quoque animam moueri.

Praeterea si uidetur mouens ipsum corpus, hisce consentaneum est mouere motibus, quibus & ipsa mouetur. q. si hoc est, econuerso quoque nobis est dicere uerum, q. secundum genus, & secundum speciem ut corpus mouetur. at corpus mouetur latione, quare & anima mutatur secundum corpus eodem motu, & ipsa uel tota, uel secundum partes translata.

Hoc est aliud argumentum q aĩa non mouetur. q.n. vecte quodam mouere ipsam corpus dicunt, cũq; ipsa dum mouetur, corpus impellat, quemadmodum in lusionibus facere consueuerunt tenues vt mẽbrana de cera pilas paruas vacuas, & intus claudere muscas, vel cantharidas, deinde dum illæ mouentur, cæra simul mouetur, quemadmodum etiam in viuario clausa fera, quæ secum viuarium impellens mouetur: qm igitur hoc modo dicebãt animam ipsam dum mouetur simul corpus mouere: propterea quæ sunt huiusce opinionis consequentia, per hæc iterum considerat. inquit.n. si sic anima corpus mouet, cõsequens est eo motu corpus moueri, quo & ipsa anima mouetur, & econuerso, quo corpus ipsum mouetur, eodem quoque animam moueri. Qui sic igitur horum motus, ex his quæ nobis manifesta magis, magisq; cognita sunt de corpore. f. nobis doctrinam facit. qm inquit latio ne corpus mouetur, animam quoque latione moueri necesse est. erat quidem magis pñs ex animæ motu concludere motum corporis, vt ex causa effectum: verum quia non manifestus, & incognitus est animæ motus, ideo de corpore motum animę concludit, velut e coniectura eau sam deprehendens, corporis n. motus cognitus est. At quispiam dubitauerit qũo dicat, q ipsum mouens dum mouetur, eodem motu commoto mouebitur. ecce. n. mula rotam trahit, & rota circulariter mouebitur, mula aũt sm rectum: simili modo in gera sphera axis quidem vno motu mouetur, quæ autem ab ipso mouentur in opposita inuicem mouentur, quarum aliaquidem cum axe eodem motu simul mouetur, alia vero in opposita. at etiam cœlestia, quæ circulariter mouentur, non eodem motu secum quę sunt hic, mouent, atqui cœlestia non simplr mouendo ea, quæ sunt hic mouent, sed eo modo, veluti si neque mouerentur, calefacientia. n. & frigefacientia congregatione, & disgregatione sic circa nos faciunt, non sane mouendo: tantum nãque solum motus confert, q̃tum nobis aut propiorem, aut remotiorem solem, vel lunam, vel aliquam aliarum stellarũ faciat. de reliquis autem forsasse alius diceret rotam curuus per rectum ductũ trahi, figuram autem esse causam, vt circulariter moueatur. rota nãque vt tota per rectum mouetur rota locum de loco per rectum positum transiens, partes vero sunt, quæ circulariter inuicem locis cedunt. circa autem axem, quoniam quod dentatum nominant intrinsecus est, q quidẽ continue mouens est ipsam sphęram quę in opposita mouetur, eodem motu ipsa mouetur: at hæc oratio non satis est idonea nãque primum mouens axis est. Nunc autem de anima sermo est de primum mouente, neque rotæ figura ad excusationem satisfacit. Horum sane solutio hæc est non dixit quo motu mouetur ipsum mouens sm speciem sicut rectum, vel rota, eodem mouebitur & ipsum quod mouetur, verum sm genus, si motu in loco ipsum mouens, & ipsum quod mouetur in loco mouetur, propterea lationem dixit. quærendum est autem num quando per solum motum sm locum, si hoc verum. non. n. mouens secundum quantitatem, aut qualitatem eodem motu mouebitur, siquidem nigrefaciens haud nigret, vel augens augetur, vel docens docetur. verum igitur dicetur per solum motum secundum locum. quare & ipsa vel tota, vel secundum partes æqualiter, translata in loco mouebitur, tota quidem totum corpus, secundum autem partes partem eius mouens. at quid absurdum consequens huic adduxit?

At si hoc contingeret, etiam egressam ingredi iterum cõtingeret, hoc aũt id consequitur resurgere mortua animalium.

Si nãque per quendam vectem corpus mouet, & impellendo, quemadmodum iam diximus, veluti in viuario fera, illud inquit fieri potest, vt cum de corpore exiuerit: illud iterum ingrediatur, atq; iterum ipsum moueat, & sic vtique animalia mortua resurgerent. quid. n. impedimento est, siquidem sola impellat, & vecte ipsum moueat? ad hoc autem contra nituntur, dicentes n. non bene dixisse, q si mouens mouet, egressa iterum ingrediatur, & sic quæ mortua sunt animalia resurgent. Ecce. n. quispiam dicit columna vecte quodam & impulsione murum sustinet vel aliud tale quoddam & si diuellatur dissoluta compositione, murusq; cadat, nõ tñ etiam supposita murum, vel quid aliud tale sustinere potest. & alia huiusce modi exempla inuenire quidem posses. ad hoc autem respondentes dicunt hic non solũ vecte et impulsione opus esse, verum etiam sustentati conuenientia, qua dissoluta non iterum columna, quæ semel venit supposita q sustinebat prius, sustinere potest. illi vero vt aiunt, per vectem solum fieri motum dicebant, neque sane corpori conuenientiam præbentes, neq; ex natura potentiam quãdam ad mouendum, nos etenim potentiam quãdam vitalem præsentia animæ infundi in corpus dicimus, deinde eiusdem aĩæ absentia hanc ipsam potentiam corrũpi, atque vna corpus cadere, ideoq; consentaneũ esse non amplius illam posse ingredi, remissa ex illa, & corrupta, quę initio corpori conuenientia erat. at illi sola impulsione aĩam mouere corpus dicebant, & iõ consentaneum esse eam egressam iterum posse ingredi, veluti in viuarium fera quædã ingredi, & egredi potest, q̃ tem hoc sequitur, q animalia mortua resurgere possint. Sed hæc interpretatio est eorum, qui mentem Aristotelicam non obseruant. Vult. n. per hæc ostendere q anima penitus non mouetur, neque mouendo corpus mouet. quid igitur mouetis vt moueatur interest? siue corpori conuenientia quadam opus est, siue non. q. n. quærimus aut moueatur, aut non moueatur. si quidem de hoc erat quæstio, vtrum corpus vt moueatur conuenientia quadam indigeat, an non. bene quidem hoc modo soluebant, & si nullus quidem de hac re sermo sit, quærit aũt vtrum aĩa moueatur, an non, in mouendo corpus, quid magis ostendit? ipsam non moueri, si corpus indigeat ad mouendum conuenientia quadam, dum mouetur anima. sic. n. neque baculus mouendo ianuam mouet, nisi quãdam ad motum congruentiam ianua habeat, qua habita impellente baculo mouebit, neque. n. aut fixa clauis, aut dissoluta compõne mouetetur, & oĩa quidem quæ ab aliquo mouentur, oĩno cuiusdam propriæ aptitudinis egent. Quare dubium solutum non est, & propterea hoc adducere non probabiliter Aristo. videtur. aliter aũt contra ipsum quispiam dicet, ingrederetur quidem rursus aĩa in corpus, & quę mortua sunt, animalia resurgerent, si natura concederet vt iterum posset ingredi, nunc aũt non ingreditur. qm non hoc natura dedit. Quid igitur ad hoc? dum prius esset in corpore non mouebatur, neque n. bis in idem corpus ingredi natura patitur, quemadmodum neque si fera in eodem viuario fuerat, ingredi rursus, quod neque ex deductione manifestum fuit. Democritus autem & vnusquisque aliorum diceret, quod animam dum mouetur, mouere corpus dicimus, opus esse autem corpori conuenientia quanda, quo motus animæ suscipere possit, veluti talem atomorum talium ordinem, atque positionem. Similiter quoque reliqui talem elementorum, quæ sunt apud ipsos cõpositionem, qua dissoluta, non amplius corpus impellente eam possibile est, vt si talis formatio vel qualitas ceræ dissolueretur, veluti si mollis fieret, vel quodpiam aliud pateretur, non amplius quod intus clausum est, animal ipsam mouere posset.

Motu autem per accidens & si ab altero moueretur, impellitur utique ut ipsum animal.

Postquam demonstrauit non possibile esse aĩam moueri propter ea, quæ absurda consequuntur suppositionem dicentem ij sam per se moueri: nunc per hæc ad illud, q per se moueatur instare vult. etenim prius eã non moueri simpliciter demonstrauit, nunc autem de quibus maxime suspicentur illam moueri, ex illis ipsis non esse

per se mouens ostendit. necesse est inquit q per se moue tur, sibiipsi esse causam motus, non autem ab alio moueri, q enim per accidens mouetur, ipsum sibi talis motus esse causa potest, & ab alio eodem motu moueri, nõ enim dicimus per animalem impetum animalis, q mouetur, per accidens animam a seipsa moueri, & remigem mouentem nauigium per accidens a seipso itidem moueri. Quod si quispiam violentia animal traxerit, ab alio per accidens anima mouebitur: etiam aliquis posset dicere velum quoque nauigium mouens per accidens a seipso moueri motu, quo nauis mouetur, q. ipsum velum sit in nauigio, quod mouet. motu sane, qui per se est, nũquam aliquod ab alio moueretur. qđ enim per aliud est, eius, quod est per se, destructiuum est, vt in his quæ sequuntur ostendit: atque aliter si, qui per se motus est ex ipsa natura, indiguerit per aliud moueri, imperfectum quiddam esset ab natura factum non sufficiens sibiipsi per se. inutile. ergo & frustra erit, nihil autem frustra natura facit.

Non oportet autem, cui ab se moueri in substantia est, hoc ipsum ab alio moueri, nisi per accidens.

Quod ab se inquit mouetur, & in substantia motum habet, nũquam hoc ipso motu ab alio mouebitur. si nãque ab alio eodem motu mouebitur, non amplius erit vt per se semper moueatur. quæ. n. consubstantialia sunt, semper simul sunt. anima autem (vt infra adducet) a sensibilibus moueri videtur, non igitur sese mouens est, hoc autem nisi per accidens, aut ita accipiendum est, q non moueri per seipsam quispiam dicat, sed per accidens, sic enim ab alio mouebitur, nãque illud ostensum est, q seipsum per accidens mouens, ab alio quoque eodem motu moueri potest. auit rursus sic, nisi per accidens, qđ eo motu, quo per se mouetur, non ab alio mouebitur, quo autem motu ab alio mouetur, hoc eodem motu per accidens mouetur, veluti sphæræ errantes ex oriente ab non errante sphera motu per accidens mouentur. At fortasse quispiam dubitare posset quonã modo dicat haud esse probabile, q motus per se ab alio fiat, nonne p se animal in loco mouetur? & in loco ab alio etiam mouetur? & lapis deorsum fertur per se, & ageretur etiam ab alio per locum deorsum ferente? Dico igitur quod non eodem motu lapis, & animal, & ab alio, & per se mouentur, nãque animali s̃m impetum per instrumenta propria factus est motus, quo nũquam ab alio, neque omnino per accidens moueretur. At lapidi similiter per se motus est, qui s̃m propriam inclinationem momentum fit, hoc autem motu nũquam lapis per accidens moueretur. Quamobrem si quod per se mouetur ab alio non mouetur, anima autem ab sensibilibus moueri videtur, nam cum mundum cognouerit, in intelligentiam Dei venit, & ex singularibus sensibilibusq; in vniuersalem cognitionem mouetur. item desiderabile cum viderit. in eius desiderium mouetur: & in iram, qui iniuria affectus est, dicitur. Denique si ex natiuitate cuidam sensus deficiat, motus etiam per eum sensum deficit. si nãque visum quispiam non habeat, haud vnquam quo ex visibilibus moueri solet, eo sensu mouebitur. item si cum nasceretur auditu priuatus fuit aliquis, is quidem nũquam ex audibilibus motus fuerit, & in reliquis eodem modo, quod si anima sensibilibus mouetur, non igitur per se mouetur: q si est, non quidem sese mouens est. Verum ad hæc dicamus, q etsi ab sensibilibus anima mouetur, sic tamen quemadmodum ab expergefaciente dormiens geometra mouetur. velut igitur, qui illum expergefecit, hoc solum impedimentum remouit, non aũt geometræ speculationes geometricas inspirauit, sic etiam anima rerum rationes in seipsa habens, & velut a somno natiuitatis inutilis existens ab sensibilibus aut a doctoribus excitata, rationes, quas in se habet, sibi anteponit. At si illi sensibilia cognitionis causa fuerunt, cur etiam quæ ratione carent, ea non cognoscit? etenim plurima acutioribus sensibus vsa sunt. Præterea aliter sensibilia videt, & non quo sensui videtur: sensu. n. solẽ mensura vnius pedis vidente, anima vero dicit eum esse multiplicatum multo maiorẽ, q̃ tota terra simul: quare nõ ab sensibilibus cognitionem tenet. nam si hoc esset, illud existimaret, q sensus prædicit. vnde & res, & rationes iudicat? & nisi ad rationes quæ sunt in se conferens, aut bene, aut male esse demonstrat? id igitur patet, quod omnibus modis animam in cognitionem sensibilia non mouent, nisi sane vt diximus per secũdum potentiæ significatum, quod actus est. hoc enim habet habitum, etsi actum non expromit. præterea iam animalis tales esse motus diximus, quia ipsa per se anima operans intelligenter operabitur nihil cũ sensibus indigeat. Nos quidem hæc in Aristo. dicere commode possumus, si de anima rationali loquitur. quod si mouetur, non ab sese, sed ab sensibus mouetur. At quoniam de omni anima, etiam de irrationali illi sermo est, probationes eæ, quæ dictæ sunt ab eo, locum habent, nihil enim, quæ ratione caret anima, absque sensibilibus cognoscit. sed hoc nihil ad Platonem, qui rationalem animam per se moues dicit.

Quemadmodum neque quod per se bonum est, aut propter se, id quidem per aliud esse. Hoc uero alterius gratia, animam autem maxime quispiam dixerit ab sensibilibus moueri, si quidem mouetur.

Hoc est eorum quæ dicta sunt, exemplum. Quemadmodum, inquit, q. per se bonum est, non per aliud erit bonum, neque qđ est propter se bonum, vnquam alterius erit gratia: sic neque qđ per se mouetur, ab alio vnquam mouebitur. atqui si ab sensibilibus anima mouetur, quemadmodum mouetur: id sequitur, q per se non mouetur, non igitur sese mouens est. illud autem, q dicit per aliud, opponit huic particulæ, per se. illud vero, alterius gratia, huic. propter se. Prima autem oppositio ex actiuarum: secũda vero ex finalium causarum dr̃ia sumpta est, vt videre per se esse dicimus. qm̃ nobis hoc p aliud quodpiam nunquam fiat, ex ipsa. n. natura videndi causa actiua est, diuitias autem nõ ipsi habemus, verum per aliud, videlicet per mercaturam, per agriculturam, per aliud quodpiam tale: rursus in vrceo aqua, vel glacies frigidũ quidem per se habet, talem vero figuram per aliud. s. per vrceum. Similiter ibi, propter se, & alterius gratia, nam virtuti propter eam studemus, non alterius gratia, nam etsi non sit retributio virtutis, virtuti tamen propter eam studendum est. vires autem non propter eas habemus, sed propter corpus, corporis. n. vires perfectio sunt, & animæ quidem virtus propter se, eligibile est: virtus. n. perfectio est animæ. Quid igitur sit hoc per se, & p aliud, quidq; hoc propter se, & propter aliud, dictum est. Si quodpiam autem sit propter se, hoc omnino est etiam per se, at non item si quodpiam per se est, hoc est omnino per se, veluti animæ virtus est propter se, atque ideo per se, actiua. n. virtutis causa in ipsa est anima, quia in rectam affectionem virtutis non alterius extrinsecus eget, sed in seipsa eius actiuam causam tenet. Similr̃ quoq; corpori propter se sanitas bonum est, & ideo etiam ipsi per se sanitas est, de se nãque actiuam causam sanitatis habet, quia bene valere est s̃m naturam, non tamen hoc per se, omnino est propter se, videre enim per se est animæ, non tamen propter se, sed propter virtutem, aut conseruationem, simili modo si quodpiam per aliud est, hoc omnino & alterius gratia est, at si quod est alterius gratia, omnino est per aliud: per aliud enim diuitiæ sunt, videlicet per mercaturam, vel aliud tale, propterea etiam alterius gratia. s. virtutis hoc sane videre, vel sanum esse alterius quidem gratia est, at non per aliud, verum per se. oppositis igitur hoc per se, huic per aliud, hoc autem alterius gratia huic propter se, contingit per se, p accidens esse per aliud. lapidi. n. per se est, vt deorsum feratur: at etiam deorsum per aliud per accidens agetur, nam si diuulsum fuerit fundamentum, quæ sustinentur ab eo, per aliud. s. per diuellentem deorsum feruntur, per aliud (inquam) sed acta per accidens: illo enim diuellente fundamentum hæc, deorsum secundum naturam locum inuenientia deducta sunt. dicetur, & per accidens per aliud deducta esse

per diuellentem. similiter quoque bene valere per se corporibus adest, attamen per accidens per aliud, per medicum. s. euacuantem ꝙ angit, vel simpliciter illud surripientem, ꝙ corrumpit. ille. n. quę nocent, ea prohibet, natura autem submouens a se ꝙ afficit molestia, sanitatem secũdum naturam facit, etenim infirmitatum ipsę naturæ medici sunt, et sic bene valere per se corpori desiderabile est, quãuis nihil aliud e sanitate adiiciatur: item hoc propter se, (ꝙ quidem dixi) per accidens erit alterius gratia, nam virtus ipsa cum propter se sit optabile, bonæ gloriæ causa per accidens erit, quia ipsam virtutem gloria bona sequitur. & quispiam dicere posset esse virtutem propter gloriam, non autem per se, verum per accidens: eodem modo cum sanitas propter se corpori sit desiderabile, eã quispiam diceret esse alterius gratia per accidens, gratia videlicet faciendi aliqua. at. n. sanitas nõ est optabilis propterea, ꝙ idoneum corpus ad agendum faciat, sed hoc ipsum valens cõsequitur, sanitas igitur per accñs alterius gratia, faciendi. s. aliquid est. quę cum ita sint, patet quod anima sit per se mouetur, non vtiq; ab alio mouebitur, nisi per accidens, ꝙ si per aliud mouetur, videlicet p sensibilia. non ipsi quidem erit motus per se, ꝙ quidem volunt illi, qui eam per se moueri constituunt.

At uero, si mouet ipsa seipsam, ipsa quoq; mouebitur. Quare si omnis motus est eius, q mouetur, inquantum mouetur. anima quoque digredietur à substantia, nisi per accidens ipsa se moueat, sed est motus substantiæ ipsius per se. quidam uero mouere inquiunt animam corpus, in quo est, eo modo, quo ipsa mouetur: ut Democritus idem fere dicens cum Philippo Comico. Dicit enim Dædalum fecisse ligneam Venerem, quæ mouebatur infuso argento fusili. similiter quoque Democritus dicit, pilas indiuisibiles, quæ mouentur, q illis natura insitum sit nunq̃ manere, simul trahere, & mouere corpus omne.

Iam diximus ꝙ per hæc contra illud, sese mouens, renititur. contra illud ergo hoc est argumentum, ꝙ ita ait, si anima sese mouens est adeo, vt ipsa sit & quæ mouet, & quæ mouetur, & non per aliud quidem mouet, per aliud autem mouetur, & uelut anima mouetur: igitur vt anima mouebitur: omne autem quod mouetur, ab hoc digreditur inquantum mouetur: igitur si anima inquantum anima mouetur, ab animæ essentia digreditur. ꝙ. n. mouetur sm locum, ab eo digreditur, a quo loco motũ est: eodem quoque modo ꝙ sm quantitatem, quodq; sm qualitatem mouetur. unũquodq;. n. inquantum mouetur, ab hoc vnde mouetur, digreditur. igitur aia quoque si inquantum anima est, sm substantiam mouetur, digredietur: vtique a substantia sua, & corrumpetur etenim necesse est oĩno, vt illi volunt qui animam dicunt esse incorporeum, & sese mouens, motum sm substantiam accipere. cum nãque mutationes quatuor sint, quẽadmodum iam sæpius dictum est, sm subam, & q̃titatem, & qualitatem, & locum, siquidem sm locum, aut quantitatem mouetur aĩs. i. in promptu, ꝙ corpus est, corporum nãque sunt q̃titas, & locus. pari quoque mõ sm qualitatem mutatio corporum est, vt iam diximus, siquidem sm passiuas qualitates mutatio est, ipsæ autem sensibiles sunt, ꝙ autem sm aliquod sensibile mutatur, corpus est. igitur si mutatio, siue motus animæ neque est sm q̃titatem, neque sm qualitatem, neque tandem secundum locum, quia incorporea est: illud relinquitur, ꝙ est sm substantiam, aliter etiam per se substantiam dicunt eius esse hoc, ꝙ per se mouetur, ꝙ autem sm substantiam mouetur, ꝙ idem est ac si diceremus mutatur, corrumpitur. igitur mouendo aĩa quoque corrũpetur. item aliter, necesse est ipsos dicere mutationem, & motũ ipsius animæ sm ipsam substantiam fieri, si nãque mouet anima sm qualitatem, aut aliorum quodpiam, substantia autem eius, neque in qualitate, neque in q̃titate, neque in loco est, quicquid. n. in his est, corpus est: id sequitur ꝙ anima seipsam non mouet. nunc autem sese mouens inquiunt, hoc autem nisi per accidens moueatur, videlicet nisi in mouendo alio. s. corpore in quo est, ipsa seipsam mouere dicatur. hoc. n. & ipse ponit, ꝙ si non est ita, sed in substantia eius motum contemplamur, ipsa quidem de se digrediatur, nos possumus hoc nisi per accñs, etiam sic agnoscere pro eo, ꝙ est, non sm aliquod accidentium ipsi seipsam mouet, veluti sm locum, vel q̃titatem, vel qualitatem. ꝙ si sm quodpiam horum seipsam mouet, maxime quidem hoc impossibile est iis, qui illã esse incorporeum dicunt. Præterea non esset sese mouẽs, non. n. q̃titas, aut qualitas anima est. quare mouet quidem anima, q̃titas vero, aut qualitas eius mouetur. quẽadmodum. n. natura sm q̃titatem corpora mouens ipsa non mouetur, non. n. q̃titas est, neque corpus inquãtum corpus mouet, sed solam corporis q̃titatem mouet, nãque & naturæ, & corporis ipsa ratio manet, at non sane item q̃titatis. sic igitur anima, si sm quodpiam horum mouetur, erit: non est igitur seipsum mouens Qđ si inquantum est anima sm hoc habet vt moueatur, tanquã idem sit & mouens, & ꝙ mouetur, alienatio autem est omnis motus ab hoc inquantum mouetur, illud necessario consequitur vt anima ipsa dum mouetur, a seipsa digrediatur, & corrumpatur, ꝙ autem ipsius sese mouens de ipsius substantia prædicent, veluti sm hoc ipsum moueatur anima, inquantum substantia est, id aperte in Phędro Plato declarat. Postquam. n. dixit ꝙ omnis anima immortalis est, immortale est enim ꝙ per se mouetur, paulopost infert. cum aũt demonstratum sit immortale esse ꝙ per se mouetur, animæ subam & rationem hoc idem esse dicere quẽquam non pudebit. quare et subam, & diffinitionem animæ hoc sese mouens manifeste dicit. bene igitur Arist. construxit, ꝙ si sm substantiam mouetur, de se alienabitur, & corrumpetur Sæpenumero aũt diximus, ꝙ oẽm operationem motum Plato vocans sic sese mouentem aĩam dicit esse, veluti per se operabilem, ꝙ in naturalium vllo videmus. etenim natura, vel potentia mouet, mouentur aũt quæ hisce subiecta sunt. Quidam vero inquiunt eam mouere corpus, in quo est, eo modo, quo ipsa mouetur Postquam superius demõstrauit illud, esse absurdum dicere ꝙ anima dum mouetur, impulsione, et veluti quodam vecte corpus mouet, nã si daretur hoc, illud itidem fieri posset, ꝙ aĩalia, quæ mortua sunt, resurgerent. ne fortasse quispiam credat se eos damnare, tanq; impulsione quadam animam mouere corpus dicant, cum non hoc illi dicant: eorum opiniones in medium confert. ꝙ qui dicebant atomos (sic aũt Democritus, & Leucippus, & Epicurus, atque etiam Plato dicebat, quemadmodum deinceps narrabit) dicebant. n. inquit rotundas atomos, cum sint facillimi motus se eum corpus mouere, idem inquit dicentes cum Philippo Comico, qui Venerem ligneam, quæ mouebatur, Dædalum fecisse dicebat. nam Dædalus cum fecisset in statua quasdam concauitates, argentum viuum infudit, quo dum moueretur argentum viuum (est enim motu facile, & continue deuoluitur) atque impulsione sua statuam moueret, ex ipso statuam Veneris moueri faceret, apparere. valde autem breuiter, & consequenter Democrito se opponit asserens.

Nos aũt interrogabimus, si etiam quietem facit hoc ipsum, quomodo faciet hoc difficile, uel etiam q dici non potest?

Magna quidem attentione digna dicit. nam quia animalia non modo moueri, verum etiam quiescere vĩr, quę nam inquit est quietis causa? non. n. ex ipsorum suppositione, quæ sit quietis causa cognosci potest. nam si mouet animal anima, & quemadmodum operatio ipsa declarat, in quietem ducit, & dum sphæricæ atomi mouentur animal mouetur, per se autem atomi semper mouentur, quænam quietis est causa?

Omnino uero non sic uidetur mouere anima animal, sed per electionem quandam, atque intelligentiam.

Validissimum est hoc argumentum, nam quę ab illis dicuntur, sunt præter illud, ꝙ ex rebus efficitur, non. n. id videmus, ꝙ violentia & impulsione quadam corpora anima moueat, sed volũtate sola, simul. n. pro voluntate & moueri, & quiescere animalia facit.

Eodem autem modo Timæus quoque physica ratione ostendit animam mouere corpus, illā enim mouendo corpus quoque mouere, quoniam copulata sit illi, eam enim constitutam esse ex elementis, atque distinctam harmonicis numeris.

Postquam dixit aliquos dicere ꝙ anima corpus mouet eo modo, quo ipsa mouetur: deinde proposita Democriti opinione, factoq; breuiter argumento, ꝙ illa sit præter ea, quæ manifesta sunt, & apparēt: hinc Platonis, quæ est in Timæo, opinionem proponit, quæ fere similis est, ait.n. ꝙ quo motu mundi anima mouetur, eodem mundi corpus, cui contingit, mouet. Quare hanc ipsam opinionem veluti cum illa Democriti cōicantem, in ordine statim post illam subiunxit. inquantum.n. vtrique dicunt cum aīæ motu corpus quoque simul moueri, pari opinione ducuntur. differunt autem, quia Democritus velut in vasculo animam claudit: Timæus vero eam ait corpori, veluti catenæ esse cōnexam. At operepræcium videtur ipsam Timęi opinionem de aīa prius exponere. ille igitur in creatione atq; dicit ipsum Deum accepisse substantiam, & identitatem, & diuersitatem, quæ oīum existentium elementa sunt: substantiam autem non q̄libet, sed mediam, illius quæ indiuidua est, semperq; s̄m eadē se similiter habet, & eius, quæ circa corpora diuidua est. hanc igitur subām, & identitatem, & diuersitatem cum miscuisset, inquit produxit, & lineam fecit, deinde hanc ipsam lineam in numeros harmonicos diuisit, videlicet in vnitatem, & duitatem, & trinitatem, & quaternitatē, & in nouem, & in numerum octo, & in vigintiseptem, hanc autem inquit lineam, in duas lineas scidit, deinde cum coaptauisset has ipsas duas lineas inter se in figurā X. literæ reflexit, duosq; circulos fecit, alterum maiorē, alterum minorem, hunc quidem interiorem, illum vero exteriorem coaptatos inuicem circa duo puncta, & exteriorem quidem circulum ad dexteram, interiorem vero ad sinistram mouit, & exteriorem eiusdem naturę nominauit, interiorem vero alterius, & exteriorem vnum, & indiuisum dimisit, cūq; interiorem sexies diuisisset, septem circulos inæquales fecit, qui duplaq; & tripla ratione inuicem superabātur, & tres quidem celeritate motus æquales, reliquos autem quatuor & sibi inuicem, & illis tribus inæquales motu constituit & hæc quidem, est, inquit, anima mūdi. Deinde post hoc dicit, omne corporeum mundi intus clausit, coaptataq; anima e medio vsque ad vltimum coelum informauit, & ipsum extrinsecus omne circumtexit. quæ igitur Timæus dicit, hæc esse ait, & his contradicere se Arist. parat, id.f. faciens ac si quispiam poeticis fabulis contradicat, tanq̄ rerum naturæ minime conuenientibus. nāque, vt ait Plato iis, qui fabulas poeticas, vt apparent, accipiunt, nihil quidem magis ridiculum videatur, quemadmodum etiam nihil magis in sanum iis, qui mentem in illis occultatam, minime quęrunt, verum quēadmodum semper Arist. consueuit, hic quoque q, extrinsecus apparet, arguit, ne quispiam cum quæ per ænigmata demonstrantur cognoscere non possit, in eo q, apparens est, acquiescat ꝙ.n. p symbola quędam, & allegorias doctrinam suam Pythagorei tenerent, id patet, sæpiusq; a nobis dictum est, vnde quoque illorum pręcepta moralia sunt istius modi, supra mensuram ne ascendas. in via ne seces ligna. ignem gladio ne fodias. stateram ne transilias. cum ad templum te confers, ne de via flectas, ꝙ illis hoc idem significat, ꝙ oportere eos, q̄ ducuntur ad sacra, quę illic fiunt curare. hoc aūt stateram ne transilias, ꝙ iustitiam prætérire non oporteat. hoc aūt ignem gladio ne fodias, idem est ac si diceremus iracundum verbis ne irrites: illud vero in via ne seces ligna, hoc significat. quod in via virtutis vitam separabilem studiose curans non hoc aīæ, & corporis naturale vinculū corrupto animali dissoluas. hoc tādem supra mensuram ne ascende, dictum est pro eo, ꝙ est, ne vela, neque occulta propter superbiam ꝙ iustum est. hoc autem propterea faciebant, ꝙ indignis sapientiā suam manifestare haud oportere putabāt, vnde discipulos quoq; per quinquennium tacere moribusq; ita se prius ornare iubebant, neque eos doctrinæ suæ participes faciebant ante, q̄ p quinquennium rectos, bonosq; mores assecuti seipsos ea doctrina dignos ostendissent. ea autem quæ symbolice dicta sunt, per illud ꝙ apparet absurdum, nos ad illam veritatem, quæ ibi occultatur, inquirendam deducunt: neque enim sic fabulari putabant oportere, quēadmodum poetę faciunt propter iuuenum nocumentum, qui in id, ꝙ intelligitur videre non possunt, neque etiam dogmata tradere manifeste volebant: quare per illud, ꝙ præter rationem videbat, in inquisitionem veritatis occultæ deducentes doctrinam symbolicam composuerunt. nam vt primum dicam, qūo linea, quę sine latitudine longitudo est, scindi potest? qūo item omnibus modis in numeros harmonicos diuisa velut vna existens s̄m longitudinem vel scinditur, vel in circulos flectitur? propterea qūo linea recta ipsa circulus fit, cum neque linea recta circulus, neque circulus linea fieri possit? magnitudines.n. sunt genere dissimiles. Deinde etiam qūo circulorum vnus maior factus est exterior, cum linea neque additionem, neque subtractionem patiatur? qūo tandem si circuli hi anima; quorum intus vniuersum corporeum clausum est, coaptati e medio vniuersi vsque ad vltimum coelum coniuncti sunt, qūo (inquam) ipsum totum coelum circūtegunt extrinsecus? non.n. circulus exteriorem sphæram circūtegere potest. propter huiuscemodi ergo res, & alia multa clarum est ꝙ aliæ quædam illi innuere videbantur. Quod si maxime omnium mathematicorum cognitionis Pythagorei satagebant, Pythagoreus autem Plato erat, ante cuius studium, nullus ignarus geometrię ingrediatur, scripserat, nullus vero, qui geometriam summis ne quidem digitis tetigerit tale aliquid diceret auderet: quispiam ne adeo stultus erit, vt putet ipsum Platonem talia dicere, & intelligere sicut apparent? at fortassē paucis, breuibusq; symbolorum sententiam declararē non erit inutile. anima igitur mundi vita est, & vita intelligentiæ particeps: ꝙ autem vita sit omnis anima simpliciter, ex iis, quibus ingenita est, patet, ꝙ in ipso esse vitam prębet. nam si aliter est, quomodo id ꝙ non habuit dedit? anima vero est vniuersi, & intellectiua, fecit enim, inquit, mundum animal animatum, & intelligens. Cum igitur eius animæ vitale, & intellectiuum, lineam, circulumq; excipit, circulum quidem actiones intellectiuæ signum, nam regressus est ad seipsum circulus. & ab se incipit, inq; seipsum desinit. qūo etiā intellectus ad seipsum conuertitur, seq; ipsum contemplatur, lineam vero vt vitæ signum capit. nam vita quidam progressus est, & veluti fluxus, qui se habet ab aliquo ad aliquod, a viuum faciente ad viuum factum. Quali modo est etiam linea, nāque habet vnde, et quo ab initio ad finem. tali ergo de causa lineamq; esse, & circulum supponit declarans esse vitamq;, & vitam intelligentiæ participem. ad hæc, cum vnam lineam fecisset, quid ita hanc ipsam in duas scidit? quid.n. fuit impedimento, quin ex illa eadem mixtura duas lineas faceret? Rursus igitur dico, ꝙ ea, quæ intelligibilia sunt, & diuina, superq; aiam (quēadmodum ipse Plato dixit) indiuisa sunt, & per se. Similiterq; sunt habētia stabilem subām, potentiam, actionem, & indetenta ad oēm corporis naturam in ipsa vnitate designantur. Virę autem naturales (vt ait) per corpora sparguntur penitus mutantes substantiam. potentiam, actionē s̄m dualitatem, nāque est ante multitudinem. Rationales vero animæ veluti intellectiuę, & s̄m subām immutabiles existentes, & habentes a toto corpore separabiles actiones. Si quidem & ipsæ ante vnitatem sunt. vt autem hæ, quę habitum ad corpus receperunt, & eius conuersionem, & prouidentiam faciunt, sic ante multitudinem sunt, & dualitatem. Quare quoniam vnitatem, & dualitatem ipsam facit, indetentamq; eius ad corpus operationem demonstrans illas itidem, quas in corporis habitu contemplantur: hanc aūt in numeros quosdā diuidit, non quoslibet, at qui geometricam, & harmonicam, & arithmeticam proportionem facere possunt. ex quibus secundum primam diuisionem capit eos, quos ego Numeros particus sum. qui compositi in ordine hi quidem pares. 2. 4. 8.

tem hi in ordine impares. 1. 3. 9. 27. geometricam proportionem faciunt, quemadmodum enim se habet primus ad secundum, eodem modo se habet ad tertium secundus. in altera autem diuisione alios numeros accipit, qui musicam, & arithmeticam proportionem facere possunt, & sic qui exacte magis de his discere cupit, Alexandri commentariis occurrat. qua ergo gratia in hos numeros lineam diuidit? hoc quidem tum pro anima mundi, tum pro nostra acipere possumus. nam quidem oratio ipsa sicuti pro anima mundi est, ita etiam nostrae conuenit animae quidem mundi cõgruit, vt harmonice moueatur, mundumq; similiter moueat: nostrae vero quadrat, quod in se harmonicam naturam teneat, habet. n. harmonicam quandam, & ad iram, & ad cupiditatem, & quo cognoscitiuam virtutem coelestium harmonicae naturae, & concentus habeat. Adhuc sane etiam mathematices huius harmoniae, musices inquam, & reliquarũ. Quare ibi quidem factiuam harmoniae potentiam accipimus, atque etiam simul cognoscitiuam hic autem solũ cognoscitiuam. in duas autem lineã diuidit, & figura X coniũctas in duos circulos flectit. & alterum quidem exteriorem maiorem, alterum vero interiorem minorem, duobus in locis coniunctos, et ipsum quidem maiorem, quem vocauit eiusdem, ad dexteram. ipsum vero minorem alterius nominatum, ad sinistrã mouet. quid igitur sibi velit hoc diuidere lineam in duas, quod animo concepimus, a nobis dictum id est has autem figura X literae inter se apeat. axes enim & eius partis, quae dicit aplanes, & eius quae vaga ẽ, ita dispositi sunt, vt sphaera aplanes circa polos aequinoctij moueatur: vagae vero circa zodiaci polos voluantur. hi autem diuisi sunt inuicem in figuram X literę. Quare horum quoq; axes in figura X literae adiacent alter alteri. quod enim & aplanes, & sphaerae vagae circa eosdem polos non moueantur, id ex hoc patet, quod per latitudinem moueri planetae videntur, cum scilicet & ad boream ascẽdant, & ad notum descendant. Vnde & transitu solis ad australia, et borealia aestasque & hyems fit. nam si circa eosdẽ polos cũ aplane planetae mouerentur, non quidem per latitudinem distantiam facerẽt. has igitur duas lineas in circulos reflexit. per duos autẽ circulos ille idem, quod per duas lineas significat. duplices enim sunt animae virtutes, alterae sublimipetae, per quas excitatur ad ipsum Deum: alterae generationis operatrices, per quas ad ea, quae sunt hic, conuertitur. has aũt virtutes duo circuli subobscure significant, quas alio in loco, equum pulchriorem, & peiorem vocauit: & circulus quidem exterior potentiam animae sublimipetam significat, interior vero virtutẽ generationis operatricem. meliorem autem nominauit eiusdem, peiorem vero alterius, quoniam diuina quidem prope vnitatem sunt, & identitate prope vnum nimirum existentia: quae autem sunt in generatione, & discrimine a primo valde remota sunt. Adhuc etiam commodius illi hi circuli declarant animae motus, quibus ipsa quoque coelestia mouentur, & quidem circulus eiusdem aplanen notat. alterius vero sphaeras erraticas, quos quoque duobus in locis coniungit, zodiacum significans, & aequinoctialem. coniungũtur autem ij in Libra & Ariete. Ad dexteram autem aplane sphaeram mouisse dicit, quoniam principium motus est dextra. inde autem principium motus erraticis est ab oriente. Quare etiam sinistris humeris onera imponimus, quo dextra, quae motus est princeps, facillime solui possit. princeps aũt est, velut ea, quae promptitudinem magis habeat, promptitudinem vero magis vt calidior habet. calidior autem est, quoniam sanguinis officina hepar in dextris sedet. id igitur manifestum est, quod primum caliditate naturali fruitur. ad sinistram autem circulum, quem vocauit alterius, mouet, motum scilicet errantium, qui est ab occidente, declarans. Sic etiam Poeta dicit. Hi vel laeua petunt, auroram, & Apollinis ortus: Vel dextra ad tenebras, densum & caligine coelũ. vocat autem eiusdem aplanem, velut vnam existentem, aequalemq;, & semper eodem modo se habentem. Reliquam vero partem vocat alterius veluti non vnam existentem, sed variam, inaequalẽ, atque dissimilem, etenim sunt errantium motus inter seinuicem inęquales. alterius autem circulum in septem scindit ea proportione, quam errantes habent inuicem, talibus enim proportionibus diuidit, in qualibus ipsorum spatiaq;, & motus inuicem sunt. Quomodo igitur hoc animę nostrae quadret, id patet, quia illi conuenit per proportionem, quam in numeris harmonicis esse diximus. mundi nanq; anima virtutes horum factiuas, & exẽplares habet. nostra vero cognobilium perceptiuas, & imaginarias. habet enim perceptiuam potentiam, per quam mutuumq; rationes, & ipsorum consonantias, atque differentias cognoscit. Etenim quidam scripserunt horum esse inuicem rationem motuum, qualem proportionem ad vnumquemq; reliquorum motuũ, vnusquisq; motus habet, & de vniuscuiusque ad alterum cõsonantiaq;, & instauratione, & de omnibus simul. quam instaurationem per multa annorum millia fieri dicũt. fieri autem in tropicis, aut in cancro, aut in capricorno. Tunc autem inde accidere vt vel incendiũ vel diluuium fiat. intus autem omne mundi corporeum capit, e medioq; coaptata ipsa anima, dispersaq; vsq; ad vltimũ coelum circũtegere cuncta circulariter ipsum coelum facit, id. s. significans extra coelum nihil esse quicquã. Sed intra quaecunq; sunt vniuersa complecti, vitaeq; nihil esse extra partem, verum omnibus ex anima mundi partem cõcessam, diuinitusque inspiratam vel obscurius, vel clarius, quemadmodum vniuscuiusq; mensura fert. etenim ipsa etiam quae carent anima, quandam vitã participant, per quam potentias quasdam habent, vel enim calefaciunt, vel frigefaciunt, vel exiccant, vel humectant. Praeterea etiam mouent, aut per alias quasdam virtutes inauditas operantur. quarum rerum alia quidem per experientiam multis cognitae sunt: aliae vero, qui scripserũt hisce de rebus, ab ijs memoriae proditae sunt. hae autem sunt istius modi. Magnes lapis habet virtutem, quae ad ad se ferrum allicit, & trahit. alius autem lapis est, qui quidem madefactus aqua exardet, sed oleo infuso extinguitur. alius item potentiam retinendi foetus in vtero tenet, neque prius animalia illa, quibus hic lapis adiaceat, pariũt, quam lapis ablatus sit. alia quoque sunt huiusmodi innumerabilia, de quibus nunc dicere tempus non est. Vnde igitur (quispiam dicat) hae potẽtiae, siquidem omnino haec ipsa, quae carent anima, extra partẽ vitae erãt? quid autem sibi vult ad ipsum mundi corporeum animae ipsius coniunctio? ad hoc igitur dico quod cum sint tres rerum mistiones, vna per appositionem, per quam coaptati sunt inuicem lapides, quibus est ipsa constructa domus: altera per temperamentum, veluti in aqua, & vino fit: tertia per coniunctionem, vt in funibus: ea quidẽ, quae per appositionem fit, haud compatitur, nulla enim lapidum inuicem compositorum compassio fit. at quae per temperamentum est, ea confusionem eorum, quae confunduntur, operatur: quę vero per coniunctionem facta est, media quodam modo est. neque enim id habet quod appositio, quae compassione caret: neque eã, quae est in temperamento, confusionem. quae enim coniunguntur, per plures partes inuicem coniunguntur. bene igitur cum vellet animae ad corpus vinculum declarare, non dixit, aut miscuit, aut temperauit, sed cõiunxit. Quare neque corpori commista est, veluti ea, quae mouẽtur quales potentiae naturales, & formae sunt, neque est omnino aliena ab affectu, atque habitu, quem ad corpus habet, vt supramundana sunt. haec igitur (vt summatim dicam) sunt ea, quae in creatione animae Timaeo significata sunt. Reliquum autem est vt hanc ipsam dictionẽ consideremus. eodem autem modo Timaeus quoque physica ratione ostẽdit animam mouere corpus. eodem modo, quo s. Democrito visum est. quemadmodum enim ille dicebat corpus simul cum atomis rotundis motis, de quibus animam constare volebat, moueri: sic Timaeus cum mundi corpori animam coniunxisset, vniuersum cũ ea simul trahi dicebat: veluti inquit fabula narrat Ixiona rotae vinctum pati, qui simul cum rota eodẽ motu mouetur. Timaeum autem vocat Timaeum Platonis. sic. n.

dialogos Platonis vocare consueuit. eam enim constitutam esse ex elementis, substãtia. s. identitate, & alteritate, nanq; haec apud ipsum Platonem sunt elementa, quemadmodum quoque superius dictum est. in generatione autem animae substantiam capit mediam ex indiuidua, semperq; secundum eadem, similiterq; se habente, & ex ea, quae circa corpora diuiditur. hoc enim modo verba Timaei dicunt. ex ea substantia, quae indiuidua, & semp eadẽ filisque est, & ex ea rursus quae circa corpa diuidua fit, tertiam substãtiae speciem ex ambabus in medio con temperauit, ex ea inquam quae ipsius eiusdem naturaeq; quae ipsius alterius particeps esset. nunc quidem indiuiduam, semperq; se eodem modo habentẽ substantiã dicit intelligibilem, diuiduam vero speciem ipsam materialem Quare propria ratione quod est in materia factum indiuiduum separatur, atq; distinguitur. cũ enim sit vna in hominum specie ratio, in materia per partiũ differentias distinguitur. quoniã igitur omnia cognoscit anima, similiaq; similibus cognosci oportet, eã ex eorum, quae sunt principiis constituunt, vt cum ex ambabus teneat, hac quidẽ intelligibilia, ea vero sensibilia percipiat, quoniam quoq; sensibilium cognitio nõ per res materiales, atque corporeas, verum per vniuscuiusque speciem fit, atque hoc modo substantias ipsa percipit. Quoniam vero praeter substantiam sunt etiam, quae substantiae accidεrunt, haec autem sunt praeter substantiam genera, illam ex eo, quod est eiusdem, & ex eo, quod est alterius, constituunt. in omnibus nanq; hisce est oppositio quaedam, hinc quidem quod melius est, inde vero quod peius, veluti in quantitate moderatum, atq; immoderatum, quorum moderatum melius est, in qualitate bonum, & malum, in relatione dextrum, & sinistrum, in vbi supra, & infra, in quando prius, & posterius, & in reliquis similiter. Pythagorei vero in omnibus existentibus duo principia, atque elementa accipientes, alterum quidem decẽs meliusque, & finitum faciunt, alterum vero peius priuatiuumq;, & infinitum. Quoniam autem in omnibus qđ melius est, idem simplexq; est, & ipsum sibi conueniens: quod vero peius est, idest varium, sibiq; dissonum: propterea ipsum melius ad ipsum eiusdem reducunt, ipsum vero peius, ad illud quod alterius est, veluti bonum, & malum. quorum alterum quidem. s. bonum, simplexq; est & vbi conuenit, alterum vero scilicet malum varium est, a seque ipso dissonat, atq; discordat. Similiter quoque est rectum, & curuum, asperum, & leue, planũ, & montuosum, aequale, & inaequale, sanitas, & morbus, & quęcunque sunt huiusmodi alia. Quo igitur horum anima cognitionem haberet in eius temperaturam Deus opifex naturam, quae est eiusdem, quaeq; est alterius, accepit. At sane sciendum est, quod si quae sunt inter substantiam indiuiduam, & non diuiduam quidem per se, sed circa corpora diuiduam (dicit enim animae substantiam duorum esse incorporeorum) inter duo. s. incorporea esse ipsam dicit. inter duo autem incorporea, & eadem indiuidua, nanque ipsum incorporeum est indiuiduum. quaecunq; igitur veluti de animae magnitudine dicuntur, ea per allegoriam dicuntur. nanq; si ea est circa corpora diuidua, non est corpus, non enim esse eam corpus, sed circa corpora dixit eam esse diuiduam id patet, quia neque super hanc corpus est. ꝙ si corpus non est, id sequitur omnino quod neque magnitudo est neque enim superficies est, neque linea, quae quidem subsistentiam propriam non habent, sed in corpore esse illis est. manifestum est ergo, quod omnia circa animam symbolice accipit, et ipse Aristoteles in eos inuehitur, qui sic non quod significatur, sed quod in superficie apparet, enarrant.

Vt sensumque, & insitam harmoniam habeat, & vniuersum feratur consonis lationibus recta lineae ductum in circulum flexit, cunque traxisset ex uno circulo duos circulos duobus in punctis coniunctos, rursus vnum diuisit in septem circulos, tanquam sint coeli lationes ipsius animae motus.

Aliqui dicunt, ex quo ea, quae de mundi anima dicta sunt, omni quoque animae rationali conueniunt, hoc videlicet, vt sensumq;, & insitam harmoniam habeat, adsumẽdum esse veluti super animam nostram dictum sit, quod ea sit harmoniae magis effectiua, quam sensitiua. Quod vero sequitur, videlicet, vt vniuersum feratur consonis lationibus, de mundi anima capiẽdum esse. sed haec interpretatio non valde quodammodo cõsonanter considerationi dictorum conuenit, vtraque enim in eodem constituit. fortasse igitur, vt harmoniae, cuius est mundo causa, sensum accipiat, hoc est vt non sine ratione, quemadmodum natura facit, sed cum ratione, & sensu percipiat. nonne igitur harmoniam & ea quę ratione carent, exaudiunt? nõne per fistularum sonitum ouium greges aguntur? nunne itidem sub tuba equi superbientem in bellum audaciam suscitant? quomodo igitur in creatione animae hoc vt animae rationalis proprium tradidit, quod non animae mundi solum, sed etiam nostrae conuenit? dico igitur quod & si natura illis vt exaudiãt datum est, simpliciter tamen veluti quandam vocem audiunt, concinnitatem vero necne habeant, id quidem minime iudicant est enim nostrae illud animae proprium, quae si cantus audiat, illud scit, & iudicat, verum vocum consonantia concinnitudinem faciat, an non. Notandum autẽ est, quod ipse Timaeus lineam ex illa temperatura factã primum diuidit. deinde in duos circulos flectit. Aristoteles vero contrarium dicit, eum lineam flexisse, deinde in duos circulos diuisisse. sed hoc illi nihil ad propositũ conferebat, ideo indifferenter historia ex opinione Timaei vsus est, veluti coeli lationes sint ipsius animae motus. at ipse Timaeus quemadmodum apparet, illud dicere videtur, quod cum anima simul reuoluta coelestia, motu eodem cum ea simul ferantur sed id sane non est, quod coeli motus, sint animae motus, verum sicuti dixi illa est horum causa quod si praepositionem hanc secundum praeponamus, dictio ipsa manifesta est, tanquam sint coeli lationes secundum ipsius animę motus, atque aliter, in coelestibus quidem sunt animabus corpora coniuncta, & ipsa corpora sunt ad animas ipsas conuersa, illae vero animae non corporibus distrahuntur, quemadmodum nostrae. quoniam igitur quod est animae in illis dominatur, magis quam corporeum, & ipsa corpora principiorum sunt, ideo lationes coeli motus animae esse dicit. vel etiam vt apparet ad literam, ita accipiẽdum est, quod coeli motus sint animae motus, nanque anima mouendo coelum mouet, quemadmodum si quispiam animali in cera clauso, quod dum mouetur ceram quoque moueat, dicat cerae motus esse quoq; motus animalis intus clausi.

Primum igitur non bene est dicere animam magnitudinem esse.

Hinc ad argumenta Timaei opinionis ingreditur. & quam validissimis quidem rationibus vsus est ostendendo quod anima magnitudo non est. quod igitur Plato dicat vbique animam incorpoream, & sine magnitudine id patet: verum etiam ex his, quae dicuntur hoc in loco, quãuis per aenigmata sint. inueniendum idest. nam si (quod ego dicebam) dicit eius esse substantiam inter eã, quae non diuiditur, & eam quae circa corpora diuiditur, omnino necesse est id quod est inter duo incorporea, vel ex duobus incorporeis, illud esse quoque incorporeum. pręterea si corpus illam dixit, quomodo poterat ipsum corpus existens, & intus seipsum cepisse corpus mundi, & econuerso hoc ipsum de medio coaptatum vsque ad vltimum coelum dispersum esse? atque aliter cum dixerit corporeum mundi per distinctionem, si quidem illa in mundo est incorpoream eam demonstrauit. sed certe nõ lineam ipsam, aut superficiem dixit. quod autem non dixerit eam lineam, patet eo, quod ait eam extrinsecus omne coelum circũtexisse. sed neque superficiem. quomodo enim si esset anima superficies coaptari e medio, deinde vsque ad vltimum coelum dissipari, ipsumque totum circũtegere poterat? quare neque lineam, neq; superficiem quidẽ esse animam diceret. Quod enim in omnibus mathematicis scientijs geometria, arithmetica, musica, & astronomia haberet habitum Timaeus ex ipsis verbis si-

Iud manifeste videre est quare nec quidem, nec lineam, nec superficiem existentem, quod ait, hoc posse facere iudicant. ideo si neque lineam, neque superficiem, neque corpus esse animam dixit, id sequitur quod neque magnitudinem esse eam dicit. etenim in his magnitudo est. Quamobrem Aristotelis contradictio ad eos magis ex positio est, q̄ contradictio. quodq; etiam ipse eos Aristoteles cognouit, & non sic, vt apparent ea ipsa accipere, ex illis patet, quæ dicit Aristoteles. in ipsa autem dictione insistemus: ne eadem bis dicere coacti simus.

Nanque animam uniuersi scilicet, talem esse, uolunt, qualis est qui uocatur intellectus, non est enim neque qualis sensitiua, neque qualis concupiscentiæ uis, harum nanque motus non est circularis latio.

Absurdum inquit est animam quamuis esse magnitudinem dicere. intellectum vero multo magis. quod enim illi dicentes circulos eos esse animam mundi, non quamlibet, vt ita dicam, nutritiuam, aut irascibilem, aut concupiscibilem, sed rationalem, & intellectiuam dicebant: id patet ex eo, quod illam circulariter moueri dicunt. circulariter autem moueri dici soli conuenit animæ rationali, ipsa enim in seipsam conuertitur, & circulum imitatur. at sane sentiendi vis, aut irascendi, aut cupiendi, quęcunque ea sit, haud habet circularem motum: eiusmodi enim potentiæ lineæ quædam sunt, etenim visus ab oculis per lineam demittuntur: & rursus per reuerberationes recurrentes per suam ipsorum lineam reflectuntur. iracundia vero, & cupiditas progressus quidam sunt imitantes lineas, cunque non circulariter moueātur, de sua sede proferentes operationes circa corpus sine vlla conuersione eas habent, neque enim quærunt ipsæ quid agāt, aut q̄d sentiant, neque omnino ipsæ se cognoscere possunt. quare linea quædam est harum motus. Rationalis vero animæ circulus quidam videtur esse, quoniam ipsa & agit, & quærit, & ipsa seipsam cognoscit ipsa circa se quærens que, inueniens. hoc autem circuli proprium est a se in se conuerti: atque aliter sensus, & ira, & cupiditas animalibus auxilio indigentibus in salutem datæ sunt, at diuina nullius auxilii extrinsecus egent: præterea procedēs ipse dicit, has ipsas potentias a secundis diis mortales existentes immortali animæ, quam Deus ipse primus creat, esse subcomplicatas, atque aliter, cupiditas. & simpliciter appetitus, est rei absentis, cuius aliquis indigeat desiderium. Mundus autem cum omnia intra se contineat, & nihil extrinsecus habeat, nihil quicquam desiderat, quare in ipso neque ira, neque cupiditas est: ideo qui mundi animā esse intellectum dicunt; cum deinde illam magnitudinē supponant esse, absurdissima quidem faciunt. & ipsa quidem dictione Deum fecisse mundum narrat animal animatum que, & intelligens. Contentus sane sit ipse hac sola coniectura, quod intellectum dicunt animam, quia ipsam circulariter moueri dixerūt: aduersus ergo ipsum dicamus, tu quidem ipse scis te propterea circularem accepisse motum, quia talis est quædam operatio intellectus, non igitur magnitudinem dicebant, sed symbolice intellectum latenter per circulos innuebāt. nam si penitus animæ actionem, cum potentiis irrationalibus rectitudinem porrectam, operationem vero intellectus esse circulum symbolice, & per similitudinem dicis, id patet q̄ in dictis Timæi circulos, & reliqua symbolice per proportionem capiemus: non autem veluti sit animæ magnitudo. manifeste igitur & ipse sciuit quali intelligentia hæc ipsa diceret: & argumenta ea dirigit nō aduersus eos, sed contra illos, qui male quod apparet excipiunt.

Intellectus autem unus, & continuus est, quemadmodum intellectio. intellectio autem sunt intelligibilia. hæ autem seriatim sunt unum, ueluti numerus, non autem ut magnitudo. quapropter neque intellectus hoc modo continuus est.

In cōtrarium producit opinionem: quemadmodum enim superius quum se illis opposuisset, qui animam moueri dicerent, ostendebat quod ea non solum non sponte mouetur, sed nec omnino mouetur: eodem quoque modo hoc in loco illis, qui magnitudinem dicūt eā esse, repugnat. Id autem patet quod omnis magnitudo continua est, tantum inquit abhorreo dicere quod intellectus continuus sit, quod conuenientius ipsum discretum esse dicerem: quod si penitus ipsum continuum dicere oportet, ita continuus erit, quemadmodum discretam quantitatem esse cōtinuam dicimus: numerum autem dico qui sic habet continuationem, vt numeri sint seriatim nullo interiecto, intermedio, nanque inter vnitatem & dualitatem, & reliquos numeros seriatim iacentes nihil est alieni interpositū inuicem, itaque continui sunt numeri, quoniam inuicem seriatim dispositi sunt igitur inquit si intellectum continuum dicere oporteat, ita eum quemadmodum numerum esse continuum dicemus: non autem veluti illi magnitudinem dicunt. hoc autem ex iis quæ sunt naturæ posteriora nobisq; magis cognita: confirmat: sic enim, inquit, continuum intellectus habet, vt intellectio. intellectio vero vt intelligentiæ. at intelligentiæ, vt numerus seriatim obtinent. seriatim autem illud est, cuius nullum affine est intermedium: sic autem numerus post vnitatem, dualitatem, seriatim habet. deinde ternitatem, deinde quaternitatem, inter quos numeros nullum interiectum. simili quoque modo propositiones absq; intermedio sunt: est enim prima & deinceps alia, nihilq; est intermedium, quapropter in hisce est cōtinuatio deinceps, non autem quemadmodum in magnitudinibus. Sic igitur & in intellectu continuum diuisim capit intellectum, perfectum agentem eum, qui in diuinis est: non qui potētia intellis est: actio aūt intellis, intellectio est. intellectio vero nihil aliud quam intelligentiæ sunt veluti quoq; sensus actio est ipsæ sensationes, etenim in intelligentiis intellectioni est esse: neque enim sine intelligentiis intellectionem intelligere licet. Quemadmodum igitur continuū intelligentiæ habent, habent autem deinceps. quū enim natura inuicem differant. deinceps intelligendo cōtinue habent. non enim simul omnia intelligunt. vt ille mundi primus & abstractus intellectus, sed sine tempore quidē quoniam neque in tempore est, huius esse seriatim autē veluti numerus. Igitur sic etiam intellectus continuus habet, non etenim ad ea quæ sunt extrinsecus, actio eius extenditur: at in seipso videns omnia, videt quoniam in eo ipso sunt omnium rationes, totum quidem, quæ ante ipsum sunt imaginari, eorum vero quæ post ipsum exemplariter Quoniam igitur seipsum videns omnia videt. est enim formarum plenitudo, eo quod plures omnino sunt intelligentiæ, erit vt numerus. Quod autem eodem seriatim sint sic vtique veluti intelligentię erit continuus possunt autem intelligentiæ interpretari pro ipsis intelligibilibus. quemadmodum etenim intelligibilia inuicem cōtinua sunt (sunt etenim seriatim secundum entium ordinem, atque progressum) eodem modo quoq; de ipsis intellectio continuum habet: vt enim se habent intelligibilia, sic se habet intellectio, & quo modo se habet intellectio, eo modo intellectus continuum habet eo quod deinceps intelligat, sed etiam tu sane scis Aristoteles te & numerum & intellectum per proportionem vocare continuum. non autem veluti magnitudo existentia. at fortasse diceret: ego non esse numerum dixi, sed veluti numerum, neque continuum simpliciter sed veluti continuum, illi vero eodem loco numerum atque cōtinuum dixerunt: sed illud patet q̄ ænigmata vniuersaliter erat eorum doctrina.

Sed aut impartibilis, aut non, ut magnitudo aliqua, continuus est.

Maxime quidem inquit impartibilis est, atque incorporeus intellectus, quod si penitus illi continuationem dari oporteat, illi sic erit continuum, quemadmodum dictum est.

Quomodo enim intelliget magnitudo existens? utrum uniuersaliter, an in quacunque partium suarum?

Quoniam circulariter Timæus animam mouet. vt ipsa circunductione attingens intelligibilia suscipiat: ideo dicit, quo modo quum sit circulus attingens vel sensibilia,

vel opinabilia, vel intelligibilia, ipsa suscipit? porro etiam opinionum verarum & falsarum coniecturaies causas red dit? quoniam vt dictum est, eius de omni anima sermo est. Propositum ergo Aristotelis est, vt hanc ipsam opinionem refellat. quid enim dico inquit, non posse fieri vt intellectus ipse sit circulus, eum nanque esse magnitudinem; ex impossibilibus est: non enim fieri potest, vt si sit magnitudo, quicquam intelligat. Argumentum autem ex diuisione procedit, hoc modo aut inquit intellectus quum sit circulus mouendo tangitque intelligibile, & sic intelligit. nam si magnitudo est, alio modo non cognoscet, aut tangendo intelligibile, necesse est omnino, quod aut in puncto tangens intelligat, aut in partibus. quod si in puncto, aut vno in puncto intelligit: aut non vno in puncto. Nam si quidem vno solo in puncto intelligat, alia superflua sunt. quid igitur motu circulari, aut omnino magnitudine est opus? namque si punctus vnus ad intelligendum sufficit, superflua est ipsius magnitudinis suppositio, quum nihil intellectui conferat. Nam si intellectus eo quod intelligit intellectus dicitur: punctus autem solus est is qui intelligit, hic sane punctus ipse est intellectus: quod si vno in puncto non intelligit, id sequitur, quod aut in pluribus aut in omnibus intelligat. Quod igitur in pluribus intelligat id quidem fortuitum videtur, in quot enim aut quare tot neque aut in pluribus aut in paucioribus intelligit, et rursus quae relinquuntur superflua erant. si autem in omnibus punctis intelligit aut singula puncta intelligibilia omnia intelligit, aut ad singulum intelligibile omnium punctorum conspiratione opus est, & non aliter intelliget aliquid nisi omnia puncta intelligibile tetigerint aut hoc quidem puncto hoc intelligit, alio vero aliud, & sic deinceps, vt contingit visus quidem visibilia: auditus autem audibilia, reliquique sensus aliud quodpiam capiunt ex sensibilibus. Quod si vnumquodque omnia intelligit, infinita autem puncta frequenter dicit aut infinite illud idem intelliget: nunc autem apparet & semel contingens est, fieri nanque id potest, vt quum semel aliquid ante intellexisset, amplius illud non intelligat. vt quod eius oblitus sit vel quod illud ex discursu non aggressus fuerit, quare si contingit quod semel aliquid intelligat: vt quoque autem punctorum omnia intelligente & circulari latione semper intelligibilia tangente necessarium est, vt idem infinities intelligat. Igitur suppositio talis falsa est: atque aliter si infinita puncta sunt. infinita autem impossibile est ambire, nunquam secundum totum se intellectus intelliget. verum ipsum intelligibile hoc sane huius intellectus intelliget? illud vero nequaquam. fit in vnoquoque intelligibili omnium tactu opus est, atque non aliter nisi omnibus tactis aliquid intelligit, quid inquit fecit quum vnumquodque tangeret? id enim patet quod vnumquodque aliquid fecit. dixit ideo quispiam quae nam est in vnoquoque apprehensio? quod si aliquis diceret veluti per considerationem hoc quidem hanc propositionem tangere aliud vero aliam, & ipsam omnium periodum esse conclusionem, & veluti totum intelligibile, videlicet intellectio perfecta: ad hunc dicemus quod deinceps Aristo de visu ait ostendens esse incorporeum quod si quidem haec hanc intelligit propositionem, aliud vero aliam: quid est quod iudicat atque dicit, quod haec ab hoc altera est? hoc enim idem est ac si hoc ego, tu vero illud sentias quid autem colligens ex omnibus collecta conclusio? oportet enim quod omnes ipse propositiones cognoscat, vt eo modo dicat ex his haec colligi potest. quod enim tetigit hanc ipsam propositionem non alteram cognoscet quam alterum punctum tetigerit, nanque altera suppositio fiet, omnisque cuncta apprehendens item aliter quoniam vnaquaeque propositio, est etiam enuntiatio quaedam: manifestum certe est, quod quando propositionem veluti enuntiationem intelligit; vt quodpiam intelliget nihil aliorum punctorum contactu indigens praesertim, si puncta quidem sunt infinita. opus autem sit ad aliquid intelligendum tactus infinitorum, infinita vero in determinato tempore praeterire impossibile est, nunquam intelliget: intelligere enim non est nisi omnia rei intelligibilis tangat. omnia autem quae sunt infinita tangere impossibile est: nunquam igitur intellectus intelliget reliquum est, vt quaeramus num aliquando, vt sensus, ita intellectus alio puncto alia intelligibilia suscipiat. quod si sit. rursus quidem non secundum se totam omnia intelliget. hoc autem non ipsa actio dicat. haud enim quum volumus animam quodlibet intelligere, hanc intellectus partem mouemus, alia vero abiecta est. & in reliquis similiter. quomodo autem sensui assistens est intellectus, quod oculus quidem colores. auris autem strepitus: alius vero sensus alia sensibilia percipiat. Et quod nunquam sensus alius sensibilium aliorum sensibus assistit, & his qui diuersa suscipiunt sensibilia, atque aliter quae diuersa suscipiunt ea esse secundum substantiam diuersa necesse est. Diuersa igitur secundum substantiam puncta erunt. quae autem differentia substantialis puncti sit ad punctum, neque id volentibus fingere facile est. sic igitur vt in puncto intellectus intelligat, haud fieri potest, quod si secundum partes intellectio fiat, aut rursus vna ex partibus ad intellectionem sufficit, aut non. ergo si pars vna sola sit intelligens, aliarum suppositio superflua erit. haec enim ipsa intellectus erit, alioqui illud quaeremus, vtrum haec ipsa pars in puncto tangens intelligibile intelligat, an secundum partem. Et primae rationes venient sed supponatur quod vniuersaliter intelligat. quis igitur reliquorum est vsus? quod si secundum vnam partem intellectio minime fiat, quoniam illud contingit quod omnis magnitudo in finita & in infinita diuidatur. etenim diuiduntur infinita magnitudines si in eadem, siue in aequalia secundum quantitatem diuidantur, velut in digitalia vel cubitalia. omne enim finitum definitur ab omni finito, in infinita autem si in eadem secundum rationem diuidantur, si scilicet in duas aequales partes secentur. in duas enim aequales partes diuisio in infinitum tendit. ideo quia semper in magnitudines diuisio fit, omnis autem magnitudo continua est, omne autem continuum diuisibile. Quare si indefinita diuisio fiat, aut vnum quodque omnia intelliget, aut aliter non intelligit, nisi omnia aut aliqua tangat, & eadem rursus dicemus, quemadmodum prius. atque similiter si infinitae partes supponantur, iisdem rationibus vtemur, quibus in suppositione secundum punctorum vsi sumus. argumenta enim similiter omnibus conuenientia ipse Aristote partitus est nos autem omnibus omnia accommodamus.

Partium autem, aut in magnitudine aut in puncto, siquidem & hanc partem dicere liceat. si igitur in puncto, ipsa autem puncta infinita sunt, manifestum est, quod nunquam percurret.

Quoniam magnitudines partes similares sunt, nanque ex magnitudinibus magnitudo est, non ex punctis punctus enim magnitudo non est, at magnitudinis principium. propterea quum dixerit, partium autem, aut in magnitudine, aut in puncto, significauit per abusionem loquens, an punctum ipsum partem dicere oporteat.

Quod si in magnitudine saepius, aut infinities intelliget idem. videtur autem & simul contingens.

Saepius quidem si indefinitas partes diuidatur, infinities autem si infinitas.

At si satis est tangere qualibet partium, quid opus est moueri: aut etiam omnino magnitudinem habere?

Hoc est si quamlibet partem circuli tangens intelligibile suscipere potest, quid circulari motu opus est? etenim ipsa etiam suscipiet, quid enim illi ad susceptionem circulariter mouendo confertur, nihil autem illi neque magnitudo ad intellectionem prodest. si quauis partium intelligat, si namque aliquid diuisum maneat, nihil minus, quod absque affectu esse ex diuisione possit. hoc aliud est praeter id quod diuiditur, & ipsum per se dimensione carens est, & impartibile, veluti superficiei perpetuo diuisae albedo ipsi in vnaquaque partium seruatur, at quantitas ex diuisione patitur, atque minuitur. vt enim ita dicam quae bicubitalis est, cubitalis fit quum tamen album eodem modo se habeat, aliud igitur est album praeter illud quod diuiditur, hoc sane modo, si quauis partium circuli simul

tis intellectio fit, maximaq; in parte, & in minima igitur intelligens est, præter magnitudinem. nihil ergo ad intellectionem magnitudo confert, si quidem maioremq; & minorem partem similiter intelligit.

Quod si necessarium est intelligere toto circulo tangentem, quis est ipsis paribus tactus.

Quũ sit diuisio quod aut in parte sui ipsius intelligit, circulus aũt in toto, in parte autem aut secũdum magnitudinem, aut in puncto, quumq; exposuerit ea quæ absurda accidunt suppositioni dicenti quod in parte intelligit, reliquum nunc exponit, toto scilicet intelligere circulo. nam si non prius intelliget, quam ambiuerit circulus quid vnaquæque partium facit? si enim partes ambientes nõ intelligant, totius autem circuli tactus in partibus fit, neque ipse quidem intelliget, nullibi enim nisi in partibus eius tãgit intelligibile. at enim dicere id restat, quod vnaquæque partium intelligibilis partem cognoscit, circulus autem totus ipsum totum. quod autem hãc opinionem absurdum sequitur ipse inducit, postquam enim dixit quis est ipsis partibus tactus, tanquam in eo ꝙ tacetur illud acceperit, quod partibus ipsius intelligibilis tangunt, subintulit.

At etiam quomodo intelliget ipsum partibile impartibili, & ipsum impartibile impartibili.

Si enim partes non possunt intelligere totum, sine autem intellectione partium totum non intelligit, nanq; intellectionis partium collectio est, ipsa totius intellectio: nullum quidem impartibile intelligere potest. quare ipse quum sit partibilis intelligibile quum sit impartibile non intelliget item si vnaquaque parte pars intelligit ipsa intelligentia tota composita erit, quo modo igitur intelliget intelligentia simplex? tota enim sic intelligentia composita erit. At qui si simplex non sit intelligentia, neque etiam composita erit. omne enim cõpositum ex simplicibus constat, hac de causa nulla erit intelligentia, neq; ideo intelliget. igitur non existente intelligentia, intellectus destruetur. apposuit autem ipsum partibile impartibili veluti arguens eos, qui dicant intelligentiam tactu fieri, si nanq; impartibilis est intellectus, quomodo ipsum partibile intelliget? impartibili enim contanget, impartibile non partibile, aut quo modo impartibili ipsum partibile intelliget, vt sit adiacens ipsum in puncto? quomodo enim ipsa in puncta susceptio partibilia intelliget. hoc autem etiam quomodo intelliget ipsum partibile impartibili, aut ipsum impartibile partibili, sic quoque velut ab alio principio interpretantur, quoniam nõ esse intellectum magnitudinem dicunt, ne quispiam credat eum sic ipsum impartibilem dicere vt punctus hæc ipsa apposuit: neq; enim inquit si magnitudo sit impartibilia intelliget, neque partibilia si punctus. Aliter autem ipse in intellectu dicit impartibile: ipsius enim intellectum impartibile substantia per se subsistens est, ab omni magnitudine separata, punctus autem in linea habet esse & est ipsius magnitudinis principium. quomodo autem intellectus quum sit impartibilis intelligat, omnia in tertio libro narrabit, alioqui vt in altero argumento hoc audiendum communiter omnibus dictis suppositionibus conuenire, nam quia circulus intelligens tanget aut in puncto tangit, aut in parte, quod si in puncto tangens intelligit, quomõ partibilia intelligit. s. corporas non enim punctus magnitudini conuenit. quo igitur modo si non conuenit intelliget? quod. n. non tetigit nullo modo hoc intelliget, quod si in partibus intelligit quo modo quæ impartibilia sunt intelliget? partibile enim non conuenit impartibili. hoc autem ad verã rationem nullo modo amplius adduci potest, quoniam quocunq; modo intellectus quum sit impartibilis, omnia partibiliaq; & impartibilia intelligit, impartibile enim nunc dicimus id quod partibili opponitur videlicet punctum. intellectus autem impartibilitas alia quædam est neque multi partibilitati corporis opponitur, nam veluti in se omnium rationes habens intelligit.

Necesse autem est intellectum esse circulum hunc, intellectus nanque motus intellectio est: circuli uero circunlatio est. & intellectus quidem fuerit circulus, cuius talis circunlatio intellectio est.

Ne quispiam dicat, Timæum non dixisse animam circulum sensibilem sed vniuersalem circulum, & ipsius rationem circuli qui sine magnitudine est & incorporeus, propterea omni circulo pari modo paruoq; & magno adaptat, & hoc per hæc ipsa præparat, omnino enim inquit ex ijs quæ dicta sunt sensibilem circulum intellectũ dicere Timæum credendum est. Quod enim hoc ipsum demonstrat illud sensibile significat. hoc enim est ipsum demonstrans. Vnde igitur hoc quod ipsi dicebant vniuersalem circulum non moueri? quia ratio est. quam autem rationem intellectus habet ad intellectionem hanc eandem circulus habet ad circũlationem, vtraque enim motus est, intellectio quidem ipsius intellectus, circulatio vero ipsius circuli. ideo econtrario etiam quam rationẽ intellectio habet ad circunlationem, eandem quoque ad ipsum circulum intellectus habet. Quod si intellectio circunlatio est, igitur intellectus quoque circulus est: & si circuli sensibilis circunlatio est. nam circulus vniuersalis non circunducitur igitur etiam intellectus sensibilis circulus est.

Semper autem aliquid intelliget. id enim opus est, siquidem æterna est circunlatio.

Aut hoc ait quia idem sæpius intelliget, aut quod semper oporteat in infinitum altera atq; altera intelligere, si quidem circunlatio sit intellectio, ipsa autem intellectio æterna. hoc autem nullam necessitatem habere videtur, dixerit enim semper aliquid intelligere necessarium esse & ab eodem in idem rursus venire, etenim quia nulla talis est anima, qualis est intellectus primus, qui collectam & sine tempore habet intellectionem, non quidem modo, hoc modo illud, verum simul omnia intelligens. At quoniam omnis anima, etiam si vniuersi animam dicas, habet intellectionem transitiuam, ab hoc intelligibili ad alterum transiens; ideo semper mota, semper aliquid intelliget, causa vero æternitatis propter infinitatem temporis necesse est vt rursus in idem reuertatur, & sic imitetur circulum, neque sane infinita intelliget, quia neque infinita sunt intelligibilia. nunquam igitur hoc dicit quod idem semper intelliget, quia nunquam totum intellexerit. nanq; circunlatio similis similiterque se habens de eodem aliquo erit, quare tale esse oportebit illud quod intelligitur, quale nunquam intellectum fuerit. quid hoc igitur est, quod nulla est intellectio infinita, per ea quæ sequuntur, adducit.

Etenim factiuarum uel actiuarum intellectionũ sunt fines, omnes enim alterius gratia sunt.

Intellectiones actiuas esse finitas ex actionibus ostendit, omnis nanq; actio gratia alicuius finis est. igitur quũ finem cuius gratia fiunt, consecutæ fuerint, operatione supersedent. nulla nãq; actio tendit in infinitum, quicquid enim cupimus, alicuius gratia cupimus. habent præterea actiones ipsæ principia. quare veluti sunt actiones, ita se speculationes de illis habent. actiuæ igitur se speculationes finitæ sunt, veruntamen (vt sæpius in aliis diximus) econtrario speculationes & actiones se habent inuicem, ipsius nanque actionis finis principium speculationis est & econuerso, principium igitur architectionices est (si quidem contingat actio) fundamentum iacere, vel materias ipsas præparare: finis vero tectum, hoc est ab imbribus, & caloribus protectio. speculationis igitur & actionis eiusdem ijdem sunt econuerso termini.

Contemplatiuæ autem rationibus similiter terminantur. ratio uero omnis aut est diffinitio, aut demonstratio: demonstrationes autem & a principio sunt, & habent quodammodo finẽ syllogismum uel conclusionem.

Quod neque contemplatiuæ intellectiones infinitæ sunt ostendit ijsce rationibus, quæ circa eas fiunt ex clarioribus obscuriora dilucidans, nunc ij enim suns intelli-

gentiarum rationes hæ autem nobis manifestæ magis sunt magisq; cognitæ, q̃ sint habitus; vnde procedunt, est igitur omnino necessarium quod quemadmodum eę quæ sunt de contemplatiuis intellectionibus rationes se habent: ita sint etiam ipsæ intellectiones. Quare si ostendero rationes ipsarum finitas esse: illud etiam consequetur quod & illæ finitæ sunt. rationes autem de contemplatiuis intellectionibus demõstratio, & definitio sunt. Q̃d autem nulla harum sint infinita, inde patet q̃ omnis demõstratio principiumq; & finem habet, principium quidem communes notiones, finem vero ipsam demõstrationem conclusionemq;: nulla igitur demonstratio infinita est, definitiones quoque ipse finemq; & principium similiter habent, principium quidem genera generalissima, finem vero specialissimas differentias, ergo neq; diffinitiones ipsæ sunt infinitæ. Item aliter quum nulla substantia sit infinita, sed terminata necesse est etiam quod earum rationes definitiuæ sint finitæ. Item aliter si omnium quæcunq; sunt generalissima decem genera sunt, & horum non est in infinitum progressus, verum vsque ad indiuiduas species, post quas singularia sunt diffinitio ex omnibus finita erit: ex his igitur sunt ipsæ diffinitiones omnis ergo diffinitio finita est. At in demõstratiua quoque ostensum est, id nullo modo fieri posse, vt in infinitũ demonstrationes progrediantur. Nãq; sic omnis cognitio & sciẽtia destrueretur. si enim in diffinitionum assumptionem infinitas differentias accipere oportet: infinitũ autem finito tempore pertransire impossibile est verum definitione non cognita rei naturã cognoscere haud possibile est: ignota autem rei natura neq; per se ipsi in existentia cognoscere possibile est, circa quæ demonstratio fit: omnis igitur cognitio destruetur. Non igitur diffinitiones in infinitum tendere possibile est: quare si rationes intellectionum contemplatiuarum finitæ sunt, ipsas quoque intellectiones finitas esse necesse est. syllogismum autem ipsam conclusionem dicit quamobrem postquã dixit syllogismum, interpretans adduxit vel cõclusionem, velut alterum pro altero dicens, quod autem rationes de contemplatiuis intellectionibus duæ solæ sint, definitio .s. & demonstratio, inde patet q̃ omnia quæcũque sunt, aut substantiæ sunt, aut substantiis accidentia, est enim aliquid substantia animæ, & est aliquid quod circa illam accidit, vt mortalis sit, vel in vniuerso medium habet ordinem, vel aliquid simile. substantiarum igitur comprehensio per diffinitiones inuenitur, accidentium vero per demonstrationem, sed eorum accidentium, quæ per se sunt.

Quod si non terminantur, saltem non regrediuntur rursus in principium: sumentes autem semper medium extremum recta proficiscuntur. circulatio vero rursus in principium reuertitur, definitiones autem omnes finitæ sunt.

Si quispiam inquit hæc dicat: quod in infinitũ demonstrationes extendi possint is quidem maxime a scopo veritatis errabit, quemadmodum nos ostendemus: iam vero & si progrediatur in infinitum, recta tamen incedit, & non in id quod a principio est. iterum veniunt veluti quum sic dico: homo est risibile, risibile vero rationale est: igitur homo est rationale: quum huic ipsi demonstrationi vno addito termino alteram demonstrationem coapto, si quidem extremum appositum feci, quique erat ante extremum, eum medium constitui. nanq; hoc ipse etiam declarat quum dicit, sumentes medium & extremum. Appono igitur animal sic: omnis homo rationalis est, omne rationale est animal: igitur omnis homo est animal. adiungo etiam corpus animatum: talis autem demonstrationum progressus in rectitudine fit. nõ enim vnquam reflectitur in principium, id est non amplius reuertitur ad demonstrandam propositionem dicẽtem quod homo risibile est id enim iam demonstratum est, nanq; si demonstratum non esset nec ipsa omnino procederet, demonstratio simpliciter, quoniã non reflectitur in communem mentis conceptum quæ est ipsarum demonstrationum principium, de quo prima propositio cõtexitur quæ ipsa per se fidem faciens demonstratione non indiget, circulus vero in seipsum reuertitur: quod autem non progrediatur in infinitum demonstratio; inde etiam patet, aut enim a generibus generalissimis incipit, & pronunciat vsque ad species specialissimas, aut econuerso ex his incipit, & pronunciat in illa. Hoc autem, quod ait sumentes medium terminum male ab Alexandro percipitur: medium nanq; propositionis ipsum terminum ponit veluti medium hominis & risibilis & rationalis. non amplius igitur demonstrationem seruat, si quidẽ habeat propositionem quæ per medium quendam terminum demonstrationis indigeat. At quemadmodum diximus extremus quidem extrinsecus aduenit, medius vero nõ aduenit. Verum extremus ab hoc positionem permutat mediusq; fit, & si sic acceperimus quod intra propositionem terminum accipiunt, veluti in quem propositio nõ est medio carens, neq; etiam tãquam recta incedatur neque circulum imitentur, nec enim primus terminus qui erat subiectus in cõclusione prædicatus fiet, nec qui prædicatus erat subiectus fiet nisi termini conuertantur ipsi, in quibus etiam demonstratio fit circularis non per demonstrationem methodon, sed per ipsam materiam veluti cum dico: homo risibile, est risibile autem mentis, & scientiæ capax. homo igitur mentis, & scientiæ capax est & econuerso mentis, scientię capax risibile est. risibile vero est homo. scientiæ igitur & mentis capax est homo.

Preterea si eadem circunlatio sæpius fiat, opus erit sæpius intelligere illud ibidem.

Cum dixerit q̃ infinita intellectio circunlationem sine carẽtem sequitur, siue cum idem semper in intelligendo sit neque factum fuerit vnquam, siue cum sæpius idẽ reuoluatur, demonstrato absurdo quod prius sequitur, nunc quod hæc sequitur ostendit. si nãq; eadem est semper intellectus circunlatio, idem quoque semp̃ erit, quod intelligitur: quare illud idem semper intelliget & nihil vnquam aliud: quare nec omnia intelliget.

Atque item, intellectio similis est quieti cuidam et statui magis, quam motui: eodem quoque modo syllogismus.

Coronidem pulcram imposuit. nam sane quidem motui quæstio similis videtur, qui nanq; dubitat, in multa perturbatione & motu est, qui vero inuenit quod idem est ac si dicam intellexit in quiete & tranquillitate postea est. vnde quoque scientia dicitur [illegible] quia [illegible] id est in statum animam ducit, & is, qui ratiocinatus est, & per demonstrationem quod quærebat inuenit, deinde quiescit. quare si ipsam intellectionem & conclusionem syllogismi, circunlationem esse dicunt, magis ipsa quies est quam motus. quod si viam quæ ducit in intellectionem esse circunlationem dicunt, in priores rationes veniemus quid vnaquæque partium facit aut finitæ sint aut infinitæ, quid etiam sit illud, quod ipsas propositiones coniungit. namque aliud cum aliud intellexerit, nisi quodpiam aliud sit, quo conducente omnia suscipiantur, neque conclusio ipsa deducetur. neque enim erit aliter, ac si hoc quidem ego tu vero illud sentias quod si sit aliquid, hoc est anima non circulus.

At vero neque beatum quidem est quod non facile, sed violentum est.

Potest hoc etiam per se esse argumentum atque superioribus coniungi, nãq; cum dixerit intellectionem quieti magis cuidam quam motui similem esse, cumq; ex hoc ostenderit quietem magis esse intellectui secundum naturam quasi adductum esset ea de causa motum esse præter naturam, quia si secundum naturam quies est illud necessario sequitur quod præter naturam motus erit, quare si moueatur intellectus violenter mouebitur, quodcunque enim præter naturam est, id violentum est. cum igitur ex prædictis illud adductum sit, quod intellectus violentia mouetur hoc iure optimo subinfert. at vero neque beatum esse, quod non facile, sed violentum est. At vniuersi animam in beatitudine esse oportet. quod si neque secundum naturam mouetur quia quies magis est intellectio

quam motus, neque etiam præter naturam ne sit extra partem beatitudinis, nullo igitur modo mouetur. potest autem quoque per se esse argumentum: cum nanque demonstrauerit ea quæ absurda sequuntur opinionem illorum, qui secundum naturam moueri animam dicunt, nunc edocet quid sequeretur, nisi secũdum naturam moueretur, quia præter naturam mouetur, vi mouetur, omne autem violentum nequaq; beatum est: at vniuersi animam beatam esse oportet.

Quod si est motus eius non substantia, præter naturam sane mouebitur.

Potest hoc etiam huic quod ante est, esse continuum. nam postquam dixit illud haud esse beatum, quod non facile sed violentum est quo modo id erit violẽtum, per hæc inducit, si quidem, inquit non est in substantia eius motus, non erit autem in substantia motus, quoniã quieti magis quam motui ipsum intelligere simile est, id etiã per se absolute potest intelligi: nã si mouetur intellectus, anima etiam mouetur. At quieti magis quã motui proportione respondet intellectus, præter naturam motum habet. nihil autem quod præter naturam se habeat, semper est, sed vbi est illud quod est præter naturam, id etiã omnino quod est secundum naturam, sequitur. at non sane quod est secundum naturam sequetur omnino id quod præter naturam se habeat, igitur id quod præter naturam mouetur, motum secundum naturam continebit. At vero secundum naturam, (quemadmodum demonstratum est) moueri non potest, ergo neque præter naturam mouebitur.

Laboriosum autem quoque est esse mixtum cum corpore non uolens dissolui.

Quomodo sie motus violentus & difficilis & præter naturam, per se hæc ipse declarauit, quod enim corpori commixta sie, cumq; eo trahatur ea, de causa motũ laboriosum continet, ea quodammodo quæ Ixion ferens. nã si coelo coniuncta est, vt ipsum quoque motu suo secum circũducat, motum quidem non facilem sed laboriosum continet, hoc autem nequaquam beatum est.

Est insuper fugiendum, si quidem melius est intellectui non esse cum corpore, quemadmodum & dici consueuit, & multis simul uidetur.

Ex his, quæ consueuerunt a Platone dici, quæq; etiã multis videntur, absurdum esse confirmat, illud etiã Platoni quoq; videtur esse animæ melius vt ea sit sine corpore, nãq; illi laboriosa est in corpore vita. quod etiam mundus nõ sit soluendus, illius opinio est, vnde in priori sorte sempiterno æuo anima quam mundus erit, neq; id habens quod animæ nostræ, quæ a corpibus aliquando soluuntur, cum illa semper cum corpore coniuncta sit. Bene igitur hæc Aristoteles induxit, si vere, quemadmodum Timæus dicere videtur, substantia eius corpori coniuncta est. At vero quemadmodum cũ corpori dominatur anima, sequens, atque obediens corpus habet, nõ autem motus corporis ipsa sequitur. hoc modo, multo magis ipsum coeleste corpus cum ab omni difficultate, mortali longe absit, an mæq; sola volũtate moueatur, nullam ex ea re anima difficultatem habet. vt etiam nostræ animæ in luminoso corpore quod vocant αὐγοειδὲς esse nihil difficile est.

Item quod circulariter feratur coelũ, causa latet: neq; enim ipsius animæ substantiæ causa est, quod circulariter feratur, sed per accidens eo modo mouetur: neque corpus ipsum causa est, uerum ipsa anima magis corpori.

Nunc veluti id ostensum sit quod anima cum sine magnitudine sit atque incorporea, nõ per se sed per accidẽs mouetur, merito quæ nam circularis coeli motus causa sit, in dictis illorum minime patere dicit. si nanque anima dum mouetur mouet, demonstratum est autem quod per se non mouetur, quæ nam coelo motus circularis causa est? neque enim per ea quæ demonstrata sunt, anima ipsa per se mouetur, neque sane corpus ipsum sibi causa est motus, id enim negat Plato vt illi secundum naturam sit circularis motus, sed ex anima hũc ipsum illi esse vult. igitur per eos circularis motus causa non patet. Aristoteles enim corpori coelesti naturalem motum tribuit, concurrere autem cum naturali ex anima motum dicit, qui motus cum in ipso sit, sic mouet.

At uero neque quia melius dicitur, & quidem oportebat ipsum Deum propterea circulariter facere ferri animam quia melius ipsi est moueri, quam manere, moueri autem sic, quam alio modo.

Non solum inquit, ex ijs quæ dicta sunt in Timæo, ignoramus quæ sit causa motum circularem faciens, verum etiam finalem. nullo enim modo cõfirmauit esse coelo melius moueri quam quiescere, & id circulariter quã alio motu, nec præterea omnia quæcunq; sunt in natura ad ipsum finem respicere, quod quidem pulcherrimũ est omnium, quæcunque circa eam ipsam rem fieri possunt. ipse enim & motus, circularis motus finalem causam demonstrat: & quod motus ipse circularis æternitati conueniat, quia neque principium neq; finem habeat, & quod ipsi magis erat bonum moueri, quam stare, neque operari quam nihil facere melius est. At etiam Plotinus circularis motus finalem causam reddit, ita dicens. quare enim circulariter mouetur? quia intellectum imitatur, etenim intellectus operatio circularis est, id dixisse videtur, quod nos dicendo consecuti sumus. quoniã igitur peiora ad ea quæ sunt meliora conuertuntur, sic & ipsum circulariter mouendo intellectus imitatur operationem. item aliter, quoniã vbique simul esse diuina res est. Quod autem vbique circulari motu accedit, id quod vbique est imitatur, præterea finalem figuræ sphæricæ causam Plato reddidit, decentem enim inquit atque cognatam figuram illi dedit, nanque complectenti omnia figurarum capacissimam dedit, in planis autem figurarũ quæ sunt æqualis mensuræ, circulus est capacissimus, in solidis vero sphæra.

Verum quia est talis consideratio aliorum sermonum magis propria, eam quidem dimittamus nunc.

Illud enim quærere, cur sic coelum moueatur, & quare eo modo, melius a scopo proposito aberrat, sermonibus enim de coelo & motu talis consideratio magis conuenit, instans autem propositum de anima est. id igitur solum locutus, quod ea Timæo prætermissa sunt, ad sermonem propositum reuertitur.

Illud autem absurdum accidit & huic sermoni, & plurimis illorum de anima. coniungunt enim & ponunt in corpore animam. non prius determinantes quam ob causam, & quomodo sese habente corpore, & si uideatur hoc necessarium esse. nam propter communionem hoc quidem facit, illud uero patitur: & hoc quidem mouetur, illud uero mouet, horum autem nihil adest inuicem quibusuis. at illi solum conantur dicere, quale quid sit anima, de susceptiuo autem corpore nihil adhuc determinant, quasi possibile sit secundum Pythagoricas fabulas quamlibet animam in quoduis ingredi corpus. uidetur enim unumquodque propriam habere speciem & formam. similiter autem dicunt ueluti si quispiam diceret tectonicam in fistulas ingredi. oportet enim artem quidem uti instrumentis, animam uero corpore.

Postquam contra vnamquanq; opinionem de anima particularim dixit, nunc vnam atque eandem communem omnium simul. hisce qui de anima dixerunt, quasi accusationem infert. Nam cum de anima dixerint, ij de susceptiuo eius corpore nihil quicquam dixerunt, qualis anima quali corpore vtatur. Atqui corpus & anima hęc quidem facit, illud vero patitur, sed agentium, atque patientium quidam est habitus, & communicatio. non. n. quoduis a quolibet patitur, neque enim ab dulcedine albedo, quare neque in omni corpore ipsa aget anima, neque de quauis anima quodcunque corpus acciderit patietur. nanq; si inuicem secundum formam differunt animalia, forma vero animatorum est vniuscuiusq; anima,

nãq; ipsa subiectum perfectum facit, eadem autem forma in diuersa materia nunquam nascetur, vniuscuiusque enim formæ propria materia est. Alia nanq; est æris materia & lapidis, alia & aliorum similiter. non igitur quælibet anima in quouis corpore nascetur, quemadmodum igitur qui de ære Philosophus naturalis disputat, nõ eius solum formam sed materiam quoque dicere debet, vt ipse in quarto meteororum atque alibi fecit: eodem quoq; modo eum qui de anima disputat facere oportet de corpore scilicet, quod eam suscipiat enarrare. videlicet quale quid sit, & natura & potentia, si quidem anima corporis est anima: sed illi, inquit de anima locuti de corpore nihil prædeterminauerunt, veluti id fieri possit, inquit, vt quemadmodum Pythagoreorum fabulæ volũt, anima quælibet in quoduis corpus ingrediatur, sermone quidẽ valde vsus iniurioso, fabulosa sunt, (ait) neque sermone digna quæ ex illis dicuntur, quale est illud Empedoclis, qui & ipse Pythagoricus fuit.

Olim nanq; fui eqpesq; puerq; puellaq;,
Et volucris coeli, atq; alii maris incola piscis.

Est autem hoc ipsum absurdum. nanq; vnaquæq; res formam propriam tenet. quare si sunt animalium differentes formæ, forma autem maxime est anima, non omnium erit animalium ipsa eadem anima. nã velut ars alia alijs instrumentis vtitur, nec vnqua tectonica fistulis vtetur: sic animis quoque naturalia propria sunt instrumenta corpora ipsa quibus vtuntur, oportet enim quod appetitionibus animæ sit idoneum corpus, quod ipsarum appetitionum susceptiuum sit. quemadmodum enim se habet ars ad instrumenta, sic anima se ad ipsum corpus habet Quod si non illud fieri potest vt instrumẽto quolibet ars hæc vtatur: id etiam sequitur quod eo, quodcũq; acciderit corpus, anima quæuis nõ vtetur. oportebat igitur eos qui de anima dicerent etiam dicere de eo corpore quod animam ipsam susciperet, quod ipse in tractatu de partibus animalium fecit, vnãquanq; enim partem figurari dixit non de sola animæ ipsius operatione, neque de sola corporis compositione, sed ex ambabus, velut oculus, qui non simpliciter de tot talibusq; tuniculis verumetiam cum tali animæ potentia composita pars est, similiter quoque in aliis vniuscuiusque partibus. hic autem non solum de sensibus, verumetiam de sensuum sedibus potentias sensitiuas capientibus disputabit. bene autem non omnibus dixit, sed plurimis qui de anima tractauerunt, excipiens videlicet ipsum Platonem, qui multis de anima declaratis, multum quoque de susceptiuo corpore sermonem fecit, & in Timæo, & in Phædro, propterea enim caput superiorem totius corporis habere partem sphæricumque esse, quia id rationem quæ corpori præest, ac dominatur, maxime complectatur, quod etiam mundi pars præstantissima coelum vitaque animalis, quæ in hoc est, totius mundi supremum locum tenet, sphæricumque est. quid ita autem ait cor ipsum cono simile est, quia inquit animositas in eo sedet, quæ quidem ignem ipsum imitatur. quare ipsum quoque cor ad similitudinem coni figuratũ ipsius ignis substantiam sequitur. similiter etiam de hepate reliquis quæ partibus, & toto humano corpore naturaliter disputat hoc modo, quod consurgit de toto corpore rotundum caput, scilicet reliquum vero rectum, sequitur, idest quod humanæ aiæ mixtũ demõstrat, videlicet qđ ex ratione & irrõnabili, mortaliq; atq; imortali vita compositum cõmixtumq; est. quæcunq; enim vitæ sunt immortales solũ eæ non aliud quã corpus sphæricum consecutæ sunt. id n quod immortale est propriã sibi similemq; figurã adpetit. ea autem circularis est, quæ neq; finem, neq; principiũ habet: quæ vero sunt solum mortales vt eorũ quæ ratione carent vitæ sunt, ijs solũ corpora recta forte obtigerũt. vt enim diximus vitæ irrõnales lineæ sunt similes, & ea quidẽ obliqua. pnaq; adeo sunt vt nullã cognationem cum coelestibus habeãt. homo autem qui vita mortali atq; imortali constat, corporis proprii figuram consecutus est, superiorẽ quidem partem rotundam rõnalis atque æterna vis illa tenet, quæ corpori princeps impare debet: inferior vero pars recta est, vnde mortalis atq; irrationalis immortalẽq; & rationalem vitam sequitur. sic ille quidem cũ dixisset in Phædro de immortalitate animæ, deq; corpore illi proprio (quẽadmodum diximus) figurato ait. non enim nisi cognouerit id quod est, in hanc ipsam figurã venerit tãquam sit aliqua anima, quæ id nesciat, quod est videlicet irrationalis, quę nunq̃ in humanam figuram veniat vt patet, quo corpori præsit eidemq; imperet. hoc aũt Aristotelicum ab eo antequã Aristoteles id diceret, dictum est, non quãlibet animam in quoduis ingredi corpus quid autem ita dicebat id quod est: id scimus quod ipsum intelligibile innuebat: vere enim hoc, quod est, vt immateriale & nihil habens potentia est, sed sine potentia ens actu est: omne autem sensibile non est ens. Quare semper quod potentia est idem est, ac si dicam quod non est igitur solum rationalis vt intellectualis intellectuale cognoscit.

Alia etiam quedam opinio tradita est de anima.

Questus Aristote. cõiter de omnibus ijs qui de anima disseruerunt, quia ve corpe ipsam suscipiente nihil dixerint: oportebat. n. cum non quælibet anima in quodvis corpus ingrediatur, quia tali ꝓprietate quæ corpori ad susceptionẽ talis aiæ cõueniat opus est, alia nãq; est compositio & tẽperamentum eorum animalium quæ in irascibili designantur: alia eorũ quæ in cõcupiscibili, alia eorum quę ſm consilium atq; rationem noiãtur, & simpliciter ad animæ ipsius operationum cõuenientiã, corporisq; & eśntorum temperamentum, & apparatus instrumentorum pertinent. his igitur dictis, quæ proprie consequitur opinionem de aia coaptat, ad hoc. n. quidam respexerunt quod animæ non quodcunq; accidit corpus, est particeps, ibi. n. temperamento, quod aiæ conueniat opus est, veluti etiam harmonia quæ non ita vt obtigerunt quibuscunq; chordis fit, verum conuenientiã quanta extensione opus est. adde etiam quod ipsam aiam esse corporis harmoniam putauerunt, & varias esse animarũ species, quæ ad varias corporis harmonias aptanť. Hanc igitur exponit opinionem atq; refellit: & interim solam hanc opinionem in hisce inquirit paulopost aũt rationes ponit quibus illi in hanc opinionẽ venerunt. at ante etiã in aliis videlicet in Eudemo dialogo contra hanc opinionem dixit, & ante eum Plato in Phædone huic opinioni instans quinque dialecticis argumentis est vsus, & hoc primum, harmonia ipsa adaptatis aduenit, adesse enim chordas, quas deinde tantum ostensas esse. vnde postea sic harmonia aduenire oportet: quare harmonia posterior est earum quæ adaptantur, sed anima ante corpus adaptatum præexistit, si quidem disciplinæ reminiscentiæ sunt. non igitur ipsa anima harmonia est. hoc autem argumentum dictum est tanquam demonstratum id sit præexistente animam, propterea quod id enim ostensum est esse disciplinas ipsas reminiscentias. hoc igitur argumentum ad animam solam rationalem facit. alia autẽ partim ad omnem animam: alia vero ad rationalem solam faciunt, vna quidem ratio est ea, quæ dicta est: altera vero quę sequitur. Harmonia inquit adaptatis haud repugnat, sed sequitur sic se habens quomodocunque se habeat adaptata. anima autem corpori repugnat, atq; illi imperat: non igitur harmonia est anima. Quod autem fieri non possit, vt adaptatis harmonia repugnet id patet, quia in illis habet esse. vnde impossibile est vt illis ea sit contraria. nihil est enim quod non esse cupiat. anima vero corpus ipsum negligit, corporis conatibus contraria est, & omnino corrumpi ipsum cupit, vt quæ in eo non habeat esse. Tertio ratio est, harmonia ipsa suscipit magis, & minus, dicimus enim quod hac lyra hęc magis aptata est. At anima magis ac minus non suscipit, non enim seipsa anima magis anima & minus anima fit. At neque alia magis alia: non igitur est anima harmonia. Quarta ratio est, anima virtutem, & vitiositatem suscipit: quarum virtus ipsa est harmonia potentiarũ nãq; animæ ipse consonantia est, vitiositas vero dissonantia, quæ potentiarum animæ ipsius pugnæ, atq; seditio est,

quæ animæ ipsa cõsonantia est, vitiositas vero dissonantia, quæ potentiarum animæ ipsius pugnæ, atq; seditio est. vnde anima ipsa harmoniam & inconcinnitatem suscipit: hæc enim virtus & vitiositas est. Harmonia autẽ harmoniam & inconcinnitatem non suscipit. ridiculum nanq; idest dicere quod harmonia inconcinnitatem, vel econuerso quod inconcinnitas harmoniam suscipit: non est igitur harmonia ipsa anima, Quinta ratio est, si anima ipsa est harmonia ea non suscipit inconnitatem: inconcinnitas autem animæ vitiositas est, quod si anima vitiositatem non suscipit omnes bene similiter erunt, at secundum videlicet consequens falsum est, igitur & antecedens. non est ergo anima ipsa harmonia. Ad tertiam rationem quæ dicit, harmonia magis & minus est harmonia, sed anima magis & minus non est anima, (sic enim propositiones accipit Plato) fertur ab Epicuro ratio, qua per similia ipsam redarguere. erat dulce, inquit, magis & minus suscipit, mel ipsum magis vel minus nõ suscipit (est enim substantia) nõ est ergo dulce mel. quod quidem absurdum est. vterq; autem syllogismorum, in secunda figura similiter complexus non sine syllogizandi ratione esse videtur: quare necesse idest, aut vtrunque esse verum, aut si manifeste falsus, & sine syllogizandi ratione est syllogismus Epicuri, tale quoq; Platonis esse argumentum necesse est. In omnibus enim comparatio similis est, quod autem sine ratione syllogizãdi sint vtrique facti dicere poteris, si medium terminum qui in vtroque syllogismo est acceperis, & prius Platonis syllogismum, non enim eundem medium terminum, in vtrisq; propositionibus inueneris, habet enim se sic syllogismus, harmonia magis & minus est harmonia, anima non est magis & minus anima: quare in maiore magis et minus harmoniam esse prædicatum est, in maiore vero magis & minus non esse animam, non est ideo medius terminus vnus, non igitur cum syllogizandi ratione factum est argumentum. in alio quoq; syllogismo similiter, alibi enim magis & minus dulce prædicatum assumptum est, alibi autem magis & minus mel: vnde medius terminus, non est vnus. nam quanquam videtur accipere vnum medium in vtrisque cum dicimus, mel magis & minus non suscipit, dulce autem magis & minus suscipit, vnum inquam esse in vtrisque prædicatum videatur licet suscipere scilicet magis & minus, non tamen id verum est, quod sit vnus terminus, nõ enim simpliciter, hoc dulce magis & minus suscipit, sed inquantũ dulce, neque enim inquantum corpus, similiter quoque ipsum mel non simpliciter magis & minus non suscipit, sed inquantum mel, non satte inquantum dulce suscipit. simili quoq; modo anima ipsa inquantum anima, magis & minus nequaquã suscipit: at quo ad affectus id quidẽ suscipit. oportet igitur in ꝑpositionibus assumi, inquantum quidem hæc est, suscipit magis & minus inquãtum vero illud, nequaquam. Quod si ei apponatur terminus medius diuersus est, quod si ita est ipsa sine syllogizandi ratione complexio facta est: verum ipsam comparationem non esse similem videre possumus, ipsumq; Platonem recte quidem ratiocinantem: Epicurum vero, non recte: sic enim dico, harmonia magis, & minus est harmonia: anima magis & minus non est harmonia. sic autem vnum medium terminum facio. Præterea manifestior erit ratio, si quemadmodum accepit Plato propositiones non acceperimus, sed paulum transponendo adaptabimus. Nam Plato sic accepit, harmonia magis et minus est harmonia. nos autem sic accipiamus, omnis harmonia magis & minus suscipit, nam si hoc modo dixerimus, non illa additione, vt scilicet dicamus inquantum harmonia, opus est: non enim simul vtrunq; est in harmonia, neque cum subiecto, quemadmodum dulce est, hoc enim corpus ipsum quod dulcedinem ceperit significat, velut etiam id in quo sit harmonia. nã sane harmonia quoddam simplex est, vt dulcedo, nanque ipsam solam qualitatem declarat, etenim si quod harmoniam habet, acceperimus, additione nobis opus erit, omne enim quod harmonia compositum est, inquantum harmonia compositum magis ac minus suscipit, quod si harmoniam capiamus non procedit quod harmonia magis & minus suscipiat. Anima autem inquantum anima est magis & minus non suscipit: id enim apponendum est, animæ inquantum anima, ideo diximus animam inquantum est anima harmoniam non esse, sic igitur Platonem ratiocinantem nobis ostendisse liceat. Epicurus autem rationem cepit in dulci, non in dulcedine, nã si eam in dulcedine accepisset, nihil quidẽ falsum adduxisset: id enim verum est, quod ipsum mel dulcedo non est. ergo quia ipsum dulce vtrunque quoddam simul est, additionis indiget: non enim propositio vniuersalis vera erit, nanq; omne dulce inquantum dulce magis & minus suscipit, & non simpliciter, sed mel inquantum mel est haud suscipit magis & minus, ex quibus nihil cõgregatur, quia non est medius terminus communis, quare si prædicatis hoc inquantum hoc additum fuerit, non ipsum medium commune accipiemus, vt dictum est, quod si subiectis addatur, vt inquantum dulce ipsum dulce, magis & minus suscipit mel ipsum inquantum mel, magis & minus non suscipit, id concludetur, non est igitur mel inquantum mel est dulce inquantum dulce est, hoc autem cogitari non potest. eæ igitur sunt quinq; Platonis argumenta, quæ diximus. ipse autem Aristoteles (vt iam dicebã) in Eudemo dialogo hisce duobus vsus est, vno quidem sic, harmoniæ inquit est quoddam cõtrarium ipsa inconcinnitas, animæ vero nihil est contrarium: anima igitur non est harmonia, sed ad hoc fortasse quispiam diceret, quod harmoniæ contrarium non est proprie contrariũ, sed magis priuatio indefinita atque animæ veluti cuidã speciei existenti est aliquod oppositum indefinitum, & quemadmodum ibi talem harmoniam in inconcinnitatem mutari sic etiam in talem priuationem animam transire dicimus. secundum autem syllogismum sic protulit, harmoniæ inquit, corporis inconcinnitas corporis contraria est, animati autem corporis inconcinnitas est, morbus & imbecillitas, & turpitudo: Quorũ quidem a symmetria elementorum morbus est, partium vero similarium imbecillitas, at instrumentalium turpitudo, quod si morbus & imbecillitas & turpitudo est, ipsa inconcinnitas, id sequitur quod sanitas & robur & pulchritudo est ipsa harmonia, sed horum nihil est anima non est inquam anima, neque sanitas, neque robur, neque pulchritudo, namq; etiam Thersites cum turpissimus esset, habebat animam, non est ergo harmonia ipsa anima, & hoc quidem in illis huic autem quatuor argumentis hãc opinionem refellentibus vsus est, quorum tertium dictũ in Eudemo secundum est, quę autem sint hæc, procedentes in litera sciemus.

Probabilis quidem multis neque minor ulla earum, quæ dicuntur.

Quod igitur opinio quæ dicit esse animam corporis harmoniam, sit probabilis, nunc simpliciter ponit. Deinde autem post obiectiones ad illam factas per opinionẽ probabilem quoque imponit. in Phædone etiam Simmias ait, nullam rationem, sic ipsi de anima probabilem videri, vt ea quæ ipsam esse harmoniam dicit.

Rationes uero ueluti damnatas dedit, his etiam quæ in communi dicuntur rationibus, harmoniam nanque quandam ipsam aliqui dicunt.

Et si, inquit, probabilis est opinio, rationes tamen dedit veluti condemnata, videlicet in rationes ꝑfecta damnata est, & reprobata, vt ea, quæ mendax est. Deinde apponit vbi nam damnata fuerit, in communibus, inquit, rationibus, quæ dicuntur, hoc factum est, innuens fortasse vel sua contra alios, non scripta colloquia, vel externas commentationes, de quibus dialogi sunt, quorum est Eudemus, quas quidem vocauit externas ideo, quod non ad legitimos auditores, sed in communem multorũ vtilitate scriptæ sunt.

Etenim harmoniam temperationem, et compositionẽ quan

dam contrariorum esse, & corpus componi ex contrarijs.

Postquam igitur exposuit opinionem illorũ, qui esse animam harmoniam dicebant, hic eam rationem ponit, per quam confirmare rem suam conabantur, syllogismus autem talis est. Harmonia componitur ex contrarijs, & animatum corpus ex contrarijs quatuor elementis componitur, videlicet arido, liquido, frigido, calido. corpus ergo animatum est harmonia. quod ergo harmonia ex contrarijs constet, id verum est: Harmonia enim quemadmodum Pythagorici volunt, est πολυμιγέων καὶ δίχα φρονεόντων ἕνωσις, idest multorum permixtio qui inter se in vnitate diuersa sentiunt, hoc sane quod animatũ corpus ex contrarijs componatur non vniuerse est verum. nanque cœlestia animata cũ sint, ex contrarijs haud quaquam componuntur, sunt enim simplicia. alioqui sine ratione est facta syllogismi complexio, cum fit ex duabus affirmatiuis in secunda figura. Praeterea etsi ratio nalis erat, non tamen concludit quod anima ipsa est harmonia, sed ipsum corpus. temperationem vero, & compositionem dixit harmoniam, temperationem quidem elementorum. bene enim vini, & aquae fusionẽ esse compositam dicimus: dicimus autem quoque per appositionem, harmoniam. Dicimus enim bene esse compositam ianuam, quam compositionem vocauit. Dico autem appositionem, quando enim sic tabulae compositae sunt, vt nihil eiusdem generis admittant, ianuam bene compactam fuisse dicimus.

Atqui ipsa quidem harmonia mixtorum quaedam ratio est, uel compositio, animam uero neutrum esse horũ possibile est.

Hinc argumenta sunt, & hoc ex quatuor argumentis primum est, talis autem syllogismus est. harmonia ratio est, vel compositio mixtorum, sed anima neq; ratio est, neque compositio. igitur anima nõ est harmonia. quod autem neque ratio, neque cõpositio sit anima, nunc quidem veluti id manifestum sit. accepit, nanque id quidem absurdum est animam, siue rationem, siue compositionem dicere, veluti duplã, vel sesquialteram, vel aliã quandam, siue rur sus compositionem, quae corporum est appositio. substantia nanque est anima horum autẽ neutrum substantia est. Deinde vero idem procedendo demonstrat.

Praeterea autem mouere non est harmoniae, animae uero hoc attribuunt omnes, maxime ut ita dicam.

Secundus hic est syllogismus, & ipse in secunda figura harmonia, inquit, ex quibus est, ex ijs non mouetur, nõ enim chordas ipsa harmonia mouet. anima vero mouet ipsum corpus, cuius est anima, non est igitur anima harmonia: nullo nanq; motu harmonia mouet ea, quorum est harmonia. neq; enim ea, quae harmonice cõposita sunt. harmonia localiter mouet, nanq; artifex ea extrinsecus mouet neque secundum quantitatem, neque etiã secundum alterationem, neque enim chordas ipsa harmonia alterat, sed ipsa quidem motis & alteratis chordis fit, non tamen in quibus fit, cum fit, ea alterat.

Conuenit autem magis de sanitate dicere harmoniam, atq; omnino de corporeis uirtutibus, quam de anima.

Hoc est tertium argumentum, est autem secũdum eorum, quae sunt in Eudemo. quod autem harmonia sit sanitas, in illis demonstrauit ex morbi contrario, syllogismi autem deductionem supra diximus.

Manifestius autem, si quispiam reddere tentauerit affectus, & operationes animae harmoniae cuidam, difficile nanque est accommodare.

Aperte, inquit, apparet absurda ea ratio, quae animã esse harmoniam dicit. si vnumquoq; affectum, aut operationem animae in aliquam harmoniam transferre tentemus, si nãq; anima est harmonia, operationes quoq;, & affectus eius harmonia erunt. veluti quoq; ipsius simpliciter harmoniae partes, aut species ipsae sunt harmoniae. qualis ergo est harmoniae species, ira, vel cupiditas, vel sensus & reliquae? Lydia ne, an Phrygia, an Iaspia, an aliq quaedam? quod si nihil horum est harmonia, neq; anima deinceps erit horum quicquam, hoc est igitur argumentum quartum, sic autem se syllogismus habet, si anima ẽ harmonia, species aũt harmoniae sunt Lydia, Phrygia, & reliquae: id sequitur, quod harum quaedam sit anima, sed hoc dicere absurdum est, nõ est igitur anima harmonia. Verum posset quispiam ad hoc cõtradicere hoc modo, nos quidem non dicimus chordarum harmoniã esse animam, sed quandam talem compositorum, siue temperatorum rationem. neque enim ipsa corporis harmonia, aut elementorum secũdum potentias, aut instrumentorum secundum compositionem vel Lydia, vel Phrygia est harmonia nullo igitur modo in hoc sermonẽ Aristoteles deducit, sed in id quod est harmonia quadam. videlicet in harmoniam eorum, quae tali, aut tali ratione composita sunt, non autem Lydia, aut Phrygia, sed hoc enarratum est. Quod autem fieri non possit, vt harmoniae cuidam corporis animae opera, & affectiones reddantur, ex ipsa patet progressione, nam dicere intellectum, si sit temperatio, duplam esse rationẽ, sensum autem, si ita sit, sesquialteram, atque etiam aliam quandam potentiam, ridiculum est, neq; hoc tale accommodare est facile.

Praeterea si diceremus harmoniam in duo respicientes, proprijssime quidem magnitudinum in habentibus motum, & positionem positionemq; compositionem ipsarum, postquam sic coaptatae sunt, nihil eiusdem generis suscipiant, inde autem quoque mixtorum rationem.

In primo syllogismo dixit harmoniam esse rationem, vel compositionem mixtorum: animam autem neutrũ esse horum: at vnde id patuit, quod anima nihil est horũ? ibi quidem sine probatione id accepit, hic vero reliquũ demonstrat. dicimus enim inquit, harmoniam duobus modis, & quidem prima ratione, compositionem corporum, quando sic apposita sunt, vt nullum eiusdem generis corpus interijci possit. Veluti cum lapides, quibus constat domus, adeo bene compositi sunt, vt alius lapis, aut lignum, aut quid eiusdem generis interijci non possit, aut grauium corporum aliquid accommodari, dicimus lapides, & horum harmoniam compositionem, apposuit autem eiusdem generis, quoniam fieri potest, vt aer, vel gluten, vel quodpiam tale constructis lapidibus interijciatur, ex his autem inquit harmoniae nomen in mixtorum rationem transferimus, veluti & in temperatis, & in his quae sunt in musica, rationem nanq; mixtorum sesquialteram, vel sesquitertiam, vel aliam quandam ex compositis per translationem harmoniã dicimus. Quid autem cum dixisset, proprijssime quidem magnitudinũ, subintulit in habentibus motum, & positionem? quoniã voluit haec a mathematicis distinguere, nam mathematica quoque sunt magnitudines, verum neq; motum, neque positionem habent, quandoquidem neq; subsistentiam, in consideratione enim sola habent esse: & motum quidẽ, vt a mathematicis naturalia corpora diuidat: positionem autem, quo et lineas, & superficies naturales ab ipsis mathematicis distinguat, positionem nanq; haec ipsa naturalia dico, quãuis motũ non habeant. quare autẽ secundum primam rationem harmoniam sub appositione nos contemplari dicit? id inquam ea de causa, quod nobis magis cognita sit, nanq; & in praedicamentis proprijssime, & primo, & maxime esse substantiam indiuiduam dicit, vel vt nobis magis cognitam.

At neutro quidem modo consentaneum est, neque compositio ipsarum corporis partium ualde facilis inquisitu est, multae enim compositiones ipsarum partium sunt, & multis modis. cuius igitur, aut quo modo putare oportet intellectum compositionem esse, uel etiam sensitiuum, uel appetitiuum?

Neq; cõpositionem inquit, neq; mixtionẽ facere animam rationi consentaneũ est, minime autem magis compositionem,

positionem, quoniam facile valde argumentis ratio conuinci potest. si nanq; partium similarium compositio animam facit: quoniam in vnaquaq; parte instrumētalium, est ipsa similarium partium compositio, etenim manus ex ossibus, & neruis, & carnibus, & reliquis, eodem modo & pes, & caput, & reliqua omnia particulatim esset vtique anima, nam si simpliciter anima ipsa compositio est, vna autem quaeq; pars, alia aliter, componitur, animamq; habet, vnusquisq; etiam multas animas habet, aliter enim tota manus composita est, & aliter partes ipsius manus digiti, aut aliud quodpiam, & in vnaquaq; parte multae animae sunt, quod quidem dicere absurdū est, non est igitur anima compositio: nam si alicui cōpositioni corporis nulla animae pars conuenit, ex quanam cōpositione intellectus, aut sensus constat? non igitur tota toti compositioni congruit, nanq; ex singulorū compositione tota compositio constat: quali igitur compositione, & quali in parte vnaquaeque animae potentia fit? difficile est, hoc etiam fingere, vt ipse ait: multae autē partium compositiones sunt, & multis modis, multae quidem quoniam multa quoque membra sunt, multis autem modis, quoniam partium similarium compositionem aliter aliud habet.

Similiter autem absurdum est, & rationem mistionis esse animam, non enim eandem habet rationem mixtio elementorum secundum quam caro, & secundum quam os est, accidet igitur multasque animas habere, & secundum totum corpus, si quidem omnia ex elementis commistis, mixtionis autem ratio, harmonia est & anima.

Per alterum inquit significatum harmoniae, animam esse harmoniam dicere absurdum est, nam enim multae rationes temperationum in corpore per partes similares sunt, elementa enim eadem, ratio autem temperationis horum, alia quidem in osse, alia autem in carne, in sanguine vero, & in reliquis partibus similaribus alia. Quare per hanc ipsam rationem multas habere animas ipsum corpus necesse est. quod si temperatio ipsa harmonia est, harmonia aūt anima, multae quidē sunt ipsius corporis partium temperationes: quod si quispiam dicat haud simpliciter quancunq; compositionem, siue harmoniam animam dixisse, neque huius, aut illius partis: verum totius corporis compositionem, & harmoniam esse animam, dicimus quod maxime quidem vt ad simpliciter dicentes harmoniam, neq; praedistinientes ratio dicta est. deinde etsi aliquis hanc ipsam rationem confutabit, aliae tamē sunt, quae quidem conuinci non possunt. ad omnes autē dicimus quod si harmonia ē anima, quae superiora sunt, inferiora facient: nam quae sine anima sunt, animorū causa erunt, quae ratione carent, rationis, & sensus ea, quae non habent sensum, quod quidem absurdum est, dicere scilicet peiora esse meliorum causam.

Petiuerit autem quispiam hoc etiam ab Empedocle, unumquodque enim ipsorum in ratione quadam dicit esse, utrum igitur ratio est anima, an potius aliud aliquid existens, innascitur membris? Praeterea utrum concordia cuiusuis causa mistionis sit, an eius quae secundum rationem fit? & haec utrum ratio sit, an praeter rationem aliud quodpiam? haec igitur habent tales dubitationes.

Postquam eos, qui harmoniam dicunt esse animam, redarguit demonstrando quod quācunq; harmoniae speciem supponamus & secundum temperationem, & secundum compositionem, absurda multa sequentur, veluti contra Empedoclem merito ex dictis in trāsgressione dubitat, quoniam & ille ex temperatione elementorum ipsas animalium partiū species fieri dicebat. id enim narrabat. quod alia elementorum ratio carnem facit, alia os, alia vero aliud quodpiam, & eius infra proponetur sermo, quo dicere conatur, quae nam in vnaquaq; parte temperationis elementorū ratio sit. quoniam igitur partium formas esse temperationis rationem dixit, est autē ipsa quoque anima totius animalis forma: non immerito quaerit, verum & ipsa anima sit ratio mixtorum, de quibus animal totum constat, an aliud aliquid existens praeter rationem mixtis ipsis innascitur. nam si ratio mixtorum est anima, quomodo inquit? terra. etenim terram vidimus, non enim ratio sunt elementa. adhuc aūt quemadmodum formae inquit multae sunt animae in animali, magis autem in vnaquaq; parte, quoniam multae quoq; rationes sunt, si aliud aliquid existens praeter rationē mixtis ipsis innascitur, quid existens & quomodo innascitur? & rursus quomodo inquit? terra etenim terram vidimus. quod si elementa ipsa sunt anima, quare in alijs quidem formis ossis, & carnis, & similium non elementa, sed ipsam rationem causam esse dixit, in anima autem ipsa elementa? nam si forma melior est, quam materia, & ipsa materia sunt animalis partium elementa, forma vero ratio ipsa: id sequitur quod ratio temperationis ipsorum. sit elemētis melior. quare forma, scilicet caro, os, et similia melioribus erunt peiores, videlicet ratione temperationis, immo ratio ipsa erunt, melior aūt forma anima ex peioribus videlicet ex materia erit, haec enim aliarum formarum materia erat: meliora igitur ex prioribus erunt, quod quidem absurdum est. Deinde quoniā Empedocles dicebat amicitiam esse causam temperationis elementorum, seriatim de ipsa dubitat. nam amicitia vel est eadem mistione, vt mistionem amicitiā esse dicimus, vel est alia, vel etiam alia cuiusuis est causa mistionis, vel eius, quae est secundum rationem. quare si est eadem mistione, quae nā est ipsius mistionis causa? nullo enim modo id fieri potest, vt res sine causa generationem habeāt, vt ait Plato. quod si alia est, cuius nam mistionis est causa? at si cuius vis est, illud accidet, quod ex quacunque mistione formae fient, neque solum quae genitae sunt, verum etiam diuinae, quod quidem absurdum est. neq; enim videmus quamlibet mistionem quodlibet facere, sed mistionis cuiuscunq; formae ratio definita est. quod si eius est, quae est secundum rationem, quod quidem consentaneum est, & si non hoc Empedocles dixit, neque id ex eius dictis ratione subducta colligi potest. oportebat ipsum dicere quae nam sit ipsa, & quam naturam habeat, non enim esse amicitiam dicere sufficit, verum illud etiam addendum est, quid nā sit amicitia. haec igitur contra Empedoclem dicere conuenit, & quemadmodum diximus, non ita Aristoteles diuisionem fecit, verum sic sepulchrius habet, his igitur per digressionem contra Empedoclem dictis in de harmonia rationem regreditur.

Quod si est aliud anima ab harmonia, quidnam simul cum ipso carnis esse tollitur, & aliarum partium animalis?

Cum exposuisset opinionem illorū, qui harmoniam esse animam dicunt, hanc ipsam esse rationem probabilem dixit. nunc igitur huic ipsi rationi cōtradicens causas opponit, per quas talis opinio probabilis esse videtur, & vt breuibus dicam sic ait, si ipsa anima nō est harmonia secundū rōnem mistionis facta, quid ita ablata corporis harmonia, anima quoq; tollitur? nam si aliud est ab harmonia anima, veluti citharoedi ab cithara alij sunt, quemadmodum cū chordarum harmonia depressa est, quod adhuc citharae citharoedus adsit, nihil prohibeat eum esse alterū ab harmonia, et cithara: sic etiam animam, siquidē non erat idem cum harmonia, oportebat aliquando dissoluta harmonia corpori adesse. intellectus igitur propositorum talis est, litera vero sic se habet. quod si aliud est anima a mistione, hoc est si harmonia non est anima, harmonia autem est secundum mistionē, & temperationē, est enim ea quoque est secundum compositionem, quidnam simul cum carnis esse tollitur, & aliarum partiū animalis? quod est, ac si dicat, quid ita vna parte harmoniae ablata, reliquarū quoq; partium harmonia aufertur? vt extra literā nos concludemus, quod harmonia omnium partium ablata, anima quoq; simul aufertur, in carne autem tanq̄ si ea magis manifesta, rationem exercet, nam si forma carnis ab animali aufertur, reliquarum quoque

partium forma species auferuntur, ossium scilicet, & neruorum, & reliquorum, cum quibus etiam anima simul aufertur: quia non solum carne ablata, reliquorum sublatio sequitur, verum etiam si aliorum quæ diximus, auferatur vnum sic Alexan. valde cōmode interpretatur, vt dubitatio ipsa pariter sit interpretatio eorū, quæ de harmonia dicta sunt. magis autem vnius dictis ex eo, quod anima dicitur harmonia, id accidere, quod multas animas animal habeat, nam si inquit non est anima harmonia, verum quodpiam aliud mistionis, quare mistione carnis corrupta, reliquarum quoq; partium mistio corrūpitur? nā siquidē id sit, vna quidem omnium partium esse mistio videbitur, non multæ, quare enim cum vna simul omnes corrūpuntur? Sic autē anima ipsa vna erit & non multæ, in quod absurdum deduci videbatur sermo, qui animam esse harmoniam dicit: quamobrem si mistione vna ablata animal aufertur, vna igitur quoque anima cum sit harmonia, alio quoq; modo exponitur, si non est harmonia anima, quare simul cū carne ablata aufertur? Deinceps vt ab alio principio: similiter autē & aliarum partium animalis pro eo, quod est, vnoquoq; ablato cum aliis partibus tollitur, partes autem intelligit similares, os, carnem, neruum, venas, & reliqua, quorū quopiam ablato simul quoq; animal aufertur, non sane quouis instrumentalium, tolli autem dicit, non ipsum similarium partium subiectum, sed ipsam formam: quare non dixit ablata carne, sed carnis esse.

Ad hæc, siquidem non unaquæque partium animam habet, si non est anima ratio mistionis, quid est, quod corrumpitur anima deficiente? quod igitur neque harmoniam possib le est esse animam, neque circulariter circumferri, patet ex dictis.

Alio modo circa hoc ipsum dubitat, immo non omnino est alia ipsa dubitatio a superiori, sed cum sit eadē, ad illam vice versa se habet. prius enim dubitauit, quod ita compositione, & harmonia corporis corrupta simul abit anima: siquidem non est harmonia. nunc autē econ uerso, qd ita ab anima relicto corpore, harmonia simul corrumpitur? ibi quidem ab harmonia facto principio in animam, hic vero ab anima in harmoniam corporis definit. nā si, inquit, haud est harmonia corporis anima, quare sic ab anima derelicto corpore, harmonia statim corrumpitur? quanquam non aperte dixit hoc modo, quod scilicet haud est anima corporis harmonia, sed qđ huius opinionis absurdum sequitur, id vt prius accepit, nam dicendo animam harmoniam sequebatur id, vt secundum vnamquanq; partium animam diceremus. Si ergo non est inquit secundum vnamquanq; partiū anima, videlicet si anima non est harmonia: hac de causa postq; obscuritatem cōtēplatus est, ipsam rationē resumpsit dicens, si non est anima ratio mistionis. Deinde subinfert, quid est quod corrumpitur anima deficiēte? quod est ac si dicat, corrupto animali in defectione animæ nihil aliud, nisi temperationem, & harmoniam corporis, corruptum videmus. nanq; temperata elementa nō corrumpuntur, sed adhuc sunt. anima igitur est harmonia, siquidem corruptio animæ nihil aliud nisi corruptionē harmoniæ corporis operata est. Aristoteles igitur cum dubitauerit, nō solutionem subinde tulit veluti ea sit manifesta, & aliquo modo in superioribus dicta. solueret autem sic ipsam, quemadmodum quoq; aibi diximus. Qđ ratio mistionis, et cōposita (quod est idē, ac si dicat, harmonia) rationem eorum, sine quibus nō sunt, ad animam habent: non enim fieri potest. vt, si hæc non sint, ipsum sit corpus organicum: quod si neque corpus organicum sit, animam ipsam in eo esse impossibile est, nō tamē illa sunt anima, quēadmodum neq; sine lapidibus & lignis domus est neq; tamen lapides, & ligna sunt domus, velut etiam non sine aeris pspicuitate lux ipsa agit, neq; tamen lux, & perspicuitas idem sunt, eodem modo sic se habet in anima, & in corporis harmonia. Quid ita igitur harmonia ablata, anima quoq; ipsa tollitur, immo animæ in corpus actio tollitur? quemadmodum etiam transparente aere ablato, non ipsum lumen, sed ipsius luminis in transparens actio tollitur, videlicet eorum, sine quibus esse non potest, rationem ad animæ operationē harmonia habet. Rursus autem econuerso si defecerit anima, harmonia ipsa statim deficiet. Quare qđ ipsam continet atque apparet, idest, quod aptata eius semper conseruauerat deficit. quod autem ipsa anima nō est harmonia, id quidē per plura ostensum est, cum vero dicimus adesse citharœdum citharæ, chordarum dissoluta harmonia, simile est ac si ignarum musices, aut omnino inanimatum quodpiam citharæ adesse aliquis dicat, nō enim vt citharœdus, & aptus ad citharam ille adest, sed veluti, si etiam lapis adsit. non enim vnquam citharœdi modo in ipsam citharam non aptam operatus est, quemadmodum neq; anima in corpus non aptum operatur. Quare magis exemplum illi, quod per animam fit, adest. quam contrarium fit. adesse enim fortasse animam corpori aliquando, etiam post exitum nihil prohibebit, non tamen quod in eo operetur admittitur, quemadmodum neq; citharœdum in cithara non apta operari conceditur.

Per accidens autem moueri (quemadmodum diximus) potest, & mouere seipsam, veluti moueri quidem in quo est, hoc autem moueri ab anima, aliter autem impossibile est moueri secundum locum ipsam.

Cum illud confutauerit, quod anima per se moueatur. quod & Democritus, & Timæus dicebant, alter quidem secundum lineam, alter vero circulariter mouens, cum inquam ostenderit animam per se esse immobilem nunc dicit quod ipsa per accidēs motu solo locali se mouere dicitur. ex quo enim corpus ipsa mouet, & in eo est dum corpus mouetur, cum eo simul mouebitur. quare mouendo corpus in quo est. seipsam per accidēs mouet. per se autem, & secundum substantiam, neq; mouetur, neq; in loco est, nanq; est incorporea. motu igitur solo locali mouere seipsam per accidens anima dicitur. nullo autē alio motu: neq; enim etsi mutatur corpus ipsa mutatur, neq; augetur, neq; minuitur per accidens autē moueri (quēadmodum diximus) Dixit enim quando contra Timæum dicebat non autem patet causa quare cœlū circulariter feratur. neq; enim animæ substantia causa est, quod cœlum circulariter feratur, sed per accidens.

Rectius autem dubitauerit quispiam de illa, ut quæ moueatur, in talia eum respexerit: dicimus enim animam tristari, gaudere, confidere, timere, atq; etiam irasci, & sentire, & cogitare, hæc autem omnia motus esse uidentur. unde putauerit quispiam ipsam moueri, sed hoc non est necessarium.

Cum animam in loco per se moueri confutauerit, si nanque mouetur inquit in loco per se, in loco est, quod si hoc est, etiam corpus, nunc igitur hoc confutato, quoniam maxime motibus variatiuis moueri videtur, timore enim, & ira, & alijs affectibus mutatur, nunc inquam ad hoc instantiam fecit, contexit igitur sic, quod anima eo modo moueri videatur, anima tristatur, & gaudet, & timet, & similia, hi autē sunt motus, anima igitur mouetur harum autem propositionum maiori quidem concedit, vbi timor, & ira, & reliqua, motus esse dicuntur: minori vero neqñaquam. non enim concedit quod anima per se hisce affectibus patiatur, sed hoc esse vtriusque simul, nanq; sunt hi affectus in animalis anima, ex manifestis autem huic ipsi rei fidem facit. quemadmodū enim inquit texere, vel ædificare esse opera animæ non consentaneum est dicere, at ne quidem corporis, sed animalis cū corpore: eodē mō irasci, & timere, et similia esse animalis cū anima dicimus, nāq; illud est animal, quod per corpus texit, & ædificat, in corpore vero per animam irascitur, & tristatur. quare si motus eius esse concedantur, non tamen sunt animæ per se, sed vtriusque simul. nos autem id quærimus, an ipsa per se moueatur anima. & quispiam id quæsiuerit qūo cogitationem vtriusque simul esse dicat, nāq; & alia, quæ sunt irrationalis partis animæ, quæ quidem non est a corpore separabilis, sed est animati corporis forma, vt in materia corpore existens forma inseparabilis, quod si per se esse non potest,

cõsequens illud est, vt nulla operatio eius solū, sed vtriusque simul dicatur. cogitare vero est ipsius animæ rationalis proprium quę quidem separabilis est, hoc igitur quomodo vtriusq; simul est? ad hoc ergo dicimus quod anima rationalis cum extra corpus est, & separata habitu, quem cum corpore habebat, cogitatione nō vtitur, non .n quærit, & inuenit, neq; per propositiones ad conclusiones procedit, sed purus cū sit intell. absq; inquisitione res ipsas perfecte percipit, vt ea, quæ omnium in se rationes habeat, & hisce non corpore ꝑturbata, quando vult, absq; tempore occurrit. etenim corpus est illi ignorantiæ causa, quamobrem inquisitionis, & inuentionis indiget, & quia non est eius vinculum ad corpus inuictum, sed compatiens, propterea ex ipsius animæ motibus in corpus, & ex corpore in animam vestigia transeunt. alia est igitur rei cogitatæ species, & alia rei, quæ tristitia affecit: & in reliquis (vt dixi) in corpore vestigium quoddā motus animæ manifestatur, vnde ipsi quoq; physiognomi ex aspectu corporis animæ dispositionem conijciunt. qđ autem ex affectibus corporis quidam in animam transeat, manifestum est, nam cum dolente simul dolet, & cū lætante lætatur. quod autem corpus tali, vel tali modo dispositum sit, vel non sit illi impedimēto, nullus est, qui ignoret, quod quidem impedimentum nō erat ex eo in illam futurū, nisi ex habitu quem ad corpus habet naturalis quidā consensus, & affectus cōis in aīam trāsiret sic, quemadmodum si retro alicuius cerebri ventriculus patiatur, ipsam memoratiuam virtutem pati dicimus: alio autem ventriculo patiente, ratiocinatiuam. atque eo modo pro dispositione bona, aut mala bene, aut male imaginari animam, eaq; differentes animarum aptitudines, & hoc, quod in hos, aut in illos affectus propensæ sint, ex eo habitu, quem ad corpus habeat, et ex communi in affectiones consensu aduenit. vnde etiam quidam id putauerunt, quod animæ virtutes corporis temperationes sequantur. hac igitur de causa cogitationem, cum sit imperfectus intellectus, esse vtriusque simul dicit, at hoc minime necessarium est.

Nam si & quam maxime tristari, uel gaudere, uel cogitare motus sunt: & unumquodque moueri horum, moueri autem est ab anima, ueluti irasci, uel timere dum cor sic mouetur, cogitare autem, uel tale, fortasse autem aliud quodpiam est.

Non est inquit necessarium ex his, quæ dicta sunt, vt animā moueri dicamus. qūo autem non id necessariū sit, per ea, quæ sequuntur, confirmat. nam cū prædicta per concessionem motus esse dederit, hoc enim per hoc manifestat dicens, nam si & quā maxime, pro eo quod est, & si quam maxime concedamus præterea superius, cū dixisset, hæc autem omnia motus esse videntur. sed litera obscuritatem habet, nanq; sententiæ redditionem interlocutione vsus longam fecit, est enim dictorum redditio. Dicere autem irasci ipsam, quod quantum ad literæ constructionem superfluum est. at quoniam multa vsus est interlocutione, iterum sumpto intellectu coniunctione inceptiua vsus est, literæ igitur constructio sic se habet. Nam si & quam maxime tristari, vel gaudere, vel cogitare motus sunt, & vnumquodq; moueri dicere, irasci ipsam, similiter & quæ sequuntur. quēadmodum enim inquit texere, & ædificare esse animæ non aliquis dixerit, sed ipsius hominis cum corpore: sic misereri, discere, irasci, & similia sunt hominis opera cum anima, quare motus hi non sunt animæ ipsius per se motus, vtriusque simul propter aīam. Quod vero quęritur est, an ipsa per se anima moueatur, ea est igitur literę cōstructio: reliqua vero in interlocutione dicta sunt, cū nanq; dixisset quod tristari, & gaudere, & talia si sunt motus, quomodo sint hi motus enarrauit, irasci enim inquit, aut timere, & similia motus ab anima facti sunt, quod autem sint ij motus, in promptu est, vnus enim quisque ipsorum pro motu cordis fit, nanq; in iracundia circa cor sanguis feruet, & in superficie dispergitur, in timore vero in ꝓfundo contrahitur, & ipsum cor hoc vel illo modo mouetur: hæc autem talia non solum fiunt ab animo quodam motu verum etiam ipsa cogitationis actio non sine tali quodā motu fit, cerebro scilicet aut alia quadam parte motum quēdam ferente, hinc illud est, quod eorum qui cogitāt, vultus mutabiliores fiunt.

Horum uero contingunt alia quidem secundum lationem quibusdam motis, alia uero secundum alterationem: qualia uero & quomodo, alia ratio est. dicere autem irasci animam simile est ac si quispiam dicat animam texere, uel ædificare, melius enim fortasse est, non dicere animam misereri, uel discere, uel cogitare sed hominem anima.

Horum. s. quod irascatur quod timeat, quod cogitet, & reliquorum alia quidem contingunt secundum lationem, quibusdam motis, alia vero secundum alteratione, aliqua autem & secundum lationem, & secundum alterationem, nanq; illud, quod irascatur ex ambobus accidit: cor enim palpitat, qui motus est in loco, & sanguis circa cor alteratur, nam iram sanguinis circa cor esse feruorem dicimus, feruor autem est alteratio: misereri autē, vel timere, vel gaudere alterationes quædam sunt, at etiam fortasse fusione quadam, vel contractione sanguinis facta motus in loco sunt: cogitare vero est alteratio quædam & cerebri, & alij corporis, maxime autem faciei, sed ipsa quidem sequitur eam, quæ est propter cerebrum, & vt causa quædam est. vnde quoque qualis est cerebri temperatio, tales, vel tales actiones circa ratiocinatiuas facit: cogitare autem inquit, vel tale sit, vel aliud fortasse quodpiam, vel tale, videlicet motus in loco: hoc enim motu dicebat moueri cor palpitans in ira, vel si nō hoc est cogitare, saltem tale quodpiam est, videlicet alteratio. Quales autem & quomodo contingant, alterius rationis est, hoc est quales vniuscuiusq; partis, aut operis animæ sint motus veluti quales in irascendo motus accidunt, vtrum secundum locum an secundum alteratione, similiter & in tristando, & in gaudēdo, & in cogitando, vel quomodo hi motus fiunt, idest qua parte cum animę affectu composita, veluti hepate cum concupiscibili, cum irascibili vero corde, & alia quadam parte cum alio quodam, & quali modo hoc moueatur, videlicet quid ab affectus animalis motu patiens: alterius quidem rationis talia sunt. sunt autem siue de partibus animalium, siue etiam de animalium motu tractatus.

Hoc autem non ut in illa motu existente sed aliquando quidem usque ad illam, aliquando uero ab illa, ueluti sensus quidē ex hisce, reminiscentia autem ab illa, ad eos, qui sunt in sensorijs motus, uel mansiones.

Quoniam dixit oportere dicere, quod anima mouet homo, non sic inquit ego dixi, veluti in ea per se motus existat, verum quod aliquando quidem vsq; ad illam a corpore sumpto principio motus fit, veluti se habet in sensu, nanq; a sensibilibus principium fit ad sensoria. Deinde hisce separatis, vel comparatis, & ex sensibilibus talem quendam affectum patientibus in potentiam transit affectus & sic in ipsam animam, quæ ipsum affectū, & cognoscit, & iudicat. fit autem quidam motus talis etiam circa ea, quæ carent anima: quę igitur corpora leuia sunt & polita, si quibusdam directe stantia ponantur, hisce, qui sunt in visibilibus colores, illustrantur, vt specula, sed minime sentiunt, quia in se non habent animam, quę ipsam affectionem dijudicet, at ea sentiunt, quæcunque habent animam, in quam is, qui fit in ipsis affectus, emittitur: in eo igitur quod vsque ad illam per sensus affectus distribuitur, anima moueri dicimus, nanque & per animam sentit animal, & affectus vsque ad ipsam transit. Reminiscentia sane sumpto principio ab anima in corpus viuum factum descendit, reminiscentes enim timoris alicuius nobis facti sæpenumero pallulmus, & memores facti nauigationis nauseauimus. at quomodo in reminiscentia motū ab anima, sumere principiū dicimus? nō vt illa ipsa per se reminiscentē, sed vt per sensus motū ab sensibilibus sumpto principio eousque, vbi sensitiua,

& iudicatiua potentia est. pertransisse dicimus, hic autem spiritus est. sic & in reminiscentia dicimus, quod a spiritu, in quo anima est principium motus eius, qui in reminiscentia fit, factum est: econuerso in sensu in quod enim sensus desinit ab eo reminiscentiæ est principium. nanque reminiscentia cuiusdam phantasmatis est inuentio, quod aliquando in spiritu fuit, in hoc enim innascuntur phantasmata in quo anima sensitiua sedet, ab his monumentis, quæ sunt in spiritu, in quo est anima, quæ phantasmata vocamus, quæ monumenta ex apprehensionibus quæ per sensus fiunt, obtinuit, ab his (inquam) motuum secundum reminiscentiam principium fit: obiecta igitur rursus phantasmati, quod prius habuit: hoc est impressione prius in spiritu innata reminiscitur, & per propriũ sensorium sensit, sic igitur sensorio corpus disponitur. veluti sensus quidem ex his fit: vt in exẽplo ratio est ex his, vt ex sensibilibus principium motus habet: reminiscentia autem ab illis ad eos qui sunt sensorii motus, vel mansiones, hoc autem, vel mansiones apposuit, quoniam non, veluti cum sentimus, ipsa sensoria moueri necesse est, deinde sic in animam ipsum affectum transire: & sic quando reminiscimur, prius oportet illud ipsum sensorium moueri, per quod prius ipsum motum habuimus. Verum fit aliquando hoc ipsum, velut ex his, quæ proposuimus, exemplis: aliquando vero non, neque enim omnino cum reminiscentia sensorium mouetur: sed illis requiescentibus tantum cogitantes reminiscimur, nanque per ipsum sensorium nobis ipsa apprehensio facta fuit.

Intellectus autem uidetur innasci substantia quædam existens & non corrumpi: maxime enim corrumperetur ab ea, quæ fit in senectute, offuscatione

Postquam demonstrauit animam per se localiter non moueri, inuestigauitque quid ita maxime ira, et cupiditas, & timor, & similia motus animæ alteratiui, viderentur, declarauitque quod & si id cõcederetur, motus esse, verlusque tamen simul sunt non ipsius animæ: consequenter in intellectum sermonem traducit, & eum penitus esse immortalem dicit. quapropter Alexander, cum quæ ab Aristotele perspicue dicta sunt respicere non posset, intellectum ipsum velit nolit, esse immortalem fatetur non enim aliam expositionem inuenit quæ literæ quadraret scopoque suo consonaret, multis quidem in locis quadam cum dubitatione sermonem facit, & hic intellectum esse immortalem dicere Aristotelem fatetur. paulum autem progressus in continuatione sermonis incidẽs in literam quæ dicit, intellectus fortasse est diuinumque. & impatibile, de diuino, inquit intellectu sermo est. at si de diuino dicebat, quid ita. fortasse apposuit? verum id diligentius cum eo peruenerimus, cognoscemus ille etiã idem Alexander de anima librum proprium scripsit, in quo ait, quod cum duo sint in existentibus, materia scilicet & forma vnumquodque secundum propriam formam designatur, materia enim communiter omnibus substernitur. quare & homo ipse secundum propriam formã designatur, ea autem forma est anima rationalis veruntamen vnaquæque forma corruptibilis est, & inseparabilis a materia. igitur anima quoque rationalis. enimvero nos dicimus quod aliæ formæ sunt a materia separabiles, aliæ vero non, animamque ipsam rationalem separabilem esse, quamobrem Aristote. cum animam diffiniuisset, nõ animam rationalem priuatim, sed simpliciter omnem animam diffiniuit, & cum dixisset esse entelechiam corporis naturalis instrumentalis potentia vitam habentis, addidit manifestum est autem quomodo entelechia, verum velut inseparabilis, an vt nauigulator a naue. quare formam quoque esse separabilem sciuit. Quod autem hoc in loco manifeste de intellectu humano disserat, ex ipsa dictione considera, intellectus autem inquit videtur innasci substantia quædam existens, & non corrumpi. sed quis diuinum esse intellectum coniectabit? videtur enim inquit non corrumpi, deinde etiam manifestius, maxime enim inquit corrumperetur ab ea, quæ fit in senectute offuscatione, quid autem clarius quam, quod hic sermo de nostro intellectu est? paulo autem progressus nomen intellectus in animæ nomen transsumit. quare senectus in qua est, non quod anima quicquam passa sit, sed quia id in quo est, aliquid passum est, velut in morbis, atque ebrietatibus fieri solet. quamobrem illi quidem calumniantur quicunque Aristotelem rationalem animam mortalem dicere suspicantur, hoc autem in loco Alexander bene quærit, quomodo hæc ipsa cum prædictis conueniant, nanque sermo in superioribus de hoc erat, an oporteat vocare motus ipsas animæ operationes, videlicet iram, & timorem, & quæ sunt his similia, non autem, an incorruptibilia, an corruptibilia sint quomodo igitur veluti facta de illis inquisitione, de intellectu infert hoc, quod intellectus videtur innasci substantia quædam existens, & non corrumpi? sed hoc dubium bene soluit. de illis. n. inquit potentia demonstrauit, an corruptibilia sint, hoc ostenso quod hæ quæ propriæ eius operationes videntur in anima sunt vtriusque simul, quemadmodum texere est in corpore simul vtriusque potentia. igitur eas operationes corruptibiles esse demonstrauit. in superioribus. n. illud præsumptum est, quod si operationum, aut affectuum animæ aliquid est propriũ, eã esse separabile probabilem est, sin minime id cõceditur, nullo modo. Quoniam igitur potentiæ illæ nullã habent ab corpore actionem separabilem, propterea ab ipso corpore inseparabiles erunt. velut igitur hoc ostensum sit, id cõsequenter de intellectu quærit, quo modo se habeat. Hoc igitur dicit, quod intellectus non sic se habere videtur, sed substantia quædam esse & innasci, & non corrumpi, & dictionem ipsam considera, nam dicendo innasci videtur, maxime quidem significabat eum non ex corporis aut animæ ad hoc ipsum complexione, germinare: sed extrinsecus accedere, quemadmodum in his quæ sequuntur, ait. Deinde quoniã in corpore accidentia quoque innasci videntur, & si non extrinsecus, apposuit, substantia quædam existens: at etiam quia formæ in materia innascũtur, & substantia sunt, corruptibiles tamen, adiecit & non corrumpi deinde huiusce rei fidem studiose addidit maxime. n. corrũperetur ab ea, quæ fit in senectute offuscatione, nã si ab corpore inseparabilis esset, & vigere & corrũpi cũ eo oporteret, si quidem in eo subsistentiam haberet. talia igitur sunt ira, & cupiditas, & ea quæ sunt ex his. intellectus autem econuerso se habet, nam florente quidẽ corpore, vix apparens, at etiam fortasse nõ est: senescente vero, augetur. namque prudentiam, & veræ gloriæ bonum Plato dicit, si sic in profundam senectutem adueniat.

Nunc autem quemadmodum in sensorijs accidit, si enim acciperet senex oculum talem, uideret quidem sicut & iuuenis.

Dubium quoddam iuste ad ea, quæ dicta sunt habẽs dubitationem, dissoluit Aristoteles Dixit enim, si quispiam intellectum cum senectute non cõtabesceret ostendat, ipsum esse incorruptibilem demonstrat, quod si cũ corpore contabescere cum probet, corruptibilem igitur in vltima senectute, & delirantibus magis corruptus videtur. valde enim senescentes delirant, hoc autem & in ebrietatibus, & alijs quibusdam affectibus, veluti melancholiis atque etiam in somnis patitur. Quod si corporis moribus alteratur, ob eam rem corruptibilis esse videtur. hoc igitur dubium soluens ait idem in dictis affectibus intellectui contingere, quod potentiæ sensitiuæ quando sensoria læsa sunt nam quemadmodum sensorijs læsis non quidem sentimus, attamen iam sensitiua potentia minime læditur. non enim eum huiusce crasis corporis instrumentis ea, quæ illis vtitur potentia simul patitur. quod enim non ipsa potentia patiatur, sed ipsum sensorium laboret, id patet ex iis, quæ supposuimus. diximus enim quod si qualis est oculus iuuenis. oculum senex acceperit, quemadmodum iuuenis operabitur senex, quod quidem non esset si potentia lęderetur. exemplum autem in suffusionibus humorum manifestius est, nam si humorem illum deiiciamus illi vident, qui eo humore

impedui

impedit prius non videbant id autem propterea accidit, quod in hoc corpore sensitiua potentia non habet esse, sed in spiritu sic etiam si oculus senum ex tempore debilitatus sit, & tuniculæ crassiores factæ, & tanq̃ sordescentes, non sit transluceant. Si præterea intus humor nõ trãslucear, atque etiam, aridiores ex tempore, & prope congelatæ, neque possint affectus sensibiles in spiritum visiuum transferre, id accidit, quod ipsi senes minus vidẽt, sed non quod ipsa visiua potentia aliquid patiatur. Qđ si in sensibus, in quibus id minus esse oportebat, hæc accidit, multo magis in intellectu. quare solum corpus, cũ quid ipsis intellectus operationibus passum sit, impedire dicimus, non aliter, quam si alicuius operationis studiosæ causa, veluti lectionis, vel contemplationis, vel orationis vicinum vicinus nugator expellat. quod si ille cum erga studiosum respectum omnino non habeat, eum tamen de propinquitate loci expellit, quanto magis intellectum? cum erga ipsum corpus respectum habeat ꝓpter naturale vinculum? non enim vinculum hoc omnino simul est impatibile. Quod si quispiam dicat, vnde igitur id patet, quod intellectus, quemadmodum sensus non in aliquo præter hoc corpus esse habeat? velut in spiritu? nondum enim in ijs, quæ dicta sunt, hoc manifestum est, hoc autem tantum patuit, quod in hoc nõ habet esse, veluti sensus. Dico igitur quod hoc ipsum deinceps Philosophus demonstrabit, esse scilicet ipsum ab omni corpore separabilem, neque veluti sensus ab hoc solum, nõ autem difficile est & hoc prius explicare in aliquo eorum, quæ dicit. quod enim quemadmodum sensus in alio nõ habeat esse intellectus, inde patet. nam sensus ab sensibilibus maioribus præoccupati, minora suscipere non possunt: velut auditus si maiorem strepitum audierit minorem nequaquam perceperit: & lingua si acerrimum succum gustauerit, inferiorem non senserit, atque in alijs similiter, hoc autem, quoniam proprie sensuum instrumentumq;, & vehiculum, spiritum dico, corpus est. Ipse vero intellectus nimirum incorporeę intelligens, nulloq; corpore in intelligentiam vtens quanto maiora intelligibilia suscipit tanto magis minora capit. atque aliter nulla potentia, quæ in subiecto corpore esse habeat ipsa ad se conuertere potest. nam & corpus ad seipsum, in quo est, pariter conuertetur, nullum autem corpus sibiipsi cohęrere potest, neque etiam alij nisi per superficiem. sed intellectus ipse ad se conuertitur, seque ipsum videt, ipse de se quærit, & ipse inuenit substantia igitur a corpore separabilis, neque aliter quicquam aut contra ipsum aut contra subiectum suum pugnat, anima vero corpori repugnat cum sic affectus corde feras. nihil autem subiectum suum corrumpit. omnia enim esse cupiunt, at ipsa virtute corpus cõsumit, non igitur in ipso esse habet, etsi aliquando separatim operatur, quando in diuinorum contemplatione est, illud patet, quod etiam substantiam separabilem tenet.

Quare senectus est, non quod de anima patiatur aliquid, sed illud in quo est, ut in ebrietatibus, & morbis.

Senectus, videlicet non illud interpretamur, quod ita dicebat maxime. n. corrũperetur ab ea, quę fit in senectute offuscatione, & quod nunc ait, sed ibi quidem moderatum, hic vero, quod multũ, et vltimũ est, vt. n. dixi qđ, quia non est omnino aduersum corpus sine respectu, noster intellectus proportione corporis indiget, vt cũ proportionabiliter se habeat, nihil turbetur illi vero in flore ætatis aduersus opationes ꝓprias ꝑ affectuũ ꝑturbationẽ immoderatũ fit, & in vltima senectute qa mortificatũ ideoq; materię proximum est idem igitur, inquit patitur, intellectus in senectute, qđ in ebrietatibus, & morbis. nã velut ibi ꝓpter corporis intẽperiem ad operatiões impeditur, quod patet, quia, cũ de tali statu corpus ipsum discesserit, iterum relucet, sic in senectute etiã accidit. quod aũt post ebrietatis liberationem, non alius quispiam innascitur intellectus, quasi rursus ex tẽperamento fiat, perspicuum est, quod cum primo est vnus, & idem numero, nam si simpliciter ex tẽperatione fit, vt album, non quidem est vnus, & idẽ numero, nã neq; ante, & post ebrietatem vna, & eadem numero temperatio est, sed certe specie, quod autem numero intellectus est vnus, & idem patet ex eo, quod post ebrietatem quæ prius facta sunt recordatur, nam si veluti quispiam putauerit, idem specie, non autem numero esset, non quidẽ quæ facta essent ante ebrietatem, ea recordaretur, sed illi altera disciplina opus est, simile enim inquit Aristoteles hoc est, ac si quidem hoc ego, tu vero illud sentires, neq; enim quoniam sunt eædem specie animæ quæ iam ego scio, alius sit: qđ si vnus & idem numero est, & ante, & post ebrietatem, nihil quidem aliud, nisi operationes ebrietas impediebat at illud sciendum est, quod illi qui omnem animam esse separabilem volunt, has ipsas dictiunculas assumũt ecce enim dixit, inquiunt quod anima nõ patitur aliquid, sed ipsum corpus, in quo est, verum nos dicimus quod illi non de omni anima, sed de intellectu sermo est, & hunc ipsum animam vocat, quod & ex prædictis & ex his, quæ postea infert manifestum est, nanq; adhuc de intellectu sermonem facit, sic enim cum dixisset, quod intellectus ipse non est qui patiatur, verum corpus in quo est, quare inquit neque intelligere, neque cõtemplari ipsum corrumpitur. sed alio quodam corrupto marcessit, nam si intellectus non patiatur, operationes eius videlicet intelligere, & contemplari minime patiuntur, de omni igitur non est eius sermo. est enim ridiculum putare eum de omni dicere, cum & eius substantiæ, quæ a corporibus separabilis est, & eius, quæ non separatur, nobis regulas manifeste tradiderit. & nota quod quem intellectum dixit incorruptibilem esse, & foris aduenire corpori, hunc ipsum statim animam vocauit, vt intelligeres quod non aliter aliquem dixit esse intellectum præter animam rationalem extrinsecus nobis aduenientem, sed animam ipsam rationalem intellectum vocauit. manifestissime igitur per hæc animam nostram esse immortalem Aristoteles demonstrauit: corpori autem rationalis anima innascitur post animalis perfecti figuram alijs animæ virtutibus, videlicet rationibus ipsis simul cõiectis cum spermate, quod si quispiam ad omnem animam hoc esse dictũ accipiat. videlicet quare senectus est, nõ quod anima passa sit accipiemus (vt Alexandro etiam videtur) omnem quidem animam per se impatibilem esse, sed irrationalẽ quidem, quia neque illi est, vt per se sit, sed vt cum spiritu corrumpatur: intellectum vero, cum sit substantia separabilis esse impartibilem.

Et ipsum intelligere, & ipsum contemplari marcescit alio quodam intus corrupto, ipsum autem impatibile est.

Alio quodam intus videlicet spiritu, nam quia non in solis delirationibus intelligere ipsum marcescere accidit, verum etiam in flore ætatis sępenumero intellectionum desipientias, & hebetudines fieri contingit, hoc inquit fieri cum spiritale corpus, in quo animales potentiæ primum relucent, aliquam corruptionem ferat, cumq; non adsit symmetria, cum ipsam intellectionem turbet, atque impediat.

Cogitare uero, & amare, & odisse non sunt illius affectus, uerum huius habentis illud, quatenus illud habet: quapropter & hoc corrupto neque recordatur, neque amat. non enim illius erat, sed ipsius communis, quod periit.

Quod ipsum cogitare per se non sit ipsius animæ, sed vtriusque simul iam diximus, non enim, inquit vt ipsum intelligere, & contemplari proprii sunt ipsius intellectus affectus (affectus enim quemadmodum sæpe diximus, operationes vocat) sic & cogitare, & amare, & odisse, sed huiusce, videlicet animalis habentis animam, quatenus illud habeat, hoc est inquãtum habeat animã, nam veluti (vt sæpius dictum est) ipsum texere est animalis in corpore, sic animalis ea sunt in anima. Quare inquit animali corrupto nihil horum anima habebit, quæ ipsi ex complexione corporis aduenerant, consequenter autem neque recordari ipsam dicit, quia ibi quidem cognitio eius præterfluens est, & in detentionem cogni-

torũ memoria indiget, at post ipsum corpus, vt ea, quæ cognitionem stantem habet, & ipsis rebus occurrit, memoria non eget. eorum enim, quæ quondã cognita sunt memoria est. tunc enim neq; prius, neq; posterius habet cognitio, nisi per contemplationum repræsentationem, sed semper instituta est, & præsens inquirit.

Intellectus autem fortasse diuinius quiddam, & impatibile est. quod igitur impoßibile est moueri animam, manifestum est ex hoc, quod si omnino non mouetur, patet quod neque a se.

Non vt dubitas illud fortasse adposuit, sed vt qui nondum perfecte id demõstrauit, quod si & hic, & superius, atque etiam magis inferius vult ipsum intellectum esse immortalem, hoc est ipsam per se rationalem animam, dementes ideo sunt, qui putant ipsum opinari eam esse mortalem. manifestum est enim quod non de diuino intellectu, verum de nostra rationali anima sermonem facit: neq; enim ille in corpore neq; ab ijs, quæ dicta sunt, impeditur. ab ijs enim quæ simul cognita nobis de eo apertum est, illius autem sunt ignobiles operationes, alioqui si de diuino intellectu esset illi sermo, non quidem illud fortasse apposuisset veluti dubitans, an ille sit impartibilis, atq; diuinus, ex ostensis autem summatim sermonem colligens inquit. quod si id ostensum est, quod anima non mouetur, id etiam patet, quod si non omnino mouetur, neque etiam per se mouebitur.

Multo uero dictorum stultißimum est, dicere numerum esse animam mouentem seipsum. sunt enim ipsis impoßibilia, prima quidem, quæ ex motu accidunt, propria autem, quia dicunt ipsam numerum.

Quod propositũ est, Xenocratis, quid fuit successor Platonis, opinionem de anima refellit, qui animam numerum seipsum mouentem dicebat esse: manifestumque est, quod si ita dicebat, quemadmodum apparet, facile redargui potest hic sermo. Sed (quod etiam in superioribus dixi) nullus quidem etiam qui summo digito disciplinas gustauerit, talia dixerit. dicebat igitur numerum animam propter specierum plenitudinem esse animam; & ex rationibus rationem, omnium nanque rationum (sicut diximus) in seipsa rationes habet. numeros autem vocabant species, vt dictum est. ipse etiam deinceps ait. & bene quidem dicentes animam specierum locum, ea de causa igitur numerum. seipsum vero mouentem dicit; quia ipsa per se viuit. non enim est illi ab alio vita, est. n. ipsa sponte viuens. At Aristo. quemadmodum cõsueuit quod apparet rationis, id arguit. cõia igitur dicit esse eas opiniones, quas cum hac ipsa redarguit. nam quæcunq; sequuntur absurda eos, qui dicunt animam moueri, eadẽ hunc ipsum sequentur, qui eam numerum seipsum mouentem dicit. propria autem, quatenus dicit esse animam numerum, ad quod nunc instat.

Quo nanque modo oportet intelligere unitatem motam? & a quo? & quomodo impartibilem, & indifferentem existentẽ si enim est motiua, & mobilis, differre oportet.

Videtur idem dicere, cum bis quomodo dixerit. at non sic est, verum primum est modi ipsius cognitionis, videlicet quis est modus intellectionis, qui nos in vnitatis motæ cognitionem inducere potest, neque enim sensu, neque cogitatione hoc ipsum cognosci potest. id autem, quod dicit, a quo idest vtrũ ipsa sibi motus est causa, an aliæ alia vnitas? illud vero secũdum, quomodo est modi ipsius motus, vtrum scilicet per lineam moueatur, an circulariter? an alio quodammodo. veluti per mutationem, aut augmentum, & corruptionem. quomodo igitur vnitatem motam intelligere oportet? nam si omnis numerus est vnitatum multitudo, id quidem necesse est, vt moto numero vnitates moueantur, quomodo igitur vnitas mouetur? nã si a seipsa mouetur, quia mouẽs inquantum mouet aliud quoddam est ab eo, quod mouetur: necesse est & ipsam vnitatem a seipsa differre, nanque aliud quoddam est inquantum mouet, & aliud inquãtum mouetur, quæ igitur est ipsius ab se vnitatis differentia, cum sit indifferens & impartibilis? q; si aliæ mouent, atque aliæ mouentur quæ nam inter vnitatem, & vnitatem differentia est? oportet enim quod mouens, inquantum mouet ab eo, quod mouetur, differat, si quidẽ potentiã quadam naturæ: hoc est aptum mouere illud vero moueri, atque aliter Si aliæ vnitates mouent, aliæ mouent, quæ quidem mouent, eæ erunt anima, nõ quæ mouentur. quẽadmodum. n. in animali, quod mouet est anima, quod mouetur corpus: sic etiã quia vnitatũ aliæ mouent, aliæ mouentur, quæ mouent quidem, eæ erunt anima, q; si hoc est, non quidem numerus seipsum mouens erit anima, sed solum mouens.

Præterea autem, quia dicunt motam lineam superficiem facere, punctum uero lineam, ipsi etiam unitatum motus lineæ erunt, punctus enim unitas est positionem habens, numerus autem animæ iam alicubi est, & positionem habet.

Aliud argumentum. in hoc aũt loco ipsos deridet. hoc inquit ex geometria videtur, quod punctus fluens lineã facit. linea vero itidem fluens superficiem, q; si hoc est, ipsi animæ motus, cum sint vnitatum motus, lineæ erunt ira & cupiditas, & reliqua nam, inquit vnitas nulla alia in re a puncto differt, nisi quod quidem alicubi punctus iacet in linea enim, vnitas vero non est ex his, quæ positionem habent, nihil igitur aliud est vnitas, quam punctus sine positione, punctus vero vnitas cum positione. qui igitur numerum esse animam dicunt, ij in corpore eam esse fatentur. quare numeri vnitates alicubi iacent, in corpore enim sunt igitur vnitates ipsæ positionem habentes puncta sunt. igitur ea cum mouentur, lineas faciunt.

Præterea autem a numero si auferat aliquis numerum, uel unitatem, relinquitur alius numerus. plantæ autem, & animalium multa diuisa uiuunt, & uidentur eandem animam habere specie.

Tertium hoc est epicherema, si inquit ab numero vnitatem detraho, velut ab decem, alium numerum, facio nouem, alium quidem parem, alium vero imparem. similiter etiam si numerũ auferamus, qui relinquitur, specie alius fit, nam si ab sedecim, qui tetragonus est auferamus tria, non amplius tetragonus esse, q; si etiam Gnomona a tetragono aufero, veluti septem a sedecim tetragonus nouem fit, non igitur est idem specie, sed genere. Quod si, inquit, a planta ramum abscideris, eadem & in relicta planta, & in ipso ramo anima mãnet: similiterq; in diuisis animalibus hoc ipsum cõtingit. diuisa enim ad quoddam tempus animæ operationem habere videtur, sensum, inquam, & motum, non igitur numerus est anima. in plantis autem ratio manifesta est. q; si non in omnibus partibus rationem acceperis, in alijs animalibus vera esse, quibusdam enim partibus amputatis eadem manet anima. quod etsi non omnino in animatis ratio vera, est attamen in quibusdam esse verum argumentum sanum demonstrat.

Videbitur autem nihil differre unitates dicere, uel corpuscula parua, etenim ex Democriti sphærulis si fiant puncta, solum autem maneat quantitas, erit quiddam in ipso, aliud quidem mouens, aliud uero motum, sicut in magnitudine. non enim quia magnitudine differant, aut paruitate, hoc accidit, quod dictum est, sed quia quantum est. quocirca necesse est esse aliquod mouens ipsas unitates, si aũt in animali, mouens anima est, & in numero, quare non mouens, & motum anima est, uerum mouens solum.

Xenocratis opinionem in opinionem Democriti contrahere vult, ille enim de sphæricis atomis animam constare dicebat, si igitur inquit atomorum magnitudinem quispiam auferat, puncta erunt, vnde eadẽ absurda vtrisque consequentia erunt. nihil autem suppositionem Democriti lædit, si atomorum continuum auferamus. neq; enim quia continua corpora essent, ea moueri dicebat, sed propter ipsorũ multitudinẽ in impulsione mutua, sic etiam Xenocrates non quia supponeret impartibilia,

ea, de quibus aīa constabat, dico autem vnitates, iō ipsas moueri dicebat. Verum ꝙ erat q̃tum id, ꝙ erat ex ipsis numerus, in hoc igitur conueniunt, inquātum moueri ipsam dicebant, alter quidem atomos, alter vero numerum, sequitur necessario vtrūq; hoc dicere, alia quidem siue atomorum, siue numerorum moueri, alia vero mouere. ab ipso autem in septimo, & octauo physices demōstratum est, ꝙ idem inquantum idem & mouere, & moueri impossibile est, neq; in continuo, neq; in diuiso. hæc autem consequitur hoc, ꝙ vterq; ipsorum aīam sese mouentem diuisum q̃tum facit. Quapropter si atomorum, & numerorum alij quidem mouent, alij vero mouētur, erit quidem tota congregatio sese mouens: quemadmodum etiam totum aīal sese moueri dicitur, sed hoc quidē moto, illo vero mouente. vt igitur in aīali mouens est anima, & non motum, sic & in aīæ numero non omnis numerus erit aīa, sed eæ, quæ mouent vnitates. similiter & in sphæricis atomis, eæ, quæ mouent, atomi aīæ erunt. sic igitur in eādem opin. Democritus, & Xenocrates conferuntur, & ideo quæcūq; absurda Democriti opinionē sequi demonstratiuus, eadem Xenocratis opinionem sequentur. at fortasse quispiam diceret aut illud esse verum ꝙ omnino Democriti, & Xenocr. opinio in idem conueniat. non n. animam q̃tum diuisum Democritus simpliciter faciebat, vt Xenocrates, atque ideo supponebat animam esse non ex quibuslibet atomis, verum de sphæricis, vt motus causam ipsam traderet. non igitur vtrasq; opiniones in idem simpliciter adducit.

Accidit autem quomodo unitatem hanc esse? oportet enim esse ipsius differentiam ad alias: puncti autem unici quenam differentia est præter quam posi io?

Vnitatem dixit, pro ex vnitatibus, si igitur inquit aīa est vnitas, vel ex vnitatibus: id patet ꝙ vnitates ex q̄bus anima constat, oportebit differre ab alijs vnitatibus, quæ non faciunt animas. non. n simpliciter omnes vnitates, aut hæ, ex quibus aīa constat, ipsæ sunt animæ factiuæ, sed hæ mouentes solum. quæ nam igitur vnitatis ad vnitatem dr̃ia est? non hoc quidem potest intelligi nisi quātum aliæ quidem ipsarum positionum habent, aliæ vero non. verum oēs vnitates, ex quibus numerus est. i. aīa, positionem habent, in corpore enim sunt, quæ igitur ipsarū differentia est? esse autem dr̃iam hac de causa oportebat, vt aliæ quidem moueant, aliæ vero moueantur, quod quidem fieri non potest. non contingit igitur qđ numerus, aut vnitas anima fit. pulchre autem dixit pūcti vnici, nam si vnitas accepta positione punctus fit, & vnitates sunt ex quibus anima est in corpore, id sequitur ꝙ erunt puncta, quia autem non simpliciter puncta dicebant, sed vnitates, & ipse hæc esse punctos ostendit, ideo puncta vnica merito dixit.

Siquidem igitur sunt diuersæ, quæ in corpore sunt unitates, uel puncta, in eodem erunt unitates, occupabit. n. locum puncti.

Adhuc contra Xenocratem sermo demonstrat, quod vnitates ex quibus aīa constat puncta sunt, q̄m punctus est vnitas sine positione, sed vnitates animæ positionem habent, nāque sunt in corpore, qua de causa puncta sunt: similiter puncta sunt vnitates positionem habentes, ꝙ si puncta sunt vnitates, & vnitates puncta, in toto aūt corpore sunt puncta, vtrum vnitates quæ faciunt aīam, siue puncta cum punctis siue vnitatibus, quæ sunt in corpore, in quo est aīa, sunt eædem, an diuersæ? ꝙ si aliæ sunt vnitates animæ ab vnitatibus corporis, q̄n anima ipsa sit in corpore, puncta aīæ cum punctis corporis cohærent: punctus autem puncto cohærens vnum punctum facit, nam si impartibile cum impartibili componatur, fit impartibile. ꝙ si vnum aīæ punctum alij corporis puncto cohæret, & nihil magis ex ambobus fit, quid prohibet plures aīæ punctos eidem corporis puncto cohærere? nā que infinita impartibilia composita magnitudinem minime faciunt, quare fieri id potest, vt oia animę puncta vni corporis puncto cohęreant. quæcūque autem puncta cohærebunt, ea punctum vnum facient. quare in puncto suūpsius erit aīatum corpus, inquantum omnia animæ puncta cohæserunt, neque aliquod impossibile suppositio ipsa habet. nam si numerus est aīa, ꝙ idem est, ac si diceremus, punctorum distinctorum cumulus, accidit autem ꝙ infinita puncta vni, & idem puncto cohæreant, vt centrum circuli, in quod linearum circūductarum termini conducuntur: contingens erit etiam ꝙ oīa puncta ex quibus anima constat, vni puncto corporis cohæreāt, illud autem contingens est cuius, cum non sit necessariū, sed positum, nihil euenit impossibile: at vero si numerus est anima quod est, ac si dicam, multitudo punctorum, continget, vtique quod oēs puncti vni corporis puncto, actu quidā distincti cohæreant, hoc autem sequitur ꝙ in puncto vno corpus animatum est, ꝙ quidem fieri non potest. nāq; totum viuit, & aīatum est, non igitur est aīa numerus. hanc. n. suppositionem hoc absurdum secutum est, atque aliter id acciderit, ꝙ aīa sit vnus punctus, licet etiam quispiam non hoc supposuerit, omnia animę puncta vni corporis puncto cohærere, sed vnum aīalę punctum vni corporali puncto cohærere. at neque sic absurdum hic sermo effugiet, nam sic etiam necesse est non idipsum totum corpus aīatum esse, sed in quibusdam in se punctis, omnino autem neq; ipsum esse aīatum corpus. omnino autem puncta, non corpus, quare aīæ es puncti sunt in corporis punctis. non autem corpus, & puncta, quæ sunt in eo, sunt idem quemadmodum neq; est idem dicere terminum, & terminatum nullum est igitur anima tum corpus, ꝙ si animæ puncta eadem sint cum punctis corporis, omne aūt corpus puncta habeat: id sequitur ꝙ omne corpus aīatum sit, siquidem igitur vnitates quæ sunt in corpore diuersæ sunt & puncta, vnitates, & puncta de eodem dic t, videlicet de punctis corporis. dixit. n. ꝙ puncta sunt vnitates habentes positionem, si igitur, inquit vnitates, siue puncta, quæ sunt in corpore, diuersæ sunt ab vnitatibus, siue punctis aīæ, locum puncti vnitas occupabit, vnitas videlicet aīæ locum puncti corporis occupabit. cōius autem locum puncti dixit, quia quod est indiuisibile, non est in loco, sed dixisse potest aīalis puncti locum, ipsum, ꝙ est in corpore punctum.

Atqui quid prohibebit in eodem esse, si duo & infinita sint? quorum enim locus indiuisibilis est, & ipsa.

Habet suppositio ꝙ consentaneum est nā si duo puncta conuenerunt ex necessitate, vnde puncta aīæ, quæ sunt in corpore, oīno cum punctis corporis cohæreant, quid prohibet, & plura, & oīa in idem cōuenisse? Quare vel in vno puncto corporis aīatum erit ipsum animal, vel oīa animæ puncta vni corporis puncto cohærebūt, vel in vnoquoq; eorum, quæ sunt in corpore punctorū animal ipsum habebit aīam, vel etiam infinita erunt in corpore puncta, vel omnibus aīæ puncta cohærebunt, & sic in animali erunt infinitæ aīę. erit autem sic & ipsum infinitum, vel oībus, neq; erit totum idipsum animatum corpus, neque oīno (quemadmodum dictum est) animatum. nam quorum locus est indiuisibilis, & ipsa. q̄m dixit nihil prohibere in eodem puncto corporis infinita animæ puncta cohærere adeo, vt vnus punctus aīa fiat, hoc ipsum confirmare vult. Si n. innumerabilium punctorum locus aīæ punctus est, idem punctus corporis, his autem ipse punctus indiuisibilis, infinita. f. puncta cohærentia cum vno corporis puncto erunt indiuisibilia. nam quemadmodum se locus habet, ita se habent ea, quę sunt in eo, quapropter vnus erit aīa punctus, & vno in puncto ipsum corpus animatum.

Quod si quæ sunt in corpore puncta sunt, ipse numerus animæ, uel si qui ex his, quæ sunt in corpore, punctis, numerus est anima, cur non omnia animam habent corpora? puncta enim in omnibus uidentur esse, & infinita.

Hæc est altera diuisionis pars. id enim diximus, ꝙ vel eadem sunt animæ puncta cum punctis corporis, vel diuersa: cum igitur habueris ea esse diuersa, tunc quod reliquum est ante oculos ponitur. cum igitur dixeris ꝙ puncta, quæ sunt in corpore ipse est numerus aīæ, in id quod

manifestius est sermonem repetit. non.n.puncta numerũ esse animæ dicebant, sed numerum eorum, quæ sunt in corpore, punctorum esse animam, si idem supponerent esse puncta animæ cum punctis corporis.

Adhuc autem quõo possibile est separare animas, & absoluere à corporibus, siquidem non diuiduntur lineæ in puncta?

Xenocrates veluti is, qui esset Platonis discipulus, a corpore separabilem esse aĩam dicebat, quo patet ipsum, nõ hunc, numerum cognitum ipsam dixisse. quo.n.modo fieri potest numerum per se esse nisi per analogiam: ad id autem ꝙ apparet Aristo. occurrens ait. si anima separabilis est, & puncta a corpore separari non possunt: id sequitur ꝙ anima non est numerus. id enim sequeretur, si diceremus numerum, vt etiam puncta diceremus, numerus.n. sunt vnitates, quę positionem habentia puncta sunt. id autem fieri non potest, vt puncta, quæ sunt in corpore separentur, quia non in puncta lineæ diuiduntur, quemadmodum neque superficies in lineas, neque corpora in superficies, linea nãque lineæ pars est, punctus vero lineæ terminus est. quæ autem diuiduntur, in partes, non in terminus diuiduntur. non enim terminus ab eo cuius est terminus, separari potest.

Accidit autem, quemadmodum diximus, partim quidem hoc idem dicere his, qui corpus subtilium partium ipsam ponunt: partim uero ut Democritus moueri inquit ab anima. proprium hoc absurdum. si quidem enim est anima in omni sentiente, necessarium est in eodem duo esse corpora, si corpus aliquod anima sit. his uero, qui numerum dicunt, in uno puncto, multa puncta esse, uel omne corpus animam habere: nisi differens aliquis numerus adueniat, & alius quidam eorum, quæ sunt in corpore punctorum.

Hæc inquit absurda Xenocratis opinionem sequũtur partim quidem illorum opinionem, qui corpus aliquod subtilium partium esse aĩam dicunt, partim vero Democriti opinionem absurdum sequitur. illi n.animam exile quoddam corpus esse dicebant, vt oĩno posset per corpus procedere, & aĩatum totum per totum faciens mouere. quare iuxta illos, si aĩa cum sit corpus, per totum procedit corpus, & aĩatum totum per totum faciens mouet, duo corpora erunt in eodem, quod quidem absurdũ est. hoc igitur absurdum his etiam. qui illam numerum dicebant, accidebat. nam si aĩæ vnitates aliæ essent cũ punctis corporis, hoc sequeretur, ꝙ oĩa animæ puncta cum vno corporis puncto cohærere possent. Sic igitur communicant aliter etiam sic vnitates ex quibus esse animam Xenocrates supponebat, aut corporeæ sunt, & numerabiles, aut non corporeæ, neq; numerabiles, sed impartibiles, & numerantes magis. omne.n. numerus corporeus, omnino numerabilis est: at numerans, incorporeus. simpliciter igitur, aut sunt vnitates aĩæ corporeæ aut non, sed sunt impartibiles, ꝙ si corporeæ sint, id quidem sequitur, vt corpus per corpus procedat, & idẽ eueniat ꝙ his, qui corpus subtilium partium aĩam esse dicunt. Quod si sint impartibiles, in eadem absurda, quæ Democriti opinio descendit, res ipsa deducetur, si quidem & ille cũ atomis corpus mouebat, non quod ad q̃titatem molem habeant vel simplr̃ molem, sed quia numerus esset. Dictum est autem ꝙ non solum ex numeris atomis esse animam Democritus dicebat (sic.n quæcũq; contingebant atomi animam faciebant) verum cum mole sphæricæ figurata. non.n.fieri id potest vt sine mole figura sit, molis.n.terminus est figura. hæc igitur, si non eadem sint aĩæ puncta, cum punctis corporis. Quod si sint eadem puncta aĩę cũ punctis corporis id sequitur vt omne corpus aĩatum sit, magis autem consentaneum est, vt ipsi primum supponant, siquidem non omne aĩatum dicebant. Sic igitur idẽ absurdum sequitur & eos, qui aĩam subtilium partiũ corpus esse dicunt, & eos, qui numerũ eam esse volunt aliud etiam absurdum sequitur, ꝙ his, qui numerum eam esse dicunt, cum Democrito cõe est, in superioribus.n.demonstrauit nihil differre vtrum dicamus sphęrulas paruas mouentes simul trahere corpus, an numerum. neque.n quia sint hæ quidem magnitudines, illæ vero vnitates impartibiles, propterea motus ipsi fiebant, verum q̃titate ipsa. quaœ ꝙ absurdum alterum sequitur, id quoq; reliquum sequetur. multa aũt propria absurda sequebantur & opinionem Xenocratis, & Democriti, igitur quæ erant alterius alterum sequebantur, quæ autem sint ea in superioribus dictum est. Accidit aũt quemadmodum diximus partim quidem hoc idem dicere, hoc idem non ad opinionem, sed ad absurdum, ꝙ sequitur referens protulit. non.n.de aĩa eadem dicebant, verũtamen in eadem absurda deueniebant. partim vero, vt Democritus moueri inquit ab aĩa, proprium hoc absurdum, ꝙ aĩam moueri Democritus dicebat, hoc cum Xenocrate cõicabat, vterque enim ipsorum dicebat, Alter quidem motas vnitates mouere aĩam, alter vero atomos. hoc igitur communicantes cõe hoc absurdum sequens habebunt, ꝙ absurdum est. q̃tum ad opinionem dicentium aĩam exile corpus quoddam esse Xenocratis, & Democriti proprium est. in hoc igitur communicabant, differebant aũt ꝙ alter quidem numeros dicebat, alter vero corpora atomos, siquidem.n.est anima in omni sentientium corpore, necessarium est in eodem duo esse corpora, si corpus aliquod anima sit. per hæc Xenocratis, & eorum qui subtilium partium corpus esse dicebant, cõionem demonstrat. nam eorum inquit, qui corpus exile dicunt, hoc est consequẽs, ꝙ corpus per corpus procedit, si quidem oporteat aĩam per totum corpus procedere, quo totum sit aĩatum corpus, totumq; moueatur. ꝙ si quispiam dicat aĩam posse existentem in vacuis corporis, ipsum mouere, veluti ea, quæ sunt in vasculis, maxime si non quidem erit in corpore. illi.n.adiacebit, non in toto erit. q̃uo igitur totum animatum erit? præterea si extrinsecus adiacens non ipsum animatum facit, neque intus id faciet.

Contingitq; ipsum corpus moueri animal ab numero, quemadmodum quoque Democritum diximus ipsum mouere. quid.n. refert sphæras dicere paruas, an unitates magnas? uel omnino unitates agitatas, utroque enim modo necesse est mouere ipsum animal, quia mouentur ipsæ.

Xenocratis, & Democriti per hæc opinionem comparat. eadem inquit absurda his quoq; contingent. vtrique enim moueri corpus dicebant, ꝙ atomi, vel vnitates mouerentur, quæ aũt hos absurda sequuntur, ea non induxit, vt qui nunc eadem dixerit. videlicet ꝙ vel ab seipsis mouentur, vel ab aliis quæ igitur differentia est vnitatis vel ad seipsum, vel ad aliam? vnitates.n.potentia, & atomi Democriti sunt, quia non quatenus erant cõtinuę mouebantur, sed inquantum diuisa q̃titas, vt numerus. volens autem has opiniones inuicem contingere, sphæras quidem paruas, vnitates autem magnas appellauit. nam si de sphæris continuum tolles, puncta vel vnitates de magnitudine abstractæ erunt, etsi puncta vel vnitates magnitudinem assumerent, eæ erunt, quales quoque Democriti sphæræ erant, videlicet vnitates magnæ, vel omnino vnitates. Quoniam cum vellet ostendere nihil ad mouendum conferri, neque atomis magnitudinem, neque vnitatibus impartibile, paruas dixit atomos, & vnitates magnas, vt ostenderet hoc nihil interesse, ideo subintulit, vel omnino vnitates.

His quidem qui coniunxerunt in idem motum atque numerum, hæcq; accidunt, & multa alia huiuscemodi.

Dictorum conclusio hęc est. demonstratur enim ꝙ nõ dicta solum absurda, verum etiam alia multa eos consequuntur. quæ nam autem sint, infert.

Non.n.solum definitionem animæ impossibile est talem esse, sed etiam accidens. id autem patet, si quis conetur ex hac ratione affectus, & operationes animæ assignare, uelut considerationes, sensus, uoluptates, mœstitias, & quæcunque alia sunt istiusmodi. quemadmodum enim diximus prius neque uaticinari ex ipsis facile est,

Cum probauerit id esse impossibile quod animę sub-

stantiæ sit diffinitio ab Xenocrate data ratio, ꝙ.s. anima sit seipsum mouens numerus: deinceps ostendit, ꝙ neq; eorum quicquam, quæ animam sequuntur, & ipsi adsunt affectus, & operationes, seipsum mouens numerus esse potest. affectus nāque animæ sunt considerationes, tristitiæ, voluptates, timores, & talia. quid igitur seipsum mouens numerus dici potest? nec quidem quispiam, nisi verisimili vtatur ratione, vaticinabitur quō numerus motus cogitatio erit, aut quō sensus, aut quō tristitia, & in reliquis similiter: alio etiam modo, si numerus seipsum mouens est anima, quia differentes animæ partes, vel potentiæ sunt, eundem numerum non esse aīæ potentiam necesse est. Qualis igitur numerus erit rationalis aīæ pars? atque huius differentes potentiæ? qualis cogitatiuæ? qualis opinatiuæ? & circa eam partem, quæ ratione caret, qualis erit numerus imaginatiua, vel sensitiua, vel aliorum quodpiam, ꝙ vere quidem facile fingi non pōt? & hæc quidem ad ea, quæ dicta sunt absurda Xenocratis opinionem sequuntur.

Tribus autem modis traditis, per quos definiunt animam, alij quidem maxime motiuum enunciauerunt, quia moueat seipsam alij: uero corpus, subtilissimarum partium, aut maxime incorporeum aliorum. Hæc autem quas dubitationesq;, & contrarietates habent, pene percurrimus. restat ut consideremus quomodo dicatur, ex elementis ipsam esse. dicunt.n. ut sentiat quid sit eorum, quæ sunt, & unumquodq; cognoscat: sed necessario accidunt multa, & impossibilia huic rationi.

Quæ dicta sunt, ea concludit, vt quod reliquum est, id apponat. dixit.n. ꝙ ex his, qui de anima dixerunt, alij quidem in motiuum eius respexerunt: alij vero in cognitiuum: alij autem in id, ꝙ subtilium partium corpus dicebant, aut incorporeum. postquam igitur eos, qui in motiuum eius, aut in incorporeum respexerunt, confutauit, nunc in reliquum descendit. ipse.n. quoque vult illam mouere, & sic qui respexerunt in hoc, eos admittit, quemadmodum etiam eos, qui in cognitiuū, & in incorporeum mentem habuerunt. quæritur autem, de his quidem qđ quia moueretur, sic mouere dicebant, de illis vero, quia imaginati incorporeum rationem non apprehenderunt, sed subtilium partium corpus ipsam esse dicebant, hæc autem quas dubitationes, & contrarietates habent, pene percurrimus. id enim eos, qui maxime motiuum, & eos qui subtilissimarum partium corpus eam esse dicebant, sequebatur, & quod per corpus, corpus procederet, & qđ ab anima si moueretur corpus, vt ab argento viuo lignea Venus. sic autem id sequebatur, ꝙ iterum in mortua corpora ingrediens, ea mouere posset, & quod ipsa anima non esset animali causa stationis. Rationes autem, quæ dictæ sunt ad id, quod sese moueat, manifestæ sunt. id igitur restat, vt qui in eius cognitiuum respexerunt illi reprobentur, qui ex elementis entium illam constare dicebant, quo simile simili cognosceret, q̄ sententiam multa impossibilia sequi dicit.

Ponunt.n. cognoscere simili simile, ueluti si animam res ipsas ponant. non sunt autem sola hæc, multa autem, & alia, magis autem fortasse infinita numero, quæ ex his sunt. ex quibus igitur est unumquodq; horum, sit cognoscere animam, atque sentire, sed ipsum totum quomodo cognoscet, aut sentiet? ut quid Deus, uel homo, uel caro, uel hos, & similiter quodcunq; aliud ex compositis? non.n. quomodocunq; sese habentia elementa horum unūquodq; est, sed ratione quadam, & compositione, quemadmodum dicit etiam Empedocles os ipsum.

Qm̄ cognitiuam speciem animam ipsam habentem potentiam dicunt, & simili simile cognosci: ideo fere dicunt omnia, quæcunque sunt, aīam esse: sed vt absurdum fugientes hoc ipsum, ex elementis eorū, quæ sunt ipsam faciunt, at hanc ipsam sniam impossibilia multa sequuntur, nam si simile cognoscit simili, ea etiam cognoscit, ex quibus ipsa componitur, dico autem elementa, & existentium principia: at in his, quæ sunt principia, & elementa, sola non sunt, verum multa, & infinita numero præter principia, & ex ipsis composita, sunt, quæ quidem & inuicē, & ab principiis differunt. quō igitur hæc ipsa cognoscet? ex quibus igitur sunt hæc, ipsa cognoscet, videlicet elemēta, sed non ipsa, quæ sunt ex elementis: cum quali enim compositione vnumquodq; horum compositum est, si eius compositionis non sit particeps anima, nequaquam cognoscet, si quidem simile simili ipsum cognoscit: quod autem vniuscuiusq; ratio compositionis propria est, hoc ipsum fidem faciens in mediū ponit, & Empedoclis hoc authoritatem declarantem affert. Quare si ea aīam ipsam cognoscere oporteat, id etiam opus est, vt ipsarum compositionum rationes habeat, quibus quidem si caruerit, non ipsa cognoscere poterit. quāobrem in Timæo Platoni non satis fuit ex elementis aīam facere, sed eius etiam compositionem per numeros harmonicos facit. Quod si elementa, ex quibus res in anima sunt, & rationes compositorum, per quos componitur, necesse rursus est oēs res esse animam, nam si elementa hominis in anima sunt & horum compositionis rationes, id sequitur, quod homo anima sit, & simīr in saxo, & in reliquis, nihil.n. vnūquodque rerum aliud est, nisi cum quadam compositione elementa. nam si rationes compositionis elementorū, vt forte sequi altera, vel alia quæcunque sit, per se ortæ essent, vtque credulitatem figmentum haberet, ꝙ habēs elementa anima, habens autem rerum quoque rationes, cognosceret hoc modo ea, quæ composita sunt, sed qm̄ rationes compositionum sunt in elementis compositis, omnino necesse est vt is, qui in aīa esse elementa dicat, esse aūt & rerum compositionis rationes nihil aliud dicat, nisi ꝙ ipsæ res in aīa sunt, vt equus, & saxum, & reliqua, hoc autem dicere non oportet quia absurdum est. infinitæ aūt, inquit, sunt res, non naturæ, sed nobis vel si non est hoc ideo sunt infinitæ, quia semper infinitæ fiunt.

Terra autem concinna cauis in pectoris Aegler,
Et fluxas binas cepit de partibus octo.
Bisq; duas ignis, sunt ossa hinc candida facta.

Nihil igitur utile est esse elementa in anima, nisi & rationes insint, & compositio: cognoscet enim unumquoque simile ipsum, os autem, aut hominem nequaquam, nisi hæc ipsa inerūt: hoc autem q impossibile sit, non oportet dicere. Quis.n. dubitauerit an sit in anima lapis, uel homo? similiter autem & bonū, & non bonum? eodem quoque modo in aliis.

Qm̄ de carnibus his meminit ad faciendam fidem qđ secundum quandam compositionis rationem res ipsi faciebant, si quid illis inferat verbis consecuturi sumus, de ipsis pauca quædam dicere opus est in ossium gn̄ationem. partes octo sumit Empedocles, quarum quidē quatuor ignis, duæ autem terræ. aeris vero, atque aquæ duæ vna. aeris, & vna aquæ sunt. ita autem si octo dicamus, illud scire debemus, ꝙ in existētium gn̄ationem numeros harmonicos Pythagorici sumebant, in ossium igitur generationem sumit octo, quia octo primus cubus est, terræ aūt figuram cubicam tribuunt, non quia terræ figura sit cubica, sed propter eius immobilitatem. ꝙ igitur ossa terrena sunt, ideo in eorum gn̄ationem cubum merito assumpsit ex harmonicis autem numeris cubus componitur, habet.n. latera duodecim, octo angulos, superficies sex. si ergo duodecim conferantur ad octo, rationem sequialteram habent, si vero ad sex, duplam, sed octo ad sex habet rationem sequitertiam. rationes autem harmonicas faciunt hi numeri, ratio.n. dupla eam, q̄ diapason dicunt, harmoniam facit. vocatur autem diapason, ꝙ ex sesquialtera, & sesquitertia ratione componitur, nam quando chordæ sic se habent, vt prima ad secundā sesquialteram rationem teneat, secunda vero ad tertiam sesquitertiam, tunc ad tertiam prima duplam rationem tenebit, quemadmodum duodecim se habet ad sex. diapason igitur vocatur, vt ea, quæ omnes harmonicas rationes habet, quæ autem est in sesquitertia ratione harmonia, ea diatessaron vocatur, duæ enim ponantur. latera igitur in subiecto cubo sunt ab A vsque ad M, anguli vero ab N vsq; ad V.

ꝙ autem pertinet ad superficies, id esse. 6. manifestum est, cum.n. tres dimensiones sint, vnaquæq; duos terminos habet, q autem octo sit cubus, id patet. cubus est enim q tres dimensiones habet æquales longitudinem, latitudinem, & profundiatem, sic autem mẽsuratur, accipiamus vnum dimensionis latus, & id in se multiplicemus, vt si latus vnumquodq; habeat trium vlnarum, vnum in se multiplicemus dicẽtes ter tria nouem, deinde rursus in id, ꝙ factum est, latus multiplicantes ter nouem viginti septem solidarum vlnarum cubum esse dicimus. sic igitur & in numero, quando.n. tres numeri æquales in se multiplicati fuerint, q fit ex illis cubus est, vt bis duo quatuor, & bis quatuor, octo. Quamobrem definiunt ipsum dicẽtes cubum esse numerum æqualem æqualiter æqualem. rursus etiam qui tetragonum numerum fecerit, si in tetragonum multiplicamus fuerit, is cubum facit, omnis aũt numerus in se multiplicatus tetragonum facit, bis duo, quatuor, & bis quatuor octo (Terra aũt concinna) concinnam dixit, vt quæ cubita est, nãque ex harmonicis numeris cubus constat (in cauis pectoris) pro in cauis latis, nam pectora aliis partibus ipsius aĩalis latiora sunt. quemadmodum autem Vulcanum poeta fingit in fornacibus æs, atque aurum, & reliqua fundentem, sic & ipse Empedocles fornaces cauas terræ supponit. (Aegles, & fluxus binas cepit de partibus octo.) dicit autem duas aeris, & aquæ partes terræ iniectas esse. per fluxum autem, ꝙ nomen a fluo deriuatur aquæ, & aeris liquidum signat, per illud autem, ꝙ ait ægles, transparens ipsum notat. Aegle enim splendorem signat, bisq; duas, inquit ignis, reliquæ igitur duæ terræ erunt, quot aeris, & aquæ, partes terræ iniectæ, sic diuisim accepit, & in cauis commiscit, sed quia ossa arida, atque alba sunt, iõ terrę, atq; ignis plus accipit, duas quidem terræ partes, ignis vero quatuor, ignæ nãque substantiæ albũ tribuunt, vtriusque aũt liquidarum substantiarum. s. aeris, atque aquæ a... partem vnã item aliter, si opus erat, vt numerus octo in numeros harmonicos diuideretur, non id poterat fieri vt in alios, quam in quos diuisus est, diuideretur, cum enim in quatuor diuidi oportebat, vt vnicuique elementorum quædam pars tribueretur, inæqualia autem non oportebat ob dictam rationem, relinquebatur igitur vt vel in duas ternitates, & duas vnitates, vel vt ipse partitus est, diuideretur, verum rationem harmonicam duæ ternitates inuicem non hñt, quemadmodum neque duæ vnitates, ibi sane plures habitus harmonici sunt, etenim ad vnitatem quaternitas, & duitas ad vnitates harmonicam rationem seruat.

Preterea autem cum multipliciter dicatur id, quod est, significat enim hoc quidem quid, illud uero q̃tum, uel quale, uel aliqđ aliud ex diuisis prædicamentis, utrum ex omnibus erit anima, an non? at non uidentur communia omnium esse elementa, non igitur quæcũq; sunt ex substantiis, ex hisce solis? quomodo ergo cognoscit aliorum unumquodque? an dicent uniuscuiusque generis esse elementa, & principia propria, ex quibus anima constet? erit igitur & quantitas, & qualitas, & substantia, sed impoßibile est ex quantitatis elementis substantiam esse, & non quantitatem, dicentibus, quidem quod ex omnibus, hæcq;, & huiuscemodi alia accidunt.

Si simili simile cognoscit, necesse est ipsam ex elemẽtis eorum, quæ sunt, esse, qm̃ inquit multa sunt entia, diuiduntur autem in decem prædicamenta, cognoscit autem omnia, quæcunque sunt, anima. vel necesse est decem prędicamentorum cõia quædam esse principia, & elemẽta, ex quibus anima existens, quæcunque sunt, oĩa cognoscet, vel cum principia cõia non sint, sed vniuscuiusq; prędicamenti propria principia veluti substantiæ, materia, & forma, quantitatis autem siue continua quantitas, & discreta, siue punctus, & vnitas, punctus.n. continuæ q̃titatis principium est, discretæ vero vnitas, & simili mõ cum sint aliorum vniuscuiusq; principia quædam. Prædicamentorum autem nunc principia dico, quæ elementa, ... et simul constituta sunt, quemadmodum quoq; lapidis fortasse principium, & sub̃a est, quatuorq; etiam sunt elementa, aut igitur ex omnibus prædicamentorum principiis erit, aut ex his, quæ substantiæ sunt. ꝙ si de substantiæ principiis erit anima, quõ aut quantitatem, aut qualitatem aut alia prædicamenta cognoscet? ꝙ si ex principiis q̃titatis erit, aut ex aliquo alio præter sub̃am, quomodo ex principiis q̃titatis substantia fit? nam si anima substantia est, & econuerso. quõ reliqua prædicamenta cognoscet? ꝙ si ex oĩbus prædicamentorum principiis, ipsa quidem, & sub̃a, & quantitas, & qualitas, & vnumquodque ex aliis prædicamentis erit, sed hoc nequaquã fieri potest, quia q̃titatis elementa quãtitatem faciunt, & qualitatis qualitatem, & in reliquis simili modo, sed impossibile est vt aĩa, cum sit substantia, q̃titatem, aut qualitatem faciat. Qđ si quispiam dicat aliud quidẽ eius esse substantiam, aliud vero q̃titatem, aliud autẽ qualitatem, & aliud vnumquodq; aliorum, is mihi dicat quõ ex his vna erit aĩa: ex his enim nullum compositum fit vnum, præterea autem si eiusdem generis erit aĩa ipsa sibi, qualem animæ particulam, aut potentiam quali prędicamento reponemus fingere impossibile est. id igitur relinquitur vt cõia decem prędicamentorum elementa esse dicamus, de quibus fieri non potest vt sit anima, nullum nãque est decem prædicamentorum cõe genus, sed ipsa sunt inter se diuisa, neque cõi vlli generi coniuncta, de ipsis nãque ens æquiuoce prædicatur. ꝙ si quispiam dicat esse & quantitatem quandam, & qualitatem cum substantia coniunctam adeo, vt possit existens substantia accipi, & quantitatis, & qualitatis, nãque ignis vt corpus existens habet consubstantialem, sibiq; formam facientem trinam dimẽsionem. vt ignis autem calidam, atq; aridam qualitatem tenet. ad hoc igitur dicamus quod etsi hoc esset, vellemus id scire, quõ quæ sub reliquis prędicamentis continentur res ipsa cognoscet? deinde etsi quędam quantitas, & qualitas est quandam substantiam informans, attamen hoc vt accidens quãtum, & quale ꝙ accedit, & recedit ab eo, nisi ex principiis quantitatis, & qualitatis extiterit nequaquam cognoscet. Dicentibus autem, inquit, ex principiis eorum, quæ sunt, esse animam, hæc accidunt absurda. prętera etiam ex dictorum similitudine multa alia, quæ eos consequuntur, inueniri possunt.

Absurdum autem est dicere quidem impatibile esse simile ab simili, simile autem sentire simile, & cognoscere simili simile. senitre autem pati quoddam, & moueri ponunt atq; similiter intelligereq;, & cognoscere.

Illi inquit ponunt simile non pati ab simili, ꝙ & verũ est. non.n. ꝙ aridum est ab similiter arido patietur, neque humidum ab similiter humido, neq; ex aliis aliquid. nam si lucerna ab lampade magna extincta patitur, non vt simile, sed vt dissimile patitur, velut a fortiori imbecillior. ꝙ si ab simili simile non patitur, quõ rursus inquiunt qđ ab simili simile cognoscitur? nam cognoscens faciente cognito patitur, & sensibile facit in sensorium disgregans ipsum, vel congregans, vel simplr mouens, & cognoscẽs a cognobili mouetur, vt illis etiam vr̃. nam sentire aĩam, ipsi moueri dicuntq;, quamobrem si ab simili simile, non patitur, facit autem & patitur cognitũq;, & cognoscens, id sequitur ꝙ ab simili simile non cognoscitur. ipse etiam in libro de g̃natione & corruptione ait, quodcũq; a quocunque non pati, neque enim penitus dissimile facere ad dissimile, neque omnino idem esse, sed oportere agens, atque patiens partim quidem simile esse, partim vero dissimile, potentia quidem simile, actu vero dissimile. facit enim in frigidum calidum, cum quidem potentia sit calidum, actu vero frigidum. quãuis autem valde calidum in medioeriter calidum faciat, non tamen vt calidum facit, sed vt frigidum, ꝙ enim minus est calidum, frigidi particeps est. igitur ex his inducit eos sibiipsis contraria dicere, qui simili simile cognoscere animam dicunt, quiq; simile ab simili impatibile esse volunt.

Multas autem dubitationes, & difficultates cum habeat dicere, quemadmodum Empedocles, q corporeis elementis unam

queque cognoſcuntur, & aduerſum ſimile, teſtatur nunc dictũ: quęcunque enim inſunt in animalium corporibus ſimpliciter terrę, ut oſſa, nerui, pili, nihil ſentire uidentur, quare neque ſimilia, quiquam oportebat.

Hoc dicere ꝙ ab ſimili ſimile cognoſcitur, vt ait Empedocles, terra etenim terrã vidimus: & ſi hoc alius quiſpiam dicit, multas quidem dubitationes, & abſurditates habere iam probatum eſt, maxime aũt confutabitur ab eo, ꝙ nunc eſt dicendum, nunc.n. dictum dicit, pro dicendum eſt. id enim ſignat hæc coniunctio, cauſalis n. quæ ſubinducitur ſic, quæcũque.n. ſunt, & reliqua. nam ſi propter hoc terra etenim terram vidimus, quia ab ſimili ſimile cognoſcitur, oportebat vt quæ terræ magis eſſent propinqua, ea magis terram cognoſcerent, at contrariũ nunc eſt, nam quæ ſunt in nobis magis terræ participantia.ſ. pili, & oſſa, & vngues, cum ſenſu penitus careant, nullo mõ (vt patet) ſimilia ſentiunt, atqui, ſi ab ſimili ſimile cognoſcitur, oportebat vt ea ſentirent, & magis ipſam terrã cognoſcerent, non eſt igitur ille ſermo verus. ꝙ ſi quis nũc, & iam dictum interpretetur, ad id, ꝙ continuate dictum eſt, accipi poteſt. hoc.n. ꝙ ab ſimili ſimile pati non poſſit, atque ſentire eſſe, vt etiam ipſis vr̃, pati aliquid, & moueri, maxime arguit eum ſermonem, quo ſimile ab ſimili cognoſci dicitur. Verum (quemadmodum dixi) quia inſert enim coniunctionem, magis eum hoc nunc dictum, ad ea, quæ inducuntur, dicere putemus.

Præterea autem unicuiq; principiorum ignorantia magis, quam intellectio aderit, cognoſcet.n. unum unumquodq;, multa autem ignorabit, omnia nãque alia.

Nam ſiquidem terra terram vidimus, vndaq; vndas, id ſequitur ꝙ vnumquodq; principiorum ſi cognouerit vnum, plura ignorabit: quare ignorantiæ magis q̃ cognitionis elementa cauſa erunt, hoc aũt argumentum nõ in abſurdum, ſermonem ferre videtur, ſed illud dicere ſolum ꝙ hanc opinionem ſequitur. Quid.n. eſt ab hoc abſurdum, ſi vnumquodque vnum cognouerit, at ignorabit alia? etenim ſi rangibile tactus cognoſcit, at viſibile, & audibile, & odorabile, & guſtabile ignorabit, & alij ſenſus eodem modo. ſed abſurdum, ꝙ eſt in concordia, demonſtrare magis hoc argumentum videtur, de qua cõcordia, quæ ſequuntur inducit, & ideo in elementis aliorum præſumptum eſt, vt quod in concordia conſequens eſſet, illud induceret.

Accidit autem Empedocli etiam imprudentiſſimum eſſe Deũ, ſolum enim elementorum unum non cognoſcet, ipſam contentionem: mortalia uero omnia eam cognoſcunt, ex omnibus enim eſt unumquodque.

Hoc etiam inquit abſurdum Empedoclis opinionem ſequitur. ꝙ illi Deus omnibus concretis mortalibus imprudentior erit. cum nãque omnia ex quatuor elementis compoſita ſint, atque etiam ex concordia, & diſcordia, eſſeq; ea de cauſa cognoſcant omnia, ꝙ omnium principia habeant, Sphærus, quem Deum vocat Empedocles, diſcordiæ minime particeps ipſam diſcordiam non cognoſcit, ſic nãque illi ex concordiæ continentia cõtingit, mortalia vero cum ſint ex oĩbus elementis, omnia cognoſcũt, ea de cauſa ait: Terra etenim terram vidimus, & amore amorem, & diſcordia diſcordiam duram. quidam vero in concordia Deum interpretatı ſunt, quia Deus quem dicit (is autem illi concordia eſt) diſcordiam, veluti quæ cõtraria eſt, haud cognoſcit. vnde illorum compoſitorum, quæ hanc ipſam diſcordiam cognoſcunt imprudentiſſimus erit. Qd̃ ſi quiſpiam dicat, ꝙ neque reliqua elementa ipſam cognoſcent, is etiam ſermo abſurdior eſt, at concedamus alia elementa cognoſcere concordiam, quę in ſe horum vnumquodq; habeat, vt & ipſa cognoſcat. & ſi quis hoc concederet, elementa eſſe inter ſeſe, diſcordiam ſane in ſe non continebunt. ſic.n. ſimul contraria erunt, ꝙ quidem fieri non poteſt. ꝙ autem in Sphæro interpretantur, id accommodatius uidetur: bene etiam Alexander notauit id eſſe argumentum probabile, non.n. Deus imprudentior eſt, cum peiorum comprehenſionem non habeat, nãque melius eſt ipſa meliora ſola comprehendere, quæ autem peiora ſunt ignorare.

Omnino autem quá de cauſa quæ ſunt omnia animam non habent? quoniam omne aut eſt elementũ, aut ex elemento uno, aut ex pluribus, aut omnibus. neceſſarium enim eſt unum quid cognoſcere, uel quędam, uel omnia.

Id ſane, nam ſi demẽta ſunt anima, omnia autem, quæ ſane, ex elementis ſunt, at omnibus, aut quibuſdam, aut vno, veluti glacies ex vna aqua: oportebat oĩa animata eſſe, & ſenſitiua, & vnumquodq; compoſitorum corporum vel oĩa cognoſcere, quæ ſunt, ſi ex omnibus eſſet, elementis: vel quædam, ſi ex quibuſdã: vel vnum, ſi non eſſet compoſitum, ſed ex vno elemento veluti glacies.

Dubitauerit aũt quiſpiam quid nam ſit uniens ipſa, materia enim uidentur elementa eſſe, maxime.n. præcipuum illud eſt, ꝙ continet, quicquid nam ſit, animam autem eſſe quid melius, & dominans impoſſibile eſt, at etiam intellectu magis impoſſibile.

Qm̃ animam ex elementis conſtare dicebant, ea autem diſcreta ſunt, & materiei rationem retinent, ſiquidem non ſimpliciter elementa aĩam dicebant, ſed ex elementis qd vniens; inquit hæc elementa, quæ in animæ gñatione conueniunt. ꝙ ſi vna cum ſit anima ex pluribus ex elementis, ꝙ igitur eius vnionis cauſa erit, id quidem erit anima. in quibus vero aliud quidem continens eſt, aliud vero contentum, in iis, ꝙ cõtinet, id primum natura eſt, & pulchrius eo, ꝙ continetur. quare ſi in compoſito aĩa eſt continens, & præcipuum, quando.n. illa abiuerit qd̃ compoſitum eſt, illud intercidit, ꝙ autem continet, illud idem imperat natura, anima igitur ipſa dominatur, elementa autem quæ ex aĩa vnionem, & continuitatem habent, ea ſm̃ tenent ordinem: quare anima magis, q̃ elementa, primigenia eſt, etenim in iis, quæ ſunt ex materia, & forma, ꝙ primigenium magis eſt, & natura primum, illud eſt forma. nãque propter formam materia eſt, ſiquidem forma eſt, cuius gratia eſt materia, & materia, quæ ſit cauſa ipſius formæ, quę vt ſuſcipiatur, ipſius aptitudo materię paratur, in animatis autem anima ipſa forma eſt, anima igitur natura primum eſt. At illi elementa oĩum eſſe principia dicunt, & eius, ꝙ animam continet elemẽta contenta dicunt eſſe cauſam, atque principia. ſic aũt fuerit argumentum. ꝙ maxime præcipuum eſt, illud continet, anima autem maxime præcipua eſt, anima igitur continet: ꝙ autem continet, illud eſt magis primigenium, magis igitur eſt aĩa primigenia, non igitur omnium, quæcũque ſunt, elementa principia ſunt. ꝙ autem ſit anima aliquid melius, atque imperans, fieri non poteſt, nãque anima hoc quidem corpore, atque etiam ſpiritu precioſior eſt, at intellectu ſolum non eſt antiquior, ſed intellectus anima precioſius, & antiquius eſt, vt qui ſubſtantiam ſeparabilem tenet, vnde maxime omnium ſm̃ naturam intellectus principale eſt. quomodo igitur illi elementa dicunt? illud enim dicere conſentaneum eſt, qd̃ id precioſius eſt, quod & natura antiquius eſt.

Maxime enim conſentaneum eſt hoc eſſe antiquiſſimum, & dominum ſecundum naturam, elementa autem dicunt prima eorum, quæ ſunt, eſſe.

Manifeſte igitur etiam per hæc eſſe intellectum ſeparabilem Ariſt. vult, ſiquidem eum eſſe anima antiquiorem dicit, intellectum aũt animam rationis participem vocat, at animam reliquam noĩat. Hinc autem habes eorum ſolutionem, de quibus cum dubitauiſſet ſuperius, dubitationem non ſoluit, cum.ſ. dixiſſet animæ motus corporis temperamenta ſequi, hoc.n. tunc euenit, cum præter naturam ſe habet homo: quãdo enim non dominatur intellectus, cuius quidem ſm̃ naturam eſt id, ꝙ eſt principale, conuerſo ordine potentiæ ipſius animæ corporis temperamenta ſequuntur. ſed quando intellectus dominatur, tũc, quia ſm̃ naturam ſe habet homo: non amplius animæ potentiæ temperamenta corporis cõſequuntur, at ipſum corpus animam ſequitur.

Omnes autem qui, quia cognoscat, & sentiat anima ea, quę sunt, ex elementis esse dicunt ipsam, & maxime motiuum, non ij de omni dīt anima, neq; enim quę sentiunt omnia motiua, uidentur enim esse quędam stabilia animalium in loco.

Qm̄ qui de anima dicunt, eos in tres partes diuisit, nāque & eos, qui motiuum, & qui sensitiuum, quiq; respiciunt incorporeum, proposuit: quia etiam vnamquāque harum opinionum priuatim redarguit: nam quemadmodum a me iam dictum est, vniuscuiusque aliud quidem admittit: aliud aūt vituperat. q̄ n. mouens animam & sensitiuum dixerunt, quodq; eam q̄ maxime incorporeum esse oportere putauerunt, id admittit. vituperat aūt, alios quidem, q̄ oportere putauerint eam mouere, quia moueretur. alios aūt q̄ eam ex principiis esse dixerint, quia simili simile cognosceret: alios vero, q̄ cum mente bene eam esse incorporeum concepissent, hac cogitatione minime contenti & delati sunt, vt eam corpus subtiliū partium esse dicerent. Quia igitur vnamquāq; harum opinionum priuatim redarguit, ostenditq; illud absurdum, q̄ vnamquāque sequitur, nunc ad omnes argumentum quoddam cōe intendit accidit. n. inquit hisce omnibus. vt non de omni anima disserant, & quidem qui eā maxime motiuum, aut subtilissimarū partium corpus esse dicunt, vtriq;, q̄ moueat, animam designantes. nihil quidem neque de anima plantali, neque de plantanimalibus dicent, non n. horum anima, quia moueat, designatur. nullum nāque horum sm̄ locum mouetur. & quidem de plantis id patet at fortasse plantanimalia moueri videbuntur, veluti spongiae, sed motus ille localis non est haud enim locum mutat, sed veluti contractio quaedam est. at illi eum motum accipiebant. qui in omnibus rebus de loco in locum mutare facit. at integritates horum sunt immobiles. qui vero in cognitiuum & sensitiuum respexerunt, illi quoque de plantali nihil quicquam dixerunt, nam plantae animatae quidem sunt, verum neque sentiunt, neque cognitionis participes factae sunt.

At quidem uidetur hoc solo motu mouere anima animal ipsum.

Cum dixerit eos, qui in motiuum respexerunt, omni de anima non disserere, neque. n. de plantarum neque de plantanimalium anima dixerunt, quae quidem plantanimalia sensum participant, motum vero localem nequāq̄, ne quispiam dicat moueri etiam talia, nāque & plantae, & plantanimalia alterantur, atque augentur, hac de causa adiecit, hoc solo motu, videlicet motu locali anima mouet animal ipsum. quare si hoc solo motu mouet anima, illi, qui a motiuo eam diffiniunt, id quidem de omni aīa non dixerint, neque enim alteratio, neque augmentum motus animae sunt, id autē ex eo patet, q̄ inanimata quoque augentur, vt lapides, & mutātur vt omnia, quę sunt in generatione, motu autem locali, qui fit ex se, & secundum appetitionem sola animalia mouentur. Quod si etiā illorum motuum vnoquoque, quatenus animal est aliquando moueatur, non tamen illud ex anima, sed ex quibus fit extrinsecus, vel enim ab sensibilibus, vel ex intelligibilibus, vel ex aggregatoq; & crescente, secūdum animam quidem quatenus animal est, secundum vero appetitionem, non modo quatenus est animatum, verum ab anima etiam moueri videtur.

Simil'r etiam quicunq; intellectum, & sensitiuum ex elementis faciunt, apparent. n. plantae uiuere non particeps lationis, neque sensus, & animalium multa intelligentiam non habent.

Cum demonstrauerit eos, qui animam definiunt a motu, non de omni anima dicere, nunc rursus id ostendit, q̄ neque definientes ipsam a cognitione, de omni aīa disserunt, quia cum sensumq;, & intellectum ipsam aīam dicerent, qui eam ab cognitione definiebant, proptereaq; ex elementis illam constituerent, hoc modo dixit. sic. n. aperte Democritus dicebat, Anaxagoras quoque dicere videbatur, illi igitur de omni anima nequaquam loquūtur, neque. n. id illi dicerent de ea anima, quae neque sensum, neque intellectum habeat, sensus enim, & intellectus sunt partes animae, quae vim cognoscendi habent. Quare neque illi etiam de plantali disserunt, non. n. plantę sentiunt, & hoc quidem commune est his quique motiuum, & q̄ sensitiuum dicunt, nam plantę neque sentiunt, neque mouentur. At qui sensitiuum dicunt, ij de pluribus dicere videntur, nam plantanimalia quoque complectuntur, quę illi, qui motiuum dicebant, non complectebantur. at quispiam contra illos, dubitauerit, quid ita si ex elementis anima est, vt cognoscat, aliae quidem animae sentiunt, & intelligunt? aliae autem sentiunt solum? idem quoque aduersus eos, qui motiuum dicūt, dicere conuenit, quid ita enim cum sit anima eiusdem naturae, aliae quidem localiter mouentur, aliae vero non?

Quod si quispiam haec concederet, & poneret intellectum quandam partem aīe, & identidem sensitiuum, neq; sic quidem dicerent uniuerse de omni anima, neq; de tota, neq; de una.

Videlicet si intellectum omnis animae partem esse concesserimus, etiam sensitiuum, vel vt idem sit, vel vt hęc eadem concurrant adeo, vt vbi sit sensus, ibi sit intellectus, quemadmodum dicere Pythagorici videbantur, qui in omne corpus aīam traducebant, non tamen, qui ab cognoscendo animae substantiam definiunt, hoc modo, de omni aīa id comprobare poterunt, non. n. plantalis animae natura ea est, vt cognoscat, & sentiat, non igitur de omni, neq; de vna tota, nam si etiam quammaxime intellectumq;, & sensum oīs anima habeat. at etiam nutritiuā, & augmentatiuam, & generatiuam potentias habet, quę quidem ab cognoscendi potentiis aliae sunt, atque in omnibus habentibus animam, manifestius, q̄ illae sunt, de quibus nihil illi dicunt, at neque etiam de ea, quae localiter mouet, ideo si haec in omni animato sunt, & si illi de illis nihil dicunt. id sequitur, q̄ neque de vlla tota dicunt. nāque in vnoquoque indiuiduo velut vna quaedam anima est, quae pluribus potentiis, aut partibus vtitur, de q̄bus omnibus cum non dicant, neque de vna tota dicant necesse est: & hoc fortasse solutio dissentientis est, ne enim quispiam pro his qui animam cognitiuum ponunt esse respondens dicat non eos de omni anima, verum de humana sermonem facere, cuius proprium est cognoscere, propterea inquit, neque de vna tota sermonem faciunt, nam si humana anima nō omnis in se tota cognitiua est, in eadem nāque est & iracūdum, & appetitiuum, & plantale, quorum nullum sensus particeps est, igitur neque de tota humana disseruerunt.

Hoc etiam admittit sermo, qui fit in iis, quę carmina Orphei dicuntur, dicit. n. animam ingredi respirantibus latam à uētis. impoßibile autem est plantis hoc accidere, & animalium quibusdam, siquidem non omnia respirant.

Quę dicuntur, inquit, qm̄ ea non videntur esse Orphei carmina, quemadmodum ipse etiam in libris de p̄hia dicit, ipsius etenim dogmata sunt. hęc autem asserit nomen melius accessit, quo latius explicarentur. ibi igitur dicit animam penitus a ventis portatam respirari ab aīalibus. Quare neque hic de omni anima sermo est, non enim animata omnia respirant, non insecta, non plantae. Dicunt autem carmina aenigmatice significare per respirationem corporis animam suscipientis aptitudinem, quia respirando calidum naturale refrigerans temperatum facit, ventos autem potentias quasdam significare aiunt, per quas ab vniuersali operatione in gn̄ationem anima deducitur, quam operationem ab hoc particulari corpore, & generatione liberata operatur.

Quod quidem latuit eos, qui ita crediderunt, q̄ si oporteat animam ex elementis facere, non oportet ex omnibus, nāq; sufficiens est altera pars contrarietatis seq; ipsam indicare, & oppositam. etenim recto & ipsum & obliquum cognoscimus, iudex. n. amborum regula est, at obliquum neq; sui, neq; recti.

Latuit inquit eos, qui animam, vt cognosceret ex elementis faciebant, q̄ eam esse ex omnibus nō oportebat, verum satis erat eam ex altero contrariorum conficere, nāque alterum contrariorum sufficiens est & seipsum, q̄

congruat, cognoscere, & contrarium & priuationem, & illud qđ minime cõgruat, vt inquit in recto, & obliquo se habet, nam recto rectum cognoscitur, quia congruunt inter se, obliquum vero nequaquam neque sibiipsi conuenit. est n. infinitum obliquum, neque oĩno recto propter obliquitatis infinitatem congruit. Similĩr vt ignorantiam cognoscamus, non indigemus ignorantiæ, verum scientia secp ipsam, & ignorantiam cognoscit simili quoque modo in visu, & cæcitate. verũtamen hic, quia p priuationem, & habitum fit appositio, ad vtriusque cognitionem solo habitu opus est, quia autem infinita priuatio est, & nihil aliud, q̃ formæ absentia est, iõ merito formæ cognitio est, & ipsius formæ & priuationis cognitio. hoc enim priuatio est, ꝙ habitus non est. at sane in contrariis, quorum vtrũque informatum est, & naturam definitam habeat, non satis est hoc dicere, ꝙ non est hoc. nam siquidem album cognoscerem, ignorarem idem nigrum. postea quispiam diceret nigrum esse, ꝙ album nõ est, album quidem. s imaginatio colleret. in infinitate autem reliquũ esset, vt in priuatione, cum non haberet, vbi niteretur. Oportet aũt siquidem cognitio nigri futura sit, ipsius naturam nigri imaginatione circũscribi. forte igitur qm̃ in elementis quoque alia quidem sunt actiua, ĩmo informatiua ignis, & aer, alia vero materialia magis, & passiua, vt aqua, ꝙ terra, quæ s̃m formam sunt ordinata, quæque actiua, ea erant ad aĩæ substantiam sufficientia, nãque hisce alia quoque absentia cognoscebat. ex analogia igitur sermo sumptus est, ꝙ si forma, & priuatio ibi est, forma ipsa, & formam, & priuationem cognoscimus: ꝙ autem peius est in contrarius, priuationis & materiei rõnem tenet. altero igitur contrariorum correspondenti forma alterum quoque cognoscemus. quod quidem priuationi conuenit, in aliquando etiam vt contraria sufficit in contrariorum cognitionem alterum. siquidem scĩa est vna contrariorum? Quando n. contrarium dico, id patet, ꝙ quasdam passiuas contrarietates cognoscam. quare si album cognouero, qđ est visuum disgregatiuum, hoc videlicet contrarium nigrum cognoscam: nam disgregationi congregatio contrarium est. igitur albo erit contrariũ congregatiuum. quare si in aliquem congregantem inciderem, & si non ipsum consecutus cognoscerem, cognoscendo ꝙ album disgregat, hoc cognosceret & superueniens nigrum, quia albo contrarium est. sic igitur ex vno elemento esse animam sufficiebat, velut ex igne, nam si hoc est, & calidum, & siccum, videlicet quando in reliqua elementa incidero, quę huic dispositiones contrarias faciunt, contrarietate ea, quæ se ad hoc habet, illa quocp cognoscam. propter ex vno elemento facere animam sufficiebat, in vnoquoque enim elemento duarum contrarietatum simul altera pars est.

Et in toto quidam ipsam mixtam esse dicunt, unde fortasse & Thales ratus est omnia plena deorum esse. hoc autem quasdam dubitationes habet, qua enim de causa in aere, uel in igne cum sit anima, non facit animal? in mixtis autem facit, & maxime cum præstantior in his esse uideatur? quæsiuerit etiam quispiam, qua de causa quæ in aere est anima, sit ea, quæ in animalibus est, melior, & immortalior.

Aliam de aĩa opinionem exponit. putauerunt inquit aliqui aĩam in omni corpore mixtã esse, vt omne sit animatum corpus, et ex hac opinione ipsum Thalen oĩa esse Deorum plena putauisse, credentes ipsius Thalæ opinionem esse, ꝙ vbique Deus esset localiter, vel quod aĩam ipsam esse Deum suspicaretur, vel diuinæ portionis eam esse putaret. Tale quoque est illud Arati.

Omnes quæcp viæ omnipotenti sunt Ioue plenæ.
Pleni omnes hominum conuentus, & mare plenum,
Portuscp, & cunctis magnus dat Iupiter vsum.

Stoicos etiam esse eiusdem opinionis dicunt, corpus enim numẽ esse putabant. qđ igitur Deum esse localiter vbique putent, id quidem absurdum est, & præter rationem, siquidem neque Deum corpus esse possibile est, qñ etiam sensum esse incorporeum demonstratũ est, & hoc est, aduersum ꝙ Aristo. instantia est, operationibus sane vbique esse necesse est, siquidem ipse esse omniũ demonstratur, sic quidem cognoscimus.

Omnia plena deis, cunctis in partibus illi,
Sunt aures, & per terram, & per saxa, virumcp
Ipsum, occultauit quamcũque in pectore mentem.

Contra igitur hanc opinionem, quæ in omni animam esse dicit, primum quidem dubitat, quid ita cum sit in oĩ corpore anima, alia quidem sunt aĩalia, alia vero non? atqui oportebat vt oĩa essent animalia, ex simplicibus aũt nihil est animal, velut elementa, quæ quidem magis esse animalia oportebat, nam quæ in igne aut in aere esset anima, ea compositis melior esset, veluti quæ in purioribus, & subtilioribus corporibus existeret, vnde etiam magis eius actiones apparere debebant, hoc aũt velut ab illis dictum commemorat, ꝙ in igne, atque aere purior, atque immortalior est anima. debebat igitur magis q̃ composita interlucere & ad hoc ipsum dubitat, qũo quæ est in elementis, animam meliorem, & magis immortalem esse dicant, similiter n. cum compositis simplicia corrumpunt, & alterantur, & mutantur. quę igitur causa est, vt animę, quæ sunt in his, sint magis immortales?

Accidit autem utroque modo q absurdum est, & præter rationem: nãque dicere animal ignem, aut aera præter rationem est: & non dicere animalia, si insit anima, absurdum est.

Quoniam dixit cum sit anima in elementis, qua de causa non sunt animalia? nunc ait, ꝙ verum dent ex his, absurdum, finescp rationis egrediens est id quod sequitur, nam si animalia ea esse dicant, is quidem sermo stolidus, & temerarius est, qui quidem facillime ab sensu conuinci potest. id etiam absurdum est, si in ipsis anima sit, ea non esse animalia, talem nãque animam ipsis videlicet inesse, dicebant, qualis est animalium anima, quæ autem subinferuntur, id ea declarant.

Putasse autem uidentur animam esse in his, quia totum cum partibus est eiusdem speciei.

Quomodo adducti sunt illi vt elementa dicerent animata, nunc ipse declarat, ratiocinabantur enim ex hoc, ꝙ elementa similaria sunt, & iõ totum cum partibus est eiusdem speciei partes aũt totorum elementorum, quæ sunt in aĩalibus, animatæ sunt, igitur ex necessitate etiam tota animata erunt. nam si pars animata est, & totum parti simile est, id sequitur, vt totum quoque sit aĩatum, propterea n. esse animalia aĩata ꝙ quandam totius corporis partem vnumquodque habeat. l. aut aeris, aut ignis, aut aliorum, quæ in eo sunt, ꝙ si ea animata sunt, hæc etiam consequenter animata esse debent. quæ autem hunc sermonem absurda sequuntur, ea subinde fert.

Quare necesse est ipsis, ut dicant, animam eiusdem speciei cum partibus esse, si quod acceperint aliquid de continente in animalibus, animata animalia fiunt.

Si propterea inquit vnumquodcp animatum est, ꝙ in se partem quandam totius accipiat, omnes autem partes & secum ipsæ, & cum toto sunt eiusdem speciei, necesse est vt similiter ipsæ sint aĩæ. Quare in ipsis anima ipsa secum est eiusdem speciei, & similaris, nam si aĩa ipsa sibi non fuerit eiusdem speciei, & similaris, vt aer, non tota erit in singulo, sed alia eius particula alio in loco, videlicet (vt ita dicam) in aere irascibilis, in alio vero concupiscibilis, & in alio alia. Qđ si hoc est, haud amplius aeris particulæ sibiipsis erunt eiusdem speciei cum toto. siue autem id dicat velut ab illis dictum sit, ꝙ aĩa sit similaris, siue vt eam non esse similarem manifestum sit, in hoc absurdum sermonem deducit, necp. n. omne aĩatum omnes animæ potentias habet, neque in quibus oẽs sunt, vt in hominibus, in illis inuicem sunt eiusdem speciei, præterea dico quidem necessarium esse ex hac rõne, qđ anima sit eiusdem speciei, & quæ deinceps astruit, ad hæc etiam contra hũc sermonem hac vti diuisione possumus, ostendendo eos demonstrare ꝙ nullo modo fieri potest, necesse est enim ꝙ anima, quæ in toto aere est, aut ipsa secum sit eiusdem

speciei, aut non, q̃ si est eiusdem speciei, quia in animatis accipiendo quãdam aeris partem animata fiunt, oportebat vt oĩa eandem participarent animam, at quidem secundum manifeste falsum est nomen.n. sensitiuum, & nutritiuum, & alia sunt eiusdem speciei primum igitur quoque falsum est. q̃ si dissimilaris est aĩa, aut omnes eius partes per aera totum tendunt, vt in vnaquaq; corporis parte nutriendi, & agendi vis est. vt etiam in vnoquoq; arboris ramo, aut igitur oẽs per totum tendunt, aut singula quæque animæ particula aeris quãdam partem complexa est; q̃ si in quacũque aeris particula omnes aĩæ particulæ sunt, oportebat oĩa similiter animata esse, & omnia rationis, & sensus esse consortia, atque etiam cupiditatis, & iracundiæ, sed sm falsum est. igitur & primum. quod si vnaquæq; animæ particula quãdam aeris partem suscepit, oportebat vt aliud animal esset alterius aĩæ particeps, hoc quidem cupiendi vim solum teneret: illud aũt irascendi, aliud vero ratiocinandi, & aliud tãdem alterius cuiusdam potentiæ, siquidem recipiendo quandam partem aeris animalia aĩata fiunt. at nunc aliqua videmus, q̃ omnes animales potentias participant, alia autem plures, non vnam solam potentiam cõmunicant. q̃ si quispiam dicat ea plures aĩales potentias participare ideo, q. in animalibus plures aeris amplecti particulas accidat: dicat q̃nam distributio est quasdam quidem particulas animæ in omnibus simpliciter animalibus, aut animatis amplecti, quasdam vero non? etenim nutritiua in omnibus est, & augmentatiua, reliquæ vero non oĩno, & rursus quænam distributio est in sensum participantibus tactum quidem penitus esse, alias vero non? alioqui si sibiipsi similaris est aer: quænam distributio est, hanc aeris partem ratiocinatiuam aĩæ complexam fuisse, hanc autem sensitiuam, & aliam aliam? non.n. in qualibet materia naturaliter quæuis forma innascitur. Quare si necesse est vnam quãdam diuisionis particulam veram esse, siquidem aĩata sunt elementa, demonstratum, est autem vnũquodq; impossibile esse, id sequitur, q̃ animata dicere falsum est.

Quod si aer distractus eiusdem speciei est, anima uero dissimilaris, alia quidem eius particula inest, ut patet, alia uero non inest.

Quia necesse est sm illorum suppositionem animam, quæ est in vniuerso esse sibi similarem, propterea astruit. si.n. non esset similaris, sed dissimilium partium, alia quidem eius particula esset in hac particula.s. aeris, alia vero non inesset. Qđ si hoc est, non erunt oẽs aeris particulæ, & elementorum sibiipsis eiusdem speciei, q̃ illi maxime volebant. igitur sermonem redigit ipsis in contrarium nã que illi confirmabant vniuersum esse aĩatum, q̃ quæ sibi cum toto essent eiusdem speciei partes acciperent. ipse aũt de suppositione facta animam dissimilium partium esse astruit, qđ est contrarium. nam partes aeris, etsi inuicem sunt eiusdem speciei q̃ aer sibiipsi similis est; attamen q̃a pars animæ non est eadem in vnoquoq;, non erunt eiusdem speciei: nãque animata sm animæ proprietatem maxime designantur, qm̃ forma vniuscuiusq;, & entelechia est anima. Quamobrem si fieri id non potest (quantum est in eorum suppositione) vt anima dissimilium partium sit, necessario erit eiusdem speciei hoc autem manifeste falsum est; alterius n. speciei est aĩæ particula rationalis, & alterius irascendi vis, & reliquæ sĩr. Vnde si necessitas est, vt qui animatum dñt vniuersum, q̃ aĩam eiusdem speciei, & similium partium esse dicant, hoc autem falsum est, id sequitur q̃ vniuersum dicere animatum falsum est.

Necessarium est igitur ipsam uel similarem esse, uel non esse in quacunque particula uniuersi.

Videlicet quantum est in suppositione illorum, quæ dicit in quacunque vniuersi particula animam esse, vnde et animata particularum vniuersi consortia animata fiũt, necesse est vt similium partium sit aĩa. nã si similium partium non fuerit, in quacũque vniuersi particula minime erit eadem. q̃ autem similium partium non sit, neque in omnibus aĩa, demonstrari poterat etiam ex hoc, q̃ aliquæ particulæ in eodem manifeste non sunt animatæ, vt lapides, & ligna, & similia, quæ sane sunt aeris consortia, qđ si ipsi conarentur demonstrare elementa esse animata ex eo qđ similaria sint, & partes ipsorum animatas esse, eas videlicet, quæ sunt in animalibus, eidem argumento astruere contrarium possumus. etenim quia partes elemẽtorum, quæ sunt in iis, quæ animata non sunt, eiusdem speciei cum totis sunt, at hæ sunt sine aĩa, ergo tota quoque carent aĩa. hoc autem, in quacunque vniuersi particula, siue in vniuerso aere acceperis, cuius animata participantia eo ipso animata esse dicebant: ratio procedit, siue id in vniuerso & mundano corpore interpretatus fueris, id etiam magis absurdum demonstratur.

Patet igitur ex dictis, q. neq; cognitio adest animæ, q. ex elementis constet neq; moueri ipsam bene, uereq; dicitur.

Quæ dicta sunt, ea concludit, hoc modo. neque ergo cognitionem habet anima ex eo, q̃ sit ex elementis, neq; propterea quod moueat, ipsa mouetur, sed quidem mouetq;, & cognoscit, at non vt illi dicebant.

Quoniam uero cognoscere animæ est, & sentire, et opinari, atque etiam cupere, & deliberare, & omnino appetitiones, fit autem & in loco motus animalibus ab aĩa atq; etiã accretioq;, & status, & declinatio, utrũ toti aĩæ horum unumquodq; adsit? & nos tota intelligamusq;, & sentiamus, & aliorum unumquodque faciamus, & patiamur? an aliis partibus alia?

Qm̃ continenter commemorauit, esse speciei dissimilis animæ partes, idipsum nunc inquirere eius propositum est. nam cum plures, & diuersæ sint aĩæ operationes, id quæritur, vtrum, cum sit vna, & indiuisibilis aĩa sm substantiam, ex vna hæc substantia potentiæ diuersæ. & operationes adueniat adeo, vt & nutriendi, & augendi, & generandi, & ratiocinandi & irascendi, & cupiendi vis, et si quæ alia aĩalis potentia est, vna & eadem numero sit, & sm substantiam? an aĩa sit partibilis, & in alia, atque alia eius particula harum vnaquæq; operationum fiat? præterea vtcũq; sit potentia. per q̃ dicuntur animalia viuere, id quærit. vtrum sit in vna ex prædictis operationibus, aut potentiis, vt in ratiocinandi, aut sentiendi vi? aut in aliqua aliarum? an in oĩbus ipsis? an in nulla? sed aliud q̃d præter ipsas aĩalibus viuendi causa sit. hæc igitur, quæ in hisce inquirit problemata sunt. hic autẽ videtur id velle vt substantiæ vnius anima sit. verũtamen hoc non aperte declarat, sed ex quibus ad rationem dubitat, quæ supponit quod aĩa partibilis est, ostenditq; fieri non posse, vt ea particularibus differentibus vt ens ratiocineturq;, & sentiat, & cupiat, & reliquas operationes operetur. Hic aũt ipsi visum est nihil proponere, ex quo potuisset adducere quod aĩa vna quædam est, quæ iis vtitur, quas diximus differentes potentias, & nos etiam sæpenumero demonstrauimus Arist. cognouisse quidem ipsius aĩæ substantiæ differentiam solãq; et immortalem: sed cum rationalem intellexisse. nam reliquam oẽm mortalem iudicauit. nunc aũt mediocria quædam hoc ipsum declarantia in vsum proponemus. Quæ ergo hic dñr arripiunt, & q. omnem aĩam immortalem faciunt, & qui omnem mortalem esse volunt: & dicunt, illi quidem, vides ne quod Arist. omnem aĩam separabilem atq; immortalem vult esse? ecce.n. vnius esse substantiæ omnem aĩam dicit: & intellectum, qui pars est aĩæ separabilem esse, & immortalem dicere vult: vnde etiam se velle oẽm separabilem et immortalem fatetur, siquidem oĩs anima est vnius substantiæ Hi vero econuerso, qui mortalem esse aĩam volunt, inquiunt si vnam esse oĩs animæ substantiam dicit, & irascibilem, & concupiscibilem, & plantalem non separari, id patet quod oẽm vult esse mortalem, siquidem oĩs anima est vnius substantiæ. Qđ autem (vt ego dixi) nõ animæ sint vnius substantiæ, id ante Arist. ex dissonãtia, pugnaq; affectuum, & rationis Plato declarauit nam si ratio, & affectus inuicem pugnant, vnum vero idem sibi non repugnat, id sequitur quod ratio, & affectus vnius substantiæ non sunt. Aristo. etiam in scđo lib. cum diffiniuisset aĩam esse entelechiam corporis naturalis instrumentalis

talis potentia vitam habentis, paulopost inquit. quod igitur non est anima separabilis a corpore, vel partes nonnullas ipsius, si separabilis sit, nõ obscurum est, nam quorundam ipsarum partium entelechia est. Quapropter aliquas animæ partes a corpore non separari: & ideo mortales esse cognouit. Quod si quædam partes separantur, quædam vero non, id.ſ igitur patet, deinde subdit. Veruntamen aliquas esse nihil prohibet, propterea quod nullius corporis sint entelechię. manifeste igitur ibi quasdam animæ particulas esse corporis formæ dicit. vnoquoque sequitur non esse separabiles, nãque est entelechia forma, & perfectio corporis, aliquas autem separari ideo, quia nullius corporis sunt entelechiæ. Rursus etiam confestim subinfert, adhuc quoque obscurum est, an sit hoc modo entelechia corporis anima, quemadmodum nauigij nauiculator. Quare etsi diceret omnem animam entelechiã, illud tamen cognouit quandam esse separabilem entelechiam, quæ extrinsecus ipsum subiectum instruit, ornat, & perficit, vt nauigium nauiculator. Quod si alia quidẽ separabilis est, alia vero non, & alia quidem mortalis, alia vero non: id patet, quod harum substantia diuersa est. igitur manifeste in secundo sermone non solum diuersæ substantiæ, verũetiam diuersi generis esse intellectum dicit, adeo vt anima rationalis cum ea quæ rationis expers est, genere non sit vna cum enim de aliis animæ potentiis q̃siuisset, singulum ne anima sit, an pars animæ, de intellectu inquit, & contemplatiua potentia nondum patet, verum animæ videtur esse alterum genus, & hoc contingit solum separari, quemadmodum a corruptibili æternum, quod etiam de diuino intellectu, vt putat Alexander, hæc non dicat, id patet, nam quærens de particulis animæ separabiles ne sint, an non, subintulit. de intellecto autem, tanquam & ipse sit animæ pars, non enim intellectum diuinum esse animæ partem dixisset, alioqui quomodo de diuino intellectu, qui penitus a corporibus separatus est, cum posse separari dixisset? & quomodo de diuino intellectu omnino id quæsisset, an sit separabilis, an non? quod autem neque alium intellectum quem ipse contemplatiuum vocat, innasci nobis velit, id patet, quia ipse rursus ait, intellectum contemplatiuum solo fine ab actiuo differre, quoniam subiecto eadem sunt. actiui.n. finis est bonum, contẽplatiui vero veritas. etenim quando ad superiora se tollit, contemplatiuus fit, vniuersi naturã disquirens: quando vero ad inferiora conuertitur, euadit actiuus. quare si actiuus intellectus humanus est, hominũ nãque sunt actiones, isq; solo fine differt a cõtemplatiuo: id sequitur quod intellectus cõtemplatiuus humanus est. Quod igitur non omnem animam vnius esse substantiæ dicat, hæc dicta sufficiant, quæq; a nobis in procemiis ꝓposita sunt, atque etiam magis per ipsa dicta percurrẽtes cognoscemus. hic sane videtur intendere sermonem contra Timæum, qui in particulis corporis animam esse diuisam dicit, & rationalem, & sensitiuam in cerebro sedem habere in corde vero irascibilem, & in hepate concupiscibilem. hisce igitur occurrens, quia ſm particulas corporis animam esse in minutas partes diuisam minime concedit, verum totam per totum corpus, etsi multipliciter diuisum est, eam vnam habere continuationem, sic ait. vnã esse ipsam, quia quoq; animal est vnum: sed Plato, nõ vt qui putaret in cerebro simpliciter substãtiam rationalem sedere, in corde vero iracundiam, & in alia parte aliud quodpiam, in illis corporis partibus eam diuisit: verum vt qui sibi persuaderet aliam quãq; partem corporis ad aliam animæ partem accommodate se habere: vt inde illuminationes acciperet. quemadmodum.n. non oculi oẽs æquabiliter solis lumen accipiunt, neque ꝙ magis in hoc oculo sol sedeat, ideo magis elucet, verum eius aptitudinis causa id fit, & quæ inanimata transparentia sunt, ea propter aptitudinem propriam, operationes ipsius luminis commodum capiunt. Simili modo quoq; id putandum est, ꝙ anima magis in quibusdam partibus lumen concipit. ea de causa, ꝙ eæ partes maxime appositę sunt. quando & ipse Aristo. alibi videtur opinari, quod animæ præstãtissima pars in corde sedeat. Sed rursus ex his, quædam exoritur dubitatio, non enim substantia vna quædam est anima? & pro diuersis temperationibus, & aptitudinibus corporum in alia parte alias habet operationes? in oculo quidem videndi vim, in aure vero audiendi, & in alia particula aliam potentiam? Quod si hoc patet, quod videndi potentia in oculo est, & eum informat: auditus autẽ in particula sede sua, & alia vis in alia, quod si hoc sit, viliora quidem informabunt nobiliora, & ipsius formæ materia causa erit, & forma propter materiam facta, nam quidem materia cuius gratia erit visus enim fuerit oculi gratia, & forma erit alicuius gratia: sed hoc est rerum naturam peruertere. quod si hæc absurda & impossibilia sunt, non quidem in partibus operationes animæ diuersæ sunt, at substantia differunt, quoniam cognoscere animæ, horum quæ enumerata sunt, hæc quidem sunt animæ rationalis, videlicet cognitio, & opinio, & deliberatio: hæc autem scilicet sensus, cupiditas, appetitio, & motus localis, animæ ratione carentis propria sunt. Plantalis vero accretio, & summum incrementum, & corruptio, vtrum singulũ harum adest animæ: hoc est nunquid vna est animæ substantiæ quæ multiplicis potentiæ cum sit, operationes diuersas facit, an substantia non est vna, sed multimembris de substantiis diuersis componitur, & vnaquæque eius pars ex dictis aliquid amplectitur.

Atq; etiam ipsum uiuere, utrum in aliquo horum est? an & in pluribus? an & in omnibus? an alia quædam causa sit?

De his etiam quærit, de qua nam aĩæ parte iure optimo ipsum viuere aduentat: sed ipse in sequẽti libro dicet, id esse partis animæ vltimæ, & maxime humilis, potentiæ.ſ plantalis, non n. quod huius animæ sit expers, viuere quicquam potest, quare etiam quæ participant hanc vnam.ſ. plantæ viuere dicuntur.

Dicunt autem quidam partibilem ipsam esse, & aliud quidem intelligere, aliud uero cupere. quid igitur tandem continet animam, si partibilis est? non enim quidem corpus, nam uidetur contrarium potius, quod anima corpus contineat, quod ea egressa effluit, & putrescit. si igitur aliud quid unam ipsam faciat, illud potissimum fuerit anima. opus erit autem rursus, & illud quærere, utrum unum an multimembre sit. quod si unum sit, cur non statim & animam unum esse? sin autem partibile, rursus ratio quæret, quidnam sit continens illud? & sic quidem ibit in infinitum.

Hinc est ad ea, quæ proposita sunt, obuiatio, nã, quia diuersæ sunt operationes animæ, quemadmodum propositum est, id merito quæsiuit an tota anima oĩa operetur? an aliud in alia eius potentia? sed quia non consentaneum est, vt dicamus, ex eadem potentia diuersas operationes prouenire, necesse est vt aĩa sit multiplicis potentiæ; vnde rursus in his illud merito quærit, vtrum in suas potentias diuidatur anima, habeatq; in hac quidem parte hanc potentiam, in illa vero illam? adeo vt in tot partes diuisa sit, quot etiam potentiæ sunt. an cum sit vna & impartibilis potentias diuersas habeat? vt ignis, qui vnus, & idem ſm subãm & calefacit, & siccat, & illuminat, multas quidem potentias habens, non autem in multas partes diuisus: velut etiam pomum, quod quidem cum secundum subãm sit vnum, diuersas tñ potentias habet, odorem, dulcedinem, colorem bonum, & figuram. & in aliis quidem fere oĩbus hoc videri põt. igitur contra eos, qui in partes aĩam localiter esse diuisam dicunt (hæc aũt vt dixi contra Timæum Platonis latenter dicit) nunc disputare instituit. nam si anima in partes diuisa est, id necessario sequitur qđ aut inuicem diuisæ sunt hæ partes, aut vnitæ. Quod si inuicem partes animæ diuisæ sunt, quomodo erit animal vnum? ꝙ si animal continuum est, & sibiipsi compatiens, necesse est vt animales potentiæ, siue partes animæ, quæ animal ipsum informant, vnitæ sint: nam si ipsæ non erunt vnitæ, quomodo animali erunt vnionis causa? Quod si animæ partes vnitæ sunt, quidnam ipsis vnionis causa est? nam certe corpus non est,

non enim fieri id poteſt, cum ſit econuerſo anima corporis vnionis cauſa. anima enim coepus ipſum vilius eſt: ꝙ autē vnionis cauſa eſt alicui, id neceſſe eſt vt ro cui. vnionis eſt cauſa, ſit melius, at anima coepore melior eſt, & illius vnionis cauſa vnde ea egreſſa (inquit) ipſum corpus effluit, atque putreſcit, non eſt igitue animæ partium corpus vnionis cauſa aut igitur vnitæ ſunt ab alio quodam, aut a ſeipſis. ab ſeipſis quidem vniri eas impoſsibile eſt, diuerſæ enim ſubſtantię ſunt, opoetet enim id eſſe vnum quoddam. quod ea, quæ diuerſæ naturæ ſunt, vnire debet, idq; eſſe opus eſt aliud ab iis, quæ vniuntue: quemadmodum ſi ſit aliquod vnum liquidum, & alterum ex his corporibus, quæ inuicem conglutinantue, in vnione enim terræ, cum aqua coepoeibus appoſitis inuicem, coe poribus inquam aquæ & terræ, liquidi vero qualitate p ea tota corpora procedente: & per ſe mediam conglutinante ſuppoſitorum corporum fieri vnionem contingit. nam quæ ſemel ab natuee diuiſa ſunt, neque eandem ſibi ſunt ſortita ſubſtantiam, nunquam ab ſua ipſorum natura quæ ſemel ea ſeparauit, in vnum congerentue, verum ſi vniri debent, opus eſt vt ipſis aliud adueniat. pee quod medium fiat illis vnio mutua. quare illud eſt concludendum, ꝙ animæ paetes, cum ſint inuicem diuerſæ, ab ſeipſis. vt vniantur impoſsibile eſt: ꝙ ſi ex ſe non habent vnionem: ſed ex alio quoddam illis vniri contingit: ruerſus neceſſe eſt, aut vt ſit vnum: & impartibile, aut multimembre: quod ſi multimembee erit, illud iterum interrogabimus, quæ nam ſit illis vnionis cauſa? nam quomodo quæ vnita non ſunt, ea aliis erunt vnionis cauſa? & rurſue, ꝙ illas vnit, vtrum vnum illud eeit? an multa? & hoc in infinitum. ꝙ ſi vniens animæ paetes vnum eſt, id quidem eſſe animam concedamus: & quid nam, inquit, animam quoque non ex ſe vnum faciunt? nam ſi vnionis cauſa vnum eſſe diuiſus neceſſe eſt, animam autē corpori vnionis, & coniunctionis cauſam eſſe videmus, conſentaneum eſt, vt animam vnum ex ſe eſſe ſupponamus, neque eam alio tertio contingente ſe indigere dicamus. nec quidem abſurdum eſt animam vnam & ſubiecto, & ſubſtantiam exiſtentem diuerſis vſam eſſe potentiis, propterea varias operationes habeee. vt ignis pomumq; habet: ita vt fere corpora, quæ ſubiecto vnum ſunt, diuerſas potentias habeant. hęc autem dicit Ariſt. non in dogmate probabile id eſſe oſtendens, quod iam diximus: videlicet animam vnius eſſe ſubſtantiæ, ſed ipſum Timæū repeehendens, qui in partes coeporis animam diuidit: etenim non ipſæ animam vnam eſſe ſubſtantiam: ſed ex diuerſis ſubſtantiis componi, vniriq; inuicem, & ſic ſane continuari: vt vnus in eaſdem affectiones conſenſus fiat, de ratione enim quodpiam tranſit in affectus, & ex affectibus in eationem: nāque hoc illis deſuper de conceptione rationis aduenit, vt rationi ſubiiciantur, & obediant, & rationi contingit, vt ex habitu, quem ad affectus habet, ad proprias operationes impediatue: ſic igitur vna ſubſtantia eſt anima: vnde & hominem totum vnius eſſe ſubſtantiæ dicimus, & ſimpliciter quæ ſunt ex forma, & materia. quoniam vero neque anima ratione caeens omnis eſt vnius ſubſtantiæ, ſæpenumero inuicem pugnare affectus oſtendit, iram ſ. & cupiditatem, nihil autem ſibi idem eepugnat, igitur vtplurimum eationis partes ita ſequitur: velut ea, quæ propter ſtudium magnificentiæ generoſior eſt, at cupiditas ipſa contendendo in diuerſa retrahere conatur. Quod ſi quiſpiam quærat, quid igitur ſit vniens diuerſas hasce ſubſtantias, reſpondemus, quod ipſe in aliis dixit, non oportere quærere quid ſit vniens in iis, in quibus aliud quidem formæ, aliud vero materię rationem tenet, nāq; ea de ſeipſis vnionem habent. naturaliter enim materia, poſtquam ita diſpoſita eſt: vt ſponte foemam ſuſcipiat, ex nulla alia cauſa, quæ magis continua ſit, ipſam ſuſcipit, quemadmodum (vt ita dicam) cum ferrum politum ſit aptum ad ſuſcipiendam formam ſecuris, vel ſerræ, non quidem eſt aliud quoddam, ferro ſalem quod vniat formam, ſed hæc inuicem ſponte producuntur. ſimili quoque modo in natuealibus: vt in animalis formatione, reliquorumq; omnium: nam materia, & forma ſunt ex his, quę ad aliquid dicuntur, materia.n. formæ materia eſt, & econuerſo. quæ autem dicuntur ad aliquid, ea ſimul ſubſiſtunt, & ſimul deſtruuntur, neque id opus eſt, vt ea ſint prius, poſtea alicuius vnientis indigeant. neque.n. id opus eſt: vt in parte ſint prius parer, & filius, deinde mutuum habitum ſuſcipiant: ſed altero cognito, ſimul alterum cognitum eſt Hoc igitur modo etiā in partibus animæ diuerſis habetue ees, anima enim quæ ratione caeet ad animam rationalem materiæ rationem ſuſtinet, hæc vero ad illam vero foemę ſimiliter plantalis ad irrationalem materiæ rationem tenet, veluti etiam corpus ad plantalem ſe habet, in iis igitue non quęremus qd ſit vniens: etenim ſimul ac illud, ꝙ materiæ rationem tenet, aptum eſt ad ſuſcipiendam formam, hoc ipſum ſimul fit, quod quidem nullius vnientis extrinſecus eget, verum illud intrinſecus habet cum ſuæ ipſius naturæ potentia, quæ vnum facit: ſed in humana quidem anima hic ſermo peocederet, cum rationis anima particeps vna ſit, eaq; etiam, deinceps pee ipſam vniuntur, quemadmodū in Herculeo magnete lapide & ferramētis quæ ex eo mutuo pendent. ſed quid (inquit aliquis) in animalibus quæ ratione caeent? nam ſi partes eius animæ, quæ in illis eſt, iræ inquam ſenſus, & cupiditatis ſunt alterius ſubſtantię, quid erit vniens eas, quod ſit in illis ſuperius? nam eæ corpori ſunt vnionis cauſa, eaſque multo ante ab aliquo vnitas eſſe oportet. deinde quomodo eæ, ſi nō erunt vnitæ poterunt eſſe vnionis cauſa, iis quæ ſe poſt erunt? nec quidem illud dicemus, qđ altera alteri vt materia ſubiiciatur, omnes.n eę ſunt eiuſdem ordinis, & in plantali aīa dicemus, ꝙ etſi totam inſtitutionem quiſpiam dicat eas partes vnire, nondum tamen quod quæeimus id dixit, etenim cui nam in vnum coniungitur? nāque quod eius vnionis eſt, vt cauſa formalis id quærimus, non id quod facit. cui nam igitur eas paetes veluti contingens corpus natueæ, aut ſimpliciter alicui potentię natueali colligauit? Quod ſi fuerit in partibus aīę quodpiam aliud eas vniēs, id quidem velut earum foema erit. & erit illud aīa, nunq̄ autem in iis abſurdum eſt, ꝙ inferiora materiæ rationem habeant ad meliora. nāque in iis, quæ caeent anima, formis hoc ipſum accidere videmus, qualitates enim, quæ ſunt elementorum formæ, rationem materiæ habent ad ea, quæ ex ipſis corpora fiunt.

Dubitauerit autem quiſpiam etiam de partibus eius, quam potentiam habeat unaquæque in corpore: ſi enim tota anima totum corpus continet, conuenit etiam partium unamquamq; continere aliquam corporis, hoc autem impoßibili ſimile uidetue. Qualem enim partem, aut quomodo intellectus continebit, difficile eſt fingere.

Et hoc quippe merito dubitauerit quiſpiam, nam ſi tota anima totum corpus cōtinet (paulo enim ſupra dixit, id.n. potius contrarium videtue, ꝙ anima contineat corpus) ſi igitur tota totum corpus continet & partibilis eſt anima, & in plures partes diuiditur, id neceſſe eſt, vt vnaquæque eius pars aliquam partem corporis contineat, quemadmodum quoq; illi dicere videbantur, qui ratiocinandi, & ſentiendi vim in cerebro, in corde vero iraſcibilem, aliamq; potentiam alio in loco collocabant. eius igitur vnaquæq; pars corpoeis, in quo eſt, aliquam partem continebit, nō.n. in alia parte corporis alia pars aīæ, aliam corporis partem continebit, vna.n. quæq; pars animæ partem, in qua eſt, eam continet. hoc autem inquit impoſsibili ſimile videtur. i. dicere vnamquāque animæ partem quandam corpoeis continere nam ſi hoc eſſet, qualem partem inquit, aut quomodo intellectus continebit difficile eſt etiam fingere. eſt.n intellectus quoq; pars aīę, ꝙ ſi corpus anima continet, & ipſa, & partes eius ſeparabiles ſunt, id quidem ſequitur, quod partem corporis continebit. at intellectus eſt animæ pars, ipſum igitur aliquam partem corporis continere opus eſt, & hoc quidē etiam fingere difficile eſt. nam quāquam aliæ animæ potentiæ velut eæ, quæ in operationibus corpus vel totū, vel in parte mouent, in quibuſdam ſeparatis particulis

ſubin

subintelligentur: quomodo intellectus, qui in corpore non vtitur operationibus, in aliqua particula corporis esse subintelligeretur? manifeste igitur per hæc intellectũ a corpore separabilem dicit, quod si hoc, immortalem quoque eum esse fatetur, quod & ipse sępenumero dixit, & nos huiusce rei vsus in procemiis proposuimus. At Alexander hoc in loco cum penitus dubitauisset quid esset huiusce considerationis proprium dicere, silentio locum præteriit. ex his igitur, quæ dicta sunt, hic id patet, quod intellectum esse separabilem, & substantiæ alterius Aristoteles declarat.

Apparent autem & plantæ diuisæ viuere, & animalium quędam insectorum, ut eandem habentia animam specie, etsi nõ numero: utraque igitur partium sensum habet, & mouetur in loco in aliquod tempus, q. si non perseuerant, haud est absurdũ, instrumenta.n.non habent, ut naturam conseruent. sed nihilominus in utraq; partium omnes insunt partes animæ, &. eiusdem speciei sunt inter se, & cum tota, inter se quidem, ut quæ separabiles non sunt, cum tota anima, ut quę diuisibilis est.

Cum redarguerit oratione dicentes esse aĩam ₰m partes partibilem, nunc in ipsis rebus sermonem falsum esse demonstrat, si enim inquit plantæ, & animalia insecta diuidantur, vna singula quæque pars indifferenter aĩales potentias habere videtur, quia in vnoquoq; ramo & generandi, & nutriendi & augmentandi vis est, & vnaquęque insectorum diuisorum pars habere motumq;, & sensum videtur. ꝙ si ₰m partes esset anima separabilis, non hoc quidem esset sed in hac quidem particula sensus, in illa vero motus esset, generandi autem vis aut statim cum diuisione simul in insectis corrupta est, aut in vtroq; potentia est, aut omnino nihil est. etenim multa ipsorũ (fortasse etiam omnia) non generant. quapropter vna & eadem anima in his est numero quidem, priusquam diuidãtur, postquã vero diuisa sunt, specie, non autem amplius numero nõ.n fieri potest, vt quæ in diuisis subiectis sunt, eæ sint vna numero. ꝙ autem insectorum partes vt plurimum non viuant, causam esse ferunt, quod quæ potentiis animæ subseruiũt partes instrumentales haud habeãt, vt fortasse intestina, aut oculos, aut os, aut similia per quę virtus ea, quæ in totum corpus defluit, suppeditatur. & eiusdem speciei sunt inter se, & cum tota, inter se quidem vt eæ, quæ partibiles non sunt, cum tota vero anima veluti quæ diuisibilis est, nam partes insectorum, necnon plantarum secum ipsæ sunt eiusdem speciei. propterea quod animæ potentias minime separabiles habent, sed omnes in vnoquoque potentia sunt, hoc enim.i inter se quidem, vt quæ separabiles non sunt, cum tota autem anima sunt eiusdem speciei.s.ante quam fiat animalis diuisio, cum ea autem hac de causa sunt eiusdem speciei, qđ est, vt tota in partes similares diuisibilis, nãq; similarium diuisorum partes cum totis sunt eiusdem speciei, diuisibilis autem per accidens, quia cũ diuiditur illud in quo est, ipsa etiam simul diuiditur. cum igitur Aristo quibusdam exemplis exercuisset rationem, plantarum videlicet & insectorum bene quidem succedentem comperiit at quispiam fortasse dubitauerit an in omnibus hic sermo sit verus, in aliis nãque animalibus cerebrum videtur causa sensus, & motus, etenim si quodpiam initiatur in cerebrũ, id quidem immobile, atque insensibile animal facit, etiam si neruus, vnde in reliquum corporis e cerebro motuiq;, & sensus aduenit, diuidatur, eius quidem pars diuisa superior tota & mouetur, & sentit, quæ vero inferior est omnino motuq;, & sensu caret. illud idem quoque. si in neruo fiat oppilatio, obuenire solet, præterea iræ ipsius generatio de sanguine circum præcordia cernitur esse: cupiditas vero aut simul cum hepate disponitur, aut ex hepate ipso oritur, quod si potentiæ ipsæ in subiecto corpore esse habent, neque tamen omnes per totum corpus procedere videntur, neque enim visus, neque auditus, neque odoratus, neque gustus per totum progrediuntur, vis etiam concoquendi quasdam sibi particulas designatas habet, ad hæc ira non per totum procedit, & in reliquis similiter dicendum est, quod omnino necessarium est, vt vnaquæq; virtus in illa parte sedeat, in qua etiam operatur. ad hæc igitur ita dicunt, quod harum potentiarum partes hæ principia quidem sunt, at non penitus in illis circonclusæ potentiæ sunt, sed ex illis in reliquum quoque corpus veniunt, igitur totum corpus simul cum iracundia, cum cupiditate disponitur. veruntamen hoc non sufficit, nam quod quærimus, id dubium est, quod vnaquæque animæ vis quandam sibi partem corporis sortita est, qua primum iuxta virtutem animæ in se sedentem operante, aut patiente, propter cõtinuationem, coniunctionemq; naturæ reliquum quoque simul corpus afficitur. nunquid igitur, quod ad plantas, & insecta pertinet, in ipso manifesto corpore anima habet esse, quare simul cum subiecto diuiditur: in reliquis vero animalibus velut ea, quæ in alio quodam subiecto spiritu est & secundum quandam aptitudinem reducet, cum priuata fuerit, ea aptitudine. quicquid diuisum, aut tale aliquod passum fuerit, haud amplius animæ opera admittet. ꝙ si ad hoc vt reluceat aptitudine indiget, id sequitur ꝙ vnaquæque eius pars maiorem cum potentia quadam animæ aptitudinem habẽs magis, vel sola inter alias elucear, & ex ea propter continuationem in reliquum quoq; corpus dimittitur: in spiritu quidem sic se habent animales potentiæ, quemadmodum in arbore plantales totæ per totum procedentes spiritum.

Videtur autem & in plantis principium anima quędã esse: hæc enim sola communis est & animalibus, & plantis.

Postquam eos, qui fuerunt ante se physicos improbauit ea de causa quod omni de anima non disseruerunt, hoc ipse facit, deq; omni disserit. cum igitur in superioribus dixerit etiam plantas esse animatas, in quibus cum diuisæ sunt, esse speciatim eandem animam dicebat, vbi etiam refellit Orphei carmina, quæ nos ex vniuerso animam latam respirare dicunt, idq; verbis ostendit impossibile esse plantis contingere, nunc quod anima est etiam in plantis huiusce rei fidem facit, ex eo quod & plantis, & animalibus hæc potẽtia communis est: nam si nutriendi, & augendi, & generandi vis in animalibus animalis potentia est, & easdem in plantis virtutes esse videmus, id patet ꝙ illæ etiam sunt animatæ. illud autem ait, ꝙ hæc enim sola communis est, hoc significat, ꝙ hanc solam cũ plantis animalia communicant.

Et hæc quidem separatur à sensitiuo principio, sensum autem nihil sine ipsa habet.

Ex hoc illud ait, plantale quidem principium sine sensitiuo potest esse, sed hoc non sine illo, hoc autem dixit, non veluti potentias vtraque anima separabiles habeat, id enim paulo ante redarguit. verum quod in quibus plãtalis est, in iis omnino non est sensus, in quibus autẽ sensus inest, in iis plantalis est omnino, quod si fieri non potest, vt sine plantali sensitiua sit, id patet, quod ipsa quoque plantalis anima est, de hac autem veluti potentia animali disseritur, superius quidem quæsiuit quanam parte animæ vitam habeamus, in iis autem, quæ sequentur in animatis secũdum hanc ipsam potentiam vitã esse dicturus est. Quæ ergo a prioribus de anima tradita sunt, hæc dicta sufficiant.

IOANNIS PHILOPONI INTERPRETATIO IN SECVNDVM LIBRVM ARISTOTELIS DE ANIMA.

POSTQVAM in primo libro, quẽadmodum in procemiis pollicitus fuerat Aristo. maiorum de anima opiniones exposuit, & ibi, siquid ab eis non bene dictum fuit, argumentis falsum esse demonstrans confutauit: reliquũ est, vt quæ sua de anima sit opinio, nunc exponat. In hoc igitur secundo Libro de potẽtiis animæ, quæ sunt extra partem rationis, in tertio autem de iis, quæ sunt rationis participes, differit: quãquam in hoc etiam rationalium, & in tertio irrationalium mentionem facit. In principio autem veluti communem animæ diffinitionem declarat, cum eam dicat esse entelechiã corporis naturalis organici potẽtia vitam habentis, q̃ diffinitionem, quicũque voluerunt animam rationis participẽ dicere immortalem, Philosophi correptam impugnant dicentes eiusmodi diffinitionem non esse omnis animæ, sed solum plantali conuenire: nam, si entelechia perfectio est, & forma, & animam esse corporis entelechiam dicit, forma autem corporum inseparabilis ipsa est, id patet, ꝙ hic de ea, quę non separatur a corporibus, sermo est: sola autem ea plantalis est. Verum illi male putant. hæc enim diffinitio vere de omni anima data est, nam cum dixisset entelechiam esse animam, subintulit primam, nãque entelechia alia est prima: & alia est secunda, prima quidem, inquit, vt scientia: secunda vero vt contemplatio. Dicit igitur entelechiam vt scientiam. non vt contemplationẽ, nam cum adsit aĩa, & somnus, & vigilantia est proportionabile autem scientiæ somnus est, contemplationi ṽo vigilantia. Quare si entelechiam non vult esse aĩam, quẽadmodum scientiæ habitus est, propterea quod animal, vbicunque viuat, animam semper habeat: neque tamen ſm illam semper operetur, id quidem patet, ꝙ ille de plãtali sola non loquitur. Plantalis.n.non secundum sciam, sed secundum contemplationem speculatur, semper.n. plantalis anima per actum secundum. Quod est vt contemplatio operatur: & id magis in somnis, vbi reliquæ animæ potentię quiescunt: & ideo tunc maxime digestiones fiunt: Venereaq; sæpenumero nos, etiã si nolimus, inuadunt. Quare magis & de rationis participe, deq; ea, q̃ ratione vacat anima, hic sermo fuerit, q̃; de plantali, nãq; animis hisce, etiam si dormiamus, animati sumus. in secundo enim habemus animam potentia, ꝙ est actu primũ, hoc autem est vt scientia, geometricum nãque habitum geometra dormiens habet, contemplationem vero nequaquam. Item cum ipse diffiniens dixisset aĩam esse entelechiam corporis naturalis organici potentiam vitam habentis, subintulit. q̃rum ex diffinitione colligitur, necesse esse aĩam, vel aliquas partes eius, si partibilis ipsa sit, a corpore separari, de plantali.s.id enuncians nam quid a corpore separata nutriendi vis nutriet? aut ipsa augendi qd augebit? etenim quarũdam inquit ipsarum partium est entelechia. Deinde subiungit. verũtamen aliquas esse partes nihil prohibet, iõ ꝙ vllius corporis entelechię nõ sunt. Quapropter intellectum quoq; cõplexus est, is enim neque circa corpus operationes habet, neq; quo operetur, corpore vtitur: quod quidem, vt dictum est aduersatur illi, quoq; minus operetur, impedimento est. propterea q; necessario separabilis. deinde rursus hæc adducit, adhuc autem non patet, an sit entelechia corporis anima sit, vt nauis gubernator. id autem manifestum est, ꝙ hoc ipse non dixisset, siquidem de plantali sola sermonem faceret. At fortasse ex his, quæ dicta sunt, aliquis contrario dubio fieri posset, num tali definitione plantalis anima concludatur: nam si animam esse entelechiam dicit, non vt cõtemplationem, sed vt scientiam, plantalis autem anima entelechia est, non vt scientia, sed vt contemplatio, semper enim operatio in secundo est, ꝙ actionem significat, id patet ꝙ animæ tali non conuenit hæc diffinitio. Sic igitur ad hoc dicamus ꝙ nihilominus in diffinitione plantalem complexus est, nam cum dixisset entelechiam vt sciẽtiam, omnẽ animam complexus est, quod enim omnem consequitur, & semper, id extulit, etenim quando rationalis anima operatur, & quæ ratione caret entelechia vt scientia diceretur, quod est vt habitus: quod quidem potestate secundum est, actu vero primum. propterea quod omnis operatio ab ea, quæ se secundum habitum habet potentia, descẽdit: operans enim videlicet geometra geometrica exercendo habitum geometricum tenet, quem si non teneret, quomodo per eum operaretur, quem nõ teneret? quapropter vbi est operatio, ibi quoque penitus habitus est. at nõ contra vbi habitus, ibi operatio est. nam geometra dormiens (vt sæpe iam dixi) habitum quidem geometricum tenet, at operationem non habet, qd' si latius habitus se habet, quam operatio, semper enim, & omnes habentes consequitur, merito cum vellet omnis animæ. quomodocũque se haberet, siue videlicet operaretur siue non, definitionem dare, vsus est ea, quæ & semper, & omnes consequeretur: scilicet entelechia vt scientia. Quemadmodum igitur de operante rationali anima dicens, irrationalem quoque complectitur, hoc modo plantalem non prætermittit, nam quod plantali semper inest, operationem dico, illud aliis est aliquando. vt sane potentia secunda, quæ est in habitu, oĩbus adest, & semper. pręterea ipse in dictione omnis animæ esse redditam rationem vult, quod inquit si commune quoddã in omnem animam dicere oporteat, id erit entelechia prima, sermonemq; in omnem protendit, ostenditq; nõ esse vt diffinitionem, cum dicat, si quoddam. sic igitur sit hoc ordinatum. In his autem quærere dignum est, quid ita, cum ipse id dixerit in prior sermone (at cauti simus, ne lateat vtrum vnus de ea sit sermo, veluti de animali, an alius de vnoquoque vt de equo, cane, homine) quid ita inquam hic omnis animæ vnam diffinitionem assignet? ad hoc igitur dicimus quam maxime non esse diffinitionem datam. nam si animæ, inquantum animæ non est cõmune genus, nam certe vt substantiæ est cõmune quoddam genus, videlicet substantia, veluti nec indiuiduorum est, inquantum indiuidua sunt, est quidem cõe quoddam genus animæ, animatum particulari non, vel specie, differentiam nec est omnium quidem communis quædam species, veluti quæ solo numero differunt, quemadmodum est animalium in his quę specie differunt commune quoddam genus, scilicet animal simpliciter, & hominum communis quædam species est, homo simpliciter, omnis autem diffinitio genus habet, non igitur omnis animæ simpliciter dare diffinitionem, sed descriptionem possumus. quare hæc ratio quæ de omni anima tradita, est discriptio est, non diffinitio, præterea ipsa discriptio non est proprie vna, nãque æquiuocarum rerum animarum per æquiuocas voces descriptionem reddidit, æquiuoca aũt voce quidem vnum quoddam sunt, significatione vero plura, ipse autem dicit in Topicis possibile esse æquiuocorum per voces æquiuocas vnam diffinitionem, vel descriptionem dari, dicimus.n. cibum sanum, & medicinam sanam, similiter phlebotomiam, & exercitationem sanam dicimus, & vrinas, & pulsum sanum horum igitur, cum sint æquiuoca, possumus inquit vnam per voces æquiuocas diffinitionem dare dicentes illud esse sanum ꝙ ad sanitatem bene se habet. hoc autem ꝙ ad sanitatem bene se habet, æquiuocum est, vel eò ꝙ sanitatem facit, vel significat, vel conseruat. ꝙ si communi proponamus id, qd' vnicuique priuatim inest, tunc vniuscuiusq; priuatim diffinitio sit, videlicet bene se habens ad sanitatem est, vt conseruet ipsam, velut exercitatio, aut vt significet, velut vrine faciũt, aut arteriarum pulsus, aut vt faciat, velut cibus. Quapropter voce quidẽ vna est hęc diffinitio, bene se ha

bens

bens ad sanitatem, significatione vero plures. hoc igitur mõ neque assignata animarum descriptio, cum sic æquiuoca, vna erit, verum plures. entelechia enim de forma separabili & de ea, quæ non separatur, dicitur, nam gubernator quoque nauis perfectio est, & forma carnis perfectio est corporis ipsius carnis. verum cum sit a nauigio separabilis gubernator, solam, quæ nauigij perfectio est, operationem suam tenet forma vero carnis, & vniuersaliter formæ quæ sunt in materia suorum subiectorum pfectiuæ sunt, sic igitur & in animabus, anima quidem plantalis & ea, quæ ratione caret, cum substantiam ab subiecto habeãt inseparabilem, & quę sine subiecto nihil operari queat, ipsam quidem substantiam habent, quę ipsius subiecti perfectio est, at sane rationalis anima non substãtia, sed operatione sola perficit animal, voluntate enim sua vtens anima irrationali velut instrumentoriis modis ipsum mouet. præterea in animis est & prius, & posteriꝰ, nãque vbi rationalis est, ibi quoque sunt reliquæ, neque id sane conuertitur, in quibus autem prius est, & posterius, horum non est communiter prædicatum genus, nõ igitur animarum commune quoddam genus est, verum sunt æquiuocæ, velut ea, quæ ab vno, & ad vnum sunt. Dixi autem rationalem non esse sine aliis, ad hoc videlicet animal mortale despiciens, quoniam quantum in substantia a propria sua anima & ante animalia, quæ ratione carent, & post esse per se potest, at is sermo de animis est, quæ sunt in hisce animalibus, quæ morti obnoxia sunt. quare si animæ sunt æquiuocę, diffinitio quoque aĩarum tradita est æquiuoca, neque propterea vna est, vñ & ipse cum sciret impossibile esse proprie vnam animæ diffinitionem assignata hac ipsa diffinitione dixit si quoddam commune in omnem animam dicere oporteat. At quispiam fortasse ex his, quæ dicta sunt illud quæsiuerit, qd ita, si vna omnis animæ diffinitio dari non potest, de iis, qui fuerunt ante se, conquestus est Arist. ꝙ non de omni anima differerunt? Dico igitur primum ꝙ illi facere poterant, vt ipse fecit, de omni scilicet, si non diffinitionem, saltem communem quandam descriptionem reddere: de inde non hoc eos accusat, ꝙ vnam omnis animæ definitionem non assign auerint, verum quia de omni, quæ cuiusque essent propria, minime differtarunt, quod quidem ipse facit, nam post traditam communem rationem priuatim de vtraquaq; differet, & de ipsis eo, quo dubitauit modo, docebit. etenim cum velit de ea, quæ est extra partem rationis, explicare, de obiectis primum disputat, veluti de sensu doctrinam daturus, prius de sensibilibus sermonem facit, & de visu dicturus de visibilibus prius loquitur, neq; ante de nutriendi vi differit, q̃ de nutrimentis tractauerit, de aliis quoque simili modo. deinde sic ad operationes transit, & inde ad illas potentias, quæ eas ipsas operationes faciunt.

VONIAM *autem ea quæ de anima tradita sunt ab aliis, inquantum unusquisque enunciauit, prius dictum est.*

INC (vt iam dixi) opinionem suam de anima exorditur, & primum quędam de omni anima communem sermonem tradere vult, at prius ea, quæ in comprehensionem ipsius diffinitionis cõferunt exponit, nam, cum velit animæ genus accipere ad diffinitionis redditionem, idq; magis ꝙ generi proportionabile est, nãq; etiam dictis de causis diffinitio diffinitioni proportionabilis est: primum merito omnium, quæcunque sunt in decem prædicamenta diuisionem facit. Cum sit enim ex his quæ sunt anima, eam sub vno horum prędicamentorum esse necesse est. ꝙ igitur anima non est accidens, id patet, nec quidem quantitas est, hoc enim in sermonibus contra Timæũ demonstrauit ostendendo nullo modo fieri posse, vt anima magnitudo sit. Prętera cõtra Xenocratem eam esse numerum impossibile esse declarauit. Quare neque, vt continua, neque vt discreta q̃titas erit, neque propterea penitus q̃titas ꝙ autem non sit qualitas, id ostendit in quibus ea non esse Harmoniã disputat, argumẽtis enim eisdem eam omnino qualitatem non esse comprobat, ꝙ si neque qualitas, neque q̃titas est multo minus ex aliis accidentibus erit, reliqua enim sunt ex his, id ergo relinquitur, vt sit substantia. Quod ergo anima substantia est, ideo rursus substantiam in simplicẽ, & compositam diuidit, atq; adhuc simplicem in formã, & materiam. Cum igitur sit substantia triplex, substãtia maxime corpora videntur esse, pręcipue autem vt ad homines multos, horum. n. maxime cognitionem habent, corporum vero maxime substantiæ sunt corpora naturalia, distinguendo. s ab artificiose factis, vel etiam mathematicis corporibus. fortasse autem corpora artificiose facta appellat ea, quibus ab artificiose formæ quædam inductæ sunt, vt ex baculus, & solium, neque enim corpus aliquod est inquantum corpus artificiosum. cum autem naturalia corpora composita, ex forma, & materia componantur, in his forma magis substantia est, hoc enim & est, & dicitur compositum per ipsam formam, nam cum sit vna, & cõmunis materia, discretio, & essentialis vnio, quæ sit in vnoquoq; ex formis est. ex hac igitur diuisione inuenimus corpora naturalia magis esse substantiam, & in his magis formam, q̃ materiam. hinc igitur quærendum est, in quo nam horum veluti genere aĩa ponenda sit, vtrum composita quædam substantia (idem ac si dicam corpus naturale) sit, an simplex? quod si simplex, forma ne, an materia? posthac igitur, vt ex manifestioribus hoc inueniat, inquisitionis principium facit, in quo autem magis anima manifestatur. i animatũ, animatum vero, quia viuit, animatum dicitur. Corporum igitur inquit naturalium, alia quidem vitam habent, & ea aĩata vocamus, alia vero vita carent: quapropter in corporibꝰ naturalibus vitam habentibus animam contemplantur, hancq; ipsam vitam vocamus aĩam, neque. n. corpus ipsum animam dicimus, nam corpus, postquam vita abiit, nihilominus corpus est, nec viuit amplius, nec anima dr. Quare anima in habentibus vitam non corpus, verum vita est. propter quam ea animata dicuntur, quæ igitur corpora viuunt, ea composita sunt ex corpore, & vita, quæ in ipsis est, quãque vocamus animam, ex anima igitur, & corpore animatum compositum est, atqui substãtia omnis ex forma, & materia composita est, igitur animatum cum sit ex anima, et corpore, alterum quidem vt materiam, alterum vero vt formam habebit. Quod si forma continua est, & finis materiæ causa, & hoc idem anima corpori est, nãque ea egressa corpus ipsum diffluit, & putrescit: forma quidem corporis erit anima, materia vero corpus ipsum. ꝙ autem anima sit corpori causa, vt sit, patet ex eo, quod animata hac ipsa re notantur, & inde habent, vt sint, vnde etiam consuetudo est, vt anima priuata corpora, quãquam vel post animę separationem corpora sunt, nihilominus dicitur, A biit, nec est amplius Admeti vxor. Quare si composita animata ex anima, & corpore constant omne autem compositum est ex forma, & materia, & quod in iis continuum est, & essentiæ causa, forma est, & anima in animatis talis est, id sequitur, vt anima sit forma. Sic igitur animam esse substantiam secundum formam inuenit, quam quidem formam vocat entelechiam ab ἕν, ꝙ est vnum, & τέλειον perfectum, & ἐνέχειν continere. i. quod vnum perfectum contineat, etenim vnionis, & perfectionis materiæ forma causa est, quia etiam subiecti perfectionis causa est, & ipsum continet. assignat igitur hinc animæ diffinitionem dicens esse eam entelechiam: scilicet formam, & perfectione. at cuius? huiusce corporis naturalis. hoc propterea dicit vt ab arte factis corporibus, & ab accidentibus distinguat. Deinde quoniam lapis quoque corpus est naturale, & huius forma entelechia, quemadmodum omnia quoq; anima carentia se habent, ideo adiecit, potentia vitam habentis, ea; de causa, vt ab inanimis, ab mortuis corporibus, & a semine separet: neque enim ex inanimatis aliquid potentia vitam habet, neque corpus mortuum, neque semẽ neque etiam in vtero infantulus, si nondum vitę instrumenta parata sint: in processu autem literæ in idem deducit vt talibus organis instrui: cum potentia vitam habere, adeo

vt quod vna re hac verborum serie vti liceat potentia: sci licet vitam habet, & organis instructum esse, non igitur mortuum potentia vitam habet. nam licet organis instructum videatur: nihilominus (vt ipse ait) eius partes æqui uocæ sunt. etenim sic mortui manus dicitur, vt lapidea, quia non manus officium facit, neque ipsum semen potentia habet vitam, nāque quia organa nōdum obtinet, id haud est idoneum vt ex anima vitam suscipiat. Verū tamen semen ipsum, vel infantulus in vtero non organis perfecte instructus potentia vitam habere dicetur: habēs enim vitam potentia fieri potest. at ipsum perfectum, quodq; iam vitam susceperit, illud habere vitam potētia dicit. quomodo igitur potentia, & non actu? Quoniam quatenus in suiipsius natura sine vita est, aptumq; solum ad suscipiendam vitam, sm autem potentia id est, ꝙ habet habitum, nāque per se habitum tenet vt viuum fieri possit: & si semper ab anima, donec adsit, viuificari pōt, vt enim iam diximus, quæ secundum habent actu, qd' est in contemplatio, ea habitura habent. Quare etsi semper corpus viuum sit, haud absurdum est, quantum in eius natura est: id dicere, ꝙ potentia vitam habeat: etenim patet ipsum, cum potentiam habeat, vnde possit viuum fieri, ita fieri viuum. nam si ex se non habere potentiam, non quidem viuum fieret. hoc autem, ꝙ de potentia significatum hic est, idem dixit in libro de interpretatione, vbi ipsum possibile diuidit: possibile enim inquit nō simpliciter dicitur: sed hoc quidem, velut actu existat, vt possibile est ire, quia vadit, idq; omnino possibile esse ait, qd' iam in actu est. sm hoc igitur id dictum est, & potentia vitam habentis. Dubitauerit autem fortasse quispiam cū sit anima secundum formam substantia, quid ita non esse commune aliquod genus animæ dicamus? commune.n. animarum genus esse substantiam, aut quid ita omnino entelechiam esse æquiuocam? quid ita insuper, cum regula recta dicat, in quibus est prius & posterius: horum communiter prædicatum non est genus, & cum prius & posterius in animis sit, ipsarum tamen communiter ꝓdicatum genus est, omnis nāque anima secundum formam, q̄ entelechiam vocat. substantia est. quod igitur nō similiter oīs anima subiecti sibi corporis entelechia est, id iam absoluimus, propterea quod, etsi anima rationalis entelechia corporis dicitur, actu tamen solum corporis est entelechia, non substantia, quemadmodum sunt aliæ. Verum siquidem genus ipsarum substantia est, & substantia quidem sm formam, nonne hoc dubium regula vniuersalis soluisse videtur? ad hæc igitur respondeo, ꝙ cum in quibus est prius, & posterius, horum non esse cōmuniter prędicatum genus dicimus communiter prædicatum, non quoduis accipimus, verum illud, ꝙ continua re circūplectitur, nāque est etiam animal lapideum, velut equus, & æreum, vel ligneum, atque ideo est illi animal prædicatum, vel equus non illi vt genus prædicatur, nihil autem hæc ipsa genera communia prædicata remotiora habere prohibet: corpus igitur & substantia vt genus equi lapidei & lignei prędicatur, idemq; in omnibus. Sic igitur & in anima, genus quidem ipsarum esse substātiam nihil prohibet. at sane ꝙ ipsas continuare complectatur commune quoddam genus non habent; neque.n. anima, velut ipsarū genus prædicatur, neque entelechia. nam quemadmodum dixi, entelechiæ: partim quidem substantia ipsa sunt corporis, partim vero operatione sola: non igitur similes omnes entelechiæ sunt, in ipsis igitur est prius, & posterius.

Nunc ut ab initio rursum redeamus tentantes diffinire quid est anima, & quenam sit eius maxime cōis ratio, Dicimus quidem unum quoddam genus eorum, quę sunt, esse substantiam.

Nam postquam, ea, quæ prius ab antiquis dicta sunt enarrauit, aliud orationis principium facit, ac illa quę sibi videntur exponit.

Huius autem aliud quidem ut materia, q sane per se non est hoc aliquid, aliud uero formam & speciem secundum q̄ iam dicitur hoc aliquid, & tertium, q ex his conficitur.

Hoc aliquid hoc in loco Aristo. formam significat, in prædicamentis enim est indiuiduum. substantia n. inquit, omnis hoc aliquid significare videtur, ꝙ igitur vnicuique est esse, & dici, velut hominem, equum. sm formam id est, nam cōmuniter omnibus materia substrata est. ideo dicit substantiam sm materiam per se nullam esse formā, quia neque per se subsistit. Verum semper quadam cum forma materiam contemplamur, per quam formam deinceps vnumquodq; denominationem habet: nam per quod ab vnoquoque aliorum differt, illud habet a forma. potestate autem materia est, nihil enim formarū per se materia est. Verum potestate omnes, neque enim id, nec absolute quidem, ꝙ est alicuius susceptiuum, illius materia est, vt in magis proximis materiis videre est, nūquam enim (vt ita dicam) fictilium instrumentorum lapides materia erunt, qm̄ non id habent a natura tributū, vt horum formam suscipiant, neque id, quod non amplius potest, quia eandem obtinet formam, regula enim non fiet, neque suiipsius materia: neque consimilium formarum, quia iam speciem actu habet, igitur prima potestate solum consideratur, vnaquęq; autem proximarum potestate solum est illa forma, cuius est.

Est aūt materia quidem potentia, forma uero entelechia.

Non dixit entelechia per ablatiuum casum, sed per nominatiuum, nam postquam materia ipsa formam sumpserit, entelechia esse dicitur, & hoc vtrūque simul est, sed sane forma per se entelechia est. opposuit autem potentiæ entelechiam, quia imperfecta potentia est: entelechia vero ipsa perfectio, nāque in perfectione significat ipsum esse, in quo autem vnumquodque habet esse, in eo quoque propriam habet perfectionem, sed vnūquodque sm formam suam habet esse, igitur vnuscuiusque perfectio sua ipsius forma est. ꝙ si perfectionis est forma, & perfectio ipsa est entelechia decenter quidem formæ nomen in nomen entelechiæ trāsmutat ꝙ si vniuerse forma est, forma autem anima, id quidem sequitur ꝙ anima est entelechia, neque vero solum vt nunc loquimur, formam dicit entelechiam, sed etiam pro figura hoc nomine vtitur, etenim de vtrisque in naturali disseruit, nam statuę figura eius perfectio est. fortasse aūt entelechiæ nomen pro forma assumpsit iō ꝙ formæ nomen in accidentia quoq; fertur, veluti cum dico Socratem forma esse simum, ventre elato, sed hæc non sunt Socr. perfectio, verum sic illi acciderunt.

Et hęc duobus modis, altera quidem ut scientia, altera uero ut contemplatio.

In duas partes entelechiam diuidit, alteram sm habitum, alteram sm operationem dicit. hoc autem facit, qd' sibi entelechiæ diuisio ad diffinitionis assignationem vtilis est, cum sit enim duplex entelechia, altera quæ est secundum habitum quæ quoque & tempore, & natura prima est, altera, quæ est secundum eam, quæ ab hac est, operationem, inueniet animam (veluti iam diximus) esse entelechiam primam. secunda enim quæ vt contemplatio est, a prima vt substantia sit habet, nam contemplatio per se substantia non est.

Substantię autem maxime esse uidentur corpora, & horum naturalia, ea enim sunt aliorum principia.

In tria substantia diuidens, in materiam, in formam, & in vtrūque simul, ꝙ est naturale corpus, ex hoc (vt iam dixi) velut a magis manifesto doctrinam tradere incipit, ex hoc.n. rursus inueniet, qd' aīa substantia est, & qualis substantia item sit, hæc igitur inquit maxime sub̄a videntur esse, plerique.n. materiamq; & formam non cognouerunt, at simul vtrāq; solum sciunt, eo igitur accepto ꝙ corpora substantia maxime vīr, & horum magis quæ naturalia sunt, distinguens videlicet a mathematicis, & artificiosis corporibus, huius rei causam addit, Quia, inqt, naturalia aliorum principia sunt. nam tum mathematicorum, tum arte factorum corporū constructio sunt vnūquodque enim illorum naturale corpus habet subiectū, nāque a baculo, quod est artificiosum corpus, lignum, quod est naturale, subiectum est.

Sed

Sed naturalium alia quidem habent uitam, alia uero non habent.

Postquam id accepit, ꝙ naturale corpus maxime substantia est, hoc ipsum in animatum, & in id, ꝙ animam non habet: diuidit, & id ostendit, ꝙ anima substantia est. nam si naturale corpus ex materia, & forma substantia est. nam si naturale corpus ex materia, & forma substantia constans vtrisque simul est, & naturale animatum est, id sequitur qđ ex forma, & materia est. Verũtamen ex prima materia, forma simplicia corpora dicimus esse, & hæc ex magis proxima, corporis materia, & aiæ forma. ꝙ si forma substantia est, igitur & anima. & si forma quędam substantia simplex est, igitur & anima substãtia simplex, anima inquam sm formam.

Vitam autem dicimus nutricationem per se, & accretionẽ, & decretionem. Quare omne corpus naturale particeps uitæ, substantia quidem erit, substantia uero sicut composita.

Diuisis corporibus naturalibus in vitam habentia, & non habentia, deinceps quidnam sit vita diffinit. ex hoc enim quæ vitam habent cognoscenda sunt. per se autem inquit nutricationem, & accretionem, qm̃ additio videtᷣ esse accretio, vt si aquæ addatur aqua, quæ tñ accretio non est per se, verum per aliud additum, nutriri etiam, atque augeri ignis videri potest, cum tamen vitam nõ habeat, quod quidem nequaquam verum est, ea enim p se nutriuntur, quæcunque habent instrumenta, per quę nutrimentum suscipiunt, quibusque ex nutricatione additioq; & incrementũ in omni parte fit, ignis vero, et aqua, & alia istiusmodi non per instrumenta suscipiunt, nec in omni parte accretionem faciunt. præterea in igne gñatio magis, & corruptio consideratur, cum ꝙ augetur manere oporteat. verum de hisce in libro de gñatione, & corruptione diligenter dictum est. hinc autem colligant in ventre non esse aĩa, nam si vita est nutritio per se, & incrementum, & decretio, idq; est per instrumẽta propria, ꝙ vita est; infantulus autem in vtero non per instrumẽta propria nutritur, dico autem per os, non est igitur cum non viuat, animal, nutritur autem vmbilico per cingulũ, ꝙ a matre recipit. verum hisce instando respondere possumus, quod & fœtus in vtero per se nutritur, nam si augetur, patet quod etiam nutritur, manifestumq; est eam nõ esse additionem, non enim os ossi apponitur, neque carni caro, sed a matre matricatio præparatur, quemadmodum quoque nobis panem pistores nutritionem parant. at præterea puerulis præmansum cibum matres præparant, hoc igitur modo & in embrione accidit. secunda.n. quædam nutritionis præparatio est, quæ ex matris natura procedit. at etiam per instrũa propria nutritur. nãque, & si non per os. ꝙ in eo tñ primum est, venter digerit, transmittitq; ad hepar, hepar vero in vnamquãque partem p venas & sic in vnaquaque nutrimentum subiectæ subæ assimilatur, sed hæc in animalibus perfectis accidere solẽt. Item aliter. si perfectissimis aĩalibus in loco motus adest, manifesteq; in vtero fœtus motu locali mouentur, id sequitur qđ hi quoque aĩalia sunt. Verum qui hæc omnia confutare quærunt, id contra astruunt, dicentes si nihil quicquam frustra natura facit, neque aliquod imperfectum, ꝙ sibi nequaquam sufficere possit, quid nam, siquidem perfectum erat animal, adhuc ipsum in ventre natura continet? nonne id patet ꝙ adhuc imperfectum est? eoq; tendit vt sit aĩal? nondum autem est. ꝙ si erat aĩal, quid ita non præbuit illi per quæ viueret instrumenta pfecta, vt os? Verum nos possumus ad hoc contra respõdere, ꝙ veluti, cum iam genitum est aĩal, & adhuc firmitate roboreq; instrũorum indigeat, operari perfectas aĩalis operationes minime potest, hoc modo quoque exñs in vtero, ex quo omne corpus cum tempore suam ipsius pfectionem consequitur, maior etiam indiget. auxilio, & propterea ꝙ aĩalis formam suscepit in vtero conseruatᷣ, ꝙ adhuc sane (vt dixi) magis instrumenti, custodia, & cura indigeat: præterea si quispiam ad operationes perfectissimas respiciat, nec puerulum quidem dixeris aĩal, nisi pubes fuerit, & iam deinceps generatiuas operationes operatus fuerit, sed eum, qui se ita habeat, animal solum dicere absurdum est. Verum fortasse, quę dicta sunt, minime necessaria sunt, neque .n. etsi per se nutritur, iam est aĩal, quia non est idem viuens, & aĩal, vigere enim, & viuere ipsum dicemus, at aĩal nondum. nam plantæ quoq; ipsæ per se nutriuntur, neque tamen aĩalia sunt. at neque ꝙ sensus sit particeps ideo iam est aĩal, quæ igitur solum tactũ participant, ea non sunt aĩalia, quę .n. media sunt inter sensibilia, & vegetabilia, ea tactus consortia sunt, alioqui aĩalium maxime proprium est, vt tota per se tota de loco ad locum transeant, ꝙ infantulis in vtero non adest, nãque vtero coniuncti, & colligati sunt veluti sint eius pars, mouenturq; vt plantanimes. quid autem vere, siquidem perfecte composuerat animal, natura sic in ventre cõtinuit? item aliter, si operationis institutio hac via progreditur, vt ab imperfectioribus ad magis perfecta tendat, neque aliter vitæ superiores adueniunt, nisi quæ sunt inferiores præextiterint, huiusce autem rei ordo sic se habet, vt primum sit q. aĩa caret, deinde plantalis vita sequatur, tertio loco sit eorum, quæ cõmode plantanima dicimus, quarto eorum, quæ sunt extra partem rationis, vltima vero sit rationalium vita. qũo igitur hoc ordine constitutionis natura vtatur considerare oportet, nam postquam semẽ condensatum est, illud ꝙ simul stat inanimatum quoddã est, deinde (vt ita dicam) organizatum primo plantæ simile est, adhuc tamen extra partem sensus, paulopost aũt cum processerit, & assumpserit sensumq;, & tactũ, & motum, tunc plantanimi simile in principio vtero coniunctum est, vt circũpositis conchis, testis ue, aut lapidibus plantanimes hærent, atque hoc donec partu emittatur in lucem. tunc igitur in aĩalia perfecta euadunt, motuq; de loco ad locum mouentur, alũturq; propriis instrumẽtis, ore. s. & talibus, & omnibus sensibus agunt, tandem aũt (si de hominibus dicatur) vitam rationis participem suscipiunt, cum prius extra rationem vitam ducãt. ꝙ si primo vitæ tempore non generant, non ideo non sunt animalia, neque .n. omne animal generat, multa enim ex putrefactione nascuntur, quæ quidem generandi potẽtiam non habent, & nihilominus animalia sunt, at etiam muli & quæcunque ex diuersarum specierum combinatione nascuntur, animalia quidem sunt. generandi vero potentiam non habent, non .n. animalium generare proprium est, sed vti motuq; & sensu. quod autem non sit animal in ventre, hinc illud patet, nam si animal est substantia animata sensitiua, videlicet nata vt sentiat, si esset animal id oporteret, vt priusquam vel perfecto, vel immaturo partu ederetur, per sensus ageret, quod quidem minime facit, ergo non erat animal.

Quia autem corpus est, tale scilicet habens uitam, non quidem erit ipsum corpus anima, non enim est eorum, quæ sunt super subiecto corpus, uerum magis est ut subiectum, & materia. necesse est igitur animam substantiam esse, ut formam corporis naturalis potentia uitam habentis, substantia autem est entelechia, talis igitur corporis est entelechia. ipsa autem dicitur bifariam, altera quidem ut scientia, altera uero ut contemplatio. patet igitur q. ut scientia est, cum enim adsit anima, somnus, & uigilia est, & respondet quidem uigilia contemplationi, somnus uero habitui sine operatione.

Quod ait ex his hoc est. quia corpus habens vitã corpus est, & tale corpus, quod est, ac si dicat compositum ex corpore, & vita, quæ vita anima est, necesse est hoc q. dem aliquid horum esse materiam, aliud vero formam, ꝙ ostendit hoc modo. quod enim inquit, animatum corpus tale corpus est, vt si diceret, hoc quidem subiectum est, illud vero est in subiecto: corpus enim subiicitur, in subiecto autem hoc tale est, subiectum vero non erit anima, ꝙ est ac si dicatur materia. hoc autem declarauit dicendo non quidem corpus erit, pro subiecto. s. accepta anima, corpore vero pro materia, nãque hæc subiecti, materiæq; habet ordinem, deinde causam subiicit, quid ita subiectum non sit anima. non enim inquit super subiecto corpus est, super subiecto dicens, pro in subiecto,

ꝙ formam non esse significat: nam quod in subiecto est forma est, non subiectum. subiicitur autem corpus: dicimus enim corpus esse tale. Quapropter in ordine subiecti corpus est. ex hoc autem quod ait, videlicet non erit anima ipsum corpus, pro subiecto corpus accepit, vnde subintulit non.n.eorum quę de subiecto sunt corpus est, nam si ipsum corpus esset anima, videlicet si anima esset subiectum, corpus quidem in subiecto esset. qđ si ipsum corpus non est in subiecto, non quidem fuerit anima subiectum, ꝙ ipse dixit, non quidem erit anima ipsum corpus, horum nāque duorum necesse est alterum quidem subiectum, alterum vero formam. sed hoc in loco quidā quorum vnus est Alexander, sibi persuaserunt ipsum dicere, ꝙ anima non est corpus, hac de causa, inquit Alexander, ꝙ non esse corpus ostendit, simul non esse subiectum declarat, verum res non ita se habet, haud enim nunc est Aristo. propositum demonstrare quod anima non est corpus, sed quod incorporea, nāque in iis, quæ deinceps sequuntur illud explicat, vel nunc quoque demonstratum id est, quibus eam non esse magnitudinem declarauit. nam si magnitudo non est, id sequitur quod neque corpus est, nam corpus magnitudo superat. præterea nunc demonstratum id est, ꝙ anima forma est, non materia, quodq; corpus subiectum est, & materia, deinde ex additione articuli id patet, non enim dixit non quidem corpus erit aīa, sed ipsum corpus, nam qui adponitur articulus cuiusdam diffiniti declaratiuus est, anima vero omnino incorporea est. verum (quemadmodum diximus) corpus ipsum subiectum materiamq; declarat. ex his autem patet qđ anima forma est, quo enim differunt inuicem ea, quę sunt eiusdem generis, illud est horum forma: corpora autem cum sint animato generis eiusdē differunt inter se, anima igitur animatorum forma est cum.n. adsit anima somnusq; & vigilia est, postq; diuisit entelechia in primam, & in secundam, videlicet in habitū, & in operationem ex habitu. dixitq; aīam sic esse entelechiā, vt sciam manifeste satis superq; huiusce rei demonstrationes extulit, per somnum.s.& vigiliam, ꝙ idem est, ac si diceret aīam operari & non operari, operatio.n.vigilia, contrarium vero operationis somnus est, cum nihilominus habeamus in vtroq; aīam. Causam autem transumptionis de forma in entelechiam Alexander pulcherrime considerauit. nāque ait, qm̄ necesse erat diffinire vtrum dicere oporteat aīal ex operationibus. quę ſm aīam fiunt, an ex eo, ꝙ operari posit, quorum quidem posse primū est, operari vero secundum. quodq; primo, & secundo ad diffinitionem vsurus erat. absurdūq; est in forma primum & secundum dicere, nāq; vna est vniuscuiusq; forma, propterea in entelechiam, & perfectionem formam transumpsit neque.n.perfectionem aliam primam, aliam secundam dicere absonum ab ratione est, hęc igitur inqt, causa transumptionis est, formæ aūt & entelechiæ differentia inquit est, ꝙ omnis quidem forma entelechia est, at non oīs entelechia est forma. nā quæ ab habitu est operatio entelechia quidem est, non tamen & forma. quapropter entelechia se latius habet, q̃; forma, forma aūt videlicet subaudiendum substantialis, non per accidens, non.n. (quemadmodum dixi) subiecti perfectio accidens est, ꝙ si hæc ita se habent, non quidem qui diffinit aīam dicens eam esse formam talis corporis, bene addiderit primam; sed q dixerit entelechiam, ꝙ entelechia latius q̃; forma se habet, huic quidem illa additio necessaria est.

Prior autem generatione in eodem scientia est. Quapropter anima est entelechia prima corporis naturalis vitam habentis potestate.

Cautissime quidem est vsus additione dicens in eodē, nāque in alio, atque alio. fieri potest, vt sit habitus operatio prior, pręceptor.n.tenet habitus operationem priorē, q̃; discipulus, quia sane vnius. & eiusdem præcedit habitus operationis, hoc autem in hisce quæ sunt in gñatione & corruptione verum est, in quibus naturaliter operatio potest ab habitu separari; diuina.n.cum habitu concurrētem habent operationem; nam semper habitum tenentia operantur, quia sine potentia sunt operationes, vt in libro de interpretatione ab eo dictum est. quare in mortalibus quidem habitus operatio progredit, et hoc in vno, & eodem, velut in vniuerso, hæc inuicem concurrunt, in vniuerso enim habitus actio semper est, nam siue diuina, siue vniuersale, ꝙ est in mortalibus respiciamus, semper habitum cum actione mutuo concurrere videbimus, etenim semper in horum totalitate semper vtraque sunt, neque omnino alterum alteri adiunctum esse dicimus, qm̄ in vniuerso perfecta imperfectis præposita essent, vt enim dixi productiuę causæ cum fini in actione perfecta præcedunt, & penitus vniuersi opificium ex perfectis, non autem ex imperfectis incipere oportet.

Talis autem corporis, quod quidem sit instrumentale.

Qm̄ dixit potentia vitam habentis, hoc ipsum declarat, hoc.n inquit est potentia vitam habens, ꝙ est instrumentale, non n.prima ignis entelechia anima est, videlicet potentia calefactiua; atqui hoc etiam naturale corpus est, verum quia non est instrumentale, non est ipsius prima entelechia anima calefactiua s.exiccatiua potentia: instrumentale autem id est, quod habet instrumenta, per quæ operationes in vita fiunt, talia autem sunt ea, quæ dissimilarium partium sunt, quorum vnumquodq; diuersis operationibus incumbit.

Instrumenta autem plantarum sunt partes, at oīo simplicis, veluti folium thecæ fructus protectio est, theca vero ipsius fructus, radices autem pro ore sunt, utraq;.n.trahunt alimentū.

Qm̄ plantæ etiam sunt animæ, anima aūt entelechia est instrumentalis corporis. ideo plantarū partes instrā esse dicit, nāque operationem propriam vnaquæq; habet. Simplicia sane inquit plantarum sunt instrā, simplicia aūt comparatione instrumentorum aīalium, nam subiecto, & operationibus instrumenta plantarum magis simplicia sunt, in animalibus.n. vnumquodque instrm̄ ex multis similaribus constat Plantarum vero, vt ita dicam, truncus ex ligno, & cortice, vel alio quodam constat, ac etiam q̃tum ad operationes simplicia sunt, in plantis.n. vna, & simplici operatione singula quæq; pars operat, in animalibus autem multas, & varias vnaquęq; pars habet operationes, et hoc consequenter: nam cum facta sint instrumenta, vt appetitionibus animæ subseruiant, consequens est, vt proportionabiliter ad animæ motus parata sint. animalium autem aīæ sunt appetitionibus variæ, cum plantarum virtus ipsa sit simplex, nam nutritiua potentia solum nutrit, & augmentatiua auget, & nihil plus operatur. Postquam autem demonstrauit qm̄ plantarū corpus sit instrumentale, simul narrat quid instrumentale illud sit, veluti folium thecæ fructus protectio est, theca vero ipsius fructus, ipsum quidem semen fructus dicitur, vt ficus acini, & oliuarum nuclei: thecam vero intelligimus id, ꝙ hisce humore plenum cum quadam quasi pelle ipsum complectente circūfusum est. facta igitur inquit folia sunt, vt thecam protegant, ne quod adhæreat circū nocumentum ferat, theca vero, vt fructum custodiat, hac enim de causa omnia sunt ab natura excogitata, vt omnium rerum succesio permaneat.

Quod si quiddam cōe de omni anima oporteat dicere, sit quidem prima entelechia corporis naturalis instrumentalis.

Videre potes ꝙ ipse non vult esse cōe genus, vel definitionem cōem animarum, nam (veluti dictum iam est) in quibus est primum, & secundum, non est horum cōmuniter prædicatum genus. ex hac autem definitione, q̄ nunc data est, id manifeste patet ꝙ idem est instrumentale, & potentia vitam habens. etenim cum superius dixerit, naturalis vitam habentis, nunc ait, naturalis instrumētalis, nominibus hisce altero pro altero vsus.

Quare non oportet querere an unum sit anima, & corpus quemadmodum neque ceram neque figuram omnino nec uniuscuiusque materiam, nec id cuius est materia, nāq; unum, & esse, quia multipliciter proprie entelechia est.

In sermone, quem ante hunc fecit iis, qui in partes animam diuidunt, hoc dubiū proposuit, quidnam sit vnicas

eas partes si quidem vnius existentis, & eiusdem animalis vna est anima, non enim multae sunt animae, nã si vnaquaeq; pars esset animal, illud accideret, quod vnusquisque multa essent animalia, quibus quidem sale dubium conuenit & omnibus qui de anima quidem dixerunt, sed nihil circũscripserunt de conuenientia corporis ipsam complexi, quid scilicet sit vniens animam corpori, & faciens vnum animal. at haec quaestio non habebit apud eos locum, qui entelechiam animam, materiam vero subiectum corpus esse volũt. Quemadmodum enim in cera sphaerica nõ quaesiuerit aliquis, quidnam sit vniens figurae cerã, nãq; figura est affectio cerae, nihilq; opus est, quod eas vniat, ipsa enim propria harum rerum natura, & conuenientia cerae vnionis est causa. sic in corpore & anima, nãq; entelechia, & perfectio corporis est anima. quemadmodum quoq; cerae sphaericae figura entelechia est: & ex se naturaliter vniuntur, vt enim diximus, quando alterum materia sit, alterum vero forma, ipsa materię conuenientia statim formae perfectionem suscipit, neq; ad eam rem alicuius medij indiget etenim, inquit, cum vnum, & esse multipliciter dicatur, nanq; vnum dicitur vel genere, vel specie, vel numero, vel circulo, vel glutino, vel quaecunque alia in physica vnum significãtia numerat. Praeterea esse etiam multipliciter dicitur, cũ aliud quidem sit potentia aliud vero actu sed vnum proprie & esse proprie secũdum vniuscuiusq; entelechiam rebus ipsis est, secundum quam omnino est, & dicitur hoc aliquid. Quare si vnio, & omnino ipsum esse hoc aliquid compositis rebus ex forma est, non illud quaerendũ est, quid sit vniens animam corpori, videlicet vt vnum existens, & susceptiuum: hoc enim ipsum natura formae est, & materiae, quod alterum sit in altero.

Vniuersaliter igitur est dictum quid sit anima, est enim substantia secundum rationem, hoc autem quod quid erat esse tali corpori, veluti si aliquod instrumentum naturale esset corpus, ut securis, esset enim securi ipsum esse substantia eius, & anima hoc ipsum, separata enim ipsa, non quidem amplius securis esset, nisi aequiuoce, nunc autem securis est, non enim tali corporis quod quid erat esse, & ratio, anima est, sed naturalis talis habentis principium motus, & status in se.

Postquam planiorem animae diffinitionem dedit, per haec ad eius partes declarandas subit, exemplisq; declarat, quam bene sit vnaquaeq; assignata, simul etiam per haec ostendit animam, quatenus entelechia est, a corpore non separari, nanq; perfectio non est separabilis: quatenus perfectio est. Quomodo autem rationalis dicatur inseparabilis, ordine progredientes enarrabimus diximus igitur, inquit, animam substantiam esse secundum rationem, videlicet secundum formam: formam autem corporis naturalis instrumentalis. Quod igitur substantia secundum formam bene sit assignata, id declarat exẽplis & artificiosis & naturalibus, etenim inquit securis est artificiosum instrumentum. Si igitur naturale corpus velut instrumentum esset, forma quidem securis esset eius anima scilicet incisiua potentia, quae tali figura facta est, materia vero, & tanquam corpus ipsum ferrum, ex quo si separetur anima videlicet figura, & incisiua virtus, non quidem amplius erit securis, nec forma propria, quae incidendi virtutem habeat. Quod si forma securis, figura & eius incidendi virtus est, quae si separetur, nõ amplius securis est, & vt anima se habet & corpus, hoc modo securis figura ad ferrum, forma autem securis est in hoc ipso, quod habet esse, & dicitur securis talis autem figura est, quae habet incidendi virtutem: corporis igitur naturalis instrumentalis forma est anima, quapropter habet esse in ea, nam separata anima, non amplius instrumẽtale est corpus, nisi aequiuoce, sic enim enim dicitur mortua manus, vt lignea, aut lapidea: etenim vniuscuiusq; forma secundum cuiusq; substantiales operationes designatur. Quemadmodum igitur forma securis mortua est, cum securis, vt securis operari non potest, hoc modo cum animatum perdiderit operationes animati, forma quidẽ eius animata destructa erit, vtrumque autem suas amisit operationes, alterum quidem figura destructa, alterum vero perdita anima. forma autem securis figura talis est quae scilicet habeat incidendi potentiam, animati igitur forma est anima. nanque vt figura securis ad ferrum se habet sic anima ad animatum, perfectio autem, & forma securis est figura, & incidendi potentia, corporis igitur perfectio, & forma est anima. Quare bene dictum est animam perfectionem et formã corporis esse. simul quoq; patet bene esse additum naturale, nam quidem securis corpus est, & instrumentale, veruntamen entelechia eius non est anima, nanq; artis, nõ naturae corpus eius est opus. postquam autem in artificioso exemplo sermone versatus est, quod propius exponitur aggressus exemplo magis affini vsus est, in animatorum partibus sermonem faciens: si enim inquit esset oculus animal, anima quidem eius visus esset Corpus vero tunicule, & suppositum liquidum. Informatur autẽ natura oculi in ipso visu, nam si non videret, oculus quidem non esset. Quapropter anima quidem eius esset ea, quae secundum formam substantia est nunc igitur, inquit, rationem visus habet ad oculum, eandem tota anima ad totum corpus habet quod si videndi potentia cum sit ipsius animae virtutis sensitiuae pars, est oculi forma, hoc etiam consequens est, quod anima tota totius animalis forma erit. & velut in securi se habet incidendi virtus, quamuis non incidat, & in oculo videndi, & si clauserit, hoc modo in tota anima prima entelechia se habet, quae, quãuis animal dormiat, inest tamen: est enim nihil minus animatum & dormiens, & velut in securi incisio est, & in oculo visus, eodem modo in animali vigilantia est. Vniuersaliter igitur quid anima sit dictum est, pro eo quod est communius, & planius: in correctione enim de vnaquaque animae potentia priuatim cum processerit, substãtia enim secundum rationem est, videlicet secundum formam, nã que rationem in diffinitione fert, & per causam, & per formam, vt hoc in loco, atque etiam in physica de principijs eorum quae sunt explicans postquã de materia & forma differuit, de materia ait. vnũ igitur ipsum principium est, scilicet secundum materiam. alterum vero ratio est, id est forma, hoc autem est quod quid erat esse corpori tali quia vero dixit animam esse substantiã secundum formam, sed non omnem formam animam, propterea subintulit, hoc autem est quod quid erat esse corpori tali, scilicet hãc esse formam animam, dico secundum quam tale corpus, videlicet naturale instrumentũ esse habet, & diffinitionem, hoc enim significat quod qd erat esse, scilicet quatenus ipsi est esse, & inquantum esse aliquid dicitur: nam secundum formas rerum diffinitiones dantur. sic igitur & animatorum esse, & diffinitio est secundum animam, ex anima enim animata informantur: esset enim securi ipsum esse substantia eius, & anima hoc ipsum, si securis inquit, cum sit instrumentum naturale corpus esset, naturale autem ait vt animatum, ac si esses vtiq; ipsius sm formam subã, quod idem est ac si diceret animam hoc esse ipsi securi, videlicet quatenus habet securis hoc ipsum quod est securis esse, hoc quidem esset eius anima quod si separaretur eius anima, & fieret inanimatum, non amplius quidem securis esset, nisi vt picta, nunc autem dicit inanimata securis cum sit, securis est, quoniam corporis artificiosi entelechia non est anima, sed instrumentalis naturalis: hoc autem dixit volens ostendere. quod bene in diffinitione positum est, instrumentalis. Deinde quia vult ostendere nobis quale instrumentale naturale corpus dicat, apposuit habentis principium motus & status in se: etenim dixit in naturali naturã esse principium motus, & quietis. motus autẽ proprie in animatis est, qui in loco, & per incrementum, & per diminutionem fit, nam motus per alterationem in ijs etiam, quae carent anima, videtur. Lapis enim multaque alia inanimatorum ex se causam alterationis habẽt, ea igitur dico naturalia, quae ex se principium motus, & quietis habent. securis vero inquantum securis, de se motum non habet, sed extrinsecus ab eo, qui illa vel

tur. artificiosa similiter omnia non in se principium motus & quietis habent, at extrinsecus ex operantibus, aut mouentibus.

Speculari autem in partibus quoque oportet, quod dictum est, si enim esset oculus animal, anima quidem illi esset uisus, ipse enim substantia oculi est, quae ut ratio se habet, oculus autem materia uisus est: qui si defecerit, non est oculus, nisi aequiuoce quemadmodum lapideus, & pictus. oportet autem accipere hoc de parte in totum uiuens corpus. proportionabile enim est, ut pars ad partem, totus sensus ad totum corpus sensitiuum, quatenus quale est.

Exemplum ex artificioso ad naturale, & animatum traducit, nam partes animatorum dicit. si nanq; esset oculus animal, scilicet ipse per se sine corporis totalitate, notandum autem quod oculum quandoque accipit pro vtroque vt & hic, & paulopost, vbi ait, verum quemadmodum oculus, pupilla, & visus, nomine etiam ipsius oculi pro solo corpore, quod visus potentiae subijcitur visus est, igitur statim dicit oculus materia visus est, hic autem pro vtroq; oculum capiens ideo, quod ait, si nanq; est oculus animal, manifeste declarat quod forma vtriusque simul est forma, non corporis: fit enim, & est in corpore, neque tamen forma est corporis. at vtriusq; simul, nam idest eius forma, quod illi causa est, vt sit, vtrique autem simul forma causa est. etsi igitur ipse dixisset vtrunque simul oculum, quia dixit. si enim esset animal oculus subintulit, anima quidem eius esset visus oculi, videlicet quod esset vtrunque simul, oportet autem accipere hoc de parte in totum animal, vnumquodque enim sensoriū designatur per quandam sensitiuam animae potentiam, praeter tactum, tactus enim per totū corpus tendit. quā rationem vnusquisq; sensus ad subiectum suum sensoriū habet, eandem tota anima ad totum sensitiuum corpus habet: forma autem partis, tota igitur totius sensitiui corporis forma erit illud autem quatenus tale est, significat inquantum sensitiuum est. nō enim quatenus aut graue, aut album, aut aliquod tale corpus ab anima informatur, verum quatenus sensitiuum est. qui autem omnem animam immortalem facere volunt. hoc dicto accepto videlicet quod oporteat accipere quod de parte dicitur in animal totum, conantur demonstrare Aristotelē hoc idem dicere. si enim inquiunt vt se habet pars, ita quoq; totum se habet, & in primo sermone de visiua potentia dixit ostendens eam nihil offendi, quāuis sensorium patiatur, veluti in eo non habeat esse. quod si senex oculum talem acciperet, vt iuuenis videret, patet inquiunt, quod et anima tota separabilis est. dico igitur ad hoc. quod etsi concedemus hanc esse separabilem, scilicet animam sensitiuam, & qualicunque sensibili praeseparata a corpore suscipietur, non tamen plantalem, nanque de ea nihil quicquam, ne rationem manifestam quidem, dedit. deinde, etsi ea, quae ratione caret, separabilis est: non tamen ab hoc solo corpore, neque a spiritu vt a nobis iam demonstratum est, & adhuc in ijs, quae deinceps dicturi sumus demonstrabitur.

Est autem, non quod abiecit animam, potentia existens ut uiuat, sed quod ipsam habet. semen uero, & fructus potentia tale corpus est. ut igitur incisio, & uisio, sic uigilantia entelechia est, ut autem uisus, & uirtus instrumenti, anima, corpus autem, quod potentia est, sed ut oculus, pupilla, & uisus & ibi anima, & corpus animal.

Ex his declarat quomodo dixerit potentia vitam habentis, vt enim iam vitam habens, non vt quod abiecit, neque vt potentiam habeat proposuimus autem superius vsus ex libro de interpretatione, quod intelligit tale id esse potentia significatum, quod vt iam actu est, semē vero, & fructus potentia tale corpus, fructum dicit arborum, plantarumq; semen, vt ficorum acini, nam cortex cum alio esculento liquido ab eo pericarpion idest inuolucrum vel theca seminis dicitur, vt in meteoris. quod autem dicit hoc est, quod perfectum iam, & instrumentale corpus idest, quod potentia vitam habet semen vero non est habens vitam potentia, sed quod habere vitam potest, videlicet quod instrumentale potentia est, quamobrem quod est potentia in semine, id secundum aptitudinem est, quae aptitudo est, vt instrumentale atq; animatum fieri posit, non enim non est, quod vero nūc perfectum est, & instructum. qualia nostra haec corpora id nunc potentia vitam habet, quod si quispiam dicat, quo actu vitam non habet id rursus dicimus, quod nunc fere dixi, quod vt oculus ipse per se potentia visiuus est, at non sine luminis illuminatione, nāq; ex lumine datur illi, vt actu videat (& si quis actu videntis oculi oculum potentia visiuū esse dicat, vera narrat, ipse enim secundum suam ipsius substantiam, solam aptitudinem ad videndum habet, cum ex alterius lumine actus aduenerit) hoc modo in toto corpore totaq; anima dicimus, quod ipsum quidem corpus, quantum in eo, est aptitudinem solam vitae habet, & ipsa sane secundum actum vita ex anima illi aduenit. Bene igitur dictum est, potentia vitam habentis. vt igitur incisio, & visio, sic vigilantia entelechia est proportionem imaginum ad primitiuum demonstrat proportionem autem iam diximus, incisionem vero, & visionem secundam dicit entelechiam securis, & oculi, quae esset vt contemplari, sed visum, & virtutem instrumenti incisiuam primam entelechiā quae esset vt scientia, secūdum quam etiam designauit animā, corpus autem potentia existens, videlicet corpus est, quod has operationes suscipere potest, vt etiam in oculo subiectum pupilla est, quod autem simul vtrunq; est, in toto quidem animal est. quod ex anima, & corpore constat, in parte vero, oculus qui ex pupilla, & visu est, pupillā autem totum oculum dicit tuniculas cum liquidis.

Quod igitur non est anima separabilis a corpore, aut eius aliquae partes, si partibilis sit, obscurum non est: aliquarum nanq; entelechia partium est ipsarum, ueruntamen quod aliquae sint, nihil prohibet, quia nullius sint corporis entelechia.

Data animae diffinitione, veluti conclusionem quandam ex necessitate diffinitionem sequentem colligit, animam non esse ab corpore separabilem, nam si forma, & perfectio corporis animati est anima, neque fieri id potest, vt alicuius perfectio sit absq; eo, cuius perfectio est, id quidem patet quod anima ab corpore separari non potest, nam forma, & perfectio sunt ex his quae ad aliquid dicuntur: forma enim materiae forma est, atq; perfectio, quae autem sunt ad aliquid aut simul sunt, aut nō sunt. quantum igitur ex asignata animae diffinitione colligimus, omnis quidem inseparabilis erit a corpore, cuius est entelechia, siquidem omni diffinitio conuenit, quod si non est omnis inseparabilis, at saltē partes animae quaedam manifeste sunt a corpore inseparabiles, quibus diffinitio conuenit, nanque animati partium sunt entelechiae, etenim corporis ipsius, quod alitur, nutritiua potentia perfectio est, similiter & augendi, & generandi vis, praeterea virtus appetitionis eam partē, in qua est, informat, quod si corporum sunt ipsae perfectiones, neque fieri potest, vt circa corpora eae animae partes sint a corpore separabiles, nam cuius erunt perfectiones, aut circa quod operabuntur, si sint a corporibus separatae? quid enim nutricatio nutriet? aut incrementum augebit, si sint a corporibus separatae? Verūtamen si eae, inquit, animae partes a corpore necessario non separantur, aliquas nihil prohibet eē separabiles, quia nullius corporis entelechiae sint. Manifeste igitur non vult animam rationalem corporis esse entelechiam, proptereaque esse eam ab corpore separabilem demōstrat. Deinde quia per haec animae asignatam diffinitionem particularem facere videbatur, nam dixit aliquas animae partes a corpore separabiles esse quia nullius essent corporis entelechiae: atqui etiam cum dixerit, si quiddam commune de omni anima, curās hoc scilicet, ut ostenderet hoc modo nihil minus posse communem esse omnis animae, ipsius etiam rationalis asignatā diffinitionem subiunxit.

Adhuc autem obscurum est, an sic entelechia corporis anima est, ut gubernator nauis. summatim igitur haec diffinita, & descripta sint de anima.

Quid enim inquit timemus circa omnem animam sermonem extendere dicentes quod aliquae animae partes vllius corporis nō sunt entelechia, propterea quod sunt inseparabiles, vt hac de causa ad omnis animae potentiā diffinitio non faciat. nō enim dum ex his, quę dicta sunt, id nobis parebit, quomodo diximus animam entelechiā esse, vtrum velut inseparabilem, quemadmodum se ad securim forma securis habet, an vt separabilem? an vt veluti ad nauem se gubernator habet? perficit enim nauis formam gubernator, cum sit separabilis, quod si fieri potest vt secundum quid entelechia sit, secundum quid autem ipsum separabile veluti non sit secundum ipsum entelechia, in omni igitur animali potētia fieri potest vt diffinitio conueniat. Quare cum dicebamus quasdam partes animae separari non posse, quod essent illarum partium entelechiae, sic dicebamus veluti separari non posset entelechia. nam cuius erit perfectio nutritiua potentia, si separata fuerit a corpore? rursus etiam quando dicebam quod aliquas animae partes nihil prohibet esse separabiles, quia nullius sint corporis entelechiae, ita dicebam nō esse entelechias, veluti ipsarum substantia in corpore nō haberet esse, nam sunt ipsae quoque animalis entelechia, veluti nauis gubernator, potest enim quodam modo, vt iam dixi, anima quoque rationalis dici nō separari a corpore, quatenus est entelechia, nam varias operationes, in quibus animal perficit, ipsum mouēs hoc vel illo modo eas habet, vt non separentur a corpore, nam postquam de corpore exierit, haud ita amplius operabitur, ex habitu enim quem ad corpus habet eas opationes tenet. Quapropter haec quatenus entelechia est, secundum scilicet operationes inseparabilis erit a corpore, quemadmodū quoque gubernatoris operationes, dum gubernat, a naue sunt inseparabiles, is quidem separatur vt homo, vt vero gubernator si separetur a naue, simul quoque operatio separata est, talesque operationes corruptas habet, sic igitur & anima rationalis velut ea, quae separabilem substantiam habet, non est entelechia corporis, vt vero, quae talem ad corpus, habitum susceperit, secundū quē etiam anima dicitur (nanque anima ad corpus dicitur) & est entelechia corporis, neque ab eo separatur, nam separata ab eo dimittit illas operationes quas ex habitu ad illud consecuta fuerat, veluti viuum facere, & illi naturales omnes motus communicare, & si quid aliud tale est. qd enim naturaliter mouebit, aut viuificabit, si de toto corpore egressa fuerit? illud vero si partibilis sit, non est intelligendum quod sit partibilis corporaliter, neque secundum locum, sed secundum substantiam, videlicet si diuidatur substantia, aliae animae potentia sit alterius substantiae, nec omnes animae partes sint cōsubstantiales, aliquarum nanque entelechia partium est ipsarum. per haec videtur in partes corporis animam diuidere, aliquarum.n. inquit partium corporis entelechia sunt animae partes, quare sunt ab ipsis inseparabiles, velut ab oculis visus, & ab naribus odoratus, & in aliis, alia quaedam. Dictio autem haec, aliquarum enim partium animae entelechia est, id significat, quod aliquae animę partes, quarū vnamquanque diffiniuimus esse entelechiam ipsarum corporis partiū sunt entelechiae, scilicet formae perfectiuae corporis partium, velut eae, quae ab ipsis ea de causa non separantur. quid igitur Timaeum reprehēdit, quod in partes diuidat? de his autem superius dictum est. Alexander vero hoc in loco aperte, cum dicat Aristoteles quod aliquas esse partes separabiles nihil prohibet, quod vllius non sint corporis entelechiae. Primum dicit, quod Aristoteles dubitare videtur an omnis anima sint inseparabilis, atqui cum diffiniuerit hoc ipsum, quia nondum demonstratum id sit, an sit inseparabilis, deinde procedens dictione ipsa coactus dicit eum videri dicere intellectum esse separabilem, hoc vero nihil prohibet, non est dubitantis, verum quia definiuit animam omnem esse entelechiam, propterea ait, quod & sic nihil prohibet, aliquas animae partes esse separabiles, possunt enim esse entelechiae, veluti gubernator nauis, vel aliter quia nondum demonstrauit hoc ipsum, nihil enim de potentiis rationalibus hactenus disseruit.

Quoniam uero ex obscuris quidem, manifestioribus autem fit quod dilucidum est per rationem notius tentandum est rursus hoc modo de ipsa percurrere.

Cum communiter dixerit animam esse corporis naturalis instrumentalis entelechiam, ex his, quod reliquū est ostendere vult, quare ita dictum sit, & quomodo anima sit entelechia, quomodo plantalis, quomodo sensus, quomodo tandem vnaquaeque aliarū, in omni enim doctrina oportet, vt propter quid pręcedat quia, nam cum quatuor quaerenda sint, an sit, quid sit, quale sit, & cur sit hoc, an sit, in ordine primum est, non immerito igitur, quoniam quaeritur an sit communis quaedam diffinitio, immo cum diffinitioni proportionabilem dictam rationem assignauerit, adeo quod in ea habemus etiam quid sit, relinquitur vt duo reliqua problemata quaerat, quomodo videlicet vnaquaeque animarum potentia dicatur entelechia, & quamobrem ita dicatur. quoniam vero dicit ex obscuris quidem, nobis autem manifestioribus quod per rationem dilucidum est, etiam notum fieri, quae autem nobis manifestiora sint, nequaquam subiunxit, hoc ipsum primum quaerere necessarium est, nā quidem hac in re interpretes multum dubitauerunt, cum varii vario modo illud manifestum dicere Aristotelem sibi persuaderent. Dicimus igitur quod tribus modis id qd' manifestius est, contemplamur. etenim hoc qđ aliquid sit manifestius sit quā cur sit nobisque est ad cognitionē primum, quod enim habemus animā, quodque immortalis est, multis ad intellectionem magis in promptu est, quam vt id persequamur, & incumbamus orationi, quę id ipsum probet: secundo vt in physica dictum est, quod vniuersale & confusum est, id nobis manifestius est, quā particulare, & in membris distinctum, veluti scire quod corpus est, notius est, quam quale corpus sit scire, vt coeleste & terrenum, vel tali aut tali temperatura compositum, tertio nobis id manifestum magis est, quod quidē quo ad nos primum est, secundum vero quo ad naturā nam quae magis composita sunt, ea notiora sunt nobis, quam simpliciora, quae natura prima sunt. cū nobis igitur pateat quod dilucidius & manifestius tribus modis constat, omnibus hisce primis hoc in loco vsum esse Aristotelem inueniemus, etenim quod est ante edocuit, quā cur sit, nam docuit esse entelechiam corporis naturalis instrumentalis, & entelechiam posse esse & vt separabilem & vt non separabilem: procedens autem docebit quomodo sit entelechia, quid faciat, & quomō corpus perficiat, at non quemadmodum sermone vno quid est anima, docuit, id quomodo sit entelechia vno sermone docebit, etenim entelechia omnis non similiter se habet, verum plantalis aliter, aliter sensitiua, & rationalis aliter, & vniuscuiusque harum partes alia aliter, sed ab confusis, magisque communibus facto principio ad planiora, magisque propria procedit. nam cum primum nobis confuse tradiderit animae notitiam per assignatam rationem, deinceps de vnaquaque animae parte ordinatim differet, quomodo, & cuius vnaquaeque pars sit entelechia, tertio ex vltimis natura, nobisque magis cognitis facto principio, ad ea, quę prima, & nobiliora naturaliter sunt, procedet, quo maxime modo in his ait pertransire, est enim natura prius, & posterius in quod, & in cur, quod econuerso in nobis, & in natura se habet, nā prius natura est cur, quā quod. omnium enim, quaecunque facit natura, rationes in se repositas ante habet, nihil enim neque frustra neque ex incerto facit, sed opus vnumquodque suum ad scopum quendam dirigit: quod si eorum quae fiunt ab se cum rationes habeat in se praeexistentes, naturalia sic facit, illud est manifestum, quod apud naturam prius est cur, quam quod, hoc autem, vt dixi, cur; confusum est, neque audiuimus aliquod manifestum, aut membratim

compositũ, cum diximus ꝙ anima sit entelechia, non.n. similiter omnis anima est entelechia, verum nec quomodocunq; hoc ipsum est entelechia quid alicubi faciens, & aliquo modo scienter perficiẽs in quod, & cur, duo quoque doctrinæ reliqui modi simul venerunt igitur hac de causa ex eo, quod est, doctrinæ principium fecit: natura enim nostra ex imperfectis ad perfecta, & ex notioribus ad minus nota procedit perfectius est cur, quam quod, & ea quæ sunt posteriora natura & confusa, nobis manifesta magis sunt. nam quemadmodum fieri non potest, vt is demonstratiuum syllogismum cognoscat, qui simpliciter quid sit syllogismus nesciat, neque vt oxyrynchi piscis figurã pingat, qui simpliciter pingere nesciat, hoc enim confusum est, cum dico simpliciter syllogismum, sunt enim plures eius differentiæ: similiter etiam simpliciter pingere, sed vnaquæq; species per membra diuisa est. sic igitur qui simpliciter nescit quid sit corpus, nõ potest ille scire quid sit aut ignis, aut aeris, aut coeli corpus: quiq; simpliciter ignorat quid anima sit, haud quidem fieri potest, vt sciat quid rationalis, aut ea, quæ ratione caret, aut plantalis anima sit. corpus autem simpliciter confusum est, atq; anima simpliciter, sed vnaquæq; species in membra disposita est, verum facto ex imperfectis principio, velut in generatione, procedimus in coelestium cognitionem, & in eum, qui est in illis, ordinem, atque inde ad eũ qui ea cuncta regit, atque disponit. in progressu igitur, q sit ab quod ad ꝓpter quid tres illi doctrinæ modi quos diximus continentur. similiter in animalium potentiarũ representatione eodem ordine vtitur ab imperfectis, & vltimis principio sumpto, & ad prima, magisq; perfecta procedens. prius enim de plantali disputat, deinceps de sensitiua, tertio loco de imaginatiua, interea progrediens ad rationales animæ potentias rursus a posterioribus, & imperfectioribus incipit, prius de opinatiua potentia disserens, deinceps de cogitatiua, vltimo loco de intellectu, nam si vt ad animal prior natura plantalis est, nam destruit alias, non autem destruitur. Secunda autem sensitiua, & reliquæ deinceps vt enumerauimus, verum tamẽ vt ad vniuersum, se habent econuerso, prior enim natura est in vniuerso ea, quæ perfectior, & honorabilior est: posterior vero magis imperfecta. nam quæ magis perfecta sunt, & efficacia, ea quæ minus perfecta sunt continent. igitur quantum ad vniuersum natura prior intellectus est, & reliqua deinceps. secundum econuerso procedentium ordinem. quod igitur in animali, quantum ad cognitionem nostram plantalis prima est, ideo ab ea doctrinæ principium dedit. hoc igitur ordine disciplinæ in animarum potentijs vsus est, in vnaquaq; autem parte potentiarum animæ, differens, ego de plantali, & sensitiua dico, eodem modo disciplinæ non est vsus, nõ enim ab vltimis, sed a primis, & nobilioribus incepit. nãq; de plantali differens, prius de generatiua potentia sermonẽ fecit, secundo loco de augmentatiua, tertio vero de nutritiua. atqui melior omnibus, & nobilior est generatiua et augmentatiua, quam nutritiua melior est, etenim seruare speciem nutritiuæ est opus, nam eousq; seruamur, donec nutrimur. augmentatiuæ autem interest ad perfectam secundum naturam mensuræ quãtitatem reducere, in quã conuenerint animaliaque, & plantæ in exquisitissimum naturæ finem aduenians ex generatiua potentiatis enim naturæ perfectissimus scopus ob desiderium sempiternę immortalitatis animalibus morti obnoxijs successiuo apparatus aduenit, vt ipse in aliis quoq; dixit.

Quare augmentatiua materiæ rationem tenet ad generatiuam, nutritiua vero ad augmẽtatiuam. in partibus igitur plantalis animę ex perfectioribus incepit, atq; etiã in partibus sensitiuę idem facit, nam primo loco de visu, secundo de auditu, tertio de odoratu, quarto de gustu, vltimo de tactu sermonem faciet, nobilior autem omnibus visus est, & deinceps eo ordine, quem proposuimus sensus alius alio nobilior est, primum quidem quod gustus, & tactus. & odoratus ad esse conferuntur: auditus vero, & visus ad bene esse per quos, vt ait Plato, philosophiæ genus distinuimus. Quare etiam Poeta soli solos hos attribuit sensus cum dicit.

Sol qui cuncta vides, quiq; auribus omnia sentis.

Et ex his visum præposuit, & quidem visus ea, quæ admodum longe sunt percipit, operationemque habet sine tempore: sed auditus, licet ex remotiori loco sentiat, non tamen vt oculus ex longissimo interuallo percipit, ꝓpius vero odoratus olfacit, at gustus & tactus, nisi tangendo sensibilia percipiunt, inde quæcunque aliquem ex nobilioribus sensibus habent, omnino reliquos habent omnes. at nõ sane quod habet viliores id etiam nobiliores habet, nam quædam solum tactum habent, vt plantanimalia, ideo contrahuntur. & extendũtur ad ea, quæ proxime accedunt tristantia aut lætantia. Præterea alia solum gustum tenent, vt ostrea: videntur enim pasci alia etiam odoratum solum participant, ideo quædam conchylia dicunt escas insequi, veluti quæ olfactu hiatulas persequuntur: alia autem sine visu auditum habent, veluti quæ dicuntur talpæ quod si visus sit animal particeps omnino reliquos quoq; sensus habet. quid igitur in alijs potentiis ex vltimis & indignioribus facto principio, in partibus econuerso procedit: principiumq; ab nobilioribus, & primis facit: ad hoc igitur aliqui dicunt, quod in doctrina vias vtrasq; commiscuit in alius quidẽ potentiis ab vltimis & imperfectioribus facto principio in partibus vero a primis & perfectioribus alii autem solertius disputantes dicunt, primarum, magisq; perfectarum animæ potentiarum effectus inq; sensitiua, & plantali nobis eẽ manifestiores generatiuæ igitur effectus manifestus magis est quam augmentatiuæ, et huius magis, quam nutritiuæ: similiter habet in partibus animæ sensitiuæ, nam visus auditu certior est, auditus odoratu, odoratus gustu, gustus tactu. nõ igitur a tactu incipere oportebat: vt enim ipse ait, in his quæ sequũtur dubitatur omnino an sensus tactus sit. videtur autem non esse sensus: vnus enim quisque aliorum sensuum, circa aliquod vnũ sensibile oppositionem exercet, circaq; ea, quæ inter opposita sunt, vt visus circa nigrum, & album, & eos, qui sunt inter hos, colores operatur: auditus circa acutum, grauemq; sonum et inter hos medios: odoratus circa bonum, malumq; odorem: gustus circa dulce, & amarum, & ea quæ sunt horum media. Omnia enim sub aliquod horum oppositorum reducit Aristoteles. ego dico dulce, & amarum. tactus vero se circa plures oppositiones habet, quæ non sunt alternatim. nam circa calidum, & frigidum, humidum, & siccum, durum & molle: graue, & leue: rarum, & densum, quæ quidem inter se genere subalterna esse nõ possunt, versatur quare, quod sermo de sensu tactus, est dubius, neq; ab dubijs incipere oportet, ea de causa a tactu principium non fecit igitur quia id in partibus euenit & plantalis, & sensitiuæ animæ, qđ quæ prima, & magis perfecta sunt natura, ea nobis magis patent, ab ijs non immerito doctrinæ principium facit. atqui in rationali anima a posterioribus inchoauit: nãq; quampluribus opinione imaginatio clarior est, & ipsa opinio, quam cogitatio dilucidior: cogitatione vero multo obscurior intellectus est, quod raro, & in paucos eius operationes euadant. post omnia tandem de localiter motiuo quærit, quidnam illud sit. verum sit aliud ab animæ partibus enumeratis, an harum aliqua, an omnes localis motus causa sint. & vidẽtur omnes esse causa motus localis: in hominibus enim, qui secundum intellectũ viuunt, intellectus huiusce motus causa est: ipse enim animal mouet, in his vero qui ratione carent sensus, at vere ab iis omnibus aliud est localiter motiuum nam nutritiuum motus localis causa est, veruntamen hoc diuersum est, nãq; in potentiis rationalibus est appetitus, qui quoque in irrationalibus est, vt in principio diximus.

Quoniam vero ex obscuris quidem, manifestioribus autem fit, ꝙ dilucidum est per rationem notius, tentandum est rursus hoc modo de ipsa percurrere Quod hoc in loco propter breuitatem subobscuram fecit orationẽ, quo dictionum sententiam dilucidam faciamus, sic legamus cum adiectione videlicet, quoniam vero ex obscuris, quidem naturæ, manifestioribus autem nobis: hoc fit

quod dilucidum, est etiam per rationem notum, æquale autem est fieri natura dilucidum, & per doctrinam notius, vt omne quod dicitur tale sit. quoniam vero ex obscuris quidem naturæ, nobis autem manifestioribus natura (manifestum enim primumq; nobis per rationem notius est) percurrentes tentare oportet velut ab initio, vt de anima sermonem tractemus, incipientes ab ijs, quę nobis manifesta sunt, obscuriora autem naturæ, sic enim quidnam sit anima inueniemus, quod quidem naturæ manifestum est, nobis est obscurum. igitur hac de causa ab sermone de anima, rursus initium capiens exorditur ab animato, quod quidem nobis manifestum est et quærit qua nam in re differat ab inanimato, idq; ait esse animæ proprium. quæ autem sunt obscura naturę, ea secunda facit, quæ vero manifesta, ea prima constituit, veluti natura primum facit elementa, deinde ex his succos, deinde ex his similaria, deinde ex his instrumentalia. Denique ex ipsis animal. nos autem primū cognoscimus animal, deinde quod ex partibus similaribus componitur, & sic ordine conuerso procedentes elementa, de quibus animal compositum est, & tandem cognoscimus.

Non enim solum hoc quod est, oportet diffinitiuam rationē declarare, ut complures diffinitiones dicunt, sed etiam causam inesse & apparere.

Propterea, inquit, vt ab initio de anima sermonem fecimus, quod in antedictis de ea minime satis dictum est, cum id solum retulerimus, quod est. non enim oportet aliquem volentem cuiusdam exhibere substantiam rei, in eius diffinitione assignare id solum, quod est, sed eius etiam causam, propter quam illud est: in sermone autem de anima facto dictum est, quod est entelechia corporis naturalis instrumentalis. illud autem quomodo & propter quid sit entelechia dictum non est, neque enim fieri id potest, vt qui vniuerse de anima sermonē faciat, hoc cur sit, id dicat, cum neq; sint animæ omnes eiusdem speciei, neque eiusdem generis. Quapropter hinc initio sumpto a manifestis, quæ in vnaquaque animali potētia contemplamur, eo modo disputabit, vt ꝓpter quid, & quo modo sit vnaquæq; entelechia percipiatur.

Nunc autem veluti conclusiones rationes diffinitionum sunt.

Dictum est etiam in primo sermone quod aliæ diffinitiones ex materia, aliæ ex forma, aliæ vero ex vtroque accipiuntur, vt ex materia, quod ira est feruor sanguinis circa cor. & domus est lapidum, lignorumq; cōpositio. ex forma autem quod ira vltionis desiderium impetuosum est. & domus ab imbribus, et caloribus defensio. ex vtroque vero, quod ira est feruor sanguinis circa cor, ex vltionis impetu & domus protectio, quæ defendit ab imbribus, & caloribus ex tali lapidum, lignorumq; constructione cōposita harum quidem diffinitionum atque vniuerse omnis diffinitio, vt ipse in demōstratiua ait, alia quidem principium demonstrationis est, quæ est ex forma: alia uero conclusio, quæ est ex materia: alia autē demonstratio positione differens. quæ est ex vtroque, vt qui iram diffinire vult syllogismo tali vtitur: iratus cupit supplicium sumere de eo, ex quo perciitus ira est, eius autem qui cupit vlcisci sanguis circa cor feruet. deinde conclusionem sic affert, irati igitur circa cor sanguis feruet: huius igitur syllogismi, & demonstrationis, quæ ex materia iracundiæ diffinitio est, ea est conclusio. quæ vero est ex forma, idest principium, nam propositio prima est, quæ dicit: iratus cupit vltionem, quę vero est ex vtroque diffinitio, syllogismus est, siue demonstratio, quæ positione sola differt. Quamobrem in syllogismo quidē prima est propositio, quæ sic ait, iratus vltionem cupit. secunda autem cupientis vltionem sanguis circa cor feruet. at sane in diffinitione, quæ fit ex vtroque e conuerso incipimus, feruor enim dicimus, sanguinis circa cor est, deinde propter vltionis cupiditatē. Quid igitur ait? oportere tales diffinitiones assignare, quæ causam, vnde talis est res habeant, non enim multæ, inquit ex assignatis diffinitionibus conueniunt syllogismorum cōclusionibus, quod in se causam non habent, vnde ita sint, quæ causa proportionabilis medio termino in syllogismo, scilicet ex materia sola assignantur. ea igitur dictorum sententia est.

Alexander autem dictionem ita construit. nunc autē veluti conclusione rationes, pro eo quod est, diffinitiones terminorum sunt, hoc est syllogismorum nam syllogismos terminos vocauit, quia sunt ex terminis syllogismi. item aliter, veluti conclusiones rationum, idest syllogismorum termini sunt, vt casus vice versa faciamus, & rationi genitiuum demus, & termino nominatiuum. sed simpliciter magis, atq; commodius expositores Attici dicunt rationes terminorum, pro rationes definitionum, videlicet rationes enunciatiuæ, per quas rerum definitiones assignamus conclusiones autem sunt, scilicet syllogismorum, conclusiones enim syllogismorum sunt conclusiones.

Vt quid est quadratio? æquale ex altera parte longiori figuræ, rectangulum esse æqualium laterum. talis autem definitio ratio conclusionis est: quæ autem dicit quadrationem esse mediæ inuentionem, rei ipsius causam dicit. Dicamus igitur, principio considerationis rei sumpto, seiunctum esse animatum ab inanimato viuendi actu.

Postquam dixit definitionem perfectam non modo quod est, verū etiam causam ipsam docere, plurimasque definitiones docere solum quod est, id enim declarat cū dicit, veluti conclusiones sunt, ex his exemplum dictorū ponit, qualis quidem definitio sit demonstrationis principium: qualis autem conclusio, nam si, inquit, quadrationem ita definias, æquale ex altera parte longiori figuræ rectangulum facere æqualium laterum talis, inquit, definitio ratio conclusionis est, ac si dicat. demonstrationis conclusio est: ex materia enim sumpta est, quod si quispiam definiens dicat quadrationem esse mediæ inuentionem eiusmodi definitionem esse demonstrationis principium significat, nam formam dixit, & causam, quod si quispiam dicat hoc modo quadratio est æquale ex altera parte longiori figuræ rectangulum facere, is quidem per inuentionem mediæ ex vtroq; definiuit, talisq; hæc definitio demonstratio est positione differens, posset n. sic aliquis syllogismum formare, qui facere quadrationē vult proportionabilem mediam quærit, quod si media inuenta æquale ex altera parte longiori figuræ æqualiū laterum, & rectangulum facit, id scilicet est manifestum, quod ex altera parte longioris figuræ quadrationem dicit. est autem quadrangulus & æqualium laterum, & rectangulus, spatium videlicet est habens latera quatuor æqualia, & angulos rectos figura vero altera parte longior rectangula quidem est, sed non æqualium laterum, Qui volunt igitur figuram ex altera parte longiorē quadrare. mediam proportionabilem quærunt, vt exempli gratia, sit spatium ex altera parte longius, quod alterum ex lateribus vlnarum octo habeat, alterum vero duarū, id quidem patet quod totum est vlnarum sedecim, nāq; omne quadrilaterum mensuratur latere in latus multiplicato, cum igitur voluerimus spatio huic ex altera parte longiori æqualem quadrangulum facere, vt sit vlnarum sedecim, velut etiam erat spaciū ex altera parte longius, debemus duarum vlnarū spatij ex altera parte longioris mediam proportionabilem inuenire, vt hanc habeat rationem ad maius latus quod erat vlnarum octo, quam rationem ad ipsam mediam, videlicet vlnarū duarum figuræ ex altera parte longioris latus habet: id autē sit vlnarum quatuor, quam enim ad octo rationem quatuor habent, eandem ad quatuor habent duo, vtrunque enim est maioris dimidium, ea autem est media proportionabilis. ex hac igitur designabitur quadrangulare spatium vlnarum sedecim, quod erit æquale figuræ ex altera parte longiori. & hoc modo in omni figura quæ sit ex altera parte longior, ij facere debent, qui eidem figuræ quadrangulum volunt æqualem describere. rursus. n. sit ex altera parte longior figura, quæ latus vnum sede-

cim vlnarum habeat, alterum vero quatuor, ea videlicet vlnarum quatuor, & sexaginta spatium describit, quod si velis huic æqualem quadrangulum facere, mediã proportionabilem quærere debes, ea autem est vlnarũ octos octies enim octo sexaginta quatuor faciunt. nam quemadmodum figuræ ex altera parte longioris latus vlnarũ sedecim duplum est ad id, quod vlnarum octo inuentũ est, sic & ipsum latus duplum est reliqui lateris figuræ ex altera parte longioris, quod est vlnarum quatuor. mediæ igitur inuentio hæc est, quam dicit Alexander esse in secundo Euclidis, quod quidem non est, ibi enim nihil tale demonstratum est, id autem verum est, quod eo in loco dixit Euclides, videlicet inuentu mediam proportionabilem si duæ lineæ rectæ datæ fuerint, & si proportionabiles lineæ rectæ tres sint, quod ab extremis est illi, quod est a media, æquale est. dicamus igitur initio considerationis rei sumpto seiunctum esse inanimatum ab animato viuendi actu. veluti sæpius dictum est, ex his, quæ natura posteriora sunt, & nobis magis manifesta de primis, & obscurioribus docendo verba facit, nam cum vellit animæ designatiuum proprium deprehendere, quid animati designatiuũ sit inquirit, quod animæ natura posterius est, nanq; animatum dicitur eo, quod animæ particeps est, ex qua etiam nomen animati consecutum est, hoc autem vnde dicitur, ab eo, vnde est, secundum est. quod si animatum ab inanimato differt animæ participatione, differt autem & actu viuendi, id sequitur quod ipsius animæ designatiuum esse vita videtur.

Multifariam autem cum uiuere ipsum dicatur, & si unum quid horum sit solum, uiuere dicimus ipsum, uelut intellectus, sensus, motus, & status in loco: præterea motus secundum nutricationem, & minutionem & accretionem. quapropter & plantæ omnes uidentur uiuere, nanque apparent in se habere potentiam, atque principium tale, per quod incrementumq;, & diminutionem suscipiant secundum contrarios locos. non enim sursum quidem crescunt, deorsum uero non, sed simul ad utrumque, & semper nutriuntur, & uiuunt continue donec possunt accipere nutrimentum.

Postquam nobis animam vitæ nota designauit, nunc animam in diuersa significantia diuidit, etenim inquit cũ multifariam viuere ipsum dicatur, hoc est cũ multæ sint animales potentiæ, secundum quas, ijs vita adest, quibus illarum participatio est, & quoniam hoc ait, subinfert, velut itellectus, sensus, & reliqua: deinde facta fide quod in vnoquoq; horum vita est, ait: quod etiam si vnũ quid horũ sit alicui, quod eius particeps est, viuere id dicitur. Vnde plantæ quoq; cum nutriendi vim habeant, viuũt & si aliarum nullam habent, neq; sensitiuam, neq; localiter motiuam, neq; ex his, quas supradiximus, aliquam: sequitur autem nutriendi, vel augendi vis: nam vt imperfectam speciem habeat nutritio fit, ideo nutrita augentur donec non magis inualescat diminutio, tunc enim nutricatio in qua est, eam speciem solum conseruat, illud autẽ secundum contraria loca, dictum est pro vndiq;, nanq; (vt in libro de generatione dixit) ea nutriri, & augeri dicuntur, quæ in omni parte sua nutriuntur & augentur. nam quæ per additionem incrementum suscipere videntur, non in omnibus partibus suis ea crescunt, quapropter nec incrementum in illis dicitur, sed additio. si enim in frumenti cumulum frumentum aliud addidero, non per omnes cumuli partes additio fiet, sed in vna parte solum, vbi additio ipsa facta erit. Corpus autem partibus omnibus totum crescit, hoc igitur modo, plantæ etiam se partibus vniuersis augent. augentur enim sursumq; & deorsum, nanque radicem in profundum, inq; dextram, atque sinistram crescunt, vtrinque enim in latitudinem incrementum diffundunt, atque etiam ante, & retro idẽ faciunt: etenim plana & æqualis in profundum fit accretio. Quare si hæc, quæ nutriendi vim solam tenent, viuere dicuntur, id sequitur, quod vnaquæque animæ vis essentia videtur.

Separari autem hoc ab alijs possibile quidem est: alia uero ab hoc, impossibile, in mortalibus. manifestum autem hoc est in plantis, nulla enim ipsis adest potentia.

Quod igitur vnaquæq; animæ potentia vita est, et viuere facit ea, quæ participantia sunt, iam dixi id enim patet, quod ea, quæ sensum participant, secũdum hoc vnũ viuunt, manifestam vero magis vitam habent: similiter, etiam quæ intellectus consortia sunt, secundum hoc ipsum viuunt. Verum tamen, quanquam vnaquæq; harũ potẽtiarum vita est, nutritiua inquit sine alijs esse potest, cum sit omnium vltima, aliæ vero sine hac minime sunt, & bene quidem addidit in mortalibus, in diuinis enim nutritiua inutilis est, quod ibi neque incrementum, neq; diminutio est, quę quia sunt in mortalibus, ppterea mortalia sunt, impossibile est meliorem venire animalem potentiam, nisi adsit, inferior, & propter eas, quas iam sępe numero causas diximus. nam qui mortale est, influxus indiget, et quoniam effluit, omnino necessaria est ipsa nutriendi vis, quæ in corpore subtexendo sufficiat pro eo, quod defluxerit, idq; vt species conseruetur. Quare sine virtute nutritiua nihil est aiatũ, quæ vero rõnalia sunt, ea quidem cupiditatis, et iracundiæ consortia sunt, vt ea, quæ sunt animalis conseruatiua appetant, quæq; ipsum destruunt aufugiant, id autem patet in plantis, quod ab alijs potentia nutritiua separatur, nam cum plantæ hanc ipsam habeant, ex alijs nullam tenent, neq; enim sentiendi, aut cupiendi vim habent, neque multo magis aliquã ex his, quæ superiorem locum tenent.

Viuere igitur propter hoc ipsum principium inest omnibus animalibus.

Cum dixerit in superioribus, quod & si vnum quid horum sit, viuere dicitur, nunc ait vitam esse ex nutritiua potentia, q; si hoc ait, quod vbi aliarum sit vna, ibi hanc etiam esse necesse est, quod si sola sit, statim etiã quę eam participant, viuere dicuntur, atq; insuper si illud est, viuere (velut ipse paulo ante diffiniuit) per se nutriri, & augeri, nutricatio autem, & incrementum ex ipsa nutriendi virtute procedit illud quidem merito concludere possumus, quod ex hac potentia viuere datũ est, quod quanquam vnaquæq; animæ potentia vita quędam est, mortalia quidem sine nutritiua esse nequaquam possunt, immo maxime per hanc ipsorum vita designatur propterea quod eorum natura fluida est, nec, nisi pro eo, quod effluxerit, aliud sufficiatur, esse potest, hoc autem nutritiua facit, igitur animalibus esse vitam per hanc merito dixit.

Animal autem est propter sensum primo, etenim quæ non mouentur, neque mutant locum, habent autem sensum, ea animalia dicimus, nec uiuere solum sensuum uero est primus omnibus, tactus.

Quemadmodum per nutritiuam potentiam viuentia designantur, sic animalia per sensitiuam notantur, adeo quod hanc solam participantia, quãuis ex superioribus aliam nullam habeant, animalia dicuntur: primo autem sensuum consortia dicit esse ea, quæ tactum participant: nam, licet aliquid solius tactus particeps sit, nõ modo id viuere, verum etiam animal esse dicitur, sensu enim animal ipsum designatur, qualia sunt ea, quæ plantanimalia vocantur, vt spongiæ sunt, quæ solum tangendi sensum participant, & plantanimalia nuncupata sunt, quapropter animalia quidem sunt eo, quod sensus consortia sunt. Plantarum vero non est mutare locũ de loco, magis autem in hoc ipso est animalium quid, & neque hoc omnino plantarum est. nam plantæ loca secundum partes mutant, cum contrahantur, & extendantur. quod si animalia ex sensu designantur: sensus autem in diuinis non est (sensum autem dico, quales nostri quinque sunt) id quidem sequitur, quod ea nõ videantur esse animalia, veluti cœlestia Sed ego dico quod de mortalibus nobis sermo est. q; si in illis ij sensus non sunt, meliores tamen, atq; diuiniores certe sunt. Quispiam fortasse hic dubitauerit, quid ita, cũ ex eo, quod viuit, animal designetur,

& plantæ viuant, non plantas animalia dicamus? ipse autem hoc soluens in his, quæ sequentur, ait, quod quemadmodum cursores dicimus non eos, qui quomodocunque cursus participes sunt, sed qui vehementiorem, & magis apertum cursum participant, sic animalia dicuntur, ea, in quibus vitæ species manifestior est, sensibus autem manifestior est vita, quã nutritiua.

Et veluti nutritiuum potest separari a tactu, & ab omni sensu, sic & tactus ab aliis sensibus. nutritiuam autem dicimus talem partem animæ, cuius & plantæ participes sunt: animalia vero omnia videntur tangendi sensum habere.

Et veluti, pro, vt enim, nanq; coniunctio causalis est, nam cum dixerit esse sensuum primum tactum, per hæc hoc ipsum confirmat. velut enim quæ alias animales potentias participant, multo etiam magis nutritiuæ consortia sunt, nec contra quæ nutritiuam participant, necesse est ea in alicuius alterius parte esse, sed ea secũdum ipsam speculamur, vt in plantis: hoc modo etiam quę aliquem aliurn sensum participãt, necesse omnino est, vt in tactus participatione sint, quod nõ sane ecõuerso se habet. multa igitur, quæ tactum participant, nullum habent alterũ sensum, vt spongiæ, & ostrea, & quę vocantur cochleę, & omnino cõchylia, quare si natura prius est, quod vna cum alio infertur, & ablatum tollit id sequitur quod tangendi vis sensuum prima est, potest autem illud, & veluti, ab alio principio dictum esse.

Propter quam autem causam utrunque horum acciderit, postea dicemus.

Quare & nutriendi vis ab aliјs animæ potentiis separatur, & tangendi virtus ab aliis sensibus. in his quæ dicentur post, ipse causam, quam ego quoque iam dixi, enarrabit, quod, cum sit ipsum corpus fluidum, necesse penitus est ea, quæ vitæ consortia sunt, vt conseruandæ speciei causa nutriendi vim participent. hac etiam de causa tactus & ab aliis, & cum aliis omnibus separabilis est, quia sensus ꝓpterea datus est, vt quæ domestica, quæq; aliena sunt, & quæ conseruant, quæque corrumpunt, discernat: ea autem nobis maxime domestica sunt, ex quibus constamus, ea autem sunt, aridum, humidum, calidum, & frigidum, quæ sentire ipsius tactus est propriũ, quapropter merito tactus inter sensus primus & maxime vniuersalis est, nec absque tactu vllus aliorum sensuum esse potest.

Nunc autem eo usque dictum sit solum quod anima horum est principium dictorum, atque his definita est, nutritiuo, sensitiuo, cogitatiuo, motu.

Qui volunt omnem animam facere immortalem, dicunt, augendi, & nutriendi vires, & alias eiusmodi operationes esse animæ, quas dicunt Aristotelem quoque dicere inseparabiles esse, animam scilicet, & potentias, vnde operationes ipsæ procedunt, has esse separabiles. animam igitur causam, et harum principium operationum dicere ipsum dicunt, videlicet nutritiuæ, sensitiuæ & aliarum. quod autem non hoc putet Aristoteles, iam sæpius dictum est. sed commodius atque verius Alexander interpretatur, cum dicat animam ipsam esse principium & causam nutriendi, augendi, & sentiendi: quæ vere operationes animæ sunt. quod autem non dicat animam principium nutritiui & sensitiui, id explicuit ex eo, quod ait, his definita est, nutritiuo, sensitiuo, & reliquis pro eo, quod est, in his terminata est anima, & in his esse est animæ, præter omnia illa tandem motiuum inducit eo q̃d in omnibus dictis motus videtur, in cogitatiuo etiam de quæstione in inuentionem, & a propositione in conclusiones.

Vtrum autem horum unumquodq; sit anima, an pars animæ? & utrum partes, sic ut sit separabile ratione solũ, an etiam loco? de quibusdam quidem non difficile est videre.

Quod in primo sermone dubitauit, adhuc dubitat, vtrum per corporis partes animæ potentiæ loco diuidantur, quemadmodum dicere Timæus videbatur, cũ diceret in corde quidem esse irascibilem, in hepate vero concupiscibilem, sentiendiq; vim in cerebro: at nõ loco, neque in partibus corporis, sed ratione solum, substantia scilicet inuicem diuersa sunt. nanque potentiæ vniuscuiusque diffinitio diuersa est, hoc igitur eodem modo soluitur, quemadmodum ab initio, & ex plantis, & ex insectis, non enim inquit difficile esse in aliquibus animæ potentiis videre, quod loco separatæ non sunt, etenim in vnoquoq; plantarum diuisarum ramo & nutriendi, & augendi, & generandi vim inuenies, quapropter quę in plantis anima est, ea quidem actu vna est, at potentia multæ, diuisa enim planta in vnaquaq; parte diuisa plantalis animę species perfecta videtur. quare prius quidem, scilicet ante, quam diuideretur, vna erat numero, postquam autem diuisa est, plures quidẽ numero factæ sunt, vna vero specie est, in plantis enim per totum, & vnoquoque in ramo semen quoddam medulla est, in qua anima esse impartibiliter habet, vnde propter eius impartibilitatem, in inciso etiam ramo, eius potentiæ omnes inueniuntur. similiter quoque se habet in insectis, nã si ea diuidantur, vnaquæque dissecta pars & sentiẽdi & mouendi vim habere cernitur, quod si loco diuisæ ẽẽnt animales potentiæ opus esset in hac quidem parte sensitiuam, in alia vero motiuam virtutem esse. id aũt in plantis magis exempli gratia sumptum est, nãq; eius est propositum declarare quasdam animæ potentias inseparabiles esse loco, solam autem animalem potentiam plantas habere, ex generatiua enim virtute, illis ẽ vsus incrementi, propter incrementum vero nutriendi vis data est. Dicit igitur quod, vt in plantis diuisis, in vnaquaque parte omnis animalis potentia videtur, sic in insectis, quæ plures habent animales potentias, in vnaquaque diuisorum partes omnes inueniuntur. igitur de tangendi mouẽdiq; secundum locum virtute erit ipsi separatim sermo, de reliquis vero scilicet viuendi, audiendi, gustãdi: odorandi: fortasse etiam de cupiendi, & irascendi potentiis, haud adhuc declarare habet, non enim loco separatæ sunt, manifeste enim secundum partes corporis inuicem diuisæ sunt, nisi id quispiam dicat, impartibiles eas esse inuicem, quod ex cerebro procedãt omnes, vnde si quid cerebrũ patiatur, insensibile penitus, & immobile fit animal, nã si festuca cerebro imponatur sensus omnis, motusq; sine vlla manet operatiõe, inde etiam hoc ipsum manifestius ostenditur, nam si fiat in neruo opilatio, vel si incidatur, aut ligetur, pars quidem superior corporis sentitque & mouetur: inferior autem est insensibilis, atque immobilis. quapropter e cerebro potentiæ sensitiuæ omnes procedunt, quod autem instrumentis indigent, neq; iisdem: sunt enim virtutes diuersæ, vnaquæq; in proprio instrumento apparet. Fortasse igitur tale dubium quispiã commentus est, veruntamen Aristoteles non videtur velle sic eas esse impartibiles, vt omnes in quadam parte sint & ab ea in reliquum corpus veniant, sed in toto corpore impartibiliter eas esse vult, & ideo his exemplis vsus est, quæ & de plantis, & de insectis accepit. Sed eum dicunt velle eas in spiritu sedere: totum enim per totum illum videreq; & audire, reliquisq; sensibus operari, & sic omnes esse in eo sensus, quemadmodum in plantis potẽtias plantales, & in insectis tactumque & motum localem, neque enim esse organis instructum spiritum, sed veluti in dolio condensata aqua, aut quoddam aliud tale, vasis formam accipit, hoc modo spiritum de vita, quã in corpore hoc flagitiose duxit contractis uaporibus condensari, & inde formas quasdam phantasmatũ in sepulchris uideri, uelut hoc ipsum corpus quia incompositum est in alias quoque mutari figuras ad imaginationem confictum, quare dicunt eum purgationibus uti, quo raros eos efficiat, quos contraxit uapores, uictusq; tenuis, qui magis studiosi sunt, eos satagere, abstinereq; multis a cibis, quicunque spiritum densionem faciunt, etenim uaporibus ipsum nutriri dicunt. Verum ad hoc ego dicerem, quod si spiritus instrumentis instructus non est anima eidem diffinitioni non succumbit, nam cum dixeris

animam corporis instrumentalis esse entelechiam, sic n. a formis inanimatis ipsam secreuit, etenim illarum forma entelechia est. sed lapis & similia, corpus instrumentale nō est, quod si anima, quæ in spiritu est, diffinitioni succumbit, illud necesse est, vt spiritus organis institutus sit. quod si ita est, necesse est animæ partes simul cum ipsis instrumentis diuisas esse, id enim patet. quod vnaquæq; potentia, in vnoquoq; sedens organo sic operatur, neq; enim in alio quodam sedet, nam in spiritu primo iacet. quod si verbi gratia, visus instrumentum proprium cū habeat, non in ipso instrumento operatur solum, verū etiā in reliquis spiritus ipsius partibus, id sequitur, quod superfluum sit, & frustra illud instrumentum. quod si in ipso solo operatur, inque ipso solo sedet, cur in alia spiritus parte visus habet esse, & in alia operat? nisi quispiam id ficte supponat, quod in illo in vna quidem parte sint omnes, ex ea autem in reliquū veniant: quomodo enim hoc ipsum se sic habere ostenderit? quod autem de visu dictum est, hoc scilicet etiam de reliquis sensibus erit, quod si hoc est verum necesse est per corporis partes animam esse diuisam. igitur si organis instructus est, quod dixi id sequetur, videlicet animam per corporis partes esse diuisam. Sin autem non organis est institutus, animam rationis expertem diffinitio non comprehendet. Verum plantalem, atque rationalem solum, In spiritu enim habet esse irrationalis, nisi quispiam fortasse hoc dicat, quod in hoc corpore rempublicam gerentem animam diffiniuit, neque enim cœlestium animas diffinitio complectitur, nā neque illæ sunt organis instructæ.

Nonnulla autem dubitationem habent, quemadmodū enim in plantis quædam diuisa apparent uiuentia, scilicetq; inuicem ut existente in ipsis anima, actu quidem unius in unaquaq; planta, potentia uero plurium, sic & circa alias differentias animæ uidemus accidens in insectis, in his, quæ inciduntur, etenim sensum utraque partium habet, & motum localem.

Si non & loco diuisæ sunt: de intellectu autem dicit, vt deinceps enarrabit.

Quod si sensum, & imaginationem, etiam appetitum, ubi. n. sensus est tristitiaque, & uoluptas consequitur, ubi autem sunt hæc, necessario quoque cupiditas est.

. Postquam demonstrauit sensitiuum, motiuumq; secundum locum, non esse inuicem loco separabilia, ex his ratiocinari vult quod appetitiuum, & imaginatiuū sunt inseparabilia, de appetitiuo quidem ratiocinatur, de imaginatiuo vero, nondum: non enim quod sensum habeat, id illi statim videtur habere imaginationem, nam quod formicæ, quod muscæ, quod multa huiuscemodi alia imaginationem habeant, id patet. latebras enim suas non ignorant. Vermes autem (vt in his, quæ sequentur, dicet) imaginationem habere minime videntur, cum quosdam motus vagos, atque errantes faciāt. quare aut imaginatiuum non habent, aut si habent, id quidem maxime hebes, atque obscurum tenent, & tale vt neque esse videatur. quod sane sensum habens statim quoque appetitum habeat, id hic ostendit, quæ sensum habent, ea suauis & tristis apprehensionem habent, huius enim discernendi vim sensus habet, & maxime aliorum tactus, horum autem, alterum quidem mœrorem fugit, alterum vero iucunditatem petit: videntur enim cochleæ, quæ sane solius tactus participes sunt, aqua prolata de testis suis prodire, & inde ferri, quæ si durum aut asperum quoddam tactu offendant, contrahuntur. Spongiæ similiter si aliquod molestum tetigerint contrahuntur, adire vero quod iucundum est, & fugere, quod tristitiam inferat, cupiditatis est & appetitus proprium, quod autem hæc imaginationem habeant dicere consentaneum non est.

De intellectu autem, & contemplatiua potentia, nondum manifestum est.

. Cū dixerit haud esse difficile videre, quod aliquæ animæ partes inuicem sunt inseparabiles loco, cumq; ostenderit sensitiuum, & secundum locum motiuum manifeste inuicem loco inseparabilia esse, deinceps ex his adducta de appetitiuo ratione, quod intellectus sit pars eius animæ, quæ communius dicitur, propterea dicit, quod ex his, quæ dicta sunt, apertius nihil de intellectu dicere possumus, nanque & ipse ab aliis potentijs loco inseparabilis est non enim, quemadmodum ratiocinati sumus de appetitu, sic de intellectu ex his quæ dicta sunt, adducere rationes possumus, deinde quod ipsis separabilis intellectus esse videtur, hoc subintulit, idem autem dicit esse intellectum & eius contemplatiuam potentiam. nanque ipsius intellectus aliud est contemplatiuum, aliud actiuum pars actiua fit illi ex habitu, quem ad corpus habet, vnde postquam solutus est a corpore, solus est intellectus contemplatiuus, actiuus autem non amplius. Ipse vero in his quæ sequentur contemplatiuum intellectū ab actiuo solo fine differre dicit, cum tamen subiecto non differant, quemadmodum neque semen, & fructus differūt: etenim contemplatiuo finis est veritatis cognitio, actiuo vero boni comprehensio. quod igitur solus intellectus contemplatiuus separabilis est, ideo apposuit & de contemplatiua eius potentia.

Sed uidetur animæ genus aliud esse, & hoc solum contingit separari, uelut æternum a corruptibili.

Manifestè per hoc & esse alterius substantiæ intellectū, & a corpore separabilem, atq; immortalem demonstrauit ex eo autem quod ait alterum animæ genus esse intellectum, declarauit quod æquiuocum esset animæ nomē. Deinde quod intellectus habet substātiam separabilem, quæ vero reliqua est anima omnis inseparabilem: ideo subintulit, & hoc solum contingit separari Deinde quoniam separari æquiuocum est: dicuntur enim accidentia quædam separabilia, quæ simul & separātur a subiecto, & corrumpuntur. propterea subinduxit quandam separationis speciē. inquit enim, velut æternum a corruptibili. Sic enim est, inquit, separabilis intellectus a corporibus, alijsque potentijs animæ, velut a corruptibili separatur æternum. Quapropter aliæ quidem partes animæ sunt corruptibiles: intellectus autem solus æternus. illud autem, sed videtur, non dubitando dicit, vt Alexander putauit: sed aut, quia nondum sibi de intellectu docere propositum est, aut quod magis conuenit pro apparet, id dictum est, non enim penitus, illud videtur, dubitationem significat. etenim Porphyrius etiam cum dicit, videtur autem neque genus, neque species dici simpliciter, id quidem minime dubitando dicit, atque ideo statim differentias ipsorum significantes proferi, de qua re multa quidem sibi in vsum seligere, atque proponere quispiam poterit quæ autem nunc dicta sunt ea ad eius opinionem de intellectu ostendendam sufficiunt. qualem enim partem, aut quomodo intellectus continebit, difficile est etiā fingere. Apte etiam vsui possunt esse ea, quæ in procemio proposuimus. verum quomodo potest aliquis omnino suspicari ipsum non de nostro, sed de intellectu diuino hæc dicere? nō. de intellectu diuino dixit, quod nondum manifestum est, quodque etiam separari contingit, aut quomodo omnino dixit intellectum diuinum esse partem eius animæ, quæ communiter dicitur? & eo magis, quod eius propositum est de nostra, & animalium mortalium anima pertractare? id igitur patet, quod non alium intellectum dicit, quam nostrū. Alia etiam scriptura affertur, qua ipse Alexander vsus est, sed videtur animæ genus alterum esse, & hoc solum separari contingit. quod si ita est, separabilem nihilominus denotat nam si, cum partes aliæ sint animæ separabiles, hoc genus animæ alterum, illud est, omnino quidem separabile fuerit, & hoc contingit separari, pro necessario intelligendum est. quod autem dicat hoc, scilicet quod intellectus est separabilis, id infra declarabit. quod vero reliquæ animæ partes minime sint separabiles, his patet, vt quidam dicunt, tanquam scilicet intellectus sit separabilis. Considera quod ego dixi cum

non

non de diuino, sed de intellectu nostro scilicet anima rationali sermonem habere atque ideo subinculisse, reliquę autem partes animæ non enim sane diuinus intellectus erit animæ particula, vt qui ex ratione, & irrationalitate animam acceperit, atq; insuper plantalis adiacentis huius particulam vnam intellectum separabilemque, & æternum esse dicunt.

Reliquæ autem partes animæ patent, ex his non esse separabiles, quemadmodum dicunt aliqui.

Patet igitur inq; ex his, quæ dicta sunt, quod reliquæ omnes animæ partes præter intellectum, non sunt separabiles, neq; inuicem altera ab altera, neque a corpore, inuicem quidem, velut in diuisis inlectis ostēsum est, a corpore autem, quod eius entelechię sunt, neq; enim aut sensitiua, aut nutritiua vis, aut mouēdi, aut cupiēdi virtus absque corpore possunt esse, eius quod nutriendi, quod sentiendi, quod mouendi vim suscipere potest, eæ potentiæ sunt, ipse autem paulo ante eas non esse inuicem loco separabiles manifestum esse ex his quæ ostensa sunt dicebat. quod autem ait, quemadmodum dicunt aliqui, clā aduersus Platonem dicit, qui non ratione solum, verum etiam loco potentias ipsas discernit, vt dictum est.

Ratione autem quod alia est patet, sensitiuo enim esse, & opinatiuo diuersum est, siquidem sentire aliud est ab opinari similiter quoque & aliorum vnumquodq; dictorum.

Et si enim loco separatæ non sunt, attamen diffinitione non sunt eædem, alia enim sensitiui ratio est, & eius vis, quæ secundum locum mouet, & in alijs simili modo.

Præterea autem aliquibus quidem animalium omnes insunt, aliquibus vero pauciores, & quibusdam vna sola: hoc autem facit animalium differentias.

Aliquibus autem quædam vidētur, quod scilicet animæ potentiæ sint diuersæ inuicem ratione, id autem per hæc declarat. Differentiæ enim animalium ex animarum differentia secundum speciem fiunt, inuicem autem differunt animalia, quod alia quidem plures animę potentias habent, alia vero pauciores. quod si animæ potentiæ essent omnes eædem ratione, nulla quidem inter animalia differentia esset, non enim secundum materiæ differentiā differunt, veluti Pythagorici dicunt, qui in diuersa corpora animas ascendere faciūt, variasque animarū operationes ex corporum varietate fieri volunt. quod si non est hoc rationi cōsentaneum, ex forma enim vnūquodq; designatur, formæ autem rationem tenet anima, id sequitur, quod animæ varias esse ex diffinitionibus differētias necesse est, atq; ex hoc animalium fieri differentias. non enim potentias omnes omnia animalia habent, sed alia omnes, alia aliquas, alia vnam. illud autem, quod ait, aliquibus quidem animalium, & illud hoc autem facit animalium differentiam, animalium dixit, pro viuentium, quæ enim animalem vnam potentiam habent, vt plantalem, ea non sunt animalia.

Quam autem ob causam, considerandum postea est.

Qua causa inquit hæ quidem coniunctæ sunt, & plures in ipsis animæ potentiæ, in aliis vero pauciores, & in alijs vna sola, id postea dicemus. præterea etiam quamobrem aliæ primæ, aliæ secundæ sint: de his enim in his quæ sequentur dicturus est.

Similiter autem & circa sensus contingit, alia enim habent omnes, alia autem pauciores, alia vero vnum maxime necessarium tactum.

Quod, inquit, vniuersaliter in potentijs animæ contigit, hoc in sensitiua quoque sola factum est. animalium nanq; alia sensus omnes habent, alia autem plures, alia vero vnum, atque horum causam, quod iam prædiximus, in his quæ sequentur declarabit.

Quoniam autem quod viuimus, & sentimus bifariam dicitur, quemadmodum quo scimus, horum autem dicimus, alterum quidem scientiam, alterum vero animam, utroque enim horum dicimus scire, similiter etiam quo sani sumus, aliud quidem sanitate, aliud autem parte quadam corporis, aut etiam toto: horum autem scientis, & sanitas forma, & species, quædam est, & ratio, & uelut operatio susceptiuorum, altera quidem scientis, altera uero sani.

Hanc ipsam diffinitionem interpretari eius propositum est, & ab quod in cur transire, naturæ enim cur est primum, nobis vero primum manifestius est quod cum igitur dixerit animam esse entelechiam, nunc eius voluntatis est ostendere quod ipsam entelechiam bene diffiniuit, hoc est substantiam esse secundum speciem, quod est ipsum cur. nam postquam illud acceptum est quod animata ab inanimatis actu viuendi differunt, ex eo hoc in loco demonstrat, se bene diffiniuisse animam esse entelechiam corporis instrumentalis naturalis in hac enim viuere, & sentire animal ipsum dicit, proprie quidē, & primo anima, secundo vero propter illam corpore quemadmodum animata informantur viuendo, et sentiendo, cuius rei primo anima causa est, atq; ob id ea forma est, & entelechia animatorum. præparatio autem procedit hoc modo, omnia inquit cōposita duplici modo dicuntur esse, & secundum materiam, & secundum formā, etenim primo secundum formā vnumquodq; esse dicitur, quicquid est, secundo autē secundum materiam, quoniā id quod per se esse dicitur, videlicet forma in materia est, fides autem est ex inductione. Dicitur enim inquit scire duobus modis animaq; & scientia, nāq; anima ipsa scientes eē dicimur, neq; enim corpore scimus, & rursus scientia scientes esse dicimur, sed proprie quidem, & primo scientia, propter sciētiam quoque anima, in anima enim scientia est, et propterea anima subiectum quoddam est & velut materia: ipsa autem scientia vt forma. rursus sani dicimur esse aut sanitate, aut corpore, aut oculis: at rursus hic in vtroque simul corpore scilicet & sanitate, primo quidem propter sanitatem sani sumus: secundo autē corpore valemus & propter sanitatem, & propter corpus, qua in re formæ rationem sanitas habet, materię vero corpus, etenim scientia perficit animam veluti sanitas corpus. primo igitur est & valere, & scire propter scientiam, & sanitatem, nanq; propter sanitatem, corpus ipsum valere dicitur, animaq; ipsa propter scientiam scire. similiter quoq; aut albi aut nigri, aut rubei dicimur, primo quidem propter talem calorem, secundo vero propter superficiem, & hæc quidem subiectum est, color vero forma. similiter calidi, aut frigidi dicimur, primo quidem propter caliditatem, aut frigiditatem: secundo autē propter corpus, quod quidem subiectum est, qualitas autem eiusmodi forma. quemadmodum igitur in hisce se habet, in omnibus eodem modo considerare possumus, quomodo necesse est etiam in animatis esse, viuere enim dupliciter dicitur, nam viuere dicimur aut anima, aut corpore, sed primo quidem anima, secunda autem ratione & propter ipsam, corpore, nam vita ipsa corpora animata ab inanimatis differunt, velut ipsis ex anima vita adueniat, horum igitur necesse est, vt in alijs omnibus, esse animam formam. Quare primo dictū est vnūquodq; esse secundum formam, quam in se habeat, corpus vero materia est, et subiectum, hoc autem, scilicet velut operatio susceptiuorum, dixit, pro perfectio susceptiuorum est. enim sciētis quidem, videlicet animæ, perfectio scientia sani autem scilicet corporis, sanitas perfectio est nanq; sciens, & sanum potentia sunt, & imperfecta; perficiuntur autem scientia & sanitate. Quamobrem si corpus materia est, anima vero forma, est autem materia quidem potentia, entelechia vero forma, quare ipsum, quod in materia potentia est, forma perficit, id sequitur quod bene entelechiā esse animam diffiniuit.

Videtur aūt in patiente, & affecto factiuorū inesse operatio.

Quoniam cum dixerit sciētiam & sanitatem esse scientis, et sani operationem, quod nō cuiusuis operatio sciencia & sanitas esse videtur, sed inducentis in sanum, & scire vt medici, & scientis, ideo prædefiniuit quod in

patiente & effecto facientis operatio est, hoc enim in naturali etiam demonstrauit. vnam scilicet esse in ambobus operationem & in faciente: & in patiẽte, & est ipsa in patiente, & non in agente, nãq; agens est immobilis, propriamq; perfectionem habet, at patiens mouetur, & ex potentia in actum deducitur quæ igitur ibi dixit in memoriam nobis reducens, hæc ait, hac igitur de causa non simpliciter, operatio dixit, sed vt operatio.

Anima autem hoc est, quo uiuimus, & sentimus, & intelligimus, primo: quare ratio quædam fuerit, & forma, sed non ut materia, & subiectum.

Cum demonstrauerit inductione, id esse formam, secundum quod, vnumquodq; primo dicitur, materia vero, & suo iectum, id secundum quod, secundo, sermonẽ ad id, quod inquiritur traducit scilicet ad animatum. primo enim dicimur anima viuere & sentire, & intelligere, quare concluditur, animam esse formam, corpus autem materiã, & subiectum. viuere autẽ & sentire, & intelligere, plantalem, & rationis expertem animam, atque rationalem se dicere demonstrauit, vt omni animæ sermo conueniat.

Tripliciter enim cum dicatur substantia, quemadmodum diximus, quarum alia quidem forma est, alia autem materia, alia uero, quod est ex utrisque: & harum quidem materia potentia est, forma uero entelechia, & quoniam quod ex utrisque est, id animatum est, non corpus est entelechia animæ, sed ipsa est corporis alicuius.

Quod ipsa substantia trifariam dicatur, paulo ante demonstrauit, quod autem tertium substantiam significans illud est, quod ex vtrisque constat, & animatum est, ex vtrisque substantia ex anima, scilicet & corpore, quorũ necesse est alterum esse formam, alterum vero materiam, quod enim est ex materia, & forma idest quod ex vtrisque est ostensum est autem quod anima, cum sit secundum formam substantia, corporis naturalis instrumentalis forma erit, non autem corpus animæ. q̃ si anima forma est, igitur materia corpus est, materia autem, inquit, potentia est, hoc est in eo, quod potẽtia est, habet eẽ, corpus igitur potentia est, forma vero entelechia eius, quod potentia est, at forma est anima, igitur anima est entelechia. Quare concluditur ab eo bene datam esse animę diffinitionem, cũ dixerit, eam esse corporis naturalis instrumentalis entelechiam

Et ob hanc rem bene opinantur illi, quibus uidetur neq; sine corpore esse, neq; corpus aliquod aĩs, corpus enim nõ est, sed corporis aliquid, & ꝓpterea in corpore est, & in corpore tali.

Postquam demonstrauit bene dictũ esse, quod anima sit corporis entelechia, quod eius erat propositũ declarare, nam cum per prima non id satis ostensum esset, neq; causa, quãobrem entelechia esset assignata, in huius declarationem progressus est. ex his igiẽ declaratis eos laudat, qui neq; corpus, neq; sine corpore animam esse dixerũt, nam si corporis est entelechia, non quidem corpus ipsa erit, non enim perfectio alicuius est idem cum eo, cuius perfectio est, sed neq; corpus aliquod est anima, nam cuius erit amplius entelechia? & corporis talis, videlicet naturalis instrumentalis. Hinc fortasse videri posset Aristoteles omnem animam dicere ab corpore inseparabilẽ sed ipsius Philosophi mentẽ totam respicere oportet, & ea, quæ de intellectu ante dicta sunt, in memoriam reducere. Quod si vbiq; intellectum separabilẽ, atq; ĩmortalẽ esse demonstrat, hoc in loco animam plantalemq; & irrationem eum dicere credamus: alioqui intellectus, quatenus entelechia corporis est, eatenus inseparabilis est: entelechia autem corporis est, non substantia, neq; suis omnibus operationibus, sed ijs, quas ex respectu ad corpus habet, ex quibus maxime sunt actiuæ, quæ quidem operationes ab corpore sunt inseparabiles, ac veluti gubernator, qui nauis, cum sit entelechia, quatenus gubernator est ab naue separari non potest: verum quia non solũ gubernator est, sed etiam homo, vt homo; quidẽ, non vt entelechia, ab naue separabilis est. hoc etiã modo anima nostra, quæ quatenus entelechia est corporis non potest esse sine corpore, sed quoniam quasdam ab corpore separabiles operationes habet scilicet circa intelligibilia, in quas non mõ corpus confert, verũ etiam in illis intellectui impedimento est, id patet, quod substantiã separabilem habebit, cũ eatenus anima sit, & dicatur intellectus, non sane amplius anima, nisi potentia, velut etiã cum in corpore est, intellectus potentia est. vt ipse etiam dicit, & si oĩno naturaliter imaginari potest actu, qui de intelligibilibus non sunt penitus imaginabiles, & hoc nõ frustra habeat, ex natura necessitas, quod aliquando sic operetẽ, & hoc id sequitur, quod eius substãtia separabilis est: verum de his in superioribus diligentius diximus.

Et non ueluti, qui prius in corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo, & in quali, & quidem cum non appareat quoduis suscipere quodcunque contigerit, sic autem fit, & secundum rationem: uniuscuiusque enim entelechia in eo, quod est potentia, & in propria materia nata est fieri. quod igitur entelechia quædam est, & ratio eius, quod potest huiusce talis esse, manifestum est ex his.

Prius quidem questus est, de anima multos quidẽ differere, sed nullum sermonẽ facere de corpore aĩam suscipiente, velut id fieri id possit ex Pythagoreorũ verbis, vt anima quæcũq; sit, in quoduis corpus ĩgrediaẽ, atqui inquit non videtur quæuis forma in quodcũq; subiectũ inuenire, non enim vnquã strepitibus lingua subiectum fuerit, neq; odorabilibus auditus, neq; saporibus nasus. non cera ostrei, aut æris formã vnq̃; susceperit, igitur si non quælibet forma in quoduis subiectum venit. forma aũt corporis est anima. non quidem in quoduis corpus ingredietur quod quidem veteres nõ diffiniuerunt: ipse aũt diffiniuit, cũ dixerit esse formã corporis naturalis instrumentalis, nam corpus instrumentale simpl'r q̃; quidẽ nunc diffiniuit. talis aũt animæ, tale quidẽ corpus instrumentale velut, exẽpli gratia rationalis aĩæ corpus rectũ manibus vtens in rationis seruitutem: aliis aũt corpus vnguibus curuis ad rapinam, atq; simpliciter ad vniuscuiusque animæ & corporis operationẽ corpus pręparatum esse. Hoc aũt Plato etiam ante ipsum diffiniuit, quemadmodum nos prædiximus, de figura n. corporis humani loquens ait: non n. nisi cognouerit ens, in hanc figuram veniet, ens autem dicit intelligibile, intelligibile autẽ sola rationalis anima cognoscit. aĩæ igitur rõnalis solius humanum corpus est propriũ, sic autem fit ẽm rõnẽ. vniuscuiusq; enim entelechia in eo, quod est potentia, & propria materia nata est fieri, sic igitur illi, inquit, de aĩa dicebant, de corpore, quod ipsam susciperet nihil definientes neq; est ẽm rationem, neq; apparentibus consequens. sic autem nos diximus, talis cũ dixerimus corporis entelechiam animam quod autem apparentia sic se habeant ipsa ratio testatur, etenim, inquit, alicuius entelechia in eo nata fieri solet, quod vt sit tale potentiam naturaliter habet, at vniuscuiusque materia proxima tale est, nõ enim quãlibet formam quæuis mã suscipere põt, neque enim cera domus formam, neq; nauigij papyrus suscipere vnquã possit, nec cõsequenter cuiuslibet aĩæ quodcũque contigerit corpus erit susceptiuũ. Quare simul cũ sermone de aĩa de corpore eã suscipiente sermonẽ facere necesse est, nãq; mã, & forma sunt ex his, quæ ad aliqd dicuntur, quæ autem sunt ad aliquid, fieri non potest, quatenus talia sunt qui in inuicem aut sint, aut cognoscantur.

Ex potentijs autem animæ, quæ dictæ sunt, alijs quidem insunt omnes, ut diximus: alijs autem quædam ipsarum, quibusdam uero una sola.

Quod paulo ante de potentiis animæ se inuenturum ꝓmisit, videlicet quibus nã, & quæ, & quot insint, quaque de cã & quales, quęq; a quibus separari non possint & contra quæ ad quibus separentur, id nunc declarat dicens, q̃ inferiores aĩæ potentiæ, sequuntur meliores, nec

separantur

separantur ab illis. Sed sane inferiores absq; melioribus esse possunt, aliis enim sola plantalis inest, alijs aūt simul cum hac sensitiua, quas oīno appetēdi vis sequitur, nāq; omne sensum participans, necessario appetitionis particeps est, vt & paulo superius demōstrauit, & nunc ostendet alijs autem præter eas, quæ dictæ sunt cogitandi vis inest. vt hominibus, vel quibusdam alijs talibus, vel etiā præstantioribus potentiis. Simul autem per hæc ostendit, quod in animis est primum, atq; secundum.

Potentias autem diximus nutritiuum, sensitiuum, appetitiuum, motiuum secundum locum, intellectiuum. inest autē plantis nutritiuum, alijs autem & hoc ipsum, & sensitiuum, & appetitiuum, appetitus enim est cupiditas, & ira, & uolūtas, animalia autem omnia unum habent ex sensibus tactum, cui autem sensus inest, huic uoluptasq; & tristitia, & iucundum, & triste est, quibus autem hæc insunt, inest & cupiditas, iucundi enim appetitus est ipse.

Id notandum est, quod in enumeratione animaliū potentiarum prius appetitiuū nō posuit per se, veluti id omnino sensitiuo coniunctum sit tunc dicebat animam hisce diffinitam eē, nutritiuo, sensitiuo, intellectiuo, motu: nūc autem cum aliis potentiis ipsum appetitiuum reduxit in numerum dicēs, aliis autem & hoc ipsum, & sensitiuum, & appetitiuum aliis autem dixit pro animalibus, infert. n. aīalia aūt oīa vnū habent ex sensibus tactū, aīalia igitur, inquit nutriendi, & sentiendi, & appetēdi vim participant. Deinde satis aperte confirmat hoc, qđ oīno vbi sensus vnus sit, ibi necessario sit ira, atque cupiditas, hac igitur de cā sensum oīa aīalia hñt, in oībus. n. oīno tactus est, & si nullus ex sensibus aliud adsit: sensus autē tristis, & iucūdi suscipitur, vbi aūt iucūdū est, ibi oīno & cupiditas & appetitus ē, iucūdi n. desideriū cupiditas est, vnde quæ solū tactū participant iucundis adeuntibus diffundere se videntur, tristi vero quodā impellente se contrahere. Cū autem dixerit, cui sensus inest, huic & voluptas, & dolor adest, apposuit & iucundū, & triste, bene quidē valde, atq; vtiliter transitione vsus est, appetitus.n. non est voluntatis, at iucundi, diffinit aūt appetitum cupiditate, ira, voluntate: nam vnūquodq; horum appetitus quidam est: id autem patet, quod simpliciter appetitus sensitiuo inest, at nō oīs appetitus: iis enim quæ solū tactū habent, appetitus est ſm cupiditatē: q̄ vero sensus oēs, iis est appetitus etiam ſm iram, videntur enim talia esse ad vltionē prona, sed rōnis solius volūtas est. Quare cupiditas & appetitus æquiuoca, signare vidētur, & veluti dispositio, quæ quidem de habitu communiter prædicatur, & rursum magis proprie ad habitum distinguitur sic etiam dicitur appetitus cōiter de ira, de cupiditate, & de rōne: dicimus enim quē, iam diuina appetere. & scientiam appetere, magis quoq; proprie dicitur appetitus ad rōnem distinctus, & simili mō cupiditas, est enim & cōmunis, & ad iram, & ad rōnem distincta

Praeterea autem nutrimenti sensum habent, nam tactus nutrimenti sensus est: aridis enim, & liquidis, & calidis, & frigidis nutriuntur animalia omnia, horū autem sensus est tactus.

Demonstrauit quod habentia sensum sunt appetitus consortia, etiā si solū ex sensibus tactū habeant, nunc aūt cōsus, & manifestius declarat, quod ea, quę sensum tenēt hñt appetitum, ex eo quod simul sentiunt iucundum, & triste: quæ aūt hæc sentiunt, iucundū quidem adeunt, triste vero refugiunt. hoc aūt cupit aliquid, quod adit, cupiditas vero, appetitus quidam est hac enim de causa diuisionem fecit appetitus quæ quidē sentiunt, quod habēt sensum, ea de causa appetitionem participant. nūc autem manifestius, & magis ꝑprie id ipsum ostēdit, quod omnia tactum habentia, penitus appetitū quoq; habent. nā si inquit, ea tactus sentit, quibus aīal nutritur, nutritur autem ex his, quibus constat: quatuor aūt qualitatibus constat, videlicet arido, humido, calido, frigido: vt in lib. de generatiōe demōstrauit, ex his igitur nutritur aīal, nāq; nutrit vnūquodq; eo, quod sibi ꝑpriū est deinde quomodo iis nutriatur demonstrauit. etenim inquit, nutrimentum per calida, atq; arida fit, potus vero per humida, & frigida, quas quidē qualitates tactus discernit quibus autem nutrientiū sensus est, his quidē sitis, & fames esse solet vtriusq; aūt cupiditas appetitus est: aridis enim & calidis, frigidisq; atq; humidis viuentia nutriūtur primo. nāq; saporum, qui tales non sunt, cupido per accñs fit, nāq; sapores, velut ipse ait, sunt vt ciborum cōdimenta, necnon medici dicunt per humida, & frigida potum fieri, nasci n. sitim non modo per siccitatem, verūetiam per caliditatem, atq; ideo talem sitim frigido aere solo sedari. Quare si sitis est remediū potus, Homerus. n. dicit. bibebant & siti medicabant. sitis aūt per siccitatem, vel per caliditatē fit, nam patet in febribus caliditatē sitis eē causam, atq; ideo sæpenumero cum sit humidis venter minime plenus, bibendi tamen est desiderium, quod quidem per siccitatem etiam fit, q. si contraria contrariis curantur, sitis autem vel per siccitatem. vel per caliditatem fit: id sequitur quod frigido, & humido potus fit. quod si calidum sæpe potum accipimus, hoc quidem per accidens, videlicet (si ita contingat) propter stomachi imbecillitatem, aut ex cōsuetudine facimus: quemadmodum quoque vina suauia, & quas præsumimus potiones, nō ꝑpter sitim, sed voluptatis causa potamus. Quare si potus frigidis, & humidis fit, necessario cibus fiet ex siccis, & calidis. nam si quibus constamus, iis quoq; nutrimur, constamus autem siccisque, & liquidis, calidisq; & frigidis: fames autem, & sitis est desideriū supplętionis eius, quod e nostra substantia absumptum est, at secundū eas omnes, quibus compositi sumus qualitates absumimur, frigidis autem, & humidis fit potus: id necessario ergo sequitur, vt siccis, & calidis fiat cibus: nam si nulla est alia species nutrimenti præter potum, & cibum proprie dictum, potus enim cibus est quidam, necesse autem est eē cibum ex his, quibus constamus: id quidem necessario concluditur, quod cū potus ex humidis, & frigidis fiat, cibus fit ex calidis, & siccis. q̄ si plantarum nutrimētum fimus est, & ipse fimus ē calidus, id sequitur, quod cibus non fit ex aridis solum, verumetiam calidis: & si vinum sæpenumero sumptum famem sedauit: id patet, quod non fecit quatenus humidum est, nanq; aqua id magis faceret, quod quidem non facit. manifestum igitur est, qđ si calidum nutriuit, e calido cibus fiat: hoc autem rationabilius probare possumus diuisio illorū, quæ magis communia sunt in magis propria, ex oppositione quadā fit oppositorum, vt substantia diuiditur in corpus & incorporeum, & rursus corpus in animatum & in id quod caret anima, & animal in rationale & irrationale, & rationale in mortale, & in id quod morti non est obnoxium. ex quibus patet quod horum oppositio est, veluti per habitū, & priuationem, etenim quod de incorporea substantia non habuimus, quod prædicaremus, eius corpus abnegauimus, & similiter in aliis. animati sane diuisio fit in animal in plantanimal, & in plantam, atq; ipsa quidē per quandam talem oppositionem accepta est. nam qđ animali inest proprie, hoc ipso plātanimal priuatum est, quodq; plantanimali inest, hoc planta non habet. Praeterea coloris diuisio primo fit in album, & nigrū, alii nāq; colores sunt ex his, hi autem contrarij sunt. numerus etiā diuiditur in parem, & imparem. Quemadmodum autē dispositio diuiditur & in habitū, & in eam, quæ proprie dispositio dicitur sic etiam cibus, in cibū proprie, & potum. igitur horum diuisionem, quæ fit ex communiore per oppositorū quoddā suscipere debemus. at vero neque sic vt per habitum, & priuationem potest accipi, neque vt per affirmationem & negationem, neque multo magis vt ea quæ sunt ad aliqd. ea igitur diuidi solum vt contraria intelligendū est Quod si potus est ex frigidis, & humidis, aperte quidem ex aridis, et calidis erit cibus. at ne mirū sit quod sæpenumero cōtraria simul cupimus dico autem potū & cibū quod est, ac si diceremus, aridū, & humidū, calidum, et frigidū, ex his. n. cōstituti sumus, quibus cōsumptis in horum suppletionem decenter appetitus mouetur, nam similia similibus appetūtur. Quare vnoquoque elementorum deficiente consequenter

omniū fit appetitus, ex quo maxime patet ex aridis quidem calidisq; cibū fieri ex frigidis vero & humidis potū, nam si quatuor constamus, omniumq; fit consumptio, famesq;, & sitis est appetitus supplendi ea, quæ consumpta sunt, id sequitur quod calidorū, siccorumq;, frigidorumq;, & liquidorum fames, & sitis appetitus est: ipsæ enim solæ consumptorum est appetitus, & famem quidem sicca, sitim vero humida appetere manifestum est. sed calidi, & frigidi diuisio quodam modo facienda est. nam si siti calidum tribuamus, absurdū videtur, in febribus enim (vt dictum est) aperte frigidi cupido est, nam quę molestias affert, ipsa caliditas est: id igitur accidet qđ vna, & eadem contrariorum appetitio erit, & vni appetitioni tres duarum cōtrarietatum partes assignabimus, quæ ambo absurda sunt, & consentaneum quidem est, cum duæ sint appetitiones, & oppositiones duæ, quarū sunt appetitus, vt vtriusque oppositionis vnam quandā partē vtriq; appetitioni natura distribuat. Quando autē dico frigidi cupido, non omnino tactu frigidi dico, sed omnino potentia, sæpenumero etiam alterius horum fit appetitus, vt aut cibi, aut potus, quando horum alterū deficit, aridū quidem dico, & calidū, aut humidū, et frigidum quod autem cibus fit non ex aridis modo, sed ex calidis etiā: Potusq; nō ex liquidis solū, verumetiam ex frigidis, ita Philosophus probat, etenim, inquit, aridum terræ est, ex terra autem fumida exhalatio quædā ascendit, quæ quidem calida est. Similiter inquit ex humidis euaporatio quædam exit, quę quidem frigida est, igitur cum sicco calidum, cum liquido frigidum sequitur. Veruntamen non est hoc argumentum munitum nanq; totum mutat in totum & maxime contraria in contraria, vnde sic dicendum esset quod quæ calida & humida cupiunt, ea contraria cupiant, quod quidem rationi cōsentaneum non est. ex his autem quæ dicta sunt habes qua causa sensibus omnibus tactus præpositus sit, sine quo nullus alius sensus esse potest, cum tamen absque alijs tactus ipse possit esse. Quapropter horum nobis est apprehensio de quibus habemus esse, quod si tangendi sensus non adesset, nullum consumptæ nobis substantiæ subsidium haberemus, neque hoc modo nobis vlla deficientis esset cupido, quod si esset, nec vllum quidem desiderium suppletionis haberemus, at ex hoc animal ipsum conseruatur. igitur si non hoc esset, ex necessitate corrumperetur.

Aliorum uero sensibilium per accidens, nihil enim in nutrimentū confert sonus, neq; color, neq; odor sapor autem unum quoddā tangibilium est, fames uero, & sitis cupiditas est, & fames quidem calidi, & sicci, sitis autem liquidi, & frigidi: sapor uero ueluti condimentum quoddam horum est.

In hoc expositionem duplicem ferunt, nam si tactum dicit alia sensibilia per accidens apprehendere, aut per appetitum tactus enim primo, & per se calida, sicca, liquida, frigida apprehendit, nam qualitatum sunt ipsæ tangendi virtutes. qđ si alia sensibilia sentire tactus dicatur, id scilicet per accidens intelligendum est, neq; solum de tactu, verū etiam alijs de sensibus hoc dicere possumus, nanq; viuendi virtus primo quidem colores apprehendit, dulcedinem vero aut amaritudinem, aut fragrantiā per accidens, veluti si mel videat per se quidem, id esse flauum apprehendet, dulce vero per accidens: etenim, quod operati sunt aliquando simul duo sensus, videlicet visus, & gustus, hac de causa cognoscit, quæ sit eiusmodi figura, eam esse aut dulcem, aut amaram, quæq; contigerit alio quodam modo, eam esse boni odoris, aut mali. Sic etiam tactus primo quidē & per se quæ dicta sunt apprehendit, alia vero per accidens, nam si (exempli grasia) clausis oculis parietem tetigero, id quidem scio, qđ habet & qualitatem, & colorē talem, qđ si mel tetigero, id, quidem cognosco, quod est & dulce, & flauum. similia quoque in reliquis sensibus dicenda sunt, quarum rerū causam diximus esse, quod aliquādo simul sensus operati sint, etenim si quodpiā videamus, in quo sensus nunquam simul operati sint, qualis quidem sit color scimus, at non sane qualitatem saporis dijudicare possumus, de tactu similiter, & de reliquis dicendum est. Si igitur tactū per accidens alia sensibilia percipere volumus interpretari, hoc quidem fuerit Alexandri dictum. Siue quod alij, qui sensus omnes esse tactus putauerunt, & omnia sensibilia sub tangendi virtutem venire, nanque tangentibus fieri sensibilium susceptio quædam videtur, visus enim transparens, per quod videt, tangit, & olfactus id, per quod odorem dijudicat, (id autem diosmon dicunt) & auditus similiter. hac igitur facta distinctione dicit, alia sensibilia a nobis per accidens apprehendi, nō enim quatenus diaphanum tangit, visibilia visus apprehendit, neque olfactus ea, quæ sibi sensibilia obijciuntur, neq; auditus quæ sub auditum veniunt: sed ijs ita accidit ea tangere, per quæ sensibilia propria percipiunt, non enim sic alij sensus apprehendunt, vt tactus, qui sibi propria sensilia tangendo percipit. neq; enim visus tangendo colores apprehēdit, sed ipsum diaphanū per quod colorū varietates percipit: aliorum autem sensibilium, dicit Alexander tactum per accidens esse susceptiuum, quod horum susceptiuus est, quibus alia contigerunt nam simplicia, & prima corpora, de quibus alia quoque sunt, ijs definita sunt, quorum tactus susceptiuus est, suscipit autem calidum, & frigidum, & siccum, & humidum, quæ quidem primorum corporū simplices, & specificæ differentiæ sunt. Quod igitur alia, quæ sensus alii per se suscipiūt accidere corporibus ijs, quorum tactus proprie perceptiuus est, illa quidem per accidens tactus apprehendit, sed hoc: videlicet aliorum vero sensibilium per accidēs, magis quidem proprie ad cupiditatem aptādum est, vt ita sit ordo, quibus autem hæc sunt, his etiam cupiditas est nam iucundi quidem est appetitus ipse, aliorum autē sensibilium per accidens. Cupiditas enim primo cupit ea per quæ nutritur. humida, & sicca, calida, et frigida, per accidens vero sapores appetit, & colores, & alia sensibilia, nanq; (exempli gratia) qui vinum cupit aut album, aut dulce, id quidem ex consuetudine quadam per accidens cupit. nam primo quidem liquidum cupit. & quod ad hoc magis subaudiendum sit, illud, aliorum autē per accidens, id ea, quæ sequuntur, declarant: nihil enim inquit in nutrimentū cōfert sonus neq; color, quare ad appetitum redditio est: per quæ enim inquit animal nutritur, ea appetit, alia vero per accidens, vt enim progressus dicet, sapor est, veluti nutrimentū condimentū quoddā. Saporum autem dicit quandā gustabilem qualitatem, quæ nutrientibus innascitur, frigidū autem potum dixit, nam quāuis aqua calida bibatur, calida inquam, tactu, potentia tamen frigida est, vnde eam depellit siccitatem, quæ de siti orta est, & qui valde sentiūt, frigidum cupiūt adeo, vt neq; vinū, nisi cōpellantur, adeāt. Quid igitur? nōne sapores alij animali ad salutē conferunt, & alii contra salutem lædendo vastant? ad hoc ego respondeo, qđ sic quidē simpliciter aridis & humidis, frigidisq;, & calidis corpora nutriuntur, sic autem, & tali modo affecta tali indigent in cibis qualitate, alioqui propter hoc non in omnibus eædem ciborū qualitates accipiunt, quod qualitas eiectorum tēperationis ad eas est īmoderata. etenim, quod eiusmodi qualitates ex tali elementorū temperatione in cōpositis secundū aliquam alicuius simplicis continentiam fiunt, ea de causa merito iis quidem, in quibus (vt ita dicam) calidum præualet, eos offerimus sapores, qui frigido cōtinente innascuntur. contraria enim contrariis curantur. Quare non, quia talis est sapor, ipsum eius indigentibus proferimus, sed quod ita vt frigido, aut calido, aut arido, aut humido cōtinente factus est. Quamobrem rursus, hæc quidem primo nutrientia sunt, per accidens vero sapores, fames vero, & sitis cupiditas est. cū dixerit ea, quæ tactum habent, sentire cibum, quæ autē cibum sentiunt, ea famescere, & sitire: famem vero, & sitim cupiditatem esse, cupiditatem vero appetitum, collegit, & demonstrauit quod omnia quæ tangendi sensum habent omnino sequitur appetitus.

Verum declarandum de ipsis est postea, nunc tantum diffini

tum

tum sit, quod animalibus iis, quae tactum habent, appetitus inest.

Deinceps enim de vnaquaq; animali potentia priuatim dicturus est, deq; vniuscuiusq; sensus propriis sensibilibus, cum de illorum sensibus sermo fiet.

De imaginatione autem, obscurum est, at posterius considerandum.

Prius quidem dicebat vt is, qui diceret appetitum sequi ea, quae sensum participant, atq; sic imaginationem, quando orationem de insectis habebat, nunc autem dicit obscurum esse an ea penitus, quae sensum habent imaginatio sequatur. nam spongiae quidem triste, & iucundum sentiunt, quas tamen habere imaginationem nullus merito crediderit, siquidem sensibus imaginatio melior est, & illae nullum alium sensum habent, praeter tactum, quod si peiores non adsunt, neq; meliores adesse concedendum est. de eo autem in hoc sermone paulo post, & perfectius etiam in tertio, quibus animalibus adsit, quaeq; eo careant, explicabit.

Aliquibus uero praeterea inest, & in loco motiuum, aliis autem & cogitatiuumque, & intellectus, ut hominibus, & si quid tale est aliud, uel etiam praestabilius.

Potentiarum animae ordinem tradit pariter declarans in ipsis esse prius, & posterius. in aliquibus enim sola nutritiua est, in aliquibus autem & sensitiua, quam cupiendi vis consequitur praeterea in aliquibus est etiam imaginatio, in aliis autem et in loco motiuum, in aliis vero etiã cogitatiuum, quod intellectus potentia est, vt in hominibus, & in quibus meliora sunt, in illis quoq; peiora omnino sunt, quod econuerso non procedit. hoc autem, quod ait. & si quid tale est aliud, vel etiam praestabilius, aiunt esse de quibusdam daemonibus dictum, qui quodã modo cũ natura humana eiusdem sunt ordinis participes, neq; enim (inquiunt) ex his quae semper supra sunt delapsum, & descensum vsq; ad nos esse sine medio oportet, neq; ita statim substantiae rationalis in vltimis casum fieri, sed esse veluti medietatẽ quandã, quae neq; sic, vt nos irrõnalitati cõmista est, nec tamen ad illam sine respectu se habet, animãq; ipsam dicunt haud ita statim huc decidere, sed prius in aliquod certum tẽpus aeriam factam vitam quandam nostra minus perturbatã viuere, quae sane penitus ad ratione carentes potentias nõ sine respectu se habet, vt fortasse per haec obscure loquatur.

Patet igitur quod eodem modo una est ratio animaeque, & figurae.

Postquã demonstrauit in potentiis aĩalibus esse prius, & posterius, reliquum vult hinc ostendere, quod bene de confuso ad id quod per membra compositum est, & ab diffinitione cõius assignata ad eam transit, quae vniuscuiusq; potentiae propria est, etenim & si maxime animarum cõmuniter praedicatum genus fuisset, nõ tamen sic oportebat in generum diffinitionibus physicũ immorari, sed ad spẽs specialissimas transire surrat opus, vniuscuiusq; enim cognitio ex his, quae vnicuique priuatim adsunt, habetur. nunc vero, quia non est animarum cõiter praedicatum genus, sed vox aequiuoca, vt quae ab vno, & ad vnum ridiculũ quidem idest in sermonibus communibus immorari quemadmodũ si quispiam desipiens figuram, quae quidem vox aequiuoca est, eam dicat esse, quae termino, vel terminis claudatur, neq; aliter ad particulares figuras triangulũ, quadrangulũ, & reliquas descendat. de figuris quidẽ nihil nos docuerit, neq; in. figurae natura quaedã ipsa per se absq; particularibus est, vt etiã quaedã specificãs animalis natura est, quae quidem particularibus omnibus conuenit, quae etiam si nõ essent animal nihilominus esse potest substantia animata sensitiua: eodẽ modo qui de anima cõmunem sermonem fecerit, nisi ad particularia descenderis, nihil quidẽ docuerit, quia neque genus est animarũ, nihil enim aliud est anima, preter id quod vnaquęque particularis est, quemadmodum neq; figura alia quędã est, praeter vnãquanq; figurã, veluti triangulum, aut quadrangulum reliquasq;, sed vt in figuris triangulus prima est, in figuris (inquam) rectilineis, nã circulus habet ordinem primũ, vt ea, quae vna linea cõtinetur, secundum autem semicirculus, vel simpliciter portio circuli, vt quę lineis duabus cõplectitur tertium vero triangulus, qui tribus lineis terminatur, sed in rectilineis triangulus prima figura est. secunda autem quadrangulus, qui duobus triangulis componitur. nam si lineam binos angulos includentem quadrangulo coniunxeris, triangulos duos rectilineos facis, compositi vero trianguli tres pentagonum faciunt. videlicet a/e/b. & a/b/e. & e/d/b. quatuor autem hexagonum, & a/f/e. & a/g/e. quinq; vero septangulum, & sic de reliquis triangulo addito angulum addideris: omnis enim multiangulus, ex triangulis generatur, & in omni multiangulo, si lineam rectam duo latera praetendentem coniunxeris triangulũ facies, et omnis triangulus in triangulos diuiditur. quare destructo triangulo, nulla ex his, quae deinceps oriuntur figurae, erit, at quidem destructis illis triangulus manet, vnde in illis est & prius, & posterius, & hac de causa cõmuniter ipsarum praedicatum genus non est figura, sed horum, de quibus praedicatur summaria quaedam cõprehensio est. hoc igitur modo se res habet in animabus, nam si nutritiua interficiatur in mortalibus animalibus, nulla erit alia. etenim causam diximus alias saepius, quod si interficiantur aliae, ipsa sola potest esse, velut in plantis. quod si communiter ipsarum praedicatum non est substantia quaedam, ridiculum certe est in sermone communi immorari, ex eiusmodi enim dictis de substantia animarum nihil sciemus, quare necessarium est vt de vnaquaq; priuatim sermo ꝓgrediatur.

Neque enim ibi figura praeter triangulum est, & quae deinceps, neque hic anima praeter dictas, fieret autem quoque in figuris sermo communis, qui conueniret quidem omnibus, sed proprius nullius esset figurae, similiter autem & in dictis animabus.

Genus enim natura quaedam est in speciebus quidem existens, propriam sane diffinitionem praeter vnãquãq; speciem habens, vt diffinitio quę quidem speciebus conuenit, at nullius ipsarum propria est, sed cuiusdam substantiae generis est propria, figurae sane ratio nihil aliud quicquam declarat quã particulares figuras, de quibus pręedicatur. Quare non solum in his est, vt in speciebus genus, sed harũ etiam aliquid est, nam quod ab aliquo, vel aliquibus terminis continetur, est enumeratio figurarum, non quaedam propria natura significata. circulus quidem termino quodam, triangulus vero quibusdam continetur. Quemadmodum igitur sermo communis in figuris, non aliquam naturam, praeter figuras particulares declarat, hoc modo sermo communis animam non explicat, cuius rei signum est, quod vno ablato auferuntur alia, nam si triangulus destruatur, destruuntur figurę & si quę nutriendi vim habet potentia interficiatur, aliae quoque animę virtutes extinguantur necesse est. in quibus autem ex vnius speciei destructiõe reliqua destruuntur, horũ cõiter ꝓdicatũ nõ est genus, sed vox ęquiuoca.

Quamobrem ridiculum est quaerere communem rationem & in his, & in caeteris, quae nullius est eorum, quae sunt propria ratio, neque in propria, & indiuidua specie, relicta ea, quae propria est. similiter autem se habent, ut in figuris, ea, quae sunt animae, semper enim in eo quod deinceps est, potentia prius est inq; figuris, & in animatis. uelut in quadrato quidem triangulus, in sensitiuo autem nutritiuum, quapropter in unoquoque quaerendum est, quae sit uniuscuiusque anima, ut quae plantae, quae hominis aut bestiae.

Quõ igitur ipse cõmunem circa omnem animam rationem quę nulli animę propria est, assignauit, hoc tamẽ non dicit, communem assignare rationem non oportere, sed neq; opus esse hoc solum quęrere, neq; putare quod rationis vniuersalis assignatio sufficiat ad substantiã propositi declarandam, verum partium quoq;, quas species

specialissimas vocat, diffinitiones reddere siquidē vniuscuiusque substantia secundum ea, quæ proprie sunt, esse dicitur. hoc igitur omnino dicit esse ridiculū, quod aliqui cōi ratione contenti, vniuscuiusq; rationem propriam dimiserint maxime enim & si aliqua erat abstracta, & cōmunis quædam substantia anima, non tamen in huius definitione physicū immorari oportebat, sed vniuscuiusq; specialissimum cum materia illi supposita quærere velut si nec in animalis cōmunis intelligentia persistere opus est, verū de specialissimis considerationem facere oportet. nunc aūt multo magis. quando anima nō est simpliciter genus, q̄ si genus nō est, neq; eam interpretans oratio definitio est. at nos rerum substantias per definitiones declaramus, igitur ridiculū est ad vniuersalem solā rationem venire, & ibi manere physicum. Sed quēadmodū geometra communiter figuram definiens vniuscuiusq; specialissimas earum, quæ sunt in substantia, figurarum definitiones apposuit: sic etiam nos oportet communiter operatione animæ assignata de vnaquaq; animę substantia priuatim sermonem facere. semper enim eorum, quæ deinceps collocata sunt potētia prius est, & in quadrato potentia triangulus est, nam si (vt dictum est) bina triangulum coniunxeris bina triangulum rectilineam facies. in animalibus quoque vbi est in loco motiuum, ibi penitus necesse est esse sensitiuum, vbi autem hoc est, ibi simul nutritiuum vt sic oportet, an non sane vbi priora sunt, ibi posteriora esse necessarium est. in plantis.n. sine alijs per se stat nutriendi vis, & triangulus absque aliis figuris, quæ post illum deinceps componuntur, esse potest. quare in ipsis prius est, & posterius, non igitur sermo vniuersalis satis erit, sed vniuscuiusq; ratio priuatim quærenda est.

Quam autem ob causam sic se deinceps habeant, considerandum est, nam sine nutritiuo sensitiuum non est, ab sensitiuo autem separatur nutritiuum in plantis. Rursus vero sine tactu aliorum sensuum nullus est. At tactus sine alijs est, multa enim animalium neque uisum, neque auditum habent, neque odoris omnino sensum.

Hinc ordinis potentiarum naturalium causam declarare vult, quid ita s posteriores absq; prioribus minime sunt, cum tñ priores absq; posterioribus esse possint sed anteq; assignet causam, prius quē ordinē habeāt percurrit, videlicet quod sensitiua nō est absq; nutritiua, nutritiua aūt sine sensitiua eē potest Rursus in sensitiua aliæ quidē sine tactu esse non possunt, at ipsa sine illis esse potest, & simpliciter præstantiores absq; deterioribus esse non possunt, cū tamen cōtra sint absq; præstantioribus deteriores, vt spongiæ quidē, et vrticæ (vt aiunt) & si quid simile, solius tactus particeps sunt: chiarulæ vero, & ostrea præter tactū etiam gustandi virtutem habent, pascuntur enim, & in ipsis oris, & veneris rationē tenens quoddam videtur, q̄ si os habent, necesse est etiam vt habeant gustandi vim, sed odoratus participes non sunt, neq; enim escarum illecebris attingi videntur. testæ vero, & purpuræ præter tactū & gustatum olfaciendi vim tenēt, escas enim sequi eas assueuerant, at auditu carēt, quod inde percipitur, quod nullo sono, aut strepitu pati videntur. alia autem sunt, quæ præter hos tres sensus habent etiam audiendi virtutem, vt talpæ, qui quidem sunt oculis capti, immo vero dicit hos Aristoteles habere oculos, verum sub cute, quod quidem naturæ ipsius artificio cōfectum est, eiusmodi enim animal sub terra viuit, ore terrā confodiens, sibique ita victum quæritans, quare ne terram fodientis oculi lædantur, hos illi cute natura cōtexit: omnibus enim, quæ localiter mouentur, animalibus oculos necessario natura dedit, ne ex ipso motu locali in præceps lata malum habeant. in aquatilibus quoque possumus inuenire, quæ visu careant cum talis læsio illis esse non possit, q̄d in aqua viuant. Quapropter vbi visus est, ibi quoque sunt reliqui sensus, eodē mō vbi est auditus, ibi quæ deinceps ordinantur, & in reliquis similiter. at non sane vltimos primi sequuntur, ordinata autē continenter est inter sensus cupiendi vis, quæ quidem sensus omnino, quāuis vnus sensus duntaxat fuerit, & præter hunc in loco motiuū. quod sm locum mota non sequitur, imaginatio est. formicæ.n. & apes, & similia, manifeste sunt imaginationis participes: vermes aūt, & simplr quęcūq; motū incōposite faciunt, imaginationē non participant, etsi id quispiam concedāt, quia videlicet ea potentia vix apparet, neq; an sit facile cognoscere possumus. idē in reliquis potētijs rōnalibus ordo seruādus est. consentaneū .n rationi est, quod ipsa cœlestia in sua ipsorū vita ordinatim cogitatione vtant. quod oīno sunt illis assignata corpora, opione aūt non sine rōne, sed cōclusione cogitationis vtuntur. Plātales vero potētiæ nutriendi quidē, & augendi vis oīno simul sequunt, quanq; nō semper, nāq; cū tēpore virtus augmentatiua desinit, nutritiua autē manet, generationis autem potentia nō est omnibus, quibus adest incrementum, & nutricatio, nāq; multa animalia ea ipsa virtute carent, vt vermes, & omnia, quæcunque ex putrefactione nascunt. herbæ præterea multę quæ sponte oriuntur, nullum semen ferūt, & tamen nutriuntur, & amplificantur. oīno sane (vt ipse dixit) in animalibus morti obnoxijs deteriores potentiæ sequuntur præstantiores: ab æternis.n. hoc ipso quod æterna sunt, plātales defecerunt, quæ quod effluit in mortalibus non retexunt: ira aūt, & cupiditas absunt. cū nihil ibi lædatur quod vlcisci oporteat Quare neq; instrumentis, videlicet particulis ijs, quæ eiusmodi potentijs animæ subseruiant, instructa sunt, sed ad animalis vitæ rōnē corpora confecta, irrationaliū quidem curua, et prona terram spectantia toto suę vitæ tēpore: hominum vero recta, & in parte superiori sphærica sunt, & cœlum vident, quemadmodum supradictū est, id quidem ꝓpter rationis expertem, hoc vero propter rationis participem vitam, recto ipso demōstrante quod rōnis expers anima rationali appensa est, & ipsi annuit, sola autem cœlestium corpora rotunda sunt, vitam nanq; suam intellectualem, secundū quam designantur, imitatione exprimunt, sed harū causas rerum deinceps Philosophus explanabit.

Et ex sensitiuis alia quidem habent, quod est secundum locum motiuum: alia autem non habent.

Sicut, quæ sensum habent, nutritiuam quoque facultatem omnino habent: sic & quæ habent id, quod est secundum locum motiuū sensum quoq; omnino habent: quoniam idest sensu melius. non itidem autem, & quæ sensum habent, id quoque habent, quod est secundū locum motiuum: cuiusmodi sunt plantanimalia. ea n. in petris radices egerunt, & tota locum non mutant. Si itaque motum acceperimus vniuersalem: contingit, vt sensum quidē aliquem res habeat, motum aūt non habeat. Si autem simpliciter omnem secundum locum motū, omnino vbi sensus, & solus tactus, illic & secundū locum motus generalis vel particularis. Propterea enim dedit natura hunc sensum: vt ad iucunda quidem & vtilia procedat: ea autem, quæ lędunt, declinet, eorum simul sensum accipiens, id, quod eius est particeps. Cernuntur itaque spongiæ, & cochleæ, & alia prima, eo quidem, quod est durum, & quod resistit, tangente, contrahi: humido vero diffundi & extendi. Sic ergo propterea sensus datus est, vt ad id quidem, quod est sibi cognatū, & gratum, se applicet: declinet autem quod nocet se autem applicare & declinare sunt motus secundum locum.

Postremum autem quod & minimum, ratiocinationem, & cogitationem.

Vt homo, & siqua est alia huiusmodi spēs Ratiocinationis aūt, & cogitationis merito minimum habet. Quo magis autem res vni omnium principio accedunt, quantitate quidē minuuntur, excedunt aūt potentia, Quo fit, vt & ea, cum sit extra numerū, sit omnipotens. Quare & quæ sunt eis propinquiora, quantitatem quidē contrahunt, augent autem potentiam. Propterea ergo, quæ ratiocinationis, & cogitationis partem ceperunt in mortalibus, minima sunt numero, & ideo sunt potentia maxima.

In quibus enim ex corruptibilibus inest ratiocinatio, inest, iis reliqua quoque omnia: Quibus autem eorum unumquodq;, nõ omnibus ratiocinatio.

Necessario addidit ex corruptibilibus. In corruptibilibus enim omnibus insunt omnes prædictæ animales facultates, & dictus earũ ordo. Diuina autem, & imortalia ratiocinationẽ quidẽ habere videbũtur: aliarũ autem facultatum nullã. Ad vsum enim & mortalium salutem omnes illæ fuerunt. Ratiocinationem autem dicit cogitationem Nõ est autem mirandũ diuiniora quoq; animalia, vt cœlestia propter corporis cõnexionem, vti quidẽ cogitatione eorum vitæ conueniente: non sicut ea, quæ apud nos est, quæ ex dubitatione ad eius solutionem assequendam procedit, & a quæstione ad inuentionẽ. Sed quærit, per quædam prima colligens secunda, tantũ differente eiusmodi cogitatione a mente, q hæc quidem sola applicatione comprehendit, quod cognosci potest. illa vero transitu aliquo indiget: non sine tamen negotio & dubitatio, & quæstio præcesserunt.

Sed illa ne imaginatione quidem: hæc vero ea sola viuunt.

Eorum enim, quæ rationẽ non habent, quæ sunt perfectissima, secundũ imaginationem viuunt. Illud autem, Hac sola viuunt, dixit, vt ratiocinationi opponatẽ, & ab ea distinguatur. Nam & sensu quoq; viuunt: sed vnumquodque secundum id, quod in eo est preciosissimum, formam & figuram habet. Nõnulla autem etiam eorũ, quæ sensu prædita sunt, imaginationem nõ habent. Hoc enim dicere videtur, est autem dubia, & anceps oratio. Si enim, quæ sensu prædita sunt, appetitum quoq; habent: est autem appetitus absentium: præsentis enim nõ est appetitus: quod autem non est præsens appetere, fit per eius veluti typo expressam representationem: quomodo fieri potest vt, quæ appetitũ habeant, idem est autem dicere sensum, imaginationẽ quoq; nõ habeãt? Eorum aũt rationẽ exactius quæremus: quando de imaginatione tractare aggredietur Philosophus. De ea enim disseret & hic quoq;: maxime autem in tertio lib. Potest autem simpliciter dicere, quædam imaginationem non habere, quæcunque neq; sensum, vt plantæ.

De contemplatiua autem mente alia est ratio.

Hic quoq; clarum est eum mentẽ separare, & non cũ aliis animæ facultatibus cõnumerare. Hic autem rursus dicit Alexander eum de diuina mente in æternis dicere. Sed ea nõ longe absunt, quæ de illa ab eo dicta sunt, vbi dicebat. Sed de mente, & contemplatiua facultate nihil adhuc apertum. Videtur aũt animæ aliud esse genus, & hoc solũ contingere separari. Propemodũ autẽ hic quoque eadẽ dicit. Illic. n. dicebat, Nondum est apertum: Hic vero, alia ratio. Atqui non dixerit quispiam ea de diuina mente dici. Neq;. n. ab illis separatur corporibus. siquidẽ sunt æterna. Deinde etiã subiunxit. Reliquæ autem partes animæ, ab his videlicet distinguens. Si autem illæ non sunt earum facultatum participes vt nuper dictum est: nostra mens est. i separabilis a corpore, in quo est, & est pars totius animæ, quæ est in animali, alioqui & ipse in sequenti libro, morali nempe tractatu, dicit, q actiua mens nostra est, & nõ diuina. nostræ enim sunt secundũ mentem actiones. Hæc aũt eadem est cum contemplatiua secundum subiectũ, solo fine differens. Non autem dixerit de diuina mente, dicens, De cõtemplatiua aũt mente, sed de nostra. Pulchre aũt dixit de ea aliam esse rõnem vt enim sæpe dixi, ipse inquit & in lib. de partibus, & in 4. Meta. q naturalis est Philosophi disserere de anima, nõ omni, sed quæcunq; non sine materia Quoniam ergo contemplatiua mens est merito ait aliam esse de ea rationẽ. Est enim Theologi de formis separabilibus disserere. Sed tamen, sicut cõsueuit quemadmodum in Physica in fine seipsum erexit ad separabilem naturalium rerũ causam & de immobili causa disserens: ita & hic postquam de aliis disseruerit, seipsum quoq; ad mentẽ extollet Necessario autem addidit contemplatiua. etsi enim eadem est cũ actiua secundum subiectum: sed vt actiua tamen, habet inseparabiles corporis operationes. Circa id enim omnis actio quare mens separata, non vt actiua separatur. ea enim ratione est inseparabilis, sed vt contemplatiua: propterea de contemplatiua dixit.

Quod itaque de eorũ unoquoq; oratio, ipsa quoq; est tractatus de anima accõmodatissima, & maxime propria, clarũ est.

Ostendit enim q in quibus communis definitiua oratio non est propria quædã natura præter ea, de quibus prædicatur, ridiculum in communi definitione insistere: sed & doctrinam assumere oportet de vnoquoq; eorũ, quæ significantur a communi definitione. Quoniam ergo eiusmodi est cõmunis animæ definitio necesse est eũ, qui de anima disserit, de vnaquaq; animali facultate verba facere. Necesse est autẽ, & eum, qui de iis est consideraturus, quid est eorũ vnumquodq; assumere, tradita communi animæ definitione: & postquã ostẽderit deinceps, q non oportet vsq; ad cõmunem definitionem sistere, sed seorsum de vnaquaq; aĩali facultate disserere: quod enim de eis cõiter prędicatur nõ est genus: est enim in eis prius. & posterius. In quibus enim sunt præstãtiores, vt rationalis in iis & reliquæ: non autem viceuersa. Similiter autem & in partibus: sicut in sensitiua, quæ aliquam ex aliis sensitiuis facultatibus habent, tactum quoq; omnino habent: quæ autem tactum, non omnino & aliquã aliam: spongiæ enim & vrticæ, & siquid eiusmodi, solũ tactum habent, cernuntur enim cum aliquid attingit, vel contrahi, vel diffundi. Quoniam ergo de vnaquaq; animali facultate oratio necessaria est: oportet inquit, eum, qui de his ẽ tractaturus, quærere quænã sit vniuscuiusq; substantia. Deinde inquit & de iis quæ cohærent: idest de iis quæ proprie & per se accidunt. Per se autem accidentia dicit quæ eis facultatibus inesse in confesso est. Ea enim ad assumendã definitionem, & substantiam conferunt. vt q viuere corpori a vegetatiua inest: q est in vis prius, & posterius: q sensus, qui maiora sensilia apprehendunt, minora apprehendere nequeunt. Qui. n. vehemẽtiores succos, & qui nimis feriunt gustauerit, leniores non sentiet. & qui maiores strepitus audiuerit, minores non percipiet, vt susurros. Similiter & qui solem intentis aspexit oculis, legere non potest, neq; alia exacte visibilia apprehendere. Similiter & qui in tactu valde frigidũ, vel calidũ attigerit, tepidum nõ sentiet Mens aũt contra habet quo. n. maiora intelligibilia apprehẽdit, eo exactius circa minorũ apprehensionem versatur Et sensus quidem sensilium excessus corrũpunt. luminis enim vel tenebrarũ excessus visum corrũpit. Similiter & in aliis. Mentem aũt maiorum intelligibilium apprehensio perspicaciorem facit. Hæc ergo quæ per se aĩalibus facultatibus accidũt, & quæ in cõfesso est his esse similia, ad substantiam assumendam & definitionem conferunt. Dicit autem ipse, q postq; de substantia dictum fuerit, de iis quoque quæ substantiæ cohęrent, dicere oportet, de incertis & obscuris dico per se accidentibus, quæ quidem ex substantię inuentione apparent: vt an separabilem habeat substantiam, an inseparabilem ex tradita enim definitione inueniemus, q inseparabilem, et vtrum mortalis an immortalis. Illud autem, de iis, quę cohęrent, siue de iis, quæ per accidens insunt, vt an mouetur per accidens, & an in loco est. Vel cohærentia quidem dixit, quæ propinquius proprie accidunt, vt separabile, vel inseparabile, alia autem, quę longius, vt mortale an immortale. vel q aliqua quidem per se apprehendunt, aliqua autẽ per accidens, vt visus per se quidem colores, per accidens autem fortasse figuras.

Necesse est autem eum, qui de iis est verba facturus, accipere quid est eorum unumquodque: deinde sic de cohærentibus.

Hinc doctrinæ formam vult exponere, qua de vnaquaq; vsurus est animali facultate. Cum enim prima quidem sit facultas, secunda autem operatio, prius quidem de animalibus operationibus disserit: deinde de facultatibus, eo q sint manifestiores facultatibus operationes. & adhuc ante hęc de iis quæ opponuntur facultatibus Opponuntur autẽ vt ad aliquid, nutritioni enim nutrimentum opponitur. nutritio enim nutrimento nutrit, & nu-

trimenti est nutritio. Similiter uisus uisibilis uisus: & in aliis similiter. hoc ipsum ergo vult confirmare: quod doctrinam ab oppositis: utpote manifestioribus, oportet incipere.

Si autem dicere oportet, quid eorum unumquodque, ut intellectiuum, uel sensitiuum, uel nutritiuum: prius adhuc dicendum est, quid intelligere, & quid sentire.

Si de animalibus inquit facultatibus tractare oportet, idem est autem dicere de substantijs: qui enim nouit facultatem substantiam quoque nouit: nouit enim quod substantia est incorporea, in subiecto corpore talem habens facultatem. Quoniam ergo inquit de facultatibus tractare oportet: facultatibus autem priores sunt operationes: necessario de operationibus dicere primum oportet.

Facultatibus enim priores sunt operationes, & actiones secundum rationem. Quod si sic, & ijs etiam adhuc priora opposita seu obiecta considerare oportet: de illis primum definiendum fuerit propter hanc ipsam causam.

Addidit quod ratione. tempore enim facultates sunt actionibus priores, operationes vtique tempore quidem sunt secundae: ratione vero priores, id est doctrina. nobis enim apertiores sunt operationes facultatibus, vbique autē oportet ab apertioribus initium sumere. Vel, vt ait Alexan. ratione, id est perfectione, perfectio enim eius, quod est potentia, ipsa est operatio. huius enim causa facultas est seu potentia. Illud autem cuius causa, prius est eo, propter quod illud. cuiuslibet enim finis tempore quidem est posterior: ratione vero prior. Praeposito autem rationi fine sic, quae ad ipsum sunt, inquirimus, & praeparamus & natura quidem omnia propter aliquid facit. Et si enim non nouit, quae facit, neque de ijs proponit: sed naturaliter tamen ad aliquem finem refertur eius operatio. Merito ergo prius quam de facultatibus loquatur, de operationibus prius tractabit: vt quae nostrae cognitioni sunt priores quod sint apertiores: atque etiam fini. Quod si sic inquit, id est de apertioribus: & primis prius verba facienda sunt operationibus autem apertiora sunt, quae eis sunt opposita: de oppositis ergo primum verba facere oportet. Opposita autem sunt ad aliquid. sensus enim sensilis est sensus. & intellectus intelligibilis est intellectus. & nutritio nutrimenti est nutritio. Quod autē facultate operatio prior est ratione, & operatione opposita, & quae nā in uniuersum sunt ratione prima: in nono Metaphy. dicit. In quorū enim definitione assumpta quaedam sunt: ea illis priora ratione definimus. Atqui facultatem definientes operatione opus habemus: vt visum definientes dicimus, facultas, ex qua videre est: quod est operatio: non itidem autem operationē definientes, facultate vtimur. Videre enim est apprehēdere visibilia, id est colores. rursus operatione secūdum eandem rationem priora sunt opposita: circa quae operationes definientes enim operationem. quę est in videndo, visibili quoque vtimur. videre enim esse dicimus apprehensionem colorum non ita autem in coloris definitione uidere comprehenditur. Color itaque, vt visibilis quidē, est ad aliquid. Ad aliquid autem sunt, quibus esse idem est, eo, quod ad aliquid quodāmodo se habeant. In his enim necesse est in vtriusque definitione alterum comprehendi: vt autem color, non est ex ijs, quae sunt ad aliquid. Quare non necesse est in eius definitione, videre assumi. Haec ergo priora sunt illis, quę in definitione assumūtur, his autē adhuc priora opposita considerare oportet. & in principio libri dicebat. Quaerere oportet an de ijs, quae sunt opposita operationibus, prius tractare oportet. & nunc dicit, quod ab illis doctrina est incipienda, vt apertioribus, & naturae primis. vt enim in praedicamentis ostendit, cum est quidem sensus, omnino necesse est esse & sensile. & si sit nutritio: omnino necesse est esse nutrimentum, & his sublatis, neque sensus, neque nutritio erit. Sensu autem sublato, & nutritione, ea, quorum est sensus apprehensius, & ea, quibus nutriuntur, quae nutriuntur, nihil esse prohibet. Et si enim non, vt sensilia, sunt sensu priora, sed illi tamen praeexistunt, vt haec quaedam. Quaenam autem animalium facultatum operationibus opposita sint, vt ei quod est nutriri, sentire, & intelligere, subiunxit. De nutrimēto enim inquit, & sensili & intelligibili. Et in nutritiua quidem facultate primum de nutrimento disserit: In generatiua autem, & auctiua quoniam non inuenit oppositū quod nutrimento conuenientiam, & proportionem habeat: neque enim sicut aliquid est extra nutritionem nutrimentum, sic & in illis. In eo enim, quod augetur, est auctiua facultas. Similiter quod generatur simile est generāti. Quare quaecunque de generante dicuntur, eadem & de generato: & de eo nihil oportet separatim dicere. Et cuilibet apertum est, quod generantis simile est, quod gignitur: nā & de nutrimento anceps est, vt discemus, oratio: propterea ergo a finibus de eis doctrinam aggressus est, de auctiua dico, & generatiua. Generatiuae autem facultatis finis est, rerum diuinarum imitatio. Quoniam enim omnia primum quidem appetunt, & eam, quae est in illo, aeternitatem: nō possunt autē corruptibilia, eo quod sunt eadem secundū numerum, Dei aeternitatem imitari, in alijs generandis, quae sunt qualia & ipsa sunt, aeternitatē imitantur. Finis autē auctiuae est, id quod augetur, ad perfectam, & quae secundū naturā est, formā reducere: ad quam cū peruenerit, perfectissimas naturae operationes exercet, generatiuas autem dico operationes. A finibus ergo suam de ijs doctrinam aggreditur. Si quis autē exacte cōsideret, nutritiuam quoque a fine docuit: vt eius declarat definitio. Sic enim illam definit. Facultas inquit est, quae seruare potest, quod illam habet, sicut eius esse est: hominem, quatenus est homo, & reliqua.

Vt de nutrimento, & sensili, & intelligibili.

Ante nutritiuam enim facultatem, quid est nutrimentum docebit. & ante sensitiuam facultatem, quid est sensile. Non ita autem & de intellectu docturus, prius disseret de intelligibili. Hic enim oppositum est obscurius, dico autem, intellectu intelligibile. Sed quoniam haec nondum dixit, dico autem de doctrina omnium animalium facultatem: propterea adiecit, & de intelligibili, ne perturbet doctrinam: quoniam vt dixi, non eodem in eis ordine vtetur.

Quare primum de nutrimento, & generatione dicendum.

Quoniam primum est natura nutritiua facultas, vt saepe dixi: dicit autem oportere ante facultates de operationibus dicere: ante operationes autē de oppositis: ad quae operationes esse habent: ei autem, quod est nutriri, nutrimentum opponitur: quod enim nutritur, nutrimento nutritur. propterea rursus incipiens ab ea, quae est de nutritiua anima, oratione, de nutrimēto primum ait oportere dicere. Nutritioni autem generationem coniunxit, vtpote cum nutrimentum gignendi quoque causa sit. Semen enim est nutrimenti excrementum. Generationem autē, quod generatur dixit hoc enim ei, quod est generare, opponitur. Quod enim generat, quod generatur, generat. De generatiua ergo dicturis primum de opposito dicendum est. non est autem, sicut dicebam, quod generatur, vt oppositum: sed magis ad finem. Hoc enim sibi, tanquam scopum, proponit natura permansionis gratia, vt aliud faciat, quale ipsum est. Nihil vero prohibebit & ipsum tanquam subiectum considerare: quando vt quod generatur, solū cōsideratur. Neque enim generationē esse contingit sine eo, quod generatur: neque quod generatur, sine generatione. sicut ergo aedificatio aedificabilis est aedificatio: & sensus sensilis sensus: sic & generatio generabilis est generatio. Et sicut aedificationis finis est perficere aedificabile idest domum facere: sic & generationis facere aliud, quale est generans. Sicut ergo domum nihil prohibet, & vt oppositū, & vt finē considerare aedificationis: vt hoc ipsum quidem domū .i. tegumentū, quod arcet a pluuiis & aestibus, finem: vt autē ędificabile, donec aedificatur, oppositum: sic & generationis, id quod generatur, vt quod adhuc generatur quidem oppositum. Vt enim aedificatio ad aedificabile: sic generatio ad generabile. Vt autem iam generatum, ad finem. Idem & in auctione, & eo quod potest augeri, & eo quod auctum est.

Nutritiua.n. anima aliis quoq; inest: & prima, & maxime communis est animæ facultas: per quam uiuere inest omnibus. Cuius opera sunt generare, & uti nutrimento.

Hinc deinceps incipit eam, quæ de vegetatiua est aīa, doctrinam aggredi. nutritiuam hic aīam, vegetatiuam dicit. Qm̄ ante facultates de operationibus prius tractare oportet: ante operationes autem de oppositis: animaliū autem facultatum vegetatiua prior est: eo quod, q̃ alias habent animales facultates, eam quoq; habēt: quę autem eam habent, non alias quoq; habent: propterea primum de nutrimento, & generatione necesse est dicere. Hæc.n. sunt animæ vegetatiuæ opera: de qua primum tractandum est, vt maxime cōmuni. Sm̄ eam enim viuere inest omnibus viuentibus: vt animalibus esse sm̄ sensum. & prius quidem, vt iam dixi, de generatiua verba facit: cuius sunt opera generare, & nutrimento vti. Vides, quod illud, Nutritiua.n. anima, dixit pro eo, quod est, vegetatiua. Sic n. nutritiuæ inquit sunt opera generare, & nutrimento vti, pro eo, ꝙ est nutrire.

Est enim maxime naturale eorum, quę in uiuentibus sunt, operum, quæcunque perfecta, & non manca, uel generationē non habent spontaneam, facere alterum, quale ipsum, animal quidem animal: plantam autem plantam: ut, quod semper, & diuinum est, aliqua ex parte habeant, quatenus possunt. Omnia enim illud appetunt: & propter illud agunt, quæcunque secundum naturam agunt.

Ecce generatiuæ facultatis principium a fine cepit, docēs quinam est eius finis. maxime naturale autem i. finis, quem sibi tanquā scopum maxime proponit natura, vt aliud faciat, quale ipsum est. Quæcūq; ergo vitam habēt, nisi vel manca fuerint, vt Eunuchi: vel non perfecta, vt recenter nata: vel nisi spontaneam habent gn̄ationem, vt quæ ex putredine fiunt, vt vermes, & pulices, & cimices, & eiusmodi: habent a natura finem quem sibi maxime proponunt, vt generent alterum, quale ipsum. Muli aūt, et si quid eis simile, sunt & ipsi veluti manci. Neutram.n. speciem seruant: quare neq; ex seipsis inter se habent generationem. Narrant aūt, ꝙ cum quandoq; mulæ concepissent. abortum fecerint: cum non posset, ꝙ erat conceptum, natura perficere: eo quod neutra sit pura, & integra natura: neq;.n. equi, neq; asini, sed vtraq; est mutila. Non oīa autem concipiunt, quæ ex putredine fiunt. Refert enim Arist. in libro de historia aīalium pisces quosdam ex putredine gigni, qui etiam concipiunt. atq; apes quidem, quæ ex taurinorum corporum putredine gignuntur, simili͡r generant, ceris semen immittentes. Deinde & causam adiungit, propter quam maxime naturalis est finis viuentibus alterum facere, quale ipsum. Vt.n. inquit id, ꝙ semper est, & diuinum, aliqua ex parte habeāt, quatenus possunt. Videntur.n. omnia, quæ natura constant, eius quod rerum est primum, & optimum, desiderio teneri, dico autem diuini. Quare vnūquodq; quatenus potest, imitatur eam, quæ est in primo, æternitatem. Dubitauerit autem quispiam: si est maxime naturale omnibus viuentibus facere, quale ipsum vnūquodq;: est aūt similis generatiuum: an etiam in irrationali aīa continget esse generatiuam facultatem: & sensum, sensum gignere: iram, iram: & in reliquis simili͡r: an vegetatiuam esse irrationalis generatiuam, vt sit ex deteriore melius: ꝙ est absurdum. Nunquid autem dici potest, ꝙ quēadmodum abscissus ramus i seipso habet indiuisibiliter naturales oēs facultates: & quemadmodum insectorum, partes etiam a totis abscissæ, in se habent sensitiuam facultatem, & secūdum locum motum: sic & in semine, ꝙ est ex aīalibus, indiuisibiliter insunt rationes aīalium facultatum? non.n. vitę expers & mortuum egreditur. Sed si hoc datum fuerit, ꝙ irrationalis quoq; aīæ rationes sunt in semine: quæ cum augentur, vel ad perfectionem deducuntur, irrationalis anima tunc in corpus inditur: nec vlla irrationalis animæ substantia extrinsecus & aliunde in corpus adsciscitur: multa eorum, quæ sunt in confesso, subuertemus. Consideratur autem, vt in hoīe, ꝙ dicitur fertur. humanę animę ad gn̄ationem descendenti, prius quam in hoc corpus deciderit, ei adtexi spiritum, & illas, quæ sunt in eo, irrationales facultates. Quod si hoc verum est: necesse est ante semen præexistere irrationalem aīam. Si.n. in semine generationem habet: falsum est, ꝙ dictum est. & si in spiritu esse habet, & post aīalis dissolutionem remanet, fieri non potest, vt in semine sint eius rōnes. in illo enim quoque habebit. Rationi autem cōsentaneum est, vt & post corpus manens, ante ipsum quoq; existat. Nunquid aūt, quemadmodum animalium, quæ sponte nascuntur, & plantarum gn̄atio, non ex anima, quæ præexistit, successione fit: sed & apta existente materia, ab vniuerso opificio, herbarum, & aīalium species in eam immittuntur, & quæ in ipso sunt, animales facultates? sic & in irrationali anima, quæ est in omnibus aīalibus, cum ea ex vniuerso opificio subsistant? Generatiua ergo facultas non est in rationalis animæ: nulla est dubitatio. neq;.n. generatiua ei facultate opus est, quę sm̄ numerum habet æternitatē. Sed si oīa, ꝙ semper est, appetūt: & animatis propterea insita est generatiua facultas: quō in inanimatis procedet oratio? neq;.n. generatiuam habent facultatem. Dico ergo, ꝙ in eis quoque pro modo eorum, talem operationem licet intueri. Quemadmodum.n. in animatis non simile est eiusmodi desiderium: sed in aīalibus quidem, quę electiuum habent motum, appetitus quoq; a natura immititur gn̄atiuæ facultatis, qui veluti œstro perciens, animalia commune, & ad talem operationem cogit: & in his ipsis plurima est differentia. Homo.n simul etiam, ꝙ fit, inquirit, dico autem, ꝙ successionis gratia tales nobis insunt operationes. In plantis autem, & arboribus, cum electionis expers motus sit, spontanea generatiua operatio procedit: sic non est mirum, si etiam in inanimatis appareat remissa talis facultas. itaque & elementa, quæ in se inuicem agunt, ꝙ dominatur, & est potentius, in suā speciem mutat, ꝙ est imbecilius, & quod vincitur. Frigidū enim a calido superatum in ipsum mutatur, similiter & si calidum a frigido superetur. & in sicco, & humido similiter. Qm̄.n. elementa non sunt incorruptibilia, eadem causa si fuerit a calido corruptum frigidum, fit alibi vicaria eius loco repositio, superante frigido, vt conseruetur species. Et corrupta quoque metalla in alterius locum rursus reponuntur. Etsi enim ne hic quidem lapis alium sibi similem generat: ipsa tn̄ metalli vniuersitas, siue, vt ita dicā, totitas generatiuam habet facultatē. Similis est enim hic lapis alicui animalis parti: ipsa vero metalli vniuersitas toti animali. Etenim & in aīalibus, in totis est generatiua facultas, non in partibus. & sicut in animalibus, carne aliqua ablata, pro ea aliam generat natura: sic & in metallis pro ablato aliud reponitur.

Illud autem propter quod duplex est, hoc quidem cuius gratia, illud uero cui. Quoniam ergo eius, quod semper est, & diuinum, continentia & perpetuitate particeps esse non potest, quod nihil corruptibile contingit unum & idem numero permanere: qua ratione particeps esse unumquodq; potest, ea quoque ratione communicat: hoc quidem magis, illud uero minus. & permanet non ipsum, sed quale ipsum: numero quidem non unum, specie uero unum. Quare semen, animalium, & plantarum est instrumentum.

Illud autem, cui consequens est esse maxime naturale viuentibus, vt quale ipsum generent, fit eo ꝙ omnia primum appetunt, & illius æternitatem: & qm̄ omnino finalis causę meminit, propterea inquit, ꝙ illud, propter qd', id est finis, duplex est: hoc quidem cuius gratia, illud v̄o cui: ꝙ & in poetica, & in libro de gn̄atione dixit. Quemadmodum dico, domus ædificator finem habet, vt faciat tegmentum imbrium & æstuum prohibitiuum: hic finis cuius gratia est. Tegmenti.n gratia domum facit. habet autem & alium finem, nos videlicet. hoc.n. tegmentum nobis facit: Sumus ergo, & nos domus ędificatoris finis, vt cui sicut ergo hic, sic & in oībus, quæ natura constant, duplex est finis. eius.n. ꝙ diuinum est, desiderium, propter quod vnumquodq; animatum facit aliud, quale est

ipsum, est finis cuius. huius.n. gratia generatio. Qm̃.n. corpora sunt animis instrumenta: animæ sunt fines, vt cui. Cum artifice autem domus extrectore, conuenientiam & proportionem habet naturat cum hoĩe vero tegmentum fieri iubenti aĩa, cum corpore autem domus non solum autem in animalibus duplex est finis, cuius, & cui: sed & in plantis. & in his enim natura instrumẽtarium facit corpus: ꝙ refertur ad vsum eius, quæ in eis est, animę. Instrumentariæ.n. sunt plantarum quoque partes, radix, cortex, medulla, et folia, et eiusmodi. In animatis ergo duplex est finis, vt dictum est: in reliquis autem non est itidem inuenire duplicem finem. Metalla.n. et lapides, &, vt semel dicam, inanimata, quæ a frigiditate quidem & caliditate proxime fiunt, sed ab vniuerso opificio, separate, vnum habent finem, cuius gratia propter mundi enim fabricam. non itidem autem, & cui, vt finis est in eis, neq; enim sunt aliquorum instrumentorum instrumenta: neque ad aliquarum vsum aĩarum comparantur. Magis autem est, vt duplex finis, in omnibus cõiter consideretur. & est, vt cuius finis, communiter rerum oĩum naturaliũ, & artificialium, boni desiderium. Boni.n gratia & natura, & ars omnia agit. finis autem cui, ornandæ materiæ gratia. est.n. finis forma quoque simpliciter abaci, vel animalis ꝙ est ornare materiam, & boni desiderium, propter qd' hæc fiunt: vsus fortasse, vel diuinitatis imitatio. Notant autem hic, ꝙ scopum Arist. finem dicit. cuius.n. desiderium, hic scopus est. & propterea duplicem finem dixit. Appetitum autem communius dixit. proprie.n. in solis sensum habentibus appetitus, vt superius dixit. Plantæ autem appetitum non habent, qm̃ neque sensum. Appetitum ergo dicit naturalem ad hoc constitutionem. & sicut. ſ. ignem, ꝙ sursum est, appetere dicimus & sic ad illud tendere. Omnino ergo, quæ naturalem hunc impulsum & appetitum habent, primi æternitatem appetunt. Et quoniam corruptibilia, inquit non possunt eadem numero manere. faciendo alia, qualia ipsa sunt specie, successione æternitatem persequitur hoc quidem magis: illud vero minus. vel quod hæc quidem sint vitæ diuturnioris: illa vero breuioris vel propterea, ꝙ deficiunt, & non sunt perpetuo. sed aliquibus temporibus fiunt: vt locustarum genera, & vespæ, & culices, & si qua alia eiusmodi. Magis autem proprie hoc audit aliquis, non de tẽporis diuturnitate, sed de qualitatis participatione. sic n. ꝙ reliquis animalibus longe est præstantius, homo, erit longe deterioribus minus diuinitatis particeps multa n animalia sunt diuturnioris vitæ q̃ homo, cornices. & elephanti, & serpentes: & alia plurima. non itaque sic illud audiendum est, hæc quidem magis, illa vero minus: sed secundũ qualitatem participationis. Quemadmodum & solis illuminationibus non omnia animalia similiter admittunt. Aliter enim Aquila solaris luminis est particeps: & aliter homo: & aliter vespertilio, pro modo visiuæ eorum facultatis. sic & Dei illuminationes alia aliter suscipiunt, secundum suæ substantiæ modos.

Est autem anima uiuentis corporis causa, & principium. Ea autem multipliciter dicuntur. Sed tamen anima, secundum diuisos tres modos, causa. Etenim unde illi motus, ea est id, propter quod & ut substantia, animatorum corporum aĩa causa. Quod itaque ut substantia, clarum est. Causa.n. omnibus, quod sint, ut substantia. Viuere autem uiuentibus esse est.

Postquam dixit de fine generatiuæ facultatis, & de nutrimento. & sensili. & vt semel dicam, de iis quæ sunt opposita animalibus facultatibus, est tractaturus: prius per hæc docet, ꝙ illi, quæ habenda est de anima orationi, oppositorum est necessaria tractatio. Animatum enim, qua tenus est aĩatum, nutritur. Quare, ꝙ ipsum nutriatur, ei anima causa est. Siſr & vt vita sentiat causa est anima: qd' autem nutritur, nutrimento nutritur: & quod sentit, sensile sentit. Quare ei, qui de nutritiua & sensitiua anima est tractaturus, prius sciẽdum est, quid est sentire & nutrire: & ei, qui illa nosse vult, scire necessarium est, quidnam est nutrimentum, & sensile: Sensus.n. sensilis sensus est: & qd nutritur, nutrimento nutritur. ea autem sunt ad aliquid. Eorum aũt quæ sunt ad aliquid, qui alterum nosse vult, ei quoq; necesse est reliquum cognoscere. Quare necesse est, vt qui de anima dicturus est, de oppositis quoque dicat. Frumentum enim, vt frumentum quidem, nõ est ad aliquid. Vt nutrimentum autem, est ad aliquid. Siſr & lapis, vt substantia quidem aliqua, non est ad aliquid: vt autem visibilis ad aliquid est. Visibile enim est visu visibile. Vnde ergo hoc est ꝙ aĩa nutrimenti, & sensus corporibus causa est, vt adeo necessario ostendatur de eis esse dicendum, hoc ostendit per proposita. Cum.n causæ, inquit, multis modis dicuntur. Vel n. materialis causa est: vel formalis: vel finalis: vel effectiua: Cum ergo quatuor modis causæ dicantur: ſm tres modos ostendit causam esse viuentibus aĩam: & vt formam: & vt finem: & vt effectiuam. Quod.n. nõ materialis causa anima est, clarum est. Et quod aĩa quidem vt forma, viuentibus causa est, duobus argumentis ostendit. Illud n vt substantia, ei formam signat. Anima inquit, viuentibus viuendi causa est. Quæ autem viuunt, quatenus viuunt, esse habent. Quicquid autem est, quatenus esse habet, id eius forma est. Anima ergo viuẽtium forma est. Vel sic potius. Anima viuendi viuentibus causa est: Viuentibus aũt viuere eorum esse est: Aĩa ergo viuentium esse est. Cuiuscunque autem rei ipsum esse eius substantia est. Aĩa ergo oĩum viuentium substantia est. Substantia autem, vt sint, omnibus causa est. Anima ergo, omnibus viuentibus, vt sint, causa est. Vt substantia ergo aĩa, vt sit, causa est. Hoc ergo vnum est argumentum, ꝙ anima, vt forma, causa est. Alterum est autem, ꝙ iam etiam in pręcedentibus dixit. Cuiusuis enim, ꝙ est potentia, inquit, perfectio, seu entelechia, forma est. Potentia autem vitam habentis corporis anima entelechia est. Aĩa ergo potentia vitam habentis corporis forma est. Sic ergo causa est aĩa animan corporis, vt quæ eius forma est. Atqui & vt effectiua causa, causa est. & principium aĩa: & vt finalis. Et qd' causa est, vt finis, anima, sic ostendi potest. Prius autem accipit, ꝙ natura omnia alicuius gratia facit hoc.n. monstratur in ausculatione naturali. Instrumentis prædita corpora, animæ gratia. Cuius autem gratia aliquid fit, hoc est illius finis. Aĩa ergo instrumenti præditorum corporum finalis causa est. Quod autem, vt effectiua causa, principiũ est anima, aperte ostendit. Effectiua aũt causa est illa, vnde est principium motus. Motus autem species sunt quatuor. primus.n. & maxime proprius motus est, qui est secundum locum: Deinde, qui est ſm alterationem: Deinde ſm auctionem: Deinde ſm diminutionem: Et, quod motus ſm locum causa est animalibus, anima, clarum est: sed sic non omnem comprehendit aĩam: sed eam, quæ est secundũ locum motiua. Quare etiam ostendit, ꝙ alterationis quoque causa est. Sensuum n, causa est anima. Sensus autem alterantur, a sensibilibus quodãmodo affecti. alteratio n. quædam est, disgregatio, & congregatio visus Sed nondum per hęc plantas quoque comprehendit: subiungit itaq;, ꝙ auctionis & diminutionis causa est anima, vt omnia animata comprehendat. Non similiter autem est effectiuum principium, et formale Formale n. principium similiter est, ac finale: effectiuum autem non amplius substantiæ, sed aliquarum operationum, vel affectuum principium, & causa est. Qũo autem dicimus diminutionis quoq; causam esse aĩam? Nihil n. neq; ipsum sibiipsi, neq; suo subiecto corruptionis causa est. Omnia enim non solum esse, sed & æternitatem pro modo suo appetunt, vt iam dictum est. Dicimus ergo, ꝙ quemadmodum dicitur, & id quod non est, & priuatio causa esse rerum gñationis: non ꝙ causam effectiuam habeat: sed quod ex iis mutatur, ꝙ fit: & quod ea cedant formæ eorum, quæ fiunt. Omne enim, qd' fit, ex iis, quæ non sunt, et ex propria priuatione fit: vt dictum est in naturalibus. Sic et anima diminutionis esse causa dr̃: non quod faciat diminutionem, sicut facit auctionem: sed quod propter imbecillitatem ei deinceps cedat. Alioqui ad ostendendum, ꝙ effectiua causa est aĩa, satis est scire, ꝙ auctionis causa est. Si itaque ſm omnes causarum modos animato

corpori anima causa est, vt sit, quatenus est animatum: Si autem est animatum, eo ipso nutritur, & augetur, & generat. & eorum ergo anima causa est. q̄ erat propositū ostendere. Ea autem multis modis dr̄. Causam autem dicit & principium multis modis dici. Quatuor.n.modis dicitur: vt forma: vt materia: vt effectiua causa: vt finalis. Similiter autē anima tribus definitis modis causa est. Ex quatuor enim modis causarum in naturali auscultatione definitarum, s̄m tres similiter corpori anima causa est. Vnde enim motus, hoc est, vt effectiua causa: sic.n.ipsam vocat: & cuius gratia.i.vt finis: & vt substantia, animatorum corporum anima causa est, pro eo, quod est, vt forma. In propria enim forma vniuscuiusq; substantia characterem & figuram accipit. Materia.n.cōmunis est omnium. Iam vero animata esse habent s̄m animam. Quare animatorum corporum aīa forma est. Q. itaque vt substantia, clarum est. causa enim, vt sint, omnibus est suba. Quod causa est anima, vt forma, per hæc ostendit. est autem hoc primum argumentum. Anima enim, inquit, vitæ principium & causa est viuentibus. Viuere autem viuentibus esse est. Vniuscuiusq; autem esse eius forma est, & substantia. Anima ergo forma est & substantia viuentium. Vniuscuiusque autem substantia causa est, vt sit. Anima ergo viuentibus substantia, vt sint, causa est. Nō hoc autem ordine propositiones protulit: sed a posterioribus incepit. Causa enim, inq̄t, vt sint, omnibus est substantia, vt sic sit oratio. Substantia, idem est autem dicere, forma, vt sint, omnibus causa est, s̄m hanc enim vnumquodque & est & dicitur. Quare viuentibus substantia, & forma, vt sint, causa est. Viuentia autem esse habent secundum vitam. hac.n.ratione ab aliis differunt. Vitę aūt anima causa est. Quare si omnibus, vt sint, causa est vniuscuiusque substantia & forma viuentibus autem vitę causa est anima, quatenus esse quoque habent: forma ergo et substantia viuentium est anima. Aristo. autem, cum propositiones dixisset, conclusionem non addidit, vt apertū est. Substantiam autem, vt iam dixi, formam dicit.

Est autem eius, q̄ potentia, ratio entelechia.

Secundum argumētum. Ratio autem, inquit, pro eo, quod est, substantia, & forma.

Manifestum aūt, q̄ & cuius gratia anima, sicut mens, alicuius gratia facit: eodem modo & natura. & hoc est ei finis. Talem autem in animalibus anima secundum naturam. Omnia enim naturalia corpora animæ instrumenta: quēadmodum quæ sunt animalium, sic quæ sunt plantarum, ut quæ sint gratia aīæ. Duobus autem modis illud cuius gratia: & cuius, & cui.

Postquam ostendit, q̄, vt forma corporis, principium, & causa est aīa, nunc ostendit, q̄ & vt finis. Quemadmodum enim mens alicuius gratia facit: eodem modo & natura. Mentem dicit actiuam, sicut mēs architecti nihil frustra assumit: sed omnia, quæ ad aliquem finem spectant, nempe domus constructionem. Sic ergo nihil frustra facit natura, sed vnumquodque eius opus propter aliquid est. Hoc autem aperte ostendit in naturali auscultatione. Declarant & de vsu partium medicorum tractatus: q̄ ne minimum quidem naturæ opus frustra est, sed alicuius gratia. Cuius autem gratia facit, hoc est, eius finis, inquit. Cuius ergo gratia facit ? animæ, inquit, gratia. Animatorum enim, inquit, corpora oīa, & animalium, & plantarum, instrumenta sunt animarum. Instrumentum aūt sit gratia vtentis: & eum habet finem. Quare & quę sunt a natura. corpora, animata dico, finem habent ipsam eis vsuram animam. Duobus autem modis illud, cuius gr̄a, & id cuius, & id cui. Hoc in loco vel sic accipiendum est, animam quidem finem, vt cuius: animal autem, vt cui, facit enim instrumentarum corpus natura animæ quidem gratia, vt eo vtatur, tanquam finis, anima, vt cuius. finis autem vt cui animatum. Vt enim citra impedimentum sint animali operationes, omnia facit natura. Vel igitur sic est, illud, Cuius, & illud, cui: vel, sicut paulo ante diximus, Cuius quidem, gratia fabricæ mūdi, & æternitatis: Hoc enim omnia expetunt: Sic & animæ. Ei enim præparat ad vsum instrumentum; quod & verius est.

Sed & unde primum secundum locum motus, anima. non omnibus autem inest uiuentibus hæc facultas. est autem & alteratio & auctio per animam. Sensus enim alteratio quædam esse uidetur. nihil autem sentit, quod nō habet animam. Similiter autem & de auctione, & diminutione habet. Nihil enim diminuitur, nec augetur naturaliter, q̄ non nutritur. Nihil autem nutritur, quod non uitæ sit particeps.

Deinceps ad effectiuam transit. effectiuam n. causam sic semper vocat, vnde principium motus. Cum aūt multis modis dicatur motus, vt dictum est: q̄ motus quidem s̄m locum anima causa est, clarum est. Sed non omnibus, inquit, inest viuentibus hæc facultas. i. s̄m locum motiua. Quare nō sic videbitur omnis anima esse causa effectiua. & ideo eam aliorum quoque motuum esse causam ostēdit: alterationis, inquam, & auctionis: & diminutionis. & sic in omni anima vniuersalem facit orōnem. Quod itaq; anima alterationis causa est, sic ostendit. Animalibus aīa sensus causa est. Omne autem, q̄ sentit, alteratur. Anima ergo alterationis causa est, Qūo autem sensum dicit alterationem, nunc quidem non addidit. Deinceps autem adiiciet, q̄ duplex est alteratio: & in vniuersum pati duplex est: hoc quidem, q̄ ducit ad corruptionem illud vero ad perfectionem. a doctore enim discipulus patitur, & alteratur, & non ad corruptionē, sed perfectionem ducitur. Quod enim potentia in eo est, ad operationem deducitur. Sic & sensus alteratur, & a sensibilibus patitur ad perfectionem ductus, & a potentia ad operationem productus. Quod aūt actionis quoque, & diminutionis causa est anima, sic ostendit. Quod augetur, & minuitur, nutritur, nihil.n.augetur, q̄ non nutritur. Quicquid autem augetur, vitæ est particeps, & fieri non potest, vt nutriat, q̄ non est vitæ particeps. Vt ergo nutriatur, viuere causa est. Totius autem vitæ causa est aīa. Iis ergo, quæ augētur & minuuntur, huius ipsius auctionis et diminutionis causa anima est. Si autem nonnulli quoq; lapides augeri videntur: non est hæc proprie auctio, sed potius additio. Hanc.n. auctionem dicit, quæ fit per instrumenta naturalia. Instrumenta autem non sunt in inanimatis. non ergo augentur, & alioqui, q̄ augetur. per omnem partem augetur. vt in libro de gnatione ostensum est. Lapidibus autem exterius fortasse addito puluere, quædam fit mutatio: & sic maius totum fit, non facta auctione, sed additione: sicut si ignis augeri dicatur, pluribus lignis additis. sic & metalla augentur, humida ex qua constant, materia circūcirca exterius concreta, eaq; in ipsorum substantiā, ab ea, quæ est in terra, naturali facultate, ex vniuerso mutata. Si.n. proxima, & continens, causa est aīa. Continentur autem, & sunt, & aīalia, & plantæ, donec nutriuntur. Nutrimentum autem auctionis causa est. Aīa ergo auctionis causa est. Male ergo materialibus principiis. terræ, et reliquis, auctionis causa attribuitur. Sed ad hoc fortasse dixerit Empedocles, Sicut tu materiales, & effectiuas naturalium causas tradis: sic & ego nunc non effectiuas causas, sed materiales tradidi. Sed locum non habebit rn̄sio. Neque.n. terrestres radices magis augentur, quam rami. Vbique autem terrenum superabundat. Quod ergo ad terræ substantiam attinet, nihil sursum augeri deberet.

Empedocles autem non recte hoc dixit, adiiciens plantis augmentum euenire, radices quidem deorsum agentibus: qd' terra sic feratur secundum naturam: sursum autem, propter ignem similiter. Neq;.n. illud sursum & deorsum recte accipit. Non.n. idem in omnibus sursum, & deorsum, & uniuerso. Sed sicut caput animalium: sic radices plantarum: si oportet alia instrumentum dicere, & eadem, propter opera, & quibus funguntur munera: idem autem instrumenta dicere, in quo sit idem opus. Ad hæc autem, quid est, quod ea continet, quæ in contraria feruntur, ignem, terram? Distrahentur enim, nisi sit

aliquid prohibiturum. Si autem ita est: anima quoque est causa, quod augetur, & nutritur.

Postquam ostendit augmenti causam esse animam, reprehendit Empedo. qui non recte dixit auctionem in animatis fieri. Dicebat.n. augeri plantam, eo quidem, qui in ipsa est, igne ramos sursum augente; terra autem, qua in ipsa est, radices inferne agente. Auctionis.n. causam terrae, & igni adscribebat. Hic.n. sursum ramos auget, vt q sursum ferat: terra vero deorsum radices, vt quae deorsum ferat. Eum autem primo reprehendit, ꝙ non recte dicat esse inferius plantarum radices. non.n. omnibus idem est, inquit, ꝙ sursum est, et deorsum. Deinde causam quoque affert. instrumenta enim, inquit, operibus diiudicantur. Si.n. operationum gratia sunt instrumenta; quae easdem operationes agũt eadem fuerint. Quemadmodum enim in aliis animatis, id per quod nutritur est os: sic ergo & plantis id, per quod nutriuntur, os fuerit. Nutriuntur autem per radices. ipsae ergo plãtarum os fuerint, aliorum autem animatorum solum os per quod nutriuntur, super est. Omnium.n. caput, in quo os superiorem locũ obtinet. Et plantarum ergo os, & caput conuenienter superius fuerit. Quare plantarum radices superne potius, rami autem inferne. vt ad vniuersum autem, siquidem in vniuerso sursum, & deorsum dicere oportet. quod circũcirca quidem est, sursum est (Dico autem coelum) ꝙ aũt medium, deorsum, nempe terra. animata itaq; dicuntur superne caput habere non omnino, vt quod circũcirca est, sed vt vnde principium motus: quãdoquidem & ex coelo principium est motus eorum, quae hic sunt. Et cum irrationalia animalia plurima, fere autem oĩa, prona in terram spectẽt, vt ne posterioribus quidem partibus ad id, quod circũcirca est caput altius habeant: superiores tamẽ animalium partes esse dicuntur caput, & quae sunt circa caput. Quare caput superne dicimus. cum capite autem proportionem & conuenientiam habent radices. illinc.n. est plantis motus principium, vt superius quidem sint radices, & non inferius. Hoc ergo vnum absurdum ei obiicit: aduersus quod quispiam pro eo respondens, & eũ defendens dicit: quod ille supra, & infra, vt ad vniuersum dixit. Radices enim vt ad centrum, augentur; reliquum autem, vt ad coelum. Alterum rursus absurdum ex eius dictis colligit admodum apte, & cohaerenter. Nõ enim ab igne, inquit, & terra fit auctio. Si enim ignis sursum augetur: & terra autem deorsum: distrahentur, inquit, & diuellentur plantae, cum nihil sit, quod contineat. si autem est aliquid, quod continet: hoc fuerit anima, nutrimenti, & auctionis causa.

Videtur autem quibusdam ignis natura esse simpliciter nutrimenti, & auctionis causa. Ipse enim solus uidetur ex corporibus & elementis, qui nutritur, & augetur. Quare & in plãtis, & in animalibus existimauerit quispiam id esse, q. operatur. is autem quodammodo concausa est, non autem simpliciter causa, sed potius anima. Ignis.n. auctio in infinitum: donec fuerit, q. possit comburi. Eorum autem, quae natura constant, finis est, & ratio magnitudinis, & augmenti. ea autẽ animae, & non ignis. & rationis potius quam materiae.

Postquam ostendit aĩam auctionis esse causam: alia perimit, quae quibusdam auctionis videntur esse causę. Empedocles quidem terram, & ignem causam in plantis existimabat, eo quod illorum quidem cõtrarij sunt motus, sursum, & deorsum. Videntur autem & plantae in contrarias partes augeri ſm radices, & ſm ramos. Alij autẽ ignem suspicabantur solam esse auctionis causam: aduersus quos nunc insistit. Recte autem illud, Simpliciter addidit. in hoc enim errabant, qui vim actiuam igni tribuebant, ꝙ eum simplr auctionis causam dicerent. Concausa enim esse ignis, vt instr̃m auctionis per quod ei quoq; esse videtur. non autem simplr auctionis esse causa, sed tm abesse ait, vt auctionis simplr causa sit, vt & deteriorem, q̃ ſm instrumenta. concausam esse dicat in libro de generatione, & corrup. Instrumenta.n. a ratione adaptata sint assequuntur. Si autem ab artifice dimittantur, incommodum. Sine artifice enim operari non possunt. Ignis autem ipse per se operans, exitij, & corruptioni causa fit. Cum enim cibus coquitur, & medicamentum, nisi a medico; vel coquinaria ratione regatur. q coquit ignis. magis corrumpit, & a proprie specie. seu forma abducit. Cum aũt dixisset, ꝙ videtur quibusdam ignis esse nutrimenti, & auctionis causa: vnde nam in hanc adducti sint sntam; subiunxit. Solus enim, inquit ex simplicibus corporibus cernitur augeri, & nutriri: in hoc enim solum consuetudo nutrimenti noĩe vsa est: & propterea auctionis quoque. Quod enim nutritur, hoc & augetur. huius multũ vsum habemus in consuetudine, & apud antiquos. Oĩs simul tecum, inquit Poeta, edax ignis vorat: & rursus, Omniuoro igne dictum est. Si itaque ex simplicibus hic solum nutritur, & augetur: hic in compositis quoque fuerit nutritionis, & auctionis causa dico autem, in animatis. Vbi ergo ostenderit. Philosophus, ꝙ non similiter nutriũtur, & augentur animata, vt ignis: simul etiam per hoc ostenderit, ꝙ non in animatis ignis nutrimenti, & auctionis cã est. Sic autem ostenditur. Quęcunque natura nutriuntur, & augentur (.i. autem: Quae in seipsis nutritiuam, & auctiuam habent facultatem. Quae.n. non sic nutriuntur, & augentur, ea non proprie esse dicuntur illa, quae dicũtur) Quae ergo natura nutriuntur, & per hoc augentur, habent nutritionis terminum: & definita est eorum ad certã vsque mensuram auctio. Ignis autem non est definita nutritio, & auctio. in infinitum enim augebitur, si materia suppeditetur. Ignis autem non similiter ac animata, nutritur, & augetur. Si autem non similiter: ne animatis q̃dem auctionis causa fuerit. Ignis.n. non est finis, nec ratio auctionis. Quae autem natura augentur aliquem finem habent, & determinatam auctionis rationem. Secundum rationem autem augere. & definite, fuerit animae & non ignis. Sic ergo ostendit, ꝙ non ignis animatis auctionis causa est. Quod autem neque de igne proprie dicitur nutritio & auctio, sed generatio ostendit in libro de generatione & corrup. Is autem existimatus est ex elementis nutriri & augeri: ꝙ aperte quidem in aliis superabundãtia, additio est: aqua enim aquae addita, & terra terrae, sic fit eorum maior excrescentia. id autem non esse nutrimentum, nec auctionem. clarum est. Ignis autem excrescit, nõ addito igne. sed dissimili materia, sicut lignis, vel eiusmodi, iisq; ab ignis facultate ĩ eius mutatis sũbam, sic fit ignis excrescentia. Videtur autem tale quid esse, & quę est proprie, auctio. Mutato enim alimẽto in corporis naturam, sic fit animatorum auctio. Ostendit autem, vt dixi, ꝙ id, ꝙ in igne fit, generatio est, & non auctio.

Quoniam autem eadem est animae nutritiua, & generatiua facultas: de nutrimento primum definire necesse est.

Postquam dixit de fine generatiuae facultatis, deinde ostendit, ꝙ ei, qui de anima dicturus est de iis, quae sunt opposita animalibus facultatibus, tractare necesse est, ad ostendendum aĩam esse causam nutritionis, & auctionis, & alterationis, quae est ſm sensus, & reliqua: & Empedoclis sententiae interea meminit, qui non aĩae auctionem tribuit, sed materialibus causis: & eos penitus refellit, q eius, quae fit in animatis, auctionis igneam substãtiam causam existimant: hic deinceps de cohaerẽtibus verba facit, dico autem de nutrimento, vt sic deinceps de facultatibus quoque tractet. Tanq̃.n. de vna vegetatiua facultate superius quoque verba fecit, vbi dixit. Nutritiua.n. aliis quoque prima inest, & est maxime communis facultas animae, secundum q̃ viuere inest omnibus: cuius sunt opere generare, & nutrimento vti: & hic rursus, qm̃ eadem est nutritiua, & generatiua facultas: de nutrimento primum definire necesse est. Quod autem dicit, est eiusmodi. qm̃ vna est, & eadem vegetatiua facultas: cuius sunt opera generare, & vti nutrimento (per extrema medium quoque comprehendens, ꝙ est augere, & ad perfectam mensurã deducere, quae augentur) diximus autem, inquit, de fine generatiuae operationis, necesse est & de eo, ꝙ est oppositum nutritiuae facultati, dicere, dico autem, nutrimento:

vt sic deinde de ipsa quoque facultate loquamur. Vnam autem dicit facultatem nutritiuam, & auctiuam, & generatiuam: nõ simpliciter: qm̃ vegetatiua communis de eis prædicatur: sed quod vnus finis est harum oĩum operationum. id autem est, generare alterum, quale ipsum, ꝓpter desiderium æternitatis. Oĩa autem, inquit a fine, ad quem maxime tenditur, denominare par est. Quare, qm̃ omni vegetatiuæ facultati finis est generare alterum, quale ipsum: eam, quæ in oĩbus est, generatiuam appellare æquum est. Nutritiua enim, & auctiua facultas, vt ei seruiant, factæ sunt. Qm̃.n.fieri non potest, vt animata generent, quę non ad definitam, & sm naturam mensuram peruenerint: propterea actiua operatione, & facultate opus est. Sed quia rursus fieri non potest, vt augeantur, quæ non nutriuntur: ideo nutritione opus est. Quare ꝓpter generationem quidem auctio: propter auctionem autem nutritio. propter gñationem ergo nutritio. Quare qm̃ a fine omnia denominare par est: hæc est generatiua omnibus appellanda. Nutritiuam autem cum actiua ad idem deducit, propter eam. quam, cum in dictionis contextu fuerimus, causam dicturi sumus. Quare neque de auctione seorsum verba facit: sed coniunctim cum eo, ꝙ de nutritione dicit. Vnde neque auctiuam seorsum facultatem definit. Qm̃ autem ipsa animæ vegetatiuæ facultas, eadem est, ac nutritiua, & generatiua facultas: defectiue sm phrasim dicta est sententia. Sic enim dicere oportebat. Quoniam autem eadem est animæ facultas, nutritiua, & generatiua: de generatiuæ autem fine dictum est: necesse est & de nutritiuæ opposito dicere: nutritiuæ autem facultati oppositum est nutrimentum: oportet itaq; primum de nutrimento dicere.

Hoc enim ab aliis facultatibus opere secernitur.

Nutritiua, inquit anima ab aliis animalibus facultatibus secernitur, quod nutriat. hoc est enim eius proprium. Nutrit autem nutrimento. quare de nutrimẽto primum dicere necesse est.

Videtur autem esse nutrimentum contrariorum cõtrarium: non quoduis cuiuis, sed quæcunque contraria non ex se solum inuicem habent generationem, sed & auctionem. Multa enim fiunt ex seinuicem: sed non omnia quantitatem suscipiunt, ut sanum ex laborante.

Varia sunt quę de nutrimento dicuntur. Alij.n.dicũt, ꝙ quatenus nutrimentum est simile eorum, quæ nutriũtur, id auget. est autem simile similis auctiuum, non contrarium. id enim & contrarij quoque corruptiuum est. neque esse potest, vt a contrario nutriatur, ꝙ nutritur, sed a simili. Alij vero dicunt, ꝙ contrarium nutrit ꝙ nutritur, Si.n nutrimentum patitur ab eo, ꝙ nutritur: & cõtrarium in contrarium mutatur: nutrimentum ergo contrarium est eorum, quæ nutriuntur. Hæc ergo sunt, quæ de nutrimento dicuntur: quæ contraria esse videntur, cũ reuera non sint. Vtrũq; n. eorum ad partem aliquam respexit: & ad hanc vera dicit. Nutrimentum.n.est potẽtia quidem simile ei quod nutritur: actu autem & operatione contrarium. Panis.n.& obsonia, prius quam conficiãtur, & concoquantur, ei sunt, ꝙ nutritur, contraria: postquam autem mutata, & alterata fuerint, tũc fiunt similia. Mutatur autem non simile in simile: neque quodlibet in quodlibet: sed contrarium in contrarium. Neque.n.albũ in calidum: sed frigidum in calidum. Etenim fuscum, ꝙ in album mutatur, non quatenus est albi particeps, mutat. Quare, si nutrimentum mutatur, clarum est, ꝙ in contrarium mutatur. Cum itaq; duplex sit nutrimentum: hoc quidem incoctum: illud vero concoctum: incoctum quidem ei ꝙ nutritur, contrarium est concoctum autem, & mutatum, iam simile. Cum autem dixisset, ꝙ videtur nutrimentum esse nutrimento contrarium: subiunxit ꝙ nõ quoduis contrarium cuiuis contrario est nutrimentum: sed quæcunque dum mutãtur, in contrarium mutant, ꝙ mutatur. Multa enim, inquit, contraria in seinuicem mutantur. vt sanitas & morbus: album & nigrum: sed ea nihil q̃titati mutata adiiciunt. Quare non sunt sui ipsorum inuicem nutrimentum. neque album nigro nutritur, qñ mutatur nigrum in album: neque sanitas morbo. Non autem hoc simpliciter dicit, ꝙ quę in seinuicem contraria mutantur, & q̃titati adduntur, ea a seinuicem nutriũtur. neque n. hoc verum est, vt & ipse dicit: sed quod quæ ex contrariis nutriunt, ea q̃titati adiiciunt. Qñ.n.ab anima mutata fuerint eiusmodi contraria, dico autem quæcunque ei q̃titati, in quam mutantur, adiiciunt, tunc fit nutrimentum. Simplicia itaque corpora augentur quidem inuicem inter se mutata ea se autem inuicem non nutriunt. & quod magis est, ne proprie quidem in eis auctio dr̃, sed additio: vt in lib. de gñatione ostendit. Q; autem primum nutrimentũ & incõcoctum, est ei, ꝙ nutritur, contrarium hinc planum est. Si.n. patitur ab eo, ꝙ nutritur, & mutatur in illius substantiam: non quodlibet autem a quodlibet patitur: neque.n. quoduis a quouis mutatur, sed contrarium in contrarium: nutrimentum.s.ꝙ patitur ab eo, ꝙ nutritur, vt in illius substantiam mutetur, contrarium est ei, ꝙ nutritur Certe quoniam constamus ex frigido, & calido: humido, & sicco sm qualitates, quæ eiusdem sunt ordinis cum eo, quod nutritur, nutrimentum quoque mutabitur. Vel ergo, cum sit calidius, in frigidius per concoctionem mutabitur: vel frigidius in calidius: vel siccius in humidius: vel humidius in siccius. Quare ei, quæ in corpore superabundat, qualitati contrarium nutrimentum afferimus. Si corpus quidem sit siccius, humidius afferẽtes: si calidius autem, frigidius: & in reliquis similiter Clarum est enim ꝙ materia opus habet nutritiua facultas quę suapte natura apta sit vt mutetur in eius, ꝙ nutritur, substantiam. Postquã autem iam passum fuerit nutrimentum, & ei quod nutritur, assimilatum, nõ est amplius contrarium, sed simile Ipsum autem vltimum, & in vtraque deinceps parte assimilatum, est quoque aggregandum, & glutinandum,

Videntur autem neque illa eodem modo sibi esse inuicem nutrimentum. Sed igni quidem aqua nutrimentum: ignis autem aquam non nutrit. In simplicibus itaque corporibus, hæc esse maxime uñr, hoc quidem nutrimentum: illud uero, q; nutritur.

Postquam dixit ex contrariis ea sui esse inuicem nutrimentum, quæ non solum ex seinuicem fiunt, sed & seinuicem augent: propterea addidit ꝙ non oĩa eiusmodi sui esse inuicem nutrimentum dicuntur. & hoc per exẽplum ostendit, ꝙ non quicquid sm q̃titatem auget, nutrimentum est contrario, sed quod ex contrariis formalius est, seu formæ magis particeps, auctum a magis materialis, & contrarij in ipsum mutatione, nutriri dr̃. non itidem autem, & qd' est materialius ab eo, ꝙ est magis formale. Sic enim se habent inter se ignis & aqua. His ergo sic inuicem mutatis, aqua, inquit igni est nutrimentũ. ignis autem aquæ non itidem, nemo enim dixerit aquam ab igne nutriri. Ignis autem nutriri dr̃. Omnes simul tecum, inquit Poeta, edax ignis vorat. Vnde etiam quæsiuerit quipiam, si quemadmodum aquæ in ignem mutatio, generatio solum est, & non auctio: sic & ignis in aquam, vt ostensum est in lib. de gñatione: cur aqua quidẽ igne nõ nutriri dicitur, ignis autem aqua dr̃? Q; .n. aqua ignis nutritur, clarum est. Est.n. oleum aqua aliquo modo affecta, & cera, & huiusmodi. & ligna quoq;, & similia, ꝙ aliquid humiditatis habeant, materia sic ignis fiunt. Vnde omnia exiccata ligna, vt quæ putrefacta sunt, vel in cinerem redacta, ne vri quidem possunt: eo quod sint vndiq; humiditatis expertia. Dicimus ergo, primum, q; consuetudinem secutus est Phs. Dicimus.n. nutrimentũ esse igni oleum. hoc autem nihil est aliud, q̃ aquam igni nutrimentum esse dicere. Oleum enim, vt in quarto Meteororum ostensum est, est ex aqua & aere, quæ ambo sunt humida natura præterea in lib. de gñatione ostensum est, ꝙ id, ꝙ augetur, forma est, & non materia. Oportet.n. ꝙ augetur, vnum esse numero. materia autem, quæ affluit, & effluit, non est eadem, in eo, q; augetur Forma autem ipsa magis formalis, vt in elementis, ignis. Aqua aũt magis materialis, vt illis ostendit. forma autem magis actiua, & incorporea, & comprehensiua: siquidem patitur quidem

materia, agit autem forma. & illa quidem diffundi & dispergi potest, a forma autem continetur, & certis finibus circũscribitur. Ea vero in igne quoq; cernuntur est enim & aliis elementis abilior, & subtilior, & magis comprehensiuus. Ignis enim sphæra reliqua elementa comprehendit. Et, vt semel dicam, in contrariis, ꝙ est contrariis melius est, formæ rationem obtinet. quatenus dicit, Quare & eam, quę est ad id, mutationem generationem dicit. Quod autem deterius, materiæ. Quare corruptionem dicit, quę est ad id, mutationem: alioqui, & quod nutritur, nutrimentum per seipsum conficiens, in seipsum mutat. Hoc ipsum autem videtur ignis quoque facere, infuso oleo, & lignis subiectis. Mutatio quidem certe ignis in aquam nõ sic fit. Per hoc autem quod dixit. In aliis ergo corporibus, & vt multis videtur, hoc declarauit. Nutrimentum enim proprie in corporibus est animatis. Hæc autem sunt composita, quæ & nutriuntur.

Dubitationem autem habet. Aiunt.n.nonnulli simile simili nutriri, quemadmodum & augeri. Aliis autem, uel diximus, contra uidetur, contrarium contrario. utpote cũ simile tale sit, q pati non poßit: nutrimentum autem mutetur, & cõcoquatur. Mutatio autem est oĩbus in oppositum: uel in id, q intercedit.

Postquam satis dixit nutrimentum esse contrariũ contrario: nunc dicit, ꝙ dubitationem habet tractatus de nutrimento. Nonnulli.n. dicunt simile a simili nutriri alij vero contrarium a contrario De his autem dixit in libro de generatione, nunc quoq; inquit necessarium est de nutrimento loqui ei, q de nutritiua facultate dicturus est. Postquam autem dixit, ꝙ dubitationem habet, eo quod alij simili quidem nutriri quæ nutriuntur, dicunt. alij vero, contrario: vtrique opinioni, quæ eas confirment, paucis addidit, illinc quidem iis, qui simili nutriri censent dicens, sicut & augeri Si.n. eodem nutrimur, & augemur. augemur autẽ simili. carnis.n. adiectione caro augetur: simili quoque nutrimur hinc vero iis, qui contrario nutriri volunt, dicens, Vtpote cum simile a simili pati non possit. Quod.n. patitur, a contrario patitur, & nutrimentũ mutare & concoquere aliquid pati est. Oĩs.n. mutatio, etiam ea, quæ ex eo, ꝙ inter contraria intercedit, fit quodammodo, quatenus fit, contrarij est particeps. & non fit mutatio ex ipso, & in ipsum. Oppositum autem hic contrarium accipit: & non omne simpliciter oppositum: & apertum est ex eo, quod addidit. Et quod intercidit. Inter contraria enim aliquid intercedit, & non simpliciter omnia opposita.

Præterea nutrimentum aliquid patiatur ab eo, quod nutritur: sed non hoc à nutrimento. sicut nec faber à materia: sed illa ab ipso. Faber autem mutatur tantum ab ocio & cessatione ad operationem.

Cum dixisset, ꝙ nutrire, & nutriri fit aliquo agente, & patiente: vtpote cum pati, inquit, non possit simile a simili: per hoc ostendens, ꝙ agere, & pati oporteat, q nutrit, & quod nutritur: deinde dixisset nutrimentum mutari: nunc ostendit ꝙ nutrimentum quidem est, ꝙ patitur, & alteratur, actiuum autem est & a passione alienum. ꝙ nutrit. Si n. ꝙ nutritur, idem manens ẜm formam nutritur, nutrimentum autem non idem manet: ipsum est ergo, ꝙ mutatur. Exemplo autem vsus, fabro postq̃ ostendit, ꝙ ab artifice, & forma materia patitur: sed nõ contra, a materia artifex: qm̃ videtur artifex quoq; in eo, ꝙ materiam operetur mutari: quænam sit eius mutatio ostendit. Ab ocio enim & cessatione, inquit ad operationem mutatur: sed non ẜm passionem, neque enim quicquam patitur, neque alteratur, ostendens, ꝙ talis quædam est nutritiuæ facultatis mutatio in nutriendo, nõ alteratio, sed perfectio, Perficitur enim facultatis operatio. Tales autem mutatio. non motus, sed perfectionis potius generatio, vt ostendit in naturali auscultatione.

Vtrum autem est nutrimentum, q postremum aggregatur, & adiungitur, uel primum, interest. Si autem utrũque: sed hoc quidem incoctum: illud uero concoctum: utroque modo contingat nutrimentum dicere. Quatenus enim incoctum est, contrarium contrario nutritur. Quatenus autem concoctum, simile simili. Quare manifestum est, quod dicunt quodammodo utrique & recte, & non recte.

Quærit vtrum nutrimentum dicere oporteat, idne, quod a principio afferimus, panem dico, & reliqua: an ꝙ postremum corpori aggregatur, cuiusmodi est, qui ex nutrimento sanguis mutatur, & in partibus fit, & eis assimilatur. hoc est enim postremum. Nutrimenti.n aiunt Medici, ꝙ nutrit nutrimentum est. ex his enim inuenies, quod quæritur, vtrum simili nutrimur, an contrario Si enim qď primum affertur, est nutrimentum contrario nutrimur. Si autem postremum, q corpori aggregatur & vnitur, simili Si autem vtraque nutrimentum, ꝙ etiã videtur, & primum & vltimum: & simili, & contrario. Primum.n & incoctum, est contrarium. Secundum aũt, & concoctum, simile. Quare vterque eorum, qui de nutrimento dixerunt, vt ad partem respiciẽs, recte quidem dixit: non autem perfecte. Dubitauerit autem quispiam, quidnam est, ꝙ postremum aggregatur. Si.n non primum fit caro, deinde carni aggregatur hoc n. est additio, non auctio: quicquid ante mutationem postremum fuerit, hoc contrarium esse necesse est. Si n. mutatur, solum ergo contrarium nutrimẽtum. Si autem postremo dicit, ꝙ iam est assimilatum: non est amplius eiusmodi nutrimentum, sed pars. Et soluens Phs inquit, ꝙ facta quidem caro est ẜm nutrimentum, ẜm partem autem eius, quod ante aggregationem fuit corporis est nutrimentum: illo quidem vt toto considerato: dico autem, eo, ꝙ post aggregationem pars est. De his autem exactius in libro de generatione & corruptione dictum est.

Quoniam autem non nutritur, q uitæ non est particeps: animatum corpus fuerit, q nutritur, quatenus est animatum. Sic & nutrimentum est ad animatum: & non secundum accidens.

Quare non proprie de igne nutrimentum dicitur. Trãsit autem a nutrimento ad operationem ea est autem nutrire. Nutrire.n. est eius, ꝙ nutritur. & nutriri quidem fuerit. per operationem circa nutrimentum eius. ꝙ nutritiuã habet facultatem illius, ꝙ nutritur, seruare subãm. Nutrire autem, circa nutrimentum operari nutritiuam facultatem. Deinceps ergo ab operatione, quænam sit nutritiua facultas inuenit, & definiet Si autem nihil nutritur quod non sit vitę particeps, inquit ab anima autem viuentibus vita: necesse est animatum corpus esse, quod nutritur, ẜm hoc ipsum, quatenus est animatum: & non ẜm accidens: non.n. corpori, q nutritur, esse animatum accidit, sed quod est animatum propterea nutritur. Si autem qď nutritur, est animatum: nutrimẽtum quoque secundum hoc ipsum animati fuerit Quare non proprie ignis nutriri dicitur. Eorum enim quæ sunt ad aliquid, alia quidem proprie, & secundum se ad illud sunt, ad quod referũtur, alia autem per accidens. Vt seruus dicitur hominis esse seruus: & domini seruus. Sed domini quidem secundum se hominis vero per accidens. accidit enim domino esse hominem Dicatur autem & grammatici esse seruus, & rhetoris: per accidens, scilicet. Nutrimentum autem per se ad animatum dicitur.

Est autem aliud nutrimentum, & esse auctiuum. Quatenus enim quantum quid est id, q est animatum, auctiuum: quatenus uero hoc quidpiam, & substantia, nutrimentum. Seruat enim substantiam, & cousque est, donec & nutritur. & generationis effectiuum, non eius, quod nutritur, sed quale, quod nutritur. iam enim est ipsa substantia. Nihil autem ipsum seipsum generat, sed seruat.

Hoc quoque iis est conueniens, quę de nutrimento tractantur Hoc autem in iis quoque dixit libris, qui sunt de generatione, ꝙ non ẜm idem nutrimur, et augemur. Qm̃ enim, ꝙ nutritur, & forma est, & quantum quid: Similiter autem & nutrimentum nutrit, ꝙ nutritur: nutrimenti proprium est seruare formam cousque. dum nutriuntur,

quæ nutriuntur, & si non augeantur. Si autem q̄titatem augeat ei, ꝙ nutritur, additum nutrimentum, non auget autem semper, ꝙ nutritus: qñ excretio vel fuerit ęqualis, vel maior ea, quæ ex nutrimento fit, aggregatione: vt dixit in lib de gñatione: & sic quidem certe nutrimentum, quod in se est, quantitati adiicit. Qm̄ ergo idem nutrimẽtum & nutrit, & auget. Si.n.idem est potentia, ꝙ nutrit, nutrit, & seruat formam eius, quod nutritur, Si autem quantitate præditum est: ea quoque ratione auget: clarum est, quod quæ circa nutrimẽtum operatur, facultas, idq; concoquit, & mutat, & corpori adglutinat, vna, & eadem fuerit nutritiua, & auctiua. Qñ.n.sic habet. ꝙ nutritur, vt & esse posit, & eius quantitati adiicere: non solum nutrit, sed & auget. Qñ vero non potest. ꝙ nutritur, eo quod id, ꝙ nutritur, tempore defessum fit & exhaustum, non amplius quoque auget. Cum.n.partes sicciores seipsis euaserint, non suapte natura amplius extendi possunt, vt quantitati adiiciant. Vnde & infantium, ac puerorum velox admodum fit incrementum. & cum in totis sæpe duobus, aut tribus annis duorũ; aut trium cubitorum additionem ceperint, in aliis plurimis, minimam adiectionem accipiũt: cum iam deinceps partes ad siccius mutentur; nec extendi posint, & quantitati adiicere. Nam nutritiua facultas, quantum quidem in se est, quantitati semper adderet. Et alioqui, cum deinceps magna facta sit effluxio, eo quod ad diminutionem tendat animal non sufficit nutritiua facultas ad reficiendum qđ deficit, & ei qđ a principio fuit, adiiciendum. Qm̄ ergo nutritiua facultas eadem est cum auctiua: merito de nutritiua, & generatiua sola meminit, eandem, vt dixi. existimans cum nutritiua auctiuam. Et gñationis effectiuum, non eius, ꝙ nutritur, sed quale qđ nutritur. Postquam dixit, ꝙ nutrimentum ſm aliud & aliud nutrit, & auget, dicit gñationis quoque effectiuum esse nutrimentum: siquidem semen est excrementum vltimi nutrimenti, vt ostendet in libris de gñatione animalium: certe ad qualitatem & q̄titatem nutrimenti, eerum venerearum magis vel minus motus fit. Non est autem eius, ꝙ nutritur, generationis effectiuum nutrimentũ: nihil.n.ipsum seipsum generat: iam est enim eius substantia: sed quale ipsum qđ nutritur. Oĩa enim. quæ generant, vt plurimum, & secundum naturam, sibiipsis similia generant. Aeternitatem enim desiderantia, sic eam vt superius dictum est, assequuntur, quod alia, qualia ipsa, generent.

Quare eiusmodi quidem animæ principium, facultas est quæ seruare potest, q̄ eam habet, quatenus tale. Nutrimentum autem ad operandum præparat. & ideo, quod nutrimento priuatum est, esse non potest: Quoniam autem tria sunt: quod nutritur: quo nutritur: & quod nutrit: Quod nutrit quidem prima est anima: quod nutritur autem, quod eam habet corpus, Quo nutritur uero, nutrimentum.

Postquam dixit, ꝙ nutrimentum est eius, ꝙ nutrit, seruatiuum, quatenus est nutrimentum: ex hoc nutritiuam quoque inuenit aĩam, & eam definit, ꝙ ea est facultas, quæ seruare potest, ꝙ eam habet, quatenus tale. Illud autem, Quatenus tale, pro eo, quod est, ſm hanc ipsam formam. i. in eadem forma seruans, ꝙ nutritur. Et ipse quidẽ nutritiuæ solius facultatis definitionem tradidit. Ex hac autem etiam tradi potest auctiuæ & generatiuæ facultatis definitio. Est.n. auctiua facultas aĩę, quæ ad perfectam formam ducit, ꝙ eam habet: ad quam cum peruenerit, potest omnes naturales operationes perficere. Generatiua autem est facultas animæ, quæ pręparare potest id qđ eam habet, ad faciendum alterum, quale ipsum, ſm desiderium eius, quæ est in primo ęternitatis. Nutrimentum autem inquit, præparat nutritiuæ facultati talem operationem. Nisi.n.sit nutrimentum, non operatur nutritiua facultas. Est autem nutrimentum operationis præparatiuum nutritiuæ facultatis, per quam seruatur, ꝙ eam habet Et ideo ꝙ nutrimento priuatum est, fieri non potest, vt sit animatum. id.n est quod nutritur. Qm̄ autem est quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit: qm̄ de nutrimento dixit: vult, quæ ab eo denominantur, definire, & dicere quid est eorum vnumquodq;. Est.n. aliquid qđ nutrit, & quod nutritur. & quo nutrit. Quod nutrit autem est prima animæ facultas, quæ est nutritiua: sæpe aũt dictum est, cur prima. Quod nutritur autem, animatum corpus. quatenus hanc habet facultatem. Quo autem nutritur, nutrimentum.

Quoniam autem à fine omnia par est appellare: finis autem est generare, quale ipsum: fuerit prima anima, id quod est generatiuum, quale ipsum.

Sicut enim ab intelligendo intellectus appellatur: & a sentiendo sensus: nutritiuæ aũt facultatis, q̄ primam vocat, vt inferius primam, finis est gñare, quale ipsum: eorũ enim, quæ nutriuntur, quæ perfecta sunt, & non manca, generant: ergo eam etiam a fine denominare par est, dico autem generatiuam: quia generare ei finis est.

Est autem, quo nutritur duplex, sicut, quo gubernat manus, & clauus.

Postquam dixit quidnam est illud, quo nutritur, qđ nunc additur instrumentarium est, quo tanq̄ per instrumentum, nutritur, Hoc ergo instrumentum duplex est, inquit, hoc quidem quod mouet, & mouetur, illud v̾o, ꝙ solum mouetur, non itidem etiam mouet. Innatum.n. calidum, quo quidem nutrit anima, tanq̄ per instrumentum, & mouet, & mouetur. A nutritiua quidẽ facultate mouetur: reliquas autem partes mouet, vt dentes. venas, ventrem, & alia, per quæ nutritio: quæ quidem solũ mouentur: non ita autem & mouent alia, quia vt instrumentum: sed nutrimentum Ostendit autem duplicem rõnem eius, quod nutrit, tanq̄ per instrumentum, gubernatoris appositione. manus enim est, quod mouet, & mouetur. mouetur.n ab aĩa: mouet autem clauum. clauus autem solum mouetur. non.n. ipse aliud mouet instrumentum: sed mare, vel nauem, sicut illa nutrimentum. Alij autem nutrimentum dicunt, ꝙ mouet quidem, & mouetur a calido. mouere autem, quatenus nutrit. Melius autẽ est id, quod mouet, & mouetur, calidum accipere, quod ab anima quidem mouetur: mouet autem nutrimentum: nutrimentum autem, ꝙ solum mouetur. Non enim mouet, ꝙ nutrit in eo, quod nutrit, vt ostensum est. Dicit autem Alexander aliam quoque expositionem. id enim, quo nutrit, duplex, non de nutrimento accipiendum nunc dicit: sed duplex esse, nutritiuam. f. facultatem, & innatum calidum. Quorum illud quidem est immobile, nutritiua, scilicet, facultas: ipsa enim, cum non moueatur, mouet innatum autem calidum, quod mouetur, & mouet. mouet enim nutrimentum, mouetur autem a facultate. Hæc aũt expositio conuenerit lecturæ, quæ sic fertur. Hoc quidẽ, quod mouet, & mouetur: illud vero, ꝙ solum mouet. videlicet, cum ipsum non moueatur. & huic quidem lecturæ gubernatoris exemplum ad hunc modũ adaptauerit. Clauus quidem, qui mouet, & mouetur, mouet quidẽ mare, vel nauem: mouetur autem a manu. manus autẽ, ꝙ solum mouet: mouet.n. clauum, sed ipsa ab alio non mouetur. Continentium n. partes non mouentur per se: qm̄ neque in loco per se, vt ostensum est in Physica: continens autem est manus gubernatoris. & aliter, quod clauus quidem ab aliquo, qđ est extra, mouetur, nempe a manu: manus autem nihil habet, quod ad eam extra moueat. Si ergo scriptura habet, illud vero solum mouens, vltima interpretatio conueniet.

Hoc quidem quod mouet, & mouetur: illud uero, quod solum mouet, omne autem nutrimentum necesse est facultate concoqui: concoctionem autem operatum calidum: & ideo omne animatum habet caliditatem. Typice ergo, quidnam est nutrimentum, dictum est, postea autem de eo clare dicendum est in libris conuenientibus.

Postquam dixit, ꝙ duplex est animę nutrire: esse, præter dictum nutrimentum aliud, per quod fit duplex id, quo nutrit, nunc dicit: Innatum.n.inquit calidum, deinde

& quomodo nutrit, subiunxit. Oportet enim inquit, nutrimentum concoqui. Quod autem concoctionem operatur, est calidum. quare hac rõne nutrit. Si autem omne animatum nutritur: nutrimentum autem a calido concoquitur: necesse est ergo omne animatum habere caliditatem. Typice ergo, quid est, dictum est. Postea autem de eo clare dicendum est in conuenientibus libris, q dupliciter est nutrimentum, contrarium enim, & simile: & qd' eorum, quę augere possunt, contrarium, & quod concoquitur & mutatur, & quod Fm aliud nutrit, & Fm aliud auget: & quod quatenus nutrit, seruat quod nutritur: & quod generationis quoque ipsum est principium, non eius quod nutritur, sed quale, quod nutritur: & quæcunque alia dicta sunt. postea autem de eo clare dicendum est in conuenientibus libris. De nutrimento quidem aliquo modo dixit in libris de generatione. dicet autem postea & in tractatu de generatione animalium, in quem differt. in quo etiam de semine dicet. quod & ipsum est nutrimẽti. Excrementum enim, inquit, nutrimenti est semen. Quare ad seminis generationem alia quidem nutrimenta sunt apta: alia vero contra.

His autem definitis, dicamus communiter de omni sensu.

Postquam dixit de anima, de plantali dico seu vegetatiua: q est facultas aïæ conseruatrix eius, q eam habet, p propriam operationem, quæ fit præsentia alimenti: & p hoc ostendit, q est entelechia seu perfectio illam habentis corporis, & ab ea inseparabilis: transit ad sensitiuæ animæ definitionem. Et quẽadmodum prius in anima simpliciter communem de omni anima definitionem tradidit: sic & hic prius communiter de omni sensu differit. deinde de vnoquoque seorsum. Tradit autem communem sensitiuę animæ rationem. Sensum n esse dicit facultatem animæ, qua per alterationem sensibilibus assimilatur. hac ratione sensitiuam quoque animam dicet. Quæcunque ergo ad sensum in vniuersum definiendum ei sunt vtilia, ea prius distinguit. Primum autem eo vtetur, qd' & sensus patiatur, & alteretur. Differet autem et de eo quod est potentia, & de eo quod est actu. & nonnullas mouebit dubitationes, & de eo quod facit, & de eo quod patitur, & de sensu: & eas etiam soluet.

Sensus autem in eo, q. est moueri, & pati, accidit, quemadmodum dictum est. Videtur enim esse quædam alteratio.

Primum quod sensus in sensilium apprehensione taliter vel taliter affectus alterari videtur. Si autem alteretur, & patitur. passio enim, alteratio Si autem patitur, & mouetur. non hæc autem dicit, perinde ac si sit ipse in ea snĩa, q sensus alterentur, & patientur. Addidit itaque illud, videtur. Ostendet enim procedens, quomodo vnũquodque eorum in anima dicitur, q non prĕpriẽ neque alterari, neque pati sensus dicitur. Hoc autem vt dictum est, dicit, quia paulo ante eum ostenderet, q anima etiam, vt vnde incipit motus animalium, causa est, ostendit quod non solum auctionis, & secundum locum motus, sed & alterationis causa est, argumentatus, q sensus sit alteratio. Sensus ergo alteratio, alteratio motus. Sensus ergo in eo est, quod alteratur & mouetur.

Dicunt autem aliqui & simile à simili pati. hoc autem quomodo fieri posit, uel non posit, diximus quidem etiam in us, que in uniuersum dicta sunt de faciendo, & patiendo.

Qm̃ autem sensum esse accidit in eo q mouetur & patitur: in his vtem dubitationem proponit, quomodo patitur id, quod patitur, ab eo quod agit. Vtrum simile a simili patitur, vel contrarium a contrario. Vtrunque enim aliqua ratione niti videntur. neq enim, q oĩno aliud est, ab eo patiatur, vt nulla in re communicans. neq n. albedo a dulcedine patiatur. nihil est enim eis commune, neque calor ab albedine. Neq vero simile a simili patiatur. Albedo. n. ad similem albediñẽ nihil egerit: neq. n. quodlibet agit in quodlibet, sed contrarium in contrarium. Albedo. n. a cõtraria nigredine patietur. & frigiditas a caliditate, & contra. Videbitur ergo esse quoque rõni consentaneum, vt a contrario contrarium patiatur, & simile a simili. Hac ergo dubitatione soluta, dixit & quomodo sensus a sensibilibus patitur: cum partim quidem sit similis, partim autem dissimilis. Quia potentia quidem est similis iis, quę Fm actum sunt, sensibilibus: siquidem ab eis patitur: q autem patitur: a sic simili patitur: dico autem, quod est potentia simile, actu vero dissimile, & contrarium, vt ostendet. Hanc autem dubitationem soluit etiã in libris de generatione, & corruptione. eum enim tractatum significauit, cum dixit, Diximus in iis, quæ in vniuersum dicta sunt. non subiunxit autem redditiue, quod & nunc quoque dicetur. Alexander quidem certe dicit haberi eiusmodi quoque, lecturam. Dicendum autem & nunc. Si autem non hoc adscriptum est, nihilominus hoc ipsum subaudiendum est. ipsum enim prætermisit, vt quod sit in confesso. Dicet autem de hoc ipso in iis, quæ deinceps sequuntur.

Habet autem dubitationem, cur non ipsorum quoq; sensuum sensus sit: & cur sine iis, quæ extra sunt, sensus non agunt.

Postquam in vniuersum dubitauit, vtrum, q patitur, a simili patitur an a dissimili: priusquam hanc dubitationem solueret, aliam dubitationem adiungit: & per secundæ solutionem, priorem quoq; dissoluit. est. n. hoc in more positum Arist. Quæ est ergo dubitatio? Si sensus inquit est sensilium apprehensiuus: sensilia autem sunt & sensoria, per quæ sentimus: cur non ea quoq; apprehendit sensus, etiam si nihil adsit exterius? vt, cur oculus seipsum non videt, & si sit compositus ex iis, quæ sunt visibilia, dico autem elementis? Hanc autem dubitationem mouit, quæ alioqui conuenit iis, quæ de sensu tractant: nunc autem, quia eius solutio constituit, q sensus in patiendo, & alterando accidũt. Quæ est ergo dubitationis solutio? Ait ergo: q sensus potentia solum est, quod est. Quodcunque autem est potentia, in actum producitur ab aliquo, q actu est. Ergo & sensus, qui est potentia, in actum a sensili producitur: Sensili autem, q est exterius. Quicquid autem est potentia, q in actum producitur, a simili producitur, q iam actu est. Durum. n. a frigido fit per accidens. Ei enim, quod est esse frigidum, durum fuit consequens, vt in glacie. Sensus ergo, qui est potentia, a simili producitur in actum, q iam entelechia & perfectione est. Quare & sensus potentia est, quod sensile. Qñ̃o autem hoc dicitur, hoc in processu articulatim exponet. & si a sensili in actum producitur: sensile autem est & sensoriũ, in quo sensus: cur non ab eo quoq; in actum producitur? alioqui si non potest sensus proproprium sensorium apprehendere, cum sit sensile: cur, quæ in eo modum excedunt, apprehendit (cum enim, qui est Fm naturam calorem, qui est in vniuerso corpore, sensitiua facultas nõ apprehendit. Postquam autem calor nimius in nobis fuerit, & commoderationem exuperauerit. vt in febribus: tunc enim sentit. Et visus sitr oculum quidem Fm naturã habentem non apprehendit: vt qualis sit humorum, vel tunicarum color. Postquam autem ei præter naturã aliquid acciderit, vt in iis qui albugine laborant, eius, quæ est in oculo, albuginis sensum habet: & ideo omnia alba esse existimant Sitr & si quis alius humor crystallino incubuerit, & colorem, & eius figuram apprehẽdit. Vnde & in suffusionum principiis, prius quam perfecte impedita fuerit operatio obducta pupilla. in oĩbus videre videntur culices, & eiusmodi. Dicimus ergo ad hanc dubitationem, dico autem, cur non sentit sensus proprium sensorium, cum sit ipsum quoq; sensile. dicimus, inquam. q non eo modo sensilia sensus apprehendit, quo intellectus intelligibilia. Intellectus. n. qd' cognosci potest, ambiens, & comprehendens, suę est operationis dominus, & a nullo impeditur, qñ vult propriam applicare operationem, in seipso, vt dixi, habens intelligibilia. Ipse. n. in seipsum conuersus omnia videt. Sensus autem, q. cognosci pôt, extra habet, & ideo non aliter cognoscit, q̃ ad id, qd' est extra, extensus. Id autem eo fit, qm̃ non separabiles habet operationes. neq. n. ipse in seipsum conuerti potest, vt qui in subiecto esse habeat proprio sensorio, & cũ eo sensilia apprehendat. Iure ergo non potest sensus propriũ

sensorium

sensorium apprehendere. Si enim cum eo sensilia attingat eo quod in ipso esse habet, & sensilia attingit, sic ea apprehendit. Si autem proprium sensorium apprehenderet: ipsum vtique tangens, apprehenderet. Tangere autem sine ipso non potest. Ipsum ergo sensorium seipsum tangere necesse esset, & ipsum ad seipsum concurrere. Sed fieri nõ potest, ut quod sit corpus, ipsum seipsum tangat, neq; ergo sensorium, cum sit corpus, ipsum seipsum tanget. Si autem nõ tetigerit, nec sensitiua, quæ in eo est facultas, ipsum apprehẽdet. Sic enim sensilium fit apprehensio, secũdum sensorij quidem attactum ad sensile, iudicium autẽ, & apprehensionem eius quæ in se est, sensitiuæ facultatis. Hæc ergo vna causa est. Secunda autem, ꝙ opus habet interiecto aere, & ideo, cum lema est in oculo, non apprehendimus: neque eo qui interiectus est aere quomodocũque se habente, sed illuminato. Quare sensus fuerit potẽtia, quod sensile. Sensile autem, quod aliquid agit in sensum, ad propriam operationem deducit. Quod autem agit, in id, quod patitur, agit. Quicquid autem patitur, mouetur: sensus ergo a sensilibus patitur, & mouetur. Si autem sensus quidem est potentia: actu autem quod sensile: eorum autem hoc quidem agit: illud vero patitur. Quod ergo patitur, simile quidem est potentia ei quod agit: actu dissimile. Soluta est ergo & prima dubitatio ꝑ secundam. Si autem sensitiuum, qđ est potentia, patitur a sensili, & fit actu sensitiuum: patitur autem, quod patitur, a dissimili. nihil autem est ipsum sibi ipsi dissimile: nihil ergo ipsum a seipso patitur. Merito ergo, quod est sensitiuum, seipsum non apprehendit, quoniam neq; ipsum a seipso patitur, dico autem vtrunq; simul, sensitiuam facultatem cum sensorio. Et est hæc tertia, & maxime propria causa, ꝙ sensus propria sensoria non apprehendunt. Vtriusque enim simul est apprehensio, ꝗ si hoc est, ꝙ a sensilibus patitur: alterum ergo, quod agit, necessario esse debet. Quid vero? an nõ ipsi sentimus nos ipsos calidius vel frigidius affectos, vel eiusmodi aliquid a mala temperatura eorum quæ sunt in nobis, elementorum? Et, quando humor crystallinus casu, vel affectu aliquo fuerit coloratus: eodem colore putamus, & aerem, & alia visibilia esse colorata. Ad hoc autem pulcherrime dicunt etiam Medici, ꝙ nobis febricitantibus: vel in morbis refrigeratis, sentimus non ipsos neruos sensitiuos, vel carnes calefactas, sed sanguinis & spiritus humores. Quoniam ergo sensitiua facultas est primo in carnibus, & neruis: merito cum humores male temperati fuerint, spiritus, inquam, & sanguis, & sensitiuis partibus appositi fuerint, eos tactu apprehendimus. quemadmodum aerem calefactum vel frigefactum tactu per appositionem apprehẽdimus. Quod si febris ipsa etiam solida attigerit: quoniam non æqualiter calescunt, sed inæqualiter: sint omnino quædã partes, quæ secundum naturam habent, vt ea apprehendãt quæ sunt affecta præter naturam. Neq; enim fieri potest, vt sit æqualis mala temperatura, tũc enim ad exitiũ & corruptionem deinceps tendit animal. Hæc est ergo rõ sensus causa, & quod hoc verum, qui hectica, idest in habitum deducta, febre laborant, hoc autem est, qui in ipsis solidis febricitant, si æqualis in iis fuerit mala temperatura per vniuersa solida, nullum consensum accipiunt eius, quæ in eis est, caliditatis, eo ꝙ æqualis sit caliditas per vniuersas partes: & non sit hoc quidem quod agit, illud vero quod patitur. Quemadmodum ergo neque qui a natura ad calidius temperati sunt, hoc ipsum consensu percipiunt, ꝙ æqualis sit per vniuersum caliditas, idq; etiam alioqui propter consuetudinem: nam cum ij, qui sunt in ventre & aliis concauitatibus, humores secundum naturam commoderationem habent, non sentimus: quando autem præter naturam plus vel minus processerint: tunc eorum consensum accipimus: quod ſm naturam quidẽ habet animal, & voluptate, & dolore priuatum est. Quãdo autem id, quod est secundum naturam, ducitur, eius quidem ipsius sensum habens, lætatur; ad id vero, qđ est præter naturam, dolore afficitur. De humore autem, qui in oculo consistit, q̃o ipsum videmus, & q̃o sensorio ſm naturam habente est non apprehendimus, præter naturam autem habente apprehendimus, nondum est per iam dicta solutum. Q̃, iã enim dictum est, soli tactiuo sensui conuenit. Atqui & gustus, cum ſm naturam habet gustatiuum sensorium, non apprehẽdit succum, qui inest humiditati, quæ est in sensorio. Cum autem præter naturam habet, apprehendit, sicut in morbis, verbi gratia, amaritudinem, vel salsedinem, vel eiusmodi.

Cum insit ignis & terra, & alia elementa, quorum est sensus per se, vel ea quæ illis accidunt.

Elementa enim habent qualitates: has quidem substantiales, & eorum completiuas: illa vero per accidens. Substantialium itaque elementorum qualitatum apprehensiuus est tactua; vt caliditatis, frigiditatis, humiditatis, siccitatis. Hæ sunt enim qualitates, quæ illis formam tribuũt. Earum autem, quæ per accidens illis insunt, vt colorum, sonorum, odorum, & aliarum, alij sunt sensus apprehensiui. Illud autẽ, Per se, vel quæ accidunt Græci, κατ' αὐτά, ἢ τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς, pro eo qđ est, καθ' αὑτῶν ἢ τῶν συμβεβηκότων τούτοις. i. de se & iis, quæ illis accidunt, recto vsua pro genitiuo. Frequens autem est huiusmodi vsus, sic; duo scopuli, hic ad cœlum peruenit vsque, pro eo quod est, horum duorum scopulorum.

Est ergo manifestum, ꝗ sensitiuum quidem non est actu, sed potentia tantum: & ideo non sentit: sicut quod comburi potest, non uritur ipsum per se, sine combustiuo. seipsum enim ureret: neq; opus haberet igne; qui sit perfectione, & actu.

Hinc est dubitationis solutio. Quoniam. n. inquit potentia sensus est, & non actu: non apprehendet, nisi adsit actiuum, & ad operationem deductiuum. Sicut neq; qđ comburi potest, nisi adsit ignis, ipsum seipsum vrit, sicut lignum: vel oleum. Conuenientiam ergo, & proportionem habet sensitiuum cum igne; cum eo autem, ꝙ comburi potest, sensitiua facultas.

Quoniam autem sentire duobus modis dicimus. Nam & id, ꝗ potentia audit, & uidet, audire, & uidere dicimus, & si forte dormiat: & id, quod agit, & operatur: Duobus etiam modis dicatur sensus: ille quidem ut potentia: hic uero, ut actu. Similiter & sentire, & quod potentia est, & quod actu. t. 53

Q̃m potentia sensum esse dixit, nisi adsint sensilia: actu autem fieri, si adsint: hoc ipsum vult probare. Sicut. n. inquit ꝙ sentit duplex est, illud quidem ſm habitum: sicut dicimus sensitiuum esse dormientem hominem: hoc vero ſm actum, vt vigilantem, & iam secundum sensus operantem: sic, inquit & sensitiua facultas, & eius operatio. Ipsum autem, sentire dico, duobus modis dicitur, illud quidem potentia: dico autem, quod habet habitum, non autem operatur: hoc vero, quod iam operatur. Hoc ergo primum sentire, pro eo, quod sentit accepit: hoc est ipsum compositum. Illud vero, duobus etiam modis dicatur sensus, hoc est, sensitiua facultas. Illud autem similiter & sentire, ipsa operatio. Vnde illud quoniam sentire, pro eo quod est, id quod sentit, dixit.

Primum ergo, tanq̃ idem sit pati, & moueri, & agere, dicimus. Et motus. n. est quidam actus, sed imperfectus: sicut in aliis dictum est. Oĩa autem patiuntur, & mouentur ab actiuo, & eo ꝗ est actu. Est ergo & qđ à simili patitur: est & qđ à dissimili, sicut diximus. Patitur. n. ꝗ est dissimile. Passum aũt simile est. t. 54

Postquam dixit, & obiter dubitauit, cur non seipsos quoque sensus sentiunt: & huius rationem tradidit, ꝙ nõ adest actiuum: transit ad ostendendum, quomodo quod patitur, partim quidem, vt a simili, patitur: partim, vt a dissimili. potentia quidem secundæ dubitationis solutio hoc quoque soluerit, vt ostendimus. Hic autem & hoc quoque seorsum ostendit. Q̃m ergo id, quod hic dicitur, dictionis contextui consequens esse dicunt, Et simile pati a simili. id autem quomodo fieri possit, vel non possit, in iis etiam qua de faciendo vel patiendo in vniuersum dicta sunt, dictum est. Quibus si addiderimus: Nunc aũt dicendum est, in ordine fuerit consequenter, quod dicitur, Primum ergo perinde ac idem sit pati, & agere, & mo-

ueri dicimus. Quoniam autem dixit, ꝙ sensus in eo, quod est moueri, vel pati, accidit: & de patiendo omnino dubitauit a quo, & quomodo fit. Vtrum a simili, vt quibusdam videtur vel a dissimili, vt aliis: hoc autem non recte dici videtur, sensum pati, & alterari simpliciter, non enim agere, & ab alio moueri, & pati est sentire, vt deinceps ostendet: nunc dicit. Dicimus, perinde ac idem sit dicere sensus pati & sensus moueri, vel agere; donec distinxerimus, ꝙ non idem sit sensus agere, ꝙ mouere, & pati. Est enim motus actus quidam. Actus quidem motu est vniuersalior. Motus autem q̄ pati. Quicquid n. patitur, & mouetur. Quicquid autem mouetur, agit: non ita etiam ꝙ agit, & mouetur. Actus. n. seu operatio, est, vt ipse in physica definit, coaceruata ab habitu productio. Motus autem est imperfecta actio. Hac ratione idem esse videbitur motus, et actio siue operatio. Quatenus autem actus, seu operatio, non est ab imperfecto ad perfectum progressio; hac ratione non idem fuerit motus, quod operatio. Quemadmodum. n. dispositio dicitur & communius de habitu, dicitur & vt ab habitu distinguatur, & discernatur, specialius. Sic & actio dicitur communius etiam de omni motu: dicitur & prout a motu distinguitur: eo ꝙ motus est a primo potentia, ad secundum progressus alicuius eorum, quæ sunt circa substantiam, ipsa seruata substantia. Actio autem est perfecta habitus productio, nulla in re habitu magis alterato, & est reuera perfecta actio coaceruatus habitus processus, qui non cum motu temporis vna concurrit: sed secundum vniuersam sui partem æqualiter habet: qualis est luminis processus. Cum primum enim illuminatiuum apparuerit, coaceruatim quicquid aptum est, simul repente illuminatur, non concurrente luminis operatione vna cum temporis motu, sed in omni sui parte similiter habente. Talis est & sensus actio. Cum primum enim aspeximus, sine tempore sensilia apprehēdimus. Vnde neq; sensus ait moueri, sed agere. Hoc ergo proprie est actio, seu operatio. Quare & de diuinis dixit quod sine potentia sunt actus, seu operationes. Motum autem, sicut disciplina, quæ est habitus mutatio sm partem ad perfectum ab imperfecto. Inter hæc autem sunt cogitatiui motus, seu actus: & si quid est his simile: qui quidem neque proprie motus sunt. Neq; n. mutatio est habitus, vel vlla ex parte actio, neq; n. similiter habet in omni parte temporis: neq; coaceruatus cogitatio est ab habitu progressus: sed alia ante aliam propositio, & extremum conclusio. Neq; ergo simpliciter motus tale quid, neque simpliciter actio: nisi actionem proprie quis diuiserit in coaceruatā, & indiuisibilem & in diuisibilem. Vnde & prius cogitationem quoque vtriusq; simul motum esse dicebat. Sed & cogitatio sm vnumquemq; terminum coaceruatam habet applicationem, & est vnumquodq;, vt quod cognosci possit accipere, quod in motu, naturali dico, non contingit. Et si enim sit coaceruatum vnumquodque eorum, quæ prius tradita sunt: sed non omnino finem quoque naturalem talem esse contingit, sicut in iis, quæ secundum locum mouentur, id quod intercedit, neque. n. grauium, neque leuium naturalis hic finis. Huius ergo actio est quodammodo & cogitatio. Sicut ergo amplior est actio motu, sic motus passione. Q. n. patitur & mouetur quodammodo, non. n. sine motu passio est. Q. autē mouetur, non omnino & patitur, non. n. passio est & secundum locum motus. Pati. n. ad agendum habito respectu dicitur. Agere autem est sm qualitatem mutare. ex qualitate enim agere. & agere ergo est sm qualitatē moueri, & mutari. Quare si motus quidem est in tribus prædicamentis, quantitate, qualitate, vbi: pati autem solum in quantitate: in plus ergo motus extenditur, q̄ passio: actio autem q̄ motus. Aliqua etiam ratione eadem sunt, eo quod quædam est actio motus: quidam autem motus passio. Non vt genus autem actio de motu prædicatur: neque motus de passione: sed vt vox æquiuoca. Eorum autem paulopost, vt dixi, differentiam ostēdet Nunc autem, perinde ac eadem sint, dicit quodammodo, & a quo mouetur, & patitur, ꝙ patitur. His autem omnino, vt eisdem, vsus est, & quod aliqua ratione eadem sint, vt diximus, & ipse consuetudinem sequens, his, vt eisdem, vsus est. Itaq; & superius, vbi dicebat aīam esse causam, vt vnde principium motus, dicebat eam esse alterationis causam: esse. n. causam sensus: cum autem esse alterationē: alteratio autem passio. Tanq; ergo in sensu eadem sint agere. & mouere, & pati de patiendo, quomodo fiat, dicit. Q. n. patitur inquit ab agente patitur. Ad se enim inuicem referuntur agere & pati. In Physica autem ostensum est, quod id, ꝙ alicuius actu actiuum est, agit in id, quod patitur, quod potentia est id, quod agit. Si autem, ꝙ patitur, cum nōdum actu sit sed potentia, hoc fit ab actiuo, ꝙ ipsum actu tale est: sm aliquid quidem a simili patietur: potentia enim agenti simile est patiens: sm aliquid autem a dissimili. Est enim actu dissimile. Potentia enim aliquid esse, & actu, dissimile. Postquam autem passum fuerit, est simile. Finis enim huic quidem est agere. Patienti autem, vt assimiletur, quod patitur, agenti, eousque enim calefaciens calefacit, quod potentia quidem est calidum, actu verō frigidum donec ac ipsum est calidum similiter fecerit. Postquam autem simile fuerit, ab eo non amplius patitur. Nihil enim a simili patitur. Si enim lucernæ lumen a lampade patitur: ab ea enim extinguitur: sed tamen vt a dissimili patitur. Tanq̄. n. defectus ab excessu patitur. Si enim duæ lampades eiusdem potestatis fuerint: a se nihil inuicem patientur.

Distinguendum autem & de potentia, & de entelechia, seu perfectione & actu.

Diuisionem facturus patiendi & agendi, & eorum differentiam ostensurus, dixit enim. Nunc interea perinde ac idem sit pati, & moueri, & agere dicimus, diuisionem oportere facere dicit potentiæ, & entelechiæ. Potentiæ. n. nomine in sensu vsus est, & eorum soluit dubitationem, q̄ mouitur: cur sensus non seipsum sentit. Sed & sensum diuisit in eum, qui est potentia, & in actum, eodem modo quo & sentire. & hoc enim dici duobus modis ostendit. Qm̄ ergo non est simplex nomen potentiæ: id volens sum de potentia, & entelechia, id est, actu distinguere instituit: & quonam a se inuicem differant: & quid est eorū vnumquodque; & quot modis est, id quod potētia. Per quæ simul ostendet, ꝙ sensus non est, quæ est sm actū, alteratio, nec motus. Neque enim, ꝙ quomodocunque potentia est, in actum mutatum alteratur. Quo hucusq; tanquam sic habeat, vsus est, ꝙ nōdum diuisum sit, quot modis est, quod est potentia.

Nunc enim de eis simpliciter dicimus.

Simplr. i. indistincte & indefinite, de potentia, & entelechia seu actu dicimus, nescientes eorum differentiam, et quid vnumquodq; significat, et quot modis dr̄. Nunc autem inquit, qm̄ eo, qd' est potentia, in sensu paulo ante vsus est: eo autem quod actu est, & actu, in faciendo, & patiendo. Omnia. n. pati ait ab eo, ꝙ est actiuum, & actu est. Vel nunc dixit, vsque ad factam ab eo diuisionē eius, ꝙ est potentia, & eius, quod est actu.

Est enim sic sciens aliquid, ut si dicamus hominem scientem, q. homo est ex scientibus, & scientiam habentibus. Est autem, & ut iam dicimus scientem, qui habet grammaticam.

Distinguit id, ꝙ est potentia, & ostendit esse duplex. Quod n. natura aptum est, & quod potest habitum suscipere potentia tale dicimus: vt hominem potentia scientem dicimus, ꝙ ipsius natura est scientiæ susceptiua. Iuxta ꝙ significatum materiam quoq; potentia dicimus. & potentia præterea dicimus, ꝙ iam habet habitum, & secundum eum non operatur. Musicus. n. quando nō operatur. potentia musicus dicitur. Hæc est autem potentia, q̄ prius dixit primam entelechiam, in qua aīam quoque esse ostendit. Est enim in confinio primæ potentiæ, & secundæ actionis. Quare & vtroque nomine appellatur, & quænam sit vtriusque eius, quod est potentia, differentia distinguit, aperte dicens.

Vterque. n. horum non eodem modo potens est, sed ille quidem, q. tale genus est, & materia: Hic uero, quod, si uelit, potēs est:

est contemplari, nisi quid externum prohibuerit. Ille autem iam contemplans, & qui est entelechia, seu actu, & qui proprie scit hoc, A. Vtrique ergo primi secundum potentiam scientes.

Homo.n.cõiter sciens dicitur, qd' hominis natura est scientiæ susceptiua Hoc.n.illi significat genus,& materia, pro eo quod est, Ipsa hominis natura, & ipsum subm. Genus.n.dicit, & subiectum ſm hoc significatum,& materiam potentia diximus. Omnis n.materia potẽtia illud est,cuius est materia, ꝙ possit ipsum suscipere. Aliud aũt significatum eius, quod est potentia, dicitur in eo, quod iam habet habitum,& non operatur, ꝙ volens operari, operari possit, nisi quid prohibuerit. quare & hic quoq; est potentia. Qui vero præter id, quod habitum habet, agit quoque secundum habitum, hic iam entelechia esse dicitur. Scientiam autem ſm actum ostendit; eo quod addidit hoc, A. Hic enim est qui secundum grammaticam operatur, qui dicit, vel scribit hoc, A.

Sed ille quidem per disciplinam alteratus, & sæpe ex contrario habitu mutatus: hic uero ex eo q. habeat sensum uel grammaticam, non operetur autem, ad operandum alio modo.

Exemplo ostendit, quidnam dicti modi differant eius, ꝙ est potentia: ꝙ ille quidem, ſm primum potentiæ significatum qui est potentia sciens, ad hoc, ꝙ habeat, qd' potest, per disciplinam alteratus, & sic sæpe per contrariũ habitum mutatus, sciens fit. Vel.n.ab ignorantia in cognitionem mutatur: vel a falsa opinione in veram. Quorum primum quidem a priuatione in formam est mutatio:& est generatio, & non alteratio. Alteratio.n est mutatio a formato ad formatum, eodem manente subiecto. Hæc est ergo alteratio Ipse autem, qui nunc vniuersalius eam, quæ ex eo, quod potentia, ad id, quod actu est, mutationem alterationem dixit, hoc corriget, & definiet, de quonam proprie alteratio dicitur. Eum autem, qui ex eo, quod sensum, vel scientiam habeat non operetur autem, ad operandum procedit, in quo secũdum erat significatum eius quod est potentia, non per alterationem, nec per mutationem fieri dicit: sed alio modo ex tali potentia actum fieri Similiter & in eo qui habet scientiam, sed non operatur, & in eo qui sensum. Alio autem modo, dicens, quod non magis alienus fit talis: sed solum operationem aggreditur. Cum ergo duplex sit, & quod potentia, & quod actu est: quicquid potentia quidem est, ad alicuius absentiam potentia esse dicitur: qd' autem actu est, ad præsentiam actionis. Quod enim potentia primum est, ad habitus, & actionis absentiam dicitur: Secundum autem ad absentiam actus.

Non est autem nec pati quidem simplex: sed hoc quidem quædam à contrario corruptio: illud uero salus potius eius, quod est potentia, ab eo, quod est entelechia seu actu, & simili, sic ut potentia habet ad entelechiam & actum. contemplans enim fit, quod habet scientiam: quod non est alterari. Fit enim incrementum ad ipsum, & ad entelechiam & actum: uel alterum genus alterationis.

Postquam diuersa significata diuisit eius ꝙ est potentia, & eius quod actu est, nunc vult ostendere, ꝙ ne pati quidem simplex est: pro eodem accipiens pati, & alterare, vt ipse paulopost declarauit. Postquam n.dixisset qd' id, quod ab eo, quod est potentia, discit & scientiam accipit, ab eo qd' actu est, & doctrina prædito, vel eiusmodi, pati dicendum est: postquam, inquam, hoc dixisset, intulit vel non esse alterationem, vel esse duos alterationis modos, idem dicens, Pati, & Alterari. Duplex ergo pati esse dicit, hoc quidem, ꝙ ad corruptionem ducit, ꝙ etiã proprie est passio, & alteratio: illud vero, ꝙ ad perfectionẽ; ꝙ non proprie passio dicitur, neq; alteratio, sed potius generatio. Et, vt paucis dicam, cum duplex sit id, ꝙ est potentia: siquidem ex eo, ꝙ est ſm potentiam quod erat, id quod ſm habitus in operationem mutatur, nullo modo est alteratio, neque passio: siquidem alterari dicitur, cuiusmodi esse, qd' albescit, vel nigrescit, ꝙ manens ſm subam & idem subiectum ſm passiuam qualitatem habet mutationem: ex contraria enim qualitate in contrariam mutatum, corrupto habitu mutatum est. Q. autem ex eo, quod habet habitum, sed non operatur, ad operandum mutatur: non ſm aliquam qualitatem habet mutationẽ, neq;.n alia qualitate corrupta, in aliam mutatum est: sed eodem habitu manente solum actum assumpsit Neq;.n. domus ædificatorem alterari dixerimus, a non ædificando ad ædificandum mutatum: vel geometram, qñ theoremata aggreditur. Quæ ergo est a secundo potentia, ad id, ꝙ ſm actu est, mutatio, clarum est, ꝙ ne mutatio quidem possit existimari. vel si alicui placeat eam quoq; alterationem vocare, alterum inquit hoc fuerit genus alterationis & non, sicut ex cõsuetudine dicitur: hoc autem est mutatio, quæ fit ſm passiuas qualitates, qñ ex contraria qualitate in qualitatem contrariam mutatur, quod mutatur, eodem manente subiecto. Quæ autem ex eo, ꝙ est prius potentia, ad id, ꝙ ſm est potentia, primus autem actus, mutatur, si ex contraria quidem in contrariam mutatur, est alteratio. Vt quando quid fit ex calido frigidũ, & ex albo nigrum. Potentia.n.est contrarium, quod contrarium. Qñ autem ex priuatione in formam fuerit mutatum: ex hoc generatio, & nõ alteratio. Vt quando ex non homine fit homo, & ex non igne ignis, & in similibus. Vel ergo ne hoc quidẽ proprie est alteratio, sed simpliciter generatio: Vel duo fuerint modi alterationis, & quæ ex priuatione est in formam mutatio, & quæ ex cõtrario in contrarium. Est autem, quæ ex contrario in contrarium est mutatio, generatio quædam, & corruptio, & simplr generatio: vt in lib. de gñatione dictum est. Corruptio quidem eius, ex quo mutatur: Generatio aũt eius, in quod mutatur. Non autem nec pati quidem simplex: sed hoc quidem quędam a contrario corruptio: illud vo potius salus eius, qd' est potentia, ab eo, ꝙ est entelechia seu actu. & simile. Videtur autem quicquid ex eo, ꝙ potentia est, in entelechiã & actum mutatur, pati & alterari. non autem sic habet. Vnde & ipse vsus est in omni, ꝙ ex potentia in actum mutatur, passionis noĩe, idẽ est autem dicere, alterationis. Dixit.n.ꝗ hoc quidem est a contrario corruptio: corrumpitur.n.nigrum accidente albo: est aũt hoc, ꝙ est prius potentia: st.n. potentia contrarium, qd' contrarium, qm̃ in id mutari sua natura aptum est: illud vero perfectio. Est.n domus extructoris, & aliorũ scientiis præditorum perfectio, ſm habitum operari. Cum hic, autem cõiter de omni, ꝙ est potentia, pati prædicauerit, hoc autem est alterari: eo ꝗ consuetudinis curam non habuerit, in horum nominum dñia, de his sigillatim & articulatim deinceps differet: & dicet quid proprie est alteratio, & quid, quę non est penitus alteratio: vel vniuersum hoc, æquiuoca alteratio dicet, & quæ a nobis prius sunt considerata. Postquam autem dixit hanc quidem mutationem a contrario fieri contrarium corrumpente: illam vero a simili: similitudinis modum declarauit agentis, & patientis, subiungens, Q. sic simile, vt potentia habet ad entelechiam & actum. Q. quidem æquale est huic, Vt habitus ad propriam operationem Ab habitu.n procedens operatio sic est ei æqualis, vt proprium opus & propria operatio vnicuiq; cuius est opus. Sicut ergo similis est domus extructiuo, vel geometrico habitui domus extructiua, & geometrica operatio: sic simile ei, ꝙ actu habet, id quod habitum, a quo in actum producitur, hoc quidem agente, illo vero patiente. Qm̃.n.& intelligere, & sentire fit ſm imaginum assumptionem intelligibiliũ, & sensilium: idem fere est, ꝗ ſm actum intelligit, & sentit, quod intelligibilia, & sensilia. Sic ergo sensus est potentia, quod sensile: & intellectus, quod intelligibile: vt habitus est similis operationi proprie. Sicut ergo habitus præsenti actu & operatione propriam sui esse perfectionem recipit, non corruptus nec alteratus: sic & sensus, qui est potentia idem, quod sensile. Potentia autem, quod est secundum habitum, a sensili, quod est actu, deducitur in actum, sic ei assimilatus, vt ei natura assimilari datum est. Sicut enim ceram potentia dicimus, id quod annulum fieri autem ab eo actu expressum, quod ille, non quod facta sit cera, ꝙ annulus secundum materiam: sed qd' ex;

pressam eius figuram ſm ſuperficiem accepit: ſic & in ſenſibus oportet intelligere, qñ eos fieri dicimus. ꝙ ſenſiles non qđ albus fiat viſus, vel niger: ſed qđ ſenſilium formas, quæ poſſunt ſine materia cognoſci, in ſeipſis ſenſus admittant. Cum aũt dixiſſet ſalutem eſſe talem affectionẽ ſeu paſsionem, & mutationem eius, ꝙ ſic potentia dr̃: declarauit quõ ſalus ſubiungens: Contemplans enim fit, ꝙ habet ſcientiam. Habitus.n.ſalus eſt propria operatio. Hi certe, qui ſm habitus operãtur, eos magis ſeruant. Simul autem per hoc expoſuit, quõ illud dixit, vt potentia habet ad entelechiam & actum: & declarauit, de quali potentia, & entelechia dicit: ꝙ de ſecunda potentia, quæ eſt ſm habitum & ſecũda operatione ea enim eſt perfectio, & ſalus operationis propriæ. ſicut cõtemplatiui habitus, & ſcientiæ perfectio, & ſalus, eſt ipſa contemplatio. quod quidem vel non eſt alteratio: in ipſum enim fit incrementum: vel alterum alterationis genus. Qui.n. habet ſciam, deinde eius operationes aggreditur, non proprie dici poſſit, eo ipſo, ꝙ illas operationes aggrediatur, pati, & alterari. Neq;.n. vlla in eo facta eſt mutatio: ſed ſolũ perfectio, & habitus manifeſtatio. Vel ergo ea non eſt proprie alteratio: Vel ſi cui placet eam quoq; alterationem vocare, alterum fuerit alterationis genus, & æquiuocum: & non, ꝙ vulgo fertur, & dicitur in ea, quæ eſt ſm locum, mutatione: ꝗ quidem motum quoq; dicimus. Illud autem, in ipſum enim eſt incrementum, eſt maxime huius ſuſceptiuum, ꝙ non ſit huiuſmodi alteratio: ſiquidem alteratio, quidem, manente ſubiecto ſm eius ſubſtantiam, ſm paſsionem eſt mutatio, ex alio in aliud mutato eo, ꝙ præexiſtit: id autem, ꝙ in ſuam ipſius perfectionẽ procedit, in ſeipſum incrementum ſuſcipit, idem manens, & non ex alia forma corrupta in aliam mutatum.

t.58 *Quare non recte habet ſi dicatur, id, quod prudens eſt, quando prouidet, alterari: ſicut neque domus ædificatorem, quando domum ædificat.*

Sicut n. ædificator, quãdo iam operatur, nullam ſm artem alterationem ſuſtinet: ſic neq;, ꝙ eſt ſcientia præditũ, quando ſm ſcientiam operatur, neque ſentiens quando ſentit. Ab otio enim & ceſſatione ad operationem eſt mutatio: non ex forma in formam: ꝙ facit alteratio.

Quod ergo ducit ad entelechiam & actum ab eo, q eſt potentia, iuxta id, quod intelligit, & prouidet, non doctrinam, ſed aliam cognominationem habeat, æquum eſt.

Hoc eſt, id, ꝙ iuxta ſecundam potentiam conſideratur, ſicut, quod prouidet, quando ad ſecundam operationem deducitur, non doceri dicatur ab eo, quod in operationem ducit. Nõ enim diſcit ab eo, ꝙ ipſum mutat: hoc autem eſt ſcibile vel ſenſile. Non.n. quicquam ab eo patitur. Quare neque illud agit.

Quod autem ab eo, quod eſt potentia, diſcit, & ſcientiam accipit ab eo quod eſt actu, & quod docere poteſt, uel dicendum eſt non pati, ut dictum eſt, uel duos eſſe alterationis modos: & eam, quæ ad priuatiuas ſit diſpoſitiones, mutationem: & eam, quæ ad habitus, & naturam.

Hoc eſt, ꝙ ſm priorem potentiam, cuiuſmodi eſt ſciæ ſuſceptiuum qualis eſt puellus, q ab eo, qui eſt actu ſciẽs, ad habitum prouehitur. Poſtquam autem dixit, quõ habet, quæ ex ſecundo potentia, in actum fit, mutatio: nũc dicit de ea, quæ ex priore potentia in prius actu fit, mutatione: cuiuſmodi eſt puellus, qui in ſcientiam deducitur. Quod itaque ſic mutatur inquit ne pati quidem oĩno dicemus. Proprie.n. pati in his, quę corrumpuntur, dicitur, ſm conſuetum vſum. vel ſi quis hoc quoque pati dicat, duos, inquit, eſſe modos dicendum eſt patiendi, & alterandi: partim quidem, qñ in priuationem mutatur, a ſciẽdo ad neſciendum traductum: qđ eſt & proprie paſsio: qm̃ paſsio corruptio quędam eſt, & in deterius mutatio. Proprie enim patiuntur, quæ fiunt deteriora: præterea qñ ex contraria forma in contrariam mutatur. & hic.n. corruptio quædam eſt eius. ex quo ſit mutatio. & propterea paſsio eiuſmodi eſt. Partim autem, qñ in perfectio-

nem & naturam. i. ad id, quod natura datum eſt, & qđ ſibi natura proponit, vt ſcientiæ ſuſceptiuum, quando iã ſcientiam ſuſceperit. Qñ.n. ad id, qđ natura inſitum eſt, mutatur, in perfectionem quodammodo eorum quoq; mutatio eſt, & in ipſum incrementum: non ſit autem ad id, ꝙ habet habitum, a priuatione enim in habitum in his ſit mutatio: non ab habitu in actum. Prius itaq; paſsionẽ diuidens hanc quidem dixit in his, quæ ex contrario habitu in contrarium mutantur, & ſic potentia dñr: illam vero in iis, quæ ab habitu in operationem procedunt. Nunc autem non ſic ſed ſecunda quidem ne paſsio quidem oĩno eſt neq; alteratio. Quare neq; motus fuerit, ne que doctrina, quæ eſt ſm hoc, mutatio. Q. autem eſt in eo, ꝙ eſt prius potentia, dupliciter diuiſit: & in id, ꝙ eſt in priuationem mutare: qđ quidem dixit proprie pati, & alterare: & in id, ꝙ eſt in habitum a priuatione: ꝙ neq; paſsio eſt, neq; alteratio, vel æquiuoce.

Senſitiui autem prima quidem mutatio fit à generante, quando autem generatum eſt habet iam tanquam ſcientiam, & ſentire. Ac quod ſecundum actum quidem eſt, ſimiliter dicitur ac contemplari. t.59

Cum de ſenſibus dicere cepiſſet, & cõiter de omni ſenſu tractare propoſuiſſet: deinde dixiſſet, ꝙ ſenſus in eo, ꝙ eſt moueri & pati, accidit: videtur.n. ſenſus eſſe quædã alteratio: & cum in vniuerſum dixiſſet de agente, & patiente vtrum ſimile a ſimili patitur. vel contrarium a contrario: huic dubitationi alteram dubitationem adiunxit, cur non propria ſenſoria apprehendit ſenſus: cum ſine ſenſilia: hãc autem ſoluens dubitationem dixit, ꝙ ſenſus eſt potentia, non actus. Quare quemadmodum, ꝙ vri põt, a ſeipſo non vritur abſque vſtiuo: ſic & ſenſus proprium ſenſorium non apprehẽdit, vtpote, qui extra ipſum operari non poſsit. Qm̃ ergo nihil ipſum a ſeipſo agit neque a ſeipſo patitur: ſenſus autem ſentit eo qđ patitur: clarum eſt ꝙ ipſe ſeipſum non apprehendat, hoc eſt propriũ ſenſorium, cum quõ operationes exercet: quandoquidem neque in ſeipſum poteſt agere. Duplr itaq; ſenſus eſt, inquit hic quidem potentia: ille vero actu. ſilr & ſentire. Patitur autem, quod patitur, inquit, ab actiuo, & eo qđ actu eſt. lignum enim, quod eſt potentia, ꝙ ignis patitur ab igne, qui actu eſt. & diſcipulus, qui eſt potentia, quod præceptor, patitur a præceptore qui actu eſt. Prius quam ergo paſſum ſit, quod patitur, diſsimile eſt agenti. Paſſum autem ſimile eſt. Eſt itaque vt ſimile a ſimili patiatur: eſt vt & a diſsimili. Si.n. quod potentia paſsiuum eſt theorema eſt agenti diſsimile: Sæpe autem inquit, & contrarium. Si autem iam paſſum, ſimile eſt. Hinc ergo qm̃ omnino venit ad mentionem eius, quod eſt potentia & eius quod actu. & augendi & patiendi: vtriuſque diuiſionem fecit, & dixit duobus modis eſſe, ꝙ eſt potentia, & quod actu eſt: & qđ pati quoque dupliciter: hoc quidem corruptio a contrario: illud vero ſalus potius. Deinde dixit, quõ ſe habet ſenſus ſecundum id, ꝙ eſt pati: qđ a ſenſili quidem patitur, non ad corruptionem ductus, ſed perfectionem. Hæc ergo poſtquam dixit, nunc dicit quõ ſe habet, & ſecundum id, quod eſt potentia, & ſecundum id, quod actu eſt. Quoniam n. duplex eſt, quod eſt potentia: hoc quidem primum: illud vero ſecundum: hoc quidem ſm ſolam aptitudinem abſque habitu: illud vero ſecundum habitum citra operationem: dicit ꝙ ſenſitiuum potentia eſt ſecundum aptitudinem ſemen, & omnino animalis materia. Sicut.n. ſe habet nuper natus puellus ad hoc vt ſit grammaticus: ſic ſe habet quoque aialis materia ad hoc, vt ſit ſenſitiua. Quid ergo eſt, quod id, ꝙ potentia primum eſt, ad habitum deducit: hoc eſt, ꝙ potentia quidem eſt ſecundum, actu vero primum: Generans, inquit. In cõceptione.n. deducitur aptitudo ad habitum. Sicut ergo puerum ad habitum ducit is qui eſt actu grãmaticus: ſic & ſemen, & oĩno animalis mãm deducit ea, quæ in matre eſt, natura, ad ſenſum, qui eſt ſm habitum. Eſt ergo conceptio alteratio, & mutatio eius. qđ natum ſentire aptum eſt, ad ſenſum, qui eſt ſm habitum. Poſtquam autem natus fuerit, iam habet habitũ. Poſtquam

enim

enim perfecte insitus fuerit sentiendi sm omnem sensum habitus, statim paritur. Sic.n.generatur animal cum habitu sensitiuo. Quae ergo a potentia primo in habitum est mutatio, fit in conceptione ab ea, quae est in generante natura. Ab habitu autem in actum mutatio fit a sensilibus. & ideo, cum primum natus fuerit, si adsit sensile, id statim apprehendit. Vnde & protinus vagit in non consuetum & frigidum aerem incidens, & non solum cum ambientis aeris contactu cõcertans, sed & cum visu luminis. Clarum autem, q, sicut ea sentit, sic, & si reliquorum sensuum sensilia inciderint, omnino & ea sentiet. sonos dico, succos, & odores. Sic itaque in sensitiua anima, & quod potentia, & quod actu est. & quae sm ea mutatio est ab aptitudine in habitum, is est qui generauit: ab habitu autem ad operationem, sensilia: quando & ipsa adfuerint, & quaecunque alia quibus opus est ad eorum apprehensionem. vt lumen quidem in visibilibus, & perspicuus, purus, & non caliginosus aer: diuisus autem in sonis: & redolens in odorabilibus. Qm̃ autem & in rationali animal duplex est, & quod potentia est, & quod actu: quaenam fuerit in ea quoq; causa mutationis? Cum est ergo extra corpora, ab eo quidem, ꝙ potentia primum est, omnino separata est, vt quae sit mens pura, & omnia intelligibilia habens sm habitum. Postquam autem in generationem decidit, sicut, qui morbo, vel tempore, vel lotione scientiam mutauit, ex scientia in inscitiam mutatur & fit primo potentia sciẽs, aptitudinem solam habens, non etiam habitum. Ad habitum autem a praeceptore deducitur, vel etiam a sensilibus, ipsa quaerens & inueniens, & per particularia ad vniuersalia conscendẽs. Postquam autem habitum comparauerit, tunc habet voluntatem, q̃ est causa effectiua vt ab habitu in operationem mutetur. Quando enim eligit, assumit, quae in se sunt, rationes ad operationem: dico autem sensilia. Mens autem nullo externo opus habet: sed ipsa seipsam producit. Huius ergo causam tradit, ꝙ sensus quidẽ alicuius particularis habet apprehensionem, particulare autem aliquod corpus est. Merito ergo exterius est. Mens autem vniuersalia apprehendit. Vniuersalia autem rationes, seu definitiones. Hae autem non exterius, sed in ipsa sunt anima. Mens itaque aliquo exteriore non eget, ꝙ eam perficiat Dixit autem eam iam habere, vt scientiam, & sentire: non quod aĩalia, statim ac generata fuerint, scientiam habeant: sed id quod in sensu duplex est volens ostendere, & quod est sm habitum, & quod est sm actum, eum qui est secundum habitum, sensum scientiae praesentiae similem esse dixit. Exẽpli ergo gratia scientiam addidit. habet enim sensus sensitiuam facultatem, sicut quandam scientiam. Sicut enim, quod discit, per disciplinam mutatum habet scientiam: sic & genitum statim eum, qui est secundum habitum, sensum. Quod enim est in illo disciplina, in hoc est generatio. Si autem statim ac fuerit genitum, habet eum, qui est secundum habitum, sensum: non per alterationem ergo fit sentire secundum actum: sicut neque operari secũdum scientiam fit per alterationem. Et illud, Secũdum actum, similiter dicitur ac contemplari, sicut & secundum potentiam sentire, simile est ei, quod est, scire. Sic & secundum actum sentire ei, quae est secundum scientiam, contemplationi simile.

Sed hoc quidem ab illo differt: quod illius quidem operationis effectiua foris sunt, uisibile & audibile, Similiter autem
t.6. *& reliqua sensilia. Causa autem quod singularium est, qui est, secundum actum, sensus: Scientia autem uniuersalium. Haec uero sunt in ipsa quodammodo anima. Quamobrem intelligere quidem, in ipso est, quando uelit, sentire autem non in ipso. necesse est enim adesse sensile.*

Postquam dixit simile esse sm actum sentire ei, quod est contẽplari: nunc dicit quanam ratione differat: ꝙ eius quidem, qui est sm actum, sensus foris sunt effectiua: externe enim incidentibus sensilibus sentimus: ea autem, q̃ contemplari possumus, non foris sunt. Deinde & causam addit, cur illa quidem exterius incidant: haec vero non, ꝙ sensus quidem est singularium, ea autem per se separatim subsistunt, quibus animal quoq; ad hoc, vt sit, opus habet. Eo n. ꝙ illis opus habeat, sensus animali datus est. Scientia autem ea, quae sunt vniuersalia, apprehendit. Vniuersalia autem, inquit, sunt in ipsa quodammodo anima. Exacte autem illud, Quodammodo, adiecit: vel quia illud in ipsa, vt in aliquo loco: sicut & ipse in iis, quae deinceps sequuntur, dicit, Et recte qui aĩam locum formarum esse dicunt: non proprie autem illud, videlicet, In loco, sed sm proportionem, & conuenientiam, vel quod etiam vniuersalia in singularibus subsistant: qñ autem vt vniuersalia & cõia accipiuntur, sunt in anima. Eis.n. communiter suum esse est in intelligenda eorum cõione. Intelligentiae autem in aĩa. Intelligere autem in ipso dixit, sed non in ipsa, hoc est in eo quod habet animam.

Silr autem hoc habet & in sensilium scientiis, & propter eandem causam: q sensilia singularium sunt, & externorum.

Non solum, inquit, sensus, qui circa particularia, & sensilia versatur, externis praesentibus opus habet, vt agat: sed & eae quae circa sensilia versantur sciae, cum in seipsis non habeant, vt possint operari qñ velint, sed & iis opus est, sicut & in sensu, exterius adesse id, circa quod eorum versetur operatio. Ipse.n. circa singularia, & externa: & quae separatim subsistunt, versantur: vt Politicus, Mechanicus: &, vt semel dicam, particulares artifices. Eorum n. scientia est circa singularia vt Politicus considerabit, an hic sit exercitus Imperator assumendus. & aedificator, an sit hoc lapide vtendum. Horum autem, quae sunt particularia, consideratio scientiae est, videlicet, & non sensus. Vniuersalis ergo sm artes consideratio in his est. Quae autem ab artibus circa singularia fit contemplatio, non amplius in his. Materia.n. & instrumentis opus est.

Sed de his quidem aperte dicendi fuerit quoq; occasio postea. nunc autem tantum definitum sit, q, cum non sit simplex, q potentia dicitur, sed hoc quidem, ut si dicamus puerum posse exercitus ducem esse: illud uero, ut eum, qui est in aetate: sic habet sensitiuum. t.61

Qũo vniuersalia contemplari in nobis, & quomodo actiuus intellectus particularia apprehendit, nunc differt de his considerationem. De his.n. in tertio libro dicit. Cur autem eius, ꝙ est potentia, & eius ꝙ actu est, diuisionem fecerit, nobis in memoriam reducit: nempe vt ostendat, qũo dicantur animalia, quando non sentiunt, sensum hr̃e potentia. iuxta sm.n potentiam, quae de iis, qui actum iam habent, praedicatur: de quibus nec pati, nec alterari proprie dici possit. in ipsum enim est incrementum & nõ in contrarium mutatio, vt dixit.

Quoniam autem est innominata ipsorum differentia: de his autem definitum est, q sunt alia, & quomodo alia: necesse est uti eo, q est pati, & eo q alterari, ut propriis nominibus. t.62

Qm̃ vtitur eo, quod est pati, & eo, qd' est alterari, vt propriis nominibus, in sensu, qui est sm actum: dixit autem, qd' nec pati, nec alterari sentire est: causam, cur his nominibus, in eo, ꝙ est sentire, vtitur, dicit Quoniam, inquit, est innominata harum facultatum dr̃ia: neq; n. propriis nominibus distinctam habemus vtrãq; facultatem: ratione autem didicimus, quaenam sit harum facultatum differentia: necesse est, vt vtamur in his eo, quod est pati, & alterari, vt propriis nominibus: quia vt dicebam, non sunt in vsu, quae sint illis imposita nomina.

Sensitiuum autem potentia est, ut sensile iam actu, quemadmodum dictum est.

Quia dicturus est sensitiuum pati a sensili: nõ sine iusta ratione praesumit, potentia sensitiuum esse vt sensile est actu. hoc autem prius dixit etiam, qñ quaerebat, an simile a simili patitur, an dissimili. Potentia autem est sensitiuum vt sensile, iuxta secundam potentiam, neque enim passum, nec a contrario habitu mutatum, ei assimilatur, sed eius forma suscepta. Neque enim albus fit sensus, sensilis forma suscepta (quare nec pati, nec alterari proprie dicitur) sed formae rationem in se cognitiue su-

sciplens Sicut.n.ceram dicimus id esse potentia, ꝙ annulum: eo ꝙ ab ipso passa id fit, ꝙ ille actu, non ipsius materia suscepta, sed solum forma: sic & sensus a sensilibus passus ipsorum formas in se impressas incorporaliter habet. Differt autem, ꝙ cera quidem ipsa fit formę materia, quæ est in annulo: Sensus autem non fit sensilis materia, sed ipsi illius forma cognitiue imprimitur. Habet autem sensus aliquid plus quam cera. Cera.n.& si sit materia formæ, quæ est in annulo, non tamen per totam ipsam formam suscipit, sed in supeeficie. Sensitiua vero facultas per totam vitalem formas sensilium imprimit.

Patitur itaq;, cum non est quidem simile: Passum autem assimilatur, & est quale illud.

Postquam dixit superius quomodo dicitur pati, ꝙ patitur a simili & a contrario: hoc etiam sensui quoque accommodat. ꝙ antequam quidem passus sit a sensili, non est ei ſm actum similis, ei autem similis, eo modo, q̃ sępe dictus est. Cum autem proposuisset de omni sensu communiter dicere: sensitiuæ animæ definitionem tradidit, ꝙ ipsa talis est potentia, qualia sunt sensilia actu eius, quæ est secundum operationem, sensitiuæ animæ, tali videlicet existente operatione, qualia sunt sensilia. Si autem est eiusmodi: sensitiua fuerit anima ex necessitate inseparabilis: siquidem est facultas. per quam, ꝙ eam habet, sensilibus assimilatum, eo quod ab eis quodammodo patitur, & alteretur, ea apprehendat.

cap. 2. t. 63 *Dicendum est autem secundum unumquemque sensum de sensilibus primum. Dicitur autem sensile tribus modis. Quorum duos quidem per se sentiri dicimus: unum autem per accidens. Duorum autem, hoc quidem proprium est uniuscuiusq; sensus: illud uero omnium commune.*

Postquam rationem tradidit. & sensitiuam facultatem definiit, ꝙ est potentia, id quod sensile, & dixit qđ non passa quidem a sensili est dissimilis: ab eis autem passa, fit illis similis: transit ad separatim dicendum de vnoquoq; sensu: quoniam, sicut iam dixit, in quibus, ꝙ cōiter prædicatur, non est genus, sed vox æquiuoca, non est sufficiens cōis definitio ad eei naturam nobis significandam, sed vniuscuiusq;, ꝙ ab æquiuoca voce sign̄atur, seorsum oportet definitionem traderet q̄n neq;, quæ est generum definitio ad singulat species cognoscendas satis est. Vniuscuiusque autem sensus definitionem traditurus, prius de vnicuique sensui sensilibus tractat, propter sæpe dictam rationem: Deindem de ipsis operationibus: & sic de facultatibus. Quæsiuerit autem quispiam, cur non ante cōem sensus definitionem prius de simpl̄r sensili tractauit. Dico ergo, ꝙ huius simul definitionem comprehendit in communi sensus definitione: vbi elementorum sensum esse dicebat per se vel per ea, quæ eis accidunt. & rursus, cum dixit, ꝙ actu sensile, hoc est potentia sensus: & quod sensitiui effectiua foris sunt singularia. intellectui autem ĩ ipso, & vniuersaliter. Per hæc ergo oĩa, quid est simpliciter sensile, significauit: q; ea, quæ elementis accidunt: ꝙ particularia: q; ea, quibus sensus ſm actum ab eis patiens assimilatur, qui prius erat eis potentia similis Porro & hic de vnicuique sensui sensilibus separatim dicturus, prius quādam tradit diuisionem oĩum in vniuersum sensiliū, quot modis dicantur: vt quæ sunt propeie sensilia, a sensilibus per accidens, quæ neque propria sunt eatione sensilia, separans, de his verba faciat: ne & illa incidant, & doctrinā perturbent. Tribus ergo modis, inquit, dicuntur sensilia. Sensilium.n. alia quidem sunt per se sensilia: alia vero per accidens. Et eorum quæ sunt per se, sensilium, alia quidē sunt communia sensuū. alia vero vniuscuiusque propria. Vniuscuiusque ergo sensus sunt propria sensilia, quæ illi soli subsunt vt visui quidē colores: auditui soni: olfactui autem vapores: gustui vero succi seu sapores: tactui, quæ ei sunt coordinata, caliditas, humiditas, frigiditas, siccitas, resistentia seu repercussio, grauitas, & similia. Propria autem ea dicuntur sensilia, ꝙ nulli alij sensui subsunt. neque enim visus vaporis, vel succos, vel tangibilia apprehēdit. neque vllus alius sensus, quæ sunt alij sensui apprehensibilia, apprehendit. Hæc ergo sunt propria sensilia. Communia autem sensilia dicit esse quinque: motum, quietē, numerum, figuram, magnitudinem. Ea autem oĩum dicit esse cōia: non ꝙ vnumquodq; eorum oĩbus sensibus subsit: sed quod vnumquodq; pluribus, & non vni, quędam autem simul oĩbus. Magnitudo.n. est cōe sensile visus, & tactus. Videmus n. magnum esse hominem, vel magnum montem. & tangentes quoq; sentimus, magnā esse, vel paruam molem, quæ subiicitur, vel interuallum. Si autem sonum quoque dicimus magnum sentire, vel paruum. hic ſm conuenientiam & proportionem magnitudo accepta est, non proprie. Magnitudinem.n nunc dicimus continuam esse ex cōibus sensilibus. Magnus autē sonus est qualitatis intensę, vel remissę declaratiuus. Quare exile, vel vehemens magis proprie in sonis dicere conuenit Figura autem cōe est & ipsa sensile tactus, & visus. Figuram autem dico, non qđ hic est triangulus, vel circulus: hoc.n. est rationis dicere, Figura est, quæ ab vna linea comprehenditur, vel tribus, vel quotcūq; illę fuerint, sed quod simpl̄r est quidpiam circūscriptum. Omnis autem circūscriptio fit ſm aliquam figuram. Itaque & irrationalia, cum in paruam terræ altitudinem, & leniter accliuem inciderint, ad transeundum conscendunt: vt quæ sciant, ꝙ si circūscripta magnitudo, & qđ transire possint. cum aūt in valde altum. & arduum, & præcipitem locum casu venerint, ne transire quidem tentant: vt quæ simul magnitudinem sentiant, & figurā. Quare & ipsius formæ & figuræ exilis quædam, & obscura est eis perceptio. Eas itaque vias fugiunt quæ in acutum vel concauū sunt figuratæ: eligunt autem planam, & quæ in recta est. Numerus autem cōe est omnium sensiliū. Videmus.n. quinque fortasse esse hoīes. Sed & palpantes hoc ipsum scimus. Atque audientes scimus, plurium, vel pauciorū, vel vnius vocem esse, quæ ad nos peruenit In his aūt dubitauerit quispiam, qūo Arist. dicens numerum esse cōe sensile, non solum alijs aduersatur Pħis, ac ipsi rerum operationi, sed sibiipsi. Cum.n. in Physica dixisset tēpus esse numerum motus: numerare dixit solius esse mentis. Nihil enim inquit, potest numerare, præterquam aĩa, & aĩę mens. Qūo ergo illic solam mentem numerum dicit apprehendere, hic aūt sensum? Dicimus ergo ipsam quidē numeri formam mentem apprehendere. Sensus aūt non, vt tantum numerum, apprehendit, sed simpl̄r vt eum, q̃ plures contineat: vel vnitatem & vt minorē, vel multitudinem, vel maiorem. Mens est autem, quæ p sensum numeri quodq; formam cognoscit. Q₂ aūt auditus quoq; hunc numerum apprehendit, clarū est. Aures pernicum strepitus quoq; pulsat equorum, inquit ille. Scit.n. eas, q̃ accesserunt voces, plurium esse q̃; vnius. Q₂ aūt gustui quoq;, & olfactui sensilis est numerus clarū est. Sentit n. & odoratus differentes odores: vt q̄n bene olens, et male olens vapor simul accesserit. Sunt aūt & specie differētes vel bene olentes: vel male olentes. Silr & gustus, si misceatur absinthium cum melle, vtrūq; simul sentit. Et motus quoque, & status sunt oĩum sensuum cōia sensilia præterquam gustus. Si.n. ex eodem, loco ad nos sonus peruenerit: sentit id constitisse, ꝙ sonat. Si aūt non ex eodem, sed & alius ex alio: sentit moueri Et in vaporibus similiter. Tactum quoq; manifestum est sentire, id qđ mouetur, & quod stat Sentit certe corpus ꝙ est in aqua, ea vel consistente, vel diffluente. Nunquid aūt & gustus, si gustabile pretercurrit sensorium, sentit motum, vel statum? Siqs ergo virgam melle vnxerit: deinde eam p os circūferat: apprehendet succum non stantem. Q₂ si quis huius cām tactum esse dixerit, non gustum: non magnopere cōtendimus. Est ergo numerus oĩbus quidem sensilis. Status autem, & motus præterq̃; gustui, reliquis. Figura autem & magnitudo tribus: visui: auditui: olfactui. Per accn̄s autem sunt sensilia. Per seipsum.n. visus apprehendit colorē, vel figuram: Per accidens autem, ꝙ hoc est Socra. Est.n. intellectus substantiarum apprehensiuus. Vniuscuiusque autem propria sensilia sunt reliquis per accidens sensilia. Viso.n. aliquo flauo, vt arbore, quæ styrax dr̄, dicimus, Vidi aliquid bene olens. Per accidens.n. bene olens me

videre

videre dico. Et olfacta styrace, dico me flauum olfecisse. & si sonuerit argentum dico me argentum audiuisse: vel album, audiuisse. Simil & si fuerit lignum, ꝙ sonat. Et in omnibus similiter. Gustato n melle, quispiam dicit flauũ gustasse. Hæc ergo sunt oĩa per accidens sensilia: & sunt vnicuique ex aliis sensilia. Quę sunt itaq; propria sensilia, & quæ cõia, & quæ per accidens, dictum est. Quomodo autem ea a se inuicem discernantur, & quæ sint ea, quæ vnicuique figuram & characterem præbeant, sciemus cõtextum persequentes. Sciendum autem, ꝙ quæ visui, & auditui, & gustui subiecta sunt, sensilia, cõmunibus a consuetudine nominibus appellata sunt. Visus quidem, colores: auditus autem, soni. Gustus vero, sapores vel succi. Quę autem tactui, & olfactui subiecta sunt, non amplius cõmunibus noĩbus appellata sunt. Si.n. tãgibilia, vel odorabilia dicas, non est eorum denoĩatio. sed eorum habitudinis, quæ est ad sensum. Sicut & si in reliquis visibilia dicas, vel audibilia, vel gustabilia. Sed neque vaporum nomine vtemur proprie in odoratu. Vaporis.n. sunt & qui ex aqua ascendunt, sed nõ odorabiles. Vni quidem odoratui quædam oppositio contraposita est, quæ est s̃m bene olens: quæ quidem, vt dixi, proprie impositum cõe nomen non habet. Similiter neque, quæ tactui subiectæ sunt, plures oppositiones: calidum, frigidum, siccum, humidum, durum, mollæ: & reliquæ.

Dico autem proprium, q̃ non contingit alteri sensui sentire. & circa quod non contingit decipi: ut uisus, colorem: auditus, sonum: gustus, succum.

Propria sensilia ab aliis discernit, ꝙ non alij sint sensui sensilia: ꝙ neque cõia, neq; quę s̃m accidens sunt sensilia, habent. illorum.n plus vno apprehendimus. Ac de communibus quidem sensilibus clarum est: De his autem, quæ sunt s̃m accidens, ꝙ non solum, viso hoc albo, per accidens sentimus, q̃ est Socr. sed & audita voce, rursus per accidens substantiam cognoscimus: & nõ solum visu cognoscimus hoc lignum, vel aliquid eorum, quæ bene vel male olent, sed & odoratu. Postquam.n. talem odorẽ sensimus, etsi non conspexerimus, substantiam scimus, ex qua odor est, & colorem. Silr & gustu cognoscimus substantiam: vel tactu. Gustu quidem, ꝙ est mel, vel q̃d tale. Tactu autem panem, lapidem, carnem: & similia. Hæc est ergo vna eorum, quæ sunt proprie sensilium, & communium, & eorum, quę sunt s̃m accidẽs distinctio. Alia vero, ꝙ circa propria quidem sensilia s̃m naturam habentibus sensibus, & ex quibus locis apprehendi sua natura apta sunt sensilibus admotis, circa ea non falluntur. At circa ea, quæ sunt cõiter sensilia, & per accidens, fit deceptio. Neq;.n. si ægri fuerint, nec præter naturam se habuerint sensus, neq; si a suis spatiis, & interuallis seiuncta fuerint sensilia apprehendunt: Nec si consulto, & de industria sita sint. Neq; n. a tergo positos videt visus colores, sed qui sunt anterius. Ita.n. ei natura datum est. Sed neque anteriora a quouis interuallo. sed quando et ea adfuerint, & præterea lumen. Circa cõia autem sensilia fit error & quæ sunt per accidens. Hoc.n. albo eminus conspecto, ꝙ album quidem est, scimus: vtrum autem lapis est, vel lignum, vel quid eiusmodi, ignoramus, & sæpe erramus, aliud pro alio existimãtes. Et voce quidem audita, eo autem non viso, ꝙ vocem edit, circa locum erramus, vnde vox est. Atque locus quidem est eorum, quæ sunt secundum accidens, sensilium, vt deinceps ostendemus. Præterea autem & circa figuras fit error. Itaque &, quæ sunt rectilinea, eminus aspecta rotunda esse videntur: & quæ angulos habent, angulis carere. Sed & quæ sunt rotũda, rectilinea esse videntur iis, qui s̃m ipsam lineam eminus se applicant. quod fit in luna dimidio orbe cæsa. Lineam itaque, q̃ est illuminatum, a non illuminato discernẽtem, rectam existimamus, cum sit rotunda. Sed & quidpiam, ꝙ mouetur, videntes, stare putamus, quando procul fuerit: & quod stat, moueri: Vt quando nauigantes terram moueri putãt: seipsos autem stare. Silr & magnitudines, quæ quominus, & eminus apparent, non se nobis similiter exhibent, Neq; per aerem, & aquam. Maiora.n. apparent, quæ per aquam. Sed & circa numerum fit error. Pluribus itaque simul canentibus auditis, propter similitudinem vnam vocem esse putamus: & quæ sunt procul discreta, vnita sæpe ducimus.

Tactus autem plures habet differentias. Sed unusquisq; quidẽ de his iudicat: & non fallitur, q̃ color, neq; q̃ sonus: sed quid est q̃ est coloratum, uel ubi uel quid est, quod sonat, uel ubi. Talia ergo dicuntur uniuscuiusque propria.

Non sicut gustus succorum solum est apprehensiuus: & visus colorum: & olfactus odorum: & auditus sonorum: sic & sensilia tactus licet vno noĩe complecti. Vnusquisque.n. aliorum sensuum circa vnam oppõnem versatur. Visus.n circa album, & nigrum. & quæ interiecta sunt. Gustus autem circa dulce, & amarum. & qđ intercedit. Odoratus vero circa bene olens & male. Auditus autem circa sonum grauem, & acutũ. Atqui tactus circa plures oppositiones versatur, quæ non possunt sub vnã communem oppositionem reduci. Leuia.n & aspera apprehendit: dura, & mollia: grauia & leuia: frigida, & calida: humida, & sicca: quæ quidem sub se inuicem nõ sunt. Vnde & deinceps dubitabit, nunquid ne sensus quidem tactus est vel si etiam est sensus, non vnus est, sed plures: siquidem alij quidem vnam oppõnem apprehendunt: ipse aũt plures. Sed & plures habet dr̃ias tactus quarum apprehensiua causa est. Non propterea autem huius magis q̃ aliorum, alienum est iudiciũ. Sed vnusquisq; sensus silr iudicat de propriis, nec in eis fallitur. Illud n. Sed vnusquisque de his iudicat, de oĩbus dixit sensibus: non de solo tactu: sed eius est deceptio circa illa, quibus propria sensilia accidunt. Non.n. circa id, in quo color est deceptio: sed circa id, in quo color est: neq; circa sonum, sed circa id, ꝙ sonat: quæ sunt sensilia per accidens.

Communia autem, motus, quies numerus, figura, magnitudo. Talia enim nullius sunt propria: sed omnibus communia. Etenim & tactui aliquis sensilis motus est, & uisui. Per se itaque hæc sunt sensilia. t. 64

Postquam de propriis sensilibus dixit, nunc dicit de cõmunibus. Cõia autem hæc dicit, ꝙ nullius proprie, sed omnium sunt cõia. Omnium autem dixit, non ꝙ ea quæque sint quinque sensibus sensilia: non.n. vnumquodque eorum oĩbus sensile esse videtur: sed quod hæc quidem omnibus. illa vero pluribus, vt iã diximus. Potest.n. magnitudo s̃m conuenientiam, & proportionem in odoratu quoque accipi, & gustu. Sunt.n. & hi proprie magnitudinis apprehensiui: ille quidẽ in odoribus: hic vero in succis: etsi nõ nouit in his consuetudo nomen magnitudinis.

Secundum accñs autem dicitur sensile, ut si album sit Diares: Per accidens enim hoc sentit, q̃ huic albo accidit, q̃ sentit. t. 65

Postquam dixit de proprie sensilibus, dixit autem & de communibus: nunc dicit, & de his, quæ sunt per accidens. In hæc enim tria sensilium diuisionem fecit. Dicitur autem hic Diares fuisse amicus Arist. Eius itaque ferũtur ad eum epistolæ. Album ergo, ꝙ in hoc est. per se quidem videt visus: per accidens autem quod est Diares nõ vit. Quædam autem exemplaria habent, Diaris filius.

Quare etiam nihil patitur, quatenus tale, à sensili.

Propria quidem sensilia a communibus sensilibus, & iis quæ sunt s̃m accidens, distinxit: ꝙ circa illa quidem error non accidat: circa hæc autem nõnunquam accidat. In collo.n. collumbæ, & in eiusmodi, quęcunque habent variorum colorum mixtionẽ varietas, & mixtio, & quę est ad radium, quædam eorum habitudo, quod ea alias aliter apprehendantur, & decipiamur, causa est. Nunc autem ab iis, quæ sunt per se, sensilibus, ea quæ sunt per accidens. discernit. Ab iis enim quæ sunt per se inquit, sensilibus patiuntur sensus. Non ita autem & ab iis, quæ sunt s̃m accidens. Et quod propria quidem sensilia agãt circa sensus, clarum est. Quod autem & communia, hinc manifestum est. Quod acutos enim habet angulos aliter agit circa visum (cum enim molestia afficit,) q̃ quod obtusos habet angulos, & est magis planum, & carens angulis.

Iam vero et circa tactum perspicuum est, ꝙ non similiter agunt diversæ figuræ, sed aliter quæ acutos habet angulos, & quæ obtusos, vel nullos. Silr & in motu & statu. Neque.n. similem affectum sustinet auditus, sonum, qui movetur, vel qui stat, audiens. Silr & odoratui fit quidã diversus ab iis affectus: eorum proprietates orone exprimere non possumus. Sed & tactus aliquem alium affectuum patitur cum movetur tangibile: & alium qñ stat. Si n. non ita esset, in fluente stantes fluvio, cũ una sit aquę continentia, & eodem modo, quatenus aqua est, agit in tactum, non simul sensu perciperemus qd' movetur, & si stat, ꝙ stet. Et ex hoc ergo clarum est. ꝙ fit ob hæc sensui diversus affectus. Neq; vero dicendum est, quõ se habet & in numero. Diversum.n. affectum patimur, cũ plures, q̃ cum unum audimus. Unde & a vocum multitudine commovemur, & concutimur. Quod quidem non eveniret nisi a multitudine aliquid pateretur auditus. Sed & duos colores videntes, & si sint similes, visu aliter afficimur. Et hoc fit manifestum, si duabus simul lucernis visus se applicet. nã & hic visus dimovetur, & excutitur in sensilium apprehensione. Atqui hoc non pateretur, si unicum esset, ꝙ duarum lucernarum ignitum est, sed & plurium. Unde autem & multitudinem tactu apprehendimus, vel gustu, nisi ab ea diversum affectum patiamur? Nisi quispiam ad hoc contradixerit. ꝙ tactus, qñ sentit multitudinem, nõ alium patitur affectum. Sed quia per universum corpus tactiva est facultas, plures sunt partes, quæ apprehendunt ea, quæ appropinquarunt: & sic imaginatio, vel ratio potius colligit, ꝙ sunt plures, qui tetigerunt, Nunquid autem hoc ipsum contingit & in visu? Cum.n. aliĩ visus visibili aliter se applicant accidit ut cum facultas, q̃ iudicat, sit circa corpus divisibilis, & divulse ac divisim visibilia apprehendat, confundatur vis imaginativa, q̃ plures simul typos non potest admittere. Quare non alium affectum sensus sustinet. Oportet.n. si non imaginatio cõfundenda eum, unum & continuum sensus affectum ad eam transmitti. Præterea autem & magnitudo aliquid agere videbitur & in visum, et in tactum. A maiore enim colore, vel maiore calido magis congregantur, vel disgregantur sensoria: Tactus itaque & visus vel tantam habet magnitudinem, vel in tanta est magnitudine: si quidem sub eo, ꝙ est in minori similiter magnitudine albo. Atq quatenus album, vel quatenus calidum sit, magis aget magnum parvo: multum pauco. Sed ad hoc dixerit quispiam, ꝙ cum densæ sunt facultates, firmiores, & validiores fiunt, atque adeo seipsis potentiores evadũt: ut in gravibus clarum est: coeuntes quidem certe gravitates graviores fiunt q̃ quando erant disiunctæ. Qñ ergo in maiore fuerit subiecto color: etiam si idem qualitate fuerit: magis aget confirmatus, & validior effectus a similium cohærentia, & continuitate. Quod & in igne quoque fit. Si plus enim fuerit, magis urit. Sciendum autem, ꝙ cõia sensilia a propriis separata sensilibus in sensus nihil penit° agunt. Neq; sunt oĩno apprehensibilia: sicut figuram visus non apprehenderit, si, ꝙ figuratum est, coloris expers fuerit. Sed neque tactus, si nullam, ex simplicibus qualitatibus habeat. Et in reliquis similiter. Quare videri possint & ipsa esse ex iis, quæ sunt per accñs, sensilibus, per alia enim sui apprehensionem præbent. Sed dico, si, quæ sunt per accidens, sensilia, propter hoc ipsum in sensus nihil agunt: ab his autem sensus patiuntur, non fuerint. s.p accidens sensilia, sed secundario quidem fortasse sensilia, verũtamen per se. Et sicut non, qm sine lumine vel perspicuo, vel eo, ꝙ intercedit, non agunt propria sensilia circa sensus, propterea ea esse dicimus per accñs sensilia: sic & si communia sine propriis non agant, qm cum illis omnino sunt, & agũt ſm hoc & eius sensilia fuerint, circa quos agunt. Quare si quis sensus ab his non patitur, ei non fuerint sensui sensilia, nisi ſm accidens. Quę fuerit autem quispiam si quæ sunt per accidens sensilia, sunt subæ, eas asse sola ratio cognoscit, instrumento sensu utens: q̃ ob cãm etiam omnino per accidens sensilia dñr: qui fit, ꝙ canis dominum cognoscit: & asinus præsepe: & si quid aliud eiusmodi in irrationalibus vĩ? Dico quod non, ut substantias, hæc cognoscunt: sed ut tales figuras, quæ sensui amicæ, vel infestæ fuerint: eisq; adhærentia typos in imaginatione cognoscunt. Si aũt in irrationalibus quoq; eorum sensus est: figurarum dico: & numerorum: & reliquorum: discernunt enim, ꝙ sibi aptum est, & convenieñs ab alieno: & quod movet appetendum persequuntur: sicut & multitudinem sentimus, & numerum: & hinc quoque quispiam. ꝙ ea sint per se sensilia confirmabit. Agũt enim circa irrationalia aĩalia. Neq;.n. ab eis cognoscerentur. Illa.n. nihil per accidens sentiunt: qm neque ratiocinari possunt. Quę.n. sunt ſm accidens sensilia, in sensus nihil agunt, & ratione opus habent, quæ ex aliis ratiocinãdo colligat. Sed & locus est, per accidens sensilis, ab eo enim nihil patiuntur sensus. Neq;.n. formam loci apprehendit sensus, nisi ut figuras, idq; non propter se, sed eo loco qd in loco est. Quare & hic quoque est ex sensilibus quæ sunt ſm accidens. Quod autem cõia sensilia non sunt per accidens sensilia, sed per se. est & logice hoc modo ostendere. Si.n. figura & magnitudo, & numerus, & motus, & status sunt sensilia. neque.n. sunt intelligibilia: Quæcunque enim sunt, vel intelligibilia sunt vel sensilia. Si ergo non intelligibilia sunt, quæ dicta sunt, sunt ſm se sensilia, Si autem sensilia, oportet esse sensum, qui ea apprehẽdat. Q;.n. est sensile, sensu est sensile. Si ergo neque ullus alius sensus ea per se apprehendit: neq; ullius ex quinque, sunt propria sensilia: ꝙ restat nisi ut vel omnium, vel plurium sint communia? Si enim, neque his per se, neque aliis secundum se fuerint apprehensibilia ne fuerint quidem penitus sensilia. Atqui nec sunt intelligibilia. Neq; ergo sensilia fuerint, nec intelligibilia. ꝙ fieri non potest. Præterea autem & magnitudo in visum quoque, & in tactum aliquid agere videbitur, a maiore enim calore, vel maiore calido coguntur sensoria, vel disiunguntur. Tactus & visus vel tantam habet magnitudinem: vel in tanta magnitudine albo similiter existẽte. Atqui quatenus est album, vel calidum, magis aget.

Eorum autẽ, quæ sunt per se. sensilium sunt propria proprie sensilia, & ad quæ uniuscuiusq; sensus substantia natura est.

Quænam sunt ſm accidens sensilia aperte declaravit. Ea nempe, quæ sua natura non sunt sensilia, insunt autem iis, quæ sunt per se, sensilibus. Albo autem accidere dixit Diaris filium. Non, ꝙ albo Diaris filius accidat: neq; enim substantia accidentibus accidit: sed quod fortasse accidat hoc visibile album Diaris esse filium. Quod autem nihil patiat visus a Diaris filio, quatenus Diaris est filius, signum est ꝙ per accidẽs eum visus sentiat. Cum autem sint duplicia p se sensilia: hæc quidem communia, illa vero uniuscuiusq; sensus propria: uniuscuiusque propria ea esse dicit proprie sensilia. cuius causam declaravit dicens. Et ad quæ uniuscuiusq; sensus substantia natura est. Si n. uniuscuiusque sensus esse est ad propria sensilia: hæc sunt maxime sensilia. Ad aliquid enim est sensus. Ad aliquid autem sunt, quibus esse est unicuique sensui. Et ea sunt maxime proprie sensilia: visui quidem ad visibilia, auditui autem ad audibilia, & in reliquis similiter.

Cuius ergo visus est, hoc est, quod videtur.

Postquam cõiter dixit de sensu, & sensilibus: & de unoquoque sensu seorsum est dicere aggressurus: prius differit de unicuiq; sensui sensibilibus: & ante oĩa de visui sensilibus: quandoquidem ante alios quoq; de visu disseret. Deinde dicit qd' id, ꝙ visui est apprehensibile, color est: &, quod oratione quidem explicavit, usitatum autẽ nomen nõ habet, cuiusmodi sunt Lampyres, & squamę, & quædam alia. Deinde definit, quidnam est color: nempe id, quod est motivum eius, qd' est secundum actum, perspicui. Quoniam ergo in coloris definitione meminit perspicui, docet nos quidnam sit perspicuum. ꝙ natura quædam est, quæ in pluribus inest, in aqua, in aere, in vitro, & in aliis, colorum transportatrix. quę non pręsente, quidem luce, potentia est hoc ipsum perspicuum, actu autem fit perspicuum præsente lumine. Qm ergo lucis meminit, de ea prius verba facit. Cuius ergo visus est, subaudiendum apprehensivus, hoc videtur.

Visibile autem est & color, & quod licet quidem oratione dicere, est autem sine nomine. Clarum autem erit progressis id quod dicimus. Quod enim visibile dicimus, color est.

Postquam dixit, q, cuius est visus apprehensiuus, & circa quod ipsa facultas operatur, hoc est visibile, deinceps subiungit, quænam sunt visibilia: & color, & quædam alia, quæ commune quidem nomen non habent, oratione autem explicantur. De quibus in progressu dicet: vt sunt lampyres: capita piscium: squamæ: oculi echinorum: testæ marinorum: quæ in luce quidem non videntur, sed in tenebris. Neq; enim eis color esse videtur, quod in eis igneũ quid apparet in tenebris. Est enim coloris proprium in luce videri. Quod autẽ est in eis igneũ in luce non videtur. Quod.n. visibile est, color est.

Hoc autem est, quod in eo est, quod est per se visibile. Per se autem non ratione, sed in seipso causam habet, q. sit visibile.

Cum dixisset in progressu nobis apertum fore, quænam sint ea innominata, quæ visibilia esse dixit. trãsiit ad dicendum de colore, sed vt de visibili. id ergo est, inquit color, dico autem visibile, quod in eo inest. quod est per se visibile. Per se autem visibile, dicit superficiem. Quomodo autẽ per se visibile superficies, ipse explicauit. Nõ enim inquit, sic per se dictum est, vt ratione per se. i. definitione. In demonstratiuo.n. dicit. Per se esse, vel, quod in subiecti definitione adsumitur, vt animal & rationale in definitione hominis: ea.n. per se homini insunt: vel cuius in definitione subiectum assumitur: vt in simitatis definitione, naris. & in definitione paris, & imparis, numerus. Ea enim per se numero insunt. Dicimus enim parem esse numerum, qui in duas partes scinditur. imparem autem numerum, qui in duas partes diuidi non potest. Similiter sim itatem esse concauitatem in nare Non sic autem, inquit per se visibile superficiem: sed vt, quæ in se habet causam, vt sit visibile. Id autem est color. Qui enim in superficie color est, idest visibile: & eum visus apprehendunt. Neque enim apprehendunt eũ, qui est in profundo, colorem. Perspicuos enim lapides videmur quidem videre per vniuersum profundum coloratos, sed visu fallimur. Eo enim quod sunt perspicui lapides, per profundum transeunt visus, vel colorum operationes. Per solũ autẽ colorem, qui est in superficie, lapides apprehẽdimus: & propterea videmur eum quoq;, qui est in profundo, colorem vidisse. Huius autem signum est, q. si vitri, vel perspicui lapidis vna superficies colorata fuerit, totũ corpus nobis videatur per profundum esse coloratum. Et si ad non coloratam superficiem aspexerimus, ipsa quoq; eiusdem nobis coloris esse videatur, cuius & colorata, & si illo colore colorata non fuerit. Vitreorum itaque speculorum externam superficiem plumbi colorem habere putamus. Et interius colorata pocula toto corpore colorata esse videntur, vtpote q visus per perspicuum extremam superficiem videant, & illius colorẽ apprehendant. Quid igitur, dixerit quispiam, in perspicuis lapidibus non videmus, si quempiam alienũ colorem interiectum esse contigerit, vt quæ in electro intercipiuntur, culices? Porro & in aliis perspicuis lapidibus, si quem alienum colorem in profundo in aliqua esse parte cõtigerit, fit nobis sensilis. visu itaque. s. apprehendente colorem, q est in profundo, sic euenit, vt fiat distinctio eius qui interiectus est, alieni coloris a reliquo. Dico ergo, quod si fit quidem, qui est in profundo in aliqua parte perspicui lapidis, alienus color acrior, & vehementior, quique sensum magis feriat. q̃ is, qui est in toto lapide, color: apprehendunt eum visus propter eam, quæ est in lapide, perspicuitatem. Sed si sit imbecillior, non fit eius apprehensio. Sunt enim quædam gẽmæ aperte perlucidæ, vt sardiæ, & quædam aliæ, coloratæ: non per profundũ, sed quæ in profundo sunt albæ: quæ quidem ad profundũ vsque eodem colore coloratæ esse videntur, nempe, q visus profundum non apprehendat. In quibus autem interiectus apparet alienus color, eo q imbecillior color ẽ, qui est in superficie, non impediuntur visus, quominus apprehendant eum, qui est in aliqua profundi parte, profundiorem colorem Si itaque vitri exiliore, & non satis copioso colore tincti alteram superficiem nigro profundo illiueris, totum tibi nigrum videbitur. Atqui non totum est nigro coloratum. Quare & si in gemmis trãslucidis coloratam profunditatem cernere videmur: non re uera quidem profunditatem, & si colorata fuerit, sed solam superficiem apprehẽdimus. Quemadmodum enim & si visus per aerem vel aquam permanẽtes, qui interiecti sunt colores. vident. qui enim in quouis sunt translucido, colores vides: eorum quidem certe, quæ videntur, non pertingit ad profundum vsque visus, sed secundum solam superficiem ea apprehendit. Sic & translucidis lapidibus contingit propter eam, quæ in illis est, perspicuitatem, quando non totus lapis a vehementi aliquo, & efficaci colore occupatus fuerit, q interiectus incidit color, videtur, propter lapis perspicuitatem. Ipse quidem, qui videtur color, secundum solam partis superficiẽ, in qua est, videtur, non autem vniuersum profundum. Quoniã ergo, qui in superficie color est idest visibile: propterea secũdum se visibile superficiem dicit, vt quæ sit subiectũ eius, q est per se visibile.

Omnis autem color est motiuus eius, quod est. secundum actum perspicuum. Et hoc est eius natura. Quapropter non est visibilis sine luce. Sed omnino unusquisque color in luce est visibilis. Quare de luce primum dicendum est, quid est. t. 67

Hæc fuerit coloris definitio, ab accidente, & proprio ipsum declarans, non a substantia. In libro.n. qui est de sensibus, & sensilibus, eius definitionẽ, quæ est a substantia, tradidit. Dicit ergo colorem esse motiuum eius, quod est secundum actum perspicuum. i. illuminatum. Quod enim non est illuminatum, est potentia perspicuum. Motiuum autem, pro eo quod est perfectiuũ. Est enim eius lux quoque perfectiua, quatenus ipsum perficit, & actu perspicuũ reddit Perfectiuus vero est eius & color, quatenus per traiectitiam eius facultatẽ ad operationem deducit. Apparatur.n. ipsum & quodammodo disponitur a colore, qui ipsum quodammodo subigit & comprimit, vt natura subigi citra vllum affectum potest, idq; visui tradit. Sed lux quidem eius est perfectiua, quod est potentia perspicuum. Ipsum enim perficit et actu perspicuum reddit. Colores autem sunt perfectiui eius, quod est secundum actum perspicuum. Ipsum autem perficit, non quatenus est perspicuum, sed quatenus, quod secundum actum est, perspicuum, est potentia traiectitium, & colorum annunciatiuum. Postquam ergo colores adfuerint, actu fit tale. Si ergo color est motiuus eius, quod est secundum actum est perspicuum: quod autem secũdum actum est perspicuum, est illuminatum: & per eius motum videre euenit: propterea ergo sine lumine nõ videntur colores. Necesse est itaque ei, qui de visibilibus dicturus ẽ, vt de luce differat, eo q sunt colores visibiles. Postquam autem dixit colorem esse motiuum eius quod est secundum actum perspicuum: q actus perspicui lux est, declarauit, subiungens. Quapropter non est visibilis sine luce. Non visibilis autem. s. color, perspicui enim actus lux est. Color autem motiuus est eius, quod est secũdum actum perspicuum. Quoniam ergo ei, qui de visibilibus est disputaturus, de lumine necessario dicendum est, Primum, inquit, dicamus de lumine, sed quoniam lux perspicui actus est: antequam de luce verba faciat, de perspicuo differit.

1 *Est aliquid perspicuum. Perspicuum autem dico, quod est quidem visibile: non per se autem visibile, ut semel dicam, sed per alienum colorem.* t. 68

2 Cum iam dixisset q sibi quidem propositum est de visibilibus dicere: ad differendum aut de visibilibus, de luce necessario dicendum est, ad dicendum vero de luce, de perspicuo prius agendum est, ide eo differit. Perspicui itaque differentiam ab aliis quoque visibilibus, dico autẽ coloribus, tradidit, dicens visibile esse perspicuum, non propter proprium, sed propter alienum colorem. Colorem autem dicit lucem. Est enim veluti color perspicui.

Et nunc quidem ipsam colorem dicit. progrediens autē exactius dicit, Veluti colorem Lux enim est color. Perspicuum itaque, inquit, quod per se non visibile, sed accepta luce, quæ alienus color est, sic fit visibile: luce autem vel ignis, vel ea, quæ est ex cœlestibus sole, luna, & astris. Duoia autem esse mihi videtur oratio. Videri enim possit esse & visibile perspicuum, & non visibile. Si enim in olla, vel aliquo alio eiusmodi vase, lucernam deposueris, lumine per foramen sursum ascendente: si in aerem, qui est super foramen, per quem lucem emittit, suspexeris: ipsum illuminatum non videbis nisi forte vel tectum, vel aliquod aliud corpus solidū esse superius contigerit. Nā quantum in se quidem est, videri non posset. Nunquid ergo, q qui in ipso sunt colores, appareant, est visibile per accidens? Quod autem in particulari hoc exemplo diximus hoc etiam in lumine solari est dicere. Nunquid autem, q solari lumini solida vndiq; corpora obuia sīt, propterea fit visibilis, qui est circa nos, aer? Clarū enim est, q quocunque respexerimus, siue sursum, siue deorsum, siue oblique, & ad latus, vel cœlum, vel terram, vel aquam videmus Quod si, vt in prædicto exemplo in superiorem locum respicere possemus, in quo solari lumini corpus solidum non occurrat: fortassis in ea parte nō videremus illuminatum aerem. Sic ergo videbitur illuminatus aer, quantum in se est, non esse visibilis. Sed quoniam aperte scimus, quando dies est, & quando nox, nō alio sensorio, q visu iudicantes, nec nos solū, sed & quæ ratione carent, animalia: speluncas enim subeunt, & ex eis exeūt noctem discernentia, & diem: hac. ratione fuerit visibilis illuminatus aer: & quemadmodum, quoniā sine lumine non est visibilis, ppterea nec visibile ipsum dicemus: quando quidem neque quicquam aliud sine lumine videri potest Et non solum sine lumine, sed & eo, quod interiectum est & perspicuo opus est, ad hoc, vt sint visibilia: & ideo sensuum sumptuosissimum esse visum dicebat Timæus, eo quod pluribus, quam alii, ad proprias operationes exercendas opus habeat: Sic etiā illuminatus aer in luce non videtur, nisi in solidum corpus lumen incidat, propterea ne visibilis quidem fuerit. Si enim lux nihil est aliud, quam actus, & perfectio eius quod est potentia perspicuum: lux autem nullo alio iudicatur, quam visu: est videlicet illuminatus quoque aer visibilis, quatenus est illuminatus, etsi alijs indiget. Lux autem non est aeris substantialis qualitas Quare nec propter propriam qualitatem est visibilis, sed propter alienam, dico autem lucem colorem abusiue appellauit, eo quod maxime visibilis color est

Eiusmodi autem est aer & aqua: & multa ex solidis. Non enim, quatenus aqua, neque quatenus aer, est perspicuum: sed q eadem est in his vtrisque natura, & in eterno, quod supra est, corpore.

Non enim per solem aerem & aquā videmus vt quę perspicuū habeant. sed & per multa solida corpora, sunt autem multa eiusmodi Vt gēmæ, cornua, vitrum, gypsum perspicuum, & multa alia. Quare si in pluribus corporibus est perspicuum, clarum, q non, quatenus aqua, vel aer, vel aliquid aliud ex perspicuis, perspicuū habet. Si enim secundum aliquid eorum esset perspicuum, vt, si aer esset, non esset, quod non est aer perspicuum. Nunc autem sunt perspicua, & quæ non sunt aerea Similiter et in aliis. Quare est aliqua perspicui natura, quæ in pluribus substantiis, & subiectis esse habet. Quemadmodum enim est humiditatis natura, vel caliditatis, vel omnis, vt paucis absoluam, qualitatis: ipsæ autem qualitates, cum aliæ sint præter subiecta, pluribus insunt corporibus: sic est & perspicui natura, quæ est in pluribus subiectis, vt quæ sit alia ab ipsis. In his autem vtrisque dixit, idest in aere, & aqua. quoniam eorū alioqui meminerat, vt quæ sint maxime perspicua. Perspicuitatis autem ait esse participes, & quod superiorum corporum æternum est. Dicit autem ipsam sphærarum effusam latitudinē. Sunt autem omnes pspicuæ. Videmus enim, quæ in primo mobili sunt, astra per alias. Ipsæ ergo sphæræ sunt perspicuę At non itidem & astra. Vnde & per interpositionē, sui inuicem aspectum auferunt. Hinc enim solis est defectus, cum ab interposita luna eius lumen adimitur. Si autē eēt perspicua, non subter, eum currēs eius lumen obscuraret & aliæ stellæ subter currentes interpositione, & cōgressu aliarum stellarum nobis aspectum adimunt. Vnde clarū est, q non est in astris natura perspicui.

Lux autem est huius perspicui actus, quatenus est perspicuum. Potentia autem in quibus hoc est, & tenebræ.

Postquam dixit quid est perspicuū, q visibile quidē, non per proprium autem colorem visibile, sed per alienum; confert se ad dicendum de luce: & dicit lucem esse actum perspicui, quatenus est perspicuū, pro eo, quod est, eius forma, & perfectio. Cum enim potentia perspicuum, si lux accesserit, eique formam dederit, & ipsum perfecerit, ipsum actu perspicuū effecerit. Est enim in aere, & aqua, & eiusmodi perspicui natura, quæ si lumen quidem non adsit, non est actu perspicua, neq; enim eius colorum aliquid viderimus. Si adsit aūt lumen, habet propriam formā, & perfectionē Si lux itaq; adsit per aerem quidem vel aquā videmus. Per terrā autem non vtique, vt quæ in se, scilicet, potentia non habeat perspicui naturam. Eorum autem, qui de luce dixerunt, hi quidem eā dixerunt esse corpus: illi autem incorporeum. Quod lux non est corpus, neque vero ex visu per aliquorum corporum emissionem videre fit, oportet hoc ipso probato q fieri non possit vt vel lux, vel visus corpus sint, sic eā, quæ est Aristotelis, de his exponere sententiam: & deinceps, quæ ad eam spectant, dubitationes considerare. Si itaque secundum aliquorum corporum emissionem fit videre: quomodo fieri potest vt simul ac suspexerimus, simul & cœlum repente apprehēdamus? Quomodo fieri potest, vt absq; tempore tantum spatiuen moueatur? Ostensum enim est duorum Zodiaci signorū esse distantiam a terra vsque ad cœlum. Quæ.n. a centro est, spatio æqualis est duorum signorum sexanguli lateri. Et triplus est ambitus ad diametrum Est autem, q a centro est, dimidium diametri. Clarū est ergo, q cum vniuersus diameter quatuor signa habeat, & præterea ambitus duodecim habeat, dimidiū diametri duo habet signa. Quomodo ergo fieri potest, vt corpus tantum spatium moueatur? ipse quidem motus omnium velocissimus, dico aūt primi mobilis, duabus horis sextā vniuersi ptē dico autem duo signa, mouetur. Quomodo ergo non est ab omni ratione alienum, vt quæ ex visu corpora emittuntur. ipso quoque primo mobili velocius moueri præsumātur? Rursus si per radios, qui sunt corpora videmus: quando, cum suspexerimus, quartā cœli partē videmus, omnino necesse est, q visus, qui per aerē procedunt, vel transeant: & sic corpus per corpus trāsiuerit (quod neq; fieri) vel ipsum secent & si secant, nō oporteret nos neq; cœlum, neque ea, quæ sunt visibilia, secundum continuitatem videre: si quidem nō per totum aerem procedūt, sed ipsum secant: Clarum est, ergo q partes visibilium, quæ sunt sub partibus secti aeris, videri nequeant. Et sic nihil eorum quæ videntur, continuū videmus, sed diuisum per partes. Præterea, quoniam suscipiētes quartam cœli partem videmus: si per corporeorum quorundam radiorum emissionem fit videre, necesse est, vt visus eiusmodi corpora statuamus, vt a nobis ad cœlū vsq; pertingant, & eius quartam partem cōprehendant: quod quidem absurdum est, ex parua oculi parte, vel potius non toto, sed ex pupilla, tanta corpora emitti dicere, vt quartam vniuersi partem comprehendant. Sed ad hæc dicūt, q visibilium fit occursus ad visus. Quædam enim lumina ex cœlestibus emittuntur, & quæ quidem occurrentia visui, sui apprehensionem præbent. Ad hoc dicimus, q si non ipsis cœlestibus se applicat visus, sed luminibus, quæ ex ipsis exeunt: vnde sciunt astronomi magnitudines astrorum: vnde motus: vnde distantias: vnde coitus & recessus, & quæcunq; alia de cœlestibus demonstrāt? Tanquam enim ipsas sphæras apprehendant, sic de eis demonstrationes faciunt. Deinde ipsa quoq; lumina, quę

ex eis exeunt, necesse est vel corporea esse: vel incorporea: Si corpora itaque fuerint: iisdem refellentur rationibus, quibus eos, qui lucem corpus esse dicũt, refellimus. Si autem incorporea, quisnam visus est visuum emissionis, & occursus? Si enim incorporei omnino actus fuerint, etiam si nullus fuerit penitus occursus, ad visus vsq; venient. Et sic de visu & lumine idem dicent, ꝙ Aristoteles, vt paulo post sciemus. Vt paucis autem complectar, si videre fit secundum eam emissionem, quæ fit ex oculis: vel corpora esse necesse est, quæ emittuntur, vel lineas vt dicere videntur Mathematici. Sed si lineæ quidem fuerint visus, qui exeunt: scilicet secundum signa visibilia attingunt. Videre autem fieri dicunt, ꝙ visus visibilia attingant: secundum signa ergo attingunt. Secũdum signa ergo & visibilia apprehendent. Magnitudines ergo non apprehendent, quod est absurdum. Si autem corporea: vel esse perforatam circa pupillam corneæ partem necesse est: quod falsum: est enim continua: & postquam perforata fuerit, humores quoq; statim effunduntur: vel corpus per corpus transire: quod & ipsum fieri non potest; vel per quosdam poros seu meatus visus exire necesse ẽ. Sed q. corpora quidẽ non sunt poris seu meatibus prædita, in libro de generatione ostensum est. Et alioqui necesse est aliquas omnino esse magnitudines, & corpora in tunicis, quibus intercipiuntur meatus. Per illa itaq; nequaquam fieri potest, vt visus procedãt. Quare nõ oporteret videre pauimentum, seu quiduis aliud, secundum continuitatem: sed aliquas quidem partes videre, aliquas vero non. Visibilis enim partes, e quarum regione sitæ sunt magnitudines, quæ meatus intercipiunt, eæ vt videantur, nequaquam fieri potest. Nihil ergo secundum continuitatem visum est, quod quidem fit præter rei veritatem, & id quod aperte fit Sed neque vt incorporeus actus ex oculis exeat, fieri potest. Vel enim cum propria figura exit, vel non. Si cũ propria quidem figura, in alio esse subiecto omnino necesse est. Quoniam ergo sensitiua facultas vita quædam est: neque enim fieri potest, vt quod non vitam habet, sit sensus particeps: cui autem vita infuerit, illud facit viuere: & sensitiua ergo facultas ex oculis egressa: cum in aere fuerit, vel in aqua, vel, vt semel dicam, in aliquo eorum, quæ sunt perspicua, illud facit viuere. Est itaque & animatum: quod est ridiculum. Vel si ita non est: erit vita in non viuenti: quod fieri non potest. Maxime autem, si visiua facultas actu exiens ex oculo, fuerit in aere, vel aqua, vel eiusmodi, ille erit, qui videt, et qui sensitiuus factus est. Quod itaq; nihil ex oculis procedit, neque corpus, neque incorporeũ, & ex aliis quoque multis probari potest: hæc tamen sufficiunt quę dicta sunt. Quod autem lux corpus non est, hinc clarum est. Si enim corpus esset, quomodo fieri posset, vt corporis tam citus, & tam repentinus esset motus? Simul enim ac super horizontem seu finitorem sol euasit, repente sine tempore, quod super terram est, hemisphærium illuminatur. Et si absconsam lucernam in domum intulero: deinde extra operculum eduxero: protinus simul & semel tota domus illustratur. Quomodo ergo fieri posset, vt sic corpus siue tẽpore memoretur? Deinde si lux corpus est, cum sit simplex: scilicet simplici motu mouebit̃. Simplices autem motus duo sunt: qui secundum rectũ, & qui secũdum circulum. Si itaque recta moueatur lux: vel, cum sursum moueatur, deorsum non mouebit̃. Vel si deorsum moueatur, sursum non mouebitur: nunc autem & sursum, & deorsum: & a dextris & sinistris videt̃ moueri. Quodcunque autem corpus recta fertur, vel, q sursum est, vel, qui deorsum, motu mouetur. Quod aũt non mouetur circulo, ex ipsa rei euidentia clarum est. Si enim in angustam domunculam altera parte longiorem lucernam intulero: in domunculæ principio statim recta totum illuminauerit: & si inferne posita fuerit, quę supernæ quoq; sunt, illuminauerit: & si supernæ, similiter quæ infernæ. Ostendunt autem & qui perspectiua demõstrãt, ꝙ secundum rectum lux procedit, & non secundum circulum. Si enim asserem perforaueris, vel in eo incisionẽ aliquam feceris: & in altera quidem asseris parte secundũ incisionem lucernam accenderis: in altera autem parte asserem statueris veniet, quod per incisionem ingreditur lucernæ lumen, in alteram tabulam. Si ergo a luce, quæ est in assere, rectam extenderis, per id quod est incisum, transibit ad lucernam. Fit itaque secũdum rectum, videlicet, lucis motus. Quare si non secundum rectum mouetur: vt corpora, neque eo, qui sursum est, solo, neq; eo, qui deorsum est, solo motu mouetur, neq; secundum circulum: omne autem corpus vno prædictorum motuũ mouetur: videtur lux non esse corpus. Rursus, si lux est corpus, necesse est omnino, si per totum quidem aerem procedit, esse corpus in corpore: si autem nõ per totum: sed vel ipsum scindit, vel per eius poros & meatus procedit: necesse est non in omni parte aeris lucem esse: Sed esse aliquas quidem eius partes illustratas, alias vero obscuratas. Quare neque omnis aer erit illuminatus: neque vbique erit aer: sed vbi lux quidem fuerit, nõ esse aerem & vbi aer, non esse lucem: & sic continget vt lucem, & aerem respiremus: aliquando vero & lucem tantum, nõ etiam aerem: vt quando per ipsum illuminatum nos respirare contigerit. Hæc autem sunt manifestæ absurda, et præter ipsam rei euidentiã. Oporteret autem & vẽtum, dum simul coactus, & continuus mouetur, omnem quoque locum vndique obscurare, in quem inciderit, extrudentem lucis corpus: vel locum certe obscuriorem reddere, vtpote qui lucis corpus, vel eius extruserit, & in eorũ lucis fuerit. Nunc autem hæc nõ eueniunt. Videmus autem, ꝙ & illuminato aere iidem sunt aeris actus. Spiramus enim similiter, & refrigeramur. Atqui lucis certe naturæ insitum est, vt aerem calefaciat, non refrigeret. Accedit his, ꝙ, quandoquidem, qui lucem corpus esse dicunt luminis sphæram quandam ex sole procedere inquiunt quoniam & sol ipse est sphæricus: est autem & aer quoque sphæricus: omnino necesse est lucis sphæram ad nos procedentem, vel aeris sphæram trudere, & sic eius locũ occupantem, qui circa nos est, locum illuminare, vel nõ trudere: vel per ipsam procedere. Si itaque aerem trudit, & eius locum occupat: erit aere vacuum illuminatum hemisphęrium: quod fieri non potest. Sicut enim dixi, omnia aeris opera fiunt, etiam vniuerso; ꝙ circa nos est, illuminato. Si autem nõ truserit: nec illuminauerit, vt, quod ad nos non perueniat. Si autem per ipsam procedat: erit corpus, quod per corpus procedet: quod fieri nõ potest. Si autem dixerint corpus immateriale posse per corpus procedere, id certe dicitur quod maxime fieri nequit. Sic enim fieri posset, vt coelũ esset in milio. Præterea si ideo, ꝙ sit immateriale, potest per corpus procedere, procederet non solum per aerem, sed & per aliud quodlibet. Quid enim vetat, si, quatenus est immateriale, potest corpus per corpus procedere, quo minus per omne quoq; procedat? Oporteret itaque lucẽ per solida corpora trãsire: per terram inquam, & aliquid ex similibus. Cur ergo cum sol est sub terra, non lucem quoque videmus vel p terram procedentem? Deinde, si lux, cum sit corpus, per corpus aere procedit, oporteret totum densius, & crassius fieri. Nunc autem contrarium est, quod videtur. Subtilior enim fit, & magis tenuis, luce suscepta: quod quidem non vsu veniret, si corpus esset. Quemadmodum enim, si terra aquam continuerit, nec maior ex vtrisque locus factus sit, quod ex vtrisq; corpus est, omnino crassius fieri necesse est. Sic & aerem crassiorem esse necesse esset, si lumen inesset Nunc autem cõtra, fit illuminatus subtilior. Si quis autem dixerit aduersus eam, quæ de lucis motu est, rationem insistens, ꝙ radii quidam sunt, qui a sole dependent, & motus transitu illuminãt, eo nõ egentes motu, qui superne est, a sole enim semper dependent in terram, hoc quidem est maxime præter ea, quæ cernuntur. Similiter enim & sol illuminat & luna, & ignis & alia omnia. Non poterit autem hoc dicere & in igne & in aliquo alio. Et quando in tenebris ex silicum collisione ignem accendero in maxima domo, lux totam domum sine tempore comprehendit. Iam vero & condensato aere sol non quidem apparet: totus vero, qui circa nos est, locus comprehenditur. Deinde & de solaribus ra

diis sciscitabor, vtrū corpus sunt, an incorporei: & vtrū per totum aerem radij feruntur, vel non totum: & eædē rursus dubitationes incident. His ergo & talibus adducti necessario cogimur neq; lucem, neque visus corpus esse dicere. Quid ergo, quō fit videre, & quænā est lucis natura? De videndo ergo primum dicimus Aristotelem sequentes, ꝙ habet, quod est perspicuum, nempe aer, traiectricem colorum facultatem, cum sit ipse coloris expers. Si enim proprium aliquem colorē haberet, ad alios traijciendos colores ei impedimento esset. Certe, si vitrum, quod colorē non habet, oēs traijcit colores: neque enim, q sunt obscura, & vix apparentia, adeo exacte traijciet: habet itaque & aer per omnem sui partem traiectricem colorum facultatem. Est enim totus per totū seipsum perspicuus. Quod enim hic situ est, & qui ante, & qui retro, & qui: vt semel dicam, in omni parte sunt, vident. Operationes ergo quædam ex visibilibus, citra affectionem vllam, in aere insunt, ipsum non colorantes. Neq; enim sua natura, vt coloretur, aptus est. Vnde per eandē aeris partem diuersi videntes diuersos colores videmus. Qđ quidem non fieret, si ipse coloratus esset. Neque enim simul posset colorari contrarijs. Vt si O/aer esset: M/autē nigrum: album vero L./videret autē A./album. B/autē nigrum procedent, nigri, & albi operationes per aerem. Si autem per O/procedunt, cum sint contrariæ: clarum est, ꝙ ipsum non colorant. Neque enim fieri potest, vt eadem pars cōtrarios simul colores suscipiat. Quod autē in duobus, idem et in pluribus coloribus licet dicere, Cū enim plures sunt, qui vident & plura, quæ videntur, venient plures colorum operationes per eundem aerem in tricem cōcurrentes. Si autem coloratus esset aer, hoc nunquam fieret. Transeunt ergo per inuisibile colorum operationes, & visui propria subiecta renunciant, ipsos, inquam, colores, in ipsum quidem sensum agentes, taliter, vel taliter, in ipsum vero perspicuum aliquem affectum non immittentes. Neque quærere oportet quō coloris operatio a proprio subiecto progressa ad visum venit. Fit enim in subiecto aere: & sic per eum agit in visum. Sicut fabri operatio procedit per securim in lignum: & in lignum quidem agit, ei talem vel talem figuram præbēs: in securim autem nihil tale agit, quale in lignum. Sicut ergo in his, sic & in luce, dicimus operationem quandam incorpoream ex illuminatiuo corpore in perspicua immitti, quæ eā suscipere sua natura apta sunt Et sicut ignis etiam a nobis longe situs nos calefacit: nō, ꝙ ipse ad nos veniat: sed q, ipse quidem sibi proximum aerem calefaciat, qui ab igne pati sua natura aptus est: calefactus autē ille talis fit, vt possit & ipse, quæ iuxta se sita sunt, calefacere: & id ad totum vsque fit: & sic ea quoque, quæ ab igne sunt longissime remota, calefacit. Et primo quidem ab igne: proxime autem, & per secundam rationem, ex ijs, quæ iuxta sita sunt. Sic & perspicuis corporibus per ordinem sitis (sphæræ enim se inuicem attingunt. & deinceps extremam sphæram attingit, qui circa nos est, aer: & deinde eam aqua) Sol ergo proxime in id, quod iuxta se situm est. corpus, & quod eum attingit, agēs, ipsum facit actu perspicuum. Illud autem sic factū habet facultatem: vt & ipsum, in ea, quæ prope sunt: vt & ea talia faciat: & sic ad vltima vsque procedit illuminatiua facultas, non solis operatione ad vltima citra intermedium veniente, sed propinquis: & primo patientibus, valentibus & ipsis in susceptiua similem operationem exercere. Si autem repentina fit in omnibus operatio: & sicut si quis funis longi & extensi summum mouerit, totus funis sine tempore mouetur, propter partium continentiam, priore, quod cohæret, mouente: sic oportet intelligere in lucis quoque operatione fieri, eo ꝙ omnia mundi corpora p seriem se inuicem attingant. Est ergo lux non corpus: sed perspicui operatio, quæ est perspicua. quæ quidem fit ab effectiuo. Effectiuum autem primo, & maxime proprie sol est. Secundo autem, quæcunque, ꝙ alicuius ex eo fluxus partem nacta sint, fiunt & ipsa illuminatiua, sicut luna: & astra: & ignis. Primum enim lucis fontem Deus in Sole collocauit. Sic ergo dictas omnes dubitationes effugiemus. Et neque corpus per corpus procedet: neq; fieri non poterit: vt repentina & temporis expers simul & semel fiat operatio, cum sit incorporea. Sed ad hæc, quæ de luce, & visibus statuimus, nobis dubium mouent: Si corpus non est lux & visus: vnde ergo, quæ in speculis fiunt, reuerberationes seu reflexiones? Vnde & quæ in balnearijs solijs? Vnde &, quæ ex radiorum fit refractione, collisio, et ex eo calefactio? Qui fit, ꝙ promōtoria planitie minus calescant? Cur autem, si visibilium operationes sunt in aere, non &, quæ sunt posteriora, videmus? Si enim per omnem sui partem aer habet colorum operationes: vt satis declarat, ꝙ qui vndique vident, eundē colorem videant: vt si ponatur/a/color: circa eum autem sint plures videntes: b/c/d/e/f/g: omnes ipsum vident: clarum est autem hoc ideo fieri, ꝙ aer per omnem sui partem colorum operationes habere Quod si ita est, cur nō &, quæ a tergo sunt, videmus? Vnā ergo his omnibus solutionem afferemus, ijsdem suppositionibus vsi in dicendo de operationibus, quibus vsi sunt, & qui corpora dicunt visus & lucem. Sicut ergo illi statuunt visus, & radios secundum rectas lineas emitti, & a planis, & leuibus corporibus per æquales angulos reflecti: & ideo ea quoque quæ sunt in speculo, simulacra apparent, nō nostris quidem visibus ad visibilia refractis, sed illis operationibus ad nos, propterea ergo neque, quæ retro sunt, videmus: qm̄ opationes ad visus fm rectā ferunf. Nō aliter aūt per rectam e visibilibus ad visus operationes deferentur. q; si vultu aduerso fuerimus. Operationes n. semper sunt in aere citra vllam affectionem: in nos autem nō agūt, nisi quando sensilia fuerint directo visui opposita. Sicut neque visus per se visibili se applicant, nisi ei directo obiecti sint. Propterea ergo q a tergo sunt, colores, ne si oblique quidem aspexerimus, nō videmus: quāuis in aere sit colorum operatio: eo ꝙ non recta ad visus feratur operatio. Sic ergo lucis repercussiones, & operationum visibilium, fieri dicimus a planis, & leuigatis corporibus, per æquales angulos refractis operationibus: & propterea eadem visuum ratione, quādo contigerit speculum talem situm habere ad nos: & visibile, vt, quæ in ipsum operationes inciderint: inæquales etiam angulos reflexe ad oculum veniant, ea etiam, quæ nō sunt oculo directe opposita, videmus: vt, quæ sunt retro, vel superne: vel inferne: vel oblique. &, quæ illi dicant simpliciter in visu, ea nos immutabiliter in operationibus dicentes, quæ cernunf, seruamus. Quid enim refert, an vel ab oculo recte procedentes veniant ad speculum, vel a speculo ad visum reflectantur, siquidem eadem & illi, & quod Aristoteles dicit, supponit? Sed hic quidem in operationibus, illi vero in egrediente visu. Innumerabilia autē absurda, & quæ fieri nō possunt, eam, quæ est de egrediente visu, suppositionem consequuntur. Est ergo potius eligenda Aristotelis suppositio, quæ &, quæ cernūtur, seruat: & absurda declinat. Vnde ergo in aere calor fit, si quidem Sol non est calidus, radii autem corpus nō sunt? Si enim corpus non sunt, attritus non est Si autem attritus non est, quomodo aer calescet? Quod enim attritus sic calefaciat, vt ignitum etiam reddat, si frequentior fiat, ex rei euidentia clarum est. Ex lignis certe, & lapidibus, & ferro colliso accenditur ignis. Quin & in ignariis, nisi sic radium ad id. quod accendere volumus, adaptauerimus. vt non obtusum angulum radiorum refractio efficiat: sed sic acutum, vt duplicatus fere in vnam rectam desinat, & sua densitate aerem, qui est interceptus, atterat accensio fieri non potest, & id sensiliter videmus Quare ab ijs quidem, qui radios corpus statuunt, quæ manifeste cernuntur, colliguntur, at non itidem ab ijs, qui operationes. Quomodo enim calefaceret eius, quod non est calidum, operatio? Quomodo autem attritus fiat ab incorporeo? Ad hæc ergo dico, ꝙ, quēadmodum ab anima, quæ non est calida, viuificatiua quædam operatio fit in corpore, quæ innatum calidum excitans, animal viuificat, postquam autem recesserit anima, statim quoque calidum innatum extinguitur, sic & viuificatiuam quandam operationem ex sole dico inesse in aere, cāq;,

quod insitum est aeri calidum, mouentem ipsum calefacere. Et sicut animosa seu irascibilis animæ facultas, & si non sit calida, postquam tamen fuerit commota qui circa cor est, sanguinem calefacit: similiter & cura calefacit, quãuis sit incorporea animæ operatio: sic & solem satis est probabile, q̃uis non sit calidus, viuificatiua sua operatione, quæ lux est, eam, quæ est in aere, caliditatem excitantem ipsam calefacere. Si autem calefactiua operatio: vbi plus est operationis, illic quoque caliditatis plus esse necesse est. Quare, cum in repercussionibus dupletur operatio, & exiguum, qui intus est aerem comprehẽdat, vtpote a maiori operatione exiguo aere calefacto, non per attritum: sed ꝙ dicto iam modo moueat in natum calorem, iure contingit accensionem fieri. Quod autem meridies magis calefcat, q̃ aurora, & vesper, rursus easdem causas reddemus: quod oriente quidem: & occidente sole reflexæ operationes obtusos angulos faciunt, & multum aerem intercipiunt, propterea minus calefaciunt. Et alioqui Sol & oriens: & occidens per multam caliginem ad nos accedit: caligo autem aquosa est: vapor enim. & propterea minus calefaciunt operationes, quæ per multam caliginem ad nos accedunt. ꝙ autem plus est caliginis versus orientem, & occidẽtem, q̃ versus id, quod est supra verticem, hinc planum est. Statuatur enim vnus quidem stans circulus, terra: alius autem exterius ex caligine terram ambiens. Quæ itaque ex centro terræ, scilicet emittuntur æquales erunt. Quæ enim ex quouis circulo ad circũferentiam rectæ lineæ emittuntur, erunt inter se æquales. Si autem a nostra habitatione rectas emiseris, siquidem in cœlum, clarũ est, ꝙ quoniam tota terra centri ad vniuersum ratiõẽ obtinet, ꝙ si sint inæquales, tamen, eo ꝙ, vt ad vniuersi magnitudinem, sit earum differentia sensu non percepetibilis, æquales erunt. Si autẽ a nostra habitatione ad caliginem lineas miseris, quoniã, vt in Meteoris ostensum est, non in magnam altitudinẽ fertur a terra vapor: sunt quidem certe et montes, qui nubes transcendunt, neque vero nos in centro habitamus: ex necessitate non erunt inter seinuicem æquales. Sed minimæ quidem, quæ in vertice: reliquæ vero, eę quidem, quæ ab eo, quod est supra verticem, plurimum distant, sunt maximæ. Quæ autem ei, quod est supra verticem, sunt propinquiores, minores sunt. Est autem earum quę ex superficie ducuntur, in qua & habitamus, rectarum minima, quæ est in vertice: maxima autem, quæ per centrum: reliquarum autem, quæ ad verticem quidem magis accedũt, minores: reliquæ vero maiores. In calido autem, & longiori tempore super terram manens, magis calefacit. Lumini enim hoc natura insitum est, vt quãdo in leue aliquod, & splendidum corpus inciderit, sic in illud agat: vt et ipsum sibem opatiõnẽ remittat: vt in argento, & speculis, & in aqua, & vitris, & aliis plurimis. Qđcunque ergo corpus luminis operationem admittit, ad eam quoque remittendam sua natura aptum est: præcipue autẽ plana & leuia corpora: vt quæ dicta sunt. Propterea ergo & luna, solis luce accepta, quæ hic sunt, illuminat. Et hoc esse dicimus refractionem seu repercussionem luminis, quæ fit ab ijs, quæ susceperunt. & exercere similiter operationem possunt. Aestate itaque, & meridie, cum plures similes operationes in eodem fiant, aerẽ magis calescere contingit. Sic ergo quæ aduersus ea, quæ de operationibus dicuntur, afferuntur, dubitationes soluunt. Sed ad hoc dico, quod prius dicebam, ꝙ quemadmodum luna, quæ solis operationes suscepit: & per sui corporis splendorem, illuminatur, ipsa quoque sua natura apta est ad operationẽ contra reddendam, & ea, quæ hic sunt, illustrãda: sic & alia sunt plurima, quæ lucis operationibus acceptis, ad eas quoque contra reddendas sua natura apta sunt: vt aqua, vitrum, argentum, æs: et, vt semel dicam, leuia & splendida omnia. Quando ergo a leuibus corporibus reflecti dicitur operatio, nihil aliud dicitur quam quod eiusmodi corpora, quæ lucis & visibilium operationes susceperunt, non easdem numero, quas susceperunt, reflecti, & reuerberari faciunt, sed ꝙ eiusmodi quoq; operationes contra reddere sua quoque natura apta sint. Et propterea diligentiam & studium adhibemus, vt sic illuminẽtur igniaria, vt, quæ a sole operatio in ignẽ incidit, & quæ ex eo rursus fit, a seinuicem non distent, sed prope sint, & ea densitate calefaciant. Eadem & in visu. Sit ergo hoc sic tractatum. De illo nõ citra rationem quispiam dubitauerit. Si non per visuum emissionem videre fit: sed visibiliũ operationes ad oculum veniunt, vnde nam interualla, quæ inter nos sunt, & ea: quæ vidẽtur, cognoscimus? Si enim ad oculum vsque operationes venirent, & quæ longe sunt, & quæ prope, eodem modo cerni oporteret. Si autem visibilium distantias cognoscimus: nõ ad nos s. imagines seu visibiliũ operationes veniunt. Quomodo autem imaginari possit quispiam figurarum: & colorum operationes venientes per aerem? sed ad hoc dicebat Philosophus, non operationes venire ad oculum, sed totum, vt semel dicam, aerem omnibus esse visibilibus repletum. Hoc autem est & magis dubium, & multo magis absurdum. Primum enim & hoc ipsum adhuc manet dubiũ. Si enim aer communiter visibilium simulachris & imaginibus plenus est: vnde interualla cognoscimus? Oporteret enim & ꝙ valde longe est & quod prope, eodem modo apparere. Sed neq; oporteret, quæ sunt longissime, sensum effugere: si quidem totus aer omnibus simulacris plenus est. Sed ad hoc fortasse dixerint, ꝙ sicut, q visus statuunt, eos longe procedentes imbecillos esse dicunt: & propterea, quæ procul sunt, nõ videre: id ipsum & nos in operationibus ponimus, eas longe procedentes imbecillas fieri. Sed ad illud quid dixerint? Si enim totus aer est plenus imaginibus, quis est vsus, vt dicentes statuamus secundũ rectam opationes procedere? Oporteret enim ea, quæ nõ longe sunt a nobis, & quæ, vt paucis dicã videre possumus, quocq; aspexerimus, videre, cũ totus aer penitus sit simulacris plenus. Cur ergo cœlũ nõ videmus, & vnũquodq; visibilium, nisi ad ea aciẽ intendamus? Qui autem Aristotelis sententiam defendere voluerit, hanc ipsam operationem in testimonium adducere poterit. Videmus enim, ꝙ, quando per speculum flauo, aut alio colore tinctum, solis radius transierit nihil affectus, nec quicquam passus aer omnes, & speculi colorem quẽdam, & figuram traiicit, donec corpus aliquod solidum attigerit, & deinde in illo imprimit, & colorem & figuram. Et si operatio lux est, & non corpus præterea autem & non secundum visuum aliquorũ, qui sunt corpora, emissionem videre fit: sed visibilium operationes ad nos veniunt, cur in Meteoris vsus est Aristoteles ijsdem suppositionibus? Dicit ergo, ꝙ, vt apertioribus, vsus est suppositionibus radiorum, & visuum. Neq; n. cogitatiõe complecti facile est operationes refractas, vel per aerem omnino procedentes colorum operationes. Quæcunque autem per illas suppositiones confirmata sunt, eadem & per has quoque confirmabuntur. Sicut enim conos illic dicebamus ex oculis ab aliquo centro exire, deinde procedentes latiores fieri: sic & in operationibus, videlicet, dicetur. Quoniam enim ad aliquod angustum crystallini humoris centrum operationes visibilium iudicantur: necesse est ab ipso quidem lato visibilĩ initium sumere: desinere autem in angustum, nempe oculum. Id autem est conus, habens verticem quidem pupillam, vel crystallini cẽtrum: basim autem ipsum visibile. Quare ex ijs, quæ ostensa sunt, non læditur suppositionum diuersitas. Et, quæ de refractionibus quidem dicta sunt, similiter habebunt in vtrisq; suppositionibus. Hæc itaque sint, quantum ad defendendas Aristotelis suppositiones attinet. Imaginatu autem difficile videtur, quod de operationum refractione dicitur: quomodo fieri potest, vt operationes, quæ sunt res incorporeæ, repercutiantur, & angulos faciant. Est enim obtusus, & acutus distantiæ angulus. Est autem distantia magnitudinis. Est vero magnitudo corporum, & in corporibus. operatio vero est incorporea, esse non habens in aere: sed in eo quod operatur. Quomodo ergo sine proprio subiecto repercutitur? Et alioqui, si repercutitur, vel cum aere repercutitur, vel per se. Si itaq; p se, quomodo rursus res aliqua

incorporea repercutietur, & angulos faciet? Si autem cū acre: quoniam aer, cum sit humidus, seipsum ex aduerso circūsistit & comprimit: necessario refractus aer aliū trudet aerem in cuius loco est: & eius locum alia aeris pars occupabit. Clarum est autem, ꝙ, qui refractū ex aduerso circūsistit cum ea, quæ in eo est, operatione luminis, cedet refracto. Non conduplicabitur ergo luminis operatio in vno & eodem aere. Pro ea enim, quæ inter aerē repercussa est, alia cum aere circūsistente secessit. Si autem conduplicata non est operatio, non magis calefecit. Est ergo superuacaneum, quod de operationum refractionibus dicitur, ad hoc vt maiorem caliditatem faciant, quando ex aduerso circūsistit reuerberatam cum aere, quæ in loco cuius est reuerberatio, fuit primus operatio Et est re vera visu mirabile. In aere enim, per quem transit solis radius, intendens quis oculos, ipsum nec a vitri colore, nec figura affectum videt: in solido vero corpore, in quo finitur radius, in illo & color, & figura cernitur. Neq; vero visiuum reuerberationem illic quoque causari licet. Neq; enim in leuibus fit simpliciter tale corpus: sed & in lana, si illic radius inciderit: & in veste: & in arena: & in quolibet: & quomodocunq; fuerit visus. Quare ne illinc quidem potest ad speculum fieri repercussio. Hinc ergo manifestum est, q. visibilium operationes citra ingeneratam affectionem per aerem procedentes, cum sic in sensorio fuerint, vtpote in alio corpore, illic & colores & figuras visibilium imprimūt: & sic ab eis affecto sensorio ad sensum iudicium peruenit. Sed dici ad hoc potest, ꝙ non id ipsum videmus fieri in visibilibus, quod fit in imaginis representatione. Neque enim fit aliter, quod dictum est, nisi radius per speculum acciderit. Visibilia autem videntur, etiam si non a sole radius eis se per rectam applicauesit: Et alioqui, quod ad speculum quidem attinet quibus radius acciderit, in eis fit imaginatio coloris: sed nihil eiusmodi in visibilibus apparet. Nihil enim agere cernuntur in reliqua corpora, etiam si per ea radius feratur: sed est, quod fit in imaginis representatione, præter visibilium operationem, vel simpliciter assumptionem. Et hoc quoque in hoc, quod de opationibus dicitur, dubitāt. Quid vero, inquiunt, quando humor aliquis in oculum inciderit, eum non videmus, cum intus sit? Si enim non omnino sensilium operationes, quæ in ipso sunt oculo, agūt, & non visus nostri ad eas veniunt, oporteret humorem, qui intra nostrum oculum coactus est, videre: nunc autē hoc non fit: sed ipsum extra apprehendimus, & si figuratus fuerit, figuram quoque rursus extra sentimus. Neq; dixerit quispiam huius operationem foras egressam, in aere rursus ab eo in oculum esse refractam. Neque enim visus simpliciter ab aere, idq;, cum sit subtilior, natura reuerberari aptus est, etiam si operatio Alioqui si ita esset, cur non vuæ quoq; color hoc ipsum faceret? Oporteret enim ab hac quoque operationem egressam: & ad nos repercussam, nobis esse apprehensiuam: nunc autem nō ita est. Non est ergo manifestum: inquiunt, ꝙ visiuus spiritus ab eo, qui intus ē, humore passus, deinde extra processus: & tanquam vehiculo illuminato aere vsus, sic inditam in se affectionem ab eo humore, qui intus est, apprehendit? Qui in seipso continuus est spiritus, parte illa, quæ humori applicatur, affecta, eius semel mutatæ per continuitatem deinceps alternationem retinet Et quoniā visibilium non fit aliter apprehensio, q̄ per illuminatum aerem, verisimile est, ꝙ, cū extra fuerit affectum apprehendit. Ad hæc ergo illud dicimus, ꝙ visus ex oculis exire non prius admittemus, quam ea, quæ ad hanc suppositionem sequuntur, absurda dissoluerint. Si enim visus ex oculis exire omnino sublatum est: non vtiq;, tanquā sit vera suppositio, ferremus eos, qui illa vtuntur, propositorum rationes reddere. Dicimus ergo nos easdem suppositiones sequentes, hunc humorem in oculo concretum, non alibi habere concretionem, quam circa ipsum vuę foramen extra humores Si enim magis interius concretus fuerit, quam in humoribus, vel in neruo visiuo, visum omnino impediet. Visiuum ergo spiritum a cerebro re vera descendere dicimus p visiuos neruos: eūq; ad crystallinum vsq; peruenire: & eum in ipso desinere. Quare & illic fiunt visibilium iudicia. Est itaque & ipse perspicuus, vt visibilium operationes per ipsum ad visiuum spiritum transportentur: & ideo perforata est pars vueæ, quæ interiecta est. Quia enim colorata est vuea: & propterea impeditura erat quominus colorum operationes transirent: perforata est ea pars, quæ est ad crystallinum: vt citra impedimentum perueniant operationes visibilium per corneam: & humores perspicuos: Per eos ergo deuenit ad visiuum spiritum, vel concreti coloris, vel figuræ operatio. Et quandoquidem, etsi sunt humores perspicui, eorum tamen perspicuitas luminis pręsentia perficitur: & fit actu perspicuū quod erat prius potentia: propterea clausis oculis non videmus. Nec nobis obiicietur, cur non vueæ quoque colorem videmus ostensa per humores eius operatione. Diximus, ꝙ pars eius, quæ est ad crystallinum perforata est, cum non sit illius in ea parte substantia, in qua visibilium iudicationes fiunt: & propterea illic visiuus spiritus terminatur, merito ergo nec fit eius apprehēsio. Quid ergo, inquiūt, visiuus spiritus tantum locum solum occupat, quantum est pupillæ spatium? Deinde si tantum occupauerit, & in illa parte immobilis permanserit, non est rationi consentaneum ipsum etiam ad vtraque diffundi non autem eius auctio & diminutio totum oculum vel concauiorē vel eminentiorem reddit? Ad hæc ergo paucis dico, ꝙ etiam si ad vtraque euenit spiritus diffusionem fieri: sed visibiliū tamen apprehensio in ea solum parte fit, in qua pupilla consistit. idq; & ex ipsa rei euidencia, & ex ratione clarum est. Videmus enim, ꝙ si in ipsa quidem pupilla affectus aliquis seu vitiū insuerit: vel humoris, inquā, concretio, vel sordes aliqua, & corneæ condensatio: statim quominus videamus impedimur. Si ipsa quidem talis sit, & quæ circa illam sunt partes, secundum naturam se habeant, quæ autem vtrinque sunt partes, omnes affectæ fuerint: & vel scirrho, vel humoris suffusione: vel aliquo alio vitio laborauerint: citra vllum impedimentum est visus: perinde ac apertum sit, ꝙ per illam solam fit apprehensio Et causa manifesta est. Si enim ad eam propterea perforata est vuea, ne visibilium apprehensionē suo colore impediat, vbi hoc non euenerit, ei, scilicet, impedimentum afferet. Quare etsi in toto oculo spiritus diffusus fuerit: fieri non potest: vt per totū apprehendat. Et quemadmodum si aliqua domus fuerit, quæ vnum solum foramen habeat, in eo autem foramine si permultum vitri nigritia vt per id lux non possit domum illuminare, cū neque eius, neque alicuius alius rei quæ intus sit, fiat apprehensio: sic & in cornea accidit Si enim omnia, quæ intra illam sunt, essent perspicua, cum lux non possit propter corneæ colorem, quod in eis est perspicuum in actū deducere, nō apprehendet ea, quæ est intra illa, facultas, ne ipsam quidem vueam. Quare si omnino per totā corneam non videmus, sed per solam pupillam: superuacaneum est quærere, cur non & ipsam visus vueam apprehendit. Maxime, inquit, & si eum, qui est intus, humorē videmus, cum extra visus tamen non procedant, cur nō intus esse affectionē sentimus: sed extra esse existimamus affectionem, quæ intus est? Ad hoc ergo dico ꝙ omnibus fere, quæ præter naturam sunt, dispositionibus tale quid naturaliter accidit Qui enim capitis vertigine laborāt, ijs quoq;, quæ extra sunt, affectionē suam addūt, nō vtique, q; spiritus aliquis foras ex cerebro exierit. Sed &, qui in ore præter naturam saporem aliquem habent, eū & cibis & potibus quoque inesse existimant. Vnde & dictum est: & rursus dicetur, id, quod aliquid sit apprehensurum, nulla eorum, qualitate esse præditum, quorū est apprehensionem recturum. & similiter, quod est eorum transportatiuum, eorum nulla qualitate præoccupari. Et propterea, quoniam aer est & colorum, & sonorū, & odorū trāsportatiuus & coloris & odoris, et soni p se expers est. Si n. colore aliquo esset poccupatus, hoc reliquorum trāsportationi impedimēto esset. & ppterea, vt iam dixi, colorata specula reliquos colores transportare nō possunt. Quemadmodum ergo rubro, vel cæruleo

colore tincta specula quæcunque per ea videntur eiusdē quoque esse coloris ostendunt: sic & vnumquodq; sensorium, quando ab vna aliqua qualitate eorum quorũ iudex esse debet, præoccupatũ fuerit ex morbo aliquo, eandem quoque qualitatem omnibus sensibilibus adijciet. Sic ergo & lingua, quādo fuerit aliqua qualitate affecta, omnibus quoq; gustabilibus eandem inesse qualitatem existimat, ꝙ ipsa iam prius habebat. Gustabile enim gustans, quoniam acriorem, & efficaciorem habet, qui in se est, saporem, ei quoq;, qui accedit, idē adesse existimat, & ideo, qui ita habent, vehementiores, & acriores succos adhibent, vt verbi gratia, acetum, vel quid eiusmodi, vt cum eo, qui est in lingua, præter naturam succo potentius fuerit, a sensitiua possit facultate apprehendi. Quod ipsum in visu quoque accidit. eo enim colore, qui nobis præter naturam insuerit, colorata quoq; ea esse, quæ extra sunt, putamus: Vt in ijs, qui regio morbo laborant. Omnia enim esse flaua existimant. Quoniam perspicuæ oculi partes, per quas visibilia apprehendimus: vt humores, & cornea, pallidæ euaserunt, quæ per ea quoque videntur talia existimamus; sicut & quæ per specula cernuntur, eundem quoque colorem habere videntur quē specula. sic & in eo humore, qui in oculo concrescit, eundem colorem, & figuram in aere apponimus. Et quemadmodum iam dixi, si sicut in reliquis sensorijs, quando præter naturam se habent, sensilibus quoq; eorũ affectio inesse videtur. & si id non fiat per sensus emissionem, est rationi consentaneum id quoque in visu euenire. Non ergo propterea ꝙ sensorium proprium foris affectionem apprehendat, ex oculo exire spiritus admisimus. Contingit autem & ad figuram eius, q incubuit, humoris, talia etiā exterius videri propter hanc causam. Si enim humor qui incubuit, omnem pupillam inuaserit, tota operatio læditur. Si autem in aliqua pupillæ parte in visiuam facultatem inciderit, vndiq; ingredientibus visibilibus & luce cum in ea quidem parte fit visus priuatio propter incursionem & interpositionem humoris, fit quidam error, et videtur pars illa, per quam non videt aliquod corpus extra esse clarum, & similiter figuratum: & ideo si contigerit vt non stet, sed moueatur humor, extra quoque videtur esse aliquod corpus & semper moueri; cũ in alia parte visus fuerit priuatio. Quid mirum autem si sunt specula, quæ imaginum representationē extra exhibēt? Atqui suspicari posset quispiam imaginem, quæ apparet, extra circũferri, & hoc ipsum in ijs, quæ sunt præter naturam, oculi affectionibus, seu dispositionibus, fieri. Cur ergo inquit, cum nimia pupillæ latitudo fuerit, nō videmus? Qui enim visus tuentur, rationi cōsentaneam causam habent, ꝙ visus exeuntes dispergantur; & diffundantur & in emisione non seruent figuram, quam seruarent, si pupillam secundum naturam habeāt. Quid autem dixeris in operationibus? Latiore enim existente pupilla ingredientibus operationibus magis videre oportebat. Rursus ergo est & ad hæc ex eisdem suppositionibus occurrere; ꝙ, vt sæpe dictum est, oportet sensilia sensorio ex directo opponi. Dicet ergo aliquis diffundi operationes; & non in ipsum centrum ferri, vbi est iudicium: sed hoc est ridiculum. Si enim essent corpora, esset probabile, quod dicitur. Nũc autem quomodo fieri potest, vt diffundantur operationes incorporeæ? Nam omnino quomodocunq; sita centra fuerint, visibilia sensorio directe opponuntur, in quo est iudicium. Quid ergo vetat quominus exacta sit illorum apprehensio? Quæ autem causa est, ꝙ cũ peruersæ sunt pupillæ, & non sub vna & eadem recta sunt, siue ex naturali vitio, siue de industria, vt quando in inferiore cilio infixo digito alterius oculi sitũ superius amouemus, in hoc ergo statu cum sumus, res duplices videmus? Ego itaque huius causam aliquando interrogatus, & visuum suppositione vsus, sic eius quod fit rationem reddidi: ꝙ si duos ex oculis conos exire dicimus ab vna & eadem recta, et indeclinabili linea, quæ per crystallinorum humorum centra defertur, & se visus visibilibus applicant, & triangulos faciunt basim quidem habētes sensilem: latera autem axis coni, vtrinq; æqualiter distantes visus, per quos & visibilium iudicationes fiunt: Sunt autem duo axes vniuscuiusq; coni, circa quem reliqui sunt visus: Clarum est vtique, ꝙ si non declinauerit quidem recta linea, quæ per centra crystallinorum est conis deducitur, qui æqualiter ab axibus visus distant, se in ijsdem signis visibilium ita applicant, vt visuũ inter se fines conueniant & angulos æquales faciant, quoniam discernuntur quidē sensilia per angulos, qui fiunt ex visibus vtrinque æqualiter distantibus; Quoniam autem coni non declinant: quæ ab axibus vtriusque coni æqualiter distant merito, vt vnum, vnum apprehendunt. Quemadmodũ ergo & si duo sensilia fuerint, eo ꝙ alij, & alij eis visus incidant; qui neque per se inuicem conueniunt, & diuersos angulos faciunt, propterea duo quoque apparent, q videntur, vel plura; ita si inuersus fuerit visuum situs, euenit, vt in idem sensile ex vtroque cono se visus applicet ab axibus non æqualiter distantes. Et quoniam ab ijsdē signis diuersi sensus anguli fiunt, merito & duo sunt iudicia, & propterea duo esse vnum quoque sensile videtur. Sic ergo ex ea, quæ est secundum visus, suppositione, est eius quod fit causam probabiliter assignare. Quam autē huius causam dixerit esse quispiam, operationum suppositione vtens? Ad dubitationem autem de interuallis, dico autem eam, quæ dicit, ꝙ si ad nos operatiōes veniũt, & non ex visibilibus ad sensilia aliquid emittitur: vnde nam interuallorum sensum & magnitudinē accipimus? Neque enim aliud alio propius vel longius videri possit, cũ omnia similiter sensilia ad sensorium veniant. Quomodo autem maiora vel minora appareant; quæ in vnũ signum terminātur omnia? Hoc ergo soluentes dicunt, ꝙ si in auditione aperte sentimus an prope vel longe sit, quod sonat: & si manifeste sensilia ad sensorium non accedant, nec ex sensitiua facultate egreditur aliquid: quid mirum, si in visu idem quoque accidit, visibilium operatione in visus incidente? Quod ipse enim aer percussus et sonum edens auditui non appropinquat: sed per quandam suam sonorum transuectricem facultatem aer sonos traijcit, sicut & operationes colorum: ex eo clarum est, ꝙ cum sumus in aqua, eos, qui in aere sonitus fiunt, sentimus, non ipso vtique sonante aere per aquam trāseunte, sed ea, quæ in aqua est, soni vectrice facultate. Et in aqua enim est, quod transuehit renunciatiuam sonorum facultatem. Quanquam si & ipse sonans aer ad sensoriũ accederet, pro eo quod propositum est adhuc magis faceret. Vnde enim sonante aere ad sensorium veniente, sentimus, an longe sit, quod sonat? Quare etsi huius causam tradere quis non potest, sed tamen ꝙ non ex eo refellatur Aristotelis de visibilibus opinio, ostendit, quod fit in sonis, & in ijs sonorum transuectrix aeris facultas, quę sonos sensorio renunciat & si nihil ex sensorio exeat. Et tamen an longe sit, an procul ante vel retro, sentimus Potentia autem propemodum idem est lumen, quod & tenebræ. Quoniam enim perspicuum non est semper actu perspicuum: perspicuum autē dico, quod apud nos: cœlestia enim sunt semper perspicua; in quibus est potentia perspicuum, in his sunt necessario quoque tenebræ. Priusquam enim sit actu perspicuum, tenebræ sunt. Quod n. adhuc est potentia, secundum huiusmodi potentiam, dico autem primā, est in priuatione eius, quod potest. Priuatio autem luminis sunt tenebræ. Quorum ergo præsentia lucem facit in eo, quod est potentia perspicuum, ei absentia facit lucis priuationem in eo ipso. Lucis autē priuatio sunt tenebræ. Sicut visus quidem est aliqua species: eius autem absentia non aliquam aliam speciē affert, sed visus solum priuationem. Et hæc est cæcitas. & sicut gubernatoris absentia nauem submergit, & si nulla alia forma in naui insit, sed solum gubernatoris priuatio, sic & luminis absentia necessario sunt tenebræ. Si autem lux tenebris opponitur: sunt autem tenebræ priuatio: lux est forma necessario. Forma enim priuationi opponitur secundum ea, quæ in Physica dicta sunt. Si autem lux forma est; sunt autem formæ incorporeæ: corpus enim est, quod constat ex materia, & forma: clarum ergo est, q. lumen corpus nō est. Si autem nolis quispiam lucem tene-

bris opponi, vt habitum & priuationem, sed vt contraria: eo ꝙ habitus quidem mutatur in priuationem, nō itidem autem & priuatio in habitum mutatur: lux autē & tenebræ in se inuicem mutantur, & ipsa propterea volunt esse contraria, quoniam contraria in se inuicem mutantur, & sic nihilo secius lux esse incorporea ostendetur. Si enim lux contraria tenebris: in compositis autem substantijs nulla est substantia alicui substantiæ contraria, vt in prædicamentis ostensum est: sunt autem corpora compositæ substantiæ: non ergo corpus lux est. Nihil enim est corpori contrarium: quoniam neq; quicquā est compositæ substantiæ contrarium. Si enim, ignis est aquæ oppositus, non quatenus corpus est, sed quatenus secundū contrarias qualitates est qualitatibus præditus. Quare tenebræ quidem secundum quid sunt contrarium: secundum quid autem non contrarium. Similiter secundū qd quidem sunt priuatio: secundum quid autem nō. Si quis enim priuationem esse dicit, quæ ad formam non reuertitur: non sunt tenebræ priuatio, sed contrarium. Si priuationem autem dicit, vt in Physicis dictum est, solam formæ absentiam, quę ad formam etiam reuertitur, fuerint tenebræ priuatio. Rursus si contraria quidem dicat quispiam, quæ forma prædita sunt, & quæ propriam habēt operationem, non sunt luci tenebræ contrariæ. Nullam enim formam habet, nec propriam facultatem, vel operationem. Si quis autem omnia dicit simpliciter contraria, quæ in se inuicem mutantur, sunt luci tenebræ contrariæ. Quod autem tenebræ forma non sunt, hinc est apertum. Lucis enim causa est sol, vel ignis, vel luna, vel tale quid aliud. Tenebrarum autē nullam videmus causam, sed ad hoc, vt fint tenebræ, satis est illuminatiui absentia. Sed neque aeris est qualitas, vt quispiam existimauerit, tenebræ. Si enim est aeris qualitas, cur non in luce videntur? Quomodo autem repente absq; tēpore luminis statim præsentia euanescunt? Nulla enim qualitas absque tempore a suo subiecto recedit. Si aūt illuminatiui operationis priuatio sunt tenebræ: est ergo lux operatio. Nulla autem operatio corpus est. Lux ergo corpus nō est.

Lux autem est veluti color perspicui, quando actu fuerit perspicuum, ab igne, vel eiusmodi: quale est corpus quod est superius. Ei enim inest idem.

Cum superius lucem colorem esse dixisset: Perspicuū enim, inquit, dico quod est visibile, nō per se autem, sed per alienum colorem, lucem: cum ergo superius indistincte lucem colorem esse dixisset, hic oratione corrigit, cū dicit, ꝙ veluti perspicui color lux est. Non enim color, sed veluti color. Quod enim nō simpliciter perspicui color lux est, declarauit, cum addidit, quando actu est. Est enim semper perspicuum: non semper autem lucem habet. Quare non in sua natura est, vt color perspicui, sed per proportionem & conuenientiam veluti color. Sicut enim visibilia, ꝙ colorem habeant, fiunt visibilia: sic & visibile, quando habet lucem, fit visibile. Quoniam ergo non habet, proprium colorem perspicuum, sed alienum: non citra rationem adijcit, a quo eum habet. Ignis enim præsentia, vel, quod est superius corporis, solis, & lunæ, & astrorum. Iis enim inest vnū & idem. Igni enim & quod est superius solis corpori, & lunæ, vnum & idē illuminatiuum inest, per quod vtrunque eorum ad operationem deducit, & perficit perspicuum. Sicut ergo perspicuum, cum sit vnum & idem, inest pluribus substantia differentibus: sic & lux, & differentes mensuræ & perspicuitatis & luminis. Quæ enim sunt apud nos perspicua, aliquando quidem potentia, aliquando vero sunt actu perspicua. Coelestia vero actu semper habent perspicuū, a sole enim semper illuminantur. Ostensum est enim ꝙ terræ vmbra, & si ad lunarem vsque sphæram, vel etiam Mercurij, perueniat, sed tamē valde exiguus est locus, qui adumbratur. In sui enim ipsius vertice conus lunari sphæræ, vel Mercurij se admouens minimam partem adumbrat.

Quid est perspicuum, & quid lux dictum est, ꝙ neque ignis neque omnino corpus, neque ullius corporis effluxus, esset enim sic quoque in corpore: sed ignis: vel alicuius eiusmodi præsentia in perspicuo.

Neque enim perspicuum corpus est, eo ꝙ est in corpore. In aqua enim vel in aere, vel in aliquo eiusmodi, q sunt corpora. Vt corpus autem sit in corpore, fieri non potest. Sed neque lux corpus est, siquidem actu perspicui quoque forma est, sic enim esset corpus quoq; in corpore, & siquidem perspicuum est in corpore, huius autē perfectio & forma lux est. si autem non est corpus, neq; ignis, neq; ignis effluxio, vt in Timæo videtur Plato dicere, quem in his quoque tacite innuit, sic enim corpus quoque esset, corporis enim effluxio corpus est, & alioqui si non solus ignis illuminatur, sed & alia, non fuerit ignis effluxio. Effluxionem autem in coelestibus luminaribus cogitare stultum est. In quibus enim est effluxio, in ijs affluxu quoque opus est, In ijs autem auctio, & diminutio consideratur, Si autem nihil est horum in coelestibus, necesse est nec secundum effluxionem corporum ipsa illuminationem facere. Si autem non est corporis effluxio lux, non corporum effluxionem dicit, sed quod ipse dicit Aristo emissionem, & operationem, hoc ipse effluxionem dixit. Sed ignis, vel alicuius eiusmodi præsentia in perspicuo. Non ꝙ ignis insit in perspicuo, Neque enim perspicuum, igne in se suscepto, sic fit actu perspicuum, sed secundum communicationem potētiæ incorporeæ. Cum enim sit aliquo interuallo ignis disiunctus, qd ei directo oppositum est perspicuum, illuminatur. Præsentiam, habitudinem, quæ est ex coitu ignis ad perspicuum, appellauit, perinde ac si diceret dextrum fieri dextrum sinistri præsentia.

Neque enim fieri potest, ut duo corpora in eodem simul sint.

Postquam dixit lucem non esse corpus, addit & demonstrationem. Neque enim fieri potest, vt duo corpora sint in eodem, ꝙ autē fieri non potest, per plura ostenditur. si enim fieri posset, vt corpus per corpus procederet, vt ipse alibi dicit, esse posset mare in cyatho. & in milio coelum. Si enim cyathus aquæ in eodem loco alterū cyathum exceperit, & tertium admittet; & quartum, & innumerabiles. Si enim duo corpora idem vnius locus omnino caperet cur non & plura, vel infinita, & sic mare in cyatho esse posset. Si autem fieri non possit, vt corpus per corpus procedat, lux autem procedit per aerem: corpus ergo non fuerit. Si quis autem dixerit, ꝙ in aeris poris seu meatibus procedit, est maxime quidem absurdum. introducet enim vacuum. Vacuum enim ab aere separatum relinquet locum, in quo erat. Deinde oporteret aerem crassiorem & densiorem fieri impletis meatibus, nunc autem lucis fit præsentia subtilior.

Et uidetur lux esse tenebris contraria. Sunt autem tenebræ talis habitus priuatio ex perspicuo. Quare manifestum est, ꝙ huius præsentia lux est.

Argumentum a contrario, ꝙ lux non est corpus. Si enim tenebræ luci opponūtur, tenebræ autem nihil sunt aliud q̄ lucis priuatio (neque enim cum aliquid fuerit in aere, fiunt tenebræ, sed lucis tātummodo absentia) quod autem priuationi opponitur, est habitus, lux ergo talis facultatis est habitus in perspicuo, & nō corpus. Vt iam autem diximus, etiam si luci contrarium quis dicat esse tenebras, omnino necesse est ipsum non esse corpus: quoniam nihil est substantiæ contrarium. Sed & si quis lucis priuationem tenebras esse dixerit: eis autem oppositam esse lucem, vt formam secundum ea quæ in physica dicta sunt: & sic quoque non est corpus. Est enim omnis forma incorporea. Ipsa enim corporis forma, quæ triplicem habet dimensionem, siquidem particularibus omnibus conuenit corporibus, corpus non fuerit. Si enim corpus esset, definitam aliquam magnitudinem haberet: sic autem non conueniret similiter & cubitali. & vnius digiti corpori, & reliquis. Quare necesse est ipsa per se corporis formam incorporeā habere, & ipsum enim corpus est compositum ex materia, & forma. Quare & si lux

si lux forma est in perspicuo: sunt enim tenebræ priuatio necesse est: ipsam non esse corpus.

Et non recte Empedocles, nec siquis alius sic dixit, q lux fertur, & est aliquando inter terram, & id quod ambit, nos autē latet. Hoc enim est præter eam, quæ est in ratione, ueritatem, & ea, quæ cernuntur: in exiguo enim spatio latuerit: ut ab oriente autem ad occidentem lateat, admodum magnum est postulatum.

Postquam ostendit lucem nō esse corpus, eos, qui in hac fuerunt opinione, reprehendit, quorum est & Empedocles, qui dicebat effluentem lucē, cum sit corpus, ex illuminante corpore, esse primum in eo loco, qui est inter aerem & cœlum: deinde ad nos peruenire: talem autem eius motū latere propter celeritatem. Hoc autem, inquit, est & præter rationem, & præter ea, quæ apparēt. Neque enim videtur, cum sic mouetur, & ad nos deuenit: & insensilem quidem motum dicere in paruo interuallo posset aliquis. ab oriente autem ad occidentē, insensiliter moueri, magnū re vera est postulatum. Perfecta autem, quæ dicit aduersus Empedoclem, rursus ostendit, lucem corpus non esse. Si n. corpus esset, ei motu opus esset, vt ad nos deuenirect. Si aūt motu: & tpe. Omnis enim motus est in tpe. Nunc autem simul illuminantur, & quę prope sunt, & quæ longe ab illuminante. Est enim præter rationem, vt iam dicebā, dicere, q tantus motus sit insensilis. Illud autem, Et si quis aliud dixit, sic aduersus Platonem intenditur. Videtur enim & ipse in Timæo ipsam quoque corpus dicere, & ad nos per effluxionem venire.

t 71 *Est autem coloris quidem susceptiuum, quod est coloris expers: & soni, quod sine sono est.*

Postquā ostendit, lucem corpus non esse, sed tanquā colorem aeris: & tanquā alienum colorem eum aerem suscipere. Nunc infert aliquid, quod est pdictis accōmodatū, q id quod debet colorem suscipere, non oportet ipsum proprium colorem habere. is enim immixtus non sinit purum esse, qui adijcitur. Oportet ergo aerem, si vel colores, vel lucē, vel sonos, vel odores est traiecturus, ipsum & coloris, & soni, & odoris esse expertem. Et hæc causa est, q per perspicuum videantur colores, q ipse sit coloris expers & secundum propriam naturam. Vnde & in perspicuis lapidibus, in quibus acrior fuerit color, vt nigrum vel rubrum, in his impeditā videmus perspicuitatem: in quibus autem tale quid non est, minus impeditam, & magis videmus, quæ per eam vidētur. Et ideo per album quidem vitrum exacte videmus eo q prope modum coloris expers est eiusmodi. Per id autem, quod habet alium colorem, secundum proportionem coloris. Est enim perspicuitas per quam alij quoque colores transportantur, vel magis, vel minus.

Est uero expers coloris & quod est perspicuum, & quod est inuisibile, uel quod uix uidetur, cuiusmodi uidetur, quod est tenebricosum. Tale autem est perspicuum quidem, sed nō quando actu fuerit perspicuum: sed quando potentia.

Cum dixisset, id quod est colores suscepturum, eosque traiecturum, coloris expers esse oportere: quidnam sit illud coloris expers intulit. Potentia enim, inquit, perspicuum, q vel est inuisibile, vel vix videtur, cum nō adsit eius color. Id aūt est lux, vt cum sit aer per se perspicuus potentia, & sit eius veluti color lux, qn nō adest lux, vel omnino nō videtur, vt media nocte vel vix & euanide, vt circa diluculum: Tunc enim euanide & illuminat aer, & videtur, cum nondum sit perfecte perspicuus. Vel sic ergo, quod vix videtur, accipiendum est: vel, vt Alexandro videtur, de eodem inuisibile, & quod vix videtur. Dico autē de omnino obscurato aere: qm videntur quodāmodo & tenebræ a visu iudicari. Quod si ita est, & videri. Cognoscuntur autem a visu tenebræ, vt sæpe dictū est, secundū negationem, priuationem lucis, & visibilium. Vnusquisque enim sensus, p accidens etiam proprium sensilium priuationem apprehēdit. Propterea, & quod vix videtur, dixit, quoniam non per se, sed per accidēs est visibile. Tenebricosum enim dicit, quod obscuratū est.

Eius enim natura aliquando quidem tenebræ, aliquando uero lux est.

Eius enim perspicui natura, hoc est ipsum subiectum, & lucis est susceptiuum et tenebrarum. Lucem autem dixit, quod actu est perspicuum, & tenebras, quod potentia. Ea enim sunt eius veluti colores. Sicut ergo nix alba dicitur, vt quæ habeat albedinem, sic & dicitur. Nam & statua hoc ipsum statua dicitur, & non æs. Sic & locum, qui est solis particeps, solem dicere iuxta consuetudinem solemus. Pone enim, dicimus, ad solem. Et ipse quoque sic dixit.

Non omnia autem uisibilia sunt in luce, sed solus proprius color. Nonnulla enim in luce quidem non uidentur, in tenebris autem sensum faciunt, ut, quæ ignita apparent & splendentia. Hæc autem uno quidem sunt nomine innominata, ut fungus, cornu, capita piscium, & squammæ, & oculi: sed nullius horū uidetur proprius color. t 72

Cum paulo ante dixisset visibile eē & colorē, & quod definitione quidem dici potest, vno autem nomine appellare nō licet: deinde aūt dixisset quō color ē visibilis, qm est motiuus eius quod est ſm actum perspicuum, & ideo de luce dixisset, q in ea & per eā color est visibilis: nunc transit ad ea, quæ videntur pter colores, q nō sunt in luce visibilia: hoc est. n colorū proprium, & enumerat quænā ea sint: vt fungus, cornu, capita piscīū, & reliquas & quæ lampyres appellantur: & vt semel dicā, quęcunque ignita sunt, & splendida. Et eorū alia quidem noctu tm videnl, alia vero & noctu, et iterdiu. Et vt summatim dicā quatuor sunt visibiliū differentiæ. Eorum enim alia quidē interdiu solū videntur: alia vero noctu solum: alia aūt & noctu, & interdiu: alia vero ne cū tenebris quidē simul esse sua natura possunt. Quid autem est horū vnūquodque hinc manifestum est. visibilium enim alia quidē sunt colores: alia vero innominata, q ad ea quidem vno nomine appellandi attinet quæ veluti quendā colorem, splendorem habent. Colores itaque interdiu tantū videntur: noctu autem nequaquam. Splēdidorum autem alia quidem noctu solum videntur: alia interdiu solum: alia & noctu, & interdiu. Eorum enim quædam sunt valde splendida: alia vero obscure & exigue splendida: alia aūt mediocriter. Quæ ergo habent splēdorem exiguum, noctu solum videntur: vt lampyres, & squammæ, & similia. Eorum enim splendor interdiu non apparet, vt qui a maiore vincatur. Præterea autem & plures stellæ. Quæ autem sunt media & noctu, & interdiu videntur, vt luna, & quædam astra. vt hesperus, si terræ sit ppinquior. Præterea autem & ignis, is enim, quātum potest, aerem perficit, & eius perspicuum in actum, & operationem deducit, vt & eos, qui in eo sunt, colores ostendat: in reliquo autem seipsum quidem ostendit, quod est autem illius perspicuū, in actum nō deducit. Vnde ipsum quidē videmus, etsi procul in tenebris sumus, sed nullū eorum, qui circa nos sunt, colorum. interdiu autem rursus ignis apparet, et nihil quidem splendidum in aerem agens, q a maiore iam splendore affectus sit: sic autem quodammodo apparet, vt & reliqui colores, vel potius, quemadmodum lunæ splendor; eo quod sit valde obscurus & exiguus, interdiu apparet, sic & ignis quando non procul ostenditur, dum lux est. Quæ autem sunt valde splendida, solum interdiu, vt sol, quandoquidem ipse & lucis, & diei causa est. Et autem, quod dicit, Non omnia autem sunt in luce visibilia, adijciendum est, solum. Non enim omne visibile in luce solum est visibile, sed vniuscuiusque, inquit proprius color. sunt enim colores in sola luce visibiles. addidit autem illud, soli, quoniā ignis quoque splendor, & si non sit color, in luce videtur, sed non in sola luce, sed etiam in tenebris, sed nullius horum videtur proprius color. Sex ergo esse in vniuersum dicit visibilia. quorum quinque quidem dicit, alterum autē, vt apertum, fortasse prætermittit. Nam & colores in sola sunt luce visibiles. Quædam autem alia in tenebris solum, vt

lāpyres, & similia. Alia vero & in luce, & in tenebris, vt luna, ignis, & quædam astra. Plurima enim solum in tenebris videntur, eo ꝙ a sola solis maiori luce vincantur. Præterea autem visibile dicit, & quod est actu perspicuum, idest illuminatum aerem. Vt prius enim ostendimus, nullo alio diem esse iudicamus, præterquam visu. Ad hæc autem, & quod est potentia perspicuum, idest tenebras, visibiles eē dicimus negatione. Est autem, quod his accedit, sextum visibilium, sol genus. Quod, cum sit omnium longe lucidissimum, neque in tenebris apparere dixeris, is enim est, qui tenebras amouet & expellit: neque interdiu, ipse enim diei effectiua causa. Atque omnia quidem præter colorem, & tenebras, sunt ipsa sibijpsis causæ, vt videantur, vt quæ sunt luminosa Noctu.n. lampyrum vel squammarum, vel aliorum color non videtur, sed interdiu, neque enim eorum splendor ad eo perspicuum potest aerem efficere vt colorem, qui est in alio ab eis corpore, traiiciat, sed tantas habet vires, quantæ ad seipsum manifestandum satis sint, non ita autem et colores,

Propter quam. ergo causam hæc uidentur, alia est oratio.

Propter quam, inquit, causam, quę noctu cernuntur, videntur, non est præsentis orationis dicere. In lib enim de sensibus & sensatis dicit, ꝙ aer suapte natura a splēdido illuminari aptus est, cuiusmodi sunt cœlestia. Quæ ergo huius partem habent, exiliter & obscure noctu illustrant eum, qui est circa illa, aerem, q̄diu nō a magis splendido illustratus, eorum penitus lumen euanescere fecerit. Tm̄ autem illuminant, vt seipsa ostendant. Nā & ignis, si multus sit, ideo perspicuum illuminat, vt & colores quoq; possint videri. Si aūt pauca sit, eousq; perspicuum illustrat, vt & ipse videatur, & si multum manserit. Talia aūt astra quoq; noctu sunt interdiu.n. lumen solis ea apparere nō sinit. Atqui semp quidē lux solis cœlestia illuminat. sicut enim paulo ante dixi, exigua ē aeris pars, quæ obūbratur: sed si noctu, & interdiu solarem lucem oīa cœlestia suscipiunt, cur nō noctu cœlestia illuminata videmus? cur aūt noctu stellas videmus? cur enim interdiu potius q̄ noctu earum lucē sol abscondit, siquidem semp illuminanē a sole? Dico ergo, ꝙ cono vmbræ circa nos diffuso nō possumus eū, qui est supra vmbrā, vtrinq; illuminatum aerē videre. Astra aūt, et quæ ex eis sunt splēdidiora, se ipsa nobis, vt dictum est, annunciant. Quod aūt satis fieri potest vt hoc accidat, hinc clarū est, multo enim igne aerē aliquem clare illuminante, vt iam dixi, qui procul sunt, illuminatū quidem non vident aerem: ipsum aūt ignem q̄nq; vident. Quod aūt stellæ q̄uis a sole illuminatæ noctu videantur, causa est, ꝙ nō valde disiungatur a solaribus radiis visiuum sensoriū. Et ꝙ hęc causa est, hinc didiceris: Qn̄ enim sol est in meridie, non possumus intentis oculis in eius discum aspicere, visiuo, vt dixi, spiritu valde disgregato, qn̄ aūt in finitore fuerit, & maxime qn̄ fuerit caliginosior, tunc intentis oculis discū aspicere possumus, & exacte eū videmus, ꝙ per caliginē eū videamus. & non disgregentur visus. Hoc ipm et in nocte fit, non venientibus radiis ad eum, qui est circa nos, aerem. propter illam autē fit a terra, interpositionē & obstaculum. certe si quis sereno quoq; de cœlo in profundum puteum descenderit stellas videbit, etsi supra puteum non videat. Quæ enim in putei profundo vmbra est, instar noctis visus cōgregans, & a lumine disgregari nō sinens, visibilia facit apprehendere. Atq; ex hoc quidem collegeris quispiā nō exire quicquam ex oculis, qđ sensilia apprehendat: sed, vt in aliis sensibus, ad ipsum venire sensoriū visibile. Si enim visus exirent, quatenus clarum est, ꝙ in longitudinem ꝓcedentes imbecilliores fierent: sic quoq; luci se applicantes magis disgregarentur. Nunc aūt neq; noctu, cum ad fixarū stellarū cœlum peruenerint, ab ea quæ illic est, luce disgreganē. Et qn̄ ex puteo quispiam aspexerit, oportebat visus, q fuerint supra puteū, vbi se ad lucem, quæ est, adiunxerint, silr disgregari, & sic non amplius astra videre oporteret. nunc aūt vident. nō ergo discernuntur. clarū est ergo ꝙ disgregantur tunc visus, qn̄ lux ipsi se oculo applicarit. Quare & q est in puteo, vtpote cum sit circa eū vmbra, & lux se oculo non applicet, neq; ipsum disgreget, visibilium potest operationes suscipere: quod noctu quoq; euenit.

Nunc autem eousq; manifestum est, q id, quod in luce quidē uidetur, color. Quare neque sine luce uidetur. Hoc enim erat ei color esse, esse motiuum eius, quod est secundum actum perspicuum. Perspicui autem actus, & perfectio lux est.

Quod id, quod in luce quidem videtur, color est, clarum est: qm̄ noctu nō videtur color, sed lucis p̄ñtia Lux enim est habitus perspicui. Color aūt est actus, qui est secundū habitum perfectiuus. Præsente enim colore fit &, quod est actu perspicuū colorum transportatiuum. Quare & ipsa est coloris definitio. esse motiuum eius, quod ē ſm actum perspicuum, actum videlicet, ſm habitū. Motiuum aūt pro eo, qđ est perfectiuū, & exhibitiuū actus.

Huius autem signum est. Si quis enim id, quod habet colorē super ipsum uisum posuerit, non uidebit. sed color quidem mouet perspicuum, uidelicet aerem. ab eo autem, ut quod est continuum, mouetur sensorium. Non hoc enim recte dicit Democritus, si esset uacuum, quod intercederet, uideri posse, etiam si formica in cælo esset Hoc enim fieri non potest; Patiente enim sensitiuo fit uidere. Ab ipso itaq; eius quod uidetur, colore fieri nō potest. Reliquum est igitur, ut ab eo, quod intercedit. Quare necesse est aliquid intercedere. Si autem fuerit uacuum, non solū non exacte, sed nihil penitus uidebitur.

Signū dicit, non eius, ꝙ lux sit actus & perfectio ꝑspicui: sed ꝙ colores in luce videanē, et sint ipsi motiui eius, quod est ſm actum perspicuū, ꝙ si in ipsum sensorium, oculum dico, positum fuerit coloratum, ipsum nō videmus. neq; enim videmus si pupilla inuncta fuerit: neque id propterea ꝙ non sit visiuum sensorium: est enim, sed ꝙ nō sit id quod intercedit, dico aūt perspicuum, quod a colore moueri suapte natura aptum est, & est visibili contiguum, Democrito aūt. qui dicebat, si esset aliquod vacuū inter vidētes & visibilia, multo exactius viderentur, quæ videntur, adeo vt etsi formica in cœlo esset, videretur. nullo, quod impediret, interiecto corpore. Nō enim solū, inquit, non videremus exactius si esset id, qđ intercedit, vacuum; sed nec omnino quidem videremus vtpote cum nō esset, quod operationē visibilis in oculū traiiceret. Deinde & hoc confirmat per ea, quæ deinceps sequuntur. Patiente enim, inquit, sensorio fit videre. Si quid ergo patitur sensorium visibile apprehendens (affectionem aūt seu passionem perfectiuam esse clarum est) necesse est omnino vel ab ipso colore ipsum pati, vel ab eo pati, quod intercedit hoc est ab illuminato ꝓpinquo aere, & sensorium attingente. Eo itaq; intermedio indiget, quod moueri potest, & mouere. vacuum aūt nō est tale. si vacuum itaq; esset, nihil videretur. Hic aūt merito dubitant. si non videremus aliquo non interiecto, quomodo suffusiones circa corneam coactas extra humores videmus, cū nullus interiectus sit aer? Quare n. habet colorem coactus humor, talia videntur videre externa omnia, eum, qui in eis est, colorem externis admouentes. Videntur autem sæpe videre & conopea exterius, cum densus humor fit in oculo. quem sensus videns, eum esse existimat, & nominat. Ad hoc dicendum est, ꝙ visiuus spiritus in crystallino humore visibilia diiudicat. Ostendunt enim medici ex dissectionibus illic fieri iudiciū. Crystallina aūt est magis intima, q̄ humores, videlicet non solum tunicarum, corneæ, & vuæ quæ dicitur, sed & albuginei seu aquei humoris, qui est & ipse ꝑspicuus. Hic ergo albugineus humor cum sit perspicuus, sicut & crystallinus, interiectus est inter visiuū spiritum, qui in crystallino diiudicat, & suffusionem quæ vucam constituit. Quare est hic quoque, quod intercedit. Ideo autem colorem, qui intus est, quod exterius est suscipit, qm̄ & qn̄ per vitrum quædam colorata videmus, talem quoq; illa colorem habere existimamus, qualem & vitrum. Id autem propterea fit, ꝙ, vt ostensum est, qui in superficie

color est, is est visibilis: qui autem in profundo est, eum non videmus. Sed si, quod videtur, est perspicuum, eodem colore tinctum profundum existimamus, quo & superficies. & si quid aliud apposuerimus obscuriore & exiliore colore coloratum, illud quoq; eiusmodi apparebit. Qm̃ ergo per coactum humorem, qui est coloratus, videmus: existimamus ea quoq;, quæ sunt exterius, eodem esse colorata colore, & propterea dicebat, quod est colorũ susceptiuum, id colorum expers esse oporteret: ne ipso colore visibilia impediat ne talia videantur, qualia sunt. Sed & ad hæc rursus dubitant & dicunt, q. si sufficit albugineus humor ad supplẽdũ eius, quod interiectũ est, visum, & ꝑpterea videmus humorẽ coactũ circa corneã, oporteret saponẽ oculum attingentem, &, vt semel dicã, quidquid est visibile, visum nõ impedire, eo ꝙ non intercedit aer: sed videri Nã et in ijs oporteret albugineũ humorẽ intermedij visum supplere. Dicimus ergo, q. sicut aer lucẽ suscipiens. fit actu ꝑspicuus: sic & oĩa perspicua. Qñ ergo saponẽ oculo admouerimus, tenebras offundit, nec sinit eos, q̃ sunt in oculo, perspicuos humores potentia actu fieri perspicuos. Humor aũt nõ coactus, cũ sit ꝑspicuus, lucem humores traijcit. Vnde si oculos clauserimus, humorem nõ amplius videbimus eo ꝙ luci sint impedimento cilia. Iam & ipse humor, qñ fuerit condensatus, non amplius videtur: & neq; quicquam videri permittit, lucem intersæpiens. Quando autem condensatus humor fuerit exiguus: vt non totam pupillam occupet, eã quidem quæ in eo est, humorum partem non perspicuam non amplius vident, qui in illam partem incidunt, visus. Quare in illis partibus sunt tenebræ Iis autem, qui circũcirca sunt, visibus. quod exiguum est, videntibus, contingit conopeorũ seu telarum imaginationem præbere sed si sapo superpositus, eo ꝙ non sit res perspicua, lucẽ impedit: oportet, si quidem cogitari posset vitreus sapo, vel ex alia perspicua materia, cum in oculum impositũ lucem nõ impedire: quare & ipsum videri: sed oporteret, etiam si in ipsum oculum esset immissus, videri, qđ & euenit. si enim in ipso speculo oculum adglutinauerimus per ipsum videmus. sed veriti ne tactu oculos lædamus, tactum sponte non sustinemus, sed cilia concludimus Quod si sustinuerimus fixos & intentos oculos alicui perspicuo admouere omnino videbimus. sicut etiam tangente aere oculus videt: sed et qui aquas subierunt, vident, quæ sunt in profundo, cum oculi eorum aquam proxime attingant: sed quando durum quid fuerit, qđ est tacturus oculus, nostra sponte veriti ne contactu lædamur, cilia claudimus: & propterea euenit, etiam si perspicuus sit sapo, per ipsum non videre, non autem eo ꝙ sensorio incumbat: sicut in nõ perspicuo. In eo enim etsi intentus sit oculus, cum non sit perspicuus, per ipsum nõ videbimus.

Propter quam ergo causam in luce colorem uideri necesse est, dictum est, Ignis autem in utrisque uidetur, & in tenebris, & in luce: idque ex necessitate. Perspicuum enim ab eo fit perspicuum.

Eo ꝙ est motiuus eius, quod est secundũ actum, perspicui. Quod est ergo secundum actum perspicuum, fit presentia lucis. Ignis autem in vtrisq; videtur. Et in luce: propterea ignis non solum in luce videtur: sed & in tenebris, eo ꝙ habeat illuminatiuã operationem, quæ suum colorem renunciare possit. Idque ex necessitate. Perspicuum enim ab eo fit perspicuum, natura enim apta est ignis substantia ad efficiendum actu perspicuum, quod est potentia perspicuum. Quare & noctu videmus colores cum ignis est sed nõ hoc dicit, ꝙ propterea videtur, qm̃ factus aer actu perspicuus, ad visus suam operationem traijcit: nam & cum procul est ignis, & in eum, qui est circa nos, aerem non agit, videtur tamen, & lampyres, & multæ stellæ: sed ꝙ si naturam habet ignis, vt perspicuum ad operationem deducat, vt per ipsum uisibilia appareant, quanto magis ipse etiam noctu videbitur? Hoc ipsum autem dicimus & in ijs omnibus, quæ noctu videmus. Nam lampyres, si valde prope fuerint, & in manu positi sint, ostendunt partis manus colorem, in qua positi fuerint. Sed quoniam valde exilis est earũ lux videtur nihil penitus in aerem agere.

Eadem autem est ratio de sono, & odore. Nihil enim eorum tangens sensorium sensum facit, sed ab odore quidem, & sono, id quod interiectum est, mouetur, ab eo autem utrunque sensorium. quando autem ad ipsum quis sensorium apposuerit, quod sonat, uel quod olet, nullum sensum faciet.

Postq̃ de visibilibus verba fecit, transit ad dicendũ de audibilibus: & eodẽ modo de odorabilibus, ordine procedens a perfectioribus ad impfectiora. Quæsiuerit autẽ quispiã, quõ, cũ superius dixerit, ab imperfectioribus, et cõioribus incipere oportere, nõ suam a tactu doctrinam incipiat: ipse enim est sensuum maxime cõis, & ordine vltimus & cæteris ignobilior: sed a visu, q est aliis & pticularior, & pfectior. Dicimus ergo, ꝙ superius quidẽ dixit a cõioribus, & imperfectioribus eẽ incipiendũ; vtpote ꝙ sint manifestiora cõiora & imperfectiora. oportet aũt a manifestioribus incipere. Est aũt manifestior negatiua rationali: magis autem & sensitiua. Atqui in sensibus præter opĩonem accidit, vt perfectiores, & particulariores sensus, iis sint quoq; manifestiores. Omnibus itaq; visus est manifestior. Nã & visibile, dico autẽ colores sunt & tangibili, & alijs sensilibus manifestiores. Propterea ergo hoc ordine vsus est doctrinæ: & cũ de visibilibus dixisset transit ad audibilia. ea enim erant, quæ auditui erant opposita. & sic dicet odorabilia De sono ergo, & odore eadem est ratio, sicut & in visibilibus. Quæ sit autem ea ratio, aperte intulit: ꝙ & ea sunt motiua alicuius, quod inter ipsa, & propria sensoria intercedit. Quod cũ mouetur, id autem dico quod intercedit, ipsorũ quoque sensoria mouentur. Quemadmodum enim visibilis operatio per id, quod intercedit, ad sensorium trãsportatur, nec ipm ab ipso attingit: sic et odorabile, & audibile ad eorum sensoria transportãtur per aerem, vel per aquam. Ambo enim sicut habent perspicuam potentiam, ita & sonorum, & odorum traiectricem. Quod enim in aqua quoq; sint hæ facultates sonorũ. i. & odorum transportatrices, declarant pisces & sonos fugientes, & odore escas persequẽtes. Qui itaq; apud nos in lacu piscãtur, in cymbarum asseribus strepitum edere consueuerũt, vt pisces in retia cogant. Quod autem & odorentur, clarũ est quidem ex eo, ꝙ noctu quoq; piscentur. Deinde si visus & auditus sunt manifeste participes, fieri nõ potest, vt perfectiora habeat qui nõ sit imperfectiorum quoq; particeps. est autem imperfectior odoratus, & eius ergo sunt participes. Est itaq; in aqua non solum sonorum, sed & odorum transportatrix facultas. Et nos quoq;, cũ aquã subierimus, eum qui clamat superius, sentimus. Odores quidem in aqua non sentimus, vt pisces. Quæcũq; enim respirant, per respirationẽ olfaciunt. vt in aqua autem respiretur, fieri non potest, cum non sit aer. Pisces autẽ non respirant, quoniam nec pulmonem habent. Propter quã autem causam quæcunq; respirant, non sine respiratione odorentur, dicet in libro de odoratu. ꝙ autem & odores, & soni eo, quod illos trãsuehat, opus habeant, clarũ est siquis enim, inquit, odorabile ipsi sensorio admouerit, vt attingat, non olfaciet. Neq; enim naris est sensoriũ sed quiddam intus instar pelliculæ, quod a cerebro procedit. si quis ergo per narem in subtilissimas partes comminutum odorabile ei admoueris, vt ipsum attingat, nõ sentiet. Similiter neque auris est audituum sensorium: sed vel, quæ intus est membranula, vel qui in ea est, spiritus ad quam si audibile admoueris, non sentiet. Hoc autem in visu quoq; apertum. si ergo hi tres sensus eo, quod intercedit, opus habent, & sine eo non sentietur: reliq̃ quoque, videlicet, vt ostendet: etsi videantur ipsi, nullo intermedio sensile attingentes, ab ipso pati

De tactu autem & gustu similiter habet, sed non apparet. Propter quam autem causam, postea apertum erit. Quod autem inter sonos quidem. fit, aer: quod uero inter odorem, nomẽ nõ habet. Est enim communis quædã affectio in aere, & aqua,

Quemadmodum perspicuum colori, sic ei, id quod habet odorem, in his utrisque inest. Videntur autem & aquatilia animalia habere sensum odoris. Sed homo quidem, & pedestrium quæcunque respirant, odorari nō possunt, nisi respirent. Causa autem de his quoque posterius dicetur, nunc autem prius de sono, & auditu definiamus.

cap.4. t.77

Similiter, inquit, & tactus, & gustus per quidpiā, qđ intercedit, gustabilia & tangibilia apprehendunt. Videntur autem ipsi opus non habere eo, quod intercedit. cur autem videantur non vti eo, qui intercedit, aere, in loco in quo de tactu agitur, dicetur. Quod enim inter eos intercedit, non est extra, sicut aliorum, & ideo non est apertum. Quod autem inter sonos quidem est, aer: quod vero inter odorē, nomen non habet nūc quidem aerem solum esse dicit sonorū transuectiuum; nā & pisces sonos exaudiunt, vt diximus. Quod autem terra, neq; sonorū, neq; odorū transportatricem facultatē habeat, hinc clarū est. si quis n. cera, vel luto, vel terreno aliquo aures obturauerit, vel nares: nec audiet, nec olfaciet. Innominatam aūt dicit cōem aeris & aquæ facultatem, per quā odores transportantur. Posteriores aūt, quorum est Theophrastus, ei nomen imposuerunt Græce διοσμον, idest odorū transportatiuum, sicut sonorū transuectrici facultati, διηχὲς, idest personans. Quemadmodū Aristoteles traiectrici colorum facultati, διαφανὲς, idest perspicuum.

Est autem duplex sonus: hic quidem actus quidam: ille uero potentia. Quædam enim sonum non habere dicimus, ut spongiam, lanas. Quædam uero habere, ut æs, et quæcunque solida, & leuia: quia sonare possunt.

Quemadmodum in visu duplex esse dixit visibile: hoc quidem actu, illud vero potentia. Color enim luce non pñte est potentia visibilis: sic & in audibili: Id autem est sonus: hic quidē est actu: ille vero potentia. Similiter & in alijs sensilibus, Quisnā aūt sit potentia sonus, ostendit: Quæ absq; sonantibus penitus sonare nō possunt, ea autē sunt solida & leuia, in ijs est potentia sonus, qñ non agūt, quatenus sunt sonatiua ipsa.n. aptitudo, vt possint sonare, is est sonus potentia. Qñ aūt potentia agūt, is est actu sonus. Est aūt duplex sonus. De sono dicere propositum est, qm & de auditu. Oportet aūt primum dicere de oppositis. auditui autē opponitur sonus. Dicit aūt, qđ & in tractatu de cœlo dixerat, q sonus ē, vt paucis dicā percussio aeris, quæ taliter fit. Oportet enim ad hoc, vt fiat sonus duorū durorum, & leuium corporū simul inter se vehementē concursum fieri. in ijs enim, qui intercipitur aer, cūglobatus & violenter expressus, sonū facit: neq; enim mollia corpora sonum edunt: vt spongiæ, lanæ. neq; dura quidem, non vehementer aūt collisa: sed sensim & paulatim: Prius enim per partes aer veluti constringitur. Vehementi ergo durorū corporum concursu opus est, vt multus aer intercipiatur: qui interceptus, & vehementer extrusus sonum facit. Præueniēs enim ictus eius exitū impedit, & aceruatim elidit. Mollia aūt non sonant, q non possint interceptum aerem aceruatim extrudere Per poros enim & meatus (nā mollia rara sunt) frustatim cōminutus egreditur. Leuitate autem opus est ijs, quæ feriunt, & maxime ad hoc, vt maior sit sonus: eo quod oīs, qui intercipitur, aer aceruatim reprimit. in non leuibus aūt frustatim cōminuitur in pluribus, quæ sunt, concauitatibus: & non aceruatim egreditur, Nolæ autē, & cymbala percussa constantē & diu permanentē sonū edunt. id aūt, ppter concauitatē. In concauitate. n. aer intercipitur, quid diu circa concauū circūactus, exire non valens, sonitū extendit Et in incuruis suis partibus pcussum tintinnabulū, longiori tpe sonat, qñ a tenui aliquo loro fuit suspensum, eadem autem est causa. Percussum mouetur; motum aūt mouet, qui est in concauitatibus, cōprehēsum aerem: qui diu rursus circūactus, & elisus, sonitū extendit. Et q hoc ita est, si non sit tenui loro suspensum, sed manu detentum: vt ab ictu non concutiatur, sonitum non extendit: idq; ideo, q non motū tintinnabulū non mouebit aerem, qui est intus: vel si ligno pulsauero. Qño ergo non fit sonus similiter, qñ æs, vel aliquā eiusmodi materiā quispiam pulsauerit? In confesso ergo est opus esse & materia aptissima eorū, quæ percutiuntur, corporū. fortasse ergo, q in æris, vel argenti, vel taliū metaliorū substantia multus sit aer disseminatus, qui est sonorū causa, ppterea sunt sonora eiusmodi metalla. Est enim & in ligni subā aer, sed terra cōmixtus. quare soni expers est, vel parū admodum sonat Qui est aūt in æris substantia, vel eiusmodi, aqua est cōmixtus, q̄ habet & ipsa personantem facultatē. Eorum aūt, quæ dicta sunt, signum est, & quod in poculis accidit. Si enim humidum digitum circa labrū circūduxerimus: fit sonus quidam expressi a digito aeris in poculi concauitatem incidentis & ictu sonū perficientis. Et q hoc ita est, hic fit sensiliter apertum. Si enim aquā in poculum immiseris, videbis in digiti circūductione inferius motum, & subsultationē cum in aqua. s. in sit, qui cōpressione incidit aer, digito aquæ motum faciente. Si enim fere plenum aqua fuerit poculum, plurimæ quoq; & cōtinuæ aquæ aspergines sursum mittuntur. & siquidem ex fundo quis poculum teneat, hæc accidunt Si aūt non ex fundo. sed ipsum quis tenet poculū: sonus oino non fit, idq; ideo, q oportet id, quod pulsatur, sensim moueri: & agitari, ne extrudatur aer, sed interius continue reuerberatus, & poculi parietes feriens & ad alteram partē repulsus per circūferentiā, & concauitatē, diu manet & non dispergatur, & sic manens magnū sonum efficit: sic & ferrum, vel aliquid aliud eiusmodi, si subtili fibra, vel chordula appēderimus & ære, vel aliquo eiusmodi, sensim pcusserimus, diu manet sonus: ppterea q, vt dixi, eo qđ moueat, & agitet ferrū, eius, & aeris diu fiat aduersa protrusio. Vnde si interea dum sonat, ferrū tenuerimus, cessat ei sonus aeris deinceps dispersi: & qui nō amplius reuerberat ad id qđ sonorū, qđ in nolis fit, & in tintinnabulis Quare et si nō a fibra, seu chordula ferrū apprehenderimus vt vibret, & agitet: sit aūt & tintinnabulū: sed manu tenētes semel pcusserimus: statim sonare desinit, eo q aeris non fiat repercussio: sed & si tenui quidē chordula ferrū appenderimus: non sensim aūt: sed magnū ictū dederimus: nō pmanet sonus: eo q nō sæpe fiat ferri & aeris reuerberatio, sed a violēto ictu aer semel trusus non recurrat. Et fortasse tintinnabulum græce κώδων noīatum est ἀπὸ τοῦ κινεῖν & ᾄδειν, q dū moueť, canit. postq; enim quispiā eā tenēs steterit, cessabit sonare pp prædictam cām, stante enim & qui intus, & qui extra est agitatus, aere sistit

Id autem est, inter ipsum & auditum sonitum actu efficere.

Postquam dixit, quid est id, quod habet sonū, id autem dicit, qđ est auditui sensile, subiunxit, Id aūt est, &c. Potest sonus esse & in eo, quod est inter id, quod sonat, & aliquid aliud, & non auditum, sed is potentia est audibilis, & non actu. Vt ergo, quod actu est audibile significet, adiecit, Id quod est inter ipsum, id est id, quod sonat & auditum.

Fit autem, qui secundum actum sonus est semper cuius ad aliquid, & in aliquo. Est enim ictus, qui facit.

Postquā dixit in quibusnā est sonus, q est ſm potentiā q in ijs, quæ pñt ſm actum sonare, quōo fit, qui ſm actu sonus est, per hæc adiungit. Qm̄ enim inquit, ictus est, qui sonū facit, ictus aūt est alicuius, ad aliquid, & in aliquo, alicuius quidē percutientis, ad aliquid aūt, quod percutitur, In aliquo aūt, quod intercedit, Ictus enim fit motu, qui ē ſm locum, ipse autem est alicuius in aliquo, alicuius autem, eius, quod moueť, in aliquo autē non in quolibet, neq; enim p inane, neq; per solidū fieri potest, vt fit motus, sed in aere, vel in aqua. Omnino ergo necesse est & sonū eē alicuius ad aliquid, & in aliquo, alicuius quidem, eius quod pcutit, ad aliquid autem, qđ percutitur. in aliquo vero, in aere, Neq;. n. fieri potest, vt in aqua fiat sonus. Si. n. in pfundum immersus, manus in aqua inter se percusseris, sonitū nō facies, qm̄ vt iam dicebam, qui inter ea, quæ feriuntur, aer exprimitur, sonum facit. Nam habet quidem aqua trāsuectricē sonorum facultatem, quam διηχὲς seu personantē, dicimus: sed citra aerem

sonum

sonum efficere nõ potest. Quod quidẽ etiam dubitatiõe dignũ est. Si.n. qui in percussis solidis corporibus aer intercipitur, ꝓpterea sonat, ꝙ sonorũ traiectricẽ ipse facultatẽ habeat: & ideo aere omnino opus est, vt sit sonus: cur & in aqua percussis solidis corporibus, quæ intercipit aqua, sonũ nõ edit, cum & ipsa personantẽ habeat facultatẽ? Ad hoc ergo dicimus. primũ quidem ꝙ, vt iam diximus, coaceruatũ eorum, quæ feriuntur, concursum fieri oportet, vt frequens, & densus exprimatur, & non paulatim aer qui intercipit. Hoc aũt in aqua nequaquã fieri potest, ꝓpter eius partiũ crassitudinẽ. cõcurrentibus itaq; ijs quæ feriuntur, ante percussionẽ aqua prius paulatim exprimitur. Præterea aer, cũ sit suapte natura mobilis, eo ꝙ sursum ex principio feratur, si impelli contingat, a protrudente impetu fertur, eo, qui illi deinceps est proximus, diuiso. in aqua autem non hoc itidem accidit. Cũ.n. natura grauis sit aqua multa vi opus habet, vt ꝓtrudatur Hoc aũt vt dixi, in aqua fieri nõ potest. & cũ alioqui neq; motu sit facilis aqua quæ protruditur, neq;, quæ ei deinceps proxima est, facile diuidatur, nec transitum præbeat, contingit aquæ protrusionem fieri, & si non sufficientem. Quare neq; sonũ fieri contingit. Nam & in aere nõ quilibet motus aeris facit sonum. & alioqui existimare oportet, etiã si personatrix facultas sit in aqua & in aere: nõ tñ similiter, sed aer magis personat. Qm ergo & magis personat aer, & est magis mobilis: in eo merito quidem fit sonus: in aqua non itidem. Sed & si non sonet aqua, sonantis tñ aeris sonos potest aqua trãsuehere. Propterea ergo habet omnino transuectricem sonorum facultatẽ. nõ.n. aquam hic moueri oportet, sed eius tñ perfici potentiam: & ideo: vt dixi, qui in aere fiunt, sonos sentiunt vrinatores: & pisces etsi non similiter. Quẽadmodum.n. neq; similiter perspicua est aqua vt aer: sic neq; odorum, nec sonorũ transportatrix. Quare sonorũ quidem effectrices causæ sunt solida & leuia corpora, & eorũ quæ sunt cõcaua. Materialis aũt causa est aer. in eo enim subsistit: & eius veluti forma sonus est. Nõ solum aũt i effectiuis, magnitudine, & soliditate et leuitate opus est: sed & qualitate prædita substãtia. Aliter enim sonat æs, & aliter ferrũ & plũbum, & argẽtum, & lignũ. Quare lances quoq; solent ex diuersa cõponere materia: vt sonorum diuersitate harmoniã perficiant. Est.n. harmonia mixtorũ, & eorũ, quæ separatim sapiunt, vnio.

Quare fieri non potest, ut si unum sit, fiat sonus. Est enim alterum, quod percutit, et quod percutitur. Itaque, quod sonat, ad aliquid sonat.

Quoniã ictus quidã sonus ẽ: quod aũt percutit, quod percutitur, percutit: quid ergo, cũ flagello aerem percutimus, non sonũ facimus? similiter & virgis: sed aer tunc duos vsus supplet, & eius, quod ꝑcutitur, & eius, quod intercedit. Qui enim a flagello aer ictu protruditur, exprimitur, cum eo, qui est post illum, collidens. ille autem eius, qui percutitur, locũ suscipit, & medius expressus & a flagello, & ab eo, qui est post illum aere, sonat. Sæpe autem triũ quoq; vicem in se aer suscipit, & percutientis, & eius quod ꝑcutitur: & eius quod intercedit: vt qñ valde inflauerimus. Hic enim protinus egrediens percutit, ille vero deinceps ab ipso protrusus alterũ impellit, & ab vtrisq; subactus expressus truditur: vel potius hic quoq; ẽ, quod ꝑcutit. labra, enim & palatũ, & ea impellens aer, foras extruditur. Quare & inflantes labra cõtrahere oportet: vt cum angustiora fuerint, ea expressus aer impellat. Atq; in hiatibus quidem a pulmone truditur: asperam aũt arteriam, & totum os impellit. Sed & in flagello aer non ab vno protruditur: sed quodammodo a duobus. Inflexum enim flagellũ duorũ vsum efficit. Itaque vtraque eius pars percussum eum, qui intus est interceptus, aerem protrudit. Certe si sit lignũ crassum, vel lapis: vel aliud quidpiam, quod in motu nõ inflectatur, non similiter motũ facit, vel certe admodũ exiliter, vt neq; sit audibilis. Quare & in flagello, & in virga aerẽ feriente, propter prædictam causam fit sonus, duorũ percutientium vsum perficiente flagello. Vnde &, ꝙ sæpe multis eius flexibus inflectatur, plures in vno ictu sonos sentimus.

Ictus autem non fit sine lationis motu.

Postquam ostendit, ꝙ alicuius ad aliquid sonus est, et dixit, quod ictus quidam est, per hæc confirmat, ꝙ & in aliquo. Si enim ictus sonus est. Ictus aũt non sine motu. Id aũt est qui est secundum locum, motus. motus aũt nõ per vacuum, sed in aliquo vel aere, vel aqua: & sonus ergo est in aliquo vel aere, vel aqua, vt iam ostendimus. Hic enim coaceruatim a percutiente interceptus, ad leue, vel concauum, quod percutitur corpus sonat. Leue igit percussum propterea sonum edit, ꝙ densus a percutiente sic ad id aer interceptus. Concauum autem, ꝙ aer qui in ijs exire non potest, primus percussus, propter concauitatem eius, quod ipsum ambit nunc ad has, nunc ad illas concaui partes latus, & repercussus & violenter reuolutus, plus sonat, quod plures ictus faciat.

Vt autem diximus, non quorũlibet ictus sonus. nullum enim sonum faciunt lanæ pulsatæ, uel percussæ, sed æs, & quæcunque leuia & concaua. Aes quidem, q. leue. Concaua autem reuerberatione multos faciũt ictus post primum, dum, qui motus est, egredi non potest.

Quoniam dixit, ꝙ ictus quidã est sonus: nõ omnis autẽ ictus sonus, neq; a quibuslibet factus: hoc ipsum ꝑ hęc definit, quorum ictus sonus, & quomodo se habẽtium, nẽpe solidorum. non enim lanæ percussæ sonant: sonant autem & aspera, quæ percutiuntur, sed illa magis.

Præterea auditur in aere, & aqua, sed minus. t. 70

Id quod superius defectiue dictum est hic corrigit. superius enim dicebat aerem esse solum sonorum transuectorem: nunc autem dicit aquam quoque talem esse, sed minus aere, Est enim aqua crassior, & quæ meatus auditiuos obturat. Aliud est autem in aqua audiri: aliud per aquam, vt procedens ostendet. sonus enim per aerem auditur tantum: fit autem & in aqua: & subaudi, vt procedens ostendet, sonus enim per aerem auditur tantum: fit autem & in aqua, & auditur, sicut & in aere.

Non est autem soni proprius auctor aer, neque aqua: sed solidorum ictum in seinuicem esse oportet, & ad aerem. hoc autẽ fit, quando sustinet & manet ꝑcussus aer, & nõ fuerit diffusus. Quare si celeriter, & uehementer percussus fit, sonat. Oportet.n. motũ pulsantis præuenire fractionẽ aeris, ut si quis cumulum arenæ, uel aceruũ uerberet, qui uelociter fertur.

Non quoniam, inquit dicimus sonorum esse transuectores aerem, & aquam, hæc iam sunt soni propria. Hæc enim sua natura sunt soni expertia. Quare soni quoque sunt susceptiua, vt colore carẽs. coloris: sed soni propria sunt. & effectiua, quod pulsat, & quod pulsatur, cũ sint solida. Ex causis enim maxime propriæ sunt effectiuæ. Vel hoc ergo dicit, vel quod magis est ꝙ nõ sufficit aer, & aqua, ad sonum faciendum, sed & verberãtibus quoque solidis corporibus opus est. Et hoc declarans subiunxit, sed solidis opus est vt ictus in se inuicem, & ad aerẽ fiat. Nam & ipse ab eum intercipientibus solidis corporibus percutitur. & tunc quidem sonum facit, quando a percutientibus fuerit celeriter protrusus, vt prius ictus fuerit, q̃ aer sit confractus, tunc enim aceruatim extrusus sonum facit. Quemadmodum ergo. si ab aliquo infundibulo fluat veluti aceruus arenæ, si quis ergo coaceruatum subtus verberet. vt prius veniat ictus, quam arena comminuta fuerit, illic quoq; sonum facit: si autẽ sensum, non itidem, confringitur enim arena. Idem contingit & in aere. nã & is facile confringi potest.

Fit autem Echo, quando ab aere, qui unus fuerit, per uas, quod definijt & terminauit, & confringi impediit, aer abstrusus fuerit, ut globus. t. 80

Postquam de sono cõmuniter disseruit, de Echo quoque cõmuniter verba facit. Dicit ergo fieri Echo, per reuerberationem a duris, ac resistentibus, & leuibus corporibus, maxime autem concauis, a voce percusso aere. Qui enim loquitur, trudit omnem fere quidem circum-

circa aerem, maxime autem eſt, qui eſt anterius. & ideo magis audiuimus eum, qui ad nos reſpicit, loquentem, quam auerſum. Hic ergo aer, qui anterius eſt, truſus, q̄n ad aliquod durum & reſiſtens, quod habet cōcauitatem, cuiuſmodi antra ſunt, delatus fuerit, continuus exiſtens, & ita manens: vt diffundi poſſit, eo quod ab ea concauitate continetur, quam vas nominauit, in illud durum: & reſiſtens corpus incurrens, retro impellitur, vt proiectus fortaſſe globus: & ſic procedit ad eum qui percuſſit, operante, videlicet, aere per vtrunque, ſecundum ſuam ſonorum tranſlucētrirem facultatem. Non ſolum enim, quod non a concauo loco permittatur diſpergi, qualis delata eſt a duri corporis reſiſtentia, in contrarium retruditur: ſed quia in hoc concauum incidit, & non in vacuum: ſed in aere plenum incidit, qui ae eſt & continuus & vnitus propter id quod ambit. Eum igitur, qui ab eo, qui vocē edidit, percuſſus eſt aer, & ſonat, motu diuiſum: & ab ipſo, qui eſt continuus, et vnitus, diſpergi prohibitum, duro corpori alliditur: & cum anterius progredi nō poſſit, retro repercutitur cum propria operatione dico autem, ſono: & ſic ſonum contingit recurrere Oportet autem exiſtimare, vt Alexandro videtur, ſic fieri Echo. nō tanquā omnino ipſe primū percuſſus aer ad vas vſq; feratur: & idē ipſe rurſus ad eū vſq;, qui percuſſit, reuerberetur: ſed q primus quidē aer percuſſus, propter ictus celeritatem continuus, & indiuiſibilis manens, eum, qui poſt illū eſt, eodem ictu figurat: vt ipſe ab ictu eſt figuratus: hic vero rurſus eum, qui eſt poſt ipſum, & ſic per continuitatem, proceſſus ad vas vſq; fit Quandiu enim manet traditus ictus aeris fractione validior, eouſq; manet alius ab alio figuratus: Poſtremus autem ad vas percuſſus: & figuratus, & ictum anterius tradere a vaſe prohibitus, rurſus a ſolidi reſiſtentia retruſus, vt globus ab aliquo ſolido, cū rurſus, qui poſt illum eſt, percutit, & figurat, & ſic rurſus ad eadem tranſmittitur & ictus & ſonitus. Articulata autem ſit Echo, quoniam qui a nobis loquentibus primus percuſſus eſt aer, ad nos quoq; reuerberatur, referēs primæ dictionis ſonum: & ſecundus ſecundæ: & ſic feratur ordo loquelæ: Hinc autem probabiliter ratiocinatur ſilicet & de viſibiliū operationibus. Dubitabatur enim, quomodo fieri poteſt, vt, cum ſint incorporeæ viſibiliū operationes, reuerberationes ſupponantur. Quæ enim incorporei fuerit reuerberatio? Si ergo ſonus ē aeris operatio, & trāſportatricis ſonorum facultatis, quę in eo eſt, perfectio: ipſa autē operatio aperte reuerberatur, quando in aliquod leue & cōcauum inciderit, vt in Echo (nulla enim hic dubitatio eſt, quin reuerberatio fiat) quidni ergo fieri poteſt: vt hoc ipſum in viſibilium quoq; operationibus accidat? Dico autem ad hoc, q etiam ſi ſonus reuerberatur, non tamen ipſe per ſeipſum: ſed cum proprio ſubiecto, dico autem aere: hoc enim dicebat, q propterea maxime a concauis Echo enim eſt, q non diſperſus, ſed continuitatem ſeruans, propter id, quod ambit, reuerberatur Nunquid autem ne in ſonis quidem verū eſt hoc, reuerberari ſonantem aerem? Videmus enim q nō ſolum, qui directo ijs, a quibus fit reuerberatio, obiecti ſunt: ſed &, qui ex obliquo ſiti ſunt, vocem exaudiūt. Si itaq; fieri non poteſt: vt coaceruatus aer recedat: confractus autem & diminutus non amplius ſonuerit: nunquid hic quoq; ſolius operationis dico autem ipſius ſoni, ſit reuerberatio? Si enim non peruenientē ad ſenſoriū aere, vel aqua, facultatem ſoni ad ſenſoria tranſmittunt: clarum eſt vtiq;, q adſicut, vel concauum, in quod incidit, nō cum percuſſo aere aduolauit: ſed ſicut in luce, qua litate quadam præditā materia, luce ſuſcepta, poteſt & ipſa appoſita ſimiliter illuminare: & eiuſmodi operationem reuerberationem appellamus: quid prohibet hoc ipſum in ſonis quoque accidere? Quod autem lux corpus non eſt, aperte oſtenſum eſt.

Videtur autem ſemper fieri Echo, ſed non aperta. Si quidem accidit in ſono, ſicut & in luce. Nam & lux ſemper reuerberatur. Neq; enim undique lux eſſet, ſed tenebræ extra id quod eſt apricum, & ſoli expoſitum, ſed non ſic reuerberatur, ſicut ab aqua, uel ære, uel aliquo alio ex leuibus, ut umbram faciat, qua lucem definimus.

Breuiter confirmat ex operatione omnem locum eſſe illuminatum, non ſolum eum, qui ſoli directo eſt expoſitus: ſed & remotum, & ab aliquo ſolido corpore tectū: vt, quæ ſunt ſub tecto vel pariete. Si enim nulla in ijs eēt lucis repercuſſio, vel a terra, vel a pariete. obſcurata ſutura erant, & non illuminata. Sed non eſt æqualis reuerberatio, quæ a quolibet fit corpore: & q̄ ab aqua, vel ære vel ære: vel aliquo ex leuibus. Eſt enim manifeſtior, quæ a talibus fit corporibus repercuſſio: & quæ eaſdem pro pemodum vires habet quas prima illa, quæ fit per ſolis acceſſum, illuminatio. Vmbra itaq; circūſcribuntur reliqua, quæ a ſole illuſtrantur. Similiter &, quæ fiunt a talibus reuerberationibus obijciēte enim ſe corpori, quę ab huiuſmodi fit corporibus, lucis repercuſſioni, vmbra fit in ea, quæ obijcitur, parte. Repercuſſionū aūt diuerſitas hinc aperte clara eſt. Si enim ſint duo loci: hic quidem apricus & ſoli expoſitus: ille vero per aliquē muri obiectum obūbratus: q lucis quidem reuerberatio facta eſt in obūbratum locum, vel a terra, vel ab aliquo alio, clarum eſt ex hoc, q non ſint in eo tenebræ: ſed lux Breuis quidē certe eſt reuerberatio, vt vmbrā non faciant, quæ in eo ſunt ſolida corpora. ſtantes enim in obumbratis locis vmbram non facimus Sed ſi in aprico loco & ſoli expoſito æs quis, vel aquam, vel vitrū, vel ex leuibus aliquid obūbrato loco aduerſum poſuerit, videbis ad obūbratum locum aliā fieri reuerberationē, vt & obumbratus locus apricus fiat, vt & reliquus: & ſic vt quemadmodū iam dixi, alia vmbra in eo poſſit fieri, ſi qd obiectū fuerit. Sicut ergo, inquit, in lumine ab omni quidem corpore fit reuerberatio: nō a quolibet autem ſimilis: ſed aperta quidem, quæ a leuibus: obſcura autem & exilis q̄ a non talibus: ſic, inquit, & in ſono, videtur quidē a quolibet, quod repercuſſit, reuerberatio fieri: ſed non ſimilis, neq; ſic aperta, vt in ſono, qui ſit a concauis ſimul & leuibus locis, propter prædictas cauſas. Si enim non fuerit concauum, ſed planum: diſpergitur aer, & nō fluit ad nos: ſed diffunditur, vel exiguus ad nos peruenit Si autē leue non fuerit, quod planum eſt, adhuc exilior fit reuerberatio propter prædictas cauſas: ſed non ſit reuerberatur ſicut ab aqua: vel ære, vel aliquo ex leuibus, vt vmbram faciat, qua lucem definimus. Vbi enim multa lux fuerit, illic ſe aliquo obijciente ſit vmbra. In alia ergo parte, vbi neq; a leuibus ſit reuerberatio, neque illic ſol reſplendet, ſit quidem quædam reuerberatio. nō tanta autem vt vmbram faciat. obijciente ſe aliquo, vt ſit in ea, quæ eſt a leuibus, reuerberatione.

Vacuum autem recte dicitur auditionis auctor et princeps. Videtur enim uacuum, aer is autem eſt, qui facit audire, quando motus fuerit continuus, & unus. ſed quia eſt friabilis, non ſonat, niſi leue ſit, quod percutitur. tunc autem unus eſt ſimul propter ſuperficiem. una eſt enim leuis ſuperficies. [text 41]

Poſtquā dixit aerem ſoni, & audiendi eſſe cām, & nō ſolam: ſed & cōcauſam, vt materiam: dixit enim ſonū eē ictum alicuius ad aliquid, & in aliquo, & eius, quod percutit: & eius, quod percutitur. & eius, quod intercedit: qd aūt intercedit, id eſſe aerem: Præterea aūt id rurſus monſtraturus, vult eius teſtes oēs eos, qui ante ſe fuerūt, phyſicos adducere. Oēs enim inquit, dicebant aerem eſſe auditionis auctorem & principem. Quatenus ergo aerem vacuum exiſtimantes, vacuum dicunt eſſe ſoni principē et auctorem recte dicunt. Quatenus autem aerem vacuū exiſtimabant, non itidem recte. Hic ergo aer eſt auditionis auctor, vt concauſa, quando continuus exiſtens, a percutiente, & percuſſo motus fuerit. Continuus aūt, & vnus eſt, qn̄ leue eſt quod percutit totus enim ſimul mouetur. leue enim ineſt, Tanquā ergo ab vno, & codē motus vnus eſt. Aſperum aūt non vnum. Secundū vnamquāq; n eminētiam & inęqualitatem aliam ſuperficiem emittit. Cum ergo ſit aer friabilis, quando ab aſpero truditur, non vnus manens mouetur, ſed cōminutus.

Sonatiuum

t.52 *Sonatiuum itaque est quod unius est aeris continuatate motiuum usq; ad auditum, est autem auditus aerei congenitus.*

Quoniam non omne simpliciter quod percutit, & percutitur sonum facit, definit quidnam est sonatiuum, nempe id, quod potest vnum & cõtinuum aerem seruatum ad auditum vsq; mouere. eiusmodi aũt est solidũ, & leue propter prædictas causas. Cum aũt dixisset motiuũ vnius aeris addidit continuitate, fere dicens, numero: vt sit continuus, & non friabilis pp ictum, & talem reddat figurã ei, qui est post illũ: & hoc s̃m continuitatẽ vsque ad auditum. Hoc autem dictum fuerit non simpliciter de sono; sed de sono, qui auditur: & ideo etiã addidit. Vsq; ad auditũ. Potest enim & vltra auditũ moueri sonus, sed nõ vtiq;, vt audibile. Postquã hæc dixit: ne quis existimaret eũ dicere, q̃ ad mẽbranã vsq; exterius motus aer venit & ipse est, qui mouet cohærẽter sensorium: subiũxit deinceps, Quod auditui est cõgenitus aer. Est n. cõgenitus quidã aer, in cõcauitatibus auriũ inædificatus ad ipsam mẽbranã, qui ab exteri⁹ moto aere primus affectus, & sonorũ operationes suscipiẽs, ad primũ sensitiuũ transuehit. i. aũt sensitiuus spiritus, qui in ipsa est mẽbrana collocatus. Sensus. n. sunt a cerebro incipientes per neruos, vsq; ad aurium radices quas membranas appellant. Est autem neruus a cerebro p̃cedens. poris & meatibus præditus, in quo longe est auditiuus spiritus Est ergo aer quidam in aurium concauitatibus contentus, qui est mẽbranæ, & pelliculæ congenitus. Hic ergo aer sonos ab externo aere suscipiens, habens & ipse sonorum transuectricẽ facultatem, per seipsum ad membranam sonos transuehit. Procedit autẽ a latiore meatu ad angustiorem: dico autem a concauitate auris vsq; ad meatum membranæ. Non oportet autem existimare hunc aerem, & si est congenitus, iam esse & incorruptibilem, vt qui sit vnus, & idem numero: sed est per partes corruptibilis & generabilis, sicut & aliud hominis corpus: si autem per totum seipsum hic aer passus & corruptus fit, perit & auditiua animalis operatio. Propterea enim & a natura ante membranam positus est, vt exteriores aeris incursiones excipiat, & non in mẽbranam incurrat exterior aer, sicut & in visu. Nam & in eo constituit natura aliquod oculo congenitum perspicuum. dico autem & crystallinum humorem: & vt semel dicam, humores, et corneam tunicã, quæ cũ sint perspicua, & prima exterioris perspicui operationem admittant, eam per se ipsos transuehunt ad neruum visiuum: qui neruus a cerebro descendens, terminatur ad finem principij cristallini. Sicut ergo in visu, si hęc quæ sunt veluti obiecta propugnacula, aliqua ex parte affecta sint, vel eorum aliquid, corrumpitur visus operatio: sic & in auditu, si hoc aereum propugnaculum corruptum fit, auditiua corrumpitur operatio, affecta membrana: quod nullo intermedio excipiat exterioris aeris incursiones. Quare & magnis sonis afficitur auditus, exteriori aere vehementer protruso, & congenitum in auribus aerem violenter protrudẽte, & eum sæpe dispergente: Propterea ergo natura hunc aerem in auribus ædificauit, & propter circunstantes animalis op̃ationes, & quæ fiunt in aquis, immersiones erat enim aqua ipsi sensorio appropinquatura, & ipsum læsura, nisi aliquod propugnaculum natura excogitasset. Quia autem aqua ingreditur, non erat auditurum, quod aqua obrutum est animal, nisi esset quid personatoriũ, quod ad sensoriũ vsq; sonos transuehat Ad sensorij ergo custodiam inædificatus est. Propterea ergo & circũuolutos auriũ meatus natura fecit: ne facile ingrediens, vel aer, vel aqua: vel aliqd aliud membranam feriat.

Eo autem q̃ sit in aere, exteriore moto, quod intus est, mouet. Quare non undique animal audit: neque undique pertransit aer. neque enim undiq; habet aerem mouenda pars, & animata, sicut pupilla humorem.

Id est eo q̃ inædificatus auditui congenitus aer sit externo aeri cõtinuus (hoc enim ei significat, quod sit in aere) moto externo aere per continuitatem, & qui intus est mouetur, cum sit per se immobilis, vt cõgenitus Fortasse autem non dicit eum secundum locum moueri. Nam & immobilem eum deinceps dixit: sed q̃ sonos perfert, secũdum hoc eum, qui mouetur, perfert, & qui intus est vt qui sit exteriori continuus. Et hoc dicit esse causam, q̃ per aures solũ audiamus, & non per omnẽ partẽ corporis, q̃ in solis auribus est inclusus congenitus aer, externo aeri & auditiuo sensorio continuus. vt possit per se tradere affectionem, quæ in exteriori fit aere Sicut ergo visiuus spiritus non habet vndiq; humorem, qui ad se perferat, quæ fiunt in aere, colorem operationes: neq; enim ad eum tendunt crystallinus humor, vel aliquid aliud eiusmodi, quod sit aeri & neruo visiuo cõtinuum, sed aliud crassum corpus, & quod impedimẽtum afferat: sic quoniam non est vndiq; quidam cõgenitus aer comprehensus, & externo aeri, & auditiuæ parti continuus, sed in solis auribus: propterea per aliam partem non audimus. Quod autem in aurium cõcauitatibus est cõgenitus aer, hinc clarum est. Si quis enim digito aures obturauerit, sentiet sonum quendam, & motum eius, qui intus est, aeris. Fit aũt hic affectus externo circa aures aere digito truso, & in breuiorem locum constipato & congenitum aerem constipante Vt autem constipationis motus corpora, quæ intus sunt, chartilaginosa, & dura impellit, & sic facit sonum. Et dicit magnũ esse signum, q̃ sana sit auris, q̃ sonet aer, qui est intus. Si enim sana non esset nõ sentiret sonum, qui fit ab aere, qui est intus. Non enim vndique habet aerem mouenda pars & animata, vt pupilla humorem Sicut ante pupillã humor est collocatus, vt p̃ eum visibilia apprehendat Pupillam autem dicit, non foramen, quod est in vuea tunica: sunt enim magis interius humores: sed nerui visiui sensorium, per quem visiuus spiritus egreditur: sic & ante auditiuum sensoriũ aer congenitus positus est. Quoniam ergo animata, & auditiua pars (dico autem membrana) non habet vndiq; congenitum aerem, qui sit & sibi continuus, & externo aeri, ***tiuum, sed solum in auribus, ideo non vndiq; est animal auditiuum, sed solum per aures.

Ipsum quidem certe soni expers, aer: q̃ sit friabilis & fractu facilis. Quando autem frangi fuerit prohibitus, huius motus sonus. 53

Et in principio dixit, q̃ sicut coloris susceptiuũ est expers coloris, sic expers quoq; soni est, quod est soni susceptiuum. Sed non quodlibet soni expers est soni susceptiuũ, sed tale quale est aer, & causam cur sit soni expers addidit. Nam quia est friabilis & fractu facilis propterea est soni expers. Quando autem secundum propriam naturam frangi fuerit prohibitus ab alicuius leuis, & solidi coaceruato ictu, tunc huius motus fit sonus. In his autem aperte sonum dixit motum esse cõtinui aeris, & qui vnus mãsit, per ictũ certa qualitate p̃ditũ frangi p̃hibiti.

Is autem in auribus inædificatus est, ut sit immobilis, ut exacte sentiat omnes motus differentias.

Quemadmodum exterior aer per se est soni expers, q̃ sit fractu facilis: sic & qui est intus, quod sit imobilis. Ait enim talem aeris motum esse sonũ. Propterea ergo, qui est in auribus, aer imobilis cõstitutus est, vt cũ sit ipse soni expers, oẽs transuehẽdi sonos facultatem habeat. Si haberet enim propriũ sonum, cũ, qui exterius aduenit, expelleret. Quare & hęc fuerit causa. q̃ in auribus aer immobilis inædificatus est: vt oẽs possit sonos trãsmittere. Si enim moueretur: deinde ab ictu motus sonaret, præter id q̃, vt prius dixi, læderetur sensorium, nec omniũ quoq; posset esse sonorum transuector: nam & qui exterius est, aer, postquam sonuerit, non eos, qui sunt in alio aere, sonos similiter transuehit, sed confundit.

Propterea autem & in aqua audimus, q̃ non ingreditur ad ipsum congenitum aerem.

Quod audire fiat non per ingressum externi aeris in aurem, sed per contactum, qui fit ad in auribus inædificatum aerem, est argumentum, q̃ & in aqua audiamus in aquam non ingrediente aere. Si enim ingressa fuerit,

corrũpit quidem & extrudit eum, qui inædificatus est, aerem, qui auditui subseruit. & membranam nullo intermedio attingens, ictu eam lædit: & præterea in concauitate manens, corrũpitur, & sic sensorium lædit. Multi ergo hinc læsi sunt. ea autem læsa corrumpitur sonus. Sicut ergo cum in aqua sumus, audimus aqua non ingrediente: sed secundũ personatricem eius facultatem trãseunte sono vsque ad congenitum aerem, & ab illo deinde vsq; ad mẽbranam. Et hoc ipsum est maximũ argumẽtũ ꝙ est quidam aer membranæ veluti congenitus, ꝙ et eorũ qui sunt in aqua, in aurẽ aqua nõ ingredit᷑, nisi nimis vehemens & magna vis fuerit, eo ꝙ eius extrudatur ingressus ab eo, qui est intus aere: & multa vi opus est, vt aquam, quæ est intus, eiaculetur, vel quempiam eiusmodi humorem: quæ simul etiam confert, ne a fortis ingredientibus extrudatur aer. & tortuosa quoq; auris constitutione opus est. Et ipse itaque causam, cur aqua in aurẽ non ingrediatur, subiunxit dicens.

Sed neque in aurem propter flexus. Quãdo autem hoc contigerit, non audit. neq; si mẽbrana laborauerit, quemadmodũ, quæ supra pupillam est, pellis, quando laborauerit.

Non enim solum, inquit, non extrudit inædificatum aerem ingrediens aqua: sed neq; in ipsam aurem ingreditur, propter eos, qui in ipsa sunt, flexus: simul etiam per hæc causam nos docens, cur a natura talis auris facta sit: ne quicquam facile ingrediens, aerem, qui in ea inædificatus est, corrumpat, & lædat. Neq; si membrana laborauerit, quemadmodum, quę supra pupillam est, pellis, quando laborauerit. Pupillam vocat, vel quæ sunt ei subiectæ, partes, vel quæ ante eam sitæ. ea autem sunt & tunicæ, & humores. Quemadmodum ergo, quando qd eorum laborauerit, non videmus: sic & quando membrana aliquo morbo laborauerit, nõ audimus. Vel etiã pupillam simplicius audiendum est, secundum consuetudinem, ipsum vuæ foramen. Quæ supra illam, est autem pellem, tunicam, quæ dicitur cornea. Quemadmodum ergo, quando hæc tunica laborauerit, vel cõdensata, vel quibusdam alioqui cicatricibus ex vulneribus in scirthũ in ea induratis, nõ videre cõtingit, cũ visibilium operationes per ipsam amplius transire non possint, quod ipsa perspicuitatem amiserit: sic quando membrana laborauerit, a tẽpore, vel morbo nonnihil affecta, sonorum operationes non potest amplius suscipere.

t. 89 *Sed & audiendi, uel non audiendi signum est, q̃ auris semper sonet, ut cornu. Proprio enim motu semper mouetur aer, qui est in auribus.*

Quoniam dixit, ꝙ si congenitus aer, vel membrana non nihil affecta sit, non audimus: sæpe autem accidit, vt quũuis horum nihil sit, nonnulli tamen obsurdescant: vt quando sordes aliqua ante cõgenitum aerem proiecta, prohibet, ne citra impedimẽtũ ab externo aere tradatur sonus, ꝙ sonorum transuectricem facultatem terra non habeat: vel si quid aliud eiusmodi contigerit. Dicit ergo esse iudicandum an sana sit auditiua facultas, an non, vel aure digito obturata, vel aure manu operta. Si enim sana sit, bõbum quendam sentimus. Digiti enim vel manus constipatio, exteriorem quendam aerem extrudit, qui in angustum redactus, & congenitus pulsans, bombum facit. Deinde congenitus, vt consueuit hũc bõbum ad sensum transmittit. Sicut, inquit, & qui in cõcauis cornibus est conceptus aer, semper & ipse sonum quendã motus facit, quando mouetur ab externo aere: tumescẽs enim & motus ferit cornu: sic ergo & q̃ est in auribus, quando ab externo sono motus fuerit. Hoc autem dictũ est, tanquam eo ostendi possit, ꝙ sit in auribus aer proprius. Is enim est, qui est soni exterioris susceptiuus, qui quando aliqua ratione affectus est, vt qui proprio motu non moueatur, sonos in sensum non traiicit. & hinc fit vt non audiatur. Merito autem quærunt, cur, cum immobilem in auribus inædificatum aerem esse dixerit, nunc dicit, ꝙ proprio quodam motu mouetur aer, qui est in auribus. Immobilem autem superius accipiendũ est, motum ab alio, pro eo quod est, eundem semper aerem manentem in auribus, neq; alias aliud factum, vt in concauis cornibus, sed semper manentem congenitum. Quod autem semper aer proprio quodam motu mouetur, clarum est ex hoc, ꝙ sereno, & tranquillo tempore ramenta moueri videantur in ea, quæ est per fenestras luce. Fieri autem potest, vt moueri dicatur congenitus aer, non secundum locum, sed viuifice, motum eo appellante, sonorum trãsuectionem ad sensum. Et hic est eius proprius motus, non simpliciter transuehere (hoc enim exterior quoque aer habet) sed ad sensum transuehere. Quando ergo congenitus aer pro more sonos sensui renunciat: sensus autem apprehendit: clarum est, ꝙ sana est facultas auditiua.

Sed sonus alienus, & non proprius. & propterea dicunt audire uacuo & sonante, quod audimus, eo quod habet definitum aerem.

Sonus enim qui factus est in auribus non est congeniti aeris, nec quando nobis aurem obturantibus fit bombus, sed exterioris aeris vel cum strepitu externe ingredientis, vel constipatione intus sonum emittente. Est autem congeniti aeris eum, qui in alio fit, sonum renunciare. nõ enim, quoniam mouetur, etiam sonat. Neq; enim quodcũq; mouetur sonat, sed oportet, quod sonat, violento ictu moueri. Et propterea inquit, dicunt audire vacuo, & sonante. Vacuo enim dicebant audire, quoniam vacuum aerem existimabant: audimus autem contento in auribus aere. Sonante autẽ, quod hic est definitus aer, & semper idem: & sonos transmittit, nõ ipse sonans, sed solum secũdum suam personatricem facultatẽ operans.

Vtrum autem sonat, quod uerberatur, uel quod uerberat, an etiam ambo, alio autem modo. t. 93

Postquam dixit sonum esse alicuius ad aliquid, & in aliquo, dico autem verberãtem, & verberatum, & eum qui intercedit, aerem: hoc merito quærit, quid est, quod soni est effectiuum, vtrum, quod verberat, an, quod verberatur, & dicit quod ambo. Illud enim, An etiam ambo, est & perfectam esse diuisionem exponentis, siquidẽ & verberans esse necesse est, quod sonat, &, quod verberatur, vel vtrũq;: & præterea iudicantis, ꝙ non alterum, sed vtraq; faciunt sonũ. Sed si vtraq;, non eodem modo. Sed verberãs quidẽ, vt, quod mouetur, & aerem trudit. Quod verberatur autem, vt manens, & ipsum pertransire non sinens, vt ex vtriusq; expressione resiliens sonet, & illud quidem agit: hoc vero patitur. Fieri autem potest, vt vtraq; intelligant᷑, & quæ verberant, & quæ verberantur: quando non hoc quidem immobile manet: illud vero motum: sed vtrunq; motum pulsatur.

Est enim sonus motus eius, quod potest moueri, eo modo, quo, quæ a leuibus resiliunt, quando quis pulsauerit.

Quod non alterum est, quod sonat, sed vtraque, per hæc ostendit. Quoniã enim sonus est motus constipati aeris tanquã resilientis, vt, quæ a quibusdam leuibus corporibus repelluntur: hoc autem a seipso aer facere nõ potest. Oportet ergo leue aliquid esse, a quo ipsum resilire oportet. sed quoniam rursus, vt ipse resiliat ab aliquo leui corpore si nihil sit, quod percutiat, & ad leue hoc, & solidum, condensatum aerem intercipiat, fieri nõ potest: clarũ est, ꝙ non ab vno solo resilierit, sed vtrisque opus est, & eo, quod percutit, & eo, quod pcutitur. Quod.n. vtrisque opus est, hinc quoque apertum est. Si enim nõ fuerint vtraq; leuia, solida, non faciunt sonum. Vt si lana, vel spongia æs percusseris, sonus non fiat. Non omnis ergo aeris motus sonus est, sed talis qualis est, qui a leuibus. Si.n. non fuerint leuia, quæ pcutiuntur: non aceruatim resilit aer, sed in cõcauitatibus retinetur, vt in murũ proiectus globus. Si leuis quidẽ fuerit murus resistentia, & repercussione ab eo resilit globus. Sin minus sępe manet in cõcauitatibus. Sicut ergo talia a leuibus resiliũt, sic & aer. Secundum hoc autem solum, ꝙ aer a leuibus retorqueatur, accepit similitudinem eorum, quæ a leuibus retorquentur, vt globi: non autem etiam secun-

dum

dum causam retortionis a similibus quoque: nisi qs hoc dixerit, q sicut globum quis violenter emittens: vna cũ eo trudit aerem: qui violenter extrusus, & a globo expressus, & a muro excutitur, & retortus, vna secum globum quoque contrudit: sic & in iis quæ se illinc inuicem feriunt, resilit aer, & motu sonat. Est.n.sonus motus. potest motum non localem dicere, sed operationem. Illud autem, Eius quod potest moueri, localem motum exponere oportet, vt sit totum, q sonus est operatio eius, qd potest sm locum moueri, eo modo, quo, quæ resiliunt a leuibus, vt globus a muro. Quod si etiam in eo, qui est sm locum, motu audiuerimus, vt iam exposuimus, nihil absurdi. Non.n.simpliciter omnem aeris motum sonum dicemus, sed eum, qui fit a leuibus.

Neque uero quodlibet, ut dictum est sonat, q uerberat, & qd uerberatur, ut si quis acum acu pulsauerit.

Qm̃ dixit duobus solidis se inuicem ferientibus opus esse ad hoc, vt fiat sonus: ne quis existimet, cuiusmodicunque solida & leuia corpora sufficere ad faciendum sonũ: hæc addidit, q non solum duo esse oportet leuia & solida, quæ sonum faciant, sed & commoderatam magnitudinem ipsa habere oportet, talem figurã. Si.n.valde paruæ fuerint magnitudines, vt acus, minimum aerem intercipiunt, vt ne sensilis quidem sit sonus, Sed quemadmodum in Physica dixit, q forma a definita magnitudine incipit, vbi aduersus Democritum contendebat, insectilia corpuscula refellens. Magnitudines enim, inquit, natura potentia quidem sunt in infinitum, vt magnitudines, diuisibiles. Fieri.n.potest, vt, quantum ad propriam nãm, datũ cogitatione & intellectu secetur: & illud in aliud, idq; in infinitum. forma autem aliquam habentes vel carnis, vel nerui, eorum nec potentia ad infinitum diuisionẽ admittere possumus, sed necesse est vltimas aliquas partes indiuisibiles accipere, vt deinceps ab illo non amplius diuidatur in aliud tale, quale ipsum. Vt caro quidem diuidi potest in partes, quæ seruent formam carnis: & illæ rursus in alias, quæ eandem formam seruent. hoc autem in infinitum fieri non potest, sed in aliquam omnino magnitudinem desinit. q; si secueris, non amplius seruas carnis formam, propter multam paruitatem. Sicut.n.dixi, formæ quẽadmodum tali temperatura indigent, vt subsistant: sic & tanta magnitudine. & sicut non contingit hominem vel equum vnius digiti fieri: sed iis cõmoderatam magnitudinem esse oportet: sic & aĩalis instrumentarias partes, & similares, & omnem, vt semel dicam, formam in definita aliqua magnitudine esse natura statutum est. Sicut ergo in iis habet, sic & in sonis. Non omnis magnitudo, quæ verberat, & quæ verberatur, sonum facit, vt acus: sed cõmoderatam magnitudinẽ eam habere oportet. Figura quoque opus est. Si globus enim globum attigerit, non faciet sonum. Ostensum est enim q globus globum sm signum attingit. Quoniam ergo sufficientem aerem non intercipit, sonum non faciet. Eorum autem, qui sunt apud nos, artificialium globorum, quoniam fieri non potest, vt exacte tornetur superficies, nihil mirum si globus globum feriens, breuem sonum ediderit. Nam, cum non sit apud nos exacte globus, neque se exacte secundum signum attingunt.

Sed oportet, q uerberatur esse æquale, ut aer condensatus resiliat, & concutiatur.

Æquale dixit, pro eo quod est, latum. Pulchre autem dixit, q verberatur, latum esse oportere: nõ oĩno autem & quod verberat. Etsi.n.quod verberat, non fuerit latũ, sed cylindricum, fit sonus. Causa autem est, q non solus aer ab ea, quæ verberat, parte intercipitur, qui est fere indiuisibilis, sed & qui a reliquis cylindri partibus aer protruditur: qui si in tenue aliquod & acutum corpus aduersum inciderit, diffunditur, & nõ sonat. Si autem in latum inciderit: non diffusus, sed interceptus a leuitate, & referiente duritie, torquetur: & sic resiliens sonat. Concuti autem enim dicit, non qui simplr a quolibet resilit, sed qui in concauis, & sonoris intercipitur. Quemadmodum in nola accidit a calculo percussa, ea enim concussa, concutitur, &, qui in eius concauitatibus intercipit, aer, & nũc in has, nunc in illas concauæ nolæ superficiei partes incidens, sonum facit certe si nolam retinuerimus, cessat & sonus: eo q nola cessante moueri, simul etiam aer moueri desinit. Potest itaque, vt dixi, æquale & pro lato accipi. Cum.n.dixisset. q non quodcũq; verberat, & verberat, sonat: neq;.n.sonat acus acum verberans: tanq vt acubus opponeret, et ab eis distingueret, subiunxit. Sed oportet, q verberatur, esse æquale: non vtique tanquã sint acus inæquales per partes; sed clarum est, q earum magnitudini, & figuræ æquale opposuit, vt ab eis distingueret. Potest autem æquale, & de æquato, & non aspero audire. & hoc clarum est ex hoc, quod subiungit, Vt aer condensatus resiliat. Ab asperis enim & inæqualibus cõminuitur, & non densus resilit: sed ab æqualibus, quod sit continuus & vnus.

Sonantium autem differentiæ in eo, qui est secundum actũ, sono declarantur. Sicut enim sine luce non uidentur colores: sic neque sine sono, quod est acutum, & graue.

Sonantium dixit, pro eo quod est, sonorum. Nam secundum sonorum drĩas diuersi quoque soni fiunt. Sonorum ergo differentias esse dicit acutum, & grauem. eas autem cognosci dicit non in iis, qui sunt sm potentiam, sonis, sed in iis, qui sunt sm actum. Quæ.n.sunt potentia, propemodum neque sunt. Sunt quodammodo eorum, quæ non sunt. Vnumquodque.n.sm proprium actum & perfectionem iudicatur: Sicut.n.proprios, inquit, colores apprehendimus: non qñ potentia fuerit aer perspicuus, sed quando actu: hoc est, qñ illuminatus fuerit: sic neq; qñ est potentia sonorus, sonorum differentiam sentimus: sed quando actu fuerit, hoc est, iam sonum admiserit Soni.n a coloribus tantum differunt, q colores sunt quidem alij a perspicuo, & cum alij sint, ipsum mouent: eorum.n.solas operationes perspicuum transuehit. Soni autem non sunt alij ab eo, qui actu personat, aere, sed in eo suam habent constitutionem.

Ea autem per translationem dicuntur à tangibilibus. Acutum enim sensuum mouet exiguo tempore multum: graue autem multo parum.

Acutum & graue, & quædam sunt sonorum drĩæ: & per translationem, inquit, quæ est a tangibilibus, appellatæ sunt. In magnitudinibus.n.quæ sunt proprie tangibiles, est acutum & graue: per quorum translationem dicũtur, & quæ sunt in sonis. Acutum.n dicitur in tactu, q celeriter operatur: vt gladiolus acutus, q celeriter pungit. Obtusum autem q tale operatur, & veluti non pungens, se trudens, vt pistillus. Quæcunque.n ad pungendum apta facere volumus, ea acutis angulis facim⁹. Quæcunque autem ad trudendum, obtusis angulis. Sic & in sonis acutum quidem dicimus eum, qui ad sensum velociter accedit, & permanet. Grauem autem, qui cum obtuso habet proportionem, eum, qui ad sensum tarde accedit, & celeriter cessat: sicut in vna fidium postrema, quæ nete dicitur. cum n.ipsa sit aliis magis tensa, dum pulsat, propter tensionem aerem velociter feriens, acutissimum facit sonum: & paruo quidem tempore hoc facit, diu autem seruat: sicut arcus duri, & magis tensi. Eorum enim chorda a sagittario tensa, deinde remissa, exiguo tempore propter tensionem in proprium locũ reuertitur. Quare sagittam exiguo tempore trusam propter hoc ipsum in longe remotum spatium mittit. Est.n.maioris virtutis exiguo tempore idem mouere, q longiori. quod & in magis intensis chordis contingit: in minus autem intensa viceuersa: quemadmodum suprema longo quidem tempore, qd est aeris personatorium, mouet, exiguo autem seruat. causa autem est, qd subtiles quidem sunt, & non multum habentes occurrentem aerem, celerius eum mouent. Præterea cum sunt tensæ, & a multo aere non impeditæ, celerius properant suum proprium locum, & rectitudinem recipere, ex qua percussæ motæ sunt, q a finibus & extremis contenderentur. Propterea ergo paruo tempore mouent id, q in aere vim habet personatiuam.

Diu autem sonum seruant, quod valde extensae aerem vehementer feriunt. Vehementius autem percussus, repercutit & ipse chordam, & rursus ab ipsa repercutitur: idque longiori fit tempore. Agitata autem chorda, sonus necessario diutius extenditur. Crassae autem chordae, & minus intensae, vt supremae, omnino contrarium euenit. Multum enim habens occurrentem aerem, & neque sic intensa, & breuius aerem mouet, & tardius reuertitur. Quare & tardius sonant, neque diu sonum extendunt, quod neque aerem vehementer moueant, neque valde repercutiant, & ideo non diu agitantur. Id autem si non fiat, celerius perit sonus.

Et sit uelox est, quod est acutum: illud uero, graue. sed fit quidem illius propter celeritatem motus talis: huius autem propter tarditatem. Et uidetur proportionem habere cum eo, quod est circa tactum, acuto, & obtuso. Acutum enim ueluti pungit, Obtusum autem ueluti trudit, eo quod illud quidem moueat in paruo: hoc uero in multo. Quare contingat hoc quidem uelox esse, illud uero tardum.

Postquam dixit, quod sonus acutus celeriter mouet sensum, & sensilis factus in longius tempus manet: grauis autem viceuersa: ne quis existimaret eundem acutum sonum celeriter, vel tarde moueri: est.n. aeris operatio incorporea: incorporeum autem nõ mouetur ſm locum: sed acutus dicitur sonus, acute moueri aerem, cuius est operatio: sitr & tardius: vel hoc ergo significat per hoc qd' dicit, sed fit quidem illius propter celeritatem motus talis: huius vero propter tarditatem pro eo quod est, propter celeritatem eius, quod mouetur, corporis, in quo est, talis fit & motus sensus a sono: vel quod, quemadmodum in tangibilibus, per aciem in magnitudinibus fit velox ab eis diuisio, & est aliud quidem esse acutum: aliud autem ab eis velociter corpus diuidi. Hoc.n. illud consequitur: & accidit acuto celeriter diuidere. Acutum.n. erat, etiam nõ operans. Sitr & in obtuso. Sic & in voce acuta aliud quidem est acutum: hoc autem contingit, vt auditum moueat celeriter. Similiter autem & tardum in graui. Illud autem, Quare contingit hoc quidem velox esse: illud vero tardum, perinde est, ac quod hęc ſm accñs habent velox & tardum, & non sunt eorum substantia. Accidit autem acuto quidem celeriter, mouere, vt gladiolo: quod ei ab exiguo corpore occurratur: obtuso autem tarde, vt pistillo, quod ei a multo corpore occurratur.

De sono ergo hac sit ratione definitum.

Dixit quod est sonus. s. quod motus eius, quod potest moueri eo modo, quo, quae a leuibus resiliunt, qñ repercussa sint: & quomodo fit, nempe quod verberãte aliquo, & verberato: Per quod s. quod ictus est aliquorum inter se solidorum in aere, vehementiore in iis aeris diuisione, & confractione: sed & qualia esse oporteat, quae feriuntur: p quod auditur & quomodo sonus.

F. 87 *Vox autem sonus quidam est animati: Ex inanimatis enim nihil uocem edit: sed per similitudinem uocem emittere dicuntur, ut tibia, & lyra.*

Postquam dixit de sono cõsequenter & de voce disserit. Vox.n. species est soni. Dicit ergo vocem quandam esse sonum. Non.n. omnis sonus vox est, sicut inanimatorum. neque.n. qui ex fluctibus, vel ventis fit, strepitus, neque qui ex allisis fit lapidibus, fragor, vox est: sed animati aliquis sonus vox est. Sed neque quiuis animati sonus vox est. neq.n. qui per complosionem manuum, neque qui fit per screatum, vel tussim, vox est. Sũt.n. haec soni, & non voces, sed vox est animati sonus, qui per vocales fit partes. Sunt autem vocales partes, pulmo & ots respiratiuae partes: & asperia arteria: & fauces Sed neque ab iis quomodocũque factus sonus vox est. Tussis.n. ab iis fit: nec vocem dicitur emittere, qui tussit. Sed quando cũ imaginatiua significatione hoc mouentur, tunc demum factus ab iis sonus vox dicitur. Quo autem pet haec instrumenta vox fit, & in quo differt vox a tussi, eo dicente, progredientes sciemus. Animati ergo quidam sonus vox est. Etsi.n. quaedam ex inanimatis vocem edere dicitur per translationem, & similitudinem quandam dicuntur, vt quae voci hominis simile quid habeant. Haec enim tria circa hominis vocem cõsiderantur: numerus: harmonia, & dictio. Versatur autem numerus circa tempus prolationis longum, & breue & ideo antiqui, quae ex vocalibus maiori tempore proferuntur, longas nominauerũt. Quae autem in minore, breues. Si.n. ſm ipsam naturam protulerimus videbimus eas, quae dicuntur longae, vt ε & ο maiori tempore proferri: breues autem minore. Ex eorum autem ad seinuicem compositione numerosum existit. est hoc.n. carminum. Harmonia autem circa acuti, & grauis commoderationem versatur. Dictio vero versatur circa syllabarum formationem & expressionem ex qua eorum, quae dicuntur, intelligentia significatur. Qm ergo proprie haec habet vox humana. eam autem quodammodo imitantur & instrumenta musica: propterea dicuntur & ipsa ſm proportionem & conuenientiam vocem edere. Non solum enim numerum, & harmoniam imitantur, sed & dictiones. Sciunt certe & qualis si cantilena, quae dicitur: & cum instrumentis concinunt. Imitantur autem non simplr vocem hominis, sed loquelam. Vt dixi.n. in dictionis compositione versatur, quae fit p linguam. Quęsiuerit autem quispiam, in quo differt numerus a metro. Dicimus ergo numerum esse quid gñalius: numeri autem speciem esse metrum. Si quid enim est metrum i. & numerus: non ita autem & contra. Consideratur enim numerus in iis, qui pulsant pedibus, & manib⁹. Qñ.n. velox, & tarda pedum eleuatio, & positio, inter se rationem, & proportionem habent, fit numerus. Et hinc ab horum translatione talis syllabarum connexio, quae ad metrorum gñationem accipitur, pedes appellati sunt. Secundum eandem conuenientiam & in manuum, & tibiarum, & aliorum eiusmodi pulsatione numerus appellatus est, qui est commoderatio temporis, in quo fit motus. Nam & in tibiis numerus quoque consideratur. Tibiç enim foraminum aliae quidem longiori tempore obturantur: alia vero breuiori. Et sic resonantiarum hãc quidem leniorem, illam vero asperiorem emittũt. Et foraminum alia quidem sunt maiora: alia vero minora. & haec quidẽ sunt linguae propinquiora: illa vero remotiora. & quae sunt angustiora, sunt latioribus acutiora. in pueris itaque & in mulieribus sunt voces acutiores: Quae autem latiora, tardiora. Sitr & quae sunt propius, sunt remotioribus acutiora. quorum commemoratione fit harmonia, & melos: numerus autem velocis, & tardi Qd' in reliquis quoque instrumentis numerus consideratur, omnibus apertum est. commoderata n. digitorum eleuatione, & positione perficitur. Qui ergo in aliis est numerus, ſm tarditatem, & celeritatem figuratur. Qui autem in oratione, quç est pronuncianda, ſm longum & breue: qui etiam metrum solus dicitur. Cum tardo autem proportionem & conuenientiam habet longum: cum celeri vero breue. nõ solum autem in poeticis scriptis cõsideratur metrum, sed & in oratoriis. Dicimus ergo lõgum esse membrum vel curtum & mutilum: & ex eo, quod non sunt commoderata membra, non est numerosa oratio. Qui itaq; de forma orationis scripserunt, tradiderunt, quot & quales pedes assumpti ad oratorium membrum, hoc recte efficiant. Haec quidem in digressione: sed redeamus ad dictionis contextum.

Et quaecunque alia ex inanimatis extensionem habent, & concentum, & sermonem.

Extensionem dixit pro eo quod est, numerum Sicut enim dixi, circa temporis extensionem, quae fit plus vel minus, & eorum commoderationem, considerantur numerus. Melos autem dixit, pro eo quod est, harmoniam quae circa acuti, & grauis commoderationem versatur: sermonem autem dictionum compositionem.

Videtur enim uox quoque haec habere.

Similis est, inquit, musicorum instrumentorum sonus voci, quatenus eius habent imitationem, quae dicta sunt. clarum est autem, quod vocem maxime nunc dicit sermo-

nem.circa eã enim solam consideratur dictio. In vocibus enim inarticulatis est melos quidem,& numerus: dictio autem non ita. nam etsi de Pica, vel Psittaco dixeris, vel aliis eiusmodi,non proprie est dictio:nisi ſm imitationē, & conuenientiam,ficut & in inanimatis.

Multa autem animalia uocem non habent: ut & quæ sanguine carent: & ex iis, quæ sanguinem habent, pisces.

Quoniam dixit vocem esse animati sonum: nō omne autem animatum vocem habet; sed sunt quędam quæ voce carent:hoc ipsum definit. Non enim simpliciter animata sunt voce prædita, sed animalia & nec omnia animalia,sed ea sola,quæ habēt pulmonem,hoc est, quæcũ que respirant. Vocis enim materia est respiratus aer, vt ipse in processu ostendet. Neq; insecta,vt muscæ,apes,& similia,nec quæ sanguine carent, vocem edunt, vt vermes. Sed neq; omnia sanguinem habentia,vt quęcũq; ex aquatilibus non ancipitem vitam agunt, vt pisces neque enim habet pulmonem & propterea vocem nō emittũt, et ideo ἄλλοπες appellati sunt,quasi ἐν τῷ ἄλλῳ ὄπα,hoc est voce destituti.Sed neq; quæcunq; ancipitem vitam agũt ea vocem emittunt:nam neq; quæ testaceam ,cutem habent,vt cochleæ:neq; quæ molliotis sunt testæ, vt cãcri, & mures aranei.Ex iis autem,quæ ancipitem vitam agũt vocem edunt & fluuiatilis equus,& crocodilus. Dicitur enim & hic breuem,& exiguam vocem edere.Dubitauerit autem quispiam,quomodo dicãtur insecta vocem nõ edere. Quid est enim cicadis vocalius? Quin & muscæ inter volandum non minimum bõbum edunt. Dico ergo non esse vocem. eorum vocalem sonij emissionem. neq; enim per vocalia hæc instrumenta fiunt. Est enim quædã pellicula circa superficiem sub pectore cicadarum, quam alis verberantes,& interceptum aerem exprimentes, sonum emittunt Similiter & muscæ asperis aliis percutientes sonant:ſtantes certe bombum emittere desinunt.

Idq; non circa rationem, siquidem aeris motus est sonus. sed qui dicuntur uocē edere, ut in Acheloo pisces, branchiis sonāt, uel aliquo alio eiusmodi.

Postquam dixit pisces non habere vocē, huius ipsius causam subiunxit. Si enim inquit, vt ostensum est aeris motus sonus est:vox autem est sonus quidam:in aere aũt non degunt pisces,sed in aqua:merito vocem,non habēt vt qui non aerem moueãt,sed aquam.Et ex iis, quæ vtrobiq; indiscriminatim viuunt, quęcunq; vocem habent, non possunt vocem in aqua emittere. Neq; enim nos cũ aquam subierimus , edere vocem possumus. Sed & qui dicuntur vocem edere in Acheloo,magni sunt, quos qui dam vocem emittere existimant, quando circa aque fuerint superficiem. Dicit ergo non oportere existimare eos vocem emittere. neque enim per vocalia membra sonũ faciunt, sed secundum, aliquem branchiarum motum. Quando enim ij circa aquę superficiem natant, cum magni sint,& multum aquæ intercipiant, deinde branchias contrahant,aquam emittunt,& emissione turbant: ea; turbata aliquid aeris intercipit,qui ictu aque expressus sonat & hoc modo videntur illi vocem emittere, vt de muscis,& cicadis diximus. Quare extra animal fit sonus, & non per instrumenta vocalia & in talibus similiter euenit vt in columbis , quæ volantes alis sonant. Similis ergo est is sonus plausi,qui fit per manus.Quare si & scari vocem edere dicũtur,idem de iis existimãdum est.Illud aũt, Vel aliquo alio eiusmodi, adiecit, q contingit non solũ branchiarum contractione eos dicto modo sonare, sed & ore aquam excipientes, & cum strepitu extrudentes. Certe cum sunt in profundo,non sonant. Fieri enim non potest,vt in aqua fit sonus.Propterea ergo , vt iam dixi, si in aqua manus simul percusserimus,non sonant. Est.n. aqua quidem sonorum transportatrix, sed quæ sonum non emittit.

Vox autem est animalis sonus, & non quamlibet parte. Sed quoniam quodcunque sonat, uerberante aliquo, & aliquid, & in aliquo sonat:id autem est aer; ea sola uocem merito ediderint, quæ aerem suscipiunt.

Postquam discreuit ea, que vocem edunt, ab iis, quæ non edunt,& ex iis ad vocis rationem tradendam ingressus est:vult deinceps eius, quę est proprie , vocis rationem tradere.Eam autē ab aliis sonis dupliciter discernit, & ex modo generationis,& ex fine Ex modo itaque generationis, q vox quidem fit expirato aere expresso contractione thoracis,secundum eam,quæ illi inest, sonatiuam facultatem, & in asperam arteriam incidēte,& in eũ, qui in illa est interceptus,aerē:qui denso ictu infractus,retortus,& vibratus,cohærentem aerem ad auditum vsq; percutit.Est enim oris hiatus,qui est ad radicem vsq; linguæ, gula. Hinc autem duo vasa feruntur , hoc quidē ad thoracem,quod aspera arteria dicitur : alterum autem secus tendinem vsq; ad ventriculum,quod dicitur œsophagus Per œsophagum itaq; fit ciborum additus , per asperam autem,spiritus,qui fit secundum inspirationem & expirationem. Qui quidem dicto modo expiratus facit sonũ qui vox dicitur, quando fit cum aliqua imaginatione significatiua.Ex modo igitur generationis hac ratione differt vox ab aliis sonis. Quicũq; n.soni non sunt aialium, vel,qđ magis est,aialium quidem sunt,sed nõ per prędicta vocalia instra fiunt,non sunt voces.Ex fine autem,q vox fit p aliquem aialis impulsum ad aliquid signãdũ. itaque & cum imaginatione. Quare & irrationalium soni voces.Complacentē inquit,suem persequens vluulat. Nam & canis,quando habet imaginationem alicui, latrat:quando autem familiaris& domesticis,blandiens mouet caudam.Et,vt semel dicam, cum talem, vel talem typum secundum imaginationem susceperint , diuersas vo ces edunt Sunt itaq; voces significatiuæ animæ affectuũ. Nam cum cibum appetunt, quadam voce vtuntur, & aliam edunt vocem,cum tristitia afficiuntur : aliam, cum lætantur. Tussis autem quæ fit per exitum spiritus per asperam arteriam,non est vox. Differt enim & modo generationis,& fine.Modo quidem generationis, quod in voce,qui extruditur spiritus, sensim & secundum naturam egrediens. percutit ordinate eum,qui est in aspera arteria,& ipsam arteriam.& ille paulatim trusus,& a percutiente,& ab aspera arteria sonat numerose. fit enim volē te animali. In tussientibus autem spiritus , vt qui præter naturã mouetur,aceruatim & inordinate e thorace egreditur,& seipsum quoq; ferit, & in quod est in aspera arteria. Cum enim humidum præter naturam in thorace contractum fuerit,id natura vult per spiritum extrudere. Deinde cum non valet spiritus id extrudere,ipse ab eo repercutitur,& sæpe enixus interrũpitur . Vnde fit etiã corporis concussio. Ipsum autem interrumpi & concuti signum est, q non valet spiritus extrudere adiacentia , et qñ laborat aliquis inflammatione : spiritus , qui est circa thoracem in angustias redactus, difficultatis anhelitus,& inordinati per tussim motus causa est. Hac itaq; rõne differt tussis a voce,& fine,q non fit cum imaginatione. nõ enim alicuius significandi gratia, sed fit coacte. nisi ſm aliquam cõuentionem fiat vt si exscreauero , vel tussiuero, hoc significabo. tunc.n.& ea voces quædam sunt.Sic ergo,vt paucis com; lectar, licet dicere vocem esse aialis sonum per vocales partes cum imaginatione factum,imaginatione,alicuius rei significandæ gratia. Quare & in thorace inspiratum aerem paulatim mouemus,prout eligerimus cũ celeritate,vel tarditate loqui Hæc itaque sunt vocis instrumenta. Sermonis autem lingua, palatum,dentes. Taliter enim, & taliter vocem edentem spiritum per quandam eiusmodi circũactionem lingua figurans, sic dictiones facit. Quare quibuscunq; lingua supra modũ vel relaxata , vel alligata est, ij non loqui, vel non articulate loqui possunt: cum lingua nõ amplius possit ſm rõnem motus facere , per quos vox figuratur . Sicut n.in tibiis, & in instrumentis musicis,qui per vtres,vel corpus in tibias efflatur,spiritum,& taliter. vel taliter sonat,figurantes digiti,in dictiones adaptant:sic& lingua eum, qui ex thorace efflatur, & ad arteriã sonat, in dictiones figurat. Vnde & irrationalia animalia, qm animam rationalem non habent, remissam linguam,& labra diducta habent. neq;.n.ea opus habebant ad linguæ ministerium. Vnde

& ex volucribus, quæcūq; linguæ & genarum compositionem & speciem habent hoībus persimilem, nec valde hiantem, possunt imitari sermonem, cuiusmodi sunt picæ, & psitaci, & similia. Sed quoniam quodcūq; sonat, verberante aliquo, & aliquid, & in aliquo sonat: aliquo quidem, ꝙ percutit: aliquid vero, ꝙ percutitur: in quo autem ipse declarauit dicens. Idest autem aer. Si autem sic fit sonus, merito quæcūque pulmonem non habent, &, quæ in aquis degunt, vocem non habent.

Materia enim, eo quod respiratur, utitur natura ad duo opera: quemadmodum lingua ad gustū, & ad sermonem. Quorum gustus quidem est necessarium, unde & pluribus inest: Sermo autem, & interpretatio, ut bene sit. sic & spiritu, & ad calorē, qui est intus, ut necessarium: causa autem in aliis dicet: & ad uocem, ut sit, q bene est. Respirationi autem instrumētum guttur, cuius autem gratia hæc quoque pars est, pulmo.

t. 49

Qm̄ dixit ea aīalia voce vti, quæ respirant: est autem respirationem præcedens alius quidam vsus in iis, quæ respirant: quō ad vocem quoq; respiratio confert, p hęc addidit. Sicut.n. inquit linguam fecit natura ad duo operat quorum alterum quidem ad hoc, vt sint confert iis, quæ habent, gustus: alterum aūt ad hoc, vt bene sint, sermo: Sic & respirationis duo fecit opera, quorum vnū quidē ad hoc, vt sit, alterum vero, vt bene sit. Compendium.n. sibi vendicat nā. & ideo iisdem in pluribus vtitur. Nā ergo lingua vtitur, & ad succorum vsum, & ad sermonem. Quorum alterum quidem ad hoc, vt sint, conduci: nam sine alimento viui non pōt. Sermo āt ad hoc, vt bene sit. Hinc.n. fit aīal, ꝙ societate delectatur, & cum aliis cōicat, homo: & per eum docti, & scīa præditi a præceptoribus reddimur. Propterea gustus idem est in oībus aīalibus: sermo aūt non in oībus: sed neq; oīno vox: sed in perfectioribus. Sicut ergo in lingua habet, ita & in respiratiōe. Nam & ad interni caloris refrigerationem confert, ꝙ est naturæ opus necessarium. Nā ad hoc, vt sint, respirātibus confert, vt in libris dictum est de partibus aīalium, & in tract. de respiratione, et expira. ad quæ etiam differt, vt q fit in illis dicturus. Opus.n. inquit, habet & pulmo respiratione, vt q fit fm naturam calidior in pedestribus animalibus, eo ꝙ sit cordi superpositus: & multo prius cor. ab eo.n. in pulmone quoq; calidum nimis abundat. Propterea ergo dixit primum refrigeratione opus hr̄e eum, qui est circa cor, locum. refrigeratur.n. ipsum p pulmonē respiratum aerem recipientē, & propria refrigeratione illud quoq; refrigerantem. Hic est ergo necessarius respirationis vsus, q ad hoc, vt sint, aīalibus confert. Confert aūt & ad sermonē, q nobis inest ad hoc, vt bene simus. siquidem & vox ad sermonem. Vox.n. est mā sermonis. Vocis autem materia est expiratus aer. Est aūt causa effectiua natura Instrumentaria vero aspera arteria. Est.n veluti tibia. certe iuuenes quidem sunt vocaliores: vt q eā lenem habeant: sunt aūt senes minus vocales: vt q eam habeant asperam. Finalis aūt, significatio. Aīali.n. vocis finis est, vt per eam aīę motus & habitus significet. Sermonis autem materia quidē, vt dictum est, vox est. effectiua autem cā, rationalis aīa. instrumentaria vero, lingua, & palatum, & dentes: Finalis vero, mentis conceptuum significatio. Vocis autem instrm̄ est guttur, ꝙ Græce φάρυγξ. φάρυγξ autem fœminino genere quōq; dr̄, & significat fauces. eæ autem sunt vastus ille hiatus, q est post linguæ radicem: qn̄ vero masculino, sigñat laryngem, seu guttur, sicut & hic. Est aūt larynx seu guttur asperæ arteriæ extremum: ꝙ a tribus chartilaginibus continetur: ab ea quæ dr̄ arytænoides: a clypeiformi: & ab ea, q̄ est innoīata. Quæ quidem extensæ & contractæ ab iis, q illic sunt, musculis vocem componunt. A tali.n. horum contractione, & extensione, vel magis, vel minus formatur vox fm acutum, & graue: & si qua alia forma circa eam cōsideratur: sicut a lingua, & palato, & dentibus formatur sermo. Vocis ergo instrm̄, vt paucis totum absoluam, esse dicit asperā arteriam. Huius n. principium est pharynx, seu larynx, seu guttur, vt ipse dixit. Cuius aūt gratia hæc quoq; pars est, pulmo. Propter pulmonem.n. ait factam esse asperā arteriam, q̄ pharyngem appellauit: vt p eam ingrediens spiritus eum refrigeret. Quæcunq;.n. habent pulmonem, ea habent quoq; asperam arteriam. Quæcūq; ergo habēt pulmonem, aspera arteria refrigeratur eorū, ꝙ est intus, calidum ingrediente aerē. Pisces aūt per branchias refrigerant calidum, qd' est intus, eas contrahentes, & aquam admittentes. Quare pulmone non indigent, & alioqui aquatilia non valde opus habent, vt exterius ingrediatur frigidum, vt refrigerentur. Nam cum ea aqua circūstet, ipso tactu refrigerationem facit. Si autem & eo, qui est in profundo, frigidi aditu opus habeant, per branchias hoc faciunt contractas, & extensas.

Hac.n. parte plurimum habent calidi pedestria animalia. respiratione autem opus habet, & qui est circa cor, locus primus.

Pedestria, inquit, aīalia, quę pulmones habent, superāt aquatilia in ea, quæ est in pulmone, caliditate. Nam cum pulmonem non habeant, neq; eam, quæ in eo est, caliditatem habebūt. Pulmonem.n non habent: qm̄, neq; cor. Quæ.n cor habent, pulmonem quoq; habent Nō oportet autem existimare eum hoc dicere ꝙ sunt calidiora pedestria aquatilibus: sed hac parte calidiora: qm̄, vt dixi, non habent illa pulmonē. Sunt.n. quædā aquatilia pedestribus nō calidiora. concoquunt certe pisces quidam arenam, & limosa oīa: quæ pedestria non concoquunt.

Quare necesse est, eo intro respirante, ingredi aerem.

Inspirationis & expirationis cōe genus respiratio. Hic itaque respirant, dixit, pro eo, qd' est, inspirante aīali, necesse est ingredi aerem in eum, quæ est circa cor, primum locum. Is.n. est primus, qui in frigidatione indiget. Fōs n. innati calidi est cor. Qm̄ autem ei est superpositus pulmo & ex eo multum calidi recipit: ipse quoque infrigidatione indiget. Primo ergo cor refrigeratione indiget: propter ipsum autem & pulmo. Per inspirationem ergo refrigeratur: per expirationem autem fuliginosa excrementa excernuntur.

Quare ictus respirati aeris ab ea, quæ est in illis partibus, anima ad eam, quæ dicitur arteriam, uox est. Non enim omnis animalis sonus uox est, sicut dixit. est enim lingua sonare, ut qui tussiunt. Sed oportet & animatum esse, quod uerberat, cum imaginatione alia. t. 91

Hic vocem definit a modo generationis. Primum.n. vox est, inquit, ictus expirati aeris ad asperam arteriam, ab ea, quæ est in spiritu, & in thorace, animali facultate. Addet autem etiam deinceps definitioni id, cuius causa, dicens: ꝙ verberans est animatum, vt hoc cum aliqua imaginatione faciat. Quare talis quoque est sonus significatiuus, dico autem vox.

Significatiuus.n. quidam sonus est uox, & nō respirati aeris, ut tussis: sed illo uerberat eum, qui est in arteria, ad ipsum.

Duobus modis, vt iam dixi, separat tussim a voce, & a fine, ꝙ non sigñatiua, sed coacta fm aliquem fit affectū, & ꝙ non in oībus similem habet voci gnationem. In voce.n qui ex thorace exprimitur spiritus, paulatim incidēs in spiritum in aspera arteria interceptū, percutit ad ipsam arteriam ipsum cōprimens: & sic ea percussa ab illo, q est in ipso spiritu, fit sonus, q est in voce. Fit aūt articulatus, qn̄ ex arteriæ concauitate trusum aerem circa fauces lingua taliter, vel taliter figurauerit. In tussi autem extrudit quidem ex thorace, sed aceruatim: & non solum percutit eum, qui est in aspera arteria, aerem, sed & ab eo percutitur: & alia fiunt, vt iam prædixi.

Signum autem, q non possit edere uocem respirans, neque expirans, sed detinens. cum enim mouet retinens.

Respirantem inquit, pro eo, qd' est, inspirantem. Generali.n. noie pro speciali vsus est. Quid ergo, inquit, ꝙ expiratus aer facit vocem? Signum aūt, ꝙ non possit vocē edens inspirare, ꝙ egreditur spiritus, & si alij ingrediens obuius fuerit, interrupitur. Nō solum autem, inquit, fieri non potest, vt inspiret, q vocem edit, sed neque vt expiret. Atqui hoc ipsum expirantium fit vox. Et hanc dicit

generationem vocis expiratum aerem. Fortasse ergo illud dicit, ꝙ aceruatim expirantes non possumus vocem edere. Densa.n. expiratione consumitur spiritus. & non prius vocem edere possumus, q̄ aliud inspirauerimus: ꝙ expiratum subseruiet ad vocis gn̄ationem: Tragœdos itaq; admiramur, q carmina sine interruptione cum vehementia extendunt, ꝙ diu eis sufficit spiritus. Q. aut sic habet hi ipsi declarant, qn̄ sunt cantaturi, multo prius spiritum inspirātes, & sic vocem emittere incipientes, vt eis sufficiat circa expirationem. Quare neq; sine respiratione diu loqui possumus, eo ꝙ consumatur spiritus, qui est in thorace. Opus ergo habemus prius aliū inspirare ad subministrationem vocis. Fieri aūt non potest, vt simul inspiremus, & loquamur. Nā neq; fieri potest, vt simul inspiremus, & expiremus. Ei.n. contraria mouet, qui retinet. Qui n. est vocem editurus retinens eum, q est in thorace, spiritum, mouet eum, q est in arteria. Conuenientiam aūt & proportionem habet, q in aspera arteria intercipitur spiritus, cū eo aere, q est inædificatus in auribus: nisi, ꝙ is quidem, q est in auribus, est immobilis, & semper idem: Qui est autem in aspera arteria, est aliquando alius.

t. 91 *Clarum est enim, cur & pisces sint muti: non.n. habent laryngem, seu guttur: quia aerem non suscipiunt, neque respirāt. Sed & qui dicunt pisces uocem emittere, errant. Sed propter quam causam, est alius tractatus.*

Ex prędictis clara est causa propter q̄ pisces sunt muti: quia vox ex expirato fit spiritu, in asperam arteriam incumbente: qm̄ nec pulmonem habent, cuius gratia hæc pars est, merito sunt muti. Et quicūq; inquit, eos vocem edere existimant, ꝙ in Acheloo sonent pisces, ij falluntur, sonum vocem esse putantes. sunt aūt quidem, qui dicunt pisces quoque respirare: & propterea nonnulli conantur ostendere, ꝙ est aer in mari. est aūt hoc falsum. Si.n. aerem respirarent pisces, cum sunt in aqua: cur non pisces quoq; in aere viuunt? sicut nec nos in aqua. neque n. branchiæ sufficiunt ad attrahendum intro aerem. Vnde cum breui tempore suffecerint, pereunt. Propterea ergo quia nec inspirare, nec respirare possunt, merito vocem non edunt. Et alioqui, qūo fieri potest vt aer sit in aqua? neq;.n. aeri natura insitum est vt in aqua subsidat. Declarant autem inflati vtres, & amphoræ inanes, quę supernatāt, & bullæ, quę fiunt, vbi parua aeris particula intercepta est. Propter q̄ autem causam, est alius tractatus. Vel dicit causam propter q̄ falluntur, & adducuntur, vt vocem edere existiment: vel potius propter q̄ causam non respirant. Huius autem causam quoq; dixit in libris de partibus animalium. neq;.n. sufficit eis, quæ fit ex aere, refrigeratio: & iō non habent respiratiuas aeris partes. neq; n. habent circūstantem aerem: sed aqua eis hunc vsum præbet, quæ iuxta rationem respirati aeris ab eis per branchias attrahitur, & rursus expellitur. Neque quæ sanguine carent refrigeratione indigent, eo quod in eis non sit tantum calidi. Insecta autem, vt iam diximus, per scissuras, si quid opus sit, refrigerantur. & ea quidem, vel omnia, vel magna ex parte, sanguine carent.

cap. 5
t. 92 *De odore autem, & odorabili, prędictis minus definitu facile est. Neq;.n. clarum est, cuiusmodi quid sit odor, ita ut sonus, uel lux, uel color. Causa autem est, q hunc sensum nō habemus exactum, sed multis animalibus deteriorem. Homo.n. male odoratur: & ex odorabilibus nihil sentit præter id, quod est iucundum, & quod molestum: cum non sit exactum sensorium. Rōni autem consentaneum est, & quæ duris sunt oculis, sic colores*

t. 93 *sentire, nec eis esse apertas colorum differentias, præter q̄ eo, q est terribile, & eo, quod est tutum, & metum non afferens. Sic autem odores quoq; genus hominum.*

De odoratu & odorabilibus doctrinam mediam collocauit. tertiam quidem a visu & auditu: priorem autem gustu, & tactu: idq;, qm̄ mediam sortitus est aliorum naturam, & ſm operationes, & ſm subiecta. ſm operationes quidem, ꝙ visus quæ sunt longissime, apprehendit: auditus autem & ipse quidem, quę longe sunt: sed minus visu. Neq; n. ex eodem spatio, ex quo videmus, ab eodē quoque sonos audimus. Sic itaq; in Meteoris dicebatur, qđ propterea tonitru posterius audimus: fulgur autem prius videmus: q, citius videre, q̄ audire possumus. Spiritu.n. nubes irrumpente fit sonitru: ex irruptione autem spiritus accenditur: sicut in lapidibus, qui allisione, & confractione ignem accendunt. Cum ergo primam tonitru generationem habeat, primum fulgur videmus: ꝙ visus sit acutior, & quæ sunt remotiora magis apprehendat, q̄ auditus & propterea facto tonitru statim fulgur quoq; audimus. magis.n. opus habet auditus, vt propinquius aer a sono afficiatur, vt sic eum apprehendat. Et in remigeratione, si quis longe fuerit, sublatum prius remum videbit: deinde sonum sentiet. Gustus autem & tactus post eos, ipsa sensilia attingentes apprehendunt. Odoratus itaque, neq; quæ sunt eminus, apprehendit, vt visus, & auditus: neq; opus habet tam propinquum hr̄e sensile, vt gustus, & tactus. Ad vtrūq; ergo eorum est medius. Sic ergo ſm operationes medius est odoratus. Scd̄m subiecta vero, ꝙ visus quidē circa colores versatur, & lucem, quæ sunt ignea. est autem ignis subtilissimus, vt in corporibus incorporeus. Auditus autem circa sonos, qui sunt aeris, qui est igne quidem crassior, reliquis vero subtilior. inane itaq; quidam existimat esse aerem. Gustus aūt circa succos, qui sunt aquæ: succis. n. vehiculum est humidum. Tactus vero circa solida, & terrestria. Inter hæc autē quatuor olfactus est medius, q circa vapores versatur, & medij cuiusdam generis corpus Qui quidem sunt medij vel inter terram & ignem, vt sicca exhalatio: vel inter aerem & aquam, vt humida. Sic autem et Plato, ſm dictum elementorum ordinem, sensus vniuscuiusq; secernit & definit. Iure ergo cum medium locum odoratus habeat, mediam quoque de eo fecit doctrinam. Dicit ergo, ꝙ odoratus ratio est reliquis sensibus minus definitu facilis. et iō odorabilium quoq; rō non est aperta. Huius autem, obscuritatis, & incertitudinis causam esse dicit: ꝙ hunc sensum non habeamus exactum, sed multis aīalibus deteriorem. Sicut.n. tactu reliqua oīa superamus: sic in hoc inferiores sumus. Declarant aūt & vestigantes canes, & quædam volucres quæ a longo interuallo olfaciunt.

Velut, inquit, Lacenę gradū sagacis canis. & rursum.
Non pernix pedibus sursum lepus aufugit illum.

Propterea ergo dico, ꝙ obscurum, & pro aliorum sensuum ratione exiguum habeamus odoratum. In aliis quidem sensibus, solum, ꝙ sensilium genus vnicuique sit sensui subiectum, cognoscimus. sed & quæ sunt spēs sub genere. Scimus.n. colorem esse genus visibilium, & huius generis species exacte discernimus: vt album, nigrum, rubrum, fuscum, & alia. Silr & in auditu, genus quidem soni: species vero, acutus: grauis. Silr in gustabilibus genus quidem, succi: species autem dulce, & amarum: et reliqua. & in tangibilibus quidem genus non est apertum: neque enim habemus vno nomine appellatum. Quamobrem & de eo dubitat an sit vnus sensus, an multi, quia fieri nō potest vt tangibilia vno genere comprehendamus: cum sint multę ſm species oppositiones: eorum quidem certe species sunt valde manifestæ: calidum: frigidum: siccum: humidum: graue: leue: durum: molle: & reliqua. In odoratu vero non solum qđ sit odorabilium genus ignoramus: sed neque quæ sit ſm speciem ipsorum differentia, cognoscimus Vnde neq; ea nominare possumus. Quando enim odorabilia dicimus, ea denominatiue a sensu nominamus: sicut & colores, visibilia: & succos, gustabilia: & sonos, audibilia. Ea.n. nomina non sunt naturæ sensilium, sed eorum ad sensus habitudinis. Coloribus.n. per se inest, vt sint colores. Etsi.n. non sit visus, qui eos apprehēdat, sunt nihilominus colores. Vt sint autem visibilia, eis inest in habitudine, quæ est ad visus. Sic & quando dicimus odorabilia, & tangibilia, nomina dicimus habitudinis eorum, q̄ habent ad sensus: eorum quidem naturæ significatiuum nomen nullum habemus, sicut in visibilibus, colorem & in gustabilibus succos, & audibilibus, sonos. Sed in tangibilibus quidem, & sit commune non nominatum est, vnaquæque certe species discernitur, vt

frigidum: calidum: molle: durum: & reliqua. in odorabilibus vero, neque cõis eorum natura, quænam sit, nobis cognita est, neque vnaquæque species. Discernere.n. odorabilia fm speciem non possumus: solo autem iucundo, & molesto discernimus, nescientes quænam odorabilis proprietas nos voluptate afficit, vel molestia, sicut in coloribus scimus: Quod hic quidem color, verbi gratia, valde albus molestus fuit, niger autem non est sensui molestus: & quod dulcis quidem succus delectat: amarus autem molestia afficit. Similiter & in sonis, & aliis. Bene olẽs enim & male olens non sunt nomina naturæ. quæ ex eis sensui inest. Sicut & in visibilibus dicimus formosum, & deformæ: & in audibilibus, bene sonans, & male sonans. Quod autem odorabilium species discernere nequeat, causa est, quod exilem, & exiguum habeat hũc sensum. Quoniam ergo imbecillũ hunc sensum habemus, si cum aliis animalibus conferamur: propterea & eius ratio est definitu difficilis. Sic ergo, inquit, habemus nos olfactũ, vt & quę duris sunt oculis aĩalia, visum: vt cancri, pisces. Propterea ergo nec tegumenta eis fecit natura, vt in aliis animalibus supercilia, ꝙ non facile lædi possint propter duritiem. Sicut ergo nos odorabilia exacte non apprehendimus, ꝙ cum sensum exactum non habeamus: sed ea solo iucundo, & moleste discernimus: sic rationi cõsentaneum est ea quoq;, quæ duris sunt oculis, colores apprehendere: non sic autem, vt album vel nigrum: cum reliqua aĩalia norint, & albi colorem. & ꝙ delectat vel molestia afficit. Q; reliqua enim animalia insistant & colorũ, & aliorum sensilium drĩę, ex operatione clarum est. Sicut enim dñm norunt, tali figuræ insistentia, ꝙ adunco forte est naso, vel simo, vel quid aliud eiusmodi, ita norunt & ꝙ est albus, verbi grã, vel æthiops. & panem discernunt, vel fœnum, non solum odoratu, sed & tali colore. Vnde & ad id ꝙ est eiusdem coloris, errauerint. Sic itaque reliqua aĩalia. Sed quæ sunt duris oculis, rationi consentaneũ est, inquit, non eandem colorum drĩam apprehendere: iucũdo autem, & molesto, ea solum discernere. Vt ergo, quæ duris sunt oculis, visum habent: sic & nos odoratũ, ꝙ odorabilium subĩ non insistentes, ea ne nominare quidem possumus: sed per circũlocutionem odores appellamus, croci odorem dicentes, vel acrem, vel amarum, vel quædam alia ex gustabilibus. Quæ est autem conuenientia, & cur sic appellamus, in dictionis contextu considerabimus. De odoratu autẽ, & odorabili: Græce est ὀσμή, ꝙ & odorem, & odoratum signat. Vel ergo idem ὀσμὴν .i. odorem, & odorabile dicit, qď est veluti odorabilium genus: sicut audibiliũ sonans. Genus autem non proprie, sed simplr nomen commune, denominatiue ab odoratu deductum: sicut a visu visibile, & auditu audibile. Vel ὀσμὴν .i. odoratum, siue ipsam olfactus operationem, odorabile autem id, ꝙ est sensu apprehensibile, vt vaporem: vel, vt semel dicam, talem affectum, qui est odoratu apprehensibili. Nõ.n. clarum est, qui est odor, ita vt sonus, vel lux, vel color. Ecce odorem sono, & luci, & colori assimilauit, vt generalioribus. Rationi autem consentaneũ sic. Qm̃ incertum est, an sic vident, quę sunt duris oculis, pulchre dixit. Rationi consentaneũ est.n. verisimile, cum dura sit pellis, colorum operationes non exacte ad sensum transportari. Illud autem, Præterq̃ eo, qď est terribile, & eo quod est tutum & metum non afferens, pro eo quod est, iucundo, & molesto.

Videtur enim habere quandam proportionem & conuenientiam cum gustu: & succorum species cum odoribus. t 94 *sed exactionem gustum habemus, q. is sit tactus quidam: cum autem sensum habet homo exactissimum. In aliis enim, ab animalibus longo interuallo superatur: secundum tactum autem est reliquis insigniter exactior. Quare & est prudentissimum omnium animalium, Signum autem est, quod & in hominum genere, iuxta hoc sensorium, sunt ingeniosi, uel non: sed secundum nullum aliud. Qui.n. sunt dura carne, sunt hebetioris ingenij: Qui molles autem carnes habent, ij sunt ingeniosi.*

Conuenientiam inquit; & proportionem quandam habet odoratus cum gustu: ꝙ per translationem secundum quandam conuenientiam succorum noĩbus odorabilia vocamus, dulcem odorẽ dicentes, & acrem. & alios. Sed etsi quædam est conuenientia in odoratu, & gustu: odoratum tñ exiguum & exilem habemus: exactissimũ autem gustum. Deinde & causam intulit, ꝙ gustum exactum habeamus: eo q;, inquit, tactus quidã est gustus: tactum autem exactissimum habemus nos hoĩes. In aliis enim sensibus a multis aĩalibus superamur: in hoc autem omnibus sumus superiores. Quare, inquit, olum est animalium homo prudentissimus. Nam cum molles carnes habeat, ex quo sentiendi quoq; virtute est magis prædítus fm tactum: excrementa celerius exudantur &, differuntur: nec vis eius imaginatiua, & ratiocinatiua perturbatur. Sciendum autem, ꝙ vt materialem causam causificatur carnem. non est.n prudentiæ effectiua, nisi vt con causa. per colligamentum enim disponuntur aĩales motus corporis temperaturis, non qui a temperatura quidẽ generentur, sed non sine tali tẽperatura, taliter, vel taliter operentur. Si aũt quædam alia fuerint, quæ molliorem hoĩe carnem habeant vt vermes, aliis videlicet carent Neque.n. perfectam habent imaginatiuam facultatem. Nũc autem de perfectis aĩalibus agitur. Fortasse autem ne vermium quidem caro est, vt neq; muscarum. Q; autem, eo ꝙ molliorem carnem habeat, hõ est prudentior, ex hoc confirmat: ꝙ & in ipsis hoĩbus, qui mollibus sunt carnibus, sint prudentiores, & ingeniosiores. & ideo stultos, & q ingenio carent, crassipelles, & crassos noĩamus. Clarum est. ꝙ aliis eisdem seruatis, vt, eadem educatione, & eodem sexu, ne virum cum muliere comparaueris si veri que sint eiusdem sexu, & naturæ, qui mollibus sunt carnibus, sunt ingeniosiores. eo q. vt dixi, excrementis & superfluitatibus celerius dispersis, & resolutis, purior fit sanguis, in quo est imaginatiua facultas. Diximus aũt, si alia sint eadem, quia contingit nonnullos ex pluribus exercitiis, & circa illiberales artes operationibus duriorẽ carnem habere iis, qui vmbratilem vitam agunt, & in ocio versantur. ratio autem quærit eam, quæ est ex natura, cõstitutionẽ. Oportet ergo alia oĩa eadem esse, & tunc eius, q; dr̃ veritatem quærere. Secundum aliud autem nullũ, pro eo qď est, fm nullum aliud sensorium peius se habẽs, vel melius, esse ingeniosos vel non, sed fm solum tactũ. Si quis autem, cum ipse dixerit esse tactum aliis exactiorem, dubitet quõ a visu inceperit, cum ab apertioribus incipere oporteat. Dicimus ergo, ꝙ etsi tactum habemus exactiorem, est tñ aliis fm doctrinam difficilior. De eo.n. dubitabit, nunquid nullus est sensus tactus, sed plures. Cum omnis. n. sensus circa vnam oppositionem versẽ: visus quidem circa album, & nigrum, & quæ intercedũt: auditus autem circa acutos, & graues sonos: gustus circa dulce, & amarum, & quod intercedit: tactus circa plures versatur oppositiones: calidum & frigidũ: siccum, & humidum: graue, & leue: & alias plures.

Est autem sicut succus, hic quidem dulcis, ille uero amarus: t 95 *sic & odores. Sed hæc quidem habent proportione conuenientem odorem, & tactum: illa uero contrarium. Dico autem, ut dulcem odorem, & dulcem succum. Similiter autem & acris, & acerbus, & acutus, & pinguis odor. Sed, sicut diximus, quia non sunt ualde manifesti odores ab eis, nomina accepta sunt, secundum rerum similitudinem. Dulcis.n. à croco, & melle: acris autem à thymo & talibus. Eodem modo & in aliis.*

Postquam dixit, ꝙ proportionem quandam habent odorabilia ad gustabilia, & ꝙ non sicut odoratus odorabilia apprehẽdit, vt gustus gustabilia: & ostendit cur gustus sit odoratu exactior: vult ostẽdere, ꝙ est proportio, & cõuenientia odorabilium ad gustabilia. Sicut.n. in succis, hi quidem dicũtur succi dulces: illi vero acres: illi pingues: sic & in odorabilibus per translationem hæc noĩa dicimus, exili quadam, & exigua participatione in vtroque considerata. Gustabilium aũt simul & odorabilium alia quidem habent succum odori conuenientem, vt crocus, & mel. Dulcis.n. in vtrisque odor dr̃, sicut & succus.

Similiter chymum, allium, porrum, gustu sunt, & odoratu acria. Alia vero non conuenientem: vt aloe gustum quidem habet amarum: odorem vero dulcem: siLr et styrax. Clarum est autem, q̄ in gustabilibus quidem proprie dicuntur hæc nomina: qm̄ & eorum substantia comprehensa est. In odorabilibus autem s̄m conuenientiam, quoniam mordax est succus aeris: est autem & odorabile eo modo: propterea & id acre appellauimus. Et in aliis eadem est conuenientia.

t 56 *Est autem, sicut auditus, & unusquisque sensus, hic quidem eius, quod est audibile, & eius, qđ est inaudibile: ille uero eius, quod est uisibile, & eius, quod non est uisibile: & odoratus quoque eius, quod est odorabile, & eius, quod non odorabile. Non odorabile autem, hoc quidem, quod fieri non possit, ut odorem habeat: Illud autem, q. paruum, & malum habet. Similiter autem & gustabile, & ingustabile dicitur.*

Sicut & in aliis sensibus dixit, visu, & auditu, q̄ non solum propria sensilia apprehendunt, sed & priuationes, & excessus: tenebræ. n. q̄ non sunt visibiles, non alio q̄ visu: sic & in odoratu dicit. q̄ apprehendit non solum odorabile, sed & non odorabile. Q. n, odorem nō habet, quo alio iudicamus, q̄ olfactu? Non quicquid autem simpl'r est sine odore, iudicat: sicut neque visus qđ est inuisibile, Neq;. n. qm̄ soni, & succi sunt & inodorabiles, & inuisibiles, propterea dicemus vel visum ea posse apprehēdere, vel odoratum. Rō est, quæ iudicat sonum esse inuisibilē, & inodorabilem, non sensus: sed eam apprehendit priuationem, quæ proprio sensilium habitui est opposita, vt qñ, q̄ est aptum videri natura, non vr̄, vt perspicuum: vel qđ natura olfieri consueuit, odorem non habet, vt malum putrefactum: Hoc aūt clarum est, q̄ per accn̄s, & per negationem apprehendit. Non odorabile aūt rursus duplex esse dicit vel quod nullo mō est odorabile, & secundum priuationem, vt q̄ est absque odore: vel, qđ est quidem odorabile, sed exiliter admodum odorabile, vt crepusculum dicebatur inuisibile vt sunt soporiferi odores, qui sunt suffocatorij, & alia eiusmodi: Sic aūt, inquit, & ingustabile dicitur dupliciter, sicut & in odorabile. Dicet autem, vbi tractabit de gustu.

t 57 *Est aūt & odoratus, per id, q. intercedit, ut aerem, uel aquā. Nam & quæ sunt in aquis, uidentur odorem sentire.*

Sicut in visu, & auditu, eo, qđ intercedit, opus erat ad sensilium apprehensionem; sic & in odoratu. per id. n. qđ intercedit, est apprehensio. Est autem, q̄ odoratui intercedit, aer, et aqua. ea. n. odorum perlatrix facultas, est cōis aeris, & aquæ. Quod. n. aqua quoque sit odorum transuectrix, aperte ex piscibus confirmat. Multa. n. ex iis, quę degunt in aquis, olfaciunt, & odore procul ad escam accurrunt: sicut & in multæ volucres, vt vultures. Ij. n. ex valde remotis interuallis cadauerum odorem apprehendunt. Præterea autem & in pedestribus, vt venantes canes: sicut & Sophocles inquit.

Sicut lacenæ sagacis gradum canis.

Sicut ergo multę volucres, & multa pedestria aīalia odores eminus apprehendunt pp odoriferam aeris facultatē: sic & multa aquatilia; q̄ ea quoque sit in aqua facultas. Conchæ certæ, & murices, quæ visum non habet, escam persequi cernuntur. SiLr & crocodili carnes super aquę superficiem eis appensas persequuntur. Q. aūt non vidētes simpl'r pisces escas, persequunt, & ex muricibus, vt dixi, apertum est, quæ cum visum non habeant, escas persequuntur. Declarant aūt & alij pisces, qui noctu venātur. Dubitauerit aūt quispiam, si per id, q̄ intercedit, odoratus apprehendit, q̄ est aer & aqua, quare est odor odore potentior? Sæpe. n, si male olens odor fuerit, accedens, q bene olet, eum superat: vel contra. Qđ quidem fieri non oporteret, si odorum transuector esset aer, non autē ipsi odorabiles vapores ad sensorium accederēt; sicut omnes colores transuehit, et nūq̄ fit validior operatio, v. gr. albi, vel alicuius alterius coloris, vt nigri: eo qđ non ipsi colores sint ī aere, sed eorum operationes. Sic oportebat & in odoribus fieri, siquidem eorum solum operationes trāsueheret, & non ipsos vapores, qui sunt corpora. Pręterea autem hanc dubitationem auget & hoc, dico aūt. q̄ non per id, qđ intercedit, sensus apprehendit odorabilia, sed ipsum odorabile deuenit ad sensorium. Tunc. n. thymiamata apprehendimus, qñ in ignem imposita in ipsum resoluuntur. Fumus. n. aperte videtur ad non ascendens, & ad nos perueniens. Certe & qñ citius odorem apprehendere volumus, manibus fumum ad nares attrudimus. Quare fit quædam aperte corporalis effluxio ex ipsis bene olentibus corporibus: & non aer eorum operationes transuehit, vt in coloribus, & sonis. Atq; dubitationem illam sic resoluimus. Dico autem eam, quæ vidētur ostendere ex pomi bono odore, q̄ qualitates separantur a subiectis: & dicimus, q̄ non ipse per se ex malo bonus odor procedit, & ex similibus, sed cum aliqua subā. & quod dicimus, confirmamus ex eo q̄ malum tpe corrugetur: & quod panno naribus superposito, aerem quidem inspiremus (non respirantes. n. non viueremus) odores autem non apprehendamus: nempe, q̄ crassior sit subā, in quā collocatum est odorabile, nec possit p pānum percolari: aer autem percoletur. Quomodo ergo vtraq; hæc dicta conciliabuntur, & quod nunc dictum est, & quod dicit per odoriferam aeris facultatem incorporaliter transuehi odores ad sensorium? Ad hæc ergo dicimus, q̄ reuera fiunt fluxiones quædam subtiles corporum a bene olentibus, & maxime a suffitis. & propterea, cum sunt in aere, quæ est maior, & odorem habet efficaciorem, superat minorem. Nam & in sonis, vbi non est corporum effluxio, maior sonus vincit minorem, & magis splendidum minus splendidum. Sed etsi fit quædam effluxio, non ipsa tamen in sensorio facta apprehensionem præbet. sed opus habet eo, quod intercedit, vel aqua, vel aere, qui odorabilium operationes transuehat. Qūo. n. aquatilia, quæ sunt super aquæ superficiem olfaciūt? Neque enim est probabile hanc effluxionem per aquam deorsum pcedere, sed potius sursum: siue sit vaporosa, siue fumosa; vt deinceps dicet. Iam vero & crocodili olfaciunt, quæ sunt super aquæ superficiem appensæ carnes, & qđ non videntes ad eas accurrunt, sed odorantes, ex hoc clarum est, q̄ noctu quoque venantur. Et vultures ex infinitis interuallis cadauera sentiunt: non eousque autem vtique e corporibus effluxiones perueniunt. Sed videtur noster odoratus, cum sit exilis, & imbecillus, vehemētiori egere operatione. Qm̄ ergo, quæ in multo aere transuehitur operatio, minor fit, sicut in visibilibus habet, & audibilibus: propterea opus habemus, vt ppius narem fiat odorabilis effluxio: vt cum est valida effluxio, ab ea facile afficiatur odoratus, in nare alterato aere. Sicut & qui imbecillos oculos, vel nares habent, nisi visibilia, & audibilia propius admouerint, non apprehendunt. & propterea panno super sensorium posito, contingit odorem nō apprehendere: & maxime, si pannus crassus fuerit, vel non sit vehemens, & efficax odor. Nam si vehemēs odor fuerit, & si sit pannus superpositus, sufficit aeris odorifera facultas, etiam si bene olens odor sensorio nō admotus fuerit vt agat in sensorium. est autem olfactiuum sensorium in anteriori parte cerebri, eius excrescentia, mammillæ formam præ se ferens, post ossa, quæ ἰσθμοειδῆ ab Isthmi forma, Latine autem colatoria appellantur, vt ad id, quod est interius.

Similiter autem, & quæ hābēt sanguinem, & quæ sanguine carent. Nam & eorum nonnulla procul ad cibum accurrunt odore incitata.

Hoc est μεταξυλογία, i. sonis interpositio. Sic autem habet dictionis contextus ꝯn̄a. Nam & quæ in aquis sunt, vnr̄ odorem sentire, vt quæ sunt in aere. Deinde, q̄ sequitur, id confirmat, q̄ aquatilia olfaciant. Eorum n. nōnulla ad cibum occurrunt, eorum s. aquatilium. Illud vero, Similiter autem, & quæ habēt sanguinem, & quę sanguine carent, & in aquatilibus, & in iis, quæ sunt in aere. in vtrisque. n. eadem est dr̄ia. Olfaciunt autem & quæ sanguine carent, vt insecta. Si vero illud, Autem, superabundet, eius, quod est: SiLr autem, pura sit constructio.

t 98 *Quare & dubium uidetur, si omnia quidem similiter olfaciant; homo autem respirans quidem, non respirans uero, sed expirans, uel spiritum, continens, non olfacit, nec emittens, nec eo minus: nec si super narem intus positum fuerit. Et quod super ipsum quidem ponitur sensorium, esse insensile, est commune omnium. sed, præter quam respirando, non sentire, est proprium in hominibus. Est autem manifestum iis, qui experiuntur.*

t 99 *Quare, quæ sanguine carent, quoniam non respirant, habent alios sensus præter eos, qui dicti sunt.*

Postquam dixit, ꝙ non solum terrestria, sed & aquatilia odorantur, &, quæ sunt in vtrisq; & sanguinem habentia, & sanguine carentia: & quod oĩa per id quod intercedit: Qm̃ autem eorum alia quidem respirantia olfaciunt, vt homo, & quæcũque habent pulmonem. (Hominem.n. exemplum accipit pro oĩbus respirantibus) non respirant autem pisces, & ex terrestrihus, quæ carẽt sanguine: & ab iis, quæ carent sanguine, fit odorum apprehensio per odoriferam aeris facultatem in iis dubitat, an omnia quidem, quæ olfaciunt, odores simr apprehendant: homo autem (idem est autem dicere, quæcunque respirant) inspirans odoratur: non aũt expirans, nec spiritum continens. vt operatio declarat: sed neque, si procul fuerit odorabile, neq; si adeo prope, vt ad ipsam narem ponatur, quæ est intus, consequẽs fuerit & alia, quæ olfaciunt respirantia odorari. Nam & alia simr olfaciunt, vt quæ respirant, nec, si procul fuerit, odorabile apprehendunt, nec si intra narem fuerit. Per inspirationem aũt, inquit, odorari est proprium hominis, idem est autem dicere, omnium respirantium. Si aũt hoc sic habet, & oĩa quidem, quæ odorantur, in aliis inter se cõicant: quæ aũt respirant non recte odorantur, nisi per inspirationem: est ergo verisimile aĩalia, quæ non respirant, vt quæ sanguinem non habent, non odoratum, sed alium hr̃e sensum. Si.n. odorifera aeris facultas, iis etiam non respirantibus, ad eorum sensorium odores transuehit, cur non hoc etiã in respirantibus contingit, sed inspiratione opus habent, Hæc est ergo dubitatio. Deinceps autem solutionẽ quoque adiungit: & primum quidem ostẽdit, ꝙ etiam, quæ non respirant, non alium sensum habent. Deinde & causam infert, cur, quæ respirant, non nisi inspirãdo olfacere possunt, cum alia, ad odorabilium apprehensionem, respiratione oĩno non indigeant. Respirationem aũt dixit pro inspiratione, generale pro speciali. Q. autem odorabile odoratiuo sensorio superpositum eius apprehensionem non præbeat, ex operatione argumentum non habemus: neq;.n. nobis in hoc apertum sensorium incidit. Est autem hoc & ex aliis sensibus colligere, qui opus habent eo, quod intercedit: & ex hoc, ꝙ neq; expirantes, neq; aerem continentes olfaciamus: tanq̃ oporteat oĩno aliquid pati aerem ab odorabilibus, & is in nos agat. In iis, qui eo, quod intercidit non habent opus, gustu dico, & tactu, si non ipsum attingat sensorium tangibile, & gustabile, non præbet nobis sui apprehensionem: eo quod aer nequaquam a succis afficiantur: idq; merito. Succorum enim est aqua vehiculum: odorum autem vapores: hi autem magis ex aere. Non est autem existimandum, sicut dixi, oportere ipsos vapores in quibus sunt odores, ad sensorium accedere: idq; ex eo manifestum est, ꝙ pisces quoque olfaciunt: sed, ꝙ hi aquæ, & aeris odoriferam faciant facultatem, non vtiq; aquæ substantia odorem admittente, sed eius iam facultate perfecta: sicut et a coloribus non ipsi aeris substantiæ qualitas inditur: sed colorũ eius transportatrix facultas perficitur.

Sed fieri non potest, si quidem odorem sentiunt. Eius.n. quod est odorabile sensus, & male olentis & bene olentis est odoratus. Deinde & corrumpi cernuntur à uehementibus odoribus, à quibus & homo, ut bitumine, & sulfure, & eiusmodi. est itaque odorari necessarium, sed non respirantia.

Quod quæ non respirant, non alio vtuntur sensu, q̃ odoratu, per hæc oñdit. Si.n. inquit, odoris sensum hñt: odor autem nullo est alio sensu sensilis; q̃ solo odoratus ergo odoratum, non alium habent sensum. Q. aũt odorem sentiunt, ex hoc cõfirmat, ꝙ eam, quę est s̃m ipsum, oppositionem apprehẽdit, bonum, dico, & malum odorem, ꝙ superius dixit, iucundum, & molestum. Vno ergo hoc argumento probauit, ꝙ odoratum, & nõ alium habent sensum, dico autem, ex hoc, ꝙ easdem operationes operentur, quas &, quæ olfacere in confesso est. Quorum autem eædem sunt operationes, eorum sunt oĩno quoque facultates non aliæ, Id autem est, ꝙ sicut, quæ respirant, ab iis, qui corrumpere possunt, odoribus corrũpuntur, vt bitumine, sulfure: sic &, quæ non respirant. Quod si ita est, hæc quoque.s. olfaciunt.

Videtur autem hominibus hic sensorium differre ab iis, quæ sunt aliorum animaliũ: sicut oculi ab iis, quæ duris sunt oculis. Illa enim habent sepe, & ueluti uelamen, supercilia: quibus non motis, nec reuulsis, non uident. quæ autem sunt duris oculis nihil habent eiusmodi: sed ea statim uident, quæ sunt in perspicuo: sic & olfactiuum sensorium, illis quidem esse intectum, ut oculum: ea uero, quæ aerem admittunt, habere tegumentum, q inspirantibus detegitur, dilatatis uenulis & meatibus. t 100

Hoc in loco tradit causam, cur alia quidem non respirantia olfaciant: alia vero sine respiratione odorare nequeant. Dicit ergo. Tale quid contingit in odoratu, cuius modi & in visu. Sicut.n. in hoc, quæ duris quidem sunt oculis aĩalia, supercilia non habent, quæ protegant oculos, & conseruent: sed, quæ mollibus sunt oculis, superciliis tectos habent oculos ad sensoriorum custodiam, vtpote quæ facilius pati possint. & propterea, quæ supercilia quidem habent, iis egent: quę non habent autem, eo non egent: sic & in odoratu, aĩalia quidem quæ respirãt, videntur protegumentum, & velamentum odoratiuæ partis habere, vt quæ sit, prout est verisimile, imbecillior. Quæ autem non respirant, ea & hoc sensorium intectum habent, neq; ante locato tegumento indigent. Quæcũq; ergo habent ad sensorium, veluti tegumentum, ea inspiratione opus habent, vt venulam dilatent. Venulam aũt dicit neruum sensorium, vt pure odorabilium operationes suscipiat. Atq; ipse quidem hoc tm̃ dixit: fortasse aũt qm̃ intra ossa ἠθμοειδῆ, seu colatoria est, odoratiuum sensorium: in huius autem ossis foraminibus contrahuntur & excrementa, quæ sunt etiam, qđ lenta & viscosa sint, emũctu difficilia: propterea etiam vehementiore inspiratione opus habemus, id fortasse, vt iis foraminibus purgatis, odorifero aeri viam patefaciamus. Fortasse aũt est & quædam caruncula, seu pellicula superposita, quæ & ipsa inspiratione leuatur. Dubitauerit autem quispiam de iis quæ sunt vitæ ancipitis, vtrum, si, quẽadmodum cum sunt in aqua, inspiratione non habent opus, vt olfaciant: sic, neq; cum sunt in aere, inspiratione opus hñt vt odorentur. Et non est quidem admirabile, ea, cũ sunt in aqua, contenta esse ea, quæ est ex aqua, refrigeratione: qñ aũt fuerint in aere, vti respiratoriis partibus. Qm̃.n. sunt vitę ancipitis, ad vtraq; eas instrũa præparauit natura.

Et propterea, quæ respirant, non odorantur in humido. necesse est enim odorari ea, quæ respirauerint. ut hoc autem in humido fiat, fieri non potest.

Tradita causa, cur, quæ respirant, sine respiratione non olfaciant, merito inquit, eiusmodi ne in aqua quidẽ odorari, propter prædictam causam. In aqua autem, vt respiretur, nequaquam fieri potest: qm̃.n. ne illic quidem est aer: merito in aqua olfacere non possunt.

Est autem odor sicci, sicut succus humidi.

Gustabilis materiam ait esse humidum. Quare & quæ sunt valde exiccata, etiam succo penitus carent. Dicet aũt de iis quoque postea. Sicut ergo, inquit, est succus humidi, sic odor sicci. Siccum autem dicit, non terrestre, sed igneum, qualem esse dicebamus fumosam respirationẽ, ostendunt autem thymiamata, quæ talem reddunt, dum euaporantur. Quod autem odor est ex maiori parte ex sicco, dicit in libro de sensu. Non est autem audiendum siccum, ꝙ nullam in se habet humiditatẽ, id enim est sine

odore

odore penitus, vt declarãt etiam quae sunt valde exiccata thymiamata: sed quod est alicuius quidem humiditatis particeps. est autem magis siccum q̃ humidum. In Meteoris quoq; ostendit fumosam e terra exhalationem nõ aliter emitti q̃ si terra madefacta fuerit.

Odoratiuum autem sensorium potentia tale.

Postquam dixit de odorabili, dicit & de sensitiuo. In vniuersum autem oẽm sensum dixit id esse potentia, qđ est sensile actu. Idem itaq; dicit & de odoratiuo, idem esse potentia, ꝙ odorabile. Fit autem simile, qñ odorabilium operationes susceperit, & fit actu odorans. Non.n. fit bene, vel male olens, sed a sensili vel disgregatur. vel congregatur. Dixit autem iam perfectius, quomodo fit sensorium, id quod sensile. Quod autem nunc dixit de sensu, hoc postea dicet quoque de visu, & reliquis. Videtur.n. in praecedentibus, cum de visibilibus, & audibilibus dixit, de visu, & auditu nihil dixisse. Iure autem quispiam dubitauerit, quomodo odorum materiam siccum esse dicit: succorum autem humidum. Neque enim magis sicca sunt odorabilia q̃ humida, vt opobalsamum, & quicunque alij succi bene vel male olentes. Sed neque succus magis est in humido, quam in sicco. Esculenta enim sunt oia sicca, & nonnulla, quae esculentorum vel pharmacalium succorum partem habent, sunt saepe & tactu & potentia adeo sicca, vt & eos, qui offerunt, exiccent. Et alioqui aqua, quae maxime ex humidis est succis subiectum, vel omnino, vel propemodum est succi & saporis expers, qualitatem autem accipit ex sicco, quo mixta erat. Sic itaque & ipse in Meteoris mare ex subiecta terra amarũ, & salsum succum habere dixit. Sed & aqua, quę est in terra, diuersos herbarum & arborum succos retinet. Sic ergo magis ex sicco succos suscipit. Quare si quis eius partes tuens, qui in sicco odores esse dicit, eos, qui sunt in succis, bonos vel malos odores, ex sicca terrae vel arborum substantia, quibus aqua commixta est, generatos esse dabit: sic necessario eadem ratione succos quoque ex sicco magis esse, siquidem & eos ex sicca immixta substantia humidum accipere. Sed ad haec dicunt, humidum quidem, vt materiam, succis esse subiectũ: inesse autem, aqua sicco immixta. sed in humido, tunc veluti efficiente succos siccos vt succorum efficientem causam accipiamus siccum: materiam autem humidum. Sed hac primum quidem ratione vt in odoribus quoque vtamur fieri potest. Aqua enim odoris expers, quae est in humido innumerabiles odorum species admittit, quae prius actu in terra non inerant. Fieri ergo rursus potest, vt dicamus, ꝙ, vt materia quidẽ, humidum odores suscepit: siccum autem effectricem habuit. Deinde fieri potest, vt etiam orõnem conuertamus, vbi sunt quaedam sicca vel odorabilia, vel gustabilia quae citra temperaturam sicca manentia, vt terra, neq; odorem habent, neq; succum: humido autem immixta vtrãque habent. Et dici potest aquam effectricem eorum habuisse causam. Non est ergo bona oratio, quae sicco quidem separatim odores attribuit: humido vero succos. Sed quemadmodum coloribus non simpliciter vnum aliquod simplex subiectum est: sed tal s temperatura talibus subiecta est coloribus: & huic quidem, verbi gratia colori humidius est subiectum: aliud vero siccius: sic quidem & odoribus, & succis compositum est subiectum. Si autem ad proprietatem respicias succorum, & odorum: subiectum siccum est, vel humidius. Si vero oporteat reuera duo in partes dissecare, & distribuere, humidum dico, & siccum: humidum succis est tribuendum. Cibis enim succus maxime ab humido, & ab ea, quae in ipso est, qualitate inest. &, vt iam dixi, quando exiccatus fuerit ne succi quidem est particeps Humidum autem, vt aqua, quãuis fuerit simplicissimum & immixtum, est tamen alicuius succi particeps: sic et in siccis, quoad odores. Aqua enim, qñ simplicissima fuerit, est penitus odoris expers At siccum nihil prohibet, quo minus sit odorũ particeps: humido autem opus habet, non vt sit odoris particeps, sed vt facilius euaporet, & siccam simul exhalationem emittat, & sic affectus aer in nos agat. Sic itaque & terra ab imbre saepius madefacta, ea exhalante, & vapores emittente, quidam bonus odor ascendit.

Gustabile autem est aliquid tangibile. & haec causa est, cur non sit sensile per id, quod intercedit, ut quod sit corpus alienũ. Neque enim tactus.

Consequenter de gustu & gustabilibus tractat. Hunc autem sensum a tribus praedictis differre dicit: ꝙ illi quidem per id quod intercedit, propria sensilia apprehendant: hic vero non per aliquid, quod intercedit, gustabilia apprehendit: sed oportet sensile ipsum attingere sensorium. & causam tradit, cur opus non habeat gustus, ad gustabilium apprehensionem, aliquo, quod intercedit. Tactus enim inquit, quidam est gustus, & gustabile est aliquid tangibile. tactus aũt non fit per aliquid quod intercedit. Ab ipso enim tangitur sensorio sensile. Vnde & tactus appellatus est. Qm̃ ergo & gustus quidam est tactus, merito eo, quod intercedit, non eget. Tactus autem quendam dicit gustum, non ꝙ sub tactus sensum reducatur, sed ꝙ per tactum fiat. Quoniam ergo in vtrisque contactus est communis: sicut in tactu non est, quod intercedit: ita nec in gustu, causam autem dicemus, vbi de tactu dicetur. Adiecit autem. Vt quod sit corpus alienũ, quoniam, vt dicet, vbi de tactu aget est vtique & in iis, id, quod intercedit, sed nõ alienum, sicut in tribus sensibus. In iis enim duplex erat id, quod intercedit: hoc quidem alienum, illud vero proprium. Alienum quidem aer, & aqua. Proprium autem & congenitum, in oculis quidem humores, & tunicae: In auditu autem inaedificatus aer. In odoratu vero, seu naribus, vel circa colatoria ossa, quę sunt, ἠθμοειδῆ, congenitus aer, vel quid eiusmodi. habet enim quod aliis conueniat. Sed in gustu, & tactu nihil alienum intercedit, per quod sentiunt sed solum propriũ: carnem.n. vult esse, quod intercedit: aliquid autem aliud, quod sentit, vt illic sciemus exactius. Sicut autem tribus perspicuum & personans, & odoriferum est subiectum, per quae colores, soni, & odores ad sensus transuehũtur: sic, & succis humidum est subiectum, sed illius quidem non sit materia perspicuum, vel personans, vel odoriferum: sed eorum solum operationes renunciat: succis aũt humidum, vt materia, subiectum est, vt quod ab eis patiatur, & qualitate suscepta ex contactu ad sensorium, eorum apprehensionem suscipiat.

Atq; corpus quidem, in quo est succus, gustabile in humido, ut materia. id autem est, quid tangibile.

Quod tactus quidam est gustus, & propterea non habet opus eo quod intercedit. per haec probat. Corpus.n. inquit, in quo, vt in materia, esse habet succus, qui est gustabile, est humidum. Quare si gustabile quidem, succus, in humido esse habet: est autem humidum tangibile: est enim tactus humidi apprehensiuus: est ergo gustabile tangibile: Succus enim ipse seu sapor per se est incorporeus, vt color & aliae qualitates: sed in corpore quidem certe, nempe humido, esse habet. Quare si humidum est succo subiectum: idest autem tangibile: eo ergo, quod intercedit gustus merito opus non habet. Oportet.n. eum, qui succum est apprehen⟨s⟩urus, tangere corpus, in quo esse habet, dico autem humidum.

Quare & si in aqua essemus, eiectum quidem dulce sentiremus: nobis autem non esset sensus per id quod intercedit: sed q esset humido commixtum, sicut & in potu.

Quod humidum est succorum materia, & qđ opus non habemus eo, quod intercedit, ad succorum apprehẽsionem, per haec probat. Si.n. aqua essemus, in aliam aliquo dulci iniecto, ipsum sentiremus non sic autem vt & colores per aquam videmus, neq; sicut, quae per aquam olfacimus. In illis.n. etsi non sint in aqua colores, neq; ea, quorum est odoratus ipsorum fit tñ apprehensio. Hic autem in ipsam aquam dulce iniectum esse oportet, &, vt materiam, aquam dulcedinẽ suscepisse, & ab ipsa formã accepisse, ipsamq; dulcem factam esse. Itaque & in multo motu opus est, vel vt in aqua in minimas partes comminuatur, quo ipsa mellis substantia in aqua immisceatur,

Non autem odorabilia, nec sonatoria. eo quod hic quidem, gustata aqua, dulce apprehendimus: Illic autem per ipsam & non ipsam attingentes. Dixit aũt Alex & aliter scriptum haberi. Et corpus, i quo succus. gustabile, in humido, vt aqua Hanc aũt lecturam dicit signare, ꝙ succus in tali est humido, cuiusmodi est aqua. Nõ.n videtur esse aer humidorum susceptor, etsi sit humidus, nisi sit valde vehemens & efficax succus. Sæpe.n. si adsit absinthium, vna quoq; gustu amaritudinem sentimus aere. s propinquo qualitate affecto, & appõne passo vel aliqua defluente substantia, & ei immixta, vt in melle, & aqua. Propterea id fit maxime, cum est recenter collectum, & nõ exiccatum. Sed in pluribus gustabilibus qualitatibus non fit aer earum susceptiuus Est aũt aqua vel sua natura penitus insipida. vt medicis vĩ, vel propemodum insipida. Sentimus.n. dulcem & salsam aquam. & hmõi ei dicunt accessisse qualitates, eo ꝙ, quę sunt aquę subtiliores, ex magis sunt omnis qualitatis expertes. Signum autem, ꝙ quæ colatur aqua, & euaporatur, & horum aliquid sæpe iusti net, sit propemodum omnis penitus qualitatis expers. Si autem colare, & euaporare, est a crassiori, & terrestri separare: ipsa s. ſm suam naturam est, qualitatis expers, siquidem terrestris mixtione fiunt succulẽta, & sapida. sed et si per se est omnino succi expers, & insipida vel propemodum: habet tamen facultatem omnium succorum susceptricem. Omni itaque succo fruitur, si ei appropinquauerit: & eius fit materia. In humido ergo succus est, vt in aqua. Non enim in humido, vt in aere. non enim est gustabile aer: neque succorum materia. Illud autem, Sicut in potu, est exemplum, quomodo, cum sumus in aqua, dulce sentimus: quod gustare, sicut in potu, & non per aliquid quod intercedit.

Color autem non sic uidetur, eo quod misceatur, neque per effluxiones. Vt itaq;, quod intercedit, nihil est: ut autem color, uisibile: sic gustabile succus.

Succum.n. sentimus, cum in aqua sumus, qđ ei immisceatur dulce corpus. Quare, vt dixi, motu quoq; opus est: non sic autem videmus colores per aerem, vel per aquam neq;.n. miscentur colores perspicuo. neq; n. eorũ materia fit perspicuum, vt succorum humidum. neq; coloratum perspicuum visui subiicitur, sed per ipsum colorata videntur. sed neque sic sunt colores visibiles, vt effluxiones in visum mittant. Hoc n ostendet in lib. de sensibus & sensilibus. Si n videre esset ſm effluxionem colorum, corpus esset effluxio. Si autem esset corpus, eam sustinere & pati rationi esset consentaneũ, & admotis paulatim tactibus effluere. Præterea si esset effluxio, cur non a ventis dispergitur? Neq; ergo, vt mixto aeri colore, videre fit, neque ſm affluxionem: sed tanquam per medium perspicuum: non est enim materia coloris, neq; ab eo coloratur. Quare nõ similiter & gustum, cum in aqua sumus, & colore sentimus. vt ergo quod intercedit, nihil est: vt color autem visibile: sic gustabile succus. Postquã dixit, in quo differat gustus ab aliis sensibus: nunc dicit, in quo gustus cum omnibus aliis, vt semel dicam, sensibus conueniat. Gustus itaq;, inquit, in hoc quidem, qđ non per aliquid, quod intercedit alienum, subiecta sibi sensilia apprehendat, cum tribus aliis prædictis nihil habet commune: in hoc autem cum tactu communicat. Habet autem aliquid cõe cum visu & auditu. Sicut n. vtrunque eorum habet sibi subiecta, quæ vno nomine appellantur. visus quidem colores: auditus vero sonos: sic & gustus sibi subiecta succos habet. At odoratus nõ habet sibi subiecta, quæ proprio nomine appellentur. Si quis enim odorabilia dixerit, ea ex sensu denominatiue nominat, sicut & visibilia; & audibilia, & gustabilia. Huius aũt causa est, quoniam nõ exactum homines habemus odoratum In eo enim ab aliis animalibus vincimur: cum.n. nobis habent exactiorem: sicut & nos tactum aliis perfectionem habemus. Quare neque sicut secundum spẽm, & ea quæ intercedũt, acutum sonum, & graue. & molle, & durum, & graue, & leue, & humidum, & siccum, calidum, & frigidum: & verbi gratia, dicimus qđ cerusa, & lac, & cygnus: vnum etiam habent colorem album aqua vero & lac, & vinum, humidam substantiam participant: sic & in odoratu secundum speciem odorabilia discernere possumus: sed iucundo & molesto ea solum discernimus. Neque.n. scimus, cuius sit hic odor odorabilium speciei. Quid enim est, ex quo est odor sæpe cognoscimus. ipse autem odor, cuius sit odorabilium speciei, discernere non possumus.

Nihil autem succi sensum facit, sine humiditate: sed habent actu uel potentia humiditatem, ut salsum. Est enim & ipsum liquefactu facile, & linguæ liquefactiuum.

Postquam dixit oẽm succum esse in humido: vt materia: nunc ostendit ea quoq; quæ sicca esse videntur, succi non nihil habere, ꝙ humiditatem habeant, & sic succum habent, cuiusmodi sunt sales. Nam & ij, quando gustus eos appprehenderit ipsiq; liquefiunt. vt qui sunt potẽtia humidi, & sunt linguæ præterea colliquefactiui ex ea humiditatem exhaurientes, & sic eam humectantes, & si quid ex aliis præterea siccis fuerit gustabile, vt panis & similia, non quatenus est siccus, ea est rõne gustabilis: sed quatenus est humiditatis particeps. certe quæ nimiũ exuruntur, propemodum, vel etiam oĩno, fiunt ingustabilia, vt quæ per solum deinceps tactiuum sensum operentur. Si aũt cum humiditate fit succorum sensus; merito quendam tactum dixit esse gustum. Si n. in humido quidem esset, non autem eius cum eo fieret apprehensio: nõ esset tangibilis. neq;.n. color est tangibilis, qm̃ in tangibili esse habet, eo qđ non cum ipso colore est apprehensio. Non videtur autem verum esse, ꝙ separatim sit succis attributum humidum. cur.n. magis humidum q̃ siccum? Piper enim, & gleba Armenia, & pręterea lapis, & infinita alia, quæ natura sunt sicca, & neq; actu, neq; potentia quicq̃ humiditatis habent, siccum tñ habent. & alioqui q sunt in humido succi, & pauci sunt, & qui possunt facile circũscribi: Qui autem in siccis sunt plures, Plures n sunt cibi, q̃ potus: maxime, cum & ipse in Meteoris ostenderit ꝙ, quæ sunt in aquis, diuersæ qualitates, vt quæ nitri gustũ, & bituminis habeant, & quæ sunt amaræ, & salsæ, ex subiecta eis terra tales sint: & omnino ostendimus, quod aqua, quod ad suam naturam attinet, vel fere, vel oĩno, qualitatis est expers. Quare in humido potius videbitur succus suam habere consistentiam, nempe terra. Deinde & aqua, cum sit simplex, & in terra insit innumerabiles ex ea qualitates accipit Est ergo ad hæc dicere. ꝙ reuera quidem nullum simplex est videre, quod succum contineat. Neq;.n. ignis, neq; aer, neq; aqua: sed neque terra. Nam, vt dixi, & quæ sunt valde exusta, ea sunt propemodum insipida, & succi expertia. Sicut.n. diuersi fiunt colores iuxta qualitate prædiram simplicium contemperaturam: sic existimandum est succos quoq; fieri. Quod enim ne in terra quidem sunt operationes, ex hoc clarum est, quod earum ne sensum quidem habemus. Deinde videmus, quod qui sunt in ipsis plantis, succi concocti in alteram transmutantur speciem. Sæpe.n. est primum amarus: deinde acris: deinde dulcis: & rursus dulcis, deinde acris. In simplicibus s. non est, sed fit in compositis. Cur ergo eis potius humidum secreuit & attribuit, Arist. q̃ siccum? Dico ergo, ꝙ animaduertit humidum quidem omnem posse succum suscipere: Quoduis enim siccum aqua immixtum, ei potest aliquam qualitatem tribuere. si vel quis solum aquam madefecerit, et non subtilem effectum immiscuerit. Hoc autem fieri non potest in sicco. neque enim quodlibet siccum suscipere: neque vllum omnino omnem quoque succum admittit, non solum, qui est in humidis, sed & multo magis, qui est in siccis. Sed in humido quidem certe, & quocunque humido, & eum, qui est in siccis, & eum, qui est in humidis, succum immiscere contingit. Propterea ergo, vt videtur, aliud subiectum esse dicit succis humidum.

Sicut autem uisus est & eius, quod est uisibile, & eius, quod inuisibile: tenebræ enim inuisibiles: has autem uisus quoque iudicat. Præterea & ualde splendidi: hoc est enim inuisibiles

alio autem modo quam tenebrarum. Similiter autem auditus quoque soni, & silentij: Quorum illud quidem audibile, hoc uero inaudibile, & magni soni, sicut uisus splendidi. Sicut enim exiguus sonus est quodammodo inaudibilis, sic & magnus, & uiolentus.

Dixi, q͂ postquam dixisset, quid gustus ab aliis differt sensibus: vult dicere, quid cum eis habet cõe. Postq͂ itaq͂ dixit, quid cum visu & auditu habet cõe: nunc dicit quid commune habet cum oĩbus sensibus. Sicut ergo alij apprehendunt & propria sensilia, & eorum priuationes, & sensilium excessus & defectus: sic & gustus. Vt visus apprehendit quidem inquit visibile, & inuisibile: visibile quidem vt colores: Inuisibile autem, vel sm priuationem inuisibile, vt tenebras. Vnusquisque.n. sensus per se propria quidem sensilia apprehendit: per accidens autem & priuationes: sicut & visus tenebras: eo enim q͂ non a visibilibus afficiatur, per accidens dicitur apprehendere tenebras. Apprehendit ergo & quod est sm priuationem visibile, & quod est per se quidem visibile, sed propter nimium excessum sensum corrumpit, & ea ratione dicitur inuisibile. Splendidum.n. cum sit visibile, qñ nimium excedit, corrumpit sensum. Apprehendit et quod est valde exile & exiguum, quodq͂ priuationi est propinquius: vt lucem esse dulcem dicimus. Ea enim fere etiam dicitur inuisibilis, q͂ non possit sensum exacte mouere. Sicut ergo in visu habet, sic in auditu. Est enim audibile quidem, ipsi soni: inaudibile autem, quod est sm priuationem, vt silentium, q͂ per accidens dicitur sensile: vel ingens, & nimius sonus. Corrumpit.n. & is sensum, sicut & in attonitis, vel exiguus, vt susurrus. Sicut ergo in iis habet, & in aliis sensibus: sic & in gustu eadem enim in omnibus conuenientia & proportio seruatur.

Inuisibile autem. hoc quidẽ omnino dicitur, sicut & in aliis, q. uideri non potest: illud uero, si cum natura aptum sit, non possit, uel male, ut graece ἄπουν, idest, pedum expers, & ἀπύρηνον, baccis uacuum. Sic quidẽ est gustus eius, q. est gustabile, & eius q. ingustabile. Id autem est, quod paruum, uel malum habet gustum, uel quod gustum corrumpere potest.

Postquam dixit visum esse visibilis, & inuisibilis apprehensiuum: est autem multis modis uisibilis, & inuisibilis significata diuidit. Dicitur.n. inquit visibile, vel quod penitus videri non potest, vt dicuntur esse & incorporea, & quae sunt post colorem inuisibilia. Sic itaq͂ vox est inuisibilis, & odor. & vt semel dicam, quae sub alios sensus cadunt: vel quod natura quidem aptum est vt videatur, non autem videtur, vt est id quod est in priuatione, vt qđ est potentia perspicuum si non adsit lumen: vel quod sic dicitur inuisibile, vt male visibile. Eiusmodi autem est, vel quod propter splendoris excessum visum potest corrumpere: vel quod propter exilitatem & imbecillitatem non agit in sensum. Apprehendit ergo inuisibile visus, q͂ est inuisibile, non id quidem, q͂ videri nõ est aptum natura, vt sonos, & quae sunt aliis sensibus sensilia: ea enim non esse visibilia ratio est, quae iudicat per instrumentum sensus, non autem ipse sensus: sed id, q͂ est sm priuationem visibile, sensus potest apprehendere: & alia quoq͂. Visu enim iudicant etiam irrationalia esse tenebras per accñs, q͂ non a visibilibus patiantur. itaque & in antris quiescũt. Nunquid autem & quod est sm priuationem visibile, imaginatio est, quae iudicat, & non visus? Si quidem sensus iudicium habent in eo, q͂ aliquid patiantur: non patientes autem in tenebris, operatione carent. Quare & solum habitum considerant: non operantes autem, qũo iudicauerint? Pedum autem expers, & baccis vacuum, nõ q͂ nonnullos penitus habet pedes, sed quod paruus, & malos: nam & sine baccis oleas dicimus, non quae nullas, sed quae paruas baccas habent: Sic & ἄποδα. i. sine pedibus animalia dicimus, non quae nullos, sed quae paruos habent pedes. Est autem quaedam huiusmodi volucris hirundini similis, noctu volans, quae vespertilo dicitur. His dictis, dicit. Et gustus gustabile & ingustabile apprehendit, non quod non potest succum suscipere: sic enim esse posset coloris, & soni iudex, sed ea, quae possunt quidem suscipere, non autem susceperunt, vel male susceperunt, aut propter excessum, aut defectum.

Videtur aũt esse principium id, q. est potabile, & quod impotabile. Gustus.n. quidam utraq͂: sed hoc quidem malum, & qđ gustum possit corrumpere: illud uero secundum naturam.

Qm̃ dixit omnem succum esse in humido: nam & sicca dicit, quatenus humidi partem habet, esse gustabilia: humidum autem maxime & primo est potabile: merito potabile est gustus principium: principium.s. materiale. Sed & ingustabilis impotabile humidum principium: q͂ impotabile factum est p̃ succi impotabilis mixtionẽ: sicut & potabile poculentum redditum est per boni succi admixtionem. Illud autem, Gustus n. quidam vtraq͂, pro eo quod est, gustabilia. Qũo autem impotabile gustabile, ipse subiunxit, quod non, vt quod perficiat, sed vt qđ possit gustum corrumpere, propter succi malignitatem. Vel si ergo audiemus esse gustabilium principium potabile, & impotabile: vel principia gustabilium potabile, & impotabile, tanq͂ in haec primo diuisis gustabilibus, iis autem rursus subdiuisis, in ea, quae sunt per species, gustabilia. Rursus potabile quidem est gustabile, & conseruatiuum, & perfectiuum eius, quod est secundum naturam gustabile: Impotabile autem, vt praeter naturam, & quod possit corrumpere.

Est autem commune tactus, & gustus, potabile.

Qm̃ potabile humidum: est autem humidum tactu apprehensibile: vt humidum quidem, tangibile: vt talem autem habẽs succum, gustabile: propterea gustus & tactus est commune: tactus quidem, vt eius proprium sensile: gustus vero, vt materia, & vehiculum gustabilium.

Quoniam autem humidum est gustabile, necesse est eius sensorium, neq͂ esse actu humidum, neq͂ tale, q. humectari non possit. Gustus.n. à gustabili patitur, quatenus est gustabile. necesse est ergo humectatum esse, q. potest humectari seruatum: non humidum autem gustatiuum sensorium.

Qm̃ potentia est sensorium, quale sensile sm actum: est autem gustabile humidũ: oportebit gustatiuum sensum esse potentia humidum, non actu: vt humiditate, in qua est succus, apprehensa, illi assimilatus: fiat tactu humidus. Si.n. esset actu humidus, ab ea, quae est in succis, humiditate non amplius pateretur. vt quae iã ante talis esset. Sic autem neq͂ succos apprehenderet, propriam humiditatem admiscens, & succi vires faciens euanescere. Iam p̃o & eo succo, qui in ipsa est in proprio humido, oblatum perturbans, et confundens, eũ non apprehenderet. Q͂.n. est proprius id, q͂ tangit, attingit. propriam itaq͂ humiditatem sentiret: nam & eam primam tangeret. Sicut ergo in aliis sensilibus, & sensibus habet: potentia.n. erat vnũquodque sensorium tale, quale erat actu eius proprium sensile: sic et in gustu habet. Necesse est ergo esse humectatum, q͂ humectari quidem põt, seruatum, nõ humidum autem gustatiuum sensorium. Si n. sensus patitur a sensili: humidum aũt gustabile: necessario ergo gustatiuum sensorium sic natura aptum esse humectari, vt etiam in humiditate propriam seruet nãm. Non est.n. corruptiua, quae sensorio immittitur humiditas, sed contra seruatrix, & p̃fectrix. q͂ autem non oĩno a succis humectetur gustatiuũ sensorium. s. lingua, sed a nonnullis etiam fiat siccior, iam dixi in iis, quae prius dicta sunt. Neq͂ ergo piper, neque salsamenta, neq͂ siccus panis, neq͂ alia innumerabilia huiusmodi linguam humectant, & si sint gustabilia: sed potius exiccant, non vt succulenta & sapida, sed propter aliquam tangibilem qualitatem, vt siccitatem, & caliditatẽ. Neq͂.n. siccus panis exiccat, vel verbi gratia, cicer frixũ, aut bellaria, & similia: sed eo quod sunt sicca. vel calida, eam, quae est in lingua, humiditatem exhauriunt. Illud autem, seruatum dici potest, etiam vt ab aliis separet, & distinguat, vt nitro, & similibus. Ea enim humectantur nõ seruata, vtpote quae liquescant.

Signum autem, q̃ neque cum est exiccata lingua sentiat, neque ualde humida. Ipsa enim fit tactus primi humidi. sicut quando praegustato quis uehementi succo, alium gustet, & quemadmodum aegrotantibus omnia uidentur amara, eo quod lingua tali humiditate plena sentiat.

Signum, inquit ꝙ oporteat linguam esse potentia humidam, non autem actu, ꝙ quicũq; habent linguam immoderate siccam, vel humidam, hi nõ apprehendunt gustabilia. Deinde huius quoq; causam adiungit. Ipsa.n. inquit, fit tactus primi humidi i. propterea non apprehẽdit lingua valde humida succos, ꝙ, quę in ipsa est, boni succi humiditas, ipsa quoq; prima est linguae accedens tactus, ipsa suiipsius apprehensionem praebens, & ea ratione nõ sinens exteriorem apprehendere. eius enim, ꝙ est appositum, & quod primum tangit, fit gustus. Signum autem huius dicit, ꝙ qui alium succum & maxime paulo vehementiorem praegustarunt, secundos non amplius sı̃r sentiunt. Sed & iis, qui regio morbo laborant, oĩs videtur amarus succus: eo ꝙ humiditas, quae est circa linguam, hunc succum habeat: quem primum gustans, non apprehendit eos, qui adhibentur. Sed quae fuerit aliqs. Atqui si est amarus, q est circa linguam, succus, oportebat, qñ mel adhibetur, videri minus amarum, dulci immixto, & amari immoderationem castigante: nunc vero qñ dulce adhibetur, tunc magis amaritudinem apprehendit. Hoc autem non est verum: non.n. tunc magis apprehẽdit: sed quia iam ante hoc quiescit sensus. eum, q est circa illa, succum non apprehendit. nam & si nihil adhibitum fuerit, magis amaritudinem sentiet. Sicut ergo is, qui humidam habet linguam, minus sentit: sic & qui nimium siccam. Oportet.n. vt dixi, sensorium affici a gustabili, ꝙ est humidum: ꝙ est autem nimis siccum, ab humido minus affici, & longiori tpe. Declarant autem id exiccata coria, q̃ longo tempore ab humido non afficiuntur.

Succorum autem species, sicut & in coloribus, simplices quidem sunt contrariae, dulce, & amarum. Cohaerentes autem, illi quidem, pingue. huic uero, salsum. Inter haec autem, acre, & austerum, & acerbum, & acidum. Fere enim hae esse uidentur succorum differentiae.

Enumerat species gustabilium. sicut.n. in coloribus alia quidem sunt simplicia, quae & contraria, album, & nigrum. neq;.n haec ex aliis sunt mixta coloribus, neq; inter se. Quae aũt inter illa interiecta sunt, non sunt amplius simplicia: sed quadam eorum inter se mixtione perficiuntur. & sunt nõnulla quidem eorum albo propinquiora, vt flauum: alia vero, quae ad nigrum propius accedunt, vt caeruleum. reliqua ṽo sunt intermedia, vt fuscum, rubrum. sic & in succis. Nã & in iis simplicia quidẽ sunt rursus contraria, dulce, & amarũ. Reliqua vero mixta & intermedia. sed dulci quidem propinquius est pingue: amaro vero salsum Reliqua aũt, quae enumerat, ea sunt intermedia. non autem & quae sunt intermedia, mixta. Quae enim sunt mixta, ea sunt quoq; intermedia: nõ ita autem & contra: Vt in coloribus, fuscum quidem ꝙ mixtum est, est & intermedium. Rubrum vero, vel viride seu porraceum, non oĩno fiunt ex contrariorum mixtione: sed intermedia dicuntur, vt quae neutrius extremi partem habeant Sic aũt & in succis, mixtum quidem est salsum, vt sales. ex amara enim aqua marina, & dulci generantur. Acre aũt, & austerum, & acutum, ꝙ neutrius extremorũ partem habeant, sic sunt intermedia. neq; ex extremorũ mixtione oĩno generantur. Octo autem species succorũ enumerat. & fere haec quidem sunt, quae dicit esse. Si quid enim est aliud, prope est, vt sit succi & saporis expers: vt flaccidum, vel quid huiusmodi.

Quare gustatiuum quidem est, q̃ est potentia tale: gustabile autem, quod est eius actu effectiuum.

Postquam dixit de gustatiuę facultati oppositis seu obiectis, dico aũt gustabilibus: deinceps dicit de gustatiua, ea, inquam, facultate, cuius gratia & de oppositis verba fecit, vt et in aliis sensibus. Hoc autem declarauit, cum dixit, quare gustatiuum quidem est, q̃ est potentia tale, veluti orõnem concludens. Tale est ergo inquit gustatiuum potẽtia, quale gustabile actu, vel dulce, vel amarum, vel quid eorum, quae sunt intermedia Quod quidem gustabile facit gustatiuum actu tale, quare est ipsum.

De tangibili autem & de tactu eadem est ratio. Si enim tactus non est unus sensus, sed plures: necesse est & tangibilia esse plura sensibia. Habet autem dubitationem, utrum sint plures, an unus: & quidnam est sensorium tangibilis tactiuum, utrum caro, & quod in aliis habet proportionem, & conuenientiam, uel non. Sed hoc quidem est id, quod intercedit: primum autem sensorium est aliquid aliud intus.

Adhuc superest, vt de tactu dicat, ex oĩbus sensibus, de quibus nunc tractat. Duas autem dubitabiles propositiones quae sunt praeter opinionem, & fidem, in iis confirmat. Vnam quidem, ꝙ tactus non est vnus sensus, sed plures. Secundam aũt, ꝙ non est caro tactiuum sensoriũ: sed est aliud quidem sensorium: caro autem intercedit. vt in aliis, vel perspicuum, vel odoriferum, vel sonorũ transuectiuum, vel vt, ꝙ est cõpositum, aer, & aqua. Q; itaq; non vnus est tactiuus sensus, sed plures, ꝑ duo argumenta confirmat. Vnum quidem, ꝙ omnis vnus sensus circa vnam contrarietatem versatur: tactus aũt non circa vnã versatur contrarietatem, sed plures. non est ergo tactus vnus sensus. Visus.n versatur circa album, & nigrum, & ea quae intercedunt. Silr gustus circa dulce, & amarum, & quae sunt intermedia. Auditus circa acutum, & grauẽ sonum. Odoratus vero, cum sit vt diximus, exilis, & exiguus, odorabilia per spẽs non diiudicat, praeterq̃ iucundo, & molesto. Sed tactus circa plures versatur contrarietates, quae neq; sub se inuicem sunt collocatae, neq; vllam inter se societatem, & cõicationem habent, vt calidum, & frigidum: siccum & humidum: molle et durum: graue & leue: asperum & lene: viscosum, friabile: & similia. quare si hae sunt plures oppõnes, quae non sunt sub se inuicẽ collocatae. quid.n. cõe habet graue, & leue cum sicco & humido, vel reliquis, vel vnumquodq; aliorum cum ceteris? vnusquisq; autem vnus sensus circa vnam sensiliũ oppositionem versatur: vr̃ non vnus esse sensus tactus. Vnum est ergo principium hoc argumentum. Secũdm vero, Oĩs quidem vnus sensus circa vnum genus tactus aũt non circa vnum genus. Visus.n. circa colores. Gustus circa succos. Auditus circa sonos. Odoratus vero pp eam ipsam causam propter q̃ odorabilium species non discernit, nec ipsorum genus habet noĩatum Tactus autem, & si sit apud nos exactissimus, vnum tñ genus non habet, nec noĩatum, nec innominatum, ꝙ propria sibi sensilia possit cõprehendere. Haec sunt ergo argumẽta, ꝙ tactus non est vnus sensus. Themistius aũt dicit haec quidẽ esse vera: re vera.n. non vnum esse sensum, sed plures sensus, tactum. Duorum aũt inquit, argumentorum ad s̃m quidem nihil dicere conatus est Arist. prius aũt labefacere aggressus est: sed nos sophistice fefellit. Dicit.n ne alios quidem sensus circa vnam oppõnem fieri, sed plures. Vox enim non solum circa grauem & acutam versatur: sed est etiam in vocibus aspera & lenis: cãdida, & fusca: magna, & parua: longa, & breuis. Silr autem & in coloribus est asperum, & leue. Leue quidem, ꝙ visum delectat, vt color luciferi: asperum vero, ꝙ molestia afficit. Haec aũt inquit dicens, nos falsa argumentatione decepit. Cum.n. dixisset oẽm sensum circa vnam sensilium oppõnem versari: clarum est, ꝙ propriorum dixit sensilium. Deinde hãc orationem labefactare tentãs, dicit, ꝙ etiam auditus non solum versatur circa acutum, & graue: sed & circa magnum, et paruum. Magnum aũt et paruum est ex cõibus sensilibus. Oportebat autem ostendere, an alij sensus circa plures oppões propriorum sensilium versentur. Haec quidem Themi. seipsum aũt decipi nesciuit. Magnum.n. et paruum, ꝙ de sonis dr̃, solius est auditus propriũ. Quare nullus alius sensus põt, ꝙ est in sonis, magnũ & paruũ iudicare, praeter auditũ. Dicebatur aũt esse cõe sensile magnum, & paruũ, ꝙ est in corporibus continuũ: huius aũt

est ta

est tactus, & visus iudex. Clarum est autem, ꝙ si vocem candidam & fuscam dicimus, ſm conuenientiam, & similitudinem, quæ est a coloribus, dicimus Simil'r & in aliis. Sed est & ad hoc dicere, ꝙ magnum & paruum, ꝙ est in sonis, non est alia quædam oppositio ab acuto & graui sono: quemadmodum in tactu a calido & frigido, alia est penitus oppositio, graue & leue, vel asperum, & planũ. & vnaquæq; aliarum: sed sonorum intentionem, vel remissionem declarat. Id aũt non est alius oppositionis proprium. Tale ergo magnũ & paruum dicis, vt mellis, verbi gratia, magnum: caricæ autem fortasse paruum, ꝙ est quidem intẽsa in melle dulcedo, in carica autem remissa. sed & nigrum colorem, q satis quidem est copiosus, magnum quispiam dixerit, qui aũt non sic habet, sed remissior, paruum: qđ' est, vt semel dicam, vehemens. & exiguum, magni & parui voce nominãs, sed etsi fuscam vocem & candidam dicamus, non aliam oppositionis vocũ speciem dixerimus, neque.n. eorum ab acuto & graui distinctionem est inuenire, vt durum & molle est ab aliis separatum videre. Simil'r autem et asperum & leue: sed sunt veluti quædam proprietates, quæ in acuto & graui considerantur. Non est autem quidam a forma recessus circa acutum, & grauem sonum. Est aũt operæpretium quærere, quãnam ob causam, cum magnum & paruum de solis magnitudinibus dicantur, in solis vehementibus & exilibus sonis translatione vtimur, dicentes magnum & paruum sonum: non aũt magnum dulce, ꝙ est admodum dulce, neq; paruum dulce, ꝙ habet exiguam, & nõ satis apertam dulcedinem, neq; in vllo alio. Dico ergo, ꝙ sonus non est res aliqua accumulata subsistens: sed in eo ꝙ fiat, subsistit: fit autem in tpe. est autem omne tempus cõtinuum: propterea eum, qui fit in multo tpe. sonum magnum dicimus: qui autem in paruo tpe, paruum. Valde dulce autem, & valde nigrum in aliis quoq; propter qualitatis vehementiam sunt talis, non autem propter tpis longitudinem. Non recte itaq; Themistius aduersus ea, quæ ab Arist. dicta sunt, argumento institit. Illud autem dici potest, qđ' in tangibilibus quidem plures assumptæ sunt oppositiones, quæ nihil inter se habent cõe, sed sunt penitus separatæ. a calidi enim & frigidi oppositione separata est, quæ fit per humidum, & siccum. Vnde ignis quidem calidus, & siccus: aqua vero frigida & humida. similiter durum, & molle: asperum, & leue: viscosum, & friabile: hæc oĩa sunt a seinuicem separata. Nihil ergo horum neq; in igne consideratur, neq; in aere, nec aqua: neq; oĩa composita, corpora cõsequitur. neq; n. quodlibet est vel viscosum, vel friabile Qui itaq; sunt rigidi, & fractu difficiles lapides, neq; viscosi sunt, neq; friabiles. Est.n. in humido viscosum. Oppositiones autem, quas dixit in sonis Aristoteles, in omni voce est inuenire. Omnis.n. vox magna est, vel parua. Nam & acuta, vel magna est, vel parua, vel lenis, vel aspera, & grauis similiter. Omni itaque voci contingit, ſm enunciationis enim quantitatem magnum habẽt, & paruum. simil'r & lene & asperum ſm qualitatem: quare non sunt oppositiones diuersorum audibilium, vel sonorũ. In tactu sunt a seinuicem, vt ostẽdimus, separatæ oppositiones, & nihil habentes inter se cõe, neq; aliæ cum aliis concurrentes. Vnde nec in omnibus quidẽ tangibilibus considerantur. Cur.n. non sicut oĩs vox vel magna est vel parua, vel aspera vel lenis, sic quodcunq; tangibile est vel viscosum, vel friabile, vel asperum, vel leue? si autem vnum quod est calidum, vel frigidum, vel siccum, vel humidum. i. eam ob causam, ꝙ hæ sint oppositiones, quæ corporum substantiam constituant. si autẽ graue, & leue omnia sunt sortita corpora, sed non, vt quę cum aliis qualitatibus concurrant, validitate, inquam, & frigiditate, vel siccitate, & humiditate. Non sicut quantitatem sonorum, quorum & qualitatem consequutũ est magnum, & paruum, & asperum, & lene: sic & q̃ritatem calidi, & frigidi, & sicci, et humidi, intensionem, inquam, & remissionem, consequutũ est asperum & lene, vel graue & leue, & reliqua similiter. Neq; q̃m omne compositum est vel asperum, vel lene, propterea qualitates ipsæ aliarum sunt qualitatum quædam sequelę. Potius.n. partium positionem consequũtur. Circa æqualem enim vel inæqualem partium positionem fit asperum & lene. sunt itaque hæ oĩno a seinuicem separatæ, & nihil ipsis simile est in aliis sensilibus videre. Ad secundum autem argumẽtum existimat quidem, vt dixi, Themistius nihil ab Aristot. dictum esse: dico autem, ꝙ cum oĩs sensus circa vnũ aliquod sensile versetur, tactus non versatur circa vnum commune genus sensilium. Attici autem interpretes recte intelligentes dicunt, ꝙ admodum compẽdiose huius quoque solutionem posuit Arist. dicens ipsum quoq; circa vnum aliquod genus versari: non esse autem apertum vnum genus, ꝙ sit tactui subiectum. Per hoc ergo significauit, ꝙ est quidem, sed nõ est apertum Quid ergo hoc est? dicimus ꝙ resistens. Resistens autem dico, non quod est molli oppositum, & tactui non cedit: sed omne naturale corpus. quod admouetur, & tactum attingit: ad Mathematicorum corporum drĩam, quæ neque attingunt, neq; tactui resistunt Q. igitur quomodocunq; tactui resistit, hoc dicimus esse resistens, & esse cõe genus tangibilium. Non videtur autem hoc caliditatem, frigiditatem comprehendere. Horum.n. non fit ſm trusionem apprehensio: nisi quis dicat, cum corporibus, quæ sunt his qualitatibus subiecta, fieri apprehensionẽ Hæc ergo erit vniuersalis oratio. Sed si ita est, cur tangibilium genus magis fuerit resistens, q̃ visibilium, & audibilium, & reliquorũ? Est.n hoc subiectum non solũ tangibilibus qualitatibus, sed & coloribus, & sonis. & succis, & odoribus. Si.n. nihil aliud significamus dicendo resistens, q̃ corpus naturale: cur ipsum magis subiectum esse dicemus tangibiliũ qualitatum, q̃ aliorum omnium? Et si omne vnum aliquod genus oĩno vnam primam oppositionem diuiditur: vt color quidem in album, & nigrum: succus in dulce, & amarum: odores in bene olens, & male olens: sonus in acutum & grauem: dent resistenns quoque drĩsm: & dicant inquam primam oppositionem diuidetur: præter id, ꝙ vt iam dixi, non est rationi congruum, vt ad id referatur caliditas, & frigiditas: siccitas, & humiditas. Est ergo hoc resistens, tangibilium non genus, sed subiectum, sicut & aliorum. Nõ sic autem dictum est, illud, oẽm sensum vnum circa vnum aliquod sensilium genus versari: .i. circa vnum aliquod subiectum sensilium. Communiter.n. oĩum vnum est aliquod subiectum, sed genus dictum est, ꝙ de pluribus, & specie differentibus in eo, qđ' quid est, prædicatur: sicut color de albo, & nigro: vtrunque enim color: sonus de acuto, & graui: vtrunque.n. sonus: succus de dulci, & amaro vtrũque n est quidam succus, & in reliquis similiter. Quare, ꝙ ad hæc attinet, nullum argumentum solutionem habuit. His duobus argumentis positis ꝙ non est vnus tactiuus sensus dehinc tertiam ponit rationem, quæ tuetur non vnum esse sensum tactum, sed plures: non autem ex hoc loco id astruit: sed est instãtia aduersus syllm, qui conatur ostendere, vnum esse tactiuum sensum, & non plures. Qui syllogismus nõ ponitur quidem: sed quia Aristo. confutatio videtur, vt aduersus talem syllogismum, instãtiam facere: propterea interpretes syllogismum, quem Arist. confutationes soluunt, coniectura assecuti, eum eiusmodi esse dicunt. Si tactus sensorium vnum est caro: necesse est, & tactiuũ sensum vnum esse. Quorum enim sensorium vnum est, ea sunt inter se quoque eadem. eorundem autem sensilium & vnus quoque sensus est. Atqui vnum tangibilium est sensorium caro: & tactiuus ergo sensus vnus est. Huius ergo syllogismi & connexum, & assumptionem ostendit esse falsam. Et connexum quidem sic. Non necesse est inquit, si vnum est sensorium, propterea sensum quoq; esse vnum. Ecce enim vnum quidem est sensorium, lingua: diuersi autem sensus, & sensilia: & tactiuus, & gustatiuus: & tangibilia & gustabilia. Et quod diuersi, clarum est, ꝙ per totum quidem reliquum corpus sentimus ſm tactum: non autem gustamus: sed tñ in lingua, quæ est vnũ sensorium, vtrique sensus concurrunt. Est ergo falsum dicere, quod si vnum est sensorium, est vnus quoque sensus. Nam si, vt dicis, ambo in lingua concurrerint, sic contigerit & in toto corpore concurrere, ita vt non so-

lum toto tangamus, sed etiam gustemus: neque eos esse diuersos sensus discreuerimus, sed vnum esse, & eundem existimauerimus. Iam vero quia non conuertuntur, nec quodcunque tactum habet. gustus quoq; est particeps: ostenditur esse alium a gustu tactum: non ergo, eo ꝙ sit vnum sensorium, vnum quoque esse sensum necesse est. Contra autem, ꝙ plura sint sensilia, plures quoq; esse sensus, est rationi consentaneum: sicut in lingua. Quare non si tactiuum est sensorium vnum, oīno est & tactiuus sensus vnus. sic ergo connexum sustulit. Tollit autem & assumptionem, ꝙ omnino caro non est tactus sensorium. Qm̄ autem in idem concurrit & syllogismi assumptionis confutatio, & secunda propositio: vtrūque. n. vult nō esse carnem sensorium: confirmat vtrūque cōibus argumentis. Hoc autem ostendit, dico autem non esse carnem sensorium. rationes, quibus videbantur, qui carnem volunt esse sensorium ad probandum eam esse sensorium, & exponens, & refellens. Hæ aūt sunt tres numero. Vna quidem ex apprehensione, quæ fit sine tpe, eo quod sine tēpore, simul ac carne tangibilia attingimus, ea apprehendimus. Si n caro esset, ꝙ intercedit, & non sensoriū: aliquo ad apprehensionem tempore opus esset: in quo oporteret carnem affectam, in sensorium, ꝙ est intus, suam affectionem transmittere. Est n. rationi consentaneum: sicut in auditu, cuius per id, ꝙ intercedit, non absque tpe fit apprehensio, simul ac factus est sonus: maxime qn̄ fuerit lōge quod sonat: sed aliquo tpe opus est, vt afficiatur aer, deinde eum ad auditum traiciat. Sic itaque in Meteoris ostensum est, ꝙ q̄uis prius fiat tonitru. ipsum posterius apprehendimus. Fulgur autem prius, & si posterius factum fit: idq; & propter auditus crassitudinem, & velocem motum luminis. Simil'r & in remigatione, remum prius sublatum videmus, deinde sonum sentimus. Sil'r olfactus. qui est auditu corporalior, longiori ad apprehensionem tempore opus habet, etiam si valde prope fuerit odorabile: donec affectus aer ad nares transierit, vt celerius ad sensorium perueniat affectio. sed et ipse visus. q est sensuum acutissimus, non oino sine tempore habet exactam visibilium apprehensionem. si. n. circulus eminus in oculum inciderit, in eadem superficie situs, in qua est & oculus: vr̄ esse recta. & quæ sunt triangula, eminus circularia videntur, etsi ea visus attingat. sicut ergo in his, quæ per id, ꝙ intercedit, apprehenduntur, qui est corporalior sensus, longiori ad apprehensionem tpe opus habet: sic vtique est rationi congruum, et tactum, siquidem caro non est sensorium, sed quod intercedit, non sine tpe, simul attigerit, apprehendere: sed aliquo tpe ad apprehēsionem opus esse, donec affecta caro, ad sensorium, ꝙ est intus, affectum transmittat. Ea est quidem vna rō eorum, qui volunt carnem esse sensorium. Hæc vero est alia. si inquit ne aliud quidem tactiuum sensorium videmus præter carnem: superuacaneum & ineptum fuerit hoc quidē prætermittere, aliud vero quærere, ꝙ non apparet. Tertia vero ratio est instantiæ solutio. Qui. n. nolunt carnem esse sensorium sed id quod intercedit, quandam eiusmodi instantiam iis, qui volunt esse sensorium, afferunt. si caro est sensorium: ꝙ in oībus inest sensoriis, necesse est vtique in ea quoque videri. sicut ergo in illis, per aliquid, quod intercedit, fit apprehensio aerem dico, vel aquam: sic & in hac oportebat, per aliquid, qđ intercedit, carni sensilia admouere. In aliis itaque sensili sensorio superposito non fiebat sensus: si aūt hoc non fiat: sed ipsum tangibile caro ad eius apprehensionem attingit: videtur non esse sensorium, sed id, quod intercedit: siquidem in oībus sensibus eandem seruare oportet conuenientiam, & tactum ab aliis sensibus non differre. Gustus. n. tactus quidem est, & habet eadem dubia. Hanc instantiam labefactare conatur, q̄ apertissime fieri potest, eorum partes defendens q carnem sensorium esse volunt. Dicit ergo, ꝙ in tactu quoq; eadem sensuum proportio, & conuenientia seruatur, et p aliquid, quod intercedit, fit apprehensio. Quēadmodum enim si digitos in aqua vel ī oleo intingamus deinde hoc tangamus, est inter digitum, & id, quod tāgit, humidum aliquod corpus: seiuncto certe digito adhuc in eo videmus humidam substantiam: sed propter exiguitatē eius, quod intercedit, videntur citra medium ea quæ tanguntur, tangi. sic necessario & in aere contingit esse inter ea q̄ tanguntur, aerem aliquem, latere autem propter exiguitatem. Quare & in tactu non citra medium carnis est apprehensio, sed per aliquid, quod intercedit. Q. si ita est, hic quoque seruatur tactus cum aliis concentus & conuenientia. His ergo rationibus, per quas adstruere videtur, ꝙ caro sit tactiuum sensorium, peremptis, satis ostendit carnem non esse sensorium, sed id, quod intercedit. Quod si ita est, & hic quoq; seruatur tactus cum aliis cōcentus. Has itaque rationes per quas astruere videtur carnē esse tactiuum sensorium, & non id, quod intercedit earū quidem primam, quæ ex tēpore apprehensionis, confirmat carnem esse sensorium, sic refellit. Non est necesse inquit ad ostendendum carnem esse sensorium, vt simul cū eius tactu fiat apprehensio tangibilium. Iam. n. si quis inquit circa digitum pelliculam extendat, vt oui. vel alii corticem, vel alicuius huiusmodi, nihilo secius sic quoq; fit cū tactu apprehensio. Q. si quis digitis quoque congenitū corticem cogitauerit, multo magis minimum impedimētum afferet. si alieno itaque corpore carni circūposito, nullum extitit impedimentum ad apprehendendum sine tēpore, multo magis carne sensorio cōgenita, impediri non oportere apprehensionem sensilium. Non ergo apprehensio, quæ fit sine tpe, carnem esse sensorium ostendit.

Aduersus secundam autem rationem, quæ dicit ne apparere quidem aliquod aliud sensorium præter carnem, illud dicit. Quemadmodum inquit si congenitus nobis esset aer, adeo condensatus, vt & visiuum, & auditiuum, & odoratiuum sensorium tegeret: existimaremus, eo qđ per vnum & eūdem, dico autem nobis congenitum aerem, & videremus, & audiremus, & olfaceremus, quendam vnum esse sensum horum oīum apprehensiuum: ꝙ non videant discretas partes, per quas horum apprehensionem particulatim fiunt: nunc autem qm̄ videmus diuisa sensoria, quia nō est nobis aer congenitus: vel p vnum diuersa apprehendimus, dico autem aerem: qui sua perspicua, & personatrice, & odorum transuectrice facultate nobis sensilia adducit. similiter & quod diuersæ sunt facultates, sicut & sensoria, sic non oportet existimare, quoniam per vnum aliquod, nempe carnem, diuisa tangibilia nobis fiunt apprehensibilia, iam & vnum aliquod esse sensorium. sed quoniam diuersæ sunt tangibilium oppositiones, plura quoque sensoria esse oportet, ea aūt occultari, ꝙ caro sit nobis congenita, quæ inter sensilia & sensoria media intercedit. Nam si caro nobis non esset congenita sed separari suapte natura posset, sicut aer: apparerent, quæ nunc per eam occultantur, tāgibilium sensoria, quemadmodum econtrario, si quis in dicto exemplo visibilium & odorabilium & audibilium differentiam nesciret, ꝙ esset, v. gr. nobis congenitus aer. existimaret esse horum omnium sensorium, nobis congenitum aerem. Non ergo propterea ꝙ non aliud videatur tangibilium sensorium præter carnem, id satis est ad probandum carnem esse sensorium. Ego vero ad hoc dixerim, ꝙ si plura essent tangibilium sensoria, a carne, quæ intercedit, occultata, qm̄ necesse est in corpore esse sensoria, necesse est vtique ea esse locis diuisa: sicut & nunc locis a seinuicem diuisa sunt sensoria quod si ea locis diuisa esse necesse est, oporteret non quodlibet tangibile cuilibet parti carnis admotum esse apprehensibile. quemadmodum, si aer esset nobis congenitus, & admotum esset visibile, nō in illa aeris parte, quæ oculo directo obiicit, sed quæ auditiuo meatui, non videretur: ita s. & nunc omnino necesse esset, si plura essent tangibilium sensoria a carne occultata, quandoquidem ea sunt locis diuisa, non qualibet carnis parte quamlibet tangibilem speciem admotam esse apprehensibilem. nunc autem ita est. clarum est ergo, ꝙ non plura sunt intus sensoria. si quis autem dicat plura quidem esse: vnumquodque autem omnia apprehendere: superuacaneum. vnum. n. sufficeret. non sunt ergo plura tangibilium sensoria, sed vnum. quod si vnum est, omnino carnem esse necesse est. Cum sit enim similarium partium, p

vniuersum animal ſm continuitatem peruadit caro. ſic itaque ſecundam rationem & Ariſt. refellit, & nos aduerſus illam contradiximus. Tertiam aũt rationem hoc modo. Ea autem erat, quæ inſtantiam diſſoluebat, quæ aduerſus eos opponebatur, qui carnem volunt eſſe ſenſorium. Inſtantia aũt erat, ꝙ non ſeruat caro eam, quæ eſt in aliis ſenſoriis, proportionem. & conuenientiam, dico autem apprehenſionem, quæ fit per id quod intercedit. Diſſoluitur autem, ꝙ ſit hic quoq; ſimiliter id, ꝙ intercedit: vt in iis, quæ in aqua attinguntur, eſt adhærens humidum: ſic & in aere eſt rationi conſentaneum eſſe breuem quendam inter ea, quæ tanguntur, aerem. Hanc ergo ſolutionem refellit Ariſt. & ſi enim inquit, & in iis, quæ tãguntur, eſt aliquid, ꝙ intercedit, ſed non quod cum aliis ſenſibus proportionem, & conuenientiam habeat: commune tñ eſt id paruum, ꝙ intercedit in aliis quoque. Incumbente enim oculo lema, eſt neceſſario eiuſmodi, qđ intercidit. Tangit n. lema videlicet corneam. Si ergo, quę tanguntur, per aliquid, qđ intercedit tanguntur: eſt. i. inter oculum, & lemam, aliquid qđ intercedit: ſed lemam tñ non videmus: quia non oportet ſimpliciter eſſe, qđ intercedit, ſed id quoq; interuallo commoderatum eſſe oportet. Neq; n ſi oculi, et viſibilium proportionem magnitudine longe ſuperet, eo viſibilia videbimus: neque ſi valde paruum fuerit, vt i lema, quæ oculo incũbit Oportet ergo in tactu quoque id, qđ intercedit, cum aliis habere proportionem & conuenientiam: nunc vero nõ habet Clarum eſt ergo, ꝙ & ſi quis eorum ſolutionem admittat, ne ſic quidem ſeruatam inueniet, quæ in aliis eſt ſenſibus, proportionem. Eſt autem & ad hæc, dico aũt, quæ ab Ariſt. dicta ſunt, contradicere. Oculus n. non aliquo ſimpliciter, qđ intercedit, opus habet: ſed & perſpicuo: nec eo ſolum, ſed & illuminato. Dicet ergo quiſpiã, nos non videre per id, ꝙ inter oculum, & lemam intercedit: non ꝙ ſit ipſum exiguum, ſed ꝙ lucem lema interſepiat, & impediat, ne, quod intercedit, fiat actu perſpicuũ. Quare niſi lema lucem interſepiret, eam videremus. Eãdem autem oĩno proportionem, ſm eius, quod intercedit, quantitatem, in oĩbus ſenſibus ſeruari, eſt a rõne alienum. Qui. n. ſunt corporaliores ſenſus, minore opus habent eo quod intercedit. Neque n. quanto viſus viſibilia apprehendit, tanto auditus quoque audabilia, vt declarat, qđ in remigeratione accidit. Dico autem, ꝙ remum primum ſublatum videamus: deinde ſonum ſentiamus. neq; vero per quãtum auditus, per tantum & odoratus. Eſt itaque rationi conſentaneum tactum quoque, cum ſit oĩbus craſsior, minore q̃ omnes egere eo, quod intercedit. Omnino autem, ꝙ opus habeat tactus eo, qđ intercedit, non neceſſario comprobatum eſt ex ea, quæ eſt cum aliis ſenſibus proportione, & conuenientia Iam. n. maxime neq; guſtus indiget. Neq; n. quæcunque in viſu accidunt, in aliis quoque euenire neceſſe eſt. Neque quæcunque in auditu & odoratu, in aliis quoque. Vt quod viſus quidem per emiſsionem ſentitur, reliqui aũt per immiſsionem, etiam ſi ipſe quoq; per immiſsionem. In aliis itaque ſenſibus oportet ipſum aerem materialiter affici, vt ſic afficiatus ſenſus, veluti, redolentem fieri, vel ſonare. Non ſic autem in viſu. Non. n. coloratur aer. Et qđ viſus quidem ſine luce non operatur: reliqui autem maxime. non eſt ergo neceſſe eadem in omnibus ſenſibus euenire. Quare non eſt mirandum, ſi cum alij opus habeant eo quod intercedit: guſtus, & tactus non egent. Et ipſum quidem nomen hoc ſatis declarat, ꝙ tangendo tactus apprehenſionem habeat. Hæc ſunt ergo per quæ probare viſus eſt Ariſt. & qđ plures tactui ſunt ſenſus, & non vnus, & quod caro non eſt tactiuum ſenſorium, ſed id, qđ intercedit: & quõ nos aduerſus ea, quæ dicta erant, oppoſuimus. Nunquid autem ne duo quidem, quę dicta ſunt, confirmare propoſuit, ſed vnum ſolum, ꝙ plures ſenſus ſunt tactus: ſm autem ad hoc referebatur. Syllogiſmum enim oſtendentem, ꝙ vnus eſt ſenſus, ex eo, ꝙ vnum ſit ſenſorium, refellens, oſtendit, ꝙ neque connexum eius eſt rectum, neque adſumptio. Aſſumptio autem erat, qđ caro, cum ſit vna, eſt ſenſorium tangibilis: Vt ergo oſtẽdat, non vnum eſſe ſenſorium, ſed id, quod intercedit, hoc per tria argumenta oſtendit, talibus Ariſt. in duabus quæſtionibus, ſi quidem duæ ſint, argumentationibus nos exercens, vt dixi, & aſſueſaciens, ne ſimpliciter, & temere probabiles orationes admittamus, ſed veras. Eſt autem Ariſt. opinio, & ꝙ vnus eſt tactiuus ſenſus, & quod caro ſenſorium. Quod. n. vnum intellexit eſſe tactum, in tertij libri procemio declarauit. Quod enim, inquit, non eſt ſenſus præter quinque, iiſq; enumeratis, vnũ ex quinque tactum quoq; connumerauit. Quare ſi quinque ſunt ſenſus: vnus autem eorum eſt tactus: vnus ergo eſt tactiuus ſenſus. Et carnem quidem ſenſorium eſſe vult, vbi dicit. Tactus autem eſt eo ipſo, ꝙ tangatur, & adhuc magis in iis. Rurſus, inquit, & quæcunque ipſa tangentes ſentimus, tactu ſunt ſenſilia, quem habemus. Si aũt ꝙ tãgatur ſentimus: tangitur autem caro: Senſorium ergo caro eſt. Magis autem ex iis, quæ ſparſim, & diuerſis in locis ab eo dicta ſunt, Philoſophi mentem colligendo dici põt, ꝙ & vnum, & multos ſenſus nouit tactum: & non ſolũ ipſum, ſed & reliquos ſenſus: & carnem eſſe & ſenſoriũ, & quod eſt intermedium. Siſr & reliqua ſenſoria. Nam & noſtra anima & vna eſt, & multiplex. Quẽadmodum enim coloris quidem ratio eſt per ſe indiuiſibilis, & figuræ expers: cum ſubiecto autem corpore ſimul & diuiſionem, & figuram ſuſcipit: Sic autem et irrationalis anima, ſm ſubſtantiam quidem habet, vt ſic carens partibus, & indiuiſibilis: Quomodo n. ſimul ſm idem, & album, & nigrum apprehenderet? Fit autem diuiſibilis circa corpora in eis diuiſa: Qm̃ ergo eſt ſm aliquid indiuiſibilis, & diuiſibilis: merito vna dici poſsit, & multæ. Et propterea itaque etiam vnaquæq; eius facultatum & vna fuerit, & multæ, vt & quæ ſimul cum ſubiecto diuidatur, & alia parte aliud ſenſile apprehendat. In tactu autem hoc merito quæſiuit. Quoniam. n. ipſe eſt longe materialior, & corporalior: partium multiplicitatem iure habet apertiorem. Et alij quidem magis vnum, q̃ multi Ipſe autem magis multi, q̃ vnum. Et quid dico in anima irrationali, cũ & rationalis, vt ad mentem collocata, eſt quodammodo diuiſibilis, vt quæ ipſa vtatur propoſitionibus & confirmationibus, & concluſionibus? Eſt autem rationi conſentaneum ſenſorium quoq; carnem eſſe. Si ea enim eſſet id, quod itercidit: qm̃ & aere, & aqua eſt craſsior: in illis autem, etſi ſint ſubtiliora, eſt aliquod tempus, vt per ea ſenſus ſenſilia apprehendant: Remum. n. prius reuulſum videmus: deinde poſtea ſonum audimus. & cum ſit tonitru, primum nobis fulgur apparet. & nõ ſimul atq; odoriferum appropinquauerit, odorem ſentimus: ſed ad apprehenſionem aliquo tp̃e opus eſt. Si itaque per aerem, qui eſt ſubtilis, tempore tñ opus eſt ad oporem, & ſonũ ſentiendum: multo magis in tactu, ſiquidem caro non eſſet ſenſorium, ſed id, qđ intercedit, nobis tempore opus eſſet ad tangibilium apprehenſionem, propter carnis craſſitudinem: niſi quis in aliis interuallum cauſetur. Sed in odoratu, quãuis prope ſit ſuffitus, tempore tñ aliquo ad apprehenſionem opus habemus. Sed tñ etiam ſi ſenſoriũ eſt caro: ſed & id etiam quod intercedit: ſicut & in aliis ſenſoriis. Senſorium enim proprie eſt ſpiritus. Atque in oculo quidem cryſtallinus, & reliqui humores, & tunicæ, vt ad ſpiritum quidem intercedunt: vt ad aerem autem, & alia, ſunt ſenſorium. Sed hic quidem hæc potius ſenſoriũ, quam id, quod intercedit. In tacto autem caro eſt potius id quod intercedit, quam ſenſorium: propterea ꝙ eſt materialior, & quæ terni plus continet. Spiritui enim eſt conuenientius viſiuum ſenſorium, quam caro. Et hęc eſt Ariſto. opinio. Sciendum autem, ꝙ Themiſtius aliam quoque probationem ponit, cum oſtendit carnem non eſſe ſenſorium. Senſoria enim, inquit, contraria diiudicant. Viſus. n. album, & nigrũ diiudicat: guſtus dulce, & amarum: auditus grauem, & acutum ſonum. tactus aũt leue, et graue oppoſitũ. Graue quidem, ꝙ eius ſit conſtipatio, & protruſio: leue autem non itidem, quoniam ab eo non afficitur. Dico ergo, ꝙ quemadmodum in aliis diximus, ea apprehendere non ſolum propria ſenſilia, ſed & priuationes: apprehendit n. viſus quidem tenebras: ſilentiũ au-

tem auditus: apprehendere autem ea dicimus non secundum affirmationem, sed negationem, ꝙ nihil patiantur: sic & leuitatem tactum apprehendere dicimus ſm negationem. Nam eadem rõne dicemus ne alia quidem opposita apprehendi posse. Non.n. visus afficitur a tenebris. Neque auditus a silentio. Lux autem tenebris opponit. Sono autem seu voci silentium. Sic & qñ frigidum, & calidum apprehendit: siccum, & humidum: asperum & leue, quæ sunt contraria. Quod autem & vnum est tactiuũ sensorium, idq; non aliud q̃ caro, licet hoc modo õndere. Et quod vnum est sensorinm: ostendemus hoc modo.

Quodcunque.n ex tangibilibus, vt calidum, in quacũq; parte corporis admoueris, eius omnino apprehẽsionem retinet. Siĩr & frigidum, & siccum, & humidum, & reliqua omnia. Quare si vnumquodq; sensile in quacũque parte caro apprehendit: clarum est vtique, ꝙ non sunt plura sensoria, essent.n. locis separata. Quod si ita esset, nõ cuilibet parti carnis idem ad motum sensile esset apprehẽsibile. Clarum est enim ꝙ in aliqua carnis parte positũ, si non esset subiectum, qđ id apprehenderet, sensorium, nullam suiipsius apprehensionem præberet. Sicut ergo visibile, quod est retro, non videmus: Neque.n. si, vt ita fingamus, nos circũcirca ambiret aer, & visiuum, & auditiuum, & odoratiuum sensorium tegeret, in qualibet parte ambientis aeris positum visibile videretur: si n.ad eam partem positum esset, quæ est directo e regione auditiui meatus, non videretur: Atqui si audibile in eodem loco positum esset, magis auditum esset: sic & odorabile sui magis sensum præberet, si ex odoratiui meatus regione situm esset. Quare hac quoque ratione etiam discreta tunc essent diuersa sensoria: & propterea diuersi sensus.

Quare si nunc quoq; ambiens caro plura tegit sensoria: cur in qualibet parte quoduis tãgibile sentit? Quãobrem si in aliis quoq; ambiente aere oĩa sentirentur: vt tactu quidem certe hoc euenire non deberet: ꝙ non ea, quæ longe sunt, sed quæ prope, tactus apprehẽdit. Quod itaq; non sunt plura tactiua sensoria, hinc clarum est. Quod autem neque aliquod aliud est præter carnem tacturum sensorium, hinc manifestũ est. Si.n.aer intercederet: in quibus autem sensoriis est aliquid, ꝙ intercedit, in iis, si supra ipsum sensorium ponatur sensile, sui nullam apprehensionẽ præbet. clarum est, ꝙ hic quoque ipsum eueniret. Nunc autem si quis de carne paululum quod detraxerit, deinde supra reliquum imposuerit vel calidum, vel durum, vel aliquid eiusmodi, sentiet omnino. Et rursus si ab illa aliq̃ aliam partem abstuleris, idq; vsque ad ipsum os. Quare si hoc verum est clarum, ꝙ caro est tactiuum sensorium, Si n aliquod aliud intus esset, carne paulatim ablata oporteret ad ipsum aliquando peruenire sensorium. Quare superposito sensili consensus non amplius fieret. Quod aũt vna quoque est sensitiua facultas, & non multæ, hinc ratiocinatione colligeris. siquidem cuilibet sensitiuæ facultati proprium aliquod sensorium natura attribuit. Dicere enim linguam esse & gustatiuum, & tactiuum sensorium, est ridiculum. Tactiuum.n.sensum non sola habet lingua, sed totum per totum corpus. Et causa dicta est, ꝙ ex iis constanius, calido, frigido, sicco. & humido. Cur ergo in lingua magis vtrũq; contingit, q̃ in oculo, & auditu, & odoratiuo meatu? Nam & hæc simul sunt & talia, & tactiua. Quod aũt gustatiuum tangens sentiat, sicut tactiuum, eximium quid videtur habere præter alia. Nã, vt dixi, nihil habet, ꝙ sit proprium præter alia. Et clarum est, ꝙ neq; validum est, q. dicitur, in tactu oportere esse, ꝙ intercedat, vt cum aliis sensibus conueniat. Nam cum sint quinque sensus: duo quidem, visus, & auditus, quæ sunt longissime apprehendunt: Duo autem, tactus, & gustus, quæ sunt proxime. Ipsum.n. oportet attingere sensorium, siquidem ostensum est, ꝙ caro est sensorium, reliquus autem odoratus medium locum sortitus est, vt qui neq; quæ valde longæ sunt, apprehẽdat, neq; ipsum sensorium tangunt odorabilia. Quare cum sic habet tactus & gustus, magis consensus quidam, & ordo seruatur in sensibus. Si.n.quatuor siĩr externa apprehenderent, probabiliter dici posset, cur non reliquus quoq;? Si aũt non sic habeat: sed lingua quidem tangens: olfactus autem, quæ valde prope sunt, & fere tangunt: quid necesse est, vt tactus per id, ꝙ intercedit, apprehendat? Dicere.n.qđ gustus quoq; tactus est, non est verum. Cur.n.nõ tactus gustus? Aperte.n.distincta sunt & sensoria, & facultates. si autem propterea ꝙ tangens gustat, ideo tactus est hac ratione dixerit quispiam auditũ quoq; visum, & visum auditum: ambo.n.per id, ꝙ intercedit. Tangibilia autem sentire, vt dixi, totius est corporis cõe. Reliquum est ergo vt quæramus, nunquid verum est illud, qđ dicitur, omnem sensum versari circa vnam oppositionem sensilium: et circa vnum aliquod & cõe genus propinquum. Visus quidem circa album, & nigrum, et quæ sunt intermedia: & cõe genus eorum est color. Auditus circa acutum & grauem: & cõe genus, sonorum. Gustus circa dulce, & amarum, & quæ intercedunt: & eorum cõe genus, lucci. Odoratus autem vt exilis, & euanidus, neque spẽs discreuit, neq; genus, quia non discreuit spẽs. Aperte autem in tactu multæ sunt oppositiones, vt dictum est. & quæ sub cõe aliquod, et propinquum genus non reducuntur, Ostendimus autem, ꝙ nec in aliis quidem est simile. Magnum.n.& paruum in sono, & asperum & leue in quolibet sensili ſm proportionem. Tale est enim in visibilibus quidem, ꝙ est vehemens & nimium nigrum, & exilius: in gustu autem valde & minus dulce siĩr & in odorabilibus. Asperum autem & lene in auditu quidem id, qđ delectat, & id, q. molestia afficit. Idipsum autem est in ol quoque sensu Clarum autem, ꝙ hæc non recte accepta sunt apud Arist. Ea.n.quoduis sensile consequuntur, nec sensilium differentiam constituunt Vt ipse enim in quinto naturalis auscultationis ostendit. Quæ quodlibet genus consequuntur, ea specierum dĩam non faciunt. sic autem habet dictionis contextus in naturali auscultatione. quare non sunt species motus, velocitas & tarditas, quoniam omnes ſm speciem differentes motus consequunt. quare neque grauitas & leuitas, quæ est ad idem, vt terræ ad ipsam, & ignis ad ipsum. Alia n. dicitur alia terra, vel grauior, vel leuior. sed hoc non facit terræ differentiam. quælibet.n terra alia quidẽ est grauior, alia vero leuior. similr ignis igne grauior, & leuior. quare non hac ratione ignis differt ab igne, vel terra a terra. Terra autẽ ab igne. Neq;.n. quæ in igne est leuitas, terram aliquam consequitur. neq;, quę in terra est grauitas, aliquem ignem. Atque omnis motus alio quidem est tardior: alio velocitr. quare si omnia sensilia consequitur, non dico sola audibilia, sed omnia simpĩr, vt alia aliis magis intensam propriam habeant qualitatem, vel remissam, ꝙ accepit Aristo. magnum, & paruum: similiter vt & delectet, vel molestia afficiat, sicut accepit asperum, & lene in auditu: Non ergo sensilium dĩam eiusmodi fecerint. quandoquidem neq; velocitas & tarditas motuum dĩam constituebat: quando etsi in vno solo sensu hoc contingeret, ne sic quidem sensuum dĩam constitueret. Magnum.n. & paruum omnem sonum consequitur: siĩr & asperum & lene. Non sunt ergo sonorum differentiæ hmõi. Non omnem autem tangibilem qualitatem consequitur asperitas & lenitas: friabilitas & lentor. sed neq; eæ, quæ sunt corporum constitutiuæ qualitates, caliditas, frigiditas, siccitas, & humiditas se inuicem consequuntur, vt sonum magnitudo, vel paruitas. Sed cum sint diuersæ, & ſm spẽm separatæ, ad constitutionem corporum connectuntur. illic autem quantum est magnum & paruum in voce, quale autem asperum, & lene: non aũt q̃litates. Et alioqui latemur tactum hac rõne differre ab aliis. si autem hoc facit vt non vnus sit sensus tactus, sed plures: quærendum, nunquid, quẽadmodum solus quidem visus ſm emissionem visibilia apprehẽdere visus est, cũ nullus alius hoc facere existimatus fuerit: sic & tactus hoc habet eximiũ, & ab aliis separatum, ꝙ plures oppõnes apprehendat Oĩno autem dicẽdo ꝙ plura apprehendit, statuere quidem licet, ꝙ eximium quid habeat præter alios, non vtiq; aũt propterea necesse est eum non vnum esse, sed plures. si.n. propterea plures, ꝙ aliquam habeat ab aliis dĩam: cur non vna potius, ex eo, ꝙ vnum habeat sensorium? De lingua.n.sũ

dimus,

dimus, ꝙ non, tanq̃ lingua, tactiua est: sed quatenus totum corpus tale est. Itaque & visorium sensorium, & reliqua simul etiam sunt tactiua. Quare nullū apertum indicium, nec aliqua probabilis ratio ostendit, tactum non vnum esse sensum, sed plures.

De tangibili autem, & tactu eadem est ratio.

Quænam? Quod ab oppositis est incipiendum: ꝙ hic quoque per id, quod intercedit, est apprehēsio, q. hic quoque circa vnum genus. & vnam oppositionem tactus ē operatio, quantum quidem ad eam, quæ est ex reliquis, consequentiam.

Si enim tactus non est vnus sensus, sed plures: necessarium esse quoq; plura sensilia.

Coniunctio, enim, causæ redditionem significans, totum contextus intellectum talem facit. Quoniā de tactu & tangibili eadem est ratio. Vt enim se habet tangibile, sic necesse est, & tactum habere. & contra, necesse est vtrūq;, siue sint plura tangibilia, multos quoque esse tactus: siue plures tactus multa quoque esse tangibilia, si quidem in vtrisq; eadē est ratio. Potest autem & coniunctio, enim, non ad prædicta referri, sed ad intelligentiam eorū, quæ subiunguntur. Erit aūt apertus intellectus, si cōtextus ordinem sic immutemus. Dubitatio autem est vtrum sint plures, an vnus. Si tangibilia sensibilia plura sunt: necesse est tactum quoq; nō vnū esse sensum, sed plures. Fortasse aūt & tanquā oratione, quæ conuertitur, indifferenter visus est. Oportebat enim, vt dixi ita dicere. Si sensilia plura, & tactus plures, vt ex confessis incerta confirmaret. Nunc autem contrariū dixit Si plures tactus, & tangibilia. Potest autem, vt dixi, & dictio transiliri. Hic ergo dubitatiue proponuntur duas, quæ mihi in præcedente cōtēplatione dictæ sunt, qōnes ostendere: Vtrū vnus est tactiuus sensus, an plures. Et vtrū caro est sensoriū tangibilium, vt visus visibilium etiā in alijs animalibus, quę carnem quidem non habent, sed aliquid, quod cum carne habet proportionem & conuenientiā: sunt enim quædam animalia, quæ carnem quidem non habent, sed aliquid, quod cum carne proportionem habeat, vt insecta, formicæ, & muscæ, & similia. An non est quidem caro sensorium, neq; quod cum ea habet proportionem, & conuenientiam: sed ipsa quidem est intermedia, per quā sensus; sicut erat & in alijs sensibus, quod inter sensilia, & sensoria intercedit. Quod autem ꝓprie, & primo tangibilia sentit. est aliquid aliud intra carnem, quod cum alijs sensorijs habet proportionem.

Nam et oīs sensus unius contrarietatis esse uidetur, ut uisus albi, & nigri: & auditus acuti, & grauis: & gustus amari, et dulcis: in tangibili autē multæ sunt contrarietates: calidum, frigidum: siccū, humidū: dure, molle: & aliorū quæcūq; eiusmodi.

Hic est primum argumentum, ꝙ non vnus est sensus tactus. Si quilibet enim sensus vnam contrarietatem iudicat: tactus autem plures, necesse est vtique, quot sunt, contrarietates, quas tactus apprehendit, tot esse tactiuos quoque sensus.

Habet autem aliquam solutionem ad hanc dubitationem, q. in alijs quoque sensibus sunt plures contrarietates. Vt in uoce non solum acumen, & grauitas, sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis: & eiusmodi alia. Sunt autem & circa colorem tales aliæ differentiæ.

Labefactat per hæc prius argumentū: ꝙ nō solum tactus circa plures oppositiones versatur: sed & reliqui. Iā enim prædiximus, ꝙ asperū & lene in voce, & candidū & fuscum scd̄m proportionem dicitur: & ꝙ magnū & paruū, quod est in sonis, non est idem cū eo, quod est in magnitudinibus. Vt dicimus magnā lineā, vel magnū corpus. In coloribus aūt, magnum quidem, & paruum non dicimus: asperum aūt & lene, pro vehemens & exile. Similiter neq; odor magnus & paruus dicit: sed dulcis, & amarus, & acris, & grauis. Clarum est ergo, ꝙ hic quoq; nō s̄m proportionem magnū et paruum dicitur; sed in sonis tantum, eo ꝙ magnum & paruum est quantitatis continuæ, & longum & breue. Sicut ergo lōgum & grauem sonum dicimus. qui fit in maiore vel minore extensione temporis: eo ꝙ tempus est quantum continuum, sonū qui magno, vel paruo motu factus est, vel magnum, vel paruū dicimus. Qm̄ ergo sonus fit omnino cum motu, dico autem eo, qui est secundum locū: ipse autem est quantitatis nullum autem aliorum opus habet subiecto motu, qui est, secundum locum: merito in illis non seruatur magni & parui proportio.

Sed quidnam est subiectum, sicut auditui sonus sic tactui, non est clarum.

Secundū argumētum, ꝙ nō est vnus sensus. Quilibet enim sensus circa vnum aliquod genus versatur: visus colores: auditus sonos. gustus succos: olfactus odores. Quę aūt tactui subiecta sunt, nō habent vnum cōe genus. Videatur autem neq; visus circa vnū aliquod versari genus si quidem ipse prius dixit, ꝙ visibile quidem ē & color, & quod oratione quidem licet dicere, caret autem nomine. Dico autem ꝙ hoc quoq; sub colorem est reducendum. Est enim hoc totum splendidus color.

Vtrum autem est sensorium intus uel non, sed statim caro, nullum uidetur esse signum, q. sensus fiat simul eorum, quæ tanguntur. Nam & si quis, circa carnem ueluti factam pelliculam extenderit, similiter sensum, simul ac attigeris, significat. Atqui clarum est, q. non est in ea sensorium. Si autem congenitum quoque fuerit, adhuc celerius sensus permeauerit.

Eum, qui a nobis in præcedente contemplatione dictus est. hypotheticum, syllogismū non est aperte in verbis cōtextus inuenire: sed eo ꝙ & eius assumptionem, & cōnexum potentia refellit: syllogismus quoq; in ijs comprehenditur. Quis erat autem syllis? Si sensorium tactus vnū: id autem est caro: necesse ē sensum quoq; vnū esse. Atqui sensoriū caro Et tactus ergo vnus est sensus. Probat ergo. ꝙ neque si sensorium vnum sit, vnum necesse est esse sensum: sicut habet in lingua. Cum enim vnum sit sensorium duo sensus: tactus, & gustus: & quod omnino caro non est sensorium Sed nos quidem in præcedente contemplatione priorem connexi confutationem exposuimus: secundam autem assumptionē, vt continentem redderemus orationē, quæ adstruit, carnē non esse sensorium, sed id, quod intercedit. Ipse autē non est visus eo ordine. Sed quoniam, vt dixi, & secunda propositio, & assumptionis hypothetici syllogismi confutatio erat vnum & idem: prius duo argumenta, per quæ ostendit non esse carnē sensorium ponit: & deinde syllogismi connexum redarguit, & assumptionem in hac secundæ pro positionis confirmatione. Potentia autem vtrūq; & dictū a nobis hypotheticū syllogismū posuit. Cum hic enim situs non esset syllogismus apud Aristo ex dictis collegerunt interpretes, ꝙ quendam eiusmodi syllogismū confutaret. Vtrum autem est sensorium intus vel nō, sed statim caro, nullum videtur signum, ꝙ fiat simul sensus eorum quæ tanguntur. Trium argumentorum, per quæ ostendit, non esse carnem sensorium, vnum per hæc ponit id autem est, quod refellit argumentum quo ostendere videbatur carnem esse sensorium: quando etiam si per pelliculam tangibilia attingamus, sine tempore apprehendimus: etiam si non sit illa pellicula sensorium: intercedit autem inter carnem, & sensilia. Quid ergo prohibet carnem eiusmodi quid esse?

Quare & talis pars corporis sic habere uidetur, quemadmodum si circulo nos congenitus ambiret aer. Videremur enim uno aliquo sentire, & sonum, & colorem, & odorem: & unus esse sensus, uisus, & auditus, & odoratus. Nunc autem quia definitum est, per quid fiunt motus: manifestum est dicta sensoria esse alia. In tactu autem hoc nunc incertum est.

Secunda ratio, quæ confirmat carnem sensoriū, ex eo ꝙ nihil aliud præter hanc appareat, per quod tangibilia apprehendimus. Hanc itaque refellit, ꝙ videtur eē caro, quale contingeret, si nos aer circulo ambiret, & conge-

nitus nobis esset, veluti condensatus. Quemadmodũ ergo si hoc contingeret, propterea ꝙ tegerentur sensoria, per vnum autem & eundem aerem, & audiremus & videremus, & olfaceremus existimaremus vnum esse sensorium omnium dictorum visibilium, audibiliũ, & odorabilium congenitus nobis aerẽ: & ne esse quidem omnino aliquod aliud sensorium præter ipsum: neq; enim apparet nobis aliquod aliud: quod nũc redarguit: quoniam aperte sensoria discernant: hoc nunc existimandũ contingere in carne nobis cõgenita, & ambiente, & tactiua, sensoria tegẽte Quare nõ ideo, ꝙ nõ appareat aliqd aliud præter carnem, per quod sensilia apprehendimus, hoc iam satis esse ad probandum existimandum est, ꝙ caro sit sensoriũ. Potest aũt hoc argumentũ & connexi syllogismi esse consutatio. Hoc itaq; deinceps, & dictã a nobis cõnexi confutationẽ ponit Aristo. & huic nostro argumento cohærere, & ab eo dependere facit. Vt autẽ hoc ostendamus, dico autem, ꝙ per prædicta syllogismi connexum refellitur, superius propositum dictionis contextum & exponemus, & interpretabimur.

Quare & talis pars corporis sic habere uidetur, quemadmodum si circulo nos congenitus ambiret aer, uideremur uno aliquo sentire & sonum, & colorem, & odorem: & unus quidam esse sensus, uisus, auditus, odoratus.

Postquam ostendit carnem nõ esse sensorium: eo confutato, per quod esse probabilis cõiectura videbatur carnem esse sensorium, dico autem apprehensionem, quæ fit sine tẽpore. Cum itaq; relinquatur, vt ea quidem sit, quod intercedit congenitum corpus, et intus esse tactiuũ sensorium: hac opinione vtens hypothetici syllogismi connexum redarguit, ostendens non esse necesse vnam esse tactiuam facultatem: quia per vnum & idem, nempe carnem, fit tangibilium apprehensio. Si enim inquit, circunfusus nobis aer congenitus esset, & condensatus, vt sensoria tegeret: quia per idem videmus, & audimus, & olfacimus: nobis viderentur hi tres sensus vnus eẽ: eo ꝙ per vnum quidem aerem, visibilia, audibilia, & odorabilia apprehendimus: tecta sunt autem, quæ illa diiudicant, sensoria. Quemadmodum ergo etiam si per vnum nobis congenitum fieret apprehẽsio, non ꝓpterea vnus esset & visus, & auditus, & olfactus, sed plures eo ꝙ sint plura quoq; sensilia, colores, soni, & odores. Sic neque quoniam nobis congenita caro cohæret, vnaq; est, per quam omnes tangibiles, quæ plures sunt, contrarietates apprehendimus, vnus fuerit tactiuus sensus, sed multi, propter sensilium diuersitatem. In aliis enim sensibus ꝙ separatum sit id, quod intercedit, per quod fit sensilium apprehensio, dico autem aerem, & eorum instrumenta sint a se inuicem distincta, manifesta est eorũ diuersitas: in carne vero, ꝙ ea nobis cõgenita cohæreat, cum sit intermedia, incertum est an sint multi tactus. Sed tangibilium diuersitate discernimus sensuum tactiuorum multitudinem. Nunquid autem & propositum argumentum est etiam syllogismi assumptionis refutatorium? quod etiam magis verum est. Vult enim etiam per hoc ostendere, ꝙ non, quoniam per vnum, scilicet carnem, sensilium est apprehensio, iam & vnum est tactiuum sensorium. Nunquid enim congenita quidem caro est, quæ intercedit, intus autem sunt plura sensoria, vt in exemplo?

Ex aere enim uel aqua, fieri non potest, ut constet corpus animatum. Oportet enim esse aliquid solidum. Restat ut sit mixtum ex terra, & his, cuiusmodi uult esse caro, & quod cum ea habet proportionem. Si enim omnis sensus per id, quod intercedit: & tactus.

Vult causam dicere, quamobrem id, quod per tactus fit, nobis congenitum adhæret, caro inquam: non ita autem & aer, & aqua, per quæ dicti sensus apprehendunt, nobis congeniti cohærent, sed sunt exterius. Quia enim inquit, fieri non potest, vt corpus animatum & in terra victurũ ex vno ex simplicibus cõstet, vel aere, vel aqua: oportet enim vnũquodq; iis maxime adsimilari, in quibus est versaturum: per hæc autem prædictorum sensuũ fit apprehensio, aerem, dico, & aquam: merito hæc non sunt nobis congenita, & cohærentia. Nam & qui in auribus inclusus & inædificatus est aer, non cohæret quidẽ congenitus, sed est inseparabilis. Quoniam autem tactus per carnem habet apprehensionem: eaq; est illi id, quod intercedit: tale autem est & animalis corpus solidum, & mixtum. iure ergo nobis congenita cohæret Et propter hanc causam, per congenitum nobis cohærens corpus, quod intercedit, tactus fit apprehensio.

Quare necesse est corpus quoq; esse congenitum, & cohærens, tactiui intermediũ, per quod fiunt sensus, qui plures sunt.

Neque enim amplius prohibeantur, quominus congenita cohærent, vt alia, ꝙ nõ posit tale ẽẽ animalis corpus. Nam si possent, illa quoq; necesse esset congenita cohærere. Si enim & ex tali constaremus, & per tale sensilium fieret apprehensio: quid vetaret per proprium, & familiare videre, alieno autem non egere? Quoniam ergo tangibilium est apprehensio per carnem: idest, vt intermedium, per quod fit sensilium apprehensio: eius.n. quod est necessarium, & quod fit comprensio, est natura: propterea ergo, ꝙ in partibus animalis carnem inuenit, per quam tangibilia sunt apprehensibilia, natura ea vsa est, nec aliquo alio opus habuit, quod intercederet exterius.

Declarat autem, ꝙ plures, qui in lingua tactus est. Omnia enim tangibilia sentit secundum eandem partem, & succum. Si itaq; alia caro succum sentiret: uideretur idem & unus esse sensus, gustus & tactus. Nunc aũt duo, quia non conuertuntur.

Vides, quomodo, vt dicebam, priora quoq; erant refutatio connexi syllogismi hypothetici. Dico autem ꝙ non necesse est, si per vnum aliquod sentimus, etiam vnũ esse sensum. Vt qui enim per præcedentia ostendisset, ꝙ contingit, etiam si vnum sit sensorium caro, plures esse sensus, ex eo ꝙ supponat hoc circa carnem, contingere, quod contingeret, si nobis cõgenitus, & cohærens esset aer, per quem videmus, et audimus, et odoramur, sit subiunxit, Declarat autem, ꝙ plures, qui est in lingua tactus Quoniam enim non ex ipsis rebus: ostensio processit: sed per suppositionem collegit contingere per vnum quidem fieri sensilium apprehensionem non esse autem vnam sensitiuam facultatem: & ꝙ non est eiusmodi suppositio, vt fieri non posit, in ipsis rebus hoc confirmat, dico autem in tactu, qui est in lingua. Ecce ergo lingua, & gustabilium, & tangibilium est sensorium. Sed tamen alia est gustatiua facultas, quam tactiua. Non est ergo vera oratio, quæ dicit si vnum sit sensoriũ, necesse est vnũ quoq; esse sensum. Quod enim alius est tactus, a gustu apertũ est: quoniam in reliquo quidem corpore tactus est, gustus non: lingua autem & omnia tangibilia apprehendit, & præterea succos.

Dubitauerit autem quispiam: si omne corpus habet profunditatem: id autem est tertia magnitudo: quorum autem est inter duo corpora corpus aliquod, non contingit ea se inuicem attingere. Humidum autem non est sine corpore, neque madefactum: sed necesse est esse aquam uel aquæ cohærere: Quæ autẽ se inuicem in aqua tangunt, si non sint sicca extrema, necesse est aquam habere intermediam, qua plena sunt extrema: Si autem hoc uerum est, fieri non potest, ut aliud in aqua aliud tangat. Eodem autem modo & in aere. Similiter enim habet aer ad ea, quæ sunt in ipsa aqua. magis autem nos latet, ut & quæ sunt in aqua animalia, si madefactum attingit madefactum.

Hic est tertium argumentum eorũ, qui ostendunt carnem non esse sensoriũ, sed id, quod intercedit. Est autem eiusmodi. Instantiã, vt dixi proponit iis, qui carnem sensorium esse volunt, & eam soluit, & rursus solutionẽ refellit Instantia autem est, ꝙ si in aliis sensoriis per aliquid quod intercedit, est apprehensio: caro aũt, ꝙ tangat, tangibilia apprehendit: videt nõ esse sensoriũ. Ostẽdit ergo quid & quod intercedit. Si.n omne corpus, inquit, habet profunditatẽ: idest autem tertia magnitudo, pro ea

quod est, tertia dimēsio. Prima enim dimensio est longitudo: secunda latitudo: tertia profunditas. Inter quae autē intercedit aliquod corpus, necesse est eorum profunditatem esse alienā, q̄ intercedit, quātacunq;, & qualiscūq; sit. Quorum aūt est profunditas aliena, fieri non potest, vt haec seinuicem tangant. Quaecunq; aūt alienam habent humiditatē in superficie, circūfusum aliquod corpus habent. Quaecūq; ergo in aqua se inuicē attingunt, vt quae sunt madefacta, habent aliquod corpus qđ intercedit, & se inuicem non tangunt. Sicut aūt, quae sunt in aqua, se inuicem tangunt: sic & quae in aere. Et in ijs ergo, quae in aere tangunt, est aliquid, quod intercedit, aer. sed id nos latet propter paruitatē. Nam & in ijs, quae in aqua se inuicem tangunt, ignoratur esse aliquid aquae, quod intercedit. Sed nō ꝓpterea dixerimus nō esse inter ea aliquid. Dubitauerit aūt quispiam: si omne corpus habet profunditatem. Inordinatus videtur locus. Postquā enim dixit. Dubitauerit aūt quispiam, non subiunxit quid dubitauerit. Est aūt eius dubitatio inferius Oportet enim subiungere, Madefactū attingit madefactū. Hoc enim, inquit, dubitatur, an madefacta se inuicē attingunt, & nō intercedit aliquod alienū corpus. Et ostendit, ꝙ est humidū: id aūt corpus: humidum autē non est sine corpore: neq; quod est madefactū. Humidum quidem est, quod congenitam habet humiditatem, vt aqua: madefactū autē, quod alienam, vt lutum. Humidum autem in corpore habet esse. Est ergo necesse humidū quidem esse aquam: madefactum aūt esse, aquae particeps. Quoniam ergo, q̄ se in aqua inuicem tangunt, nō habent siccas superficies: omne autem humidum est cum corpore: inter ea ergo corpus aliquod intercedit, & se non inuicē tangunt. Sic ergo, & quae in aere, etiā si aer, plusquā aqua, ignoretur intercedere. Qn̄ & in ijs, quae se in aqua attingunt, nesciatur, an sit aliquid, quod intercedit. Magis aūt nos latent, quae sunt in aere & aqua animalia, si madefactum attingit madefactum. Et ad id, quod cohaeret ꝙ quae in aqua sunt animalia, & q̄ in aere, nos latent, an se inuicem tangant, cū madefacta sint, quae tāgunt, hoc est superficies. Propter continuitatem. n quae est ad aerem vel aquam, non est apertum. Hoc autē ostendit ꝙ si madefactos in aqua digitos tetigerimus, postq̄ separati fuerint, adhuc seruant humiditatē. Sed etsi nos latet, ipsa tamē ratio conuincit ex eo, quod cōtingit in madefactā carnem habentibus, & sic tactis. Videtur enim post separationem caro adhuc esse humida. Et si aqua, cū sit crassior, propter humiditatem tn̄ nō exprimitur, sed carni insidet, multo magis fieri nō potest, vt aer, qui est subtilior, omnino exprimatur ab ijs, quae se attingunt. Quid ergo? si haec ita habēt, & vera est haec oratio, eueniet, vt nullum solidū corpus tangatur: si quidem oīa, quae se inuicem tāgunt, vel in aere, vel in aqua tāgunt: euenit ergo vt solida quidem corpora sola humida tangant. Solidum aūt a solido nunquam tangitur. Ad haec aūt dici potest, ꝙ quando madefacto digito, vel aliqua alia parte corporis, aliqđ aliud solidū tetigerimus: caro, quae est rara, & mollis, in compressione admittit in eos, qui in ipsa sunt meatus, seu concauitates, humidū, & in seipsam ꝓꝑ raritatē, & sic postquā separata fuerit, humiditatem rursus apparere contingit. Contingit ergo totā exacte carnem tangi, sed in illis concauitatibus, in quas confluxerat humidū, nō aliquid aliud tangere. Postquam ergo separata fuerit, diffundit rursus, quod in illis est humidū, & replet superficiē. Contingit autē & in obscuris meatibus protrusum esse humidū, quod rursus post vim factā diffunditur circa superficiem. Nā & si valde dura, & leuia corpora acceperis, vt vitrea, vel aerea exacte splēdētia, & sic figurata, vt si alia alijs inter se admoueant, exacte quadrent superficies, vt ne vllam quidem vacuā regionem, quae intercedat, relinquant: deinde ea madefacta inter se admoueris, et cōpresseris, vt se exacte tāgant: deinde separaueris: nullā, puto, in eis inueneris humiditatē. Neq; enim aqua sua natura apta est, vt solidis corporibus resistat. Est ergo ratiōi consentaneum, illis cōpressis, cum aqua suapte natura solidis corporibus resistere nequeat, neq; vllus ītercedat locus, nec apertus, nec obscurus, in quo aquā seꝑare oporteat, ipsam elidi, & cedere: & multo magis aerē, qui est & motu facilis, & minime resistens, & qui cuilibet corpori cedere sua natura aptus sit. Et alioqui non omnino necesse est, quae tangunt, per aliquid tāgi quod intercedit. Si.n. necesse est, quae tanguntur, per aliquid se inuicem tangere, in infinitum necesse est hoc contingere. Si enim aer, & aqua tangibilia: ipsa vtiq; sentimus, quę sunt frigida, vel calida, quando aquam vel aerem tangimus. Vtrum aūt est aliquid inter nos, & aerē, vel aquam, vel nō? Si ergo non est, de illo rursus eadem dicēda sunt: siue aliquid est inter ipsum, & nos, siue non, idq; vsq; ad infinitum. Nō est ergo necesse, quae tanguntur per aliquod medium se inuicem tangere. Omnino autem quę proprie se tangūt, necesse est vt nō habeant aliquid, quod intercedit: quandoquidem ne se inuicem quidem tangere dicantur: quoniam ea se tangere dicuntur, vt ipse in quinto Physicae definijt, quorum sunt simul extrema. Simul autem non sunt, inter quae est aliquid intermedium, quod prohibet. Quod autem non necesse est, quae in aere tanguntur, aliquid habere aeris intermedium, hinc quoque didiceris. Mollia enim corpora, vt caro, vel quid eiusmodi, si quis ea digito violentius protruserit, cedunt: ita vt a proprio situ recedant. & quid dico mollia? contingit vt qui madefactas manus habeat, lapidem trudat, vel quid eiusmodi. Si ergo non citra medium manus tangens sic trudit, sed per corpus intermedium, dico autem humidum: continges sic per ipsum trudi, vt per baculum ianuā. Quomodo ergo non est absurdum, dicere solidum corpus a fluido, & cedente cuilibet protrudi? Dicet aūt fortasse quispiam. Sic per mediam humiditatem, quae est in manu, trudi, vt si quis manui pellicula, vel testem obtēdens sic truserit. Et quid dico? ipsa caro est mollis: sed tamen quia non ipsa per seipsam trudit, sed cū ossibus, quae per ipsam intermediam trudunt, post etiam durissima protrudere. Ad haec ergo dico, ꝙ caro, cum sit sibi ipsi cohaerens, nec dispergi possit, non diffluit: neq; in protrusione decidit: etiam si re vera videatur vtrinq; in protrusione cedere Quare & si quis multa vi vsus fuerit, disrūpatur quoq;. At non similiter ꝙ & ipsa dispergi non possit, & sit circūcirca extensa, & veluti cohęrens, & congenita eadē, quae caro, sustinet. Aqua aūt & aer dispergi possunt, & sunt friabilia, & cuilibet incedunt, & locum dant trudentibus. Hinc autem didiceris. Clarū est vtiq;, ꝙ vacua amphora aere plena est. Quando ergo eam aqua impleuero, omnis aer recedit, vt ne eius quidem aliquid vel minimum relinquatur. Certe si quid relictum sit, ꝙ aquae non cesserit, bullas facit: ijsq; ruptis, se propriae vniuersitati, seu, vt ita dicam totitati adiungit. Si ergo aquae, quę est adeo mollis, & fluida, et ei propemodum filis subesse non potest, neq; eius compressionem sustinere: quanto magis solidis quibusdam, & duris inter se occurrentibus corporibus intermedius relinqui non poterit, qui ne culicis quidem vim sustinet, sed qui omnibus cedit? Quare fieri non potest, vt inter ea, quae se tangunt, aliquid aeris vel aquę relinquatur: nisi intercedant loca aliqua aperta, vel obscura, secundum quae non quadrant inter se, quae se attingunt. Neq; enim sic sunt corporum figuratae superficies, vt totae exacte totis quadrent. Humiditas itaq; in iis locis, quibus defectus est, residet. Quę postq̄ disiuncta sunt a seinuicem, quae se prius tangebant, rursus diffusa implent superficiem: & maxime si sint mollia, quae se attingunt, & trudunt, vel ambo, vel alterum. Cōpressa enim carne, quam maxime comprimi potest in concauitates confluit humiditas. Postquam ergo seiuncta fuerint, quae se tangebant: in proprium situm caro reuertitur: & sic, cum in vna planicie fuerit humiditas, ad reliquas quoque partes circunfunditur.

Vtrum ergo omnium similiter est sensus, vel aliorum aliter, quemadmodum nunc uidetur? Gustus enim, et tactus, q tangant alij autem procul. Hoc autem non ita est. Sed & durum, & molle per alia sentimus: sicut & sonatiuum, & uisibile, & odorabile. Sed haec quidem eminus: illa uero cominus. Quare la

sent. Quandoquidem omnia per medium sentimus: Sed in his latet. Atqui quemadmodum prius quoq; diximus, etiam si per pelliculam omnia tangibilia sentiamus, quæ nesciatur q. prohibeat, similiter quidem haberet, ut & nunc, in aqua, & aere: putaremus enim ea tangere, & nihil esse intermedium.

Postquam ostendit, ꝙ neq; in aqua, nec in aere se inuicem attingunt, quæ in eis se tangere uidentur, eo ꝙ intercedat, vel aer, vel aqua: hoc veluti compẽdio vtens, transit ad propositum. Id autẽ erat ostendere, ꝙ in tactu quoque seruatur eadem proportio, quæ in alijs sensibus. Dico autem, ꝙ per id quoq;, quod intercedit, in tactu fiat apprehensio. Hac enim ratione videbãtur ostendere carnem non esse sensorium, ꝙ non eãdem seruaret proportionem, quæ erat in alijs sensibus, Non est ergo, inquit, diuersa sensoriorũ apprehensio, vt nunc videtur. Videtur enim gustus, & tactus, ipsis sensoriis sensilia tangentibus, sic ea apprehendere: reliqui autem non sic: sed cum procul sunt a seinuicem & sensilia & sensoria, sic per id, quod intercedit, ea apprehendere. Hoc ergo, inquit nõ est verum, sed & in tactu est aliquid, quod intercedit, sicut & aliis Sed in auditu, & visu, & olfactu multum est, quod intercedit. & ideo manifestum est, & non latet. In gustu autem, & tactu paruum, itaq; latet. Si enim ita habent, quæ in aere se tãgunt, sicut, & quæ in aqua: illa autem sic se tangunt, vt sint extrema humida: ergo, & quæ sunt in aere non citra medium se inuicem attingunt. Sed quoniam est exiguus, qui in medio intercipitur, aer: merito latet, & nec esse videtur. Nec est mirandum, si latet: quando si nobis tangentibus esset circumcirca extẽsa pellicula, citra medium tangeret, illa propter paruitatem latente, nec aperiente, ꝙ per seipsam intermediam arcet ea quæ tanguntur. Sic ergo & nunc nos latet propter paruitatem aer prohibens, nec sinens, vt citra medium tãgat tangibilia. Sed & si latet sensum: ratio tamen conuincit ex eo, quod in ijs accidit, quæ in aqua se tangunt, & madefactam carnem habent.

Sed differt tangibile a uisibilibus, & sonatiuis, q. illa quidẽ sentimus, eo q. id, quod intercedit, nobis aliquid faciat: tangibilia autem, non ab eo, quod intercedit, sed cum eo, quod intercedit, sicut qui est per clypeũ percussus, Non enim clypeus percussus percutit: sed utrunque percussum esse euenit.

Postquam dixit cõmune esse in omnibus sensibus, vt per aliquid, quod intercedat, fiat apprehẽsio: nũc dicit in quo nã differt gustus, & tactus a reliquis. Alii enim sensus, inquit, non ab ipsis primo sensilibus patiunẽ, sed eo, qđ intercedit, primo a sensilibus affecto, sensoriũ ab eo, quod intercedit, patitur. Nã & colores motores eẽ dicti sunt eius, quod est perspicuũ secundum actum, & sonus personatiui motor: similiter aũt & odores eius, quod sonos transfuchit. In tactu aũt & gustu, non eo, quod intercedit, primo patiente a sensilibus, sic ad nos per id, quod intercedit, transmittitur affectio, eo in nos agente: sed, simul cum eo, quod intercedit, afficimur a sensili. Tangibilia. n simul, & quod intercedit, & sensoriũ afficiũt. Aperte aũt ad probandum hoc exemplo vtitur. Qui. n. a lancea, vel lapide, vel aliquo alio, per clypeũ percussus est, simul cũ clypeo ipse quoq; a lãcea, vel lapide vulneratus est: sed nõ ipse a clypeo: clypeus aũt a lancea: sed cũ ea ipse quoq;. Hoc n. illud, Simul, declarat. Sicut enim humidũ, succis susceptis, fit ipsum sensile, ꝙ succum in seipso suscipiat: non itaque per ipsum succum sentimus: sed cum ipso ab humido patimur: Sic & tangibilium, qui per ea, quæ intercedunt, sunt sensus, fiũt ipsis patientibus similiter ac sensorium. Non sic autem & visus colores apprehendit, q. coloreẽ aer, sed per eum intermediũ. Sed differt tangibile a visibilibus & sonatiuis. Qm̃ ostendebat sententia. quæ carnẽ vult esse sensorium, refellitur aũt, ꝙ in tactu nõ seruetur similitudo ad alios sensus, eẽ in tactu quoq;, quod intercedit, sicut & in aliis, & non citra mediũ carnem ad tangibilia accedi: In idipsum quod dixerat rursus incidit, q. non amplius seruetur tactus proprietas, & significatio. Non enim se mutuo tangunt, quæ p aliquid, quod intercedit, arcentur. Ea itaq; ratione & tactus appellatus est, ꝙ alii quidem nõ citra medium a sensilibus afficiuntur: sed a sensilibus quidẽ id quod intercedit: ab eo aũt sensus. Tactus autẽ ab ipsis tangibilibus citra medium afficitur. Hoc aũt quod contra opponitur veluti dissoluens, hæc subiunxit, ꝙ etsi est, quod intercedit, in tactu quoq; vt in aliis, non tamen propterea pereunt, quæ sunt tactiuæ facultatis ꝓpria. Afficitur enim sensus nõ ab eo, quod intercedit, vt alii: sed ab ipsis sensilibus cum eo, quod intercedit. Quare & similitudo, quæ est ad alia sensilia, seruatur in tactu quoq;, vt sit I eo quoque, quod intercedit: & quod tactus est propriũ, non perit. Ipsum enim quod intercedit, præditum qualitate redditur, & fit materia calidi, vel frigidi, vel sicci, vel humidi & cum ipso sensoriũ, quod non fiebat in aliis: sensiliũ. n. operationes solũ suscipiebant sensus. Sciendum autem ꝙ neq; tactiuum sensorium ab omni sensu qualitatem suscipit. Neq; enim quando graue & leue apprehendit, lentũ & friabile, asperum & lene, talis fit caro: sed solum cognitiue eius species suscipit. Quoniam autem, vt sæpe dictũ est, omne corpus ex contẽperatura humidi, & sicci, calidi, & frigidi constat: propterea & quãdo ab eis efficitur, vt sensus quidem ea apprehendit. Et est quidem hinc colligere, ꝙ hæ solæ sunt duæ oppositiones, ex quibus constat omne corpus naturale. & solæ qualitatem tribuunt ijs, quæ ab illis afficiuntur. sensoriis, & in eis substantialiter insunt. Grauitas autẽ & leuitas etsi omne corpus consequantur: omne enim corpus quod generari potest. est vel graue, vel leue: tamen quando in tactum agunt, non mutant carnem in suam proprietatem, sicut caliditas, & humiditas, & frigiditas, & siccitas.

Omnino autem uidetur caro, & lingua, ut aer, & aqua ad uisum, & auditum, & odoratum habent: sic habere ad sensorium, ut eorum unumquodq;. Cum ipsum autem tangitur sensorium, neq; hic, neque illic fit sensus. Vt si quis corpus hoc, uerbi gratia, album, super oculi extremum posuerit, certe uel manifestum est, q. id, quod est intus, est tangibilis sensorium: sic. n. contingat sicut & in alijs. Imposita enim super sensorium non sentit: imposita autem super carnem sentit. Quare, quod inter tactiuum intercedit, caro est.

Postquã dubitauit, nunquid in tactu, & gustu est aliquid, quod inter carnem, & tangibilia intercedit, sicut et in aliis sensibus, vt ex eo in tactu quoq;, eadem proportione seruata, sic caro sensorium: hic rursus contra argumentatur, ꝙ non est sensorium, neq; lingua, neq; caro. Hoc autem confirmat vt iam dixi, ex conuenientia, & proportione, quæ est ad alia sensilia. Sic autem form
at syllogismum in secunda figura. Super sensoria imposita sensilia non faciunt sensum Super linguam autem & carnem imposita faciunt sensum. Non est ergo caro, & lingua sensorium. Atqui albo corpore super oculum imposito, omnino necesse est esse aliquid, quod intercedit, sicut erat & in tactu. Sed tamen nõ apprehendit, eo ꝙ certa quãtitate p̃dito opus est eo, quod intercedit. Si ergo oportet eandem proportionem in omnibus sensibus seruare: In aliis autem, super sensoria positis sensilibus, non fit eorum apprehensio: fit autem positis super carnẽ tangibilibus. Videtur nõ esse sensorium tactus, & gustus: sicut in aliis oculus, auris & naris. Est enim auditiuæ quidẽ facultatis sensorium mẽbrana: Odoratiuæ, mãmillæ formã præ se ferens cerebri processus, qui græce a'νεμώνες. Necesse est ergo intra carnem esse gustatiuũ, & tactiuum sensorium. Spiritus enim cõe omnium sensorium. Est enim communis in eo sensus. Hucusq; ergo Aristotelis argumentatio in vtranque partem processit. Vt autem iam dixi, tota eius sententia ex prædictis excerpta, dicet quispiam, ꝙ, & id, quod intercedit, & sensoriũ vult esse carnem, propter prędictas rationes. Non necesse est autem omnino eandem proportionem in omnibus sensibus seruare. Nam si caro est id, quod intercedit, oporteret proportionem seruari in omnibus sensibus: & sicut in aliis, id quod intercedit, p quod sensus est, non sentit

sic oporteret nec carnem quidem sentire, si per eam intermediam fit tactus. Non est ergo necesse eandem proportionem in omnibus seruare.

Tangibilia ergo sunt differentiæ corporis, quatenus corpus: Dico autem differentias, quæ elemēta definiunt, calidum, frigidum, humidum, siccum: De quibus prius diximus, ubi de elementis egimus. Sensorium autem eorum tactiuum, in quo, qui tactus dicitur, primo inest: pars quæ potentia talis est, qualia sunt tangibilia actu.

Postquā dubitauit de tactu, orationē resumit, & quærit quænam sint tangibilia: & eorum species enumerat, sicut in alijs fecit. Dicit ergo, ꝙ tangibilia sunt differentiæ corporis, quatenus corpus: differentiæ scilicet constitutiuæ. Quæsiuit aūt & in lib. de gñatione & corruptiōe (ita .n. librum vocat qui tractat de elementis) quænam sint cōiter omnium corporum constitutiuæ qualitates? & dixit, ꝙ neq; colores, neq; succi, neq; quicquam eiusmodi: eo ꝙ maxime cōia principia quærimus Hæc autem nō ad omnia pertingunt. Sunt enim non colorata corpora, vt aer, & ipse succus & sic alia plura. Secūdum medicos autem & aqua. maxime autem cōia corporū principia, tactiuæ qualitates; eo ꝙ omne corpus est ꝓtinus quoq; tangibile. Sed tangibilium pluribus enumeratis oppositionibus, omnes reduxit sub oppositionem calidi, & frigidi: humidi, & sicci: & ostendit ea esse maxime communia corporum principia, secundū quæ formam elementa quoq; accipiūt. Merito autem addidit & illud. Quatenus corpus. Non enim quatenus sunt corpora, colorata sunt Si enim ita esset, oē corpus statim quoq; oporteret has habere qualitates. Nunc aūt non ita est. Calidi autē, & frigidi & sicci, & humidi oppositio in omnia corpora peruadit. Omne .n. corpus statim est vel siccū, vel humidum, vel calidū, vel frigidum. Recte itaq; dictum est has solas qualitatum oppositiones esse constitutiuas corporū differentias. Quid igitur, nūquid & graue & leue in omnibus corporibus cōsideratur? in corporibus autem nūc dico, quæ sunt scilicet generabilia Sed dico, ꝙ maxime quidē graue & leue sunt tangibiles qualitates, & ad prædictas reducūtur: vt in libro de generatione ostēdit: Deinde omne corpus, quod est in propria vniuersitate, seu, vt ita dicam, totitate, neq; est graue, neq; leue. Graue autem vel leue tunc fit, quando a propria vniuersitate recessit. Quoniam ergo nihil est semper in eo, quod est prę ter naturam: quando ignis præter naturam inferius fuerit, festinat ad eum occupandum locum, qui est secundū naturam: & propterea sursum mouetur. Quod autē sursum mouetur, leue dicimus. Similiter & gleba, si præter naturam superius fuerit festinans ad proprium locum, deorsum mouetur. Quod autem deorsum mouetur, graue dicimus. Si autem corpora, quæ sunt in loco, qui est secundum naturam, neque sursum, neque deorsum mouentur: neque grauia fuerint, neq; leuia. Et alioqui calidītas & frigiditas, siccitas, & humiditas, sunt actiuæ, & passiuæ differentiæ. Leuitas autem, & grauitas non ita. Illis autem opus est ad elementorum generationem, & constitutionem.

Sentire enim est aliquid pati. Quare, quod facit quale ipsum actu, tale illud facit potentia existens.

Postquam dixit tactiuum potentia esse, quod tangibile, hoc ipsum confirmat. Quatenus enim inquit, sentire est aliquid pati, vt dictum est: a nobis autem positū erat, ꝙ id, quod patitur, partim quidem idem est, ꝙ id, quod agit: partim autem non est idem: potētia quidem idem: actu autem non idem: patiens enim non idem, passum autem idem: Si autem patiens a sensili fit ei simile: potentia ergo erat, priusquam pateretur, quod sensile.

Quare, quod est similiter calidum, uel frigidum, & durum, & molle, non sentimus, sed excessus. Vtpote ꝙ sit sensus quædam ueluti medietas eius quæ in sensitiuis est, contrarietatis: & propterea indicat sensilia. Medium enim est quod indicat: fit enim ad utrunque eorum alterum extremorum, & oportet sicut quod est sensurum album, & nigrum, neutrū esse actu, sed utrunque potentia: sic & in alius, & in tactu, nec frigidum, nec calidum.

Quandoquidem .n. sensorium corpus: omne autem corpus tangibile: tactiuum autem a tangibili patiens, fit ei actu simile: nihil autem patitur a simili: neq; enim quicquam sentit similiter temperatum tangibile. Quare si similia non apprehendit, excessuum & defectum fuerit apprehensio: Vtpote ꝙ sit sensic medietas quædā eius, quę in sensitiuis est contrarietatis, & ꝓpterea iudicat sensilia. Sensum nunc sensorium dicit. Medietatem aūt sensum siue tactum: de eo enim nunc agitur: vel etiā de omni. Omnes .n. sunt in medio contrarietatis, cuius est vnusquisq; iudex Sic enim est in medio vtriusq; contrariorum rationem suscipere, Non enim simpliciter, quod est in neutra contrarietatum, in medio esse proprie oportebat Quod est enim coloris expers, quomodo dicatur esse nigri & albi medium? Nisi, vt dixi, quatenus potest vtriusq; contrariorum rationem suscipere. Similiter autem, & quod est soni expers, & quod succo, & odore caret Nō enim sicut in tactu necesse est sensorium ita esse tēperatum, vt sit medium inter cōtrarietates tangibilium: sic & in alijs sensorijs, ꝙ in medietate contrarietatis qualitatē habeāt, sunt eorum sensitiua. Non enim corporibus naturalibus secundum illas qualitates est esse, sed secundū tangibiles. Itaq; reuera quidem tactus est medietas Habet enim intercedentem aliquam extremorum qualitatem Quæ vero non in mixtione extremorum, sed in absentia, eorū quonammodo media fuerint, nisi secundum prædictam rationem, ꝙ possint extremorum rationē suscipere? Fit enim ad vtrunq; eorum alterum extremorum Quomodo medium excessus iudicet ostendit. Quod est enim in medietate aliquorum, ad vtrūque extremorum est quodammodo alterum. Ad id enim ꝙ eius propriam qualitatem superat, frigidum: ad id autem, ꝙ superat frigiditatem, calidū. Sic autem erit potentia simile contrarijs, & non actu. Et patitur ab ipsis, non vt a similibus, sed a dissimilibus. A calidiore enim, vt frigidum: A frigidiore, vt calidum. Hoc autem proprie fuerit de tactu dictum.

Præterea autem sicut eius, quod est uisibile, & quod inuisibile, erat quodammodo uisus. Similiter autem, & reliqui oppositorum: Sic & tactu eius quod tangibile, & eius quod non tangibile. Non tangibile autem est, quod & paruam omnino habet differentiam tangibilium: quale passus est aer: & tangibilium excessus, ut quæ possunt corrumpere. De unoquoque ergo sensus typice dictum est.

Quemadmodum dixi & in alijs sensibus, ꝙ iudicant non solū propria sensilia, sed & priuationes: sic & tactū dicit iudicare non solū tangibilia, sed & nō tāgibilia. Sed in illis quidē erat proprie priuatio, vt in visu tenebræ: & in auditu silentium, & in odoratu, & gustu, quod odorem, & quod succum non habet: In tangibilibus autem non est omnino corpus non tangibile: quoniam, vt dictum est tactiuæ qualitates sunt constitutiuę corporum. Sed non tangibilia dicit esse, vel quæ possunt per excessum corrūpere, vel quæ sunt sensim tangibilia. Eiusmodi autem fuerint, quæ non multum distant a sensoriis secundum tactiuas qualitates: sed fere sunt similia: & ea sunt ratione sensim tangibilia, eo ꝙ simile a simili pati nō possit. Tale autem est aer: & ideo eius excessus sentimus: Dico autem quando frigefactus fuerit, vel quando calefactus. Excedit enim deinceps similitudinem, quæ est ad sensoria; Et deinceps vt contrarium a contrario petitur. Quādo autem est in commoderatione, fere ne sentimus quidem eam, quæ est in ipso, qualitatem. Potest autem hic ἄναπτον, idest, non tangibile, audiri, vel quod natura nō est aptum vt subiiciatur tactui, velut color, & sonus: vel quod est exile: vel quod nociuum.

In uniuersum autem de omni sensu hoc accipere oportet: ꝙ sensus quidem est, quod est susceptiuum formarum sensi-

lium sine materia. Vt cera quidem anulli sine ferro, & auro signum suscipit. Accipit autem aureum, uel æreum signum, sed non quatenus æs, uel aurum, Similitec & sensus uniuseniusque patitur ab eo, quod habet colorem, uel succum, uel sonum: Sed non quatenus unumquodq; illorum dicitur: sed quatenus tale, & secundum cationem.

Postq̄ seorsum dixit de vnoquoq; sensu, & proprijs vniuscuiusq; sensilibus: vult nunc de oibus cōiter dicere: & de ijs definire, de quibus obscure dixit, cū de vnoquoque ageret Vt in vnoquoq; dixit, sensum, qui est potentia quod sensile, ab eo in actū duci, & esse id, quod illud. Qūo ergo sensus a sensilibus patitue, & eis assimilat̄ nūc dicit. Sic enim, inquit, fit id quod sensile, nō albus factus vel dulcis: sed sensilis formam sine materia suscipiens, id est, puras eorum rōnes cognitiue impressas & insculptas habens. Nihil enim, vt semel dicā, ab aliquo patiēs, agentis materiam suscipit, sed formam, quæ in ipso est: sicut & cera id, quod in auro est, signaculum, non aurū. Non enim quatenus est argenteum, vel aureum, sigillum ei assimilatur: sed quatenus talem formā habet. Si enim quatenus aureum vel argenteum sigillū, cera ei assimilaretur: generatio esset, & corruptio: Generatio quidem auri, vel argenti: ceræ aūt corruptio. Sic ergo suscipit quoque sensus eā, quę in melle est, dulcedinis formam, nō quatenus est mel, sed quatenus habet talē foemā dulcedinis. Differunt autem, quæ sentiunt, ab ijs, quæ simplr patiunt̄: nō aūt sentiunt: ꝙ ea quidem, quæ sentiūt, sic id suscipiūt, ꝙ cognoscant, & iudicent eā, quæ in ipsis fit, formam, cum altera patiantur quidem, sed non cognoscant: Guiusmodi sunt specula & effigies, quæ differunt a sensibus, ꝙ nō possint iudicare affectum, qui in ipsis fuerit. Differunt autem hæc ipsa, & reliqua a sensibus (nam patiuntur naturalia corpora: patiuntur enim a caliditate, & frigiditate, albedine, & similibus) ꝙ hæc quidem ab agentibus, secundum vtrūq; simul agentibus, sic patiūtue. Ignis enim non secundum formā tantum agit in aerem, & ipsum calefacit, sed secundū vtrunque simul. Tanquam corpus n. agit in ipsum. Est autem apertum signū in bono & malo odore. Cum subiecto enim agit in aerem, & vestes bonus odor, immixta quadam in eis substantia, quæ existit ex bene olente corpore Similiter & vestes, quæ colorantur, patiuntur. Atq; etiā succi agunt in corpora. Aliter enim ab aquis dulcibus afficiuntur eorum, quæ lauantur, corpora: & aliter a salsis, substantia quadam vna cū succo immixta. Ac domorū quidē ędificatores, lapides, quos firmos, & validos esse volunt, dulcibus aquis diu præmadefactos, sic ad ædificationē assumunt. Cernitue aūt maris salsugo eupes, & petras excedens. Inanimata ergo, & omne, vt semel dicam, corpus, quatenus est corpus, a sensilibus qualitatibus patitue: & agente secundū vtrunq; simul patiente. Sensus aūt neq; ab vtroq; simul patitur: sed a sola forma: sicut & cera a sigillo: nec ipse, secundū vtrunq; simul agente, & patiente secundū vtrunque simul, patitur Neq; n. coloratur sensorium, vel fit bene olens, nisi secundū solam formam: Dico autem ipsam sensitiuam facultatem. Nam & corpus a caliditate patitur: patitur autem & tactiuus sensus, sed non eodem mō. Sed sensus quidem a sola calidi forma cognitiue patitur: sensoriū vero, caro vt materia scđm vtrūq; simul, ipsa subiectū calidilati effecta, & a calefaciente toto, vt toto, affecta Et non est certe mirandum, si a sensilibus quidē aliter patitur sensus: aliter vero sensorium, & omnino corpus aliud est enim eis eē colores, vel succos, vel sonos vel frigida, vel calida: & aliud sensilia. Quate color quidem est, & succi, & soni, & reliqua, etiā si non sit sensus: sensilia autem non sunt, nisi sit sensus, qui ea apprehēdit. In sensus ergo agunt, vt sensilia. in corpora autem non itidē, vt sensilia: sed vt colores, vt succi. Et secundū vnam quanq; formam habet & substantiam, & totum in totū agit, & patiens totum a toto patitur.

Sensorium autem primum, in quo talis facultas, est quidem certe idem: esse autem alterum. Magnitudo enim quædam fuerit id quod sentit, non autem eo q̄ sit sensitiuum. Neq; sensus est magnitudo, sed ratio quædam, & facultas illius.

Postquam dixit de sensu, dicit et de sensorio. Primum autem dixit sensorium, in quo sensitiua facultas, qui est irrationali animę subiectum, spiritum. In eo enim primo sensus habet suum esse. Nam sensoria quidem, & oculi, & aures, & nares: sed non prima. Non est enim in ijs sensitiua facultas: sed per ea affectus ad illum transmittitur. Est ergo idem: esse autem alterū. Sensus inquit, idest sensitiua facultas, & sensorium, in quo primo facultas collocatur, sunt eadem numero. Non est enim ipse per se sensus sine subiecto, hoc est spiritu, qui est primum sensorium. Vnum ergo hæc subiecto. vt vnum hominem dicimus, & vnam nauem, materiam cum propria forma, totum compositum vnum dicentes. Atqui subiecta certe duo sunt. Aliud enim sensus & aliud, quod est ei subiectum. Ille enim est incorporeus, & expers magnitudinis. Quod est autem ei subiectum, corpus & magnitudo. Et sensitiuum dicitue, non quatenus habet magnitudinem, sed quatenus habet sensum.

Ex bis autem apertum est: & quam ob causam sensilium excessus sensoria corrumpunt. Si enim sensorio fuerit ualidior motus, soluitur ratio. Id autem erat sensus, sicut & concentus, & tonus, ualde pulsatis fidibus.

Cum ostendisset sensoria, quatenus sensoria, in aliqua esse ratione & cōmoderatione, quatenus quidem habent sensitiuam facultatem, quæ est eorum ratio & forma, p quæ ipsum habet sensorium suum esse: ex ijs claram esse dicit causam, cur sensilium excessus corrūpant sensoria. si enim quatenus sunt sensoria, in quadam cōmoderatione sunt, & mediocritate, vt iam dixit: Taliter enim contemperatum sensorium fit aptum ad sensus susceptionē. Præterea sensoris a sensilibus motis, sic fit sensilium sensus: merito ergo & immoderatus sensoriorum a sensilibus motus cōmoderationem corrumpit. Corrupta autē cōmodecatione, fiunt inepta, nec satis accommodata ad continendam sensitiuam facultatem. Duos enim affectus patitue sensorium: vnum quidem vt simpliciter corpus: aliud vero sensorium. Vt corpus ergo, a corpore patitur: vt sensorium autem, a sensiliū operatione. sicut oculus, vt sensorium quidem, patitur, cōgregatus, vel disgregatus a colorum opatione: vt corpus aūt patit̄ ab igne, verbi gratia calefaciēte. Et auris similiter, vt sensoriū quidē, a sonis patitur: vt corpus aūt, a vehementi aeris motu. Non est enim idem sonus & aeris motus. Non tamē sine aeris motu sonus. In magnis ergo sonis magno facto sono, compressione & constipatione lædit motus auditiuum sensorium, vt corpus. Quomodo aūt a violentiore ictu soluitur sensoriorū ratio a sensilibus, ostendit collatione eorū, quæ ad harmoniā cōposita & concinnata sunt. Nā in his, qui est in fidibus cōcentus, quæ est mediocritas & forma quædam talis chordarum appositionis ex qualitate quadam prædita intentione & remissione, soluitur & corrūpitur, etiā si chordæ non corrūpuntur. similiter etsi chordæ vehemētius pulsentur. Excessus enim ea corrumpunt, quæ in cōmoderatione & mediocritate esse habent. Rationem autem non Harmonium cōpositorum dico: sic enim animam diceret Harmoniā. Hoc autem in primo libro sustulit: sed formā dicit, quæ accedit tali compositioni & commoderationi: qua soluta, forma quoq; necessario corrumpitur. Differt autem studium Harmonia, & sensitiua faculeas in sensoriorū commoderatione, ꝙ harmonia quidem fit ipsa commoderatione, quæ ab excessu, & intentione chordarum soluitur: sensus autem, ea, quæ in tali est commoderatione, facultas: illius enim est aliquid & illa, est enim huius forma.

Et quam nam ob causam plantæ non sentiunt, cum aliquā animalem partem babeant, & a tangibilibus aliquid patiuntur. nam & refrigerantur, & calefiunt. Causa enim est, q̄ mediocritatem non habeant neq; eiusmodi principium, quod posit suscipere formas sensilium: sed patiuntur cum materia.

Postquam dixit, ꝙ ex ijs, quæ dicta sunt de sensu &

sensorijs, fit manifesta causa, cur excessus corrūpant sensoria; ꝙ sint in medioeritate, mediocritates aūt ab excessibus corrūpuntur, ex his ipsis dicit esse apertū, & quā nā ob causam plantæ non sentiunt, cū aliquam partem animalem habeant aluntur itaq; & augentur & sibi similia generant, & a tangibilibus aliquid patiuntur, nam & refrigerantur & calefiunt. Huius autem causa est, ꝙ nō habeant ipsa partem, quæ est in mediocritate tangibilium, & præterea facultatem & principium in ea susceptiuum formarum, quę sunt in sensilibus, sine materia. Neque.n. quōcunq; animatum erat sentiens, sed quod talem habebat facultatem. Medietatem aūt dicit sensoria vel ꝙ sensilium medietatē apprehendunt & ab excessu & defectu læduntur: vel medietatem, ꝙ sint in medio sensilium, & sensuū. sed patiuntur cū materia. i. etiam si a sensilibus patiuntur, non sic patiuntur, vt sensitiua sm formā patientia & non sm materiam, sed patiuntur cum materia hoc est, materialiter & corporaliter. Quæ est enim eis subiecta materia a sensibilibus patiens, in seipsam recipit sensilium affectus, ipsorum effecta materia, et tāquā materia, ipsa in seipsam, suscipiens, erat veluti inanimata. Illud.n. cum materia, significat, ꝙ ipsa, vt materia, patiuntur. Patitur autem vt materia, quod formam affectus accipit, quem patitur. Nōnulli ergo sic acceperunt illud, pati cū materia, pro eo, quod est, secūdum propriam materiam pati, quæ conuertitur, et mutatur. Quid autem pati cum materia sensilis, dicit, ꝙ sensus quidem, vt iam ante diximus, patiuntur solum a formis sensilibus, visus quidem a colore, non autem a cerussa vel lana, vel quodcunq; fuerit colori subiectum, similiter & in alijs. Inanimata autē a sensilibus patientia, non ab ipsis solum formis patiunt, sed ab vtroque simul. Quod enim hoc admixtū fit, verbi gratia, aquæ, sic fit dulce. similiter vapor, si vesti insideat, eam bene olentem reddit. similiter & colores agūt in corpora, vt ea, quę tinguntur. Cum propria enim materia vestibus immiscentur. sic & sonus, qui lignum rumpit, subiecti aeris protrusione hoc facit. Videtur autem calido, & frigido solum hoc non euenire. sola enim caliditas apposito igne alterat subiecta, vt aerem. & in frigiditate similiter. Apposita enim glacies frigefacit, non immixta eius substantia frigefacto, sed qualitate tantum alterans. Id autem propterea, ꝙ hæ solæ qualitates generationis, & corruptionis effectiuam causam habent. Generatio autem, & corruptio subiectæ substantiæ mutatione ex sua natura fit.

Dubitauerit autem quispiam, an ab odore patiatur aliquid quod odorari non potest: uel a colore, quod non potest uidere. Similiter autem & in alijs.

Postquam dixit, ꝙ inanimata, licet sensum nō habentia, a tangibilibus patiuntur qualitatibus: patiuntur autem corporaliter, & materialiter: merito postea quærit, an fieri possit, vt & ab aliis qualitatibus quid patiatur eorum, quæ sensu carent.

Si autem odorabile, odor: si quid facit odoratui, quatenus odor facit. Quare eorum, quæ olfieri non possunt, fieri non potest, ut quidquā ab odore patiatur. Eadē aūt ratio in alijs: neq; eorum, quæ possunt, nisi quatenus unumquodque sensitiuum.

Hinc dubitationem soluit: & ostendit ꝙ nihil eorum, quæ sensum habent, patitur a sensilibus, si enim odorabile, inquit, non est aliud, quam odor: & gustabile nihil est aliud, quam succus: si quid enim gustum facit, succus est: & si quid olfactum, odor: similiter & in alijs: odor autē nulli est alij, q̄ odoratui: ad eum enim & est & dicitur: similiter autem & gustabile ad gustū & visibile ad visum, & in reliquis similiter: a sensilibus qualitatibus, vt sensilibus nihil pati possit eorū, quæ sensum non habent. Neque eorum, quæ possunt, nisi quatenus vnumquodque sensitiuum, & ipsa, inquit, quæ a sensilibus pati possunt, non secundum aliquid aliud ab eis patiuntur, quam quatenus sunt sensitiua. Vt oculus alio quoq; modo est passiuus: sed a visibili nō aliter patiatur, quam quatenus est visiuus. Quare si affectus, qui fit a sensilibus qualitatibus non secundum aliud fit ab ipsis, quam quatenus sensitiua sunt ea, quæ patiuntur: quod nō est itaq; sensitiuum, non patietur ab ipsis. Potest autem & sic hoc dictum intelligi, ꝙ ne ea quidem quæ a sensilibus aliquid patiuntur, ab eis secundum aliquid aliud patiūtur, quam secundum illud, secundum quod est sensitiuum. Vt oculus a sensili quidem pati potest, sed non ab alio sensili, quam secundum id, a quo pati sua natura aptus est. Non enim pati possit oculus ab audibili, sed tantum a visibili. neq; auris ab odorabili, sed ab audibili tantum. Multo magis quæ ne a sensilibus quidem pati sua natura apta sunt, ab ipsis quicquam pati non possunt.

Simul autem sic quoque manifestum est. Neque enim lux, et tenebræ, neque sonus, neque odor quidquā faciūt corporibus, sed ea, in quibus sunt, ut aer, qui est cum tonitru, lignū diuidit.

Non solum, inquit, hoc est ex cōsequenti apertum, ꝙ nihil eorum quæ sensum nō habent. patitur a sensilibus, quatenus sensilia: sensus.n. ad sensile, & sensile ad sensum, sed & ex ipsa operatione hoc apertum est. Neque enim inquit, lux, & tenebræ. i. visibile, per quod sensilia videmus, quatenus sunt visibilia, quicq̄ agit in corpus, quod non habet visum. Neq;.n apprehendit ipsum, vt visibile, id, quod visum non habet. sed neque audibile quicquam agit quatenus talia sunt in ea, quæ neque auditiua sunt, neq; olfactiua. Deinde quoniam videntur quædā corpora eorū quæ non sunt sensitiua, pati a sonis: a tonitru enim quædā diuiduntur corpora, vt ligna & lapides & eiusmodi: patiuntur aūt & ab illuminato aere ab ipso calefacta: ab odoribus quoq; bene olens fit aer: ad hoc dicit, ꝙ non a tonitru, quatenus est audibile, patiunt, quæ ab eo rūpūtur corpora, sed ab aere sonāte violenter moto percussa diuidunt, quatenus percutiuntur, non a sono, quatenus sonus est & audibilis. Hoc n. significat, dum dicit, sed ea, in quibus sunt. i. a subiectis sono: eius aūt subiectum est aer, ab eo patiuntur, quæ a tonitru diuidunt. Similiter habet & in alijs. Calefiunt. n. inanimata ab illuminato aere, non quatenus est illuminatus, neq; a lumine, sed ab ipso aere quatenus est calidus, ab ipso disgregata. Patiuntur autem ab odoribus & aer & reliqua, nō quatenus odorabilia odores, sed secundum id, quod est ipsis subiectum, vna cum ipsorum vaporum substantia commixta, in quibus sunt odores, vt in mulso.

Sed tangibilia, & succi agunt. Sin minus, a quonam patiantur inanimata, & alterentur?

Postquam dicit, non pati, quæ sensum non habent, a sensilibus, idq; ostendit in colore & sono & odore: Hic dicit, ꝙ cætera sensilia in ea quæ non sunt sensu prædita, non agunt, tāgibilia quidem certe & gustabilia agūt. Calefiunt enim corpora, & frigefiunt, exiccantur, & humectantur a tangibilibus qualitatibus omnia corpora, sed nō quatenus sunt sensitiua sed quatenus corpora simpliciter. Si enim, inquit, non patiantur a tangibilibus & gustabilibus qualitatibus, a quonam patiantur? Eo ergo res deducetur, vt sint impassibilia, & inalterabilia: quod est absurdum. Si enim neq; ab aliis patiuntur, neq; a tangibilibus & gustabilibus, nō habebunt aliquid aliud, a quo patientur. Erunt ergo impassibilia omnino.

Nunquid ergo & illa agent? uel non omne corpus passiuū ab odore, & sono. & quæ patiuntur, indefinita, & non manent, ut aer: olet enim, ut quid passus.

Postquam dixit, ꝙ tangibilibus qualitatibus patiunt corpa, & a gustabilibus, quærit an & ab alijs sensilibus patiunt corpa, non aūt sensitiue, sicut neq; a tāgibilibus, & gustabilibus, & dicit q̄d non oīa sunt passiua ab odore vel sono corpa, pro eo quod est, passibilia. Quare nō oīa patiuntur. Sed sunt, quæ sub eis sunt, sicut, quæ sub tangibilibus. Neq;.n. omne corpus ab eis pati potest, sed sunt, quæ ab eis patiunt, humida, vt aer & aqua. Talia .n. sunt, quæ a coloribus & sonis, & odoribus patiūtur, & mouentur. Non videntur autem, inquit, pati, ꝙ cum sint indefinita & humida, affectus soni vel odoris, vel coloris non seruant. Est enim indefinitorum proprium &

ex ijs, quæ sunt ad aliquid. Sẽsus enim per sensorium sentitur, & sensorium sensus est sensorium. Vt autẽ se habet vnum eorum quæ sunt ad aliquid, sic habet & reliquũ. Est ergo clarũ, ꝙ si deest sensus, deest quoq; sensoriũ, ꝓpter necessitatẽ eorũ, quæ sunt ad aliquid. Hæc est prima ratio. Scd̃a ratio. Sensus est, qđ vtitur. Est aũt sensorium quo vtitur, si nõ est frustra futurum. Si ergo deest sensus, deest & sensoriũ, si non frustra est, quod est absurdũ dictu, naturã frustra aliquid facere. Hæc est scd̃a quoq; rõ. Tertia rõ. Sensus nunq; põt citra mediũ se sensilibus applicare, sed semper per media sensoria se applicat. Vbi ergo sensu opus, oĩno & sensorio quoq; ꝑ qđ se sensilibus sensus applicat. Si ergo deest sensus, vɫ, sensoriũ deest, ꝑ qđ se sensus sensilibus applicat. Hæ sunt ergo rõnes quæ connexũ confirmarunt. Age vero deinceps & q̃ assumptionem cõfirmant, adijciamus. Hæ aũt sunt duæ rõnes inductiuæ, quarum hæc prima est. Ex oĩbus, ex quibus oportebat fieri, sensoria facta sunt. Sed si ita est, nullũ ergo deest sensoriũ. Cum sint n. quatuor elẽta, & vnũ quintum corpus cœleste, ex quinto quidem corpore sensorium factũ nõ est. Quintũ n. corpus est æternũ, vt quidã dñt, sensoria aũt sunt corruptibilia. Rursus ex igne nõ poterat fieri sensoriũ. Ignis. n. ẽ qui possit corrũpere: ex corrũpente aũt quõo posset fieri sensoriũ? Rursus ex ipsa terra non poterat per se fieri sensoriũ. Est. n. ipsa ꝑ se impressu difficilis, nec sensilium typos poterat facile suscipe. Cõmixta aũt cum alijs terra potest facere sensoria. Tactus itaq;, & gustus sensorium est magis terræ particeps. Tactus. n. & gustus sensorium est caro, quę est terræ magis particeps. Ignis aũt, vt ipse dicit, in totis ẽ sensorijs. Quare & ignem, & terram est in sensorijs inuenire. nec ignis aũt, nec terra per se vnquam sensoria faciunt, ꝓpter prædictas causas. Restant ergo aer & aqua, quæ possunt facere sensoria. aqua itaq; fecit crystallinum humorẽ, qui est visus sensoriũ. sed & aer est sensorium auditus, & olfactus. Qui. n. in naribus & in auribus est inædificatus & inclusus aer, ipse est auditus & olfactus sensorium. Si ergo ex omnibus, ex quibus fieri poterat, factum est sensorium, nullum deest ergo sensorium. Hęc est prima procedens inductione rõ, quæ confirmat assumptionẽ. Aduersus hanc aũt rõnem Arist. duæ mouentur dubõnes. Prima quidem, quõ dicit non deesse sensoriũ? ecce. n. desunt. Cũ sint. n. quinq; sensus, tria sunt sola sensoria, aer, aqua, terra. Quare nihil cõfirmauit inductiua oratio: sed magis dubitationẽ adauxit. Quõ ergo dicit assumptio, sed nullum deest sensorium? Ecce. n. duo desunt sensoria. Et hæc quidem dubitatio: ad quã dicemus, ꝙ noĩe quidẽ tria sunt tantum sensoria: reuera aũt quinq;. Etsi. n. ad terram pertineat sensoriũ tactus, & gustus: sed non est ipsa terra. si. n. eẽt ipsa terra sensoriũ tactus, & gustus: oporteret in oĩ parte, in qua est tactus, gustũ quoq; esse. siquidẽ irrationalis aĩa est in omni animali cum oĩbus suis facultatibus, & dicimus, ꝙ ꝓpterea ꝙ nõ est instrm̃ accõmodatum, non operatur ẽm suas facultates in toto aĩali. Oporteret. n. si eadẽ terra est sensorium, adesse quoq; facultatẽ ne eam argueret. Atqui non est in toto corpore gustus. Quõ. n. manus nõ gustat, etsi tactum habeat? nõ est ergo eadẽ terra. Vides, ꝙ noĩe quidem idẽ, re aũt diuersa. Rursus etiã si aer est in auditu & odoratu: sed non idem. Aerem aũt dico nõ externum (oĩs. n. externus aer inseruit & odoribus, & sonis) sed eum, qui in auribus, & naribus est seorsum inædificatus, & inclusus. Hic quoq; non est idẽ, sed diuersus. non. n. qui in auribus est, aer potest odoribus inseruire: neq; qui ẽ in naribus, sonis inseruire põt. Quare, etiã si sunt tria noĩe, reuera tñ sunt qnq;. Hæc est solutio primæ dubõnis. scd̃a dubitatio ꝓcedit ex eo, qđ est contrarium primæ dubitationi. Hæc est autẽ. Plura sensoria sensibus, quod est absurdũ. Si. n. ꝓpter sensus facta sunt sensoria, quot sunt ergo sensus, tot esse deberent sensoria & nõ plura. Nunc aũt videmus eẽ plura sensibus. vnius certe sensus duo sunt sensoria. Olfactus enim in pedestribus & volucribus aer est sensorium, in aquatilibus vero sensoriũ est aqua. dicit itaq; pisces humiditatem quandã habere in naribus, quæ subseruit odoribus. Quare vnius sensus duo sunt sensoria. Propter hanc ita dubitationem sunt qui dicant non in eodem animali duo esse sensoria: sed in alio quidem aquam esse sensoriũ odoratus: in alio vero aerem. Quare non sunt plura, nec pauciora. Sciendum autem hanc rationẽ inductione procedere, quæ nihil necessariũ continet. Primum. n. duplex est ignis, hic quidem corruptiuus ille vero viuificatiuus. Quare etsi ex corruptiuo sensus fieri nõ posset sed tamẽ poterat ex viuificatiuo fieri. & alioqui, sicut videmus externũ aerem subseruire & odoribus, & coloribus, & sonis, sed tamen in ijs, quę tres habẽt nñ sensus, tactũ dico, & odoratum, & gustum, non subseruit coloribus, sed nihilominus taliũ est minister: etiãsi nõ adest facultas, cuius est minister. Quid ergo ẽ absurdi in nobis quinq; sensus habẽtibus dicere, esse alia quidem sensoria, sed nõ apprehendere, ꝙ non sint in eis sensus? Quare est inductiua & non vera oratio. Est autem secunda ratio Aristo. inductiua hoc modo. si deest sensorium, deest & sensile. Atqui non deest sensile. Hoc enim est cõnexum, quod demonstratio ne quoq; indiget. Hoc, inquit, ex inductione clarum est. Nã & quæ sunt longe, apprehendimus, q̃ sunt soni & colores, & odores. Iam vero, & quæ prope sunt, tangibilia, & succos. si itaq;, & quæ prope sunt, & quæ longe apprehendimus: clarum est ergo, ꝙ omnia apprehendimus. nullum ergo deest sensile. si autem non deest sensile, ergo nec sensorium. Hoc enim ostenditur per mutuam oppositionem, quæ conuertitur. Hæc est secunda Aristo. ratio, quæ non est necessaria. Esto enim nos quæ longe sunt, apprehendere, vndenam erit apertum, an oĩa quoq;, quæ prope sunt, apprehendamus? Esto enim ꝙ omnia tãgibilia sentiamus, nũquid & oĩa gustabilia? vndenam clarum erit, nunquid nonnulla gustabilia nos lateant? nempe carnem cameli nemo nostrũ gustauit. Quare desunt etiam quædam sensilia. Qm̃ ergo Arist. rõnes plus satis inductione ꝓcedunt: melius est vti ratione Themistij, quam dicit in commentario. Dicit. n. fieri non potuisse, vt anima rõnalis accederet, nisi prius oĩbus irrõnalis animæ facultatibus ornatum eẽt animal. Si enim vbi meliora, illic & deteriora in ijs quæ sunt sub luna: clarum ergo est, ꝙ si habemus rõnales animas, omnes quoque habebimus irrationalis facultates. Si homo ergo habet solum quinque sensus, clarum est ꝙ soli quinque sunt. Quot enim sunt hominis, tot sunt soli, & nec plures, nec pauciores: eo ꝙ omnes habet homo, vt & q̃ his præstantiorem habeat, animam dico rationalem. eam autem nõ haberet, nisi omnes inferiores adessent. Omnes ergo habet, & qm̃ quinque habet, quinq; quoq; solum sunt. Et hæc est quidem Themistij ratio, verũenimuero alimentorum gratiam Aristotelis reddentes hoc quoque argumentum eius esse ostendemus. Si enim in dictionis contextu quærit, cur talpa, quæ mouetur visum non habet: absurdum enim vbi est melius, non esse quoq; deterius: & soluit ꝙ habet quidem, sed a pellicula occultatur: ita enim oportebat, quia a terra nutritur, & erat excæcãda, nisi occultatus visus esset: Nutrimenti ergo natura maiorem curam, & prouidentiam gessit. Si ergo in hac, quæ mouetur, ostendit esse quinque sensus: sciebat ergo argumentum, ꝙ necesse est hos solum esse quinque. Vbi enim est melius, illic & deterius. Est autem & hoc platonice symbolice explicare. Sicut enim, inquit, sunt quinq; corpora simplicia: quatuor enim elementa, & æthereũ: & sicut solida corpora quinque per simplicia corpora: est enim pyramis, cubus, octolaterum, duodecimlaterum, vigintilaterum: sicut ergo per simplicia corpora, quæ quinque sunt, quinque etiam figuræ factæ sunt, & non plures: sic scilicet & sensus quinque. Quoniam ergo non est alius sensus præter quinque, quia in fine secundi libri quærebat, an vnus est tactus, an plures: nunc ostendit quinque esse solum sensus: vt hoc ostenso clarum fit, ꝙ vnus est tactus. Merito autem hoc facit: quoniam ex animalibus hęc quidem duos habẽt sensus: illa vero tres. & propterea quęrit, quot sunt sensus. Si omnia enim animalia haberent quinque sensus, superuacaneum esset de eo quærere.

Si enim cuiuscunq; est sensus tactus, & nunc sensum habemus: omnis enim tangibilis, quatenus est tangibile, affectiones tactu sunt nobis sensiles: necesse est, siquidẽ deest aliquis sensus, sensorium quoque deesse. & quaecunque quidem ipsi tangentes sentimus, sunt tactu sensilia, quem habemus: Quaecunque uero per ea, quae intercedunt, & non ipsa tangentes, simplicibus interuallis, dico autem ueluti aere, & aqua.

Cũ non dixisset cõnexũ, neq; assumptionem, confirmat assumptionem: & animaduersa eius obscuritate, dicit in medio cõnexum, & sic deinde reliquum assumptionis cõfirmat. Cum.n. deberet dicere. Si deest sensus, deest & sensoriũ: atqui sensorium non deest: ergo nec sensus, deinde deberet confirmare, q̃ nõ deest sensorium, quod est assumptio, idq; ex eo ostenderet q̃ oĩs sensus vel citra medium, vel per medium apprehendat: vtrũq; autẽ habemus, & quod citra mediũ, & quod per intermedium: oĩbus alijs prætermissis ab hoc incipit, & ostendit q̃ habemus sensum absq; intermedio. Si enim, inquit, in quibuscũq; est sensus tactus, ea citra medium operãtur. Tangibilia enim sunt affectiones tactus, et sunt citra medium sensilia. Et id oblique dixit. Cum enim confirmare deberet, q̃ & citra medium sensum habemus, hoc prætermisso dicit necesse est vbi deest sensus, & sensorium. agnita enim obscuritate cõnexum in medio posuit. Deinde conuertitur & assumptionem confirmat, dicens, dictum est, q̃ tangibilia citra medium apprehendimus: Sunt autem & alia, quæ per id, quod intercedit, apprehẽdimus. Quęcunque autem per id, quod intercedit, & non ipsi tãgentes, simplicibus interuallis. assumptionem confirmat, q̃ sunt in nobis quædam, quæ etiam per medium apprehenduntur, vt visus, auditus, odoratus, ea autem apprehenduntur per simplicia, quæ intercedunt. Simplicia autem dicit aerem, & aquam, eo q̃ sunt elementa. Per ea ergo apprehenduntur tres sensus.

Se autem habet, q. si per unum quidem plura quoq; sensilia, quae sunt inter se genere alia: necesse est eum, qui habet eiusmodi sensorium, eẽ utrisque sensile. ut si ex aere est sensorium, est aer & soni, & coloris.

Silentio prætermissam dubitationem dissoluit. Quod enim non mouit dubiũ, hoc dissoluit. & maxima ijs est habenda gratia, qui hanc sententiã antiquitus diuinarũt. Cũ deberet.n. dubitare, an sint duo sensoria, aer, & aqua tria: vero sensilia, color, sonus, odor, & deinde sic soluere: perinde ac iam dubitasset, dixit. Sic aũt habet solutio, & per vnum sensoriũ plura sensilia apprehendunt, quæ sensilia genere differre dixit Sonus enim, & odor sunt diuersorũ generum. necesse est.n. inquit, aerẽ, qui est in auditu, & odoratu, duo apprehendere, & sonum, & odorem. & cum deberet dicere odorẽ, colorẽ dixit pro odore, ne securitatẽ fugeret Et nõnulli quidem sic interpretati sunt Alij dicunt, q. instat potius aduersus Empe. tanq; ille diceret: Si nõ possunt, o Aristo. tua quidem sentẽtia, nec ex igne, nec ex terra per se fieri sensoria: da sensoria, vt ea apprehẽdant, & simile a simili cognoscatur. Illi ergo respondet Aristo. Si per aliquod vnum, quod intercedit, sensitiuum, & sensorium plura sensilia cognoscuntur: sicut ab aere, verbi gratia, et color cognoscitur, & sonus: eo q̃ est perspicuus, & personans: quid est absurdi & per vnum quoque sensum multa cognosci?

Si autem plura eiusdem, ut coloris, aer, & aqua, ambo enim perspicua: & qui unum solum habet, utrunque sentiet.

Alterũ dubium mouet. Ait enim deesse sensoriũ. Plura enim sunt, quæ vnius participant. Perspicui.n. quod colorem dixit & aer, & aqua ẽ particeps. Deest ergo sensoriũ, eo q̃ duo quidem sunt, quæ subseruiunt, vnus autem visus. Et hoc soluit, q̃ per vnũ sensorium duo apprehendit. Qui.n. inquit, habet aeris alterum, idest humidũ, vt dicat pupillam, nouit vtrunq; perspicuum.

Simplicium autem, ex his duobus sunt solum sensoria, ex aere, & aqua. Pupilla enim ex aqua, auditus, ex aere, odoratus ex utroq; eorum.

Assumptionem confirmat, q̃ necesse est tria esse. quæ sunt citra medium sensoria: quoniam ex aere, & aqua solum esse possunt. ea autem visus, auditus, & odoratus habent. Odoratus autem ex vtroq; græce est, ἑκατέρων. Nonnulli dicunt eum quidẽ hoc dicere, q̃ odoratus est vtriusque particeps, & aeris, & aquæ: in nobis quidem aeris: in aquatilibus vero aquæ. Nonnulli autem ἑτέρων accipiunt, vt significet alterum, idest alterius est particeps, vtpote aeris.

Ignis autem uel nullius, uel omnium communis: nihil enim sine caliditate sensitiuum. Terra autem uel nullius, uel in tactu maxime mixta est proprie. Relinquatur ergo nullum esse sensorium praeter aerem, & aquam.

Recte dixit, Communis omnium. Omnis enim sensus nutritur. si autem nutritur, & concoquit. Omnis autem concoctio per calidum. Omnis ergo sensus igne, vt calido opus habet Terra autem vel nullius, vel in tactu. Etiam si terrenum tactui recte segregatum & attributũ est, sed tamen non recte tactum nunc in medium intulit. De sensibus enim, qui per medium fiunt, nunc ab eo agitur.

Haec autem nunc quoque habent nonnulla animalia. Omnes ergo sensus habentur a non imperfectis, nec orbatis. Cernitur enim & talpa habere sub cute oculos.

Habent, inquit, quædam animalia quinq; sensus, quęcũq; sunt perfecta, & non manca: & ne quis ei diceret, ecce talpa perfectum est animal, sed visum non habet: dicit eam habere quidem oculos, sed eos per pelliculã naturam obtexisse, ne in fodienda terra facile excæcaretur. Et, vt semel dicam quæcunq; habent motum secundum locum, ea habẽt quinq; sensus. Est enim motus sensu melior. & vbi meliora, illic & deteriora Si autem nonnulla motum secundum locum habent: Non habent aũt quinque sensus, vt lumbrici & vermes: verum alio modo natura suppleuit, quod illis deest. Ecce ergo apertetius est argumentum, q̃ vbi est melius, illic & deterius: & nõ est eorum proprium, qui scripsere cõmentaria.

Quare, si neq; est aliquid aliud corpus, nec est affectio, quae nullius sit eorum, quae hic sunt, corporum, nullus desit sensus.

Corpus & affectionem dicit, idest corpoream affectionem. Tale quid autem vult concludere, Si enim, inquit, non est extra elementa corporea affectio: hoc autem dicit propter quintam essentiam: quod autem facit sensorium, omnino passiuum esse oportet: illa autem non est affectionibus, & passionibus obnoxia: non deest ergo sensorium.

Atqui neque communium fieri potest ut sit aliquod sensorium proprium, quae unoquoq; sensu per accidens sentimus, ut motum, statum, figuram, magnitudinem, numerum unum.

Postq̃ ostendit non esse sextum aliũ sensum pręter eos, qui sunt qnq; in pręcedente tractatu: nũc quoq; rursus hoc ipsum ostendit. Postq̃ enim dictum est in. 2. lib. huius tractatus, q̃ sunt cõia sensilia, vt magnitudo & figura, numerus, motus, quies: & sunt magnitudo quidem & figura cõia visus, & auditus: reliqua autẽ tria, motus, inquã, numerus, quies, sunt quinq; sensuum cõia: fortasse ergo quispiam existimauerit esse quendam alium sextum sensum præter hos quinque, qui hæc cõia sensilia iudicet. Nunc autem per præsentem contẽplationẽ ostendit nõ esse aliquem alium sextum sensum particularẽ qui cõia sensilia iudicat. Hoc aũt ostendit hoc modo. Si cõia sensilia sunt propria huius specialis sensus: Ergo sunt horum quinq; per accidens sensilia. Si enim duæ res quibusdam insunt, & vnius est propria: manifestum est, q̃ est aliorũ per accidens. Si enim est & alius propria: non est etiam illius propria. Ecce.n. alij quoq; inest. Quare si cõia sensilia sunt sexti sensus propria: sunt ergo his quinq; sensilia per accidens. Atqui non sunt his quinq; sensilia per accidẽs, vt ostẽdam. nõ est ergo sextus sensus. cuius propria sunt hæc sensilia, quæ dñr cõia sensilia. Quod autem nõ sunt

per

per accĕdens sensilia quinq; sensibus cõia sensilia, hoc rursus hypothetico syllogismo confirmat, sic dicens. Quæ sunt per accidens sensilia affectionem in sensum non efficiunt, vt ostendam. Hæc aũt circa sensum affectionem efficiunt. non sunt ergo sensilia per accñs. Et vndenam fiet apertum, ꝙ affectum circa sensum non agunt, quæ sunt secundum accidens sensilia? Sic etiam ostĕdit. Dicit.n.ꝙ, quæ sunt secundũ accidens sensilia, sunt duplicia: vel qđ sub alium sensum cadit, vt visus ex colore dulce iudicat. itaq; si viderimus humidum aliquod flauum, dicimus id esse mel. Et dicitur hoc per accidens sensile, qñ ex colore visus dulce agnouerit. Vel ergo hoc est per accidens sensile: vel quod sub nullum sensum cadit, vt substãtia. Substantia enim sub nullum sensum cadit: sed cognoscitur ex ijs, quæ illi accidunt. Cleonis.n. filium agnoscimus, non vt Cleonis filium ĩ, non vt substãtiam, sed ex ijs, quæ in ipso accidunt: vt ꝙ est albus, ꝙ est ꝑminente, verbi gratia, ventre, & si quid eiusmodi. Cum aũt sit duplex, qđ est per accidens sensile, neutrum horum significatorum effectum efficit. Quod.n. alius est sensus sensile, in alia affectione sensum nõ facit, etiã si ab ipso cognoscitur. Dulce itaq; non facit affectionem circa visum, etiã si a visu cognoscitur per intermedium flauũ colorem, neq; rursus, quod nullius ĕ sensus sensile, affectionĕ efficit circa visum etiam si ab eo cognoscitur. Quare ostensum est ꝙ quæ sunt secundum accidens sensilla, non efficiunt affectionĕ illam, cuius sunt per accidens sensilia. Est ergo totius orationis cõpĕdiosa hæc inductio. Cõia sensilia nõ sunt propria sensilia alicuius alius sexti sensus præter quinque. Si enim alius sexti sunt ꝓpria sensilia, sunt ergo horũ qnq; per accidens sensilia Sicut.n. colores, qui sunt ꝓpria sensilia visus, sunt gustus per accñs: sic & figura, & magnitudo, & reliqua sunt propria alius sexti sensus. Horũ ergo quinq; sunt per accñs sensilia. Atqui nõ sunt per accidẽs horũ quinq;. Per accidens.n. sensilia nõ faciunt affectionĕ circa sensum. Cõia aũt sensilia efficiũt affectionĕ circa sensus. Hoc ostendit ex eo, ꝙ dicit esse duplicia sensilia per accidens: vel, qđ ab aliquo alio sensu per se cognoscitur, ab alio aũt per accidens: vel, quod sub nullũ alium per se cadit sensum, vt substantia. Neutrũ autem eorũ facit affectionem circa sensum. Cõia autem sensilia faciũt affectionem, vt.in.2.lib. ostensum est huius tractatus, continuus .n. motus, & paruæ literæ faciunt visum cæcutire. Clarũ est ergo, ꝙ cõia sensilia non sunt per accidens sensilia. Et hic est totius orationis apparatus, ex duobus hypotheticis syllis cõpositus, & vno categorico: in quibus primũ caput absoluit. Secundũ caput est, in quo talem mouet dubitationĕ. Cur non sensus propriã actionem exercĕt, & vnusquisq; ea, quæ sua sunt, nouit, sed & quandoque alius, quæ alius sunt, scit? certe si aliquando visus, & gustus circa rem aliquã operati fuerint, vt circa mel: & mel simul gustauerimus, & cõtemplati simus: si crastino die mel oculis subiectũ sit: visus non solũ vult, quod est sibi propriũ, & familiare cognoscere, vt quod est flauũ, sed & ante gustũ prosilit, & nouit, quod est dulce. Et hæc est quidĕ dubitatio. Huius aũt solutionĕ dicimus eiusmodi, ꝙ duos sensus qñq; cooperari contingit, vt circa semel visum simul & gustum: Hunc quidem, qui gustauerit, ꝙ est dulce: illum vero, qui viderit ꝙ flauũ: deinde hos duos sensus in sensum cõem terminari, & illic typos relinquere: Deinde cum crastino die mel apparuerit, & color flauus, imaginatio mouet typos, qui in ipsa sunt, quos pridie suscepit, dulcis simul, & flaui: & pronunciat dulce esse id quod tale est. Hæc est ergo talis dubitationis solutio, ꝙ cõis sensus ambos typos suscepit: hũc quidem ex gustu: illũ vero ex visu: deinde cum postridie ex visu typus cõmotus fit, ꝙ mel a nobis visum est. deinceps commoueri typũ quoq;, qui est ex gustu. & sic licet dicere alterũ typum ab altero cõmoueri, & hac rõne cognoscere ꝙ dulce est, & si nõ gustauerimus. Et hinc quidĕ certæ affectiones quoq; fiunt. Qui.n. flauũ picis genus, quod κιλοφάνα dicitur, non gustauit, sed eam tñ aspexit, mel eẽ dixerit, ꝙ sit colore silis. Sic ergo dubitatione soluta, alteram deinde dubitationem vehemĕtiorĕ mouet, ꝙ quantum ad hoc per se cognoscit cõis sensus dulce, & nõ per accidens. Si enim vtriusque habet typos & visus, ꝙ flauum, & gustus, ꝙ dulce, clarum est ꝙ postridie quoq;, etsi nõ gustauerimus, sed mel solũ aspexerimus per se, dicimus ꝙ est dulce. Cõis enim sensus habet typos gustus: & eos rursus cõmouens dicit, ꝙ est dulce Si ergo secundum typos eius, quod est dulce, motus, dicit esse dulce: per se ergo cõis sensus, & non per accidens hoc agit. Et hæc est quidem dubitatio. Dicimus aũt ꝙ etiam si habet dulcium typos, non tamen a seipsis excitati sunt. neq;.n. fingebatur mel gustasse, sed tantum aspexisse. Per accñs itaq; pronunciat, ꝙ est dulce. Per se enim excitati sunt typi visus, nempe ꝙ est flauum: Per accidens autem typus quoq; gustus excitatus est, ꝙ cõmotus fit typus visus. Et hæc ad secundam dubitationem, in quibus secũdm quoque caput adimpletur. Tertiũ caput est, in quo dubitat, cur vnam & eandem rem duo sensus apprehendunt, vel etiam plures. vt figuram visus & tactus apprehendit, & magnitudinĕ, & numerũ rursus quinq; sensus. Quare ergo hoc ita est, & non vnusquisq; sensus propriũ apprehendit? Hæc est dubõ, ad quã dicit Arist. ꝙ ꝓpterea plures sensus res easdĕ apprehendunt, vt sint cõia sensilia. Et his quidem dictis Aristo. dictionis cõtextum finiuit. Si quis autem dubitauerit, & quidnã omnino cõibus sensilibus opus erat: illi dicemus ea, quæ Plato in.7. Reip. & in Timæo dicit. Dicimus ergo, ꝙ hæc cõia sensilia sunt ipsa mathematicis scientiis subiecta. Figuræ.n. & numeri, & motus, & magnitudines, & quies, sunt cõia sensilia, q̃ sunt mathematicis scientijs subiecta. Qm̃ ergo mathematica subiecta exacte cognosci oportebat: exacte aũt cognoscuntur, ꝙ a multis sensibus cognoscantur, & ꝓpterea sunt cõia sensilia Sed si hæc ita habent, Arist. sibijpsi aduersatur. Ipse enim ĩ. 2. lib. huius tractatus dicit, ꝙ propria sensilia exactius cognoscuntur. Qũo ergo nunc dicit, communia sensilia esse exactiora? Dicimus ergo eũ non esse sibijpsi cõtrarium, sed propria sensilia a proprio sensu exactius cognoscuntur, q̃ communia sensilia. Vt proprium visus album: eius autem commune sensile magnitudo. visus ergo exactius cognoscit album, q̃ magnitudinem Quare in vnoquoq; sensu ꝓprium sensile communi exactius cognoscitur. Nouit ergo visus obscure commune sensile. nouit ipsum quoq; tactus obscure: & vt semel dicam, vnusquisq; ipsum proprio sensili obscurius, & imbecillius nouit. Sed pluriũ sensuum simul conueniens cognitio, facit exactam communis sensilis cognitionem. Sic enim dicit Hesiodus,

Addas si paruum paruo, id faciasq; frequenter:
Ex paruo magnum id fortasse euadere possit.

Sciendum autem, ꝙ etsi exactæ sint ambæ cognitiones, & quæ est propriorũ sensilium, & quæ est cõium: sed tamen propriorum sensilium cognitio est cõium sensilium cognitione exactior. vtraq; enim & communia sensilia, & propria per se cognoscit visus: sed magis propria cognoscit visus. Et in ijs est contemplatio.

Atqui neque communium fieri potest, ut sit aliquod proprium sensorium, quæ unoquoq; sensu sentimus per accidens, ut motum, statum, figuram, magnitudinem numeri unius.

Rursus cũ connexum non dixit, vel assumptionem, subuertit assumptionem. Cũ enim deberet dicere, si cõia sensilia nullus sensus vt propria apprehendit: quæ autĕ nullus sensus sentit vt propria, ea sunt alteri sensui subiecta. Cõia ergo sensilia sunt alteri sensui subiecta. & erit sextum sensorium, & sensus. Cum enim hæc deberet dicere. & subuertere, ꝙ non est sextus sensus: ab eo incipit, & ostendit, ꝙ non est sextus sensus. Non est, inquit, proprium sensorium cõium, qm̃ ea per accidens alii sensus apprehendunt. Nunc autem ab ipsis patiuntur. Et vide, q̃ obscure dixit illud, Per accidens. Cum enim deberet dicere, quandoquidĕ per accidĕs alii quoq; sensus ea sentiunt, dicit, quæ vnoquoq; sensu sentimus per accidens. Si enim est reuera sensorium cõium sensilium, per accñs ea sentirent quinq; sensus: Atqui per accidens ea non sentimus, vt ostendimus in contẽplatione. nõ est ergo ipso-

rum propriũ sensorum numeri vnius. Vide ꝙ numero vnũ opposuerit. & ab eo distinxerit neq;.n. vnitas est numerus, vt ostensum est in tractatibus Arithmeticæ.

Hæc enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem, motu. Quare & figuram. magnitudo enim al.qua & figura: quod quiescit autem, eo q. non mouetur.

Hic est dubiõnis solutio. Quid.n.inqt', ꝙ cõia sensilia non sunt per se cñs sensilia? qm ea motu sentimus Motũ aũt dico, affectionem, nempe alterationem. Cõia ergo, inquit, sensilia affectionẽ efficiunt. nullum aũt sensile per accidens facit affectionem. Et fortasse quispiam dubitauerit, qũo dicit cõia sensilia per sensum cognosci.i.motũ facere? ecce.n.quies & ipsa vna est cõium sensilium ĉ & tñ nõ facit motũ in sensu, siquidem est quies. Et hanc solues dubitationẽ Philosophus Plutarchus inquit, ꝙ quando, quidem ad oppositos motus iudicantes, quietẽ cognoscimus hac rõne dicatur moueri. Omnis autẽ motus est quædã dispositio: omnis aũt dispositio est veluti quædã affectio, & passio. Quare merito etiam s̃m quietem pati dicimur quodãmodo, & disponi. Hic quoq; aliam dubitationẽ mouent. Qũo dicimus inquit, quod ꝑpria sensilia agunt circa sensum i. ꝙ quæ sunt per se sensilia, ꝑ motum mouent: quæ aũt per accidens, non per motum? Atqui ecce, verbi gra., flauũ aliquod, & hic flaui typus alium typum excitauit, qui in me est, dulcis.f. & dixi hoc esse mel. ecce ergo & hoc quoque noui per aliquem motum. Dicit aũt ad hoc quoq; Plutarchus, ꝙ, quando dicimus nos cõia sensilia motu sentire, oportet cum quadã distinctione id dicere. quam in præsenti quidem dictione prætermisit Aristot. eam autem videtur alibi dicere. Quod cõia sensilia per motum sentimus, non secundum sensitiuam proprietatem neque enim in me per linguam excitata est dulcedo propria autem sensilia per ipsam sensitiuam proprietatem cognosco. Video enim album, & gusto dulcia. Similiter & in alijs. Vide autem, ꝙ cõia sensilia dedit esse quinque sensuum communia: non sunt autem nisi tria, vt dictum est. nisi forte dicas eum dicere magnitudinem quæ est in vnoquoq; sensu, & non in quantitate: vt magnum sonum: vel magnum album: tunc.n. est cõe omnium. Porro si & figuram acceperis secundũ leuitatem & asperitatem: & lene quidem iucundũ, asperum autem molestum dixeris, id etiam inuenietur commune sensile omnis sensus. Magnitudo enim aliqua & figura. Dicunt nonnulli, ecce ipse dicit figuram esse magnitudinem: & quomodo in prædicamentis dicebatur, magnitudinem esse quãtitatis speciem: figuram autem qualitatis? ecce enim hic idem esse intellexit magnitudinem, & figuram. & dicimus non dixit Aristote. idem esse magnitudinem, & figuram: sed quoniam figuram omnino consequitur magnitudo: & figura sine magnitudine ne cogitari quidem potest: propterea dixit, ꝙ magnitudo quædam est figura. i. ꝙ magnitudo est, quod figuratum est, non figura Quod quiescit autem, eo ꝙ non mouetur, apprehendunt. Dic ad hoc, ꝙ superius affectionem dixit motum: nunc autẽ, quoniam, quæ stant, videmus, affectione nec aucta, nec diminuta, eo quod stant: quæ autem mouentur, aliter & aliter mouentur, ad corũ motum aucta, vel diminuta affectione: propterea dixit, qđ quiescit sentimus, id est similiter.

Numerus aũt negatione cõtinui, & proprijs cognoscitur.

Numerus, inquit, ex negatione, ꝙ nõ est continuus, siquidem discretorum est numerus. Quid aũt dicis continuũ? Vnitatem, quod superius dixit, Vnius numeri. Sic autem eam vocat, ꝙ sit indiuisibile. Multos ergo numeros, inquit, ꝙ non sint vnũ cognoscimus. & recte dictũ est. Non solum autem in cõibus sensilibus hoc est, vt negatione cognoscamus: sed & in proprijs sensilibus. Propria enim, sensilia per se cognoscuntur, & primo: cõmunia autem sensilia per se quidem, sed secundo: vt decem non solum cognoscuntur, sed & eorum propria, decem alba, decem fulua, decẽ rubra. Quare oportet cõmunia sensilia habere etiam quędam propria sensilia. Numerus ergo dupliciter cognoscitur, vel negatione continui, vel ꝙ cognoscantur propria sensilia.

Vnusquisque enim unum sentit sensus.

Vnusquisq;, inquit, sensus aliquod vnũ apprehendit: & cur dicit vnum sensile, id est vnitatem? Ex hoc volens ostendere ꝙ quinq; sensibus subijcitur numerus. Quod si ita est, & alia ergo communia sensilia. ꝙ enim hoc dicit, declarat ipse hoc in contextu dicens.

Quare clarũ est, q. fieri nõ potest, ut cuiusuis horũ sit ꝑprius sensus, ut motus: sic enim erit, sicut nunc visu dulce sentimus.

Perinde ac si diceret, clarum esse fieri non posse, vt sit sensus, qui communia sensilia apprehendat. & motũ põ suit exemplum communium sensilium. Si enim, inquit, est alius sensus particularis sextus, qui vt propria apprehendet communia sensilia: erunt hæc communia sensilia ab alijs quinq; sensibus per accidẽs cognita. & exẽplum dicit ipse, ꝙ dulce a visu cognoscitur hoc autem ab eo cognoscitur per accidens: hic autem dicit duo significata eius, quod est sensile per accidens.

Hoc autem, q. amborum sensum habemus, uel quando simul inciderint, cognoscimus. Sin minus, nullo modo nisi per accidens sentimus.

Quam conceperat sententiam dicit, quomodo ex flauo dulce põt cognosci, eo ꝙ amborum sensum prius habemus (deest.n. in cõtextu, illud, prius, vt ait Plutarchus) dulcis, verbi gratia, & flaui. Amborũ autem dicit cõem sensum. Quia, inquit, habemus sensum et dulcis, & flaui, visum, & gustum: ea ratione quando inciderit color flauus, dulcis typo cõmoto, cognoscimus, ꝙ est mel, ex typo accepto, quando visus & gustus simul operabãtur, sin minus nullo modo nisi per accidens sentimus. Id spectat ad hoc, quod est superius. Si dixeris, inquit, communia sensilia esse alteri sensui subiecta nihil aliud dicis, quã ꝙ alij sensus ea per accidens sentiunt: quod non est.

Vt Cleonis filium, non Cleonis filius sed q. albus. Ei autẽ accidit esse Cleonis filium. q.

Exẽplum dicit vnius, quod per accidẽs a sensu apprehenditur, subam. ea enim nulli est sensui subiecta. Cleonis enim, inquit, filius, nõ vt substantia, videtur, sed quatenus est albus. Album aũt accidit Cleonis filio.

Communium autem communem iam sensum habemus, non per accidens.

Communia, inquit, sensilia habent communem sensum. Communem autem sensum dico, non de communi illo sensu, de quo deinceps disputat: sed communem sensum vocat quinq; sensus. Est ergo hoc, quod dicit: Communia sensilia habent sensum communem alium, sed qui nõ ea per accidens apprehendit hoc enim ostẽdit, vt & nos in contemplatione ostendimus.

Non ergo sunt propria, nequequam enim sentiremus, sed sic ut dictum est, Cleonis filium nos uidere. Quæ sunt autem inter se inuicem propria, per accidens sentiunt sensus.

Hic orationis dicit conclusionem, & ait: non est ergo proprius sensus communium sensilium: sed vel sic, vt dicebamus Cleonis filium Idest per accidens Ostensum est autem, quod quinque sensus non per accidens communia sensilia apprehendunt. Ea enim per motum apprehendunt. Hoc autem non inest sensilibus per accidens. Quæ sunt autem inter se inuicem propria, per accidens. sentiunt sensus.

Non quatenus ijdem, sed quatenus unus, quando simul sensus in eodem fuerit, ut q. bilis amara, & flaua.

Dicit aliud subiectũ eius, quod est ꝑ accñs, ꝙ est, videlicet, alteri sensui subiectum, vt ex flauo dulce cognoscere. Superius enim dixit aliud accidens, quod est nulli sensui subiectũ Quid autem nunc dicit, q. inter se inuicem sensilia apprehendunt sensus per accidens, non ijdem, sed quatenus vnum habent communem sensum ĉ Ipse enim ex colore colligit per accidens de dulci. Recte dixit, In eodem, vt eiusdem rei colorẽ, & gustum iudicet per duos sensus communis. Tunc enim iudicat communis

nis sensus id, quod est per accidens, quādo prius p duos sensus habuit eiusdem rei typos. Vide aūt, quid dicit, ꝙ communis sensus per accidens nouit discretionem albi & dulcis. Nos autem dicebamus in contemplatione, ꝙ hoc per se ei inest: ex colore autem de dulci colligere, per accidens: quoniam alterum ex altero colligit.

Non est enim alius dicere, q ambo unum. Quare & fallitur. & si sit flauum, bilem esse existimat. Quaesiuerit autem quispiam, quam ob causam habemus plures sensus, sed non unū solum: an ne lateant consequentia, & communia?

Communis, inquit, sensus est, & nō vnius sensus particularis dicere ꝙ mel res vna est. etiam si & gustabile dulce, & color flauus. Fallitur. n. particularis sensus: & quicquid flauum viderit, mel esse existimat. Quaesiuerit autē quispiam, quam ob causam plures habemus sensus, quā vnum? Sed cur, plures habentes sensus, communia sensilia non vno sensu apprehendimus? & dissoluit, vt non minus sensilia apprehendamus. Consequentia autem vocauit communia, & sensilia, non vt quaedam ociosa & superuacanea, sed ꝙ propria sensilia vniuscuiusque sensus consequuntur perfectiora quaedam, & intellectu magis praedita, quae concurrunt. Ipse autem non dicit, vt diximus, ꝙ magnis scientijs haec communia sensilia subiecta sunt. Motus enim & quies astronomiae subijcitur. Si enim & immobilia sunt astra atqui & quomodo ea fixa & firmata sint, scire vult. In imaginatione enim ea affigit & firmat, vt quae sint in aliquo loco. Figura autem, & magnitudo geometriae subijcitur. Numerus autem, vt immaterialis quidem, Arithmeticae: vt materialis vero, & in sonis, Musicae.

Vt motus, magnitudo, & numerus.

Haec dixit. per haec alia quoq; cōprehendens. Per motum enim quietem comprehēdit. Per magnitudinem autem figuram. in magnitudine enim figura.

Si enim esset uisus solus, & ipse albi, magis lateret: etiam si hoc uideretur esse omnia: q inter se inuicem consequerentur simul color, & magnitudo. Nunc autem, quoniam in altero sensili communia insunt, apertum fit, q est quid aliud unumquodq; eorum.

Plutarchus Philosophus. quam diximus dubitationē in tertio contēplationis capite sic dicit: Cur natura communia sensilia non vni sensui seposita attribuit? siquidem videmus & in ipsis quinq; multas oppōnes sensilium: & hoc magis dicit Aristoteles. conuenit enim solutio, & soluit dubitationem per praesens dictum, dicens, ꝙ si sub vnum solum sensum caderent cōia sensilia, vt, verbi gratia, visum, sub eundem autem visum caderent & ꝓpria sensilia, vt album, siue color: laterent communia sensilia, & idem putaretur, quod color, numerus, & figura, & motus, & reliqua. Nunc autem non solum in colore consideramus numerum, sed & in sonis, & succis, & hac ratione a se inuicem discernuntur. Si autem vnus ex quinq; sensibus haec iudicaret, multo magis nos fallerēt: quando & nunc sunt apprehensu nobis difficilia, cū per quinque sensus cognoscuntur. Si autem vnus quidem e quinque sensibus deesset, adhuc essent cognitu difficilia. Et quid haec dico? si vnus haec iudicaret, ne cognoscerentur quidem. Nunc autem quoniā, inquit, diuersis sensibus insunt communia sensilia, & in multis cōsiderantur: propterea clarum est, & quanam in re differunt, & a se inuicem, & a proprijs sensilibus. Et in his est praxis, praxis, inquam, Dei gratia, secunda.

Quoniam autem sentimus, quod uidemus, & audimus: necesse est uel uisu sentire, quod uidet, uel alio. sed & ipse erit & uisus, & subiecti coloris.

Quoniam superius ostendit non esse sextum sensum, qui cōia sensilia propria habet sensilia: nunc vult per hęc aliam quaestionem proponere. Quaerit enim nūquid nō sint quinq; sensus, sed decem. Quoniam enim, inquit, videmus, & sentimus, quod videmus: rursus audimus, & sentimus, quod audimus: quaerit vtrum eodem sensu & videmus, & sentimus, quod videmus, an alius quidē est sensus, qui videt subiectos colores: alius aut, qui sentit visiuam operationē. i. qui sentit ꝙ videmus. Duo ergo sunt quaerenda: vnum quidem, vtrum eodem sensu, dico autem visiuo, & videmus colores, & sentimus operationē, quae videt colores? Secundū, an alius quidem est sensus, qui videt colores: alius autem, qui sentit, ꝙ videmus, idē est autem dicere, qui sentit visiuam operationem? nam quoniam nullum erit proprium sensile, alia omnia erūt cōia sensilia: Nā si colores dixeris, erunt cōes facultatis, quae videt, & eius quae sentit, ꝙ videmus, & si sonus dixeris, erunt cōes auditiuae facultatis, & eius, quae apprehendit auditiuam operationem i. quę sentit, ꝙ audimus. Similiter & in reliquis sensibus. sed nullum esse propriū sensile, sed omnia cōmunia, nondum absurdum esse videtur. Atqui aliud absurdum colligit. Ait enim, si alio sensu, verbi gratia videmus, alio aūt sensu nouimus, ꝙ videmus: sensus ille, qui sentit visiuam operationē, nunquid & ipse sentit operationem: an rursus alius ē sensus, qui apprehendit ipsam operationem? Si enim dixeris, ꝙ ipse quidem apprehendit propriam operationem: alius autem sensus apprehendit visiuā operationem. qm̃ ergo est absurda & reijcienda oratio, nō est igitur alius, qui colores apprehendit, & alius qui sentit operationem. Sed neq; huius, qui sentit, ꝙ audimus, vel videmus, fieri pōt vt alius sit sensus, qui operationem apprehendat. Erit. n. & huius alius: idq; in infinitum. Si autem, quod est in infinitum, falsum est, falsa ergo ē oratio, quae dicit alios quidem esse sensus, qui sensilia apprehendunt, alios vero, q apprehendunt ipsas operationes. Deinde & ad aliam se confert orationem, quae dicit, quod ijdem sensus et subiecta apprehendunt, & proprias operationes, & affert dubitationem, eamq; soluit: vt ex hoc conijciamus, in hac esse sententia Aristotelem, vt existimet, ꝙ ijdem sensus & subiecta sensilia, & operationes apprehendant. Est autem haec dubitatio, quae dicit, ꝙ non idem sensus & sibi subiecta apprehendit, & ipsam operationē sentit: et rationem adducit vt in visu. & dicit, videre nihil esse aliud, q̃ colores apprehendere. sensuum autem operationes non sunt colores, sunt enim incorporeae opationes. Ergo operationes visus non apprehendit. Soluit autem dubitationem dicens, ꝙ non semper videre est colorum apprehensio. nam & tenebras apprehendimus. Atqui tenebrae nō sunt color. Quare falsa est oratio. & alioqui qn̄ etiā concessero, videre esse colorū apprehēsionem: & sic nihil absurdum. Nā & operationes sunt quodāmodo coloratę, etsi nō propriē: incorporea n. qūo propriē colorata esse dicatur? atqui si colorata esse dicas, ex splendoribus, qui quodāmodo apparent etiā post absentiam visibilis. manent n. veluti lampades circa visum. etiā post abscessum splendidi sensilis, quo, scilicet colorata est operatio. et hoc in animatis fit facultatibus, vt post sensilis absentiam typos contineant: in inanimatis autem hoc non fit, vt in speculo. post absentiam enim sensilis nihil manet: non est. n. quod contineat. Nos autem ad hoc dicimus. Male dicis Aristote. neq; enim sunt visus operationes coloratae, sed perspicuum splendorum causa est. ipsum enim perspicuū post absentiam visibilis splēdores quosdam ante visum imprimit & praefigurat. Et haec quidem sunt, quę per dictionis contextum apparent. & est, vt cōpendio absoluā, mens Aristote. aperta. Vult. n. particulares sensus & sibi subiecta apprehendere, & proprias quoq; operationes. Alexander autem in cōmentario vult quinque sensus sibi subiectorum sensilium esse apprehensiuos, cōem autē sensum eē vult & subiectorum, & ipsarum operationū apprehensiuum. Plutarchus vero ait esse opus rationalis animae cognoscere operationes sensuum. ait enim, ꝙ circa ignobilem rationalis animae partem, quae est opinio, hoc fit. opinio. n quae est maxime cōis, & ignobilis pars animae, rationalē irrationali cōnectit, semper enim vt saepe cognouimus, per ignobiles sui partes prima secundis cōiunguntur: vt nunc quoq; esse dicit. Opinionis ergo est hoc facere, & sensorium operationes apprehendere. Recentiores autē interpretes neq; Alexādri supercilium

reuertiti, neq; Plutarchum audientes, sed & ipso extruso Aristotele, recentiorē interpretationē inuenerunt. Dicūt .n. esse attentiuæ rationalis aīæ partis, quam προσεκτικὸν vocant, sensuum operationes apprehendere. Rationalis .n. anima non solū habet in potestate intellectum, cogitationē, voluntatem, & electiones secundū eos: sed & aliā quandam facultatem rōnali aīæ adtrudunt, quam attentiuam appellant. Quæ quidē attentiua, inquiunt, est quæ rit, & aīaduertit, quæ fiunt in homine. & dicit, ego intellexi, ego cogitaui, ego opinatus sum: ego iratus sum, ego desideraui. Et, vt semel dicam, hæc attentiua pars rationalis animæ transit per omnes facultates rōnales, & irrationales, & vegetatiuas seu naturales. Si ergo oportet, inquiunt, attentiuā per oēs transire: per sensus quoq; procedet, et dicet, ego vidi: ego audiui. Eius enim, quod operationes apprehendit proprium est hæc dicere. Si ergo attentiua est. quæ hæc dicit, ipsa est, quæ operationes sensiium apprehendit. Oportet enim vnum eē quod omnia apprehendat, quandoquidem vnus quoq; homo est. Si enim aliud quidem hæc apprehendat: aliud vero illa per inde est, vt ipse alibi dicit, vt si tu quidem hoc sentias, illud vero ego. Vnum ergo esse oportet, quod est pars attentiua. Hæc enim pars attentiua per omnes peruadit facultates, & cognitiuas, & vitales. Vnde quando secundum cognitiuas operationes aliquem animo diuagantē, & stertentem volumus increpare, ei dicimus. Attende tibiipsi. si autem per vitales procedit, dicitur Græce συνειδὸς, Vnde & tragœdia dicit σύνεσις. Cognoui, inquit, quē me facere oportuerit. Est ergo attētiua pars, quę sensuum operationes apprehendit, & male, inquiunt, Plutarchus opinionē huius esse causam existimauit. Oportet .n. vnū esse, quod omnium facultatum operationes apprehēdit. opinio aūt non apprehendit operationes intellectus non dicit .n. Ego intellexi. ego cogitaui. etsi enim dicat, ego opinatus sum: ego iratus sum: sed tñ meliorum operationes contemplari non potest. Hæc autem cum dicūt, Plutarchum nō reprehendunt: eum enim nusquam dicentē inuenerunt ꝙ facultas quæ sentit sensuum operationes, est opīonis: sed in hoc eis cū Alexandro conuenit. q sensum cōem causatur & ipse. Et vterq; male dicere conuincitur, cū dicunt cōem sensum operationes vniuscuiusq; sensus apprehendere. Cōis enim sensus nihil apprehendit, ꝙ nō sit sensile. Quicquid autem est sensile, est in corpore. non est autem operatio in corpore, nō est ergo sensilis. Si non est autem sensilis, nec in cōmunem sensum cadit. Et nos ijs assentimur, ꝙ neq; est sextus sensus, qui, ꝙ sentiatur, cognoscat, neque ꝙ idem & videt, & scit, ꝙ videt: sed ꝙ hoc est rationalis animæ, huiusque facultatis attentiuæ: ꝙ enim non est sextus sensus, qui, ꝙ sentiatur, videat, admittimus secundū ea, quæ sunt dicta ab Aristotele. ꝙ autem idem sit, qui sentit, & cognoscit, ꝙ sensu perceptū est, eum dicentem nō admittimus. Mihi enim non colligitur coloratam esse operationem, etiā si ipsa nouit, ꝙ sentiatur, eo ꝙ non solum colorem videt visus, sed & lucem, & tenebras. Ei enim dicemus, ꝙ solū per se colorem videt visus. alia aūt, ꝙ non sint color, nouit secundum negationem: nec ab ipsis patitur. nullus autem propriam operationem similiter nouit, vtea, quæ sunt secundum negationem. Quare quando colorem apprehendit, coloratur operatio. Quod autem absurdum est hoc dicere, ꝙ quodāmodo coloratur operatio, apertum est. ipsa enim est incorporea. incorporeū autem coloratum esse qui potest? est autem nigri simul & albi particeps: quoniam hæc simul videt: quod est absurdū esset ergo melius dicere coloratum esse sensorium, non operationem, Si aūt & hoc ex lampadibus probatur, dicimus hoc non esse colorationē operationis, sed vehementē ictū sensilis, q affectum in sensorio effecit: cuius affectus typū cū accepit imaginatio, retinet, & ꝓpterea videntur ab ea lampades. Et ꝙ non est coloratio, apertū est. nā & nobis oculos claudentibus videtur. scire enim oportet nihil esse aliud imaginationē, quam paruum sensum, sicut sensus est vehemens imaginatio, & est alioqui absurdū eūdem sensum scire, ꝙ videt. Omnino enim postq; vidit colorē, ad seipsum cōuersus se videre cognoscit. Si aūt ad seipsum conuertitur, est & separabilis operationis. Quod aūt est separabilis operationis, est & separabilis substantiæ. & propterea & æternum & incorporeum. Qui ergo dubitabiliter animam rationalem immortalem esse dicit is aperte clamat irrationalem esse imortalem quod est absurdum. neq; n. sunt sensus æterni: & ideo ad seipsos nō cōuertuntur. si aūt ad seipsos non cōuertuntur, non apprehendūt proprias operationes, nihil est .n. aliud ad seipsum conuerti, quā proprias operationes apprehendere. Quare non recte dicit Aristote. sed, vt diximus, est attentiuæ aīæ partis sensuū operationes cognoscere: et ꝙ hoc sic habet. ex rebus est videre. occupata .n. circa quidpiā rōne, etiā si videt visus, nescimus quid viderit, eo ꝙ occupata fuit ratio, & postea vbi ad se redijt rō, licet amicū nō videat, nunc, inquit, ipsum vidi, vt quæ veluti paruū visi typum recepe rit. & si ergo occupata fuerit, cum ad se redierit, se vidisse dicit. est ergo rationis dicere vidi. Si quis aūt dubitauerit, quō dictū est rōnem circa vlia versari, nunc aūt dicimus eā cū particularibus sensibus opari: dic ad hoc, ꝙ, qñ corpore quidē instrō, vtitur, circa pticularia operatur: qñ aūt eo, vt instrō, non vtitur. circa vlia imoratur. nūc aūt corpore vtitur. Et hæc quidē hoc modo, alimentorū aūt gratiam Aristo. non referimus, sed quod ab eo dictū est, falsum esse asserimus? Dicimus ergo eum nobiscum cōuenire. Qñ n. dicit, sensum nosse ꝙ operatur, dicimus hoc dicere. ipsum scire, non vt sensum, sed vt qui sit rationis instrm. Sicut enim superius dixit visum nosse dulce, non vt visum, sed vt cōem sensum: ita et nunc hoc dixit. & non ipse solū hoc facit. sed & cōis cōsuetudo hunc habet morē, qñ dicit: securis thronum fecit, & ecce opus instrumento honoratur: non ꝙ hoc ipsum fecit, sed is, qui illo vsus est, operarius. Et in his cōtemplatio, deo est gratia, adimpletur. Qm̄ autem sentimus, inquit, ꝙ videmus & nō dixit, qm̄ autem videmus: non enim in visu tantū id, quod dicit comparat & exercet, sed et in omni sensu. Quare id, quod cōe est, dicit a sentiendo. Sed ipse erit & visus & subiecti coloris. Qm̄ autem secūdum diuisionē dixit, inquiens, vel eodē sensu subiectum & operationē nouimus, vel alio quidem subiectum, alio autem operationem, per reliqua alterum diuisionis membrum refellit, quod dicit: ꝙ alius est qui visum apprehendit .i. operationē, & alius qui subiectum. Ipse aūt non dixit, & alius qui subiectum, & propterea obscuram rationem reddidit. Deinde declarare volens quid est subiectum, subiunxit, colorē. Visus enim subiectum est color.

Quare uel duo eiusdem erunt, uel ipse suiipsius:

Hinc infert absurdum. Ait enim. ꝙ si hæc sic habent, & alius quidem subiectum sentit: alius autem operationem, cōtinget duos esse eiusdem sensus, vt coloris visum & alium sensum, qui sentit operationem visus: & duo inuenientur idem sentientia per se, & non per accidens, quod est absurdum. Si autem rursus idem est, & colorem sentiens, & propriam operationem, sequetur rursus aliud absurdum, ꝙ idem sit suiipsius sensus.

Preterea autem, si & alius fuerit sensus uisus, uel procedit in infinitum: uel idem ipse erit suiipsius. Quare hoc est in primo faciendum.

Hinc alterum absurdum inducit in hāc suppositionē, quæ dicit. ꝙ alia est facultas, quæ sentit operationē. Quare hoc est in primo faciendum. quasi diceret. ꝙ in prima stare oportet, & dicere ꝙ ipse seipsum apprehendit: & cognoscit visus, ꝙ sentit colorem, & auditus, audibile: similiter & reliqui. Si enim propterea ꝙ alius sensus sentiat ꝙ quid sentitur, ideo, quod dicitur, in dubium venit: necesse est, inquit, ad primum venire. & dicere, ꝙ ipse nouit propriam operationem. & oportebat magis dicere, recta. vt sic diceret: quare hoc est recta in primo faciendum. Nonnulli autem & præsens dictum sic interpretati sunt. si sensus, qui apprehēdit propriam operationem alius sensus, apprehendit propriam operationem: cur nō & primus, qui apprehendit subiectum, apprehēdit propriam operationem? absurdum enim tale est.

Habet

Habet autem dubitationem. Si enim uisu sentire est uidere, uidetur aūt color, uel quod cū habet: si uiderit quis id quod uidet, & colorem habebit id, quod primum uidet.

Hinc dubitationē aduersus aliā suppōnem affert, quæ dicit si idem sensus & subiecta, & operationes apprehendit, etiā colorem habebit id, quod primū videt. Recte additur. Primū, quādoquidem sensiliū species visus in operando exterius accipit. Dicit autem, q & ipse prius per se colorem habebit, si quidem est ab alio visibilis.

Est itaq; apertum, q non unum uisu sentire. etenim quando non uidemus, uisu iudicamus & tenebras, & lucem.

Hic est solutio dictæ dubitationis, & considera, q hāc quidem soluit dubitationem: vel, si velis, lenijt, vt qui in hac magis esset opinione: prætermisit autē reliquam dubitationem insolubilem, quæ aduersus hanc fertur opinionem. ea autem sic dicit: si vna est facultas, & quæ videt, & quæ operationem cognoscit, idem erit sensile, & sentiens. Sed quia oppositam perimit opinionem, videtur hanc quoque dissoluere. Hæc autem faciunt ad mitigandas, & leniendas dubitationes.

Præterea aūt, est ut sit coloratum id quod uidet: sensorium .n. sensilis est susceptiuū sine materia unūquodq;. Quare & cū recesserunt sensilia, insunt sensus, & imaginationes in sensorijs.

Illud est vt, pro eo quod est, vtcunq;, inquit, colorata est operatio. Et in his praxis dei gratia impletur, praxis dei gratia tertia

Eius aūt quod est sensile, operatio, & sensus, est quidem eadem & una: esse aūt ipsum non idem. Dico aūt, ut sonus, qui est secūdum actum, & auditus, qui est secundum actum.

Postquā dixit superius, q operatio est vtcunq; colorata, hoc aūt ostendit ex lampadibus, quæ apparent etiā post absentiā sensilis, & q sensus, qui est s̄m actum, operatur recipiendo species sensilium, & hucusque aduersus priorem opposuit, in hoc loco vult hoc ipsum extendere, perinde ac si diceret: Atqui dico, q species sensiliū procedūt ad sensum, s̄m actum, per id quod est actu sensile. Est.n. duplex sensile, hoc quidē potētia, illud vero actu, & duplex sensus, hic quidem potentia, ille vero actu. Si ergo sensus actu idem est, quod actu sensile, siquidē sensus est actu coloratus, sensile autem est color. idem est ergo sensus, qui est secundū actum, quod id, quod est s̄m actum sensile. Sensile aūt dicit.i. cōmoderatum. immoderatum enim corrumpit visum. Si autem idem esset, quod immoderatum, sensile, futurū esset vt idem seipsum corrumperet quod est absurdum. Ne existima aūt, qm̄ idē esse dicit sensum s̄m actū, quod id, quod est secundum actum sensile, eum sensilium rationes dicere esse in sensu, quando nec animam quidem rationalem rerum rationes habere dicit, sed non scriptæ esse tabulæ similem q ea enim rationes habeat, est Empedoclis, cum dicit, Nā terram terra conspeximus. Aristote autem hoc non dicit, nisi propterea q est impressu facilis. Qui enim actu sensus est, ad suscipiendas formas rerum secundum actū sensilium facile imprimi & fingi potest, & ,ppterea eundem esse dicit cum eo, quod est actu sensile, sensum sc̄dm actū. & hoc sic probat Primū quidem, si nihil aliud est, inquit, actus secundum actum, quā habere ea, quæ sunt sensilia secundū actum, sensilia autem secundum actum sunt quæ a sensu habentur, quod habetur autem, & habet, idem est: sensus ergo s̄m actum idem ē, quod secundum actum sensile. Porro & ex alio acriorem, & magis naturalem rationem demonstrat. sic enim dicit, Ostēsum est in tertio lib naturalis auscultationis, q quicquid agit, & patitur, subiecto quidē idē est, habitudine diuersum, nos itaq; dicere meminimus q disciplina & doctrina est eadem subiecto, habitudine diuersa. idem enim theorema, si discipulum quidem respicias, disciplina: si autē doctorem, doctrina. Quare quicquid agit q patitur, est idē quidem subiecto, habitudine autem diuersum. Si ergo & sensus secundum actum est aliquid patiens, & sensile secundum actum est aliquid agens: clarum est, q colligetur & ea esse quidem eadem subiecto, habitudine autem diuersa. Sic ergo & naturaliter rationē demonstrat. sciendum autem, q cum sint duæ habitudines seu relationes, hæc quidem ad sensum, qui est secūdum actum quæ est habere, illa vero ad actu sensile, quæ est haberi, duplicē esse habitudinem, & relationem nos latet, q in nonnullis vtraque habitudo non nominatur. Cū enim sint quinque sensus, in vno solo, dico autem auditu, ambæ sunt relationes nominatæ: & secundum actum sensilis, & sensus, secundum actum. In sensu enim secundum actum habitudo, auditio dicitur. Sensilis autē secundum actum habitudo, sonitus. In reliquis autem sensibus non est inuentum nomen. Visus enim secundum actum habitudinem, visionem dicimus, visibilis autem secundum actum habitudinē, debebamus quidem colorationem dicere. non dicimus autem. & quare, in cōtextu dictionis discemus. Quoniam ergo nō in omnibus sensibus duplex habitudo nominata est, ,ppterea sæpe latet: nec duplicem videmus habitudinem. Hæc cum dixerit Arist. hinc Alexander colligere videtur corollarium ijs, quæ ab ipso Arist. in priore dicta sunt, q quinq; sensus proprias operationes apprehendunt. Dicit enim Alexander, si idem est q est secūdum actum, sensus, quod sensile secundū actum: clarum est, q seipsum cōprehendit sensus, qui est secundum actum. Ipse enim nihil est aliud, q̄ actus seu operatio sensus. tunc enim dicitur secundū actum, quādo agit. Quare manifestū est, q sensus secundū actū seipsum apprehendit. Clarū est ergo, q sensus suam operationē apprehendit. quod videtur Aristoteli. Et hæc quidem Alexander. Nos aūt dicimus, q non vera dicit: neq; hoc corollarium hinc colligitur. Primum enim verū est dicere, q idem est, qui est secundum actum sensus, quod sc̄dm actum sensile, sc̄dm subiectum: & q apprehendit sc̄dm actum sensus, sc̄dm actum sensile. sc̄dm autem non itidē verū est, q dicit, q si sentit secundum actum sensile, iam & ipsum apprehendit. Et alioqui non sc̄dm id, quod est cōe, cognoscit, qui est secundū actū sensus, sed s̄m id, q̄d est diuersum. Quatenus enim patitur, cognoscit. Est autē diuersum sc̄dm hoc: sensus enim patitur, sensile aūt agit. Quare hoc non admitto o Alexander, q quatenus idē est sensus, qui est sc̄dm actum, q id quod est sc̄dm actū sensile, sc̄dm hoc cognoscat. Si aūt hoc quoq; tibi cōcessero. Sentit.n. qui est sc̄dm actum, sensus, non habitum, sed id, per quod idē est quod sensile sc̄dm actū. Quid est hoc aūt? videlicet subiectum. subiecto n. idem est, sed habitudine diuersum. quid est autem subiectum? species.s. has ergo solum sentit. Colligitur ergo q qui est secundū actum sensus, suum subiectū apprehendit non aūt suam operationē. Eius aūt subiecta sunt colorū species. & hæc quidem in his. Aristo. vero ex his, quę dicta sunt vnum quidem colligit, q si sensus, qui est sc̄dm actū, idem est, quod s̄m actum sensile. videlicet si est sensus, qui est s̄m actum: est & id, quod est secundum actum sensile. & rursus corrupto eo, qui est sc̄dm actum, sensu corrumpit et quod est secundum actum sensile vt visum, nō vt subsistens. Id autem non est in sensu qui est potentia, & in eo, quod est potentia sensile non q non sint simul: simul.n. sunt s̄m legem eorū, quæ sunt ad aliquid. & si est potentia sensus, est & potentia sensile & si ille non est, nec hoc erit. Quare quoad esse quidē cōuenit, quod est potentia sensile, cū eo, quod est sensile actu: & sensus, q̄ est potentia cum sensu, qui actu est. Differt autē, quatenus sensus quidē, qui actu est, idem est, quod id, quod est actu sensile. Sensus aūt potentia non est idē quod potentia sensile, idq; merito. Neq; n hic est, quod ea vniat, & simul coalescere faciat. In ijs.n quæ actu sunt, species sensilium existentes in operatione sensus, hinc quandā habitudinē faciunt, & quodāmodo cōgenerantur, & simul coalescūt. Ipsa n. operatio cōiuncta est, & facit sensum idem, q̄d sensile. In ijs autē, q̄ sunt potentia, nōdum transierunt spēs sensilium ad operationē sensus, & ,ppterea nōdum facta est cōio aliqua, & vnio. Propterea ergo, qui actu quidē sensus est, idem est, quod actu sensile. Sensus autem qui ē potentia, nō est idem quod id, quod est potentia sensile.

Protagorei vero non distinguebant quidē, sed dicebant sensus idē esse quod sensile, nō distinguentes, & dicentes, ꝙ, qui actu quidē est, idem est: qui vero potentia, nō est idem. idq; merito. Protagorei. n. non dicebant oīno esse, q̄d est potentia, neq; substantiam sensilibus p̄bebant, sed sensili esse dicebant, q̄diu in sensum cadunt, quodq; tunc solum sunt. nā neq; quod est potentia dicebant, sed, q̄d est actu tantū. & id sensus ꝑcreare affirmabant si. n. vidimus, inquit, est color: sin minus, nō est. Eadem lege dulce, & eadē lege albū Propterea ergo recte dicerent, q̄uis indistincte dicerent. q̄d sensus idem est, quod sensile. si vtcunq; dicerent, q̄d actu est. Introduxit & hoc primū corollarium, scd̄m corollarium, in quo quærit, cur extremitates sensilium corrūpunt sensum, qui est sm actum. et hoc sic ostēdit Qui scd̄m actum sensus est, est concentus, Concentus aūt ratio seu ꝓportio. Proportio aūt ex diminutione & excessu corrūpitur. Vt sex ad tria habet proportionē dupiam, & vnum ad duo. si duobus ergo vnū addideris, nō seruatur duplū. & si ex sex ad duo vnū abstuleris, non seruatur duplum. Proportio. n. non patitur vnius termini additionē, vel defectū. Recte autem dixit, Vnius termini. si. n. vtrisq; addideris, vt tribus quidem vnum, sex autem duo, rursus seruatur dupli proportio, q̄ est ad quatuor. Quāobrem dictum est, Vnius. Si ergo proportio vnius termini, additionem, vel defectū nō patitur, q̄m corrūpit, nec ergo sensus admittit defectū vel additionē sensilis. q̄m corrumpitur. Sed excessus quidem coaceruate & extemplo corrumpit: cū primum. n appreh enderit patitur, vel cōgregatus, vel disgregatus, & corrūpitur: defectus aūt tpe lædit. eo. n. ꝙ nō operetur, lędit. qui. n. sunt in spelunca, si longo tpe nō viderint, excæcantur. Sicut & qui nō audiunt, idipsum patiunt: ob eam solū causam, ꝙ nō operetur, ꝓpter Hippocratē, qui dixit: Motus firmum, & validū reddit; ociū autem liquefacit. Et nos quidem in vniuersum in sensu, & sensili id, de quo agebatur, tractauimus; ipse aūt in auditu orationem instituit, & exercet, & merito, q̄m in eo est & a subiecto nomen, vt sonitus vel sonatio, & a sensu auditio. in visu aūt & gustu dictū est non esse nomen a subiecto. Et propter aliud etiā id, ꝙ ab eo dicitur, in auditu versatur Concentus. n. meminit. Cōcētus aūt ꝓprie in voce dicit̄ vt ostendemus. Vox. n. auditui subijcitur. Propterea ergo in auditu eius versat̄ orō sic aūt orationē producit. si sm actū auditus idē est q̄d vox: vox aūt est cōcentus, nō sui ad se, sed ad auditū: hoc n. vult ꝓportio: concentus aūt cōionē dicit: si ergo vox est cōcentus: cōcentus aūt ꝓportio. i. vocis ad auditū ꝓportio (Proportionē aūt non dicit temperaturā: non est n. in hac opinione: sed quēadmodum dicimus onus habere ꝓportionē ad humerū, vt feratur; nō aūt & tēperaturam, sic & vox habet ꝓportionē ad auditū, ꝙ sit eadē cum subiecto, non aūt sm tēperaturā) si ergo cōcentus est ꝓportio: Proportio aūt nō patitur vnius termini additionē, &c. vt superius dictū est. Visum ē aūt Syriano dicere, ꝙ etsi in cōtextu vocis non meminisset, non tñ manca fuisset oratio si. n. dixisset, qui est sm actū auditus, est cōcentus, cōcentus est. s. auditus illius, cuius ē auditus. Cuius autē est, nisi vocis? quare simul cōprehensa esset: ꝙ si vocem quoq; solum dixisset auditum cōprehendisset Cuius. n. est vox cōcentus, si nō est vox? auditus aūt est vox. Cur ergo meminit vocis? ꝓpter concentū: vt ostendat in voce esse ꝓprie cōcentum. vel etiā propterea voluit vtrisq; dicere, vt dicat quænā sunt ea, quæ habent cōionē, Philosophus aūt Ammonius dubitauit, cur per mediū sensile scd̄m actū, collegit sensum, qui est sm actum sensus est, est cōcentus quēadmodū ꝙ secūdū actū sensile est cōcentus? Si ergo vtrunque propter eam, quæ est ad alterum, harmoniam est concentus, cur non sensui cōcentum attribuit, sed sensili secundū actū? Cum sic ergo dubitasset, dissoluit, dicens, ꝙ συμφωνία, quod est latine concentus, a voce, quæ græce est φωνὴ, accepta est, vt ipsa dictio declarat. vox autem est sensile. Propterea ergo concentum ei, quod est secundum actum sensile attribuit, & non sensui secundum actum. Et in his absoluta est, Deo est gratia, contemplatio.

Est enim ut & que auditum habent, nō audiūt: & q̄d sonū hēt, non semꝑ sonat. Quādo aūt operatur, q̄d pōt audire, & sonat, quod pōt sonare: tunc simul fit & qui est scd̄m actū, auditus, & qui est scd̄m actū sonus. Quare quispiā etiā dixerit illud quidē esse auditionē, hoc uero sonationem, seu sonitum.

Postq; dixit, ꝙ qui est secundū actū, sensus, & quod est sm actum sensile, subiecto quidē idem sunt, quod autē ad esse attinet, i. secundum rationē, differūt, sicut ascensus & descensus idem sunt subiecto (vtraq; . n sunt in scala) sunt aūt ratione diuersa, est enim aliud ascensus, aliud descensus, Dicit, hoc solum quadrare in ijs, quæ sunt sm actum: sed non in ijs, quæ sunt potētia. Fieri. n. potest, vt potentia sensum, & sensile potentia habens, nō audiat, si enim est auditus potentia, non audit: & rursus, si est audibile potentia, nō audit ipsum.

Si autem & motus, & affectio, & actio, seu paßio inest in eo, quod mouetur: necesse est & sonum, & auditum, qui est secundum actum, esse in eo, qui est secundum potentiam. Actiui enim, & motiui actus inest in patiente.

Ostendit hinc theorema quod est ex naturali auscultatione, ꝙ qui est sm actum, sensus, subiecto, quidē idem est, quod sensile sm actum: est autē habitudine diuersus. Differt autē motus ab actione, ꝙ vbi est motus, illic & actio: nō aūt vbi actio, illic & motus Artifex. n. agit quidem, sed agit existens immobilis. Porro & affectio, siue passio & actio sunt motus. Sed ipse quidē motus, si ad id, quod est agens, cōfertur, actio dicitur: si autem ad id, quod patitur, affectio seu passio. In eo autem, quod mouetur, pro eo quod est, in patiente. Vult ergo colligere, ꝙ idem est affectio seu passio & actio, subiecto. vtraque enim motus. Motus aūt in eo, quod mouetur. i. in patiente: necesse est, inquit. & eum qui est sm actū, sensum, & sensile sm actum, esse idē. Quid est enim, quod patitur? sensus. Quid est quod agit? sensile. Quod autem motus est in patiente, clarum. Si enim in agente, quodcūq; mouet mouebitur: erit & prima causa, quod est absurdum. Et auditum, qui est sm actum, esse in eo, qui est secundū potentiam. Deest contextui dictio, In eo, Auditu, vt sit, quod dicitur, in eo auditu, qui est sm potentiam.

Quare non necesse est, quod mouet, moueri. Sonatiui itaq; operatio est sonus, uel sonatio seu sonitus. auditiui autem auditus, uel auditio. Duplex est enim auditus, & duplex sonus, eadem autem ratio & in alijs sensibus, & sensilibus. Sicut enim actio, & paßio in patiente, & non in agente: sic & sensilis operatio in sensitiuo. Sed in nonnullis quidem etiam nominata est, ut sonitus, & auditio: in nonnullis autem alterum caret nomine. Visio. n. dicitur uisus operatio. coloris autem nomen non habet: & gustatio, gustatiui. Succi autem, caret nomine.

Accepta occasione, deinceps interposita oratione vtitur, & ait ꝙ motus non est in eo, quod mouet, sed in eo quod mouetur Si enim eēt in eo, quod mouet & ipsum moueretur. Auditiui aūt auditus, vel auditio. Aliud est auditus, aliud auditio. Auditus enim est ipse actus siue operatio. Auditio vero est apprehēsio. Quēadmodū & sonus dicitur quidem ipse strepitus. Quę autem in nobis ex strepitu fit affectio, dicitur sonitus. Cū ergo sciret hęc differre, distixit dicēs, Duplex auditus & duplex sonus. Hæc sunt. n. potentia, illa vero actu: sic & eius quod est sensile, actus, & sensitiui in sensitiuo. Vt aūt apertum reddamus, quod dicitur. subiecto exēplo id, quod dr̄, excutiamus, & agiteous Quēadmodū cum faber facit portam, actio eius est in lignis: & affectio seu passio lignorū in ipsis lignis: sic & qn̄ videmus, sensilis quidē actio, forsasse coloris, est in visu: & sensitiui motus (sensitiuum autem dicit sensum ex subiecto) rursus est in ipso visu, & non in sensili, idest colore: sicut nec in fabro. Sed in nonnullis quidem etiam nominata est, vt sonitus, et auditio. Quare autem, sicut in auditu dicimus & a sensu auditionem, & a subiecto sensili sonitum, non & in visu quoq;

sic dicimus? sed a sensu quidem dicimus visionem, a subiecto autem non dicimus colorationem? & dicimus, qm̄ coloratio non aliud significat, quam coloratum corpus ex eo, ꝙ habent alium colorem. Quare non est ex ipso subiecto. Sonitus autem ex ipso subiecto. Deinde rursus quærimus, cur non dicimus Græce χύμωσιν, a succo, qui est subiectum gustus, sicut dicimus gustationem ex sensu? Dic ad hoc, ꝙ hoc nomen ὄψωσις ad coquos pertinet. & ideo Physicis non dicitur.

Quoniam autem una quidem est actio eius, quod est sensile, & sensitiui, esse autem alterum: necesse est simul corrumpi, & seruari eum, qui sic dicitur, auditum, & sonum: succum quoque, & gustum, & reliqua similiter.

Hinc infert primum corollarium, ꝙ qui est sm̄ actum sensus idem est, quod sensile sm̄ actum. i. subiecto, habitudine autem diuersus. non enim eo, ꝙ sint definitione diuersa, sequitur, ꝙ simul corrumpuntur, & seruantur: sed quod ea sit ad aliquid Quare oportet hoc dicere alteram quæstionem, & non corollarium.

Quæ aūt secundum potentiam dicuntur, non necessario. Sed priores physicorum scriptores hoc non recte dicebant, nihil esse putantes nec album, nec nigrum sine uisu, nec succum sine gustu.

Quæ autem potentia, inquit, non necessario Quid? nō necesse est ea simul esse? Lege enim eorum, quæ sunt ad aliquid, ea simul esse necesse est. Quod est enim potentia sensile, simul est cum sensu, qui est potentia: sicut & quod est actu sensile, cum sensu qui est actu. Quid ergo dicit illud, Non necessario? an videlicet primum, ꝙ non necesse est sensum, qui est potentia, idem esse, ꝙ potentia sensile, vt in contemplatione dictum est.

Partim enim recte dicebant, partim autem non recte. Cum enim dupliciter dicatur sensus, & sensile: hæc quidem secundum potentiam: illa uero secundum actum: in his quidem euenit quod dictum est, in aliis uero non euenit. Sed illi simpliciter dicebant de iis, quæ dicuntur non simpliciter.

Protagoreos innuit. Dicit autem eos recte dicere in eo, ꝙ dicant sensum, qui est sm̄ actum, idem esse qđ sensile sm̄ actum. non recte autem dicebant, qm̄ & quæ sunt eadem potentia, eadem quoq; simplr̄ dicebant omnia, quę non oportet eadem dicere simpliciter. Refellit autem & Plato hanc opinionem in Protagora dialogo.

Siquidem concentus uox quædam est: uox autem, & auditus, est ut unum, & non unum idem.

Græce est, ἡ δὲ συμφωνία. Illud autem ἡ, quod est in secunda syllaba eius quod est ἡ δὲ, non est articulus, sed pars coniunctionis, perinde ac si diceret. qm̄ vox quædā est concentus. Quæ est autem ea vox? ea. s. quæ se habet commoderate ad eum, qui est scđm actum, auditum. nō potest autem esse articulus, qm̄ cum prædicato coniungitur articuli. n. distinctionibus, quæ adiiciuntur propositionibus, quas circunstantias appellant æquiualent. Distinctiones autem huiusmodi semper subiecto coniūguntur. nunc autem accipit concentum, vt prædicatum auditus, & vocis. & propterea non oportet illud, ἡ, vt articulum accipere, ne inueniatur cum prædicato coniunctum. Dic itaq; ἡ δὲ vnam parte orationis. Hic autem est sm̄ contemplationis corollarium, in quo vult dicere cur extremitates sensilium corrumpunt sensus. hoc ostendit p̱ concentum & proportionem, vt dictum est. Vox aūt & auditus est vt vnum, & est vt non vnum. Hoc recte dixit: subiecto. n. vna est vox & auditus: rōne autem, et habitudine non vna, sed diuersa. quare et vnum est, & non vnū.

Proportio autem concentus: necesse est & auditum esse quādam proportionem.

Hoc dixit, vt ostenderet non esse tēperaturam, auditus cum voce concentū, sed cum quadam proportione fieri. & dictum est quomodo in contemplatione.

Et propterea etiam unūquodq; excedens et acutum, & graue, auditum quoque corrumpere. Similiter & in succis gustum, & in colore uisum, quod est ualde splēdidum, uel tenebricosum, & in odoratu uehemens odor & dulcis, & amarus.

Oportet communiter accipere illud, Excedens corrūpit, vt in auditu, gustu, visu, odoratu. Excessus n. sensus corrumpunt. Vnusquisque. n sensus habet ea, quæ se possint corrumpere. Visus quidem, quod est nimis splendidum, vt lucem solis. Auditus autem, sonum, qui est ex tonitru. Odoratus graues, & tetros flatus. Gustus venena. Tactus ignem, niuem. & ideo excogitatæ sunt artes, quæ sensus voluptate afficiāt: visui quidem pictura: auditui musica: olfactui vnguentaria: gustui coquinaria: tactui lauacra, & ars texendi.

Vtpote quod sensus sit quædam proportio.

Volens exempla dicere sensilium, quæ corrumpunt sensus, posuit & dulce. & nunquid, eo quo sensum dissoluat, eum corrumpit, vt pingue? illud autem, Vtpote qđ sensus sit quædam proportio: Qm̄ inquit, proportio, est sensus: proportio aūt excessum non patitur, propterea est sensus, vt proportio, & quædam commoderatio.

Quare & dulcia quidem, quando deducuntur, cum pura & immixta sunt, ducuntur ad proportionem, ut acutum, uel dulce, uel salsum. tunc. n. dulcia. omnino autem magis, quod mixtum est, contentus, quam acutum, & graue.

Hic vult dicere qualenam est dulce sensile: & dicit qđ illud est dulce sensile, quod cum nuper esset purum, & immixtum, non manserit purum, sed ad proportionem ductum sit. i. ad mixtionē. mixta n dulcia. Quare extrema pura. vt acutum & graue, non sunt dulcia, nisi ea miscueris Mixtionem. n. sequitur, & dulcedo, vt immediate.

Tactui autem, quod calefieri potest, uel quod frigefieri. sensus autem proportio. Excedentia autem uel molestia afficiunt, uel corrumpunt.

Tactui, inquit, dulce est, ꝙ calefieri potest, vel quod frigefieri. & vide qūo Græce dixerit θερμαντόν, calefacibile. i. quod potest calefieri, & ψυκτόν refrigerabile, ꝙ potest frigefieri. tunc. n est dulce, qm̄ potest intentionem admittere: Immoderatum enim frigidum, & calidum est molestum. Recte ergo dixit tactui dulce esse, quod calefieri potest, vel quod frigefieri. & non dixit calidum. vel frigidum. si enim hoc dixisset, extremum intellexisset calidum & frigidum, quod tactum voluptate non afficit, sed & ipsum corrumpit. Et in his quidem est praxis, praxis; Deo est gratia, quarta.

Vnusquisque ergo sensus est subiecti sensilis: & est in sensorio, quatenus est sensorium: & subiecti sensilis iudicat differentias. ut album quidem & nigrum uisus: dulce autem, & amarum gustus. Similiter autem se habet hoc & in aliis.

Postquam disseruit de quinque sensibus: & docuit nō esse alium sextum sensum, qui ab his quinque seiungatur ne quis existimaret, ꝙ hac ratione ne communis quidem sensus est: per hæc vult ostendere, ꝙ est communis sensus. & non hoc solum, sed & quod incorporeus est hic cōmunis sensus. Ad hæc autem, & tertium, ꝙ sine tempore operatur, neq;. n. in alio tempore nouit dulce: in alio vō album: sed in eodem instanti & eo quod nunc est, cognoscit hoc quidem esse dulce, illud vero album. quarto aūt dubitationem ponit aduersus communem sensum, & dubitationem falso soluit Deinde falsam solutionem euertit: & sic deinceps dicit veram solutionem. & talis quidē est contemplationis apparatus. Age vero & vnumquodq; eorum explicemus. Primum ergo ostendendum est esse communem sensum, hoc modo. Qm̄ non solum scimus differentiam eorum, quæ sunt eiusdem generis, vt albi & nigri & fusci & flaui, & eiusmodi, sed & eorum, quæ sunt eiusdem speciei, vt albi & dulcis: quærendum est, quænam est pars aīæ, quæ has nouit differentias. Etsi. n. mens cognoscat talem differentiam & dicat differētiam albi ad dulce: sed non per se mens dicit talem drīam, sed sensu vtens præterea instrumento. sine sensu enim nō esset sensilia cognoscere. si ergo album & dulce sunt sensi-

sia, quomodo mens horum posset differẽtiam nosse, nisi sensu, instrumento, vsa esset? Quare non circa medium, neque per se mens potuisset dicere horum dr̃iam. nec solum, quæ sunt intellectu prædita, sciunt horum dr̃iam, sed & canis. cum tantum viderit, non etiam gustauerit, nouit gustabilia scit itaq; esse carnem gustabilem, & si nõ gustauerit, srd eam solum aspexerit. & lapidem nouit nõ esse gustabilrm etiam prius quam gustauerit. quare non est intellectus dicere dr̃iam dulcis ad album, sed sensus. Et cuius igitur sensus? Vtrum vnius ex quinque. vel duorum, vt visus & gustus? Dicimus ergo, non essr vnius sensus nosse ralem dr̃iam, si.n. vnus sensus nou:t ralem differentiam, sciet ergo non solum proprium sensile, sed & alienum. sensus ergo qui nouit dr̃iam albi ad dulce, cognoscet non solum album, sed & dulce. Atqui hoc est absurdum confundere sensilia, & dicere visum nosse qualitates gustabiles. est ergo absurdum vnum ex quinque sensibus nosse dr̃ias eorum, quæ sunt dissimilis generis. Et ne quis dicat non esse necessarium nosse aliena sensilia. semel.n. nouit propria, ꝙ est album: drinde ex negatione nouit, ꝙ non est album: & sic nouit dr̃iam, eo ꝙ scit non esse album. Ne quis ergo hæc dicat. Non.n. diximus qd est, ꝙ cognoscit dr̃iam alhi ad non album, sed ad dulce. Quod.n. non est album potest sic esse, & non esse calidũ. nos autẽ diximus determinate dulce. Oportet ergo omnino nosse dulce, & ex affirmatione, vt eius dr̃iam ad album cognoscamus Quare non est vnus sensus qui ralem nouit dr̃iam. sed neque duo sensus, vt visus & gustus. Vnum.n. esse oportet, ꝙ dicat eorum dr̃iam. si.n. non est vnum, ꝙ formas vtriusque suscipiat. quõ possit eorum diuersitatem nosse, siquidem alius quidem album, alius vero dulce suscipiat, spẽm? Nam & iudices volunt vtrasque partes audire, vt cognoscant eorum controuersiam, si ergo vnum est, ꝙ dicit dr̃iam albi ad dulce: vnum erit, & quod eam iudicat. Quare nec duorum quidem est sensuum propriũ horum nosse dr̃iam, nec alicuius alius particularis. Est ergo alius sensus præter quinque nosse differentiam albi & dulcis, & is est ergo a quinque sensibus separatus, an non? Dicimus non esse separaium, Diximus enim non esse alium a quinque lrparatum. est ergo cõis. Ostensum est ergo esse communem sensum. & hic primũ caput finitur. Scd̃m caput est, in quo ostendit sensum cõmunem non esse corpus. si.n. esset corpus, operarrtur per partes. Omne.n corpus per partes operatur. si essrt ergo corpus, nunq̃ in eodem & dulce, & album susciperet: sed in hac quidem sui parte dulce, in alia vero album. & non esset omnino, ꝙ iudicaret. Id.n. perinde esset, inquit, vt si tu hoc quidem sentires. ergo vrro illud. Totius ergo, vt totus, communis sensus sentit dulce & album, si aũt non totus, vt totus apprehendrret. quõ posset ea iudicare, si non vtrũq; cognosceret? si n etiam concessero, ꝙ potrst album & dulce in eadem parte suscipere: sed non itidem vtique & contrarias qualitates, vt albi & nigri, calidi & frigidi. Et alioqui si esset corpus, oporteret ipsum tangentem sensilia operari. Omne.n corpus tangens agit. Atqui communis sensus non tangrns sensilia agit. non est ergo corpus. & hoc est scd̃m caput. Tertium est caput, in quo ostendit, ꝙ sine tp̃e agit. Hoc autem sic ostendit. vt dicit communis sensus, sic & cognoscit. si ergo in vno instanti dicit dr̃iam dulcis & albi, & non in alio quidem instanti differentiam albi, in alio vero dr̃iam dulcis: clarum est ergo, ꝙ in vno instanti nouit dr̃iam dulcis, & albi. Qñ.n. dicit cõis sensus in vno instanti, non dicit prr accñs, sed p se, vt considera in exemplo, quod dico. Nunc audiui, ꝙ Plato, postquam fuisset in Sicilia, versatus est cum Socr. Ecce hic quidem illud, Nunc, ad meum quidem auditũ; per se est. ad Platonis autem aduentum, illud, Nunc, est per accidens. etsi.n ergo nunc audiui, non est absurdum diu abhinc illic fuisse. si autem contingat p̃lium nunc nauale fieri, & in eo instanti, in quo factum est p̃lium nauale, in eo dixero, nunc audiui factum p̃lium nauale; tunc illud, Nunc, & ad me est, nunc.n. audiui & ad p̃lium nauale, per se est nunc.n. & illud factum est. Communis ergo sensus, in quo instanti dr̃iam albi ad dulce dicit, in eo ipso sentit & dr̃iam instantis, quod est per se & ad dicendum & ad cognoscendum. Quare sine tp̃e agit cõis sensus. & hoc est caput tertium. Quartum caput rst, in quo dubitationem proponit. Qũo, inquit, communis sensus contraria iudicat, vt album & nigrum, calidum vel frigidum? nrq; enim solum, quæ sunt diuersorum generum, sed & quæ sunt eiusdem generis. Est ergo æquum dubitare, qũo fiant contrariæ species circa cõem sensum. si.n. esset corpus, non esset qd' dubitaretur. Dici.n. possrt, ꝙ sm aliam & aliam partem fiunt contraria: sed qm̃, cum sit incorporeus, est quoq; indiuisibilis: dubitamus, qũo in eodem fiant cõtrariæ species etsi cum sit incorporeus, in tẽpore operaretur, rursus dici possrt, ꝙ in alio, & alio tempore fiunt contraria: vt in hoc quidem tempore calidum, in illo vero frigidum. Sed quoniam sine tempore operatur, & in ipso instanti: propterea merito dubitatur. Ex duobus itaq; præcedentibus capitibus fit grauior dubitatio. Siue.n. esset corpus, non essrt dubium: sm aliam enim, & aliam partem posset suscipere contraria: siue, cũ sit incorporeus, in tempore operaretur, rursus posset in alio, & alio tempore suscipere contraria. sed quoniam est incorporrus, & sine tempore operatur propterea dubitamus, quomodo suscipit contraria: si quidem simul suscipit. Hæc est dubitatio, quã in communi quidem sensu exercet, & agitat: cõuenit autem & in aliis particularibus sensibus. hi.n. magis contraria apprehendunt, q̃; communis sensus. sed quoniam, quæ apprehendunt quidem particulares sensus, communis quoque apprehrndit: quæ autem communis, non omnino & particulares: propterea, vt in cõmuni dubitationem commouet, & agitat: & sic quidem dubitauit. Deinde eam sic soluit, ꝙ communis sensus & vnus est, & multi: vnus quidem subiecto. multi autem, habitudine: idem autem dicere, ratione, seu definitione. Nam a communi fonte, nempe communi sensu, procedunt alij sensus. Quare ipse vnus quidem est subiecto: rõne autem multi Quatenus ergo vnus est, sm hoc iudicat differentiam. Quatenus autem multi ratione, secundum hoc suscipit contraria. Hæc est quidem falsa solutio: eam autem subuertit Arist. dicens, ꝙ quæ sunt subto eadem, ratione autem diuersa, cum sunt quidem potẽtia, possunt contraria suscipere: cum autem fuerint actu, non possunt suscipere contraria: vt calidum, v.bi grã, & frigidum sunt eadem quidem subiecto. in vno enim subiecto fiunr: ratione autem diuersa, & tñ non possunt esse simul actu. Quare nec communis sensus: qm̃ subiecto quidem vnus est: ratione autem multi siquidem præter hoc potest contrarias sensilium formas suscipere. sic falsa subuersa solutione deinceps aliam dicit veram solutionem. Dicit.n. ꝙ communis sensus & vnus est subiecto, & multi rursus subiecto. sm hoc enim differt hæc solutio a priore solutione, ꝙ illa quidem vnum dicit communem sensum subiecto, multos autem eatione: hæc autem & vnũ, & multos ipsum dicit subiecto. Quemadmodum, vt in exẽplo orationem discutiamus, cõsidera mihi centrum, & ex eo quinque rectas emissas, & postea a se inuicem diuisas. hoc quidem centrum vnum est ad propriam naturam: atqui est etiam multa. Vniuscuiusque n. finis est, qui in illo est, etiam postquam fuerint a se inuicem diuisæ. Et ne dixeris, quomodo, quod est indiuisibile, vnicuiq; attribuitur? Talis.n. est incorporeum natura. Sicut ergo aĩal et vnum esr ad naturam, & multa: totum.n vt totum est in vniuscuiusque indiuidui natura. Si ergo & vnum est cõis sensus, & multa: etiam si hæc sint contraria. Et hæc quidem dicuntur per dictionis contextum. Sed quoniam hæc est paulo magis logica traditio: age paulo magis naturalrm excogitemus. hæc est autem. Communis sensus & ipse quidem est incorporeus: est autem in subiecto corpore: ei.n. subiectum est corpus spiritale: species itaque sensiliũ, etiam si sint contrariæ, in ipso spiritali fiunt, sm aliam, & aliam eius partem. Deinceps hęc facultas affectiones, quę sunt in spiritu, iudicat. & sic obiectum dissoluimus. nec dicimus in indiuisibili firri contrarias species, srd in diuisibili. i. in spiritali, sm aliam & aliam eius partẽ. Dic autem & aliud, ꝙ materialiter quidem contraria simul non ap-

prehendit, ſed iudicatiue, ſimul: quoniam ſimul iudicat contraria. Sed ſi animaduerteris, ne iudicatiue quidem. In libro enim peri herm. dictum eſt, ꝙ contrariæ ſunt opiniones, non quæ dicunt contraria de contrariis, vt quod album quidem diſgregat, nigrum vero congregat: ſed q̄ de eodem contraria dicunt, vt quod album & diſgregat, & congregat. Hæ ſunt ergo contrariæ opiniones. Si ergo communis ſenſus dicit, ꝙ album quidem diſgregat, nigrum vero congregat: nihil patietur, eo ꝙ ipſe contraria iudicauit: & ambo vere, & nō de eodem contraria enunciauit. Quare nec iudicatiue contraria apprehendit. Quæ eſt ergo ante hāc ſolutio, recte habet. Vide autem, quod qui Platonem reprehendit, propterea ꝙ naturam mathematice tractauit, ipſe per mathematica naturalia diſſoluit, ecce.n. dixit puncti ſolutionem. Ad quod dicimus, ꝙ nō propterea, ꝙ ex mathematicis diſſoluantur naturalia, ipſum reprehendit: ſed quod naturales magnitudines ex mathematicis conſtituit. His dictis, q̄m idem dicit imaginationem, & communem ſenſum, de imaginatione tractat, & ad doctrinam de rationali aīa ſe conuertit, vt oſtēdat, quod hæc eſt, quæ primum mouet, & non irrationalis. Et in his eſt contemplatio.

Vnuſqui'que ergo ſenſus eſt ſubiecti ſenſilis, qui eſt in ſenſorio, quatenus eſt ſenſorium, & iudicat differentias ſubiecti ſenſilis: ut album quidem, & nigrum uiſus: dulce autem & amarū guſtus. Similiter autem habet hoc & in aliis.

Vnuſquiſque inquit ſenſus propria ſenſilia apprehendit, in ſuo ſenſorio exiſtens, quando habet ſm naturam ſenſorium. Senſorium autem dicit, vel ſpiritum, vel teſtaceum. Senſus ergo, qui eſt in ſenſorio, ipſe nouit, quæ ſunt eiuſdem generis. Hinc apte & ingenioſe ad ſenſum communem ingreditur. Si.n. vnuſquiſque ſenſus nouit propria, quę ſunt eiuſdem generis, contraria: ſunt autem contraria diuerſi generis, quę communis ſenſus nouit, eſt ergo communis ſenſus. & Plato etiam ante Ariſt. appellat communem ſenſum, vbi dicit: Si.n. non eſt, ſumus ſimiles iis. qui ſunt in durio equo, in quibus non eſt communis ſenſus, qui eſt in durio equo.

Quoniam autem & album, & dulce, & unumquodq; ſenſile, ad unumquodq; iudicamus, & ſentimus quod differt: neceſſe eſt utique ſenſu: ſunt enim ſenſilia.

Neceſſe eſt, inquit, quæ ſunt diuerſi generis, ſenſu aliquo cognoſcere: quandoquidē ſenſilia apprehendit. Senſilia autem ad ſenſuum relationem dñr: vtpote quia ratio non apprehendit ſenſilia. Quare ex hoc nihil oſtendit, ſed nos hoc pulchre ex irrationalibus oſtendimus nō eſſe rationalis, nam & canis iudicat differentiam dulcis & albi: ſiquidem nō quoduis album aggreditur. neq;.n. lapidē, ſed id tantum, quod eſt ſucculentum.

Quo fit ut apertum quoque ſit, carnem non eſſe ultimum ſenſorium. Neceſſe enim eſſet ipſum tāgens iudicare, quod iudicat. neque uero ſeparatim contingit iudicare id, quod iudicat, quod dulce eſt aliud ab albo: ſed oportet uno aliquo eſſe utraque manifeſta. Sic enim habet, ut ſi hoc quidem ego, tu uero illud ſenſeris, apertum fuerit, q. ſunt à ſe inuicem alia.

His eſt ſecundum caput, & nota, ꝙ corpus carnem vocauit, & ſenſum ſenſorium. Cum oporteret autem eum dicere, vltimum ſenſum non eſſe corpus, dixit ipſe, vltimum ſenſorium non eſſe carnem. Vltimum autem ſenſum audire oportet communem ſenſum, eo ꝙ ſenſus in eum terminantur. & qui ſunt in ipſis typi, poſtquam oīa tranſierint, ad ipſum veniunt. Si autem eſſet corpus, inqt, communis ſenſus: neceſſe eſſet, inquit, ipſum tangentem, ſenſilia ea iudicare. non ſeparatim in alia, & alia parte ſentire corporis, cuius eſt. Erit enim, vt ſi hoc quidem ego, tu vero illud ſenſeris. Si enim non vna eſt facultas, quæ iudicat album & dulce, perinde eſt, vt ſi duo diuerſa ſentientes, diuerſa ea dicerent: quorum vterque non nouit aliquid, quod alter ſenſit.

Oportet autem unum dicere, q. alterum: alterum.n. dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare ut dicit, ſic intelligit, & ſentit. Quod itaque ſeparata iudicari nequeant, apertum.

Vnum, inquit, ſenſum dicere oportet, ꝙ aliud eſt dulce ab albo, & album a dulci. Idē enim dicit, & non oportet corpus eſſe ſeparatum, quod dicit. Quare vt dicit, ſic & intelligit, & ſentit. Intelligit dicit, pro eo quod eſt, imaginatur.

Quod autem nihil ſeparato eſt tempore, hinc. Sicut.n. idem dicit, alterum eſſe id, quod bonum & quod malum: ſic & quādo alterum dicit alterum, & alterum: non ſecundum accidens illud, quando. Dico autem, ut nunc. dico alterum: non autem, nunc alterum: Sed ſic dicit & nunc, & quod nunc. ergo ſimul.

Hoc tertium caput contemplationis dicitur. ſ. quod ſine tempore communis ſenſus operatur. Sicut.n. inquit, vnus eſt incorporeus ſenſus, qui dicit, bonum differre a malo: ergo quando malum dicit differre a bono, in eodē tempore, quod primum, dicit. nunc.n. dicit vtrunque, & nunc, prout proprie eſt, nunc, & non ſcd̄m accidens, vt quando. quod olim factum eſt, nunc dicit fieri, vt quoniā nunc audiui, nunc Troiana facta ſunt. Dicitur etiam proprie, nunc, quando, quod nunc fit, nūc video. Sicut, inquit, & communis ſenſus nunc dicit diſcrimen, prout ꝓprie, nunc eſt. quando enim ſentit, diſcernit. nam circa id, quod abeſt, operari eſt imaginationis.

Quare inſeparabile, & in inſeparabili tempore.

Hæc eſt duorum capitum communis concluſio. Dicit enim, quod ſi ſimul in eodem inſtanti diſcernit & dulce ab albo, & alterum, ideſt, album a dulci: ſcilicet & a corpore eſt inſeparabilis, & in inſeparabili tempore operatur, ideſt ſine tempore.

Atqui fieri non poteſt, ut contrariis motibus idem ſimul moueatur, quatenus eſt indiuiſibile, & in indiuiſibili tempore. Si enim dulce ſic mouet ſenſum, uel intelligentiam: amarum autem contrario modo: & album altero.

Hic eſt quartum caput contemplationis, in quo a dubitatione incipit, & dicit: ſi eſt incorporeus cōmunis ſenſus, & ſine tempore operatur: quomodo ſimul poteſt cōtraria apprehendere? Si eſſet enim corpus, poſſet ſecundum aliud, & aliud, & album, & nigrum apprehendere. Intelligentiam autem vel imaginationem, vel intellectus operationem dicit.

Nunquid ergo ſimul quidem & numero indiuiſibile, & tempore inſeparabile, quod iudicat: eo autem, q. eſt ſeparatum? Eſt quidem utique, ut diuiſibile diuiſa ſentiat: & eſt, ut quatenus indiuiſibile. in eo enim, quod eſt quidem, diuiſibile: loco uero, & tempore, & numero indiuiſibile.

Hic eſt falſa dubitationis ſolutio. numero autem vnū, & tempore inſeparabilem dicit. i. vnum quidē ſubiecto, ratione autem ſeu definitione multos. Pro eo autem, qd' eſt, definitione, dixit, in eo, quod eſt, multos. Quatenus ergo eſt multa, contraria ſuſcipit: quatenus aūt eſt vnum, ea iudicat. Ratione.n. eſt diuiſibile. i. multa, quod enim diuiditur, fit multa. quod ſubiecto autem eſt indiuiſibile, & vnum eſt. quod ſubiectum declarare volens dixit, Numero autem, & loco indiuiſibile.

An fieri non poteſt? potentia.n. idem diuiſibile & indiuiſibile, & contraria: eo autem quod ſit non: ſed quod agat, diuiſibile. nec fieri poteſt, ut ſit ſimul album, & nigrum. Quare nec eorum formæ patiantur, ſi tale eſt ſenſus, & intelligentia.

Hic eſt ſubuerſio falſæ ſolutionis dubitationis. Potētia enim, inquit, idem poteſt ſuſcipere contra indiuiſibilia. Eo autem, quod ſit, non: pro eo quod eſt, actu autem nō poteſt ſuſcipere contraria. inter agendum enim diuiditur. Agente enim, verbigratia, albo & nigro diuiditur ſubiectum, & diuellitur, & non manet indiuiſibile.

Sed ſicut, quem punctum quidam uocant, quatenus unum, & quatenus duo, ea eſt etiam ratione diuiſibilis. Quatenus ergo indiuiſibile, unum eſt, qd' iudicat, & ſimul. Quatenus autem eſt

diuisibile, non unum. bis. n. eodem simul signo utitur. Quatenus ergo duobus utitur, sine duo iudicat, & sunt separata, ut separatorum. Quatenus autem unum, uno & simul.

Hic est secunda solutio, quod sicut pūctus & vnus est; vt punctus: & duo, & multi, quatenus in rectas terminatur: & vt multa, separatus est: sic & sensus, quatenus est vt punctus id quod sentit, & simul quatenus cum sensibilibus congreditur, vt punctus cum rectis, & duo, & multa iudicat: quatenus autem est vnum, simul, & sine tempore apprehendit.

De principio ergo, quatenus esse dicimus animal sensitiuū, hoc sit modo definitum.

Non quod multa habeat principia animal, propterea dixit Arist. de illo dico principio, de quo dicimus animal sentire: sed quod vnum est & multa, vt ait Plutarchus: & in his praxis, & prima sectio, Dei gratia, impletur: praxis, Dei gratia, quinta.

Quoniam autem duabus differentiis animam maxime definiunt, & motu secundum locum, & eo, quod est intelligere, iudicare, & sentire.

Qm̄ repentina & subita mutatio, & in oratione, & in re agenda mala est, propterea non statim ab irrationali ad rationem procedit, sed prius quandam dicit drīam cognitiuarum, irrationalis, & rationalis. Deinde & imaginationem discernit a cognitione rationis, & in medio discernit imaginationem a particularibus sensibus, ipsam irrationalem a seipsa discernens: quod quidem eius non erat institutum, & dicit, qđ imaginatione nec sensus est, nec opinio, nec ex vtrisque constat. Priusquam autem ea discernat, volens augere discrimen, ea in quibus inter se cōueniant, dicit. Hoc enim inquit commune habent cognitiones irrationalis, & rationalis, quod ambarum sunt iudicia. & in hoc quidem conueniunt. Porro & in eo etiā, quod antiqui confuderint cognitiuas facultates rationalis, & irrationalis. Sensuum enim operationes intelligentiam appellarunt, & nomen irrationalis operationis nomine rationalis operationis vocarunt, sensum, & imaginationem appellantes intelligentiam. Hoc autem fecit Empedocles cum dicit,

Nāque homini certe ad præsens prudentia crescit.

Ex hac enim sententia ratiocinatione colligimus, eū prudentiam & intelligētiam dicere ex sensibus. Talis est autem syllogismus. Sensus sensilia apprehendit: quod sensilia apprehendit, præsentia apprehendit: Sensus ergo sensilia apprehendit. sic vna figura collectum est, sensum esse, qui præsentia apprehendit, quem ipse græce μῆτιν .i. prudentiam seu consilium appellauit. Confundit itaque nomina, sensum intellectum appellans. Aliqui vero dicunt, eum intellectum non appellasse μῆτιν, quod est, prudentiam seu consilium sed διάνοιαν .i. cogitationem, quæ est media inter intellectum, & sensum. Ad præsens enim inquit, cogitatio operatur. illud enim ἀέξεται, græce .i. augetur, vel crescit, pro operatur accepit. Et recte dicit, auget. Actua enim & operatio auget potentiam, sicut & cōtra quies lædit. Motus. n. firmum & validum reddit. Si ergo circa præsentia dicit cogitationē operari, præsens autem sensus nouit: idem est ergo sensus, & cogitatio. Male aūt hoc accipit. neque. n. circa præsens sensus solum operatur, sed & cogitatio. Immo & ipsa magis, siquidem sensus quidem habet extra sensile: cogitatio autem intus proprium negotium, & quando vult ipsum aggreditur. Sic etiam si dixerit cogitationem circa præsens agere, ipsam sensum non fecit. Idem est autem dicere, etsi sensum dicat intellectum. Et hæc est prima sententia ab Empedocle sumpta, quam nunc ad rem non facere ostendimus. Affert & aliā Empedoclis sniam, quæ re vera ad rem pertinet. Empedocles. n. somniorum drīas dicens, ait ex diurnis actibus fieri nocturnas imaginationes. Hanc aūt imaginationem, φρόνησιν .i. prudentiam, appellat, cum dicit.

Vnde iis perpetuo quoq; adest aliena videre.

Videre autem græce est φρονεῖν, quod sapere, prouidere, & animo concipere significat. Sic ergo aperte inquit, irrationalis cognitionem, imaginationem dico, prudentiam appellat, & non solum Empedocles, sed & Homerus ipse inquit.

Terrenorum hominum intellectus talis habetur.

Ad qualem ipse diem deducit Iuppiter almus.

Intellectum. n. nunc dicit sensum: Diem autem sensile Talis est ergo sensus quale est sensile. Ecce ergo inquit, et Homerus sensum mentem appellat. et hinc nominum turba, & confusio facta est. Nos autem pro Homero dicimus. O Aristoteles male intellexisti distichon. Intellectum. n. mentem dicit: Diem autem non sensile, sed fortunam, seu fatum. Hæc est ergo horum versuum sententia. Talis est mens hominum, qualis & eorum fortuna. Et est hoc distichon simile illi tragico, quod dicit:

Fortuna nobis prout est, est & ingenium.

Nam quispiam cum pauper est, morbus est modestus: Sed postquam diues euaserit: fit flagitiosus, & nequam. Hoc autem non in quolibet hoīe conuenit, vt prout fortuna est, fit mens, & ingenium: sed in solis socordibus, & intemperantibus, & qui vitam materialem habēt. Vnde Poeta non solum dixit, Hominum, & tacuit, sed addidit, Terrenorum, crassam, et materialem vitam ex hoc nobis demōstrans. Qui autem non materialiter viuunt: non ita conuertuntur. Quare Homeri sententia non confudit nomina. Nonnulli autem & Empedoclem defendentes pro eo responderunt ꝙ non solum ex reliquiis sensuum fiunt somnia, sed ex aliis. Tres enim horum sunt causæ, & qđ dictum est, quando imaginatio ex sensibus facit somnia: Atqui & rationalis anima est somniorum causa, quando quærens inuenerit, & diuina illuminatio, quando futura prædicimus. Si ergo dicit:

Vnde iis perpetuo quoq; adest aliena videre:

Tanq̄ ad somnia respexit, quæ sunt ex rationali anima. Fit aūt mens aliena in somnis: eo quod noctu quidē apertiores, & viuidiores sunt naturales facultates: rationalis autem hebes & obtusa redditur: ipsa autem magis interdiu operatur. Reprehendit rursus Arist. Empedoclem nō solum ꝙ noīa confuderit, sed etiam, ꝙ cum dixerit, simile simili cognosci, de cognitione quidem dixit, de deceptione vero non dixit. Atqui de deceptione magis q̄ de scientia dicere oportebat: eo ꝙ plus decipimur, q̄ cognoscimus. Huius autem causa esse generatio, & quę est in materia, animæ hebetudo. Sicut. n. eorum, qui in loco pestilenti habitant, plures ægrotant, q̄ sani sunt: sic & in animalibus, quæ sunt in generatione, plus valet auctoritate ignorantia, q̄ cognitio. Qm̄ ergo magis decipimur: oportebat eum amplius de deceptione disserere. Neq; n. Empedocles existimat nō esse deceptionem. ea enim opinio, quæ dicit non esse deceptionem, est a Platone confutata. Si ergo non opinatur esse deceptionem: confutetur rationibus, quę sunt in Protagora. Si autem opinatur, cur eius causam non dixit: nisi forte colligemus, ꝙ si cognitio est eius, quod est simile cognitio: deceptio ergo est eius, qđ dissimile, attactus, & per oppositum voluit oppositum subaudiri. Et hoc quidem ipsi colligitur. nos autem non concedimus scientiam esse similis cognitionem, per syllm hoc euertentes. Si contraria vna scientia nouit: Contraria autem sunt dissimilia: Non ergo simile simili cognoscit. Ecce n. scientia vna est: & duo cōtraria nouit. Si ergo vni contrariorum est similis scientia, alij ergo non est similis, etsi ipsum cognoscat. Quare non simile simili cognoscit o Empedocles. Si ergo cognitio non est eius quod est simile, attactus, nec deceptio eius, quod est dissimile, attactus est. Et hæc quidem aduersus Empedoclē. Deinceps autem differētiam cognitiuarum facultatum irrationalis, quod est sensus, & imaginationis, ad cognitiuas animæ rationalis tradit. & primum quidem dicit drīam sensus ad intellectum: qm̄ multa habent inter se communia, Hæ n. solæ ex irrationalis, & rationalis animæ facultatibus se rebus indiuisibiliter applicant. Nam & sensus sine tēpore apprehendit propria sensilia, vt paulo superius ostensum est, & intellectus similiter sine tēpore operatur. Qm̄ ergo multa habent inter se cōia: eorum itaq; primum differentiam dicit. Differt ergo intellectus a sensu, ꝙ sensus quidē

est in omnibus animalibus. Intellectus autem non in omnibus, sed in solo est homine. sic ergo differt intellectus a sensu. Deinde dicit dr̃iam sensus, & cogitationis, quę græce διάνοια, quasi permens, dicitur. Dicit.n. sensum quidem non cito decipi: cogitatio autem celeriter decipitur. Cito autem decipitur cogitatio propter duas causas, vel quod sensus quidem circa res apertas, & manifestas versatur: cogitatio autem circa occultas. Vel quod sensus quidem sine tempore, & vt semel dicam, prima applicatione, & primo impetu se rebus applicat. Cogitatio autem per intermedias propositiones, & cõclusiones, ex quibus solet deceptio fieri. Sola est enim cogitatio, quæ ratiocinatur, vnde & decipitur. Et hæ sunt duæ rationes per quas cogitatio decipitur. Vel sensus ergo a cogitatiõe differt hac ratione, vel quod sensus quidem inest oĩbus animalibus: cogitatio autem iis, quæ habent rationem. Deinde post hoc dicit differentiam imaginationis a sensu, & cogitatione, & dicit, ꝙ ab iis, differt imaginatio, quatenus est media inter sensum & cogitationem. incipit enim a sensu. Principium.n. dat sensus imaginationi: illa autem dat rursus cogitationi principium. Sine imaginatione enim non potest cogitatio operari. Et in hoc quidem differt imaginatio a sensu & cogitatione. Deinde post hæc dicit opinionis, et imaginationis differentiam, ꝙ imaginari quidẽ, quod volumus, possumus: nam & trium cubitorum & viginti cubitorum, hoĩem imaginamur, et possumus etiã fingere hircoceruum, & hippocẽtaurum: opinari autem quæ volumus, non possumus. Q.n. bis duo decem, dicere quidem possumus: opinari nõ possumus. & de igne quidem dicere, ꝙ non calefacit, possumus: hoc aũt opinari nõ possumus. Quare in nobis quidem est imaginatio: opinio autem non est in nobis Si aũt verum dicere oportet, nec oĩs quidem imaginatio est in nobis. Quæ.n fit inter dormiendum, non est in nobis. non n. quæ volumus in somnis imaginamur. & quid dico eam, q̃ fit inter dormiendum? Sed neq; oĩs quidem, quæ fit inter vigilandũ. Qñ.n quæ sunt, vt quæ sint imaginor, non possum, nisi vt se habent, imaginari. vt si Socra. imaginari proponamus, non possum eum imaginari vrbanum, & album, & comatum: sed caluum, & nigrũ, & ventre prominẽte. Quare hęc est exacta omnino dr̃ia, ꝙ opinio quidem est in nobis: imaginatio aũt est in nobis quodãmodo. Hæc est quidem prima dr̃ia. Dico aũt & talem secundam huiusmodi dr̃iam. Bellum.n. imaginantes nunq̃ timemus, sed sic sumus, vt si ipsum in pictura contẽplemur: bellum autem opinantes statim quoq; timemus. Et hæc est secunda dr̃ia: ad quam sic est dubitationem mouere. Quid ais? terribilia imaginantes non pertimescimus? Atqui etiam equus, qui non habet opinionẽ, si erectum flagellum viderit, ostendet se formidabilium imaginatione terreri. Hæc est quidem dubitatio, ad q̃ dicemus, esse assensionẽ quæ per se quidem inest opinioni, & est opinionis sub̃a, sed ea quoque imaginationi accidere. Qñ ergo terribilia opinatus assensero, formido: & rursus qñ terribilia imaginatus assensero, pertimesco. Ergo & equus ab imaginatione terretur, propter assensionem. nisi.n facta fuerit assensio, non formidat. Qm̃ ergo hæc dicta sunt. in iis, Deo est gratia, contemplatio impletur. Qm̃ autem duabus differentiis animam maxime definiunt, & motu ſm locum, & eo, quod est intelligere, iudicare, & sentire. Alexander existimat frustra esse, illud, quoniam. Neq; n habet redditionem. Plutarchus vero ait inferius esse redditionem, quando dicit, Quod ergo non est idem sentire, & sapere seu intelligere. Et hæc est totius huius contextus sentẽtia. Quoniam duabus differentiis animam definiunt antiqui, & motu secundum locum, & eo, quod est intelligere, sapere, & iudicare, & intelligere, & sentire vnum & idem existimant. quod autem non est idem sapere, seu intelligere, & sentire, ex hoc est apertum. Hoc autem fecit Aristoteles, vt errorem nominum refelleret Homeri & Empedoclis. Sciendum autem, quod illud, iudicare, vt communius accepit, vt quod de rationali, & irrationali dicatur. Intelligere autem de sola dixit rationali. Sentire vero de sola irrationali.

Videtur autem intelligere & sapere, sicut sentire, aliquid esse. In utrisque enim his anima & iudicat, & discernit ea, quæ sunt. Et antiqui quidem sapere, seu intelligere, & sentire idem esse dicunt. sicut & Empedocles dixit,

Nãque homini certe ad præsens sapientia crescit.

Et alibi.

Vnde iis perpetuo quoque adest aliena uidere.

Græce φρονεῖν, idest sapere, seu mente agitare. Idem quod hæc uult & illud Homeri.

Terrenorum hominum intellectus talis habetur,

Ad qualem ipse diem deducit Iuppiter almus.

Omnes enim hi intelligere corporeum, sicut & sentire, existimabant: & sentire, & mente concipere simile simili: sicut & in iis, quæ a principio diximus, definiuimus. Atqui oportebat & eos simul dicere de eo, quod est deceptum esse. est enim aĩalibus magis proprium, & plus temporis in his anima perseuerat: Quare necesse est, uel sicut nonnulli dicunt, omnia, quæ apparẽt, esse uera: uel dissimilis contactum esse deceptionem. hoc est enim contrarium ei, quod est, simili simile cognoscere. Videtur autem & deceptio, & scientia contrariorum esse eadem.

Per hæc, quæ in præsentia dixit, causam erroris antiquorum persequitur Arist. videlicet qua ratione factum est, vt aberrauerint. Ait.n. quod quoniam cõe est sensui cum reliqua omni cognitione iudicium, propterea omnia idem existimabant. & hoc fuit eis erroris causa, vt in principio definiuimus. Dictum est enim ꝙ simili fit cognitio, vbi diximus. Nam terram terra conspeximus, & cætera Empedoclis verba Hic autem aliud Empedocles reprehendit. Ait.n eum idem facere tactum, ꝙ cogitationem. similis.n. contactu dicit fieri intelligentiam. Cõtactu autem solus tactus apprehendit. Itaque tactum intelligentiam appellauit. Aristoteli autem dici potest, contactum esse, æquiuocum etiam in ipsis sensibus. Alius n est contactus tactus, & alius visus. Esto ergo esse etiam alium intelligentiæ contactu & non colligi idem esse intelligentiã quod tactum, vel dissimilis attactum esse deceptionem: sicut inquit similis cõtactus est cognitio, sic dissimilis contactus est deceptio. vt contactum accipias non oĩno pro eo, quod est, tangere: est.n. ęquiuocus, vt diximus. si ergo ita est inquit, & scis quid est cognitio: habes etiam, quid est deceptio. Vna est enim contrariorum cognitio. Non vulgaris autem quædam dubitatio nos excipit. si enim contactu est eius, quod est simile, cognitio, vna est autem contrariorum cognitio, erit ergo simul sensus oppositis assimilatus, quod est absurdum. nam assimilatus operatur. simul autem contraria apprehendit. sed non est absurdum, assimilari contrariis secundum iudicium. si enim aer, cum sit animatus, simul contraria discernit: quomodo non est absurdum animatum sensum non simul contraria discernere?

Quod itaq; non est idem sentire, & sapere, seu prudentẽ esse, patet. Illud enim adest omnibus, hoc uero paucis animalibus.

Ecce redditionem eius, quod est superius. Qm̃ autem duabus differentiis definitur anima, & motu, & in intelligendo. Quod itaque non est idem cognitio aĩæ, & sensus, hinc apertum. Illud autem, Itaq; propter multa, quæ interiecta sunt, positum est. solebant.n. antiqui in longis redditionibus addere illud, itaq;. Vide autem ꝙ contemplatiuam mentem hoc in loco abusiue, φρονεῖν. i. sapere seu prudentem esse, dixit. hoc est enim eius, qui est potentia, intellectus. Qm̃ ergo quibusdam dictionibus vtitur, alicubi quidem proprie, alibi vero abusiue: age per diuisionem dictionis asperitatem explanemus. Cognitio ergo vel circa ea, quæ extra sunt, versatur, & facit sensum, vel circa ea, quæ intus sunt, & facit cõiorem intelligentiam. Recte autem dixit cõiorem, nam & imaginatio circa ea, quæ sunt intus, operatur, quæ mens etiam passiua appellatur. sed operatio, quæ fit circa ea, quæ intus sunt, vel circa vl'e quid versatur, vel circa particulare. Et si quidẽ circa

particulare, facit imaginationem: si autem circa vl'e, facit eum, qui est proprie intellectum sed ea, quæ est circa vniversalia, cognitio, vel melior est, q̃ vt fiat per ratiocinationem, & facit intellectum contemplatiuum, qui est s̃m habitum, & opeeationem: Vel secundum ratiocinationem operatur, & facit eam, quæ græce proprie διάνοια. Latine cogitatio dicitue, et tõsorem existimationem. existimatio enim & de cogitatione, & de opinione dicitur. si autem deterius operabitur, q̃ s̃m ratiocinationẽ, facit opinionẽ proprie, & existimationem. Dianœa autem, seu cogitatio vel circa contemplabilia versatur, & facit sciam, vel circa agenda, & si consilio quidem agenda indigeãt, facit φρόνησιν. i. sapientiam, vel potius prudentiam, si vero consilio agenda non indigent, facit artes. Artifex. n. quatenus quidem artifex, non consultat, sed quatenus homo. Ex diuisione ergo apertum est, ꝙ hic abusiue contemplatiuum intellectum, φρονεῖν. i. sapere, vel potius prudentem esse, appellauit. In hoc autem loco discernit intellectum, qui est actu, a sensu, ꝙ sensus quidem inest omni animali. est enim substantia animata sensilis. omne animal Intellectus vero non omni animali inest. sed, & quibus inest, nõ semper s̃m actum inest, etiamsi insit secundum habitum. Cuilibet. n valde expetendum fuerit, si vel in senectute illi sapientia accesserit.

Sed neque intelligere, in quo est, quod recte, & quod non recte. Quod enim recte, prudentia, & scientia, & uera opinio. Quod autem non recte, horum contraria. nec hoc quidem idem est quod sentire. Sensus enim propriorum semper uerus, & omnibus inest animalibus. Cogitare autem contingit etiam falso & nulli inest, cui non est ratio.

Ne intellectus quidem potentia inquit idem est quod sensus. Volens autem dicere quis est potentia intellectus, in quo est inquit quod recte, & quod non recte. Hic aũt dicit differentiam cogitationis, & sensus. Intellectum. n. potentia cogitationem appellat. In ea enim consideratue, quod est eectum, & non rectum Qui enim actu est intellectus, semper recte intelligit. Vel enim attigit, vel non attigit. Quare aberrare non potest. Qui autem est potentia intellectus. i. cogitatio, aliquãdo quidem eecte, aliquando vero non eecte. aliquando. n. verum dicit, aliquando vero falsum. Discernit autem intellectum, qui est potẽtia, seu cogitationem a sensu, ꝙ sensus quidẽ omnino verus sit propriis eius seruatis circunstantiis, vt si sit commoderatum interuallum, & a vitio & perturbatione sit remota affectio. Cogitatio autem, vt in vniuersum quidem, fallitur, q̃m est in regione deceptionis. Nec existima ex eo, ꝙ sensus sit cogitatione veracior, eum quoq; iam esse præstantioeem. Per sensus enim cogitatio eis connexa fallit. certe quando a pannis seiuncta & separata fuerit, syllogismum facit demonstratiuum, & fit, iuxta Poetam, Prudens, & multi consilii, qui sic dicit,

Sed postquam est pannis prudens exutus Vlysses.

Hoc autem esse anceps & dubium ne existimaueris, ꝙ si sensus quidem per se est, est veeax: cogitationi autem coniunctus, vt ipsa fallatue, causa est: hoc enim fit, q̃m quando per se quidem operatur, circa particularia versatur, & est verax. Q̃n autem fuerit cogitationi connexus, quę circa vniuersalia operatue, facit, vt ea ex vniuersalibus reddat indiuidua. Vnde fit deceptio. Sempee. n. meliora deteriorum præsentia adulterantur. Deteriora autem non adulterantur a melioribus. Q; recte quidem, prudentia, & scientia, & vera opinio. Q; autem non recte, his contraria. Q̃m dixit, quod qui est potentia intellectus, & recte sapit, & non eecte: dicit eecti esse propria, prudentiã, scientiam, veram opinionem: non eecti autem imprudentiam seu stultitiam: inscitiam: falsam opinionem. Et p prudentiam quidem, quod intellectus rectum est, abusiue declarauit, vt dictum est: per scientiam autem quod cogitationis dictum est. alterum autem. s. de opinione dictũ est. Neq; hoc quidem idem est, quod sentire. Quoniam cogitationem diuisit in id, quod est recte cogitare, & non recte, dicit deinceps sensus differentiam ad vtrunque.

Imaginatio enim aliud & à sensu, & cogitatione: & ipsa fit sine sensu: & sine ea non est existimatio.

Quid sibi vult coniunctio, enim? Est vt ad dubitationem, vt si quis dubitet, si sensus differt ab intellectu, idem est ergo, quod imaginatio: & iõ soluens dicit, ꝙ imaginatio est alia, q̃; sensus & cogitatio. Hic autem dicit dr̃iam imaginationis a sensu, & cogitatione, quæ & ipsa non fit sine sensu, & sine ea inquit cognitione nõ est existimatio. Dictum est enim ꝙ existimatio de scientia, & prudentia, & opinione dicitue. Quidam autem interpretes dicunt neutrum esse verum: est. n. & sine sensu imaginatio hieco-cerui sed dixi, ꝙ si circa sensilia est imaginatio, nõ est sine sensu. Atqui est & opinio, q̃ dixit sine imaginatione existimaee posse, vt est de diuinis opinio. Adde ergo, ꝙ opinio, quæ est circa ea, quæ sunt ex sensilibus, vel particularibus, imaginatione opus habet. Et vide, ꝙ hinc habet imaginationem non esse idem, quod est opinio, et sensus; sed est media, a sensu suscipiens, & tradens opinioni: medium autem differt ab extremis: non quod idem sit imaginatio, & opinio, & sensus.

Quod autem non est eadem imaginatio, & existimatio, apertum. hæc enim affectio est in nobis, quando uolumus. est enim ante oculos id facere.

Opinionem existimationem appellat: intelligentiam autem imaginationem. Dicit ergo dr̃iam opinionis, & imaginationis, ꝙ imaginari quidem est in nostra potestate: opinari autem non est. Vnde falsa quidem imaginari possumus: opinari nõ possumus. Bis enim duo quinque imaginari quidem licet: opinari autem non licet, nisi per dissimulationem, vbi licet dicere.

Lingua iueauit mente iniueata tamen.

Quæ enim citra dissimulationem quis opinatue, vt vera tenet: & non nisi ratione subuertitur. Quo quidem in loco apte dicitue.

Me ratio suasit pharmacum quod optimum est.

Dubitant aũt nonnulli dicentes, Quid igitur, an non sępe in visa, & in phantasmata, vel nolentes incidimus? non dicit, ꝙ imaginari est in nostra potestate: sed, ꝙ in nostea est potestate imaginari, q̃n volumus: & alioqui est in nobis imaginari, q̃n volumus: non est autem in nobis, & quando non volumus. si ergo non est in nobis, q̃n non volumus, imaginamur ergo & quando volumus.

Sicut ij, qui inter bona memoria præditos collocantur, & qui memoriæ gratia faciunt imagines.

Bona memoria præditos dicit, qui ex sensilibus typos accipiunt qui etiam sunt veraces: imaginum autem factores, qui aliquid effingunt, qui etiam mentiuntur. Imaginatio ergo habet proportionem & conuenientiam cum imaginum factoribus: opinio vero cum bona memoria præditis. Ante oculos autem dicit, pro eo quod est, in promptu, vel ad manum.

Opinari autem non in nobis. necesse est enim esse falsum uel uerum.

In opinione, inquit, vel falsum ostenditur, vel verum. Imaginatio autem etiam falsum habet, vt verum.

Præterea autem q̃n opinati quidem fuerimus graue quidpiã, uel terribile, una protinus afficimur. Similiter & si quid sit, quod audaciam, & confidentiam excitet. Secundum imaginationem autem similiter non habemus, ut qui contemplantur in pictura horrenda, & quæ audaciam excitant.

Hic est differentia opinionis & imaginationis. ꝙ in opinione quidem protinus timemus, si quid terribile opinari fueeimus. In imaginationem autem inquit, similiter habemus. i. nec timemus, nec perturbamur: sed sicut nuper, sic & tunc nos habemus, nihil immutati.

Sunt autem & ipsius existimationis differentiæ, scientia, & opinio, & prudentia, & horum contraria. de quorum differentia alia erit oratio.

Existimationem nunc cõius rationalem aĩam dicit Habet autem ea, inquit, dr̃ias, quas postea dicemus: non qđ

eas in alto velit tractatu dicere: sed, q talem differentiam inferius est dicturus. Nunc autem, inquit, oportet discernere imaginationem ab opinione, & sensu. & iam quidē ab opinione discreta est. oportet autem eam a sensu quoque discernere. Hoc autem tractat ea, quæ deinceps sequitur, cōtemplatio, si Deo placuerit. & in his est praxis: praxis, inquam, sexta.

De eo autem, quod est intelligere, quoniam aliud est quam sentire. eius autem hoc quidem imaginatio esse uidetur. illud uero existimatio: postquam de imaginatione definimus, tam de altero dicendum est.

Qm̄ per ea quæ præcesserunt, discreuit Arist. imaginationem ab opinione: vult nūc ipsam imaginationem etiā a sensu discernere. Vnde & dubitare est operæprecium. si. n tertij libri scopus erat, de rationali anima disserere: & si irrationalis aīæ facultatum omnino meminit: earum propterea meminit, vt eas a rationalibus discerneret: quo nunc eas non a rationalibus discernit, sed ipsas discernit a seipsis? Imaginationem. n. nunc a sensu discernit, cum ambæ sint irrationalis facultates, & hæc est quidem dubi ratio. Dicimus autem, q hoc fecit, vt sit perfecta oro, ne quid intactum dimittat: vel quia deinceps est discreturus imaginationem ab opinione simul, & sensu. Qm̄ ergo nō erat futura aperta distinctio imaginationis ab opinione, & sensu, simul facta, nisi ea prius seorsum discreuisset: propterea cum prius sola opinione imaginationē discreuisset, vult nunc eam quoq; a sensibus discernere: vt deinceps fit aperta imaginationis discretio, qn̄ eam ab opinione, & sensu cōiter discernit. sex ergo rationibus discernit imaginationem a sensu: quarum hæc est prima. si idem esset imaginatio, & sensus: quoniā, qn̄ somniamus, imaginamur, oporteret nos tunc quoq; sentire. Atqui non sentimus, non est ergo idem imaginatio, & sensus. Quid. n dicis. q sensus, qui est potentia, sunt somnia? sed actus quidā sunt somnia. Qn̄ autem potentia est sensus, quiescit, & nō agit. sed neq; sunt eius sensus qui est actu. In somnis enim oīs sensus quiescit. Hoc est primum discrimen. Secūm autem discrimen a recenter natis infantibus assumptum est. Videmus enim, q in lucem nuper editi infantes sm̄ sensum quidem agunt: sensus n. nobis inest: sm̄ imaginationem autem non agunt. si ergo in lucem nuper editi infantes, sm̄ sensum quidem agunt: sm̄ imaginationem autem nō agunt: Differt ergo sensus ab imaginatione. Et vndenam clarum erit, q nuper nati infantes non operantur sm̄ imaginationem? Eo qd' in principio cuiusuis vbera sugunt, etiamsi sint bouis, vel cuiusuis alius: postea autem matris tantum. hoc autem non fieret, nisi q typos materni vberis a principio non reponunt, sed postea. Et nō solum ex hoc ostenditur propositum: sed & q, cū iampridem igni assueuerint, & vsti sint, ad ignem rursus accedunt. Hoc autem fit, eo, q non agat imaginatio. si. n. ageret, combustionis, quæ iāpridem fuit, typum suscīperet, & non se secundo admoueret. Ex hoc ergo q igni se admoueant, & cuiusuis vbera sugant, clarum est, q sm̄ imaginationem nō agunt. Tertiū discrimen est a vermibus, & muscis, & formicis. ecce. n. hęc sensum quidem habent: imaginationem autem non habēt, vt declarant eorum incessus errores errant enim, vtpote q imaginatio vitæ ab eis pridem confectæ typos non susceperit. hoc est tertium argumentum. Videtur autem & hoc ipsum, & secunda ratio iis esse cōtraria, quæ in secundo libro dicta sunt. Illic. n. dicebatur; q vbi est sensus, illic est & appetitus, & vbi appetitus, illic & imaginatio, vtpote p medium appetitum imaginatione sensum oīno sequente. quō ergo dicit vermes sensum quidem habere, imaginationem autem non habere? Vel forte etiam vermes habēt imaginationem, sed confusam, & exilem: & eo q est exilis, non operatur. nō sunt autem vera, & quæ hic, & quæ, illic sunt: quæ illic quidē, q vbi sensus, omnino & imaginatio: quæ hic autem, q non vbi sensus, iam & imaginatio. est. n. exilis & confusa. Est aliud quoq; eiusmodi dubiū operæprecium mouere. Esto vermes non habere imaginationem: cur & muscas, & formicas dicit non habere imaginationē? In hoc enim fallitur. habent enim & formicæ imaginationem, vt declarat, q sciant suas cauernulas, quas subeunt. Atqui & apes habent imaginationem. sciunt. n. suos alueos, & in iis mellificant. Si ergo operatio ipsa dicit ea habere imaginationem: quō dicit ipse ea imaginationem non habere? Hæc est dubitatio, ad quam dicemus esse duplicem imaginationem: Hanc quidem recordatiuam: illam vo quæ doceri potest, per q̄ docemur: q̄ Psitacus quoque habet: Per eam enim humanum sermonem docet. Qz ergo imaginationem ab his aīalibus aufert Aristoteles? & dico, q non recordatiuam, sed eam quę doceri pōt. Hoc est tertium discrimen. Quartum discrimen est, quod a modo cognitionis procedit. Sensus. n. circa res quæ sunt, operatur. Imaginatio vero etiā circa ea, quæ non sunt. & propterea accidit quidem sensui sm̄ naturam habenti semper esse verum: imaginationi autem aliquando falli, finguntur. n. & quę non sunt, perinde ac si essent. & hæc est quarta differentia. Quinta est differentia, quæ dubitationi velut se opponit. Hanc. n. dubitationem quispiam fortasse moueri, q idem est sensus, & imaginatio: qm̄ exilem sensum, & qui in alia non cadit, imaginationem vocamus. Cum itaq; quispiam aliquem procul videt, dicit, vel imaginor, vel hoc procul aspicio. Vnde si ipsum non videāt, qui astant, ei dicunt: imaginaris amice: pro eo, q est exiliter aspicis. Vides ergo. quō exilis sensus imaginatio dr̄. Ad hanc ergo dubitationem veluti occurrit Aristot in quinta differentia, & dicit. Non quoniam exilis sensus imaginatio ex consuetudine dicitur. idem esse existimandum est imaginationem, & sensum. Si n idem esset, non solum exilis sensus deberet dici imaginatio sed & exact°. Nunc autem nemo dicit exactum sensum imaginationē. non est ergo idem sensus & imaginatio. Sexta deinceps, & vltima differentia: Si clausis oculis aliquem accipiam, hic colores quidem non videt. Quō enim potest videre clausis oculis? & tamen imaginatur colores. Si ergo non cooperantur, non est idem sensus, & imaginatio. Recte autem accepit Arist. aliquem, qui oculos claudit; & non accepit cæcum. Si. n. cæcum supposuisset, fortasse & cæcos a natiuitate intellexisset: qui quidem omnino de coloribus non imaginantur: eo q ipsos typos non habeant. sex sunt ergo differentiæ: a somnis a recenter natis infantibus: a vermibus: & muscis: & formicis: a modo cognitionis: a dubitatione: a claudentibus oculos. Et in his primum caput adimpletur. Secundum caput est, in quo discernit imaginationem ab oībus facultatibus animæ rationalis Earum. n. aliæ quidem sunt semper veræ, vt intellectus, & scia: aliæ vero aliquādo quidem veræ, aliquando vero falsæ, vt cogitatio, & opinio. Imaginatio ergo a semper veris quidem differt, quatenus ipsa, aliquando etiam fallitur: illæ autem sunt veræ. Ab iis autem, quæ aliquando quidem veræ sunt, aliquando vero falluntur, differt: quatenus illæ quidem sunt in rationalibus aīalibus, hæc vero nō solum in rationalibus, sed in irrationalibus. Et vndenam clarum fiet, dicet quispiam, q & cogitatio, & opinio non sunt irrationalibus animalibus? Hinc deinceps nectuntur syllogismi, q opinio non est irrationalibus. & est hic primus syllis in secunda figura nexus. Quę habent opinionem, habent & fidem. irrationalia aīalia non habēt fidem. Irrationalia ergo aīalia non habent opinionem. Vnde autem fit apertum, q irrationalia nō credunt? Deinde nectitur alius talis syllis. Irrationalia non persuadentur. Quæ autem persuadentur, ipsa sunt quæ credunt. Fidei. n. effectiua causa est persuasio: & finis persuasionis est fides. Est hic ergo syllogismus, vt eum resumam, in prima figura. Irrationalia non persuadentur. Quæ non persuadentur, fidem non habent. Irrationalia ergo fidem non habent. Sed & ad hoc quoque dubium mouemus. Quonā modo oñdetur irrationalia non persuaderi? Atqui videmus serpentem adiurationis parentem seipsum in ignem inijcere. Rursus leo cicur, & mansuetus efficitur parens venatori, & equus domitori. Ad hæc autem dicimus, q serpens non persuadetur: sed a sacramentorum necessitate vel inuitus ducitur. Nec leo, nec equus, nec quodcūq; mansuescit, persuadetur: sed assue-

scit. Non est autem idem persuaderi, & assuefieri. Assensus.n est genus cōe persuasionis, & assuefactionis. sed assuefactio quidem fit quadam aīali inclinatione: Persuasio autem fit cognitione. Quæ aũt mansuescunt non persuadentur, sed assuefiunt, eo q̄ assentiuntur. Persuaderi n. vt dictum est, fit per rationem: & est rationalis aīæ. Assuescere autem non est solum rationalis aīæ, sed & irrationalis. Et in his est contemplatio. De eo autem, q̄ est intelligere, q̄m aliud est, quã sentire, dictum est iam superius, q̄ eius, quod est intelligere, nomine indifferentes vtitur. nunc autem intelligere dicit imaginationem, & existimationem. Vnde & ipsum in hæc diuidit, & ait quod de prima imaginatione, quæ proprie dr̃, & non ex metaphora in sensibus, & de existimatione diximus.

Si utique est imaginatio, secundum quam diximus, uisu aliquod nobis fieri, uel non: si quid secundum translationem dicimus: una est horum potētia habitus, secundum quem iudicamus, & ueraces sumus, uel fallimur: Hæc sunt sensus, opinio, intellectus, scientia.

Q̄m superius dixit, in nobis esse imaginari quicq̄d volumus: idq; in spontanea imaginatione quadrabat: est autem & imaginatio, quæ nobis fit inuitis: ex visis autem assumitur. i. ex sensilibus: & non solum est spontanea, q̄ merito dixit ex translatione, q̄m ex iis, quæ sunt, transfert figmentum eius, q̄ non est, ex equo, v̄ gra. & tauro hippocentaurum: si ergo est imaginatio, quæ nobis fit inuitis: non ergo, q̄ volo, imaginor: sed vna quadam iudicatiua facultate falsum, vt falsum, imaginor, & vera, vt vera. Hac.n ratione discernitur falsum a veritate: & opinio etiã & sensus sic discernit falsum a veritate, q̄ cognoscat, q̄ res sunt. Tales aũt sunt sensus opinio, intellectus, scientia. sed dicet quispiam, q̃uo dixit superius intellectum semper esse verum: nunc autem dicit, eum etiam q̄nq; falli? ait.n. s̃m quem iudicamus, si veri sumus, vel fallimur: vt scientia, & intellectus, & cum iis, quæ aliq̄n falluntur. enumerauit intellectum, & sciam. Et dicimus, q̄ non oībus quæ dicta sunt, conuenit verum, & falsum: sed his quidē verum vt intellectui, & sciæ (hæc.n verum iudicant) illis vero vtrunq;, & verum, & falsum, vt opinioni & sensui. Aliam quoq; drĩam assequi possumus intellectus, & sensus. primum quidem hanc: Nam, quæ operatur sensus, opera, & intellectus, etiam sensum eius. neq;.n. absurdũ existimes, vt intellectus q̄nq; circa particularia versetur, circa ea autem, quæ operatur intellectus, sensus non operatur. Nempe substantiam quidem nouit intellectus: sed sensus substantiam non assequitur. secundo autem, q̄ sensus propriam operationem non nouit. Intellectus autem nouit & propriam, & aliorum. Intellectus quidem circa vniuersale operatur, & habet intus sensile: sensus autem circa particularia, & est, videlicet, extra.

Quod itaq; non est sensus imaginatio, ex his est manifestum. sensus.n. est facultas, uel operatio: ut uisus & uisio. Apparet aũt aliquid, & si neutrum eorum adsit, ut quæ uidentur in somnis.

Hic est primum discrimen sensus & imaginationis. Diuidit autem sensum in id, q̄ est potentia, & id, q̄ est actu: & dicit imaginationem non esse idem, q̄ sensus potentia, neque quod actu sensus. Potentia quidem, q̄m in somnis manifeste agimus: tunc autem sensus est potentia, & non agit. sed neq; actu, q̄m nunquam imaginaremur in somnis. nunc autem imaginamur, q̄m sunt potentia in somnis, & non actu. Quare non est idem imaginatio, quod sensus secundum actum. Si itaque ostensum est non esse eandem cum sensu potentia, neq; cum sensu, qui actu est: differt ergo sensus ab imaginatione.

Deinde sensus quidem semper adest, non aũt imaginatio.

Hic est secunda differentia sensus, & imaginationis.

Si autem actu idem, omnibus contingeret animalibus inesse imaginationem. uidetur aũt non ut formicæ, uel api, uel uermi.

Hic est tertia differentia. Quidam autem existimarunt, q̄ q̄m sensum diuisit id id, quod est potentia, & id, quod est actu, imaginationem a sensu, qui actu est, hic discernit. Sic.n habet eorum discretio: Si idem esset imaginatio, quod sensus: oporteret quicquid habet actu sensum, imaginationem quoque habere: quod quidem non videtur. Imaginationem enim habere dicimus, quæ eam habent articulatam, & perfectam, vt possint aliquid etiam discere. Vermis autem, & formica, etsi habent imaginationē, sed exilem tamen eam habent, & inarticulatam. Si ergo hæc non habent imaginationem, non est idem, videlicet, sensus, & imaginatio. Quidem autem dixerunt eum recte dixisse: Si autem actu idem: potentia enim potest imaginatio, & sensus idem esse. a sensu enim aliquando imaginatio suscipit.

Deinde hi quidem sunt ueri. plures autem fiunt imaginationes falsæ.

Hic quartam dicit drĩam sensus & imaginationis.

Deinde nec dicimus, quando exacte circa sensile agimus: hoc uidetur nobis homo: sed magis, quando nõ aperte sentimus, tunc uel falsa uel uera.

Hic est quinta differentia.

Et quod prius dicebamus, apparent uisa uel oculos claudentibus.

Hic est sexta differentia. Nonnulli autem dicunt, eum velle imaginationem a sensu, qui est potentia, discernere. Est autem hoc discrimen, q̄ clausis quispiam oculis colores imaginatur, Si enim, interim dum clauduntur oculi, est visus potētia, imaginatur autem: & rursus, postquam aperti sunt oculi, imaginatur: non est idem imaginatio, .s. & sensus qui est potentia. Propterea autem dixit, Qđ prius dicebamus, q̄m superius lucernarum quoq; meminit super præ oculis manentium, quæ quidem & sunt sensiles vt quæ videntur: & non sensiles, quoniam abest sensile: & imaginatio, q̄m eas clausis oculis videmus: & non imaginatio, quoniam sensilis frequens ictus sunt lucernæ. Vbi autem adest ictus, imaginatio non operatur. Si ergo quando ipsa lucerna non est sensus, est imaginationis, & quando est sensus, non est imaginationis: non ergo idem imaginatio & sensus.

Atqui neque eorum, quæ semper uera sunt erit, ut scientia, uel intellectus. Est enim imaginatio etiam falsa. Restat ergo uidere, an opinio.

Hic est secundum caput, in quo discernit imaginationem ab intellectu, & scientia. Nunc autem intellectum cogitationem audiendum. Vide autem quomodo eius expositionem. tanq̄ argumentum, apposuit. ex eo enim, quod semper verus sit intellectus, & scientia. imaginatio autem aliquando fallatur, discernuntur. Restat ergo videre, an sit opinio.

Est.n. opinio & uera & falsa. Sed opinionē quidem sequitur fides Non contingit enim ea aliquem opinari, quibus non uidetur credere. Nulli aũt brutorum inest fides: sed multis imaginatio:

Hic vult ostendere, q̄ non est idem imaginatio, quod opinio. Et est operæprecium dubitare, quomodo, cum hoc superius ostenderit hoc etiam rursus ostēdit. & num dicere possumus, q̄ quoniam magnam inter se habent societatem, propterea sæpe eorum dicit differentiã? Hoc enim inter se commune habent, q̄ extremitates primorum eædem sunt cum primis posteriorum, vt nullum fit vacuum. Extremitas autem rationis opinio. Irrationalis vero prima est imaginatio. Quare sunt propemodum eædem. Dico autem & aliud, q̄ ambæ, & opinio, & imaginatio, circa verum, & falsum versantur. Quare & hac in re societatem habent: & propterea earum dicit differentiam. Hæc autem sic syllogistice discernit: imaginatio vel omnibus inest irrationalibus secundum ea, quæ iam pridem dixit Aristoteles, dum omnibus irrationalibus obscuram, & exilem imaginationem inserit: vel nonnullis, prout nunc Aristoteles non in quouis irrationali exactam ponit imaginationem. Si ergo imaginatio vel inest aliquibus irrationalibus, vel omnibus: Opinio autem

nulli

nulli inest irrationali: non est ergo idē imaginatio, & opinio. Est in tertia figura connexio. Sed opinionem quidē sequitur fides. Hoc quoque est differentia ab imaginatione, & demonstratio vnius propositionis syllogismi, quæ dicit ꝙ opinio nulli inest irrationali. Vbi enim opinio & persuasio, & fides, & persuasum esse. non enim contingit opinantem aliquem ijs, quæ opinatur, non credere. Vbi autem persuasio, & fides, ratio. Ratio autem non inest in irrationalibus, non ergo in irrationalibus opinio. Persuasio autem est operatio eius, quod persuadet, ad id quod persuadetur. Fides autē est effectus, & cognitio eius, quod persuadetur. Persuasum autem esse exilis, & imbecilla cognitio, & via ad opinionem. Opinio autē, quæ post hæc confirmata est mentis conceptio. Nulli autem brutorum inest fides. Dubitarunt de equo, quomodo timet flagellū & equorum domitori subijcitur? nonne persuasione? & diximus, ꝙ non per persuasionem, sed per quandam assuefactionem. Quoniam semper verberari consueuerat, ex eo & assentitur. Diximus enim assensum esse cōmune genus persuasionis, & assuefactionis. Rursus aūt dubitatū est, & quomodo serpens adiurationi paret, si persuasionē non habent irrationalia? Diximus autem, ꝙ ne sic quidē persuadetur. non enim sermonem audit, sed vocem. In ignem autem secedit iureiurando adactus, quoniam a quibusdam dæmonibus contenditur, qui iusiurandum pertimescunt. Et vt semel dicam, quod persuadetur, persuasione trāsmutatur. Persuasione autem transmutari est cognitionis. Cognitio enim circa idem non semper eodem modo se habet. Qui autem assueuit, semper eodē modo se habet circa idem. Equus enim semper timet flagellum. Cognitionis ergo non est assuefactio, neq; idem, quod persuasio. Quod autem cognitio non semper eodem modo se habet circa idem, clarum est. Araneam enim propterea non dicimus ex præmeditatione, seu præcedente consultatione, & cognitione telam facere, quia semper eodē modo facit. Similiter & apes fauum. Si enim ex præcedēte esset consultatione, hoc ipsum aliter, & aliter faceret.

Præterea omnem quidem opinionem consequitur fides: fidē autem persuasum esse: Persuasionem autem ratio. nonnullis autem brutis imaginatio quidem inest, ratio non.

Illud, Præterea, videtur quidem subuecere aliud argumentum, ꝙ imaginatio differat ab opinione, non est autem: sed est confirmatio primi argumenti, & in his praxis Dei gratia impletur, praxis Dei gratia septima.

Manifestum igitur, ꝙ neq; opinio cum sensu, neq; per sensum, neq; connexio opinionis & sensus, fuerit imaginatio. Per hæc autem est etiam manifestum, ꝙ nō est alia quædam opinio, sed illius est, cuius est & sensus, Dico autem, ex albi opinione, & sensu connexio, est imaginatio. Non enim ex opinione quidem boni, sensu uero albi.

Quoniam per præcedentia ab opinione & sensu imaginationem discreuit, & seorsum aduersus vtrunq; eorū institit: nūc vult ostendere non esse imaginationem sensus & opinionis cōnexionem, neq; opinionem simul & sensum: nec opinionem per sensum. Hæc enim tria vult Aristo. ostendere non esse imaginationem. Ostendit aūt imaginationem nihil horum esse per vnam rationem. Ne qs autem existimet hæc tria esse inter se eadem, habent enim inter se differentiam. Si enim dixero, imaginationem nō esse opinionem, simul & sensum dico non esse ex opinione & sensu connexionem, imaginationem, vt eius materijs. Si autem dixero. opinionem esse imaginationem cū sensu, vtraque effectiua accipio imaginationis, vt si duo sint medici sanitatis effectiui. Quare hoc primum quidē dicit. non esse imaginationis effectricē opinionem, & sensum simul Si aūt dixero, nō esse imaginationē, opinionē sensum, hoc dico, nō esse imaginationis effectiuā causam per opinionem, quæ effectiua causa facit imaginationem per instrumentariam causam sensus, vt sit opinio quidē effectiua causa imaginationis, sensus autem Instrumentaria vt medicus phlebotomo idest scalpello, quo vena scinditur, sanitatem facere dicitur. Si ergo dixero, non esse imaginationem opinionem, hoc dico, non esse opinionem effectiuam causam imaginationis per instrumentariam causam sensus. Sed neque est connexio opinionis & sensus imaginatio idest materialis causa imaginationis, opinio, & sensus. Sicut enim materia mulsi est connexio vini & mellis, sic & imaginationis materia est connexio opinionis, & sensus. Non est autem connexio, quoniam non vtique seruata opinio, & sensus facit imaginationem, sed commixta. In duobus autem primis membris & opinio & sensus seruabatur, & quando erant vtraque effectiua, & quando erat vnum quidem effectiuum, alterum vero instrumētarium. Imaginatio ergo neq; est opinio & sensus simul, vt sint ambo effectiua: neq; opinio per sensum, vt hoc quidem sit effectiuum, illud vero instrumentariū. Sed nec connexio opinionis, & sensus, vt sint ambo materialia. Quod nihil horum est imaginatio, ostendit Aristoteles per vnam huiusmodi rationem. Opinio, inquit, cum sensu pugnat. nulla res autem ex duobus inter se pugnantibus, & in pugna operantibus consistit. Non consistit ergo imaginatio ex opinione, & sensu. Quod autem pugnat opinio & sensus, hinc clarum est. sensus remum in aqua confractum videt Opinio autem in eo ipso instāti illum saluum esse credidit. Opinio ergo pugnat cū sensu. Rursus, solem quidem visus vnius pedis videt, & in eodem instanti ostendit opinio eum esse tota terra multis partibus maiorem. Nihil autem ex pugnantibus in eodem instanti consistit Nec imaginatio ergo componitur ex opinione, & sensu. Si enim circa idem opinio quidem vera est, sensus autem fallitur, ex ijs autem imaginatio cōsistit, erit ergo circa idem & vera. & falsa. quod quidem ē absurdū. Sed dicit quispiam, nunquid etsi opinio sic solē existimat per se operans sed tamen quando sensui connexa fuerit, cū eo commutatur, & fallitur? sensus enim habet dominationē, siquidē circa sensilia illi semper sunt cō foedarati, & iureiurando astricti Quando enim inuenta fuerit opinio cum sensu consentire, & non amplius pugnat, vno scilicet ex pugnantibus corrupto, non est absurdum aliquid ex ipsis componi. Ad hoc ergo dicimus quod opinio quatuor modis corrumpitur, vel opinante corrupto, vt moriente homine, vel re opinabili mutata, vt si nunc opinor Socratem sedere, & surgat Socrates, corrupta est scilicet ꝙ ipse sedeat, opinio. vt vera. Vel ergo opinãte corrupto, vel re opinabili mutata, corrumpitur vera opinio, Corrumpitur autem opinio etiam subsequente obliuione, vel contraria opinione primam deijciēte Nunc autem nihil horum quatuor consecutum est neq; enim homo opinatus interijt, neq; opinabile mutatū est Sol enim mansit, vt est terra multis partibus maior. neque obliuio incessit Quando enim vult astronomia, cogit te solē terra maiorem dicere. Neque contraria opinio primam deiecit. Mansit.n. eadē et cogens, Si ergo manent quatuor regulæ quæ opinionē nō corrumpunt: mā sit ergo, & nihil ex pugnātibus corrūpitur, Est hæc ergo ratio Arist. Ostendit autē imaginationē ex opinione & sensu non componi, ꝙ nihil ex pugnantibus cōponatur. pugnãt autē opinio & sensus, nō componitur ergo imaginatio ex opinione & sensu. Et hæc quidem est ratio Aristo. Possumus autem & alias tres rationes extra assequi, quæ Aristotelis sententiam vtentur. Quarum hæc est prima. Si imaginatio componitur ex opinione, & sensu, oporteret irrationalia animalia nō habere imaginationē, eo q. opinionē nō habēt, ex qua sm nos imaginatio cōponitur. Qđ aūt non habent opinionē irrationalia, in præcedentibus iā fuit manifestum, qñ dicebamus opinionem esse rationalis animæ partē. Irrationalia autem animam rationalem non habent. ergo nec opinionem. Hæc est prima rō. Secunda ratio. Opinio, vt res continet, sic & opinaē. Sed sensus vt plurimum ē verus. Imaginatio aūt admodū sæpe fallitur. Imaginatio ergo nō cōponitur ex opinione & sensu. Hæc aūt oratio falsa ē ut arbitror Cō tingit. n. aliqđ esse i cōposito, ꝙ nō ē in simplicibus sicut in animaliū corporibus ē color, uerbi gratia, ruber, q nō erat in elementis. nō est ergo absurdū, et imaginationē cō poni ex sensu & opinione, q̃ non fallantur, ipsam aūt fal

li.eo ꝙ sit aliquid in composito, qđ non est ĩ simplicibus. Quare hæc rõ non est valde necessaria. Tertia ratio his accedit hæc. Nihil ex ijs, quæ non sunt in nostra potestate, compositum, est in nostra potestate. Si itaque opinio nõ est nostra potestate. Sed neq; sensus ĩ nostra potestate est, neq;.n. fieri potest, vt si adsint colores, & sit illuminatus aer, nec sint clausa cilia, vt non videamus, & rursus fieri non potest, vt qui albũ videt colorẽ, nigrũ videat, vel fuscum, vel quid eiusmodi. Si ergo simplicia, quæ sunt opinio, & sensus, non sunt in nostra potestate. Nec ergo imaginatio, quæ ex his cõponitur in nostra est potestate. At qui imaginatio est in nostra potestate. effingo enim hominem, qui vertice cœlum attingat, & hircoceruũ. Si ergo imaginatio est in nostra potestate, non ergo cõponitur ex opinione, & sensu. Nihil.n. eorum quæ sunt in nostra potestate, cõponitur ex ijs. quæ in nostra potestate nõ sunt. Hæc est & tertia ratio Nos aũt ostẽdimus, ꝙ neq; opinionis, & sensus commixtio est imaginatio. Si.n. esset horum cõmixtio, oporteret duorum mediũ cognoscere imaginationẽ & qm̃ opinio quidẽ solẽ cẽtũ septuaginta partibus esse terra maiorem dicit: sensus aũt solẽ vnius pedis nouit, deberet imaginatio, vt quæ sit horum vtrorumq; extremorum media, cognitionẽ effugere, & dicere solẽ centũ partibus eẽ terra maiorẽ. At qui hoc non dicit Non est ergo imaginatio cõmixtio opinionis & sensus. Et hæc quidem in his. Videtur aũt Aristoteles aduersus Platonem hæc dicere, ꝙ imaginatio nõ ẽ ex cõmixtione opinionis, & sensus. Videtur.n Plato in sophista dicere, imaginationem esse ex opinione & sensu. Sed nunquid hoc nõ dicit Plato? sed qm̃ imaginatio media est inter opinionẽ, & sensum, solẽt aũt media ab extremis dici fieri, propterea hoc sic dixit Nam & Timæo aĩam dicit ex indiuisibili substãtia fieri, & diuisibili. Atqui indiuisibilis non miscetur, sed quia inter hæc media est aĩa, ꝑpterea dicit eã esse ex his cõpositã. Vel dic, ꝙ nec dicit eam quæ est proprie, imaginationẽ, nẽpe facultatẽ, sed falsa visa, quæ vera esse videntur, illic dicit visa. Hic est.n. euentus sermonis, qui in sophista habetur. Cum diceret Socrates sophistæ, Es præstigiator, versaris.n. circa id. quod non est, respondens sophista dicit. Secũdũ te ergo, est, id, quod non est, siquidẽ circa illud versor Quicquid.n. est, circa quod quis versatur, & illud est. Si ergo versor circa id, quod non est. est ergo id ꝙ non est. Hæc cũ dixisset sophista, Socrates respondit, ꝙ multis modis est non ens, seu id, quod non est, Vel indicibile, quod non vllo modo: nec vlla ẽ ratione, vel quod secundum diuersitatẽ, & alteritatem, vel quod est substãtia maius, quod super substantiale dicitur, vel ꝙ est substantia deterius, quod dicitur particeps substantiæ. Dicit aũt & non ens seu ꝙ nõ est, quod falsum est. Et multas illic falsi differẽtias dicẽs, dicit & vnã spẽm falsi quæ est circa ea, quæ apparẽt vera, vt in remo fracto, quod quidẽ falsum dixit imaginationẽ ab opinione & sensu, quæ est horum media Nam & opinio & sensus est verus, vt plurimum aũt sensus. Hæc pro Platone. põt aũt dici Aristo. reprehendis Platonẽ, qui hæc dicit, cũ ipse dixeris exilem & obscurum sensum, imaginationem, & opinionẽ a sensu & imaginatione differre dicas, eo quod hæc præcedãt opinionem. Hæc ergo cũ dicas quomodo alios carpis? Et in his cõtemplatio Dei gratia impletur. Per hæc autẽ. Quid sibi vult hoc verbum, quod nunc dixit. per hæc? an per ea quæ sunt dicenda, vel per præterita? Si.n. ostensum est opinionẽ & sensum, & nõ esse in nostra potestate; nõ est ergo ex his imaginatio sic.n. fiet, vt ipsa non sit in nostra potestate, cur dicit, ꝙ si omnino esset imaginatio ab opinione & sensu, oporteret eas circa idẽ versari? Opinionem dico & sensum? Non .n. opinio, ꝙ Socrates est iustus: & sensus, ꝙ ipse ẽ albus, facit imaginationem, sed oportet opinionẽ & sensum existimare. Socratẽ esse iustum, & quando ambo circa idem fuerint, nõ oportet hoc quidem per se esse, illud vero per accidens. vt opinio quidẽ Socratẽ rationalẽ opinatur, sensus vero per accidẽs vt existimet esse albũ, sed oportet vt & ipse rationalẽ putet, & per se. Quare opinio, & sensus si circa idẽ versentur & ambo per se, si oĩno fieri posset, facerẽt imaginationẽ.

Apparere itaq; est opinari, id quod sentit non per accidens.

Apparere, pro eo quod est, imaginari, accepit, quasi diceret. Imaginari ergo secundum eos qui dicunt esse ex connexione, est ex opinione, & sensu, & recte adiectũ est illud: Non per accidens, vt per se sentiat ipsum sensus, vt paulo ante dictum est.

Atqui apparent & falsa de quibus simul veram habet existimationẽ. ut apparet quidem sol unius pedis, creditur autem esse maior terra habitabili.

Hic redarguit eos q dicunt imaginationem esse ex connexione opinionis, & sensus. Ait.n. si ita esset, quoniã sensus solem vnius pedis videt: opinio autem eum terra multis partibus maiorem esse putat, eueniet imaginationẽ verum & falsum dicere, quod est absurdum. Existimationẽ autem vocauit opinionem.

Euenit ergo, ut uel suã verã opinionẽ, quã habebat, amiserit re seruata, nõ obliuiscens, neque alia persuasione trãsmutatus.

Hic incipit enumerare, quot modis potest quis amittere opinionem. Sunt aũt quatuor, quos nos in cõtẽplatione dixim'. Dixit aũt re seruata, vt ostẽdat, opinionẽ, & sensum operantem non lædi. Et oportebat dicere, seruantem & seruato, & seruata, vt seruantem quidem, sit ad opinantem, seruato autem ad opinabile: seruata vero ad operationem. Si enim hæc ita sint, non læditur opinio.

Vel quia habet, necesse est eam esse veram, & falsam.

Absurdum hic dicit. Ait enim quod si quidem habet eandem opinionem, & non perijt ex vna earum regularum, quæ possunt eam perimere scilicet secundum nos q ea dicimus imaginatio conponitur ex veris simul, & falsis, quod est absurdum, falso quidem sensu solem uidẽte, vera autem opinione, quæ illum multis partibus terra maiorem cognoscit.

Sed falsa fuit, quando res, quæ incidit, obliuioni data est.

Hic dicit, ꝙ cõtingit simul opinionem & sensum falli, si obliuio inciderit, & fiat veluti mutatio rei opinabilis.

Non est ergo unum horum quidpiã, nec ex his imaginatio.

Non, ergo, inquit, per se sensus, nec opinio est imaginatio, nec ex his, hoc est, nec ex connexione opinionis, & sensus, & in his praxis, Deo fauente, impletur praxis, Deo est gratia, octaua.

Sed quoniam est hoc moto, ab hoc moueri, imaginatio quidã motus esse uidetur, & non sine sensu fieri.

Hæc præsens quarta cõtemplatio docet, primum quidẽ qd est imaginatio, & merito. Nam cum supius dixerit quid nõ est, nunc dixit quid est, & propter aliud hoc facit, quia eius institutũ est ea, quæ in anima irrationali rationis speciem præ se ferunt docere. Quoniam ergo superius de imaginatione nõ docuit. nunc docet. Quod enim imaginatio rationis speciẽ præ se ferat, declarat eo quod ea mens passiua dicatur. Propterea ergo docet, quid est imaginatio. Deinde in quibus conueniant imaginatio, & sensus. Et vt verisimile, dubitauerit quispiam, dicens magis oportere dicere, quid cõmune habeant quæ longe distãt opinio & imaginatio. Est enim dialectica ratio, quod oportet dicere, quid cõmune hẽant, q̃ sunt valde remota. Est aũt valde remota opinio ab imaginatione siqdẽ hæc qdẽ irrõnalis ẽ animæ, illa vero rationalis. Sensus vero nõ multum distat ab imaginatiõe. Sunt enim vnius animæ, dico aũt irrationalis: cur ergo dicit, in quibus hæc cõmunione habeant? Dic ad hoc, ꝙ hoc merito fecit. Quoniã .n. superius dubitabatur, cur cũ proposuisset irrationales a rationalibus discernere, nũc irrationalẽ a seipsa discernit. Vt ergo ostendat bonã esse, quæ supius facta est, discretionẽ. propterea dicit horum inter se, cõmunionẽ: & hoc est secũdũ caput. Tertiũ est caput, in quo q̃rit, cur imaginatio dicitur. In quarto aũt capite quærit, cur ipsa nobis ab opifice data est. Incipiemus a primo, & dicemus, qd ẽ imaginatio. Sed antea aliqd prius præsumamus, q nobis ad definitionem conferat. Scire ergo oportet, ꝙ sicut in ijs, quæ sunt, hoc quidem solum mouet, illud vero solũ mouetur, alia aũt mouet: & mouentur, sic est etiam in nobis.

bis. Solum enim mouens est sensile quod mouet & mouetur, sensus, mouetur enim a sensili, mouet aũt imaginationem. Quod aũt solum mouetur in irrationalibus, imaginatio: i nobis autẽ a sensu mota mouet opinionẽ. His prius assumptis scire oportet, imaginationem esse facultatẽ susceptricem per medium sensum sensilium formarum, & hec est definitio imaginationis Statim autem aduersus eam ex ipso limine dubium mouent, quod hac ratione imaginatio nihil differt a cõi sensu. Nam & cõis sensus est facultas susceptiua sensilium formarum per medium sensum. Si quis autem dicat hanc definitionem cõi sensui nõ conuenire. Ipse enim absq; medio nouit differentiam albi, & dulcis simul sensibus operans, & non per medium sensum: Dicimus illi cõtra, ꝙ etiam si simul sensibus operatur, sed tamen non ea citra medium apprehendit: sed a uisu quidẽ albi typũ suscipiens, a gustu aũt typũ dulcis & iudicans dicit differentiam. Quare non conuenit ei praesens definitio. Dicimus aũt ꝙ imaginatio quidem est susceptiua formarum per omnem sensum intermedium, & cõem & particularẽ: Cõis aũt sensus per solũ intermediũ particularem sensum est formarũ susceptor. Haec est itaq; differentia cõis sensus & imaginationis. & haec est solutio. Quod aũt vera est haec definito, & per intermedium sensum imaginatio operatur, ex caecis apertũ est Qui enim sunt a natiuitate caeci, de coloribus nihil penitus imaginãtur. Similiter, & qui sunt a natiuitate surdi, de coloribus quidnam imaginẽtur? Clarũ est ergo, quod imaginatio semper per sensus intermedios operatur. Vnde & dubitare est operaepreciũ. Quid igitur? nõne quaedã effingit imaginatio, quae sensus non nouit? hircoceruũ videlicet, & hominem vertice ad coelum pertingentem sensus quidem nõ nouit, & tamen imaginatio haec effingit. Quare & effingit que sensus non nouit imaginatio, & sine sensu operatur. Haec est dubitatio, ad quam dicimus, quod etiã quando effingit, principiũ sumit a sensu. Qm̃ enim seorsum vidit hircũ, & seorsum ceruũ, accepit haec principia, quae sunt simplicia, & compositũ effinxit. si aũt ẽt hominem effingit vel coelũ attingentẽ, sed prius nouit hominẽ qui est in singularibus. Haec ergo ita soluenda dubitatio est. Et alioqui etiam recte dixit, per medium sensum, propter id, qđ intercedit. Nam & ipsum est susceptiuũ sensiliũ formarum, sed non per mediũ sensum. Ne putes autẽ sensum propterea esse meliorem imaginatione, quoniam per ipsum imaginatio operatur. Nõ enim vt imaginationis effectiuus sensus el conducit, sed solũ vt seruiẽs, vt id, quod intercedit. Quare non est melior. Eadem ratione dicit imaginationem esse meliorẽ opinione, quandoquidem ea seruit opinioni. Atqui inconfesso est opinionem esse meliorem, vt quae sit rationalis animae, cum imaginatio sit irrationalis. Quando autem dico imaginationem esse susceptricem sensilium formarum, ne putes ei typos a sensilibus imprimi, a secundis enim delerentur primi typi sed tantum rõnes suscipit. Ex eo aũt ꝙ dictum est imaginationẽ per sensum itermedium operari, colligit Themistius, ostendi imaginationem nõ solũ per sensus operari, sed vna cum illis Si enim inquit, operantibus sensibus ex eis typos suscipit, non similiter ac vias inanimatum, sed simul ac susceperit, ea cognoscit: imaginatio. s. simul cum sensu operatur, quid, idq; in contextu Aristo. dicere ostẽdemus. Male aũt dicit. Non enim quando imaginatio a sensibus formas suscipit, tunc & operatur, sed postquam cessarunt sensus, tũc imaginatio operatur. Etenim si simul cum sensu operaretur, quid a cõmuni sensu differret imaginatio? communis enim sensus est, qui simul cum sensibus particularibus operatur. Quamobrem imaginatio post sensus operatur Oportet enim eum formas a sensu suscipere, & sic operari. Si itaq; sensus non miserint, non operatur imaginatio. Oportet ergo eam operari, postq̃ cessarint sensus. Et dubitari merito potest, ecce fixis oculis solem aspicio. & typũ ad imaginationẽ transmitto, & permaneo vna alia hora solem contemplans, & imaginatio interea operatur, dum fixis oculis solem intueor, Verum enimuero cõtemplatio, secundum quam formã misi ad imaginationem cessauit. Quare post sensum opatur imaginatio, & cõfirmatũ est, quod dicit Aristo. Et sa his primũ caput completur. Scđm est caput, i quo dicit, qđ cõe inter se habeant imaginatio & sensus. Nũc aũt scire oportet, eadem hẽre sensilia imaginationẽ & sensum. & similiter vtraq; circa eadẽ versantur. Sicut. n. hẽt sensus; & cõia, & ꝓpria sensilia, & per se, & p accidens, vt iam dictũ est, sic & imaginatio circa ea versatur. haec est prima societas. Secunda est societas, ꝙ sensus semp quidem est verus circa ꝓpria sensilia: minus aũt circa ea, quae sunt per accidens, & adhuc minus circa cõia sic & imaginatio. & haec sunt duae societates sensus, & imaginationis. Atq; haec qdẽ Arist. Duae aũt dubitationes iure moueri possunt, quarũ haec est prima. Quomodo nũc dicit Arist imaginationẽ circa ꝓpria sensilia semper esse veram. cũ ipse superius dixerit, imaginationẽ nõ esse semp verã, sed aliqñ ẽt falli? Et haec est quidẽ dubitatio, ad quã dicere possumus esse duplicẽ imaginationẽ, hãc quidẽ, quae formas tantũ suscipit, & est veluti receptaculũ, illa vero, quae effingit, & depingit, quod vult. Quare ergo formas suscipit, semp vera est, & de ea verũ est, ꝙ hic dicitur, imaginationẽ semp esse verã circa ꝓpria sensilia Quae aũt quicquid vult effingit, ea est quae fallitur. Qñ. n. ea quae nõ sunt, effingit fallitur. Et hac rõne superius dicta vera sunt', sq. imaginatio fallitur. Haec est prima dubitatio, & eius solutio Secunda dubitatio Qũo superius dixit circa cõia sensilia magis verum esse sensum, q̃ circa ea, quae sunt secundum accidens. nunc aũt cõtrariũ dicit, ꝙ circa ea, quae sunt per accidens, magis est verus, quã circa cõia? Et haec est quidẽ dubitatio? Vt aũt ipm Aristotelẽ, nec secũ, nec cũ rebus ipsis pugnantem statuamus, dubitationẽ sic dissoluemus, ꝙ sunt vt superius etiam dictum est, duplicia sensilia per accidẽs. & indiuiduae substantiae, quae nulli sensui penitus sunt subiectae. sed ex ijs, quae sunt in ipsis, accidẽtibus intelliguntur: Vel est per accidens sensile, quod alij sensui subijcitur vt visui dulce. Est enim per se gustui sensile. Cum ergo sic duplex sensile per accidens, potest & quod hic dicitur, esse verum, & quod superius dictum ẽ. Si enim per accidẽs sensile acceperit indiuiduas substantias, verum est. quod superius dictum est. Magis enim verus ẽ sensus circa cõia sensilia, q̃ circa indiuiduas substantias. Quod autem magis verus est sensus circa cõia sensilia, quam circa indiuiduas substantias, liquet ex hoc, quod magis afficitur sensus a cõibus sensilibus. A cõibus enim substantijs nihil omnino patitur, a substantia enim quatenus substantia, nihil patitur sensus, a cõibus aũt sensilibus patitur, vt iam ostẽsum est. Disgregatur enim a magna, & cõgregatur a parua magnitudine, Similiter & ab alijs patitur: A quo autem afficitur sensus, hoc magis cognoscit. Quod autẽ magis cognoscit, circa illud verus est. Circa communia ergo sensilia magis verus est sensus quam circa indiuiduas substantias, & hac ratione verum est, quod superius dicitur. Si autem sensile per accidens acceperis aliud significatum eius, quod est per accidens, quod est alio sensu sensile, magis verus est, quam circa cõmunia sensilia. Hoc autem sic ostẽditur. Quod ei quod est semper verum, est propinquum. est verius eo, quod nõ est propinquũ. Semper autem vera sunt propria sensilia. Quod autem est alio sensu sensile, est magis propinquũ, vt ostendam, proprijs sensilibus, quam communia sensilia. Magis ergo verum est, quod est alio sensu sensile, quam comunia sensilia Qđ autem hoc est magis propinquum, non est difficile videre. Sciendũ. n. ꝙ neq; ꝓpria sensilia, neq; q̃ sunt alio sensu sensilia, sunt a materia separabilia. quare sunt inter se ꝓpinqua, eo ꝙ a materia nequeãt separari. Neq;. n. albedo q̃ est ꝓpriũ sensile visus, nec dulcedo, q̃ ẽ ꝓpriũ sensile gustus, põt sine materia itelligi. Cõia aũt sensilia põt sine materia intelligi. Is. n. materia separata Philosophi mathematicas disciplinas constituerunt ex cõibus. n sunt sensibus mathematicae disciplinae. Si ergo quae sunt alio sensu sensilia, sunt magis ꝓpinqua proprijs sensilibus quam cõia sensilia, Quae aũt sũt magis ꝓpinqua ꝓprijs sensilib', magis vera sunt. Quae sunt ergo alio sensu sensilia, qđ ẽ vnũ significatũ eius, qđ est p accidẽs, magis vera sunt cõibus sensilibus. Quare verũ est hoc quod dicit, circa ea, q̃ sunt

per accidens, veriorē esse sensum, quā circa cōia sensilia. Et rursus verum est, quod superius dictū est circa cōia verio rem esse sensum quam circa ea, quae sunt per accidēs. Sciēdū aūt cōia sensilia esse & crassa & exacta. Vt. n. ab vno sensu cōprehensa, sunt crassa, vt aūt ab oībus exacta. Quod autem vno sensu non exacte cognoscuntur cōia sensilia, declarant preter nauigantes, qui terrā moueri putant, nauigium autem stare. Ecce enim circa id, quod quiescit, errabant, hoc est terram: & circa id, quod mouetur, hoc est nauigium, eo quod haec solo visu voluerunt cognoscere. Et est alioqui videre nos circa quietē errantes. Quae. n. sunt semper mobilia, astra stare putamus. Et circa numerū & errat visus: existimans quae i diuersis sunt sphaeris: in vna esse. Ecce. n. dicimus lunam esse in ariete, vel in tauro, in alia aūt sphaera nēpe in primo mobili, est taurus: & in alia luna. Porro & circa figurā, & magnitudinē erram*. Quae enim sunt procul quadrangula, & magna, parua existimamus, & rotunda, eo quod anguli non appareant. sed dicet quispiam quod quantum quidem ab hoc attinet, nec ea, quae sunt per accidens, cognosci possunt si enim dicis propter lōginquitatem cōia cognosci non posse, nec quae sunt per accidens, propter longinquitatem videbuntur. quod enim qui procul accedit, albus est: scimus autē, quod Thaetetus, vel Socrates, nescimus. Ad quod dicere possumus. quod quae sunt per accidens. solum propter longiquitatem non videntur, cōia aūt nec ex propinquo quidem, ut sunt, videntur. Ecce enim dictum rudentem, qui est rotundus, perpendiculariter contemplati, eum existimamus esse recta extensum. Iam & in pictura videmus alba quidem eminentia nigra vero, vt insculpta, & ideo mămas quoque albas faciūt. Huius aūt figura cā est solutū ē ergo & hoc, & in his secūdum caput completur. Tertiū caput est, in quo quaerimus. cur imaginatio dicitur, & ea quidā Graece φαντασία appellatur, quia status est sensiliū n maginatione, quia ea ergo est τῶν φαινομένων στάσις .i. eorū iquae apparuerunt status, propterea Graece dicitur φαντασία φαινόμενα autem i. quae apparuerunt, dicit oia manifestata sensilia. Omnium. n. sensuum typos suscipit, sed quia visus est oībus melior, propterea ab ei subiecā a luce nominata est ἀπὸ τοῦ φάος .i. a luce n. denominata est imaginatio, & in his tertium caput completur. quartum est & vltimum contemplationis caput in quo quaerimus, cur nobis data est imaginatio, & quis est eius finis sciendum est ergo, quod irrationalibus quidē data est, vel, quod ea habeant. quod cum ratione proportionem, & couenientiā habet, vel quod per eam sibi alimentum parant. secundū imaginationē. n. operantes form cae, prius parata hordei grana sibi ad alimentum recondunt. Rationalibus autem data est imaginatio, vel vt sit efficacius & accommodatius corpus ad melioris susceptionem. Nisi. n. esse aptū ad suscipiendam imaginationē, quomodo etiam rationalem animam admitteret? Et propter aliud data est nobis imaginatio, vt quando delirat ratio a quibusdam affectibus obruta, habeamus eā administrātem: vt i morbis. in ebrietatibus, quia non possunt fere secundum rationalē alam operari, eo quod non sit aptū instrumentū. Et in his & quartum caput & contemplatio, & secunda sectio Deo fauente completur, in qua rationalem animam ab irrationali secreuit. In prima. n. sectione irrationalis aīe discrimen ad se ipsam constituit. In hac autem praesenti sectione, vt diximus, aīam rationalem ab irrationali secreuit. in sequenti aūt sectione aiam rationalem cōgregat ad seipsam, & cogit sed qm̄ est hoc moto alterum ab hoc moueri, ab eo, quod presumitur, incipit, & dicit, quod quoniam in his, quae sunt, est aliquid quod mouetur ab aliquo, & ab eo, quod motum est alterum mouetur, id quoque est in anima. sicut n. videmus non rebus, quod vectem quidē manus mouet, vectis autē lapidem, sic sensus quidem a sensili mouetur. ipse aūt mouet imaginationem. Postquam. n. sensus se sensili applicarit, & sensilis ipse formam susceperit, ipsam continet, & ei formae se applicat imaginatio, & hac ratione fit imaginatio, vt inquit Plutarchus. Vnde & eā definit aīe motū, qui ab eo sensu, qui est secūdum actū proxime excitatur. Ne dubitaueris autem, quomodo nocte forte imaginamur hunc hominem, tunc non operante sensu. Manet. n. imaginatio habens typos a spectaculo, quod iam fuit, & propterea, et nō operante noctu sensu: imaginor. Illud autē, sed qm̄ est ad superiora Quoniā n. superius dixit, nō esse opinionē, sensum, nunc dicit: sed qm̄ mouetur a sensu imaginatio, ea fuerit facultas susceptrix sensilium formarum per medium sensum.

Sed sentientibus, & quorum sunt sensus. fieri autem potest motus ab operatione sensus.

Oportet, inquit, sentire, & sic imaginari. Qui. n. sunt a principio manci, nō imaginantur, & ideo dixit sentientibus. Quare aūt dixit: Et quorū sunt sensus? propter eos, qui nō sunt ex natiuitate quidē caeci, sed visum amiserunt circiter secūdum annū priusque imaginari sint. Ii enim nō possunt de coloribus imaginati. Et ii ergo, quibus est sensus, si eum a principio amiserint, non imaginatur. Quaobrē de iis, quae in nos nō cadunt per sensus, nō est magiari.

Et hanc esse sensui similem necesse est, nec sine sensu hunc motum esse contingat, neque non sentientibus in esse, & multa per eam & facere & pati quod eam habet, & esse & uera & falsa, Hoc autem propter haec euenit.

Hic est secundum caput in quo dicit, quid cōe habeat imaginatio & sensus, cū nōdum definierit, quid est imaginatio. Vnde rursus recurrit, & eam definit, & sic rursus latius, in quonam societate habeant, dicit. Nunc ita dicit necesse esse, vt imaginatio sit similis sensui, eo quod fieri non potest, vt sit sine sensu imaginatio, quae est circa sensilia. Recte autem additur, Contingat, ne quis putet, quod non contingat sine sensu imaginari hoc enim necessario sequitur. Et multa per eam & facere & pati: quod eam habet. Recte dixit. Multa: non enim oia faciunt secundum imaginationem, sed quae eam habent, sine ratione, secundum eam agunt. Vt formicae per eam impelluntur, vt nutrimentum cogant. sed neque semper patimur secundum imaginationem. Quando. n. cocuntes semen emittimus nihil prius imaginati, vt aliquando nobis in somnis accidit, tunc non ab imaginatione patimur. Recte ergo dixit, quod neque facimus, neque patimur omnia per imaginationem, & vide quod priusquam cōpleuerit, in quibusnam inter se conueniant, quis est finis imaginationis, percurrit. Et esse vera & falsa. Ad societatem rursus reuertitur. Dicit ergo, quod societatem habent sensus, & imaginatio in eo, quod est verum esse, & falli. Quod aūt, hanc habēt societatem, id illis euenit quod habeant ea dem sensilia, & ea similiter apprehendant.

Sensus propriorū quidem uerus est, uel quā minimū falsi hēt.

Nunc rursus dixit quam superius dixerat, superius. n. dixit sensum non omnino falli circa propria sensilia. Hic autem dicit eum aliquando etiam falli. Cur autem dicit sensum parum habere falsi circa propria sensilia? Propter eorum paruitatem. nigri enim guttam multo albo commixtam non potest discernere.

Secundū autem est eius, cui haec quoque accidunt, & hic falli contingit.

Secunda sensilia, inquit, quae sunt per accidens. Et dubitamus, si per accidens sensilia substantias esse dicimus, quomodo dicimus eas accidisse, cum sint substantiae? Dicimus nihil esse absurdi. Quo enim mō dicimus, Accidit domino esse hominem, eodem modo & nunc dicimus substantiam accidere coloribus. Ecce. n. illic hominem, qui est subā, dicimus accidisse domino, quod est accidēs pter naturam praedicantes. Et hic aūt dixit, pro eo quod est, in imaginatione. Nam & in ea sunt sensilia per accidens.

Quod enim album, non fallitur, si autem hoc album, uel aliquid aliud, fallitur.

Hic rursus de sensu differit. Quod enim est album, non uit visus. Est enim album uisus proprium sensile circa propria enim sensilia est omnino uerus, cuius aūt est hoc albū vtpote cuius indiuiduae substantiae, nunquid Cleonis, vel Alcibiadis, fallitur, neque enim nouit hoc album an sit Cleonis, etiam si nouit, quod est simpliciter album.

Tertiū

Tertium autē communium, & eorum quæ sequuntur accidentia, quibus insunt ppria. Dico aūt, ut motus, & magnitudo, q sensilibus accidunt, circa q est maxime decipi secūdum sensum.

Tertium, inqt sensile coīa sunt sensilia. Deinde volens declarare q̄ nam dicit, inqt ea quā sequuntur sensilia per accñs, in qbus & ꝓpria insunt. Per accñs.n.sensilia esse dicebamus indiuiduas subās. In indiuidua aūt suba est motus, magnitudo, & alia communia sensilia, sicut & propria. Color enim in indiuidua substantia.

Motus autem, qui fit ab operatione, differet a sensu, qui est ab his tribus sensibus.

Hic dicit secundum quod est cōe sensus, & imaginatio nis. Legendum est autem, quod hic dicitur, in hyperbato Motus inquit, qui fit a sensu, q est secundum opationem hoe est imaginatio quæ ab his tribus dictis sensibus excitatur, sensu priorum, & sensu per accñs, & sensu communium, Hæc ergo, inqt, imaginatio differt ab oibus sensibus. ex quibus facta est, si qdem manifestū est aliud esse id, ꝙ omnino fit pñti sensili ab eo, quod aliquando fit ab sente. Habet autē, inquit, verum & falsum iuxta sensuum proportionē, & cōuenientiam. Sicut .n. in illis: qui dictus est primus propriorum sensilium, verus est, sic & imaginatio tali maxime sensu presente vera fuerit, sicut duo, q restant, sensus, & sensus per accidens, & sensus communium, sunt aliquando quidem veri, aliquando vero falsi, sic itaque habeant & quæ sunt ex illis, imaginationes, siue sint præsentes sensus, siue non

Et primus quidem præsente sensu uerus. alij autem, & præsente, & absente, sensu, falsi fuerint: & maxime, quando sensorium procul fuerit. Si ergo nihil quidem aliud habēt, quæ dicta sunt, quā imaginationem: hoc est autem, quod dictum est: imaginatio fuerit motus a sensu, qui est secundum actum.

Ex hoc dicto colligens Themistius dixit, ꝙ simul cum sensu imaginatio operatur, quia dicit præsente sensu veram esse imaginationem. Si ergo nihil aliud habent, quæ dicta sunt, quam imaginationem, Imaginatio autem est quæ habet quæ dicta sunt, quæ quidem ipius complent substantiam. dico autem definitionem, Imaginatio.f. est motus, qui fit a sensu secundum actum, & considera, ubi imaginationē definierit, cum tot & tanta interea dixisset.

Quoniam autem uisus est maxime sensus: nomen quoque ἀπὸ τοῦ φάους idest imaginatio, φαντασία idest a luce accepit: quia sine luce non est uidere, & quoniam permanet, & est similiter ac sensus.

Hic vult imaginationis dicere etymologiam.

Multa secundum eā agunt animalia. Hæc quidem, quod nō habeant intellectum, ut bruta.

Postquā dixit, cur imaginatio dicatur φαντασία: vult etiam dicere, cur data sit nobis. Hæc quidem, ꝙ non habeat intellectum, vt bruta. Sciēdum, ꝙ id, quod est in nobis intellectus, hoc in irrationalibus est imaginatio. Nos enim a sensilibus abducti, p intellectū operamur. Irrationalia aūt per imaginationē, sensilia.n. celeriter separatur. Intellectus autem, & imaginatio semper est in ijs, quæ habent. Imaginationem aūt duplicē arbitratur. Plutarchus & eius qdem, finis qui est ad superiora, est eius principiū est finis cogitatiuæ facultatis. Alius autē eius finis est vertex, seu cacumen sensuum. Imaginatio ergo intellectui, & cogitationi nihil conīert, sed etiam cōtra ab intellectu, & cogitatione capit garur, & quod est eius imperfectū, ab illis perficitur, sed & ab illis ad veritatē deducitur, quatenus natura aptum est habere veritatem. Vnde imaginatio & vbique sequi vult, & vna commoueri, rationis, & veritatis volens esse particeps Admirabilis autem Plutarchus pulchrum ipsius exemplum quoque dixit. Vnde id etiam est opera precii referre. Dicit enim quod si cut sunt duæ lineæ, que in vno puncto se inuicem attingunt, sic est superior pars imaginationis, quæ cogitatiuæ facultati connectitur. Sicut enim ille punctus & idem est, & alius, idem quidem, vt vnus, alius autem, eo quod & cū superiori recta accipi potest & cum inferiori, sic imaginatio potest vt vnum, & vt duo accipi, eo ꝙ sensilium q dem, quod est diuisum, in vnum cogit, quod aūt diuino rum est simplex, & vt dixerit quispiam, singulariū, in typos quosdam, & diuersas formas effingit & exprimit.

Illa uero, q. nonnunq̄ intellectus obtegatur & obruatur affectu, uel morbis, uel somno, ut homines. De imaginatione ergo quid sit, & quam ob causam sit, hucusq; dictum sit.

Recte dixit, Obtegatur, in nobis.n. semper est intellectus & operatur. Occultatur autem nonnunquam propter morbum, vel iram, vel ebrietatem, ea enim ipsum obsæpiunt, & intercludunt, vt cognosci non possit eius operatio. Si autem hæc ita habent, satis clarum est eum opinari esse immortalem aīam rōnalem. Non enim dixit eam in delirio pati, sed obtegi. Et in his, Dei gratia, secunda sectio, & praxis completur.

De particula autem animæ, qua & cognoscit anima, & est sapiens, & prudens, siue sit separabilis, siue non separabilis secundum magnitudinem, sed secundum rationem considerandū quam habet differentiam, & quoniam modo sit intelligere.

Postquam animam irrationalem a rationali discreuit, nūc aggreditur ipsam animam rationalem a seipsa discernere. Itaque in rationali tria quærit. Primum quidem, an sit corruptibilis, vel incorruptibilis. Secundo aūt rationalē aīam discernit a sensu. Nec dubites, quomodo cum superius discreuerit sensum ab anima rationali, nunc hoc rursus facit. Quoniam enim ei confert hæc discretio, ad oñdendū, quod est æterna rationalis anima eā, propterea dicit. Deinde tertiū caput quærit: quomodo fit intelligere. Præsens autem consideratio duo prima capita quærit. Incipit autem a secundo capite idest a differentia rōnis, & sensus eo ꝙ ipsa confert, & argumēti rōnem obtinet ad ostēdendum, ꝙ est immortalis aīa rōnalis. Volens autem vrgentem facere diām, primū dicit, in quo conueniant rō, & sensus. Nec dubites ꝙ cū supius dixerit, quid rōne habeāt, hoc quoque nunc dicit. Scias enim ꝙ eorum cōio, & societas confert ad ostendendum immortalē animam. Incipit ergo a communione rōnis, & sensus. Et primā quidē cōmunionē dicit, ꝙ sint ambo potentia, & rō, & sensus, & quod nec aīa habet rōnes intelligibilium, nō pictæ.n. tabulæ similis est secūdū Arist. nec sensus habet rationes sensilium, sed typos tantum, & formas suscipit. Sensus n. sensile nō apprehendit, sed typū aliquē sensilis. Substātiā n. nō assequitur sensus. Rōnalis vero aīa, & si ī telligat substantiā, ipsa tamen non hēt typos intelligibiliū, & hæc est prima cōio. Secunda cōio. Si est potentia & rōnalis aīa, & sensus, sed rōnalis quidē secūdum aptitudinē sensus vero secundum habitum, sed ambo tñ potētia. Si ergo sunt oīno potentia, p affectionem veniunt ad operationē. est ergo in eis cōe, ꝙ afficiuntur, seu patiuntur. Sed qm̄ affici, corruptibilē ostenderet rōnalem aīam, propterea dicit, ꝙ afficiūtur affectione, quæ ea perficiat, nō corrūpat. Non n. secundū substantiā afficitur, sed secundū operationē. Cognitio n. est mentis operatio, quæ mutatur ab eo, quod est potentia, in id. quod est actu: Et hæc est tertia cōio, ꝙ ambo habeant perfectiuos affectus. sed vt ex cōione intelligas æternitatē aīæ, sciendum est aīam ꝓprie magis affici perfectiua affectione, quā sensum. Sensus.n. corrumpitur ab excessibus, aīa aūt magis ab excessibus exercetur, quod eam declarat immortalē. Neq;.n. vnquam corrumpitur. Hæ sunt quidem communiones. Differt autem sensus ab anima rationali, quod sensus quidem circa magis sensilia operans, circa minora hebeatur. Rationalis aūt aīa circa ea quæ magis sunt, operās, circa minora plus operatur. Vt si visus immoderatū viderit album, vel labyrinthi spēm præ se ferentē figurā, ex ijs afficitur, & minus album non apprehendit. intellectus vero, & si circa magna operetur, in ijs exercetur, & circa minora magis operatur. Et quæ est huius causa: Quoniā sensus quidē eget corpore, nec sine eo opatur. Et quoniā id ab excessibus vel cōgregatur, vel disgregatur, & afficitur, ꝓpterea circa minora operari non potest. Intellus aūt cor-

pore non indiget, vt illo affecto, afficiatur: sed circa præstantiora exercetur: & minora facile apprehendit. Porro id quoq; animæ æternitatē proclamat. Ex sensus itaq;, & animæ differentia ostensa est æternitas. Ostendemus aūt proprio quoq; argumento esse animā æternam, quod erat primum caput. Si omnia intelligit aīa, est æterna, Neq;.n. si sit corpus, pōt omnia intelligere: nec si forma materialis. Si est.n corpus: est.n omnino tēperatura quædam calida vel frigida. Temperatura aūt non intelligit similes temperaturas Ergo similes tēperaturas non intelliget. & nō erit oīa intelligens. Nam & tactus dicebatur nō apprehendere, quod est similiter frigidum, vel calidum. Atqui eam dicis formā materialem, eamq; vti instrumento corpore. Sed si ipso vtitur instrumēto, instrumentū nō intelliget, & rursus fiet, vt non oīa intelligat. Si aūt & ipsum intelligit, alio opus erit instrumento, idq; in infinitū. Et alioqui instrumentū confert illi, cuius est instrumentū. Corpus autem animam impedit ad operandum. Nō est ergo eius instrumentū. Qm̄ ergo hoc quoq; dictū est, in his contemplatio, Deo adiuuante cōpletur. De parte aūt aīæ,, qua aīa & cognoscit. nō pōt ex hoc colligi id, quod dicit Plutarchus, oēs aīas esse vnā substantia multis facultatibus præditā. & hoc esse verum declarat, ꝙ ipse dicit vnā partem aīæ rationalem. Partem.n. nūc dicit hoc modo. Qm̄.n. multa sunt, quæ conferunt ad constitutionem corporis, dicit, ꝙ hæc quoq; vna est eorum quæ corpori conferunt pars animæ i. anima rōnalis. Qui n. posset dicere vnā substantiā multis facultatibus præditā, cum animā posuerit corruptilē, & incorruptilē? Eiusdem autem substātiæ nō pōt hoc quidem esse corruptile Sic ergo aduersus eū dicere possumus. Ita & aduersus Alexandrum, q̄ño intellectum partē dixit animæ. Quando ergo dicit intellectum æternū, ne dicas eum dicere intellectum, qui exterius aduenit, eum enim dicit: qui est in nobis. Sciendum autē ꝙ intellectus tria quædam significat apud Aristotelem Hæc autem tria aliter quidem dicit Alexander Aphrodisieus, aliter vero Plutarchus. Sed Alexāder quidem primum dicit significatū intellectus, intellectū, qui est potentiā, qui quidem est in pueris. In pueris enim est intellectus potentia. Secundum intellectus significatum, est intellectus secundum habitum, qui est in perfectis hominibus Perfecti enim homines, rerum deinceps cognitionem habentes, intellectum secūdum habitū habere dicuntur. Tertium est significatū intellectus, qui est actu intellectus, qui exterius accedit, qui est omni ex parte ꝑfectus, qui non est secundum habitum, vel secundum id, quod est potentia, vt etiam si simplex vt qui semper est. actu, qui omnia gubernat. Hæc sunt tria intellectus significata secundū Alexandrū. Plutarchus autē hæc non admittit. sed aliter dicit significata intellectus. Dicit enim, primum quidē significatū intellectus, esse intellectū secundū habitū, qualis est in pueris. Vult enim Plutarchus secundum Aristotelem pueros rerū habere rationes, & rationalē aīam omnia scire, & disciplinas non esse proprie disciplinas, sed reminiscentias, & propterea dat in pueris intellectum secundum habitū & rerum habentē rationes. Sed res, inquit, ignorāt, ꝙ disciplina egeant, quæ disciplina est reminiscentia. Scd̄m intellectus sigñatum est intellectus, q̄ est secūdū habitū, & secūdū actū, vt est intellus in ꝑfectis hoibus. In ijs.n. est & secundū habitū: & scd̄m opationē. Res.n. iā didicit, & cognouit, & eas ꝑ disciplinā veluti in memoriā redegit. Tertiū significatū, est intellectus qui est secundū actū tantū, cuiusmodi est intellectus exterius adueniens, qui est ꝑfectus. Hæc sunt tria intellectus significata secundū Plutarchū: Hāmonius aūt vtrūq; reprehendit Alexā. & Plutarchū, dicēs vtrūq; admisisse & ꝓpriū & cōmune erratū, commune quidē, ꝙ tertiū intellectus significatum dixerunt intellectum secundū operationē, q est exterius, qui est vt verbo dicā Deus. Neq; enim Aristoteles nunc loquitur de intellectu, qui est exterius, cum nō Theologicum tractatum instituerit. & alioqui nūc de intellectu verba facit, qui intellectus est pars animæ. Incipiens ergo dicit de parte animæ. qua intelligit, & cognoscit. Si ergo nunc dicit de intellectu, qui est pars animæ, quomodo hic significat eum qui est exterius intellectū? Qui autem est exterius is non est pars animæ. Et quod hunc intellectum, qui actu est, ex intellectu: qui est in nobis potentia, dicit fieri, inferius ostendit. Qui autem exterius accedit intellectus, non est ex intellectu, qui est in nobis potentia. Si autem dicant, quod quando dicit intellectum omnia intelligere, de intellectu, qui exterius est differit: in hoc quoque falluntur Qui enim est in nobis potentia. intellectus, habet omnium intelligentiā, sicut & adumbratio in imagine habet omnium typos, licet non apertos, omnium, quæ susceptura est. Et intellectus ergo habet omnium intelligentias, etiam si non apertas. Quando autem intellexerit, tunc apertæ fiunt. Quod autem, & quam dixit partem animæ, eam dicit æternam, inferius declarat, cum dicit. Hæc autem sola pars animæ, rationalis scilicet est æterna, & non aliæ. Vterque ergo commune hoc erratum admisit. Seorsum autem vnusque sic errat. Alexander quidem, quod nihil dictionis contextui vult addere: sed cum semper sequens, in contradictiones quoque nunc incidit. Accepta enim ex contextu occasione, putat ipsum intellectum, & eius substantiam esse potentia: & non dicit, quod secundum eius operationes est potentia, quemadmodum, qui est in pueris, intellectus, est secundum nos potentia eo, quod rerum formas nondum nouit: habet autem aptitudinem ad eas cognoscendas, & sic est potentia, eo quod eius actus nondum nouit ea, quæ sunt. Alexander autem ipsam intellectus substantiam dicit esse in pueris potentia, & hoc confirmat dicens, quod intellectus est potentia: Si autem est potentia, secundū aptitudinem scilicet non habet formam, sed est tantū materia Quicquid enim est primū potentia, est in materia. Intellectus ergo ē materia: & formā non habet, ne a forma perturbata, ad propriæ formæ cognitionem tendat, & formas sibi contrarias non cognoscat. Sicut enim perspicuum est coloris expers, vt nullo penitus retento, & citra omnem auaritiæ notam, colores subministret: sic & intellectus, inquit, est formæ expers, vt omnes formas cognoscat. Hæc quidem Alexander: valde autem errat. Si enim propterea est formæ expers, vt omnia, quæ sunt, cognoscat, certe si eam rationē oportet extendere, neq; vsquam vlla ratione esse deberet. ita enim & id quod nullo modo est. Et non solum ex hoc Alexandrum subuertimus, sed & ex ipso Aristotele. Ipse enim Aristo. animam formam formarum dicit, & hoc est proprium Alexandri erratum, quod intellectum formæ expertem dixit. Dicit enim, potentia esse eius substantiam in pueris. Quod est autem potentia, est formæ expers. Plutarchi autem proprium est erratum, quod, quæ sunt Platonis, Aristoteli tribuit. Est enim Plato, qui existimat, puerorum mentem esse secundum habitū, & rerum habere rationes, non autem Aristoteles. Plutarchus autem existimat ipsum quoque Aristotelem hæc dicere. Qui fieri autem potest, vt non fallatur cum id Aristoteles refellat? Puerorum enim intellectum dicit nondum pictæ tabulæ esse similem, eo quod sit aptus ad rerum rationes suscipiendas, non adhuc autem suscepit. Quare & communiter, & separatim errant Alexander, & Plutarchus. Age ergo nos veritatem dicamus. Sciendum ergo, nos opinari intellectum esse formam est enim intellectus puerorum, forma, qui potentia formarum est susceptor. Et quatenus quidem forma est, non est potentia, vt videtur Alexandro. Quatenus autem est potentia formarum susceptor, non habet rerum rationes, vt Plutarcho videtur. Dicamus ergo deinceps significata intellectus. Primum quidem significatum, est intellectus potentia ad res, sicut est in pueris. Est & intellectus secundum habitum. qui res scit, vt in perfectis, qui res sciunt, quiescunt autem & secundū eas non operantur Tertium significatum est, intellectus, non qui exterius quidē venit, vt illi arbitrātur, sed est simul secundum habitum, & operationem, sicut est intellectus ꝑfectorum, qui res sciunt, & cognitionem tractant, & secundum eā operatur. Sic nos ergo dicimus significata intellectus De particula autem animæ: qua anima cognoscit, &

est sapiens, & prudens. Intellectum appellat particulā animæ, non quod sit minima pars animæ. Sed vt si quis vniuersum mundum enumerauerit, & cum ijs solem quoq; statuerit. deinde postremo dicat solem esse vniuersi particulam Recte autē dixit, quia anima cognoscit, & est sapiens & prudens. Anima enim & cōtemplatiuā habet partem, & actiuam, & per id quidem quoq; dixit, quia est sapiens, & prudens, actiuam eius partem declarauit. per id vero quod dixit, qua cognoscit, contemplatiuā. Quid autē vult dicere, ꝙ de ea parte animæ, qua cognoscit, & est sapiēs & prudēs, quærere oportet an sit æterna vel nō, siue ea sit separabilis, vel non separabilis s̄m magnitudinem sed s̄m rationē? Quidā autē p̄ntem cōtextū sic sunt interp̄tati, siue sit intellectus a corpore separabilis siue nō a corpore separabilis, sed solo sit mentis ꝯceptu separabilis, nō autem etiam actu. Hoc est ergo primū problema, seu disputabilis quæstio: An sit intellectus separabilis, & æternus. Plutarcho autem nequaquā placet præsens interpretatio, sed eam quoq; valde damnat. Ipse autem interpretans inquit, ꝙ Aristoteles volens dicere, siue sit intellectus separabilis ab imaginatione & sensu, siue est vna substantia, quæ ante intellectum quidem statuit imaginationem & sensum, sola autem ratione multa sunt, hæc dicit, Quod enim ad ea respexit, ex hoc clarū est, quod & ipse nuper de his cessauit disserere. Neq; enim an sit a corpore separabilis, an nō quærit. Qui enim imaginationem a corpore separatam esse dedit, quomodo de intellectu, qui omnes transcendit facultates, dubitare posset an sit a corpore separabilis, an nō? Magnitudinē autē accepit substantiam. Quare hæc est quoq; prima quæstio an sit intellectus substantia separabilis ab imaginatione & sensu, an sit vna omniū substantia, & sola ratione differunt. Quoniam autem meminit Aristo. immixti, & impassibilis, & separabilis, ad ostendēdum, quod est aīa immortalis: Alexander hæc tria corrumpit. Primū quidem Immixtum. Dicit enim eum immixtā dicere aīam, quoniam lex est in ijs, quæ miscentur, vt primum quidem p se sint, & sic cōmisceantur. Ecce enim in mulso primum q dem erat mel per se & vinum, & sic deinde cōiuncta sunt. Quoniam ergo non prius quidem per se existens anima corpori cōmixta est, sed simul cum generatione corpori cōmixta est propterea immixtam dicit animam. Impassibilem autem, inquit, dicit, quoniam non ipsa animæ aptitudo passa est, sed corpus secundum aptitudinem. Quoniam autē affectionem, seu passionē dicimus, ꝙ patiatur aptitudo, nunc autem non passa est, propterea ipsam dicit impassibilē Separabilem autem, inquit, eam dicit secundum alteritatem, qua ratione omnino differt a corpore, vocans eam separabilem. Hic autem male dicit. Qua enim ratione ostendit animam rationalem, immixtā, impassibilem, separabilem, eadē ratione in sensu quoq; ostēdi potest. Nunc autem a sensu rationem discernēs, hæc dixit inesse rationali animæ. Non ergo sensui quoq; inerūt. Tu aūt hæc, tanquam animæ æternitatē significent, & nō vt Alexā. Si enim est æterna, omnino est & a materia immista, & ab ea separabilis, & impassibilis, & hæc quidē obiter. Præsens aūt dictionis contextus, vt diximus, dicit obiter primum caput in enumeratione, siue est incorruptibilis anima, vel non, considerandum quā habet differentiā, & quomodo sit intelligere. Ex hoc quidē quod dicit, quam habet differentiā, secūdum caput enumerat: in quo vult dicere differētiā rationis, & sensus. Ex eo aūt, quod dicit, quomodo sit intelligere, tertium dicit caput.

Si quidem intelligere est sicut sentire, uel aliquid pati fuerit, a sensili, uel aliud tale. Oportet ergo id affectione uacare.

Hic incipit a cōmunionibus rationis, & sensus. & videtur quidē a secunda cōmunione incipere, etsi inordinate. Oportebat enim eam, quæ est ex illo, quod est potentia, præcedere ex ea enim fit secunda communio. Si enim ambo potentia, Quod autem est potentia: vt actu sit, passione, seu affectione opus habet: propterea & pati quoq; cōmune habent: Sed dici potest, ꝙ a prima communione incepit. Postquā enim dixit, ꝙ intelligere est vt sentire, sentire autem potentia: & intelligere ergo potentia. Inferius autem aperte dicit hanc communionem. Est autē, vt summatim dicam, eius quod hic dicitur, sententia. Si est sicut sensus intellectus, pro eo, quod est, si supposueris intellectum esse similem sensui: omnino intellectus aliquid fuerit patiens ab intelligibili, vt sensus patitur a sensili. Si aūt non patitur ab intelligibili, aliud quid tale est, pro eo ꝙ est impassibilis. Quoniam enim durum esse videbatur dicere, pati aut affici rationalem animam: propterea dixit, vel tale aliud idest affectio & passio, quæ perficiat, & nō quæ corrumpat. Deinde tanq; de ratione suum iudicium afferens, infert. Oportet ergo esse impassibile Quare autē additur illud, Ergo? non ꝙ formarum est susceptiua rationalis anima, propterea colligitur, eam esse impassibilem, & affectionibus non obnoxiam, hoc enim non sequitur sed quia dixit, Vel aliquid tale patitur, perfectiuam. s. & passionem, & affectionem, propterea collegit, quod quo ad hoc, est impassibile.

Susceptiuum aūt esse formæ, & potentia tale, sed nō hoc. & similiter habet, ut sensitiuum ad sensilia, sic intelligens ad intelligibilia.

Hic falsus est Alexander, & existimauit eum esse formarum susceptiuū: Dico autem intellectum, & esse potentia, sed non hoc, id est, non formam. Male autem accepit illud: sed non hoc Oportet autem illud, sed non hoc, intelligere, sed non actu hoc, quod intelligit, vt superius diximus. Habet enim formam, vel potius forma est intellectus. sed formam, quam cognoscit, non habet actu, sed potentia Potentia enim est intellectus intelligibilia, & sensus sensilia, & non actu.

Necesse est ergo, quoniam omnia intelligit, esse impermixtū sicut dixit Anaxagoras, ut contineat, id est, ut cognoscat.

Si vis, inquit intellectum omnia intelligere, eum a materia impermixtum præsupponere oportet. Si enim dixeris eum ex materia, ipsam non intelliget Certe & ob eam causam tactus, quod est sibi simile, calidum non apprehēdit Propterea autem & Anaxagoras, cum omnia esse ex similaribus diceret, intellectum ex ijs non supposuit, vt omnia contineat idest vt omnia cognoscat. Apud Anaxagoram enim κρατεῖν, idest continere, est apud Aristotelem cognoscere. & merito ea ex quibus est aliquid, ipsum nō cognoscit. Alterū. n. esse vult id, qđ cognoscit, ab eo, qđ cognoscit. Alexāder aūt rursus aliter intelligit. Ait. n. ꝙ si oīa intelligit: esse formis impermixtus, & formā non habet. Nos autem cum adiecta circūstantia dicimus, eum esse formis impermixtum, quas cognoscit. Nam & ipse ex seipso quoque forma est. Ad hæc autem dixerit Alexander. Si secundum vos intellectus est impermixtus ijs formis, quas cognoscit, quoniam & seipsum cognoscit: dicitur autem ipse esse forma: ergo & seipso est impermixtus intellectus: quod est absurdum. Nos autem ei dicimus, quod vt intelligens, ab eo, quod intelligitur est impermixtus & alius.

Quod enim intus apparet, alienum arcet. & intercludit. Quare fieri non potest, ut eius sit alia natura, quam hæc.

Quid dicit? Quod si esset intellectus ex materia ipsā materia intus apparens, & intercludens, prohiberet ipsum intelligere non solum seipsum, sed & aliena intelligibilia, id est alia, Non est ergo ex materia. Potes autem & aliter ipsum interpretari, & dicere. Si aliquas formas eorum, quæ cognoscuntur, haberet actu intellectus, sed nō omnes potentia, perturbaretur, & non exacte cognosceret. Sicut nec visus, si sit colorarum perspicuum omnes colores exacte cognoscet. Ac nos quidem sic. Alexander vero dicit, quod hic etiam vult intellectum non habere formam ex ijs quoq; quæ infert. Ait enim non esse eius naturam, sed tantum, quod est potentia. Nos autem dicimus, quod per hoc dicit non esse eius naturam Aristoteles, quatenus non est eius naturalis, vt actu habeat formas intelligibilium, vt Platoni videtur, sed tantum potentia. Ipse enim est forma, & actu est eius substantia.

Qui ergo dicitur intellectus animæ (Dico autem intellectum, quo cogitat, & existimat anima) nihil est actu eorum, quæ sunt priusquam intelligat. Quare nec eum corpori esse mixtum rationi consentaneum, Qualitate enim prædıtus esset, calidus: uel frigidus: uel etiam instrumentum aliquod esset, sicut sensitiuo. Nunc uero nullum est.

Quoniam imaginario quoq; dicitur mens passiua, dicit, ꝙ de ea nunc verba non facimus, sed de intellectu, per quem cogitamus, & existimamus. Intellectum autem hic communius dixit. per id enim quod est cogitare, cogitationem introducit; per id autem, quod est existimare, opinionem. Dicit, ꝙ intellectus nihil est actu, priusquam intellexerit, sed potentia, & potentia non eius substantia, sed actus. & propterea intellectus, non esse corpus. esset enim qualitate præditus, calidus, vel frigidus. Neq; vero vtitur inst rumento corpore. Potest enim magna, & parua similiter intelligere: quod sensus vtens instrumento, corpore, facere non potest.

Et recte quidem ii, qui dicunt animam esse locum formarum nisi ꝙ non tota, sed intellectiua, neque actu sed potentia formæ. Quod autem non est similis affectionum uacuitas sensitiui, & intellectiui, manifestum in sensorijs, & sensu. Sensus enim sentire non potest ex uehementi sensili, ut sono, & magnis sonis: nec ex uehementibus coloribus, & odoribus, uidere, & odorari. Sed intellectus, quando aliquid intellexerit ualde intelligibile, non minus intelligit, que sunt minora, sed etiam magis. Quod est enim sensitiuum, non sine corpore: intellectus autem separabilis. Quando autem sic unaquæq; fiunt, ut sciens dicitur, qui est secundum actum.

Laudat Platonem. Quoniam enim superius dixit, ꝙ suscipit anima formas intelligibilium, & sic operatur, propterea laudat Platonem qui dixit animã esse locum formarum. Sed eum in duobus reprehendit: primum quidẽ ꝙ omnem animam dicit locum formarum, & non solũ rationalem, etiam si pro Platone dici potest, ꝙ solum rationalem animam dicit, alias autem animationes. & ideo dicit, Omnis anima immortalis etsi ergo animam formarum locum dicit, solam tamen dicit rationalem. Eum autem etiam in alio reprehendit, ꝙ actu dicit in anima formas, & non potentia. Aristotelis enim non pictæ tabulæ eam assimilat, & proprie dicit esse disciplinam, Plato vero pictæ tabulæ, & disciplinam dicit reminiscentiam.

Hoc autem euenit: quando potest per se operari.

Quid dicit? Quod intellectus, qui est potentia, tunc est actu, quando ex scientia potest, & contemplatiue operari. Euenit autem intellectum ex scientia operari, quando per se potest anima operari. hoc autem non semper, vix enim in senectute.

Est quidem similiter & tunc potentia quodãmodo, non autem similiter ac priusquam didicerit, uel inuenerit. & ipse quidem seipsum tunc non potest intelligere

Et postquam res, inquit, didicerit, & quiescit, est potentia intellectu. Non est autem similiter potentia, ac erat, priusquam didicerit, vel inuenerit. Priusquam enim didicerit, vel inuenerit, est potentia intellectus secundum priorem significationem eius quod est potentia, id est, secundum aptitudinem Postquam autem didicerit, est potentia secundum habitum, ꝙ erat secundum significatũ eius quod est potentia, quod ipse dixit, potentia quodammodo. Recte autem meminit disciplinæ, & inuētionis, quia omnis scientia disciplina, vel inuentione comprehenditur & in his finitur praxis, Dei benignitate, decima.

Quoniam autem aliud est esse magnitudinem, & esse magnitudine, & aquam, & esse aqua, sic autem & in multis alijs, sed non in omnibus. In nonnullis enim idem est esse carne, & esse carnem.

Cum tria de intellectu querere proposuisset, vnũ quidem an æternus, vel corruptibilis, secundum autem, eius communionem, & differentiam ad sensum, ex quo eius rursus apprehendebatur æternitas, & tertium, quomodo fit intelligere, prima quidem duo satis per præcedētia demonstrauit, nunc autem reliquum ei demonstrandum proponitur, & nunc examinat quomodo fit intelligere. Dubitat itaq; in principio Aristo. Cum enim sit duplex in nobis cognitio, hæc quidem irrationalis, vt sensus, illa vero rationalis vt intellectus, sunt duplicia & ea, quæ cognoscuntur, hæc quidem materialia & sensilia, illa vero immaterialia. Querit ergo per hæc Aristoteles, vtrum vnaquæq; cognitio proprium cognoscit, vt irrationalis quidem materialia tãtum nouit, Rationalis vero, vt quæ sit præstantior, non solum nouit, quæ sunt immaterialia, sed & que materialia Et cum hæc esset dubitatio, fert sententiam Aristoteles dicens, ꝙ rationalis nõ solum nouit immaterialia, sed & materialia. Qui enim nouit potiora, multo magis nouit, & deteriora. Si itaq; nouit immaterialia, considerabit omnino & immaterialibus deteriora, quod est, materialia Si enim intellectus, quod est rationalis cognitio, immaterialia solum nouit, materialia autem non cognoscit, erit aliqua ex parte mens amens, & intellectus aliqua ex parte non intelligens. Cum materialia enim non intelligat, erit ex ea parte non intelligens. Atq; absurdum est intellectum in aliquibus esse non intelligentem. Non solum ergo nouit immaterialia, sed & materialia Et hæc quidem Aristoteles. Possumus autem & nos exterius ostendere, ꝙ materialia quoq; nouit intellectus. Si materialia enim nõ intelligeret, quomodo sensum corrigeret? Sensus enim remum in aqua confractum videt, & solum vnius pedis magnitudine. Intellectus autem corrigit, ostendens, ꝙ neq; remus fractus est: & ꝙ sol est maior terra. Quomodo ergo posset sensum intellectus corrigere, nisi materialia cognosceret, hoc est sensilia? Et alio qui habemus regulam, ꝙ id quod scit rerum differentiã multo magis & res ipsas differentes nouit. Si ergo intellectus nouit differentiam immaterialium a materialibus, nouit ergo & materialia. Sed dices fortassis, est absurdũ intellectum nosse ea: quæ extra sunt. Hæc enim scit sensus eo ꝙ materialia, & particularia cognoscat. Intellectus enim quod est uniuersale, tantum nouit. Est autem sensus scire particularia, quæ quidem sunt materialia, Tibi autẽ ad hæc dicam, quod intellectus subiecto quidem vnus est, ratione autem diuersus. Intellectus enim uel secundũ se solum operatur, & tunc vniuersalia solum nouit. uel cũ sensu operatur, eo vtens instrumento, & tunc materialia nouit, & particularia, sicut eadem recta subiecto quidem eadem, ratione autem diuersa. Si enim quæ nunc recta est confringi potest, & inflecti, sic & intellectus subiecto idẽ existens, aliquando quidem cum recta habet conuenientiam, quando per seipsum operatur, & nouit immaterialia, aliquando vero cum recta confracta, quando ad sensum inflectitur. & eo instrumento vtitur, quando nouit materialia. Hoc est quidem primum dubium, & eius solutio. Secundum est dubium. pro quo tale quid prius presumendum est, quod id, quod ab eo, quod est potentia in id, quod est actu, agitur, omnino alteratur. Alteratio autem est affectio, seu passio. Hoc presumpto procedit deinceps dubium, Si materialia intellectus cognoscit, scilicet ab eis patitur. Ab eis enim ducitur a cognitione quæ est potentia, ad cognitionem, quæ est actu. Quod autem ab eo, quod potentia, ad id quod est actu, ducitur, alteratur. Qđ aũt alteratur, patitur, Intellectus ergo a materialibus patitur. Et quoniam nihil patitur ab eo, quod est dissimilis materiæ, clarum est ergo, ꝙ intellectus est eiusdem materiæ cum materialibus. & est ipse materialis, & coruptibilis, materialia enim corruptibilia. Quomodo ergo erit incorruptibilis, vel secundum Aristote. vel secũdum Anaxagoram, qui eum esse dicunt materiam impermixtum? Hæc est dubitatio, quam dissoluentes dicimus Male accepistis. ꝙ quicquid agit, etiam patitur. Hæc est enim falsa oratio. Tunc enim quod agit vicissim patitur, quando est eiusdem materiæ cum eo, quod patitur. Quoniam ergo intellēs non est eiusdem materiæ cum materialibus, nõ est necesse ipm a mãlibus pati, qñ ipsa cognoscit. Agit.n. & opifex nos bñficiis afficiēs, & tñ a nobis non ã patitur.

patiꝰ. Quare ex agentibus ea sola vicissim patiūtur, quæ sunt eiusdem materiæ cum patientibus. Et hæc quidē solutio exterius assumpta, dicta est. Aristoteles autem aliā dicit solutionem, quam etiam albi dixit, ꝙ duplex est passio, seu affectio, hæc quidem perfectiua, illa vero corruptiua. In corruptiua ergo validum est, quôd diciꝰ quod simile sit agenti, quod patitur: Intellectus autem sensilia cognoscens, perfectiua affectione afficitur: quæ impassibilitas potius dicitur quam passio. Quare rursus non patitur intellectus. Quæ enim ab aliquo perficiuntur, non sunt omnino eiusdem cum eo materiæ, Ecce enim mundus perficitur ab opifice, & tamen non est eiusdem cum ipso materiæ. Rursus quæ hic sunt, reguntur a cœlestibus. & perficiuntur, & non sunt eiusdem cum illis materiæ. Rursus aer perficitur a lumine, & non est eiusdem cū ipso materiæ. Quare & intellectus patitur quidem a sensilibus perfectiuam affectionem, ab eis autem perfectus, non est eiusdem cum ipsis materiæ. Notandum autem, ꝙ etiam si dicimus eum perfectiuam pati affectionem, non substātiam intellectus attingit affectio, sed eius operationem Hæc est secūda dubitatio, & eius solutio. Quoniam autem hæ duæ dubitationes a materialibus occasionem sumpsere, æqum est & de materialibus hoc modo dubitare. Quoniam intellectus seipsum nouit, & ad se conuertitur, quomodo ergo nouit? Vtrum quatenus est intellectus, vel secundum aliud quidem est intellectus, secundum aliud vero intelligibilis? Si itaq; secundum aliud quidem est intellectus, secundum aliud autem intelligitur, clarum est ergo intellectum non esse simplicem, sed compositum. Est enim compositus, quatenus intelligit, & quatenus intelligitur. Si autem, vt hoc absurdum euites, dicas ꝙ quatenus est intellectus, ītelligitur, in aliud absurdum incidit. in tractatu enim de demōstratiuo ostēsum est, ꝙ illud, secundum quod, conuertitur. Si ergo quatenus est intellectus intelligitur, ergo & quatenus intelligitur, est intellectus, vt conuertatur. Si ergo quatenus intelligitur, est intellectus, colligitur, ꝙ id quod intelligitur, est intellectus. Et quoniam disciplinæ intelliguntur, erunt & illæ intellectus: quod est absurdum. Si autem dicis eum seipsum non intelligere, falsum dicis. Si enim seipsum non intelligit, quomodo nouit, ꝙ separatur a corpore? Talis quidem est omnis dubitatio. sed quia est obscurior, eam in compendium redactam repetamus. Quoniam intellectus seipsum intelligit, vel quatenus, id est intellectus, intelligit seipsum, & quoniam illud, quatenus conuertitur: erit & quatenus est intelligibilis intellectus, vt colligatur omnia intelligibilia, & omnes disciplinas esse intellectus. Vel secundum aliud quidem intelligitur, secundum aliud autem intelligit, & erit intellectus compositus, quod est absurdum. Soluit autem dubitationē vno membro dicens, ꝙ quicquid est proprie intelligibile, ēst intellectus. Disciplinæ enim non sunt proprie intelligibiles, & propterea non sunt intellectus. Sunt enim a nobis excogitatæ, & nos eas a materia separauimus, quoniam sunt materiales Quæcunq; ergo non ex nobis, sed ex se habent, vt sint intelligibilia, ea sunt intellectus. Nam & si angelos dixeris, sunt & ij, secundum Aristo. intellectus, & si eum dicas, qui in primo mobili circumagitur, quem opificē dicit, hic quoq;, secundum Aristo. est intellectus. Sed quoniam nec Platoni videtur Deum esse intellectū, nec ijs dogmatibus, Deus enim est super mentem seu intellectum: Vnde & πρόνοια quod est prouidentia, nominatus est, vt qui sit πρὸ τοῦ νοῦ. i. ante mentem seu intellectum, age nos aliter dubitationem soluamus. Dicimus. n. ꝙ non colligitur, quicquid est intelligibile esse intellectū. Primum enim intelligibilia, vel sunt proprie intelligibilia, vt quæ sunt penitus immaterialia, vel non proprie, sed quatenus sensilia, sunt intelligibilia, vt lapis. Nunc autem de proprie intelligibilibus agitur. si autē ita est, erūt, quæ sunt proprie intelligibilia, intellectus. & nihil absurdum sequetur. Secundo autem, ꝙ non colligitur, quicq̄d est intelligibile, esse intellectum: sed quicquid seipsum intelligit esse intellectum. quid enim dicit dubitatio? Quatenus est intellectus, intelligitur ab aliquo, videlicet a seipso. si vis ergo, cōuerte, per illud, quatenus, propōnem illam, & dic quatenus a seipso intelligitur, est intellectus, Hæc est enim vera & recta conuersio Si ergo ex conuersione collectum est. ꝙ non vtiq; intelligibile, intellectus sed quicquid a seipso est intelligibile, intellectus, nō vtiq; quicquid est intelligibile, est intellectus. & non solum propter Deum Aristotelis solutione non contenti sumus, sed ꝙ etiam vniuersalia sunt intelligibilia, & non intellectus. Dicere autem ꝙ nō quatenus intellectus, seipsum cognoscit absurdum. Primum enim, vt diximus, erit duplex, eiusdem formæ, & ipse intelligens, & intellectus, & non totum seipsum cognoscens. Quatenus enim intelligitur seipsum intelligit, & non quatenus intelligit, quare. quatenus intellectus, seipsum cognoscit intellectus. Et hæc est tertia quæstio. Quarta est quæstio. si intellectus, seipsum intelligit, sibi autem semper adest intellectus, cur non seipsum intelligit? Videmus enim, raro nos homines ad nos ipsos conuerti, sed vel de Deo mente aliquid agitamus, vel de mundo: raro autem de nobis ipsis. Atqui oportebat seipsos semper intelligere, eo ꝙ semper sibi adest intellectus, hæc quidem dubitatio. Dicimus autem ꝙ propter commixtionem. & considerationē eorum quæ sunt hoc fit. sicut enim, si duo adsint, & vnus quidem sit amicus, alius autem illustris, & splendidus quispiam, amicum ne salutamus quidem, vt qui sit familiaris, alteri autem dextram iungimus, sic & intellectus cognoscens, qđ sibi semper adest, raro seipsum intelligit: sed res mundanas, vel supermundanas sepæ. Non quatenus ergo intellectus, intellectus nō seipsum semper cognoscit, sed hoc fit, propter eius operationem. sicut enim in furore intellectus oīno non intelligit, eo ꝙ a se diuertitur, sic & quando circa corpus studens, res alienas agit, non seipsum cognoscit, quo tempore non est actu intellectus, sed potentia. Plotinus vero dicit, esse intellectum, qui seipsum semper cognoscit: qui semper non seipsum cognoscit. Vt rursum accipias hunc quidem actu, qui seipsum semper cognoscit, illum autem qui & potentia, non semper. Illud autem, semper cognoscere, dicebat propter Platonē, qui dicit animam semper mobilem illud autem, semper mobilem, in hoc. ꝙ semper viuum corpus faciat, accepit, sed & in hoc, ꝙ ipsum semper cognitiuum reddat. Et semper quidem inquit, cognoscit intellectus. Si autem non sentimus etiam eum semper cognoscere: hoc fit propter turbam & tumultū corporis. & in his cōtemplatio, Dei gratia, completur. Quoniam autem aliud est esse magnitudinem, & esse magnitudine: & aquam, & esse aqua. Dictum est & in predicamentis, & in Physica. ꝙ aliud est verbi gratia, hoc, & aliud, quod per hoc. Illud nempe, hoc, vtrunq; simul significat, quod est formam cum materia, vt aqua, & magnitudo, Illud autem, per hoc, formā tantum sine materia significat, vt esse aqua, & magnitudine. Et in materialibus quidem rebus sic est significatio: In rebus vero immaterialibus idem est illud, hoc. & per hoc vt in Deo & signo, & talibus. Idē enim significat in duobus casibus. Hæc est ergo tota Aristotelis sententia. Nunquid intellectus nouit in quibus aliud est esse hoc, & per hoc, id est materialia. an intellectus illa solum nouit, in q̄bus idem est hoc, & per hoc. idest immaterialia. Magnitudinem ergo dicit vtrunque simul: magnitudine aūt esse, formam tantum & aquā: dicit vtrunq; simul: aqua autē esse: formam tantum. In nonnullis enim idem esse carnē: & esse carne non apto exemplo usus est. In carne enim nō idem significat hoc & per hoc. Hoc est enim in solis intelligibilibus alioqui diximus quod in materialibus quidē aliud significat accusatiuus & aliud ablatiuus. Hoc autem fecit propter ingenij magnitudinem contemptus exemplis vt sæpe mos est.

Et alio, uel aliter habente, iudicat intellectus.

Adhuc quidem dubitat. sunt hæc autem superioribus coniungenda. superius enim dubitabat an intellectus intelligit materialia. Nunc autem tanquam tacite concesseris eum materialia intelligere dubitat nunquid alia quidē sui parte intellectus materialia intelligit, alia vero imma-

terialia. Hoc est ergo quod dicit. Vel alio, & alio iudicat, pro eo quod est, alia quidem sui parte intelligibilia, alia vero materialia. Plutarchus itaq; & Alexander vult immateriali quidē immaterialia cognosci, materiali autē materialia. Aristoteles autem dicit, ꝙ eodem intellectu ambo cognoscuntur, & materialia, & immaterialia, sed aliter & aliter habente, aliquando quidem vtens instrumento, corpore, in materialibus, aliquando autem non, vt in materialibus, & intelligibilibus.

Caro enim non sine materia, sed sicut hoc simum, in hoc.

Hoc dictū est defensio oppositi dogmatis, vel nuper dictæ dubitationis, quoniam enim dubitauit dicens, nunquid intellectus alia quidē sui parte materialia intelligit, alia vero immaterialia, per hæc defendit dubitationem, & dicit. Caro enim non est sine materia, sed res est materialis. sicut enim hæc simitas in hoc est, pro eo quod est, forma immateria, sic & caro forma est in materia. quare est rationi consentaneum intellectum non eadem sui parte intelligere materialia, & immaterialia.

Sensitiuo ergo calidum, & frigidum iudicat, & quorum ratio quædam caro.

Hinc Plutarchus, & Alexander sui dicti fidem faciunt. Ecce, inquiunt, dicit ipse materiali materialia cognosci, sensitiuo enim dixit calidum cognosci. Quid nos ergo dicimus? quod non hoc dicit, sed defendens dubitationem, deinde ab hoc loco veram solutionē adducit. Dicit enim intellectum sensitiuo vtentem instrumento, iudicare materialia, id est calidum, & frigidum. Deinde quoniam frigidi, & calidi meminit, non solum autem hæc caro iudicat, sed & ex quibuscunqu aliis est eius com moderatio, vt siccum, humidum, & huiusmodi alia, non poterat autem in dictionis contextu omnium meminisse, ne nimis eam produceret, propterea breuiter reliqua significauit subiungens. Et quorum ratio quædam est caro, hoc est, ex quibus constat ratio carnis, vel eius definitio. Intellectus ergo vtens sensitiuo instrumento, iudicat frigidū, & calidum, & alia ex quibus constat carnis definitio. Et huius est opinionis Aristoteles, primum quidem ex hoc ꝙ soluit dubitationem, quæ dicit, ꝙ si intelligibile intellectus, erit, & lapis, qui est intelligibilis, intellectus. Illic enim dicit, ꝙ intelligibilia vel sunt proprie intelligibilia, vel nō ꝓprie, vt sensilia. sensilia ergo intelligibilia dixit, & nō proprie. Qđ si ita est, sic videlicet, ab intellectu ea intelligi existimat Et ex alio etiam probari potest. Ipse est .n. qui dicit, ꝙ sicut disciplinæ ratione separātur, sic & intellectus ratione a seipso differt. si autem differt a seipso ratione scilicet, ideo differt, vt cognoscat materialia, & immaterialia. si sola enim immaterialia cognosceret quid opus esset differentia.

Alio autem, siue separabili, vel ut obliqua, & inflexa habet ad ipsam, quādo extēsa fuerit. Carne enim esse etiā iudicat.

Hoc dictum rursus interrogatiue procedit ex diuisione interrogans. Est autem hæc sententia, quoniam alio quidem intellectus materialia iudicat, alia vero immaterialia, nunquid hæ partes intellectus, per quas materialia iudicat, & immaterialia, sunt a seinuicem separatæ, vel sicut recta est subiecto quidem eadem ratione autem diuersa? Aliud est enim esse rectam, & aliud obliquam, & inflexam Et hic est quidē scopus interrogatiue autē oporteret & sic dictionē circumloqui, quæ in hyperbato dicta est. Aliud enim iudicat carne esse, pro eo quod est, alia parte iudicat immaterialia, sic in hyperbato. Alio autem siue separato, ab alia parte quæ materialia iudicat, vel vt recta inflexa subiecto quidem vnus est intellectus, ratione autem diuersus.

Rursus autem, in iis, quæ sunt in abstractione quod est rectum, ut quod est simum cum continuo enim.

Ad aliud venit exemplum disciplinarum, & quid dicit? Quod sicut simum, & rectum est omnino in subiecto in continuitate. sunt enim in aliquo corpore, continuo, & tamen ea continuitatis ratione separamus, & dicimus, ꝙ aliud est in his, ꝙ quid est esse, idest forma separata, & aliud materia ipsa cōtinuitas. Declarauit id per hoc quod dixit, rectum esse. sicut ergo in his formam a materia ratione separamus, sic & intellectus a seipso differt ratione. Nunc autem pro hoc facit, quod sunt materiales disciplinæ. Materia enim est, vt dicit, figurarum continuitas Forma autem ipsæ figuræ. sunt itaq; materiales disciplinæ.

Quod quid est autē esse, si aliud est esse recto, & rectū alio.

Si inquit, quod quid est esse, id est forma disciplinarū (quod quid est enim esse formam significat) aliud habet esse rectū id est aliud est hoc ab eo quod est per hoc, tūc aliquid aliud est quod alio, pro eo quod est, tunc alia sui parte disciplinas iudicat intellectus, & non ea, qua immaterialia iudicat si enim aliud est hoc ab eo. quod per hoc, sunt. s. immaterialia. Et notandum est, vt Plutarchus in cōmentario significat, ꝙ disciplinas habere subiectum dicit Aristoteles, Est autem hoc. quod dicit, videlicet, si quod quid est esse. i. si forma aliud habet esse recto, quod est, ꝑ hoc, & alterum rectum. quod est hoc, sunt materialia, si autem materialia, alia sui parte intellectus hæc iudicat, & non, qua immaterialia iudicat.

Si enim dualitas alio ergo, vel aliter habente, iudicat, & omnino ergo, ut res a materia separabiles. Sic & quæ sunt circa intellectum.

Hoc vt ad aliquid, vt ad formas, quæ sunt in continuitate. quæ enim sunt in abstractione, vnam tantum formam significant, quæ autem nō sunt in abstractione, duo declarant formam simul cum materia. Et hæc merito dicuntur, vt materialia, & quæ diuisionem recipiūt vt duo. q̄ enim sunt in abstractione, vt q̄ sunt indiuisibilia sunt vnitati similia. Certe & inflexa recta, vt quæ sit duo, materiale aliquid significabat. Sunt ergo & disciplinæ duplices, hæ quidem secundum ipsarum formam, ꝙ significauit, cum dixit, Esse recto, vel secundum formam, & materiam, quod significauit, cū dixit, Rectum, Alio ergo, vel aliter habente, iudicat. Cōclusio ꝙ necesse est vel alio & alio iudicare materialia: & immaterialia, vel eodem aliter habente, Deinde totius dicens dubij solutionē inquit. Omnino ergo, vt res a materia separabiles, sic & quæ sunt circa intellectuum idest vt compendio dici potest, sicut formæ solo mentis conceptu. & ratione a materia separantur, non autem ipsa substantia, sic & intellectus inseparabilis, quod ad se quidem attinet, semper est vt q sit subiecto semper idem, mentis autem conceptu, & ratione separatur ad ea quæ cognoscuntur.

Dubitauerit autem quispiam, si intellectus est simplex quid. & affectione vacat, nec cum ullo quid quam commune, habet, ut dicit Anaxagoras: quomodo intelliget, si intelligere est aliquid pati? Si aliquid enim est ambobus commune, hoc quidem uidetur facere, illud pati.

Hic est secūda dubitatio, quæ dicit, ꝙ si intellectus sensilia cognoscit. patietur ab ipsis. Nihil autem ab eis patitur, quod non sit eiusdem cum eis substantiæ. Hoc enim significauit, in cōtextu subiungens, si enim aliquid est cōmune ambobus, hoc quidem facit, illud vero patitur, pro eo quod est, secundum commune, id est, secundum materiam patitur. si ergo ea cognoscit intellectus, & ab eis patitur. si autem ab eis patitur, est eiusdem cū eis materiæ. si autem eiusdem cum sensilibus materiæ, non est intellectus simplex, sed compositus. Hoc autem dictum est secundum resolutionem.

Præterea, si intelligibilis & ipse, vel enim etiam aliis intellectus inerit, si non secundum aliud sit ipse intelligibilis, unum aūt aliquod specie intelligibile, vel mixtum quid habebit, quod faci ipsum intelligibilem, sicut alia.

Antequam secundi dubij solutionem dicat, tertium hic dubium proponit, & dicit, si ipse intellectus est intelligibilis, quomodo ergo seipsum intelligit? Et primum dicit, ꝙ si quatenus intellectus, seipsum cognoscit, erit in oībus intelligibilibus intellectus, ergo & in lapide, & erit lapis intellectus. Conuertitur enim. Hoc autem innuit contextu, cum dicit, Vel enim etiam alijs intellectus in

erit, pro eo ꝙ est, alijs intelligibilibus inerit, hoc est esse intellectus, vt omnia intelligibilia sint intellectus, deinde priusquam diceret aliud absurdum, vtpote, si autem nō, quatenus est intellectus, cognoscit, erit duplex & intelligens, & intellectus & non vndique seipsum cognoscens: neq; enim intelligens, ante hoc infert secundi dubij solutionem, ꝙ intelligibile non est vnum numero, sed specie. est enim proprie intelligibile, & non specie. Quod autem est ꝓprie intelligibile est & intellectus. Deinde infert aliud absurdum a secundo: ꝙ si non quatenus est intellectus, cognoscit, erit duplex, vt sit diuisibilis, & intelligēs. Hoc autem significauit cum dixit, Aliquid habebit mixtum, quod facit ipsum intelligibilem, vt alia pro eo quod est, habebit aliquam compositionem. quæ cōpositio secundum aliud quidem facit ipsum intellectū, secūdum aliud vero intelligibilem, sicut & alia intelligibilia. Non hoc autem dico, ꝙ alia intelligibilia sunt composita: sunt enim simplicia omnia intelligibilia: sed habebit, inquit, aliquid intellectus, quod facit ipsum intelligibilem, vt faciebat alia immaterialia, intelligibilia.

Vel pati quidem est secundum aliquid commune.

Hic soluit duas dubitationes. & primū quidem secundam, quæ collegit, intellectum esse eiusdem materiæ cum sensilibus, & dicit, esse nomen commune passionis seu affectionis. Hic est enim perfectiua; illa vero corruptiua. Affectio ergo, q̃ patitur intellectus, est perfectiua. quod autem est perfectiuum, non dicitur proprie affectio, vel passio.

Quare prius dictum est, quod potentia quodammodo est intelligibilia intellectus, sed nullum actu, priusquam intelligat. Sic autem oportet, ut in tabula, in qua nihil actu depictum est, quod euenit in intellectu. Ac ipse quidem est intelligibilis, ut intelligibilia. In iis enim, quæ sunt sine materia, idem est quod intelligit et q̃ intelligitur. Scīa. n. contēplatiua, & scibile idē est.

Cum paulo superius dixisset esse duplex intelligibile, & quod proprie, & quod non proprie, nunc dicit, quod intellectus potentia proprie est intelligibilia, quando autem ea intelligit, actu. Neq; enim habet, inquit, intelligibilia intellectus, nisi ea intelligat. Non pictæ enim tabulæ similis est. Et vide inquit, Iamblicus, ꝙ γραμματεῖον græce dixit, & non charte. γραμματεῖον autem non diceret, nisi γράμματα hoc est literas haberet. Hoc autem dixit, volēs animam puerorum, quod est intellectus potentia, habere rerum rationes. Quare si eam γραμματεῖῳ assimilauit, habet rerū vȝ rōnes, sicut γραμματεῖον habet γράμματα, hoc est literas. Si asit ἄγραφον dixit, i. nō scripta: itelligit male scriptę eo ꝙ, hēat exiles, & obscuras literas. Nā & ἄφωνον dicimus tragœdū idest mutum, cum qui est κακόφωνος. i. qui malam habet uocem. Quare & Aristo. inquit, existimat esse in anima intelligibilia, vt Plato. & omnium rationes, & esse reminiscentiam, non disciplinam. Hæc autem dixit, vt ostenderet Aristo. quoq; esse in eadē opinione.

At ipse quidem est intelligibilis, sicut intelligibilia.

Hic est tertij dubij solutio: ꝙ quidquid est proprie intelligibile, est intellectus. scientia enim contemplatiua, q̃d est autem sic scibile, idem est. quid dicit? Quod nihil absurdum idem esse intellectum, & quod intelligitur. Quod est enim proprie intelligibile, quod dicit scibile, & qui est proprie intellectus, quod dixit scientiam, idem est. Illud autem, Proprie, additum est, ꝙ disciplinæ non sunt proprie intelligibiles, a nobis autem omnino intelligibiles dicuntur, quod a nobis effectæ sint, & in nostræ mentis agitatione versentur.

Cur autem non semper intelligat, causa est consideranda. in iis autem, quæ habent materiam, potentia solum est unumquodque intelligibile. Quare illis quidem non erit intellectus, sine materia enim potentia est intellectus talium: illi autem erit intelligibile.

Hic est quartum dubium, cur non semper intelligit intellectus & dubitat quidem, ipsum autem non soluit, nos autem iam soluimus. Sed post hoc rursus euenit ad solutionem dubij dicentis, quod erūt intelligibilia intellectus. Cum enim dixisset, quod in proprie intelligibilibus verum est, nunc dicit, quod in materialibus, quæ sunt intelligibilia potentia, & non proprie, non est idem intelligibile, quod intellectus. Intellectus enim res est materialia. Et in his praxis, Deo est gratia completur.

Quoniam autem, sicut in omni natura est aliquid, hoc quidē materia unicuique generi, id uero est, quod est, quod omnia illa potentia, alterum autem quod est causa, & effectiuum, quod omnia faciat, quomodo ars ad materiam affecta est, necesse est & in anima has esse differentias. & est hic quidem intellectus talis, quod omnia fiat, ille uero, quod omnia faciat, ut quidam habitus, ut lux. quodammodo enim etiam lux facit eos, qui sunt potentia, colores actu.

Postquam quatuor quæsiuit in intellectu, qui est potētia, venit deinceps & ad intellectum, qui est actu, & in eo decem quærit Primum quidem, quod omnia facit intellectus. Secundum autem, ꝙ substantia operatur. Neq; n. vt aliæ substātiæ operationes proponunt, sic est & ī intellectu, qui actu est. Neq; enim substantia intellectus, qui actu est, proponit operationem, sed ex seipsa, ipsa substātia ipsius est operatio, & non est substantia intellectus, q̃ actu est, aliud ab eius operatione Tertium, inquit, inest intellectui, qui actu est, quod semper intelligat & operetur, & ab operando nunquam desistat. Quartum, quod est animalis. Quintum, quod immortalis, & quod separabilis. Sextum, quod cum habitu, & luce habet proportionem. Sicut enim lux non ipsa facit colores, sed quæ sunt, formas apertas reddit, sic & intellectus, qui actu est, res non facit, sed formas imprimit & insculpit in eo, quod potest. Octauum, quod qui est potentia intellectus, ab eo qui actu est, differt tempore, & ipso subiecto. Nonum, obliuiscitur intellectus. Decimum, quod semper cum imaginatione operatur. Hæc sunt capita dictionis cōtextus, quæ dicit inesse intellectui, qui actu est. Et cum nihil aliud dixisset, interpretes ad multas, & varias vias versi sunt, alijs aliter accipientibus intellectum, qui actu est. Alexander quidem actu intellectum appellauit vnum omnium principium, siue intellectum, qui est foris. Marinus autē intellectum actu dixit, non vnum omnium principium, sed quēdam dæmonis intellectum: vel Angelicum. Vt semel itaq; dicam, nec nostrū dicit intellectum, qui actu est, nec eum, qui est vnius omnium principij. Plotinus autem actu intellectum intellexit humanum intellectum, hunc quidem semper operantem, illum vero aliquando. Errauit autem Plotinus ex Platone. Cum enim ex illo audiuisset, esse semper mobilem aīam, existimauit eum illā semper mobilem dicere, quod semper intelligat, & propterea esse existimat intellectum semper intelligētem. Plutarchus autem, quod & nos ponimus, non existimat esse apud nos duplicem intellectum: sed simplicem. & hunc simplicem dicit non semper intelligentem, sed aliquando intelligentem Existimat ergo Plutarchus intellectum: q̃ actu est, eum dicere humanum, quem putat etiam quandoque intelligere. Tot fuerunt opiniones de intellectu, q̃ actu est, quatuor numero, Alexandri, Marini, Plotini, Plutarchi. Est vnaquæque earum probabilibus ad sui defensionem rationibus vtitur. æquum est ergo exponere, quid vnaquæque pro se afferat. Alexander quidē dicebat esse actu intellectum, primam causam. Errabat autem ex eo, ꝙ audiret, eum omnia facere. Quis est enim, q̃ omnia facit, nisi prima causa? Si ergo dicit Aristoteles, q̃ qui secundum actum est, intellectus omnia facit: videlicet intellectum secundum actum, primam causam dicit, & quod rursus dicit cum substantia concurrentem habere operationem intellectum, qui actu est: quod est soli Deo proprium. Neque enim noster videtur intellectus per potentiam facere operationem, Et rursus quod semper operatur Hinc ergo fallebatur Alexāder, & dicebat hæc nulli, nisi soli Deo, conuenire. Est enim solius Dei proprium cum substantia concurrentem habere operationem, & semper operari, & agere, Plotinus autem fallebatur, ex

eo quod est semper operari, & supponebat esse in nobis intellectum semper operantem, & eum dicebat esse actu itellectum. Marinus autem vtriusq; rationibus vtens, Dęmonis intellectum dicebat Aristotelem diceret. Humanus enim non est, eo quod dicit eum omnia facere, & per substãtiam operatur, & semper intelligit. Sed neque, qui exterius est, intellectus, Si enim dicit, Cum luce & habitu habet proportionem, & ꝙ cum imaginatione operatur & obliuiscitur, non sunt autem hæc itellectus, qui exterius aduenit. Dicere ergo, quod cum luce, & habitu habet proportionem, ostendit hæc esse propria alicuius intellectus, qui est medius inter exterius accedentem, & humanum, nempe angelici intellectus. Nam & lumẽ est medium inter id, quod illuminat, & quod illuminatur. & habitus est medius inter aptitudinem, & propensionẽ, his autem intellectum assimilauit. Quare intellectum scilicet dicit medium quendam inter eum, qui exterius intercedit, & humanum, Plutarchus autem se iustis rationibus defendit, dicens, ꝙ est hic de anima tractatus, nec fuit quod Aristoteles de intellectu, qui exterius aduenit, dissereret, sed actu intellectum appellat humanum. Deinde aduersus ea. quæ a tribus, Alexandro, inquam, Marino, & Plotino dicuntur, communis fit incursio. Inuenimus .n. Aristotelem dicentem, quod actu intellectus subiecto q̃dem idem est, tẽpore autem diuersus ab eo, quod est potentia, & quod actu. Nam cum prius sit potentia, actu postea factus est. Si hæc ergo in contextu dicit Aristoteles, videlicet nec Deum nunc dicit intellectum, qui est secundum actum, vt Alexandro videtur. Deus enim non erat prius potentia, sed est actu, vt qui sit fons bonitatis. Neque dęmonius, vel angelicus prius esset potentia. Nã & nos vult Aristoteles esse actu intellectus, Quare male quoq; dicit Marinus. Sed & Plotino aduersatur. Si enim secundum eum, semper agit, non erat prius potentia. Aristoteles autem dicit, quod erat prius potentia. Per hæc ergo clarum factum est, ꝙ nec Deum dicit, nec dæmoniũ siue angelicum intellectum, nec intellectum, qui semper operatur. Sed de eo intellectu agit, qui est ĩ nobis. Hæc est prima oppugnatio. Secunda autem hæc est. Quomodo dicit Aristoteles, quod intellectus solus est immortalis, & æternus? Ait enim. Et hoc solum est immortale, & æternum: Siue enim primam causam intellexerimus, non est sola immortalis, Sunt enim & alia immortalia. nec si angelicum, vel dæmonium intellexerimus, is est rursus solus immortalis. nam & prima causa est immortalis. Nec rursus si, secundum Plotinum, intellexerimus intellectũ qui semper intelligit is est solus immortalis. Sunt enim & alia immortalia, vt qui aliquando intelligunt. intellectus, neque enim soli intellectus qui semper intelligũt sunt immortales, sed & qui quandoq; intelligunt secundum Plotinum. Quare & hæc est communius aduersus eos incursio, quod ipsi non inueniant, de quonam intellectu dicit Aristoteles, cum dicit esse solum immortalem. Qui autẽ dicunt intellectũ humanũ aliqñ intelligere, & hoc solũ eẽ, & nos non habere alium intellectum: possunt respõdere, & sic dicere, ꝙ cum multa sint, quæ hominem perfectum & absolutum constituant, solus intellectus est immortalis & æternus. Illud ergo solus ad ea, quæ hominem perficiunt, & complent, referendum est. Plotinus autem hãc responsionem pro se afferre non potest. Duos enim supponit intellectus, eum, qui semper intelligit: & eum, qui quandoque. Quem ergo potest solũ dicere immortalẽ? Siue enim, eũ q semp intelligit, fallitur: Nã & ijs q aliquãdo intelligit, est immortalis. Siue eum, qui quandoque intelligit, dicat immortalem, sed & qui semper intelligit, secundum eum, Quare nec Plotinus dicere potest, quomodo nos dicimus, solummodo immortalem intellectum. Pulchre aũt adiectũ est, ĩmortalẽ, & æternũ esse intellũm. Nam & irrationalis, & vegetatiua sunt quidem immortales, non autem æternæ. Si enim vitam suppeditant, nihil autem suscipit contrarium eius, quod suppeditat: Si ergo vitam habent: & sunt immortales, nõ autem æternæ. Æternum enim dicitur, secundum id, quod semper est. Immortale autem, secundum id, quod est semper viuere.

Quare intellectus solum ex ijs, quæ sunt in nobis, & semper est, & semper viuit. Irrationalis autem, & vegetatiua semper quidem viuere dicitur, nõ autẽ semper esse. Quare & hoc humano intellectui inest. Hæ sunt communes incursiones aduersus tres. Aduersus Alexandrum autẽ, & Marinum hoc possumus dicere, quod eum, qui est secundum actum, intellectum separabilem dicit, non separatum. Prima autem causa, quã dicit Alexander esse actu intellectum, vel dæmonius, seu angelicus, quẽ dicit Marinus sunt separati, non autem separabiles. Separabile quidem significat, quod nondum quidem est separatum, sed potest separari: Illi autem sunt iam separati, & prima causa, & dæmonius seu angelicus intellectus, nõ solum ratione, sed & substantia, quod est, subiecto. Quare & ex ipsis verbis textus incursio est, ꝙ dixerit eum, qui est secundũ actum, intellectum esse separabilem, & non separatum. Sed & alia est incursio, ꝙ hunc, qui est secundum actum intellectum animalem appellat. Non autem prima causa est animalis, o Alexander, nec dæmon, siue angelicus, o Marine. Quare nec eum, qui est secundum actum, intellectum, nec angelum, possumus intelligere, nec primã causam: sed eum solum, qui in nobis quandoq; operatur, humanum. Et, quod in contextu dicit intellectum, qui est secundum actum, cum imaginatione operari. Non autem prima causa cũ imaginatione operatur, nec dæmon, nec angelus: sed solus, qui ẽ in nobis, intellectus. Et hæc ergo communis est aduersus Alexandrum, & Marinum incursio. Aduersus Alexandrum autem seorsum, hæc possumus dicere: Quomodo possumus mente comprehendere, ꝙ intellectum, qui est secundum actum, primam causam dicat? si quidem luci & habitui eum comparat. Prima enim causa substantia est, & non habitus, & substantias producit. & nullam cum luce habet proportionem, sed cum ipso sole. Quare, & hoc ei, qui in nobis inest, intellectui cõuenit. Et rursus dicit Aristoteles quod sicut lux non facit colores, sed eos esse manifestat, sic & intellectus omnia facere videtur, quod omnia manifestet. Est autem absurdum hoc de prima causa dicere. Prima enim causa ipsam substantiam producit eorum, quæ sunt, & nihil est quod ipsa non fecerit. Et rursus o Alexander, ipsum habitum appellauit. habitus autem est, ꝙ est ſm potentiã. Prima autem causa nullo modo est potentia. Et rursus de eo dicit Aristoteles, quod subiecto quidem idem est, tempore autem diuersus ab eo, quod est potentia, & actu. Prima autem causa nullo modo se prius quid habet vel potentia, vel actu. Et alioqui obliuisci quoque dicit intellectum, hoc autẽ qui inerit ei, qui est exterius? Qui enim inest in nobis, intellectus, is est qui obliuiscitur, per eam, quæ est corpus, habitudinem impeditus. Quæcunque ergo dicit Aristoteles conuenire ei intellectui, qui est secundum actum, ea dicit de humano intellectu, quia potentia fertur in actum. Hoc autem demonstratur, si ea. quæ illi non inesse videntur, dico autem omnia facere, & substantia operari, & semper intelligere, ostendemus ei inesse. Scire ergo oportet, ꝙ omnia facere dicitur intellectus, q actu est, quod omnium typos describat in intellectu, qui est potentia. Quare & eum Plato stylo quo scribitur, assimilat. Aristoteles autem ex seipso ipsum scriptorem supponit. Si enim qui potentia est intellectus, sic omnia qui ergo actu est omnia facit. Quare hoc in intellectu humano inesse potest. Qui enim exterius aduenit, non describit omnia, quæ sunt in intellectu potentia, sed is qui in nobis actu est. Ei autem conuenit & aliud, quod dicit, quod per substantiam operatur. Et ut hoc intelligamus, paulo altius præsumamus. Sciens neque anima est solum, neq; scientia solum, sed est quid ex vtriusque commixtũ. Cõponitur enim sciens ex anima, & scientia, & proportionem quidem habet anima cum materia, scientia cum forma. Et quoniam cuiusuis rei, vt in Physica nouimus, magis substantia est forma, quam materia, substantia ergo scientis est scientia, & sciens secundum scientiam operatur Ostensum est autem ipsam esse scientis substantiam. Neque enim secundum aliam illam, & sublimem contemplationem, quod sicut in Deo ipsa est actu substantia. Nam

in animis: & alijs substantijs, seorsum a prima causa, & substantia est & potẽtia, & actus. Substantia ergo operari dicitur, ꝙ scientia dicatur veluti substantia animæ. Ex meliori ergo intellectum nominauit. Quoniã enim actu agit, & operatur intellectus, & actu existens operatur. in omnibus autem actu melior est substantia, propterea ergo volens dicere eum actu operari, dixit, substantia, vt ab vno preciosiore totum sæpe significamus. O mihi dilectum Teucer caput. Et hoc ergo conuenit intellectui hominis qui actu est. Actu enim existens intelligit. Qui autem est exterius, ex seipso actus est. Quod autem, quatenus preciosum quid est, substantiam accepit, declarat dicens, Quod enim hoc sic est, clarum. Agens enim est patiente preciosius, & principiũ materiæ. Qua de causa substantiam, vt preciosiorem accepit. Porro & tertium ei conuenit, ꝙ intellectus semper intelligit non, vt Plotinus putat, ꝙ semper ipse per totum intelligit. non enim vnũ numero intellectum semper intelligere dicimus, sed ꝙ in toto mundo humanus intellectus semper intelligit. Quod si ego non intelligo, alius quid certe intelligit. Et successione illud semper fit, ne apud nos deficiat Dei illuminatio. Si enim non semper intelligimus, quando non intelligimus, deficeret. Si autem sic dicimus illud, semper intelligere, hoc inest in humano intellectu. Semper enim intelligere dicimus non in vno secundum numerum, sed in omnibus, sicut & hominem semper viuere dicimus, non propter Socratem. sed ꝙ homo quispiam semper viuit. Vel quod semper dicitur intelligere, quoniam potest semper intelligere. Qui enim habet intellectum, in quacunq; hora vult, intelligit. Quare hoc humano itellectui inest. Qui enim exterius accedit intellectus, qui vnus est numero, omnia intelligit. Et hæc qdem dicta sunt ad exprimendã contemplationem. plurimũ aũt a nobis laboris suscipitur vt hæc decem capita in dictionis contextu ostendamus, eaq; dilatemus. & in his finitur contemplatio. Quoniam sicut in omni natura est aliquid, hoc quidem materia vnicuiq; generi. Illud vero, ꝙ omnia illa potẽtia. Ex his qdẽ vult ostẽdere, ꝙ oia facit intellectus, & est animalis. Orationẽ aũt sic producit, ꝙ sicut in naturalibus, & artificialibus est, quod est potentia & quod effectricẽ cãm dixit, sic & in aĩa. inquit, est intellectus potentia, & intellectus actu. Et p hoc qdẽ ꝙ dixit, In aĩa ostẽdit esse aialem. actu ergo oia facit, ex quo habes, ꝙ oia facit. Ecce ergo duo capita quare aũt, postq̃ dixit in vnaquaq; natura, dixit & in vnoquoq; gñe. Dic, ꝙ illud. In natura, vniuersalius dixit, Hoc vero vnicuiq; gñi, particularius, vt sit eiusmodi, ꝙ sicut in vnoquoq; aiali, quod, naturam, dixit, est, ꝙ est potẽtia, & quod actu, sic & in vnoquoq; genere sunt hæc, vt humano, vel equino, vel hoc, vel illo. Vt habitus quidã sicut lux. Lux enim quodãmodo facit colores, q sunt potentia, eẽ actu colores. Ecce aliud propriũ intellẽs. ꝙ cum habitu, & luce proportionẽ habeat, & merito. Quẽadmodum.n. lux facit colores visibiles, non.n facit ipsos colores, sed ipsorum operationem profert, & sicut habitus opationẽ producit, non subãm, sic & q est in nobis, intellectus operationem profert, non subãm. & ideo cum his habet proportionem. Si autẽ hæc ita sunt, non de diuino intellu agitur. ille enim subãs producit. Porro & ẽm aliud habet noster intelẽs proportionẽ cum habitu non ꝙ sit qualitas. sed quemadmodum se habet habitus ad id, q. est primum potẽtia ipsum enim pficit, sic & qui est ẽm actum, intellectus, ea quæ sunt potẽtia intellectus, perficit. Eo autẽ, ꝙ illum luci assimilauit, falsus est Alexãder, propterea quod dixit Aristoteles ipsum omnia facere sicut lux, sed falli non debuit. adiecit enim Aristoteles, quodammodo, Deus autem non quodammodo omnia facit, sed per omnem modum omnia facit.

Et sic intellectus separabilis, & immixtus, & affectione vacuus, cum substantia sit actu, Semper enim preciosius est quod agit eo, quod patitur, & principium materia.

Ecce aliud proprium dicit, ꝙ est separabilis, & cur nõ diximus in contemplatione id, quod immixtum est, & impassibile, eum intellectum diceret? Quoniam hæc comprehendũtur inseparabili, ꝙ n. est separabile, est imixtũ, & impassibile. Per hoc autẽ quod dicit, Cum substantia sit actu, aliud dicit proprium, ꝙ substantia operatur. Et ꝙ hoc secundum id, quod est preciosum, accepit, significat. dum dicit, semper enim quod agit melius ẽ eo, quod patitur, id est quod actu est, eo, quod ẽ potentia. Quod enim agit, actu est, quod patitur autem potentia. Et principium materia est preciosius. Principiũ dico formam. Et substantia ergo vt preciosior nunc dicta est, non quod intellectus habeat substantiam sine potentia, hoc enim est in intellectu, qui est extra, non in eo, qui in nobis est. Hic enim habet potentia.

Idem est autem scientia secundum actu, quod res.

Hoc in medio interiecit, quod qui secundum actum est, intellectus fit res ipsæ, sicut intellectus, qui est potentia, potentia res ipsæ est.

Quæ autem secundum potentiam, tempore prior est, in uno omnino autem nec tempore, sed non quandoque quidem intelligit, quandoque uero non intelligit.

Aliud dicit proprium intellectus, ꝙ qui est potentia, intellectus, tempore prior est eo, qui est actu. & ne quis dicat ꝙ hoc falsum est in vniuerso mũdo, hoc scilicet alio actu, alio potentia, prius est, inquit. Non enim quandoq; operatur intellectus, quandoq; vero nõ. in vniuerso mũdo, sed semper. Alio actu non potẽtia, prius est. Et ex hoc habes aliud proprium, ꝙ semper intelligit. Propterea ergo dixit. ꝙ in eodem homine, quod potẽtia est, prius est eo, quod actu est, non in vniuerso mũdo. In vniuerso.n. mundo, dicunt nonnulli, nihil alio prius est, nec quod potentia est. eo quod actu est: neque quod actu est, eo quod est potentia. Si enim æternus est mundus secundum Ari. neutrum altero prius est, sed sunt contemporanea. Et hoc simile est ei, quod vulgo apud idiotas quæritur, vtrum sit prius ouum, an gallina. Hoc autem innuit cum dicit, Omnino autem nec tempore, pro eo quod est, in toto mundo & omnino, pro eo quod est, in vniuersum seu ĩ totum, & mundane, tempore autem præcedit id, quod actu est, id, quod est potentia.

Separatus autem, est tantum id, quod est.

Et hoc rursus interiectum est, quod quando intellectus fuerit separatus, & fit secundũ actu, tunc fit id quod est, id est proprie intellectus. Qui enim est potentia, non est proprie intellectus.

Et hoc solum immortale, & æternum,

Ecce rursus aliud dicit propriũ, ꝙ immortalis, & æternus est intellectus. Hoc autem solum dixit eorum, quæ hominem constituunt. Solus enim hic est æternus, & immortalis. Irrationalis enim, & vegetatiua anima, vt dictũ est, immortalis quidem est, non autẽ æterna. Immortalis autem dicitur, etiam si corruptibilis putetur, quoniam nõ quatenus est anima, corrumpitur, sed quatenus est in corpore, quamobrem Plato quoque dicit omnem animam immortalem, hoc dicẽs de vegetatiua, & irrationali. Materia autem viceuersa æterna quidem est, sed non immortalis, quamobrem intellectus exitij expers dicitur, vt qui sit & æternus, & immortalis. Vide autem, ꝙ hoc non dicit de intellectu, qui est exterius, Illud enim, solum, in neutro positum, ad id, quod superius dictum est, construitur quod μέρος ἐστι ψυχῆς .i. pars est animæ, vt sit sensus. Hæc autem pars animæ est & immortalis, & æterna, qui autẽ est exterius, non est pars.

Non meminimus autem, quod hoc quidem est affectione uacuum passius autem intellectus, corruptibilis.

Vide, ꝙ aliud proprium dicit, ꝙ intellectus obliuiscitur. Plutarchus quidem dicit, ꝙ hoc tãquam aduersus dubitationem dictum est, quæ dicit, Cur intellectus nõ semper intelligit, siquidem intus habet cognitiuam facultatẽ? & soluens dicit, quod hæc causa est, quod ipse cum imaginatione operatur, illa autem corrupta, non amplius per illam operatur, & non per seipsum. Dubitant autem hoc modo. Certe obliuiscitur intellectus particularium, quæ in alia vita egit, in quibus imaginatio coopata est, quod

ea corrupta sit cur ergo eorum non meminit intellectus, quorũ typos ab imaginatione retinuit, & q̃ ipse per seipsum operatus est? Scimus enim ꝙ ipsi etiam Aristoteli videtur, esse quædam quæ intellectus agit sine imaginatione, vt ad seipsum conuersionẽ, incorporeorum cogitationem, ad diuina conuersionem vniuersalium cognitionẽ & vt semel dicam, quæcunq; sine sensu intelligit, ea etiam sine imaginatione intelligit. Ad quod dici potest, ꝙ si in morbo particulari diuertuntur. & eorum, quæ nuper apta sunt, obliuiscũtur, vt etiam Thucydides scribit, dicens, eos suipsorum esse oblitos, quanto magis in totius vitæ mutatiõe obliuiscũtur eorum, quæ paulo ante facta sunt. Ex hoc autem tria habet placita. ꝙ imaginationẽ corruptibilem existimat, ecce enim dicit intellectum pasiuum esse corruptibilẽ, & aliud placitum, quod quẽ dicit intellectum non recordari, eũ impassibilem & affectibus nõ obnoxiũ dixit. qui enim est exterius, nõ dicitur obliuisci.

Et sine hoc nihil intelligit.

Aliud proprium dicit, quod sine imaginatione intellectus nõ agit. Vide autẽ, ꝙ hoc dictũ opus habet aliquo, quod ipsum parumper recreet & leniat. Non enim semp agit cum imaginatione, nisi forte dixeris, quod quando circa particularia versatur. Vel dic etiam aliud quod sine imaginatione paucæ sunt operationes. Nam & quando circa diuina operatur, prætercurrit imaginatio, ijs, quæ figuris, & typis carent, typos & figuras imponens. Et ꝓpterea eam Plato dicit extremum malum. si ergo fere in vniuersum cum imaginatione operatur, quod fit vt plurimum pro eo quod semper accepit. Vel dic etiam aliud ꝙ intellectus semper cum imaginatione operatur. Si enim omnis sciæ principium est, sensus & si defecerit sensus, & imaginatio deficit si autẽ imaginatio deficit, & intelligibilia. Quam ob causam & ij qui sunt a natiuitate cæci, nec de coloribus imaginantur, nec intelligunt Clarum est ergo quod sine imaginatione intellectus non agit. & his finitur, Deo est gratia, praxis, praxis, deo annuente quartadecima

Indiuisibilium itaque intelligentia in his est, circa quæ non est falsum, in quibus autem falsum est, & uerum, iam quædam est compositio mentis conceptuum.

Post intellectum potentia, qui habuit quatuor capita, & intellectum actu, qui decem, quæ dicta sunt, habuit capita, venit deinceps ad intelligibilia. Sciendum autem. ꝙ in rationali quidem anima ab intellectu incipere oportet, vt qui sit intelligibilibus manifestior, in irrationali autem a sensilibus, vt manifestioribus. Vbiq; enim a manifestioribus doctrinæ initium capiendum est. Postquam ergo de intellectu docuit, venit ad intelligibile. Dicit ergo, intelligibile eẽ indiuisibile. Ex hoc autem ne existimaueris, quod intellectum dicat sola indiuisibilia nosse. Nouit .n. & indiuisibilia, & ea quæ diuiduntur, sed indiuisibiliter, & centrice nouit, quæ diuiduntur. Nam & centrum circulum, seminis instar, continet. Omnia ergo intellectus indiuisibiliter intelligit Hoc est enim proprium intellectus, quod diuisibilia colligat, & vniat, & ea indiuisibiliter intelligat. Quod autẽ etiam diuisibilia indiuisibiliter nouit aperte ostendit quod ipse dixit, vt agitur de demonstratiuo syllogismo, non solum esse scientiam, sed & scientiæ principium, quo terminos nouit, principium scientiæ. intellectum appellans, scientiam autem cogitationem, & ecce intellectum determinate, & indiuisibiliter dicit res cognoscere. Qm̃ ergo de indiuisibili agitur, scire oportet ꝙ quinque modis accipit indiuisibile. Dicitur enim indiuisibile, terminus. Scimus enim propositionem duos habere terminos subiectum, & p̃dicatum Quemadmodũ Propositio est, Plato ambulat. Et Plato, est terminus, & ambulat, terminus, & vt semel dicam, terminus est, vt in libro Peri hermenias didicimus, vox simplex. Hoc est ergo primum significatum indiuisibilis, terminus Secundũ est significatum, continua magnitudo. Hæc.n.est potentia quidem diuisibile, actu autem indiuisibile Tertiũ aũt est significatum, quod est in quantitate indiuisibile, vt pũctus, vnitas, nunc. Hæc enim sunt quæ in quantitate sunt indiuisibilia. Quartum significatum indiuisibilis, est materialis forma. Ipsa enim non diuiditur, sed quod ei subiectum est. Quintum significatum est forma immaterialis. Hæc sunt indiuisibilis quinque significata. Vnde & dubitatiões duas mouere possumus, vnam quidem, quomodo a termino alia quatuor indiuisibilia distinxit, siquidẽ & alia quatuor sunt termini? Vnumquodq; enim eorũ est vox simplex, & propterea terminus: Namq; enim ꝓpositio est, si dicas, continua magnitudo, nec rursus propositio est, si dicas, forma immaterialis. Vnus enim terminus est solum vnumquodque eorum. Ex vno autem termino solum non fit ꝓpositio. Si hæc ergo ita hñt, quõ ea a termino distinxit, siquidem ipsa quoq; sunt termini? Hæc est prima dubitatio. Ad quã dicemus, quod aliud est dicere terminum simpliciter, & aliud est dicere, talem terminum. Primum ergo indiuisibilis significatũ terminum simpliciter significat, alia vero quatuor talem terminum. Non ergo preter rõnem, sed cum magna rõne id, quod est simpliciter terminus, a tali termino distinxit, & hæc est solutio. Secundum hoc dubium mouent, cur formam materialem a magnitudine secreuit? Atqui ipsa magnitudo est forma materialis. Informi enim materiæ prima forma, ante omnes alias formas, hæc accedit magnitudo, primum enim quantitatẽ, deinde sic qualitatẽ suscipit. Si ergo magnitudo immaterialis forma est, cur ipsam a forma materiali seiunxit, siquidem magnitudo sub formam materialem reducitur? Hæc est dubitatio, ad quam dicemus, ꝙ non quãuis materialem formam a magnitudine distinxit, sed illam, que accedit postquã magnitudinem materia suscepit. Materia enim formæ magnitudine suscepta, manet in mentis conceptu, reliquis autem formis susceptis, fit sensilis. Seiunxit ergo formã quę est actu, a forma quæ est in intellectu i. a forma magnitudinis. Ea enim etiam si materiæ accesserit, ipsam intellectui relinquit neque enim videri potest materia magnitudine prædita per se sine alia forma, nisi intellectu tantũ. Quare etsi materialis forma est magnitudo, ipsam tñ a forma materiali secreuit, non quauis, vt iam dixi, sed ab ea, quæ actu est, & quæ sensilem oñdit materiam. Quare sub diuisionem aliquam cadunt hæc quinque indiuisibilis significata. Est aũt hæc diuisio. Terminus vel simplr est terminus, vel talis. Si itaque est simplr terminus, facit vnũ significatum indiuisibilis terminũ Si vero est talis terminus, vel est potentia quidem diuisibilis, actu autem indiuisibilis. Si ergo potentia quidem est diuisibilis, actu autem indiuisibilis, vel per se est diuisibilis, vel per accidens. Si ergo fuerit per se diuisibilis, facit continuam magnitudinem, si aũt per accidens fuerit diuisibilis, facit formam materialem, & sic quidem est, si potentia quidem fuerit diuisibilis, actu autem indiuisibilis si autem & potentia, & actu est indiuisibilis vel cum materia quidem est, & facit indiuisibile, quod ẽ in quantitate, vt vnitatem, punctum, nunc. Vel est imateriale, & facit formam materialem. Qm̃ ergo ex diuisione didicimus, ꝙ quinque sunt significata indiuisibilis, videamus deinceps, quomodo intellectus vnumquodq; eorũ intelligit. sciendum ergo, ꝙ intelligit terminum, qui est indiuisibilis cum sit ipse indiuisibilis, vt vocem simplicem. Quare neque vt vera, neque vt falsa. Circa enim simplices voces non consideratur nec verum, nec falsum, sed circa compositas. Et quamnam ob causam in contextu falsum tantum meminit, & non itidem veritatis? Dicit.n. In indiuisibilibus quidem intelligentia, circa quæ non ẽ falsum, & non subiunxit, & circa quæ non est veritas? Nouit enim in libro Peri Hermenias, non solum falsum, sed & verum non esse in simplicibus vocibus Quomodo ergo ipse in contextu solius falsi meminit? Et dicimus ꝙ in libro, qui est post naturalia, quem Metaphysica vocant, incõtraria est opinione ei, ꝙ in libro Peri hermenias dixerat In libro enim Peri hermenias, nec verum, nec falsum dixit considerari circa simplices voces, seu in terminis, sed in propositionibus verum, & falsum apparere dixit. In Metaphysicis autem ait in simplicibus vocibus, seu in terminis, falsũ quidem non considerari, sed considerari veritatem. Intellectus enim quãdo simplici aggressio

ne se applicans ad vnamquamq; simplicem vocem, idem est autem dicere, terminum, seorsum, & per se intellexerit vere intellexit nullo alio adiecta, vt dum dicitur, Ambulat, intellectus quidem protinus incessum intellexit, nullo alio adito, sed per hoc tantum. Rursus in comedendo, mãducationẽ, & cibi comminutionem protinus intelligit, hoc est dentem conuersione circumagentem, sine alia additione. Hoc itaque dicit in Metaphysicis, nunc autẽ eum tractatum sequitur, & propterea a simplicibus vocibus veritatem non arcet, sed solũ falsum, eo q intellectus nunquam fallitur, sed est semper verus, secundum Plotinum dicentem: Intellectus vel attigit vel non attigit. Quare errare nõ potest. sciendũ autẽ q duplex est veritas, vel substantiua, vel falso opposita. substantiua quidem, vt si ita dicam. Hic homo est proprie. Hoc autem dico, vt ad eũ qui est i pictura. Ille enim non est homo propriẽ. Illud ergo, eum esse, vel subsistere, de solo homine vere dicitur. Hæc cum de intellectu dixisset, q terminum vere cognoscit, conuertitur ad cogitationem, & dicit ipsam non solũ esse veram, sed etiam falli. Iam vero & aliud est, q intellectus quidem omnia vniformiter nouit, cogitatio autem, vt in compositione, & non idem est. Intellectus enim, vt continuum, & vnum nouit, quod nouit. cogitatio autem vt compositum ex multis, ipsum nouit: quemadmodũ in porta, ipsa enim ex multis lignis est composita. Et similis est cogitatio Empedoclis amicitiæ, quæ ea composuit, quæ sunt ex contentione diuisa. Certe & ab Empedocle dictum est, quod nisi esset amicitia, multorũ vertices collo carentes germinassent, hoc est, fuissent capita sine collo nisi esset, quæ ea connectit, amicitia. Tertium ad hæc dicit esse cogitationis propriũ, q ipsa fallatur, vel propter prędicatum, vel propter tps si enim dixero, Homo allatus vel est, vel erit, vel fuit, falsa est propositio, propter p̃dicatum terminum, dico autem allatum. si autem dixero, Heri Troiana fuerunt, hic propter tempus fuit falsa propositio. in æternis autem circa id tantum, quod prędicatur, fit falsum: non ita autẽ & circa tẽpus. si enim dixero, erat, vel est, vel fuit Deus, semper verum dico. Quod.n. semper est, dico. In non æternis autem, & secundum tempus, falsa fit propositio, & secundum prędicatum. secundum prædicatũ quidẽ, vt si dixero. Hircoceruus est nũc, falsum enim extitit, nõ secundum tps nunc, sed secũdum prędicatũ est, & rursus si dixero. Vmbra nũc est corpus, falsum extitit. non secundum, nunc, non solum enim nũc non est corpus, sed neque erat, neq; erit, sed secundum id, qđ dixit, corpus est. Quare i generabilibus falsum fit dupliciter in cogitatione, vel secundum prædicatum, vel secundum tempus in æternis autem secundum prædicatũ tantum, Intellectus autem nihil habet horum. Semper.n. omnia intelligit, & non habet falsum, nec secundum prædicatum, neq; secundum tempus, Quartum autem in his dicit cogitationis propriũ, quod ipsa quidem circa propositiones versatur, intellectus autem circa terminos. Qñ autem dico circa propositiones, ne existima me hoc dicere iuxta modum dictum in logica, q circa affirmationẽ versatur, tanquam compositionem, quoniam ipsa componit prędicatum cum subiecto, circa negationẽ autem, vt diuisionem, quoniam ipsa negat, & diuidit prędicatũ a subiecto, nõ albus enim, inquit, homo: nunc enim dicimus quod cogitatio & circa affirmationẽ versatur, vt diuisio, & compositio. Si enim affirmatio, quatenus quidẽ coniungit, compositio dicitur, quatenus autem est in duobus quæ possunt diuidi, diuisio est. Negatio autem, etiã si dicit, non albus Socrates, ei nigrum coniungit, & rursus est compositio, est & diuisio: quatenus album ab eo seiũgit, & sic nunc cogitatio dicitur circa propositiones versari Hæc cum dixisset: tanquam per digressionem, quoniam dixit, quomodo intellectus intelligit terminũ: quærit deinceps, quomodo intelligit indiuisibilẽ magnitudinem, quod erat secundum indiuisibilis significatum. hoc autem est & tertium. Magnitudo enim est tertium, & totum enim quidem, est, & partes habet, & est compositum. Et vt totum quidem, ipsam intellectus sine tempore intelligit, &. in instanti. Neque enim potest intellectus ipsam in tempore intelligere. Omne enim tempus est diuisibile. Si enim indiuisibili intelligere, & quod intelligitur quod est magnitudo, esset diuisibile. Sicut enim habet tẽpus, ita & magnitudo. Atqui est indiuisibile actu, vt totum enim ipsum intelligit, totum autem est in diuisibile. non ergo ipsum in tempore intelligit, sed in instanti, siue nũc. Quod nisi sine tempore. & i instanti ea intellectus sciret, non amplius totum intelligeret in ipso tempore & in ueniretur aliquando non cognoscens. Cogitatio autem in tempore ipsam cognoscit. Atqui & vt partes habentem ipsam intelligit magnitudinem intellectus diuersas partes in diuersis instantibus intelligens, vnamquamq; partem actu nunc intelligens, vt compositum autem, ipsas non amplius intelligit intellectus, sed cogitatio Cum ergo magnitudo tribus modis intelligatur, vt totũ, vt partes habens, vt compositum duo quidem intellectus intelligit, vt totum, & vt partes habentem. Vt compositum autem, cogitatio. Materialem vero formam nouit intellectus, non vtiq; per se, sed per mediam imaginationem. Sensilia enim nõ potest per se intelligere intellectus, opus enim habet imaginatione. Hæc ergo nouit per intermediam imaginationem. Non autem, quia per intermediã imaginationem intellectus intelligit, iam propterea diuisibiliter intelligit. Inest enim & i imaginatione aliqd idiuisibile, & quod hoc verum sit, manifestum est, eo q primi typi a secundis non deleantur: nempe, q in ea, videlicet, sit aliquid indiuisibile. Et secundum hoc indiuisibile eam intelligit intellectus, vt ipsam rursus indiuisibilem intelligat Rursus, quod in quantitate est indiuisibile, intelligit intellectus secundum negationem. Sicut enim lucis negatione tenebras intelligimus, sic numeri negatione intelligimus vnitatem, & tẽporis negatione, instans, & quod nunc est & magnitudinis negatione, punctum. Quare secundum negationem intelligimus, quod est in quantitate indiuisibile. Si quis autem dicat, & nigrum secundum albi negationẽ cognosci, fallitur. Ambo enim formã sortita sunt, & ambo agunt: hoc quidem congregans, illud vero disgregãs, & ambo per se affirmatiue cognoscũtur. Nisi forte nigrum pro tenebris acceperis, vt illud, Nigræ mortis. & hæc quidẽ noster intellectus negatiue cognouit. Diuinus autem intellectus omnia affirmatiue, & applicatiue cognouit, præter malum. Hoc enim non nouit, vt id nõ faciat Quod enim nouit, id & facit. Est eius enim substantialis cognitio. & ideo dictũ est. Dixit & facta sunt. Hoc autẽ sacræ scripturę verbum potest duobus modis exponi. Quoniam q cognoscit, & dicit, hoc etiam fit: vel qm̃ est repentina, & q̃ momento tẽporis perficit, eius opera tio, ꝑpterea dictum est, Dixit & facta sunt. Ex hoc autẽ habes quoddam corollarium, quod sequitur. Si enim negatiue dicit intellectum operari, non vtiq; de intellectu diuino verba facit. & sic qui in nobis ẽ intellectus, cognoscit id quod in quantitate est indiuisibile. Immaterialem autem formam cognoscit secundum hæc quinque. Vel enim vt causam, idq; vel effectiuam, vel perfectiuam. Neque enim vt finalem tantum, vt quidam putant, ipsam cognoscit, & vt non habẽtem contrarium, ipsam cognoscit. Nostro enim lumini, & bono est aliquid contrariũ, Apud ipsum autem non est, cognoscit autem ipsum, vt & quod intelligit, & quod intelligitur. Intus enim habens Deus cognoscendi facultatem, etiam seipsum intelligit. Quoniam ergo hæc dicta sunt, in his finitur contemplatio, Deo est gratia.

Vt qui unum sint, ut ait Empedocles, certe multorum quidẽ uertices colli experter germinarunt, deinde amicitia componit sic & hæc separ ata cõponuntur.

Vide quid dicit, quod intellectus quidem vera solum nouit, in ijs autem, in quibus est falsum, & verum, hoc ẽ cogitationis, & in ijs, in quibus est compositio, rursus est hoc cogitationis. Et ecce duo interea dixit cogitationis propria. Hanc autem, inquit, compositionem, tanquam vnum, diuidit cogitatio. & recte dixit illud tanquam. Neque enim, vt vnum proprie nouit ipsa. vt vnum enim nosse proprie est intellectus, sed vt in appositione vnũ

ipsam nouit intellectus. Quare & cum Empedocles amicitia societatem habet, quatenus illa quoque in appositionem vnit, & non proprie.

Vt incommensurabile, siue discrepans, & diameter.

Quid vult dicere? Quod etiam iuxta prædicatum vel vera est, vel falsa cogitatio. Si enim dixerit diametrum cōmensurabile, fallitur propter prædicatum, cōmēsurabile: Est enim semper incommensurabilis, & discrepans latere. Si aūt dicat, Incommensurabilis, & discrepans est diameter, vera est propter prædicatum.

Si autem eorum, quæ fiunt, uel futura sunt, tempus, ad unum mente agitās, & compones. Falsum enim semper in compositione. Nam & album non album, quod non album, composuit. Cōtingit autem & diuisionem omnia dicere: Est ergo non solum uerum uel falsum, q. Cleon est albus, sed & quod erat, uel erit.

Quid per hæc dicere proponit? Quod secundum tempus recte, vel male compositum, fit falsum, vel verum in rebus. Si enim dicis, Erunt Troiana, falsum dicis propter futurum tempus. Si autem dicas, Fuerunt, verum dicis ꝓpter tempus præteritum. Semper enim, inquit, in compositione est verum, vel falsum, non in rebus simplicibus. Si enim album Socratē dixeris non album, falsum dicis. Et si non album dixeris album, falsum dicis propter compositionem non congruam. Et qnia vtiq; dixit affirmationē & negationem esse compositionem: dici aūt, inquit, potest ambo quoq; esse diuisionē, quia sunt ex rebus diuersis: & fieri potest, ut diuidantur in terminos, ex quibus sunt compositi. Recte autē dixit illud Contingit: certe dici quidem potest affirmatio, diuisio, vt quæ aperte diuidat in subiectum, & prædicatum negatio autem quędam compositio, vt quæ ex subiecto, & p̄dicato cōponatur. Et hic quidem sic dixit: in logica autem affirmationem q̄dem dicit compositionem, negationem autem diuisionē. Sed & q̄ erat, vel erit q̄d dicit? q̄ si sit p̄dicatus falsus, q̄ in vnoquoq; tempore dicitur, falsa est. Vt si dixeris Cleonē album, qui nō est albus, & si dixeris, q̄ est albus, vel erat, vel fuit, falsum dicis propter prædicatum? Tempus enim in hoc differentiam nō inducit & vide, q̄ alia quoq; duo ꝓpria cogitationis adiecit, q̄ est circa negationē, & affirmationē versari, quā cōpositionē appellauit, & eā esse falsam, vel propter prædicatum, vel propter tempus dixit.

Quod autem unum facit, hoc intellectus unumquodq;.

Hoc est quod & superius dictum est in hyperbato aūt orationem sic lege, Quod autem facit vnumquodq; horum vnum, intellectus. Diximus enim q̄ intellectus etiam diuisibilia indiuisibiliter intelligit. Et vide q̄ pro eo, q̄d est intelligere, facere dixit valde admirabiliter. Sicut enim id, quod est, omnibus esse impertit & pulchrum pulchris vt pulchra sint, sic & intellectus secūdum suam ipsius simplicitatem, & vnitatem, quæ sunt composita, facit simplicia. Tanquā enim simplicia, ea intelligit intellectus, & non vt composita.

Indiuisibile autem quoniam duobus modis, uel potentia, uel actu, nihil prohibet intelligere indiuisibile, quando intelligit lōgitudinem. Indiuisibile enim actu, & in tempore indiuisibili.

Ad secundum indiuisibilis venit significatum, quod ē magnitudo, siue continuum. Vel potentia quidē est diuisibile, actu autem indiuisibile, vt magnitudo, vel actu: quidem diuisibile, potentia autem indiuisibile. vt aqua. Intellectus ergo: inquit, & quod est potētia diuisibile, vt actu, indiuisibile nouit, & quod est actu diuisibile, vt potentia indiuisibile. Nouit autem hæc, inquit, & in tempore indiuisibili, ne in dimidio fit dimidium. Vocat autem tempus indiuisibile, instans & quod nunc est, male dicens. Instans enim, & illud, nunc, non est tempus, sed principium temporis. Nunc autem dico momentum. Si autē acceperis illud nunc, quod est in latitudine, hoc & principium habet & finem. & tempus est. Nunc autem de momento temporis, quod nunc est, a nobis sermo habetur. Non quia autē duobus modis est indiuisibile, dixit, q̄ solum est indiuisibile duobus modis, sed q̄ secundū ipsam magnitudinis sectionem in duo tantum diuiditur. Magnitudo enim vel potentia est indiuisibilis, vel actu. Longitudo autem actu quidem est continua, potentia autem diuisa. Longitudinem autem nunc audi, pro eo quod est cōtinuum. Dicit ergo, nihil esse, quod prohibeat intellectū longitudinem, non quatenus est diuisa, ītelligere, sed quatenus continua. Est enim actu continua Hoc autem vt cōfirmatorium accepit eius, quod superius dictum est, q̄d composita intellectus. vt simplicia, apprehendit.

Similiter enim tēpus diuisibile, & indiuisibile, ut lōgitudo.

Quoniā dixit, q̄ in indiuisibili tempore intelligit, ne q̄s dicat, q̄ tēpus est indiuisibile, dicit tempus esse & diuisibile, & indiuisibile, male dicens. Ipsum enim, Nunc, accipit pro tempore indiuisibili, nesciens, q̄ eius, q̄d ē quantū, principia non sunt quantitate prædita Principium ergo temporis non est tempus.

Dici ergo potest, quod in utroque dimidio cogitet. non potest autem, nisi fuerit diuisa, præter quam potentia.

Hoc rursus est confirmatorium eius, quod superius dictum est, q̄ quatenus tempus est indiuisible, id mente cōprehendimus, & non quatenus est indiuisibile. Decem pedum lignum in dimidio fortasse temporis dimidiū ligni mente concipimus, quod est quinque pedes, & in alio rursus dimidio temporis, alios quinque pedes Quod quidem non fit videtur. magnitudo enim, inquit, nō ē actu indiuisibilis, vt dicas, quod dimidium in dimidio temporis intellexit, sed est potentia tantum diuisibilis. Intellectus autem ipsum, vt actu indiuisibilem, nouit.

Seorsum autem utrunq; dimidiorum intelligens, tempus etiā simul diuidit, tunc autem ueluti magnitudines. Si autem, ut ex utriusq;, & in tempore. quod est in utriusque.

Illud autem intelligens, pro eo quod est, cogitans, dixit, abusiue loquens. Nunc enim ab eo de cogitatione agitur. Quoniam enim dixit, intellectum indiuisibiliter intelligere, dicit, q̄ cogitatio diuisim, & seorsum vnūq̄dq; nouit. Porro & quādo ipsa vnita nouit, & simul: sic ipsa nouit, vt magnitudines ex duobus quibusdam compositas, quod dixit, ex ambobus, & in tempore ea nouit, quod est, in vtrisq;, idest diuisa: & non amplius. vt magnitudinem, sed vt diuersas magnitudines Hoc est enim quod dixit, veluti magnitudines. & recte additur illud, Velut magnitudines. Vna enim subijcitur magnitudo, quam si secundum diuersa tempora intelligit intellectus, erūt magnitudines, quod actu vna est magnitudo, quod est absurdum.

Quod autem est, non secundum quantitatem, indiuisibile, sed forma, id in indiuisibili tempore intelligit, & indiuisibili intelligentia animæ.

Tertium est significatum indiuisibilis. Quasi diceret, q̄ continuū quidem nihil prohibet intelligere. vt indiuisibile. Quod autem est forma vnum, & indiuisibile, circa cōtrouersiam ī indiuisibili tempore, & in indiuisibili animæ facultate cognoscitur Quæ est autē indiuisibilis animæ facultas, nisi scilicet intellectus?

Per accidens autem, & non quatenus illa diuisibilia, id quo intelligit, & in quo tempore, sed quatenus indiuisibilia. Inest enim & in his quid indiuisibile, sed fortasse nō separabile, quod facit unum tempus & magnitudinem.

Materialem inquit, formam intellectus indiuisibilem intelligit per accidens. Per se enim materialis forma est indiuisibilis, quatenus etiam cum extensione aliqua consideramus in infinitum factam continui diuisionem. Per accidens autē dicuntur habere indiuisibile, eo q̄ ex eis exterius, & aliunde accesserit vnio: Hoc est ergo, quod dicit, non quatenus pro eo quod est, non sicut formæ illæ materiales sunt diuisibiles, sic eas intelligit intellectus, sed etiā si sint diuisibiles, ipsas indiuisibiliter intellectus intelligit, quia eas indiuisibili sui parte anima intelligit. Est autem indiuisibilis animæ pars intellectus, & in tempore indiuisibili. Expone autem & sic, q̄ formas, & species intellectus cognoscit in tempore indiuisibili, & ī indiuisibili animæ facultate per accidēs: eo q̄ ne illæ quidem per se sunt

indiuisibiles

indiuisibiles:sed habent vnionem per accidens. Quid est ergo, quod intellectus intelligit per accidens? & dicimus ꝙ ipse quidem a natura habet, vt indiuisibiliter intelligat. Per accidẽs autem indiuisibile intelligit, qm̃ ipsis intelligibilibus accidit, vt sint indiuisibilia per accidens. Quidam autem dicunt ipsum dicere animam imaginationem, & quid vult dicere, ꝙ vtens imaginatione intellectus formam materialem intelligit? Vtitur autem inquit, indiuisibili parte imaginationis. Habet enim partem indiuisibilẽ vt ostenditur ex hoc, ꝙ q sint in ea primi typi, a secundis non delentur Per accidẽs autem, inquit diuiditur & imaginatio, ꝙ fit in subiecto diuisibili Nam & forma ea est ratione diuisibilis Quo ergo inquit instrumẽto vtens intellectus intelligit, vtpote imaginatione. Est autem ipsa diuisibilis per accidens, & non quatenus est imaginatio. Iã & in tempore, in quo intelligit, intellectus est idiuisibilis, rursus autem tempus, instans, seu quod nunc, appellauit. Est autem & ipsum, nunc diuisibile per accidens, ꝙ fit in tempore diuisibili Quantũ ergo colligi potest, hoc dicit, ꝙ etiã si per accidens imaginatio diuiditur, & quod nũc tempus:sed tamen haec vt indiuisibile, & vnum, accipiẽs, intellectus, formam materialem intelligit. Nunquid aũt dici potest, ꝙ societatem quoq; voluit dicere, q̃ inter se habet imaginatio, & forma materialis, ꝙ ambo sunt diuisibilia per accidens. Inest enim & in his aliquid indiuisibile, sed fortasse, non separabile. Est, inquit, & in tempore, quod nunc, indiuisibile: rursus autem abutitur: sed & in imaginatione est indiuisibile, quo vtitur intellectus Cur autem dixit fortasse, & dubitauit? Nondum in confesso ẽ imaginationem non esse separabilem sed corruptibilem. Nunquid ergo dici potest, qm̃ eam intellectũ passiuum appellauit, & eam cum intellectu cooperari dixit, ꝑpea non potuit eam dicere inseparabilem, vt intellectum: & ideo dubitauit. Deinde qm̃ dixit non esse separabilẽ, ait, ꝙ non est separabilis. Quo quidem separabili oĩa vt vnũ intelliguntur, & magnitudo, & tẽpus: Hoc enim separabile in omni magnitudine, vel tempore vel continuo, vt in vno est, & ideo intellectus, vt qui sit separabilis, omnia, vt vnum, nouit.

Et hoc est similiter in omni continuo, & tempore, & magnitudine.

Hoc est pro eo quod est, forma indiuisibilis, & inseparabilis in toto est tempore, & magnitudine.

Punctus autem, & omnis diuisio.

Hic est aliud significatum indiuisibilis, quod in quantitate est indiuisibile, idem est autem dicere de oĩbus diuisibilibus Sed qm̃ eorum, quae sunt oĩno diuisibilia, haec q̃dem per priuationem cognoscunt, illa vero per se primũ dicit de ijs quae per priuationem, vt quae sunt notiora, vt punctus, inquit. Ipse enim in contemplatione dictum est, continui negatione cognoscitur, & post punctum inducit, quod sic quoq; est indiuisibile, vt verbi gratia, linea, & superficies. Haec enim sunt aliorum fines. & fortasse dixerit aliquis Quid ergo linea, & superficies sunt indiuisibilia? & dicimus, ꝙ quatenus quidem sunt aliorum fines, sunt indiuisibilia. Horũ aũt oĩno meminit, ꝙ non solum punctus est diuisio lineae, sed ꝙ linea est diuisio sup̃ficiei, & superficies solidi.

Et quod sic est indiuisibile, declaratur, ut priuatio. & similis est ratio ut in aliis.

Et quod sic est, inquit, indiuisibile. Sicut autem punctus sic & ipsum, declaratur secũdum priuationem. Hoc autem dixit propter incorporea, & diuina, quae priuatione non cognoscuntur, Priuatione enim profundi superficies cognoscitur. Linea autem cognoscitur priuatione profunditatis: & latitudinis. Punctus autem priuatione profunditatis latitudinis, longitudinis. Haec autem diuisiones merito appellauit Punctus enim lineam diuidit: & linea superficiem, & superficies corpus, per se autem sunt indiuisibilia.

Quemadmodum quomodo cognoscit malum, uel nigrum: contrario enim quodammodo cognoscit.

Quod malum honesti est priuatio in confesso est. Q̃ autem nigrum albi priuatio est, falsum est. Est enim nigrũ forma preditũ, vt diximus. Nunquid ergo pro tenebris dixit nigrum, vt albi priuatio sint tenebrae, album autem vt intelligas lucem? eius enim priuatio sunt tenebrae.

Oportet autem potentia esse, quod cognoscit, & inesse in ipso. Si autem non est alicui ex causis cõtrarium, ipsum seipsum cognoscit, & est actu, & separabile.

Inesse dicitur pro eo quod est, intus esse, nunc autem quęrit, quomodo oportet Deum intelligere, & duo quidem presumit. Primum quidem, ꝙ oportet id, quod intelligit, esse potentia, vt quod intelligitur. Potentia autem dicit secundum aptitudinem, non vult enim Aristoteles esse rerum rationes in anima. Sicut ergo, inquit, potentia est, quod intelligitur, sic oportet esse, & quod intelligit. Oportet enim, quod cognoscit ei sic assimilari, quod cognoscitur, & simile ei reddi, & idẽ esse potẽtia, & rursus, quod cognoscitur, inesse in ipso, quod cognoscit, quod ẽ secundum. Et quia haec sic habet, quod intelligit, Deum cognoscit secundum quinque quae dicta sunt, & ea dicit, praeterquam illud, vt causam. Dicit autem ipsum nihil habere contrarium, vtpote qui nullam cum alio coniunctionem, vel omnino oppositionem habeat, quoniam ipse transcenderit. Quod autẽ actu quoq; est scilicet & ipsum seipsum cognoscit. Illud autem separabile, vt Plutarchus inquit, non solum intellige a materia corporeum, sed etiã ab animalibus facultatibus. Quod quidem dicere volens separatum, dixit separabile. Diuina enim sunt separata. Quare secundum rationem Aristotelis, Cuicunq; rei causae existenti non est cõtrarium, illa res ipsa seipsam cognoscit, & actu est, & est separabilis, & non solum intellectus sed & aliud tale fuerit.

Est autem propositio enuntians aliquid de aliquo, ut affirmatio, & uera & falsa omnis. intellectus autem non omnis.

Postquam ostendit Aristoteles, ꝙ est aeternus intellectus, & ꝙ a sensu differt, & quomodo intelligere sit secundum differentiam intelligibilium, non prius ab intellectu recedit, quam absolute dicat, quomodo discernatur, & distinguatur. Et tribus quidem modis discernit intellectũ eum qui circa simplicia versatur, ab eo, qui versatur circa composita, quod est cogitationis, intellectum, qui est potentia ab eo, qui est actu. actiuum intellectum a contemplatiuo. Et primum quidem vna differentia discernit, secũdum autem duabus, & tertium tribus. Differt ergo, inquit, q circa simplicia versatur intellectus, ab eo q circa composita versatur, id est, a cogitatione. ipsa enim circa composita versatur, quod intellectus quidem semper est verus, cogitatio autem & vera ẽ, & fallitur, & neq; simile est verum cogitationis vero intellectus Est enim intellectus verum substantiale. cognitionis autem est in compositione alicuius secundum aliquid, & est intellectus quidem sensui similis, qui versatur circa propria sensilia, qui est semper verus. Cogitatio autẽ est similis sensui, qui versatur circa sensilia per accidens. Ipse enim aliquando quidem fallitur, aliquando vero non est verus, & in compositione, aliud enim ex alio cognoscit, vt ex albo, quod homo est. Simplices ergo mentis conceptus, vt qui habeant proportionem, & conuenientiam, cum sensu: qui propria gerit negotia, & est semper verus: veri semper sunt. Mentis autem compositi conceptus, vt qui proportionẽ habeant cum sensu aliena gerente negotia, & qui aliquando quidem est verus, aliquando vero fallitur, propterea & ipsi aliquando quidem sunt veri, aliquando vero falluntur. Sic ergo discernit eũ, qui circa simplicia versatur intellectum, ab eo, qui circa composita versatur. Deinde discernit intellectũ qui est potẽtia, ab eo, q est actu Primũ quidem ꝙ intellectus actu res ipse est. Qui est autẽ potẽtia, non est res ipsae, nisi ipsas intellexerit. Secundo autẽ

ꝙ intellectus quidem potentia, in particulari tempore, eo qui est actu prior est, in vniuerso autem non est prior, est enim semper & actu & potentia. Oportet. n. semper esse quod actu est, vt id, quod est potẽtia, in id quod est actu reducat. Postquam ergo hoc sic distinxit, discernit & intellectum cõtemplatiuum ab actiuo & hanc dicit primã differentiam ꝙ actiuus quidem intellectus semper circa particularia versatur, contemplatiuus autem etiam circa vniuersalia. Secundam dicit differentiam. Actiuus quidẽ semper imaginatione vtitur, contemplatiuus autem non semper. Tertia est differentia, ꝙ sit in contemplatiuo quidem verum: & falsum: in actiuo autem bonum, & malũ: atq; adeo hæc est melior differentia. Secunda enim non est valde necessaria: nam & intellectus sempee contemplatione vtitur. Sciendum est autem, ꝙ non est alius ab actiuo contemplatiuus intellectus, subiecto. Sicut enim non est alius, ꝗ est potẽtia, intellectus, ab eo, qui est actu subiecto: idem enim est: sed solum tempore differt sic & habet intellectus actiuus ad contemplatiuum. Subiecto enim idem est, sed est habitudine diuersus. Contemplatiuus. n. habet proportionem cum visu, qui colorum species tantum videt, & cognoscit, ꝙ hoc quidem hoc est album, illud vero nigrũ. Actiuus autem intellectus habet proportionem cum visu non solum colorum species cognoscente, sed & quod delectat, sibi asciscente, quod autem molestia afficit auersante. Sicut enim visus qui præter nigrum & albũ, quod est iucundum, & molestum, cognoscit: sic & actiuus intellectus non solũ verũ, & falsum cognoscit, sed & bonum. & malũ, & proportionẽ quidem habet, qđ in visu est iucundum cum bono: quod autem in visu est molestum, cum malo. Sæpe aũt intellectus qđ molestum est, pro iucundo elegit: eo quod sit, quod molestũ est, bonum, quod autem iucundum est, aliquando ẽt malũ. Quare hæc est differentia, ꝙ cõtemplatiuus quidẽ intellectus operatue sine appetitu, veritatem solum & falsum cognoscens. Actiuus intellectus cũ appetitu operatꝰ, ꝙ sciat quidnam bonum quidẽ ẽ, quidnam vero malũ. Postquam hucusq; produxit differentiam inter actiuum & contemplatiuum, aliam quoque tradit differentiam intellectus a sensu. Quoniam enim & in discernendo intellectu a cogitatione, & rursus in tradenda differentia contẽplatiui ab actiuo, intellectũ sensui assimilauit, ne quis existimaret, ꝙ in omnibus similis est intellectus sensui, propterea nunc tradit differentiam inter intellectum, & sensum, & dicit. ꝙ particularis sensus, vt visus nouit albũ, & nigrum, & est commune vehiculum albi, & nigri, visus, albi autem, & dulcis communis sensus commune est vehiculum. Differentiam, quam habet album ad dulce, nõ nouit visus, sed communis sensus. Sicut ergo particularium sensuum terminatio est communis sensus, sic & contemplatiuorum intelligibilium cõmune est vehiculum, intellectiua cognitio, & actiuorum, quemadmodum boni & mali, intellectiua actio. Vtrorumq; autem, & contemplatiuorum, & actiuorum intellectus est vehiculum. Et intellectiuam quidẽ cognitionẽ Plato θεωρητικὸν id est attẽtiuum appellat, intellectiuam autem actionẽ συνειδὸς id est conscium. Hæc autem dicebat esse subiecto eadem. Nam & cognoscens agit, cum cognitione enim vita cõiuncta est, & vnum est quod dicit, ego intellexi, & conuersus sum. Si hoc enim non sic habet, est rationi consentaneũ dicere, ꝙ tu quidem hoc, ego vero illud senserim. Hæc autẽ ratione, differunt, ꝙ hic quidem agat, ille vero cognoscat, & in hac quidẽ est opinione Aristoteles. Porro & secundum ipsa subiecta communionem habent, & societatem. Quod enim bonum, etiam verum est, quod autem malum, falsum. Sed differunt, quoniam bonum ad aliquid dicitur. quod enim ad animam bonum est in virtutibus. hoc est malũ corpori. Verum autem non dicitur ad aliquid. sed semper idem est verum & honestum. Neq; enim Plato est admittendus dicens, ꝙ furenti ensis depositum confiteri verum quidẽ, malum autem. Verũ enim secundum Aristotelem, quatenus verum, semp honestũ. Sciendum autem, ꝙ etiamsi diximus similem esse communem sensum intellectu quoniam, sicut cõmunis sensus est terminatio omnium particularium sensuum, sic & omnium intelligibilium terminatio est intellectus, & cogitabilium, & opinabilium, verũtamen est quædã differentia. In sensibus enim est alius communis sensus præter quinq;, in intelligibilibus autem non est aliud, quod cognoscit præter tria, sed vnũ ẽ ex tribus, quod cognoscit differẽtiam. Intellectus enim, cũ sit pars triũ, & opinionis dico, & cogitationis, & intellectus, ipse nouit differentiã intelligibilium ad cogitabilia, & cogitabilium ad opinabilia. Hæc est ergo differentia intellectus a cõmuni sensu. Sciendum autẽ, ꝙ sicut cõmunis sensus non solũ ea nouit, quæ cognoscunt sensus particulares. sed & aliam præter hæc, nouit enim communis sensus differẽtiam sensiliũ quæ cadunt sub sensum, hoc sensibus, vt iam diximus, nescientibus. Particulares enim sensus dulce & albũ tãtũ cognoscunt. Communis autem sensus nõ hæc tantũ, sed & ipsorum nouit differentiam, sic ergo & intellectus nõ solum intelligibilia, & cogitabilia, & opinabilia nouit, sed & eorum differentiam. quæ enim deteriora cognoscit. & meliora scit. quæ autem meliora nouit, deteriora nescit. Differentiam ergo cogitabiliũ, & intelligibilium, vel cogitabiliũ, & opinabiliũ non nouit, nec cogitatio, nec opinio, eam autẽ intellectus cognoscit, vtrisq; ergo melior ẽ, & cogitatione, & opiniõe. Est ergo eiusmodi proportio. Sicut nigrũ ad proprium mentis conceptũ, sic & albũ ad proprium mentis conceptũ, & econuerso, sicut nigrum ad album, sic mẽtis cõceptus albus ad mẽtis conceptum nigrum. Et in his, Deo est gratia, finitur cõtemplatio. Est autem propositio enuncians aliquid de aliquo, sicut affirmatio, quid vult dicere? ꝙ differt quidẽ, qui circa simplicia versatur intellectus, ab eo, qui circa composita versatur, circa mente enim conceptam, & internam propositione, inquit, versatur affirmatio, Ipsa enim veluti simplex est, dum in animi adhuc dispositione sita est, & semper vera est qui autem circa cõposita versatur intellectus in affirmatione, quæ est s̃m probationem, versatur, quæ habet verũ, & falsum. Dicere ergo ipsum vera, vel falsa, in omni accepit affirmatione, quæ est s̃m prolationem, non autem de interna. Non enim omnis intellectus, pro eo quod est, verus est, vel fallitur. Simplicium enim mentis conceptuum & intelligentiarum intellectus verus est tantum, non etiam fallitur. quare non omnis verus est intellectus. vel falsus, propter actiuum ait dictum esse. Contemplatiuus enim simplices, & puros mentis conceptus, & intelligentias apprehendens, non fallitur. Actiuus autẽ quoniam & secum, & inter se formas materiales componit, in eo, inquit. cogitat, & propterea fallitur. quare propter cogitationem rursus falsum sequitur.

Sed, qui est eius, quod quid est, & secundum quod quid est esse, uerus, & non aliquid de aliquo.

Quasi diceret, illum solum verum esse intellectum, qui est secundum quod quid est, & secundum quod quid est esse. illud ergo, quid est, substantiam declarat, quid est autem esse, formam, tanq; tale sit, quod dicitur, Ille solus verus est intellectus, qui substantiam, quæ est secundũ formam, apprehendit idest qui ipsam formam per se apprehendit, is est autem contemplatiuus, qui & semper verus est, & non est aliquid de aliquo, id est non circa composita versatur. Circa composita enim versari non est intellectus proprie. sed cogitationis. Ne existima autem ꝙ intellectus quidem idem est subiecto, quod cogitatio, est autem diuersis, nam & intellectus a cogitatione est subiecto diuersus.

Sed sicut uidere proprium, uerum: si autem homo, quod est album, uel non, non semper uerum.

Quid est illud, uidere proprium? pro eo quod est, qđ est sibi proprium videre; & propriũ negotium gerere, vt videre, quod est album, & solum, nũ idẽ autem & substantiam, cui quidem hoc album inest, hoc enim nõ semp verum.

verum. Fallitur enim quandoq; sensus circa sensilia per accidens, sicut superius dictum est.

Sic autem habent quaecunq; sine materia.

Quid dicit? q sicut se habet sensus ad propria sensilia & non propria, sic & quae sunt sine materia, ad intelligibilia. sine materia autem dicit cogitationem, & intellectum. Immateriales enim sunt hae facultates, & cogitabilia, & intelligibilia sunt rursus ees immateriales, & intelligibilia quidē quae quidem etiam simplicia dicit, ait cū visu habere proportionem, qui proprium videt, cogitabilia autem quae etiam cōposita appellat, dicitur cū visu hēre proportionem, qui gerit alienum negotium, & qui non vult solum cognoscere, quod album, sed etiam quod albus homo, vel equus.

Idem est autem scientia quae est secundum actum, quod res. Quae est autem secundum potentiam, tempore prior in uno.

Rem dicit scibile. Dicit ergo scientiā, quae actu est, idē esse, quod scibile. Non cognoscit.n. scientia scibile, nisi ei assimiletur, & fiat quale ipsum. Hoc aūt non temere interiectum est, sed qm de intelligibilibus agitur, intelligibilia autem per mediam scientiam fiunt intelligibilia, & intellectu cognoscuntur, propter ea scientiae mentionem fecit, dicens, scientiam, quae actu est similem esse scibili. quae autem est secundum potentia scientia, est prior scientia, quae est secundum actum in vno indiuiduo.

Omnino autem & simpliciter, nec tempore quidem. Sunt enim ex eo, quod perfectione & actu est, omnia, quae fiunt.

Quidam libri habent graece ὅλως .i. omnino quidam vero ἁπλῶς .i. simpliciter, hoc est autem, quod dicit, q vt in vniuersum, & semel dicatur, in vniuerso mundo non est prius, quod est potētia, eo quod actu est, quia omnia ex aliquo, quod perfectione, & actu est, producuntur in actum, per id quod potest producere. Illud autē, Ex eo, quod perfectione, & actu est, quidnam dicunt non debere ad opificem referri, sed q quicquid est potentia, e st in alio, quod est actu aliquid aliud, vt semē potentia quidē est foetus: actu autem semē, & panis potentia quidem est sanguis, actu autem panis. Existimo autem eos non recte dicere, nihil enim solum semper actu est, ex quo omnia producuntur, nisi solus opifex. Cum hic autem esset Alexander, dixit perturbatā esse orationem, siquidem superius quoq; discreuit intellectum, qui est potentia, ab eo q est actu. Porro & nūc hoc ipsum facit. Ad quod dicimus q duobus quidem modis loquitur, non est autē perturbata oratio, hoc.n. nūc fecit, vt totam simul d̄riam dicat.

Videtur autem sensile quidem, ex eo, quod est potentia, sensitiuo actu faciens. Non enim patitur, neq; alteratur. Quare haec est alia species motus. Motus enim imperfecti actus est. Actus autem simpliciter alius est, qui est perfecti.

Quid sibi vult hic contextus? Vult discernere intellectum actiuum a contemplatiuo. Priusquam autem ad tradendam d̄riam accedat, vult aliquid de sensu dicere propter duas causas, uel q hoc habet commune intellectus cum sensu, q. citra medium operatur, vel quia ē hac distinctione in afferendis sensus exemplis magnopere delectatur, propterea dicit aliquid de sensu iā dictum, quod potentia sensus est secundum habitum, & non secundū aptitudinem, vt cogitatio, quando nō operatur. Quando autem sensile adfuerit, & sensus operatus fit, tūc apraesentia sensilis deducitur in actū, venit autem ad id, quod actu ē, non per motum, nihil enim patitur, nec alteratur sensus, qui deducitur ab eo, quod est secundum potentiam, ad id, quod est actu. Vult enim Aristoteles id quod a secundo potentia ad id, quod secundum actu est, deducitur, non alterari, nec pati. Vnde vel nō est motus, vel est alia species motus. Siquis enim vult hunc motum dicere, aliā ē eciem motus dixerit praeter eas, quae in Physica dictae sunt, & naturam innouauerit. Deinde confirmat etiam, q non est motus, a secundo potentia, ad secundum actu progressus. Dicit.n. motū esse imperfecti actum: motus enim ab imperfecto ad perfectum fertur, & patitur, & alteratur. Quod est autem secundum potentia, perfectum est. Perfectorum autem actus non est motus, sed aliquid aliud praeter motum. Non est ergo motus a secundo potentia deducto ad secundum actu, sed mutatio.

Sentire ergo simile est ei, quod est dicere solum intrinsecus, & intelligere. Quando autem iucundum, uel molestum, ueluti, affirmans, uel negans, persequitur, uel fugit, & est delectari, uel molestia, affici, operari sensitiua medietate ad bonum, uel malum, quatenus talia.

Discernit intellectū cōtēplatiuū ab actiuo, & quid dicit? q sicut sensus qui habet tantum dicere intrinsecus.i. cognoscere, & intellectu comprehendere, dicitur cōtemplatiuus. qui autem habet, vt molestia afficiatur & delectetur, affirmare ait, & persequi, quoniā ipsum suscipimus, & ad ipsum venimus. Suscipere ergo ipsum dixit & affirmare. Molestiā aūt negamus. ipsum enim non suscipimus, sed & fugimus. Tanquam aūt inquit, iudicatiua facultate actiui intellectus iudicatur bonum & malū. Ne ergo oīa de eodem accipe. Deinde quoniā ostensum est superius, idem esse subiecto sensum, quod appetitum, cum oporteret aūt dicere. q actiuus intellectus cum appetitu operatur, dixit, q cū sensu, eo q subiecto idem sit sensus, & appetitus. Ad bonum, vel malum, quatenus talia. Recte aūt adiectū est illud, quatenus talia, nec q enim ipsa per se sunt bona, vel mala sed vt ad animal, vt quod seruat qui, dem, dicatur bonū, quod autem corrūpit, dicatur malū.

Porro & fuga, & appetitus idem, qui est secundum actum & non est aliud appetitiuum, & fugiendum, nec a se inuicem, nec a sensitiuo, sed quod quid est esse, aliud est.

Quid dixit? Quod actu molestum est, voluptate, quae est actu comparans, ait ratione differre. vocauit autem fugiendū quidē, quod molestū: appetitium autem. iucundū. Deinde. ne quis existimaret, q. alia quidē facultate aliqd iucundum appetimus, alia autē quae molesta sunt, fugimus, nunc dicit, q non differt voluptas a molestia, nisi ratione seu definitione, non enim subiecto: ambo.n. sunt sub anima irrationali. & quid hoc dico, cū nec sentire quidem ab eo, quod est voluptate affici, subiecto differat: nā & haec ambo sunt sub irrationali, in eo autem, quod qd est esse, differunt, id est, in ratione, seu definitione. Hoc autem dixit. vt ostendat, contemplatiuum etiam intellectū ab actiuo ratione tantum differre.

Cogitatiuae autem animae uisa, ut sensa insunt. Quando autē bonum, uel malum affirmarit, uel negarit, fugit, uel persequitur. Quare nunquam sine uiso intelligit anima.

Cogitatiuam animam dixit, abusiue loquens, contēplatiuum intellectum, & quid dicit? q ipse quoq; imaginatione vtitur, vt & actiuus intellectus. Sed si vtitur, inqt imaginatione, huic visa insunt inquit, vt sensa: hoc est sensus solum sine dolore, & voluptate. Actiuo autem intellectui, qui habet bonum & maiū. subiecta inquit sunt veluti affirmationes, & negationes: & sic voluptate vtitur, & tristitia, & iucundum quidem persequitur, fugit autē, quod molestum. Haec autem sempr quoq; imaginatione vtitur, eo q semper delectetur, vel molestia afficiatur, quod quidem nō ē sine imaginatione. Primus autem nō semper: nihil enim particulare sine imaginatione intelligit. Vniuersalia autem etiam sine imaginatione intelligit. Ne existimes autem idem esse bonum & iucundum, & malū & molestū. Est enim iucu ndum malum rebus vti venereis, & est molestum exhibens bonum, esse circa omnia cōtinentem: Ne ergo putaueris actiui iucundum idem esse, quod eius bonum.

Sicut autem aer pupillā talem fecit, ipsa autem aliud, & auditus similiter, extremum autem unum, & una medietas, ei autem esse plura tribuunt. Quoniam autem diiudicat, qua ratione differat dulce & calidum, est quidem & prius, dicendum autem & sic, est enim unum quidpiam. sic autem ut & terminus.

De cōmuni vehiculo nūc agitur, & quid dicit? q sicut aer pupillam alterat, & pupilla spiritū, & ille facultatem crystallinā, & ipsa excitatur, & videt, cū sit vna, In eo au-

tem, quod est esse, hoc est, rōne, ab alijs iudicātibus diuersa est. Nam & auditus similiter habet vnū, quod iudicat, sicut ergo in his, sic in intellectu est commune vehiculum qđ quidē est extremū discretiuū mediū, & primū quidē dicit cōtextus de visu & auditu, illud autē, sic habet intellectus vehiculum, non dicit: sed cū prima dixisset Philosophus: reliqua subaudiri permansit, quę sunt de intellectu, & ad alia cōuertitur, dicens, ꝙ sic quidem particularis sensus iudicat albū, & dulce non ipse iudicat, sed quisnam sit superius diximus, & nunc quoq; dicemus, nēpe communis sensus, ipse.n.inquit horum est commune vehiculum existens, inquit, vt terminus. Terminum autem nunc vocat centrum circuli, a quo multę lineæ procedunt.

Et hæc quidem in proportione & numero, quem habent ad utrunq;, ut illa ad seinuicem.

Quid dicit? Quod, sicut terminus, hoc centrum, sic habet & communis sensus, & proportione, & numero Proportione quidem, ꝙ sicut cētrum se habet ad vtranq; ex his lineis. quæ a centro procedūt, sic habet & communis sensus ad vtrunq; ex suis sensibus, & sicut rectæ se habent inter se, sic & particulares sensus, inquit, habent aliquam proportionem. Sic quidem proportione, numero autē quomodo? ꝙ sicut centrum cū sit vnum, ad multas habet lineas habitudinem, sic & communis sensus, cum sit vnus habet ad multos sensus habitudinem.

Quid enim refert hoc dubitare, quomodo, quæ sunt eiusdem generis, iudicat, uel contraria, ut album, & nigrum? Sit autem ut A, quidem album, ad B, nigrum G, ad D, ut illa ad seinuicē. Quare & econuerso si, G.D, uni insint, ita habebunt sicut & A, B, idem autem & unum. esse autem non idem. & illud similiter. eadem autem ratio & si, A, dulce quidem sit, B, uero albū.

Quoniam dixit, ꝙ sicut communis sensus se habet ad propria, & ne dubita, inquit, quomodo, quæ sunt eiusdē generis, nouit sensus particularis, siquidem non dubitas, quomodo: quæ sunt diuersorum generū, nouit communi sensus idem est enim Eiusdem aūt generis vocauit album, & nigrū, ambo n. sub colore. Diuersorum autem generum, albū, & dulce: hæc n. vt quæ sub diuersos sensus cadunt, sunt diuersorū generū. Si aūt, vt aliquod quatum album ad secundū nigrū, tertiū ad quartū, vt illa ad seinuicem. Nunc accepit elementa, primum quidem significans albū, secundū autem nigrū: aliquando aūt & dulce: tertiū autem & quartum pro intelligibilibus accipit, vt sit tertium quidem ratio albi, quartum aūt ratio nigri, & quid dicit? Quod sicut cōmunis sensus nouit primum & secundū, vt accipias primum quidē similiter significās album, secundū autē dulce, sic & intellectus nouit tertiū & quartum i eorum rationes. Nouit autē & econuerso, inquit, intellectus primum tertium, & secundum quartū, hoc est, etiā sensilia. Idem autem & vnū, esse autē nō idē: & illud, similiter, subiecto quidē, inquit, idem est, formā dico albi, vel nigri. vel nigrū, vel album: ratione autē sunt diuersa, aliter enim videt album, & nigrum, & aliter intelligit.

Formas ergo intellectiuum in uisis intelligit, & sicut in illis ipso definitum est, id quod est persequendum, & fugiendum: & intra sensum quando in ipsis uisis fuerit, mouetur, ut sentiens facem, quia est ignis, communi cognoscit, dum uidet moueri, esse hostem.

Quid dicit? ꝙ actiuus intellectus formas rerum intelligit vtens imaginatione, & sicut in ipsa inquit, est perseq, & fugere, cū sit appetitus: sic & i intellectu Hæc sunt qm delectatur, & molestia afficitur. Vel hoc ergo dixit, vel aliud, quod visa, quæ superius sensilia, appellat, inferius autem imaginationem. & quid dicit? ꝙ intellectus quidē simul cum sensilibus aliquando operans, & lætatur: & dolet. Aliquando autem sine sensu imaginatione vtitur, & operatur. Quādo enim face visa intellexerit: esse hostē: cum sensu coopertatus est. Quando autē consultans vbi bellū gerere oporteat: tunc imaginatione vtitur, vt sentiens facē, ꝙ ignis communi cognoscit? Quid est, cōmuni cognoscit? nōnulli quidam dicunt? motu ignis. Motus.n. est commune sensile. est autem absurdum in cognoscente dicere de communi sensili. cognoscens enim dixit. Dic ergo eū dicere: ꝙ ignem communi sensu cognoscimus: hoc autem dixit, vt sciens, ꝙ quæ particulari sensui subijciuntur, subijciuntur quoq; communi.

Quando autē in iis, quæ sunt in anima, uisis, uel mentis conceptibus. sicut uidens, ratiocinatur, & consultat, futura ad præsentia comparans, & quando dixerit, quod illic iucundum, uel molestum hic fugit, uel persequitur, & omnino in actione, & quod sine actione est uerum, & falsum, in eodem est genere bono, & malo, sed differt quidā eo, quod simpliciter, & qđ alicui.

Quid dicit? ꝙ quando imaginatus consultauerit: vbi bellum gerere oporteat, & accommodatum quidem locum, & iucundum elegerit, molestum aūt fugerit, tunc imaginatione vtitur. Scire aūt oportet, ꝙ iucundum quidem, & molestū semper est in actiuo intellectu, in quo est & bonum. Differt autem eo, quod est simpliciter, & alicui: quia verum quidē semper simpliciter dicitur, & semper eodem modo se habet: Bonum autē ad aliquid quidem malum est, & inutile. Quod enim ad aliquid bonū est, vt ad animam: hoc ad corpus bonum non est. Et in his praxis, Deo est gratia, completur.

Quæ autem sunt in ablatione seu abstractione intelligit. Quemadmodum si simum, quatenus quidem simum, non separate. Quatenus autem est concauum, si quid quidē actu cogitaret, sine carne cogitaret, quatenus concauum, sic mathematica separata, ut separata, intelligit, quando illa intelligit.

Postquam simplicem intellectum a composito discreuit: & actiuum a contemplatiuo: & eum qui est potentia ab eo, qui actu: rursus venit ad itelligibile. & hoc nūc docet. Et quoniam intelligibile forma est: Forma autem triplex: vel omnino materialis: vt res naturalis: vel formæ penitus expers vel partim quidem materialis, partim aūt materiæ expers, vt mathematica, superius autem examinauit & materialem formam quando dixit hoc. illud qđ piam esse, sed & immaterialē, vbi quærebat hoc per hoc quod quid est esse, nunc venit ad mathemata, & quærit quomodo ea nouit itellectus? & dixit ꝙ non vt materialia ipsa nouit, sed vt immaterialia. Non nouit enim ipsa, vt simum, quod omnino in materia, nempe naso, intelligitur, sed nouit ea, vt incuruum, hoc.n. sine materia intelligitur. Mathemata aūt intelligit intellectus instrumento vtens indiuisibili, imaginatione. Imaginatio .n. est īdiuisibilis. Quando enim currentem Socratem mente agitarit imaginatio, vt vnum ipsum intelligit, & nō qui sit diuersus quatenus curerit. Si enim imaginatio ē a sensu, qui trāsmigrare non potest, f. & ipsa est diuisibilis, & ab alio in aliud nō descendit, sed simul imaginatur. Ex hoc autem colligitur imaginationem solum esse veram, sicut & intellectus & sensus, nō aūt etiam falsam esse, eo ꝙ non imaginatur in compositione. Ex hoc autem ostenditur etiam animam esse separabilem. siquidem ea, quæ separari non possunt. dico autem mathemata, intelectu separat, eo ꝙ substantiale habeat separabile. Hæc postq̄ dixit, quærit, si intellectus secundum actum res ipsæ est, & si est in generatione, an res immateriales potest cognoscere an nō. Et id dubium quidē mouet, in præsentia aūt non soluit. Ad hoc aūt dicit Plato, ꝙ pōt intellectus quidem, qui ē in generatione, esse ciuis cœlestis, & circa immaterialia operari, & corpus negligere. Si enim, quæ extra sunt animæ, quæ corporis sunt animantes, cum corpore sunt semper, & in sepulchris, quid absurdum etiam eas quæ sunt in generatione, animas circa immaterialia operari? Et sic quidem Plato. Aristoteles autem inferius dicit triplicia esse intelligibilia. Sunt enim immaterialia intelligibilia prima. Secunda intelligibilia media, & tertia materialia. Et in materialibus quidem dicit non esse opus imaginatione: imaginationis enim expertes sunt, intelligentiæ. Quando autem inquit, mathemata intelligit subiecto imaginatione vtitur. Etsi autē, ea vt subiecto, vti-

tur cognoscendo mathematica, nõ ob id eadem sunt visa & mathemata. Visa enim soli subijciuntur imaginationi, Mathemata autem animæ, quæ subiecto vtitur, imaginatione. Materialia aũt cognoscit anima instrumento vtens sensu, & imaginatione. Si ergo actus ẽ imaginationis expers, fieri non potest, vt intellectus, qui est in generatione hunc actum intelligat. Nullo enim indiget ad eum cognoscendum. Hoc autem facit pro opinione quæ dicit, intellectum non cognoscere formas, quæ sunt oĩno immateriales. Hæ aũt sunt a materia separabiles. Deberet ergo & ipse esse a materia separabilis, vt ipsas intelligeret. Siquidẽ assimilari oportet in omnibus id, quod cognoscit, ei, qđ cognoscit. Atqui in animali non separatus est: ipsas ergo non cognoscit. Hæc est autem prima illius opinionis defensio. Falsa est autem o Aristoteles. Si enim intellectus q est in animali, non intelligit ea, quæ sunt oĩno immaterialia, quomodo in tuo tractatu qui ẽ post naturalia, & formas oĩno immateriales quæsiuisti, & inuenisti, & nobis renunciasti? Quare clarum est, eum etiã. qui est in animali, intellectum cognoscere formas oĩno materię expertes. Hæc est prima defensio, & ad eam oppositio. Secũda defensio. Intellectus nõ intelligit formas immateriales: qm̃ nec omnino quidẽ sunt formæ materiæ expertes, & qm̃ non sunt, propterea nec intelligit. Hæc est secunda defensio: ad quam dicimus, quõ hæc dicis Aristo. qui in alijs tractatibus aperte clamas esse diuinas formas, quæ sunt materiæ expertes? Tertia defensio. Intellectus semper cũ imaginatione operatur. si autẽ nũquam per seipsum operatur, sed semper cum imaginatione, etiam quando circa diuina operatur: nam tunc quoq; cũ imaginatione operatur. si autem imaginatio semper materialia cognoscit, ex eo enim, q intellectus cognoscit pulchrum mundi ordinem, & rerum virtutẽ, erigitur ad cognoscendam, quæ illa exornauit, & administrauit, prouidentiam, quare neq; quando diuina intelligit, sine imaginatione agit. Imaginatio autem, vt dictum est, semper materialia cognoscit. Sola n. illa nouit imaginatio, quæ sensus nouit. si ergo intellectus, quæ nouit tantũ imaginatio, nouit, q. sine ea non agat: imaginatio autẽ illa nouit, quæ nouit sensus: sensus autem sola materialia nouit. In intellectus ergo sola nouit materialia, nequam autem, & immaterialia. Et hæc est tertia defensio, & aduersus eam contradicimus, & dicimus, q intellectus, quando circa particularia sensilia operatur, tunc cum imaginatione operatur, & ab ea recedit a principio ad finem vsq;, sed cũ ea est in sensilibus. Quando autem diuina intelligit, tunc per imaginationem quidẽ operatur, dicimus enim, nos ex pulchro ordine, & ornatu, q a nobis consideratur, ad diuina traduci. Quare per imaginationem quidem, sed non vtiq; cũ illa. neq; enim ea amplius indiget. Incorporea enim etiam sine imaginatione intelliguntur, & hæc est defensionis solutio. Quarta defensio. Non potest intellectus materialia intelligere, eo quod intellectus idem est cũ imaginatione. sicut enim imaginatio, nec est vera, nec falsa. si ergo intellectus idem est cum imaginatione, imaginatio aũt nõ intelligit formas immateriales, nec ergo intelliget intellectus formas materiæ expertes. Hæc est quarta defensio, ad quã dicimus non idẽ esse intellectum, quod est imaginatio. Imaginatio enim qualitates solum cognoscit, quas etiã sensus cognoscunt. Nihil enim nouit imaginatio, quod non sensus nouit. Intellectus autem nouit substantias. si ergo imaginatio non nouit substantias. Intellectus aũt nouit substãtias, non est ergo intellectus imaginatio. Vnde & Plato inqt in Theæteto, Imaginatio aũt substantiã nõ assequitur, pro eo qđ est, nõ est illi cognitio substãtiæ: nõ ẽ ergo idẽ intellectus, & imaginatio. Hæc postq; dixit Aristo. & de cognitiuis operationibus huc vsque disseruit, vult de cõibus operationibus cõem oratione conclusionem colligere. Dicit ergo, q propter sui cognitiuas facultates, & operationes, oĩa est aĩa quæ sunt. Quæcũq; enim sunt, vel sunt sensilia vel intelligibilia, quæ etiam scibilia vocat. Et eorum vnũ quodq; est duplex. Quicquid enim est, vel potentia, vel actu est. Quicquid enim potentia est, fit actu. Quatuor itaq; sunt omnia, potentia sensilia, actu sensilia, potentia scibilia, actu scibilia, & in ijs quæ sunt nõ sunt præter hęc quatuor. Atqui sunt & hæc quatuor in anima, habet. n. anima sensus potentia & potentia scientiam, & actu sensus. & actu scientiam. Non aũt, quia diximus omnia esse aĩam, iam secundum id dicimus lapidem inesse in anima vel lignũ, sed q. rebus assimilatur, & ad earum imaginẽ reducitur, siquidem simile simili cognoscitur. Et rursus ne ne quis existimet iuxta ea, quæ a Platone supponuntur, esse rationes in anima, neq;. n. hoc dicit Aristo sed quãdo sunt potentia quidam sensus, potentia vero scientiæ, tũc habent solum rerum aptitudinem, quãdo vero actu fuerint sensus, & scientiæ, tunc sensilium rationes cognoscit, & vt semel dicam, tunc fit actu cognitio. Hæc vbi dixisset, eo q veluti summatim totam orationem dixit, post intellectum ad id conuertitur, quod secundum locũ mouetur. Ac oportebat quidem post sensum ad ipsum venire, ab ijs enim quæ pluribus insunt, oportebat conuerti etiam ad ea, quæ paucis insunt, sed de eo tractatũ collocauit post ea, quæ de omni anima rationali, & irrationali dixit, quoniam his opus habemus. & in docẽdo, quid ẽ, qđ, secundũ locũ est, & quid nõ est. Dicimus enim q nõ est imaginatio, nec sensus, nec nutritiua facultas, nec quid aliud eiusmodi. si ergo hæc non prænosceremus, quõ id hæc nõ esse cognosceremus? Hoc aũt est id, quod secũdũ locum mouet, appetitus commixtus ab irrationali, & rationali. Appetitus enim irrationalis animæ nos mouet, qñ affectus sequimur, appetitus aũt rõnalis nos mouet, quando rationem sequimur. si ergo non cognosceremus quid est irrationalis, & quid est rationalis, quomodo cognosceremus, quod ex eis commixtum est? & ideo posterius venit ad id quod secundum locum mouet. & qđ de eo dicturus est. Platonem aũt in tribus quibusdam reprehendit. primũ quidẽ, q animam diuidit, vt totum in partes, cũ deberet eam diuidere, vt substantiam in facultates. Pro Platone autem respondemus, q vniuersalem quidem animam diuidit, vt totum in partes, in vegetatiuam irrationalem, rationalem. Particulares autem animas, vt substantiam in facultates diuidit, Nouit ergo & hanc differẽtiam. si autẽ dubitas. quomodo, quod est animosum seu irascibile, & desideratiuum, quod cõcupiscibile dicũr, partes esse diximus, cũ sint sub vna irrationali anima? dic & tu o Arist. cur partẽ animæ esse dicis intellectum? Secũdo Platonem reprehendit, q multa prætermiserit. In tria enim animam diuidit. in animum seu iram in cupiditatẽ; & rationem. & rationem quidem in cerebro collocat: irã in corde, cupiditatem verò in iecore. Prætermisit ergo & vim imaginatiuam, & sensitiuam, & secundũ locũ mouentem, & appetitiuam. Dicimus aũt, q & hæc nouit, & horum in Timæo meminit. de natura disserens. In republica aũt harũ trium meminit, qm̃ his opus est ad oẽs respublicas. Ratio enim dominatum obtinens facit Aristocratiam, & regnum. Ira aũt Democratiam, seu populi imperiũ. Cupiditas vero, quæ est bellua varijs formis p̃dita, sm pecuniæ quidẽ cupiditatẽ, facit Oligarchiam i. paucorũ dominatũ, secũdũ aũt voluptatis amorẽ, & libidinem, si iure quidẽ, & legibus constitutam, facit Aristo democratiam, quæ ex optimatũ, & populi dominatũ cõposita est, si autem nullis legum vinculis constricta facit Tyrãnidẽ. Eorũ ergo tantũ quæ sibi conducebant, meminit. Quia tota nouit tria Reprehendit Platonem, q cũ dicat, inquit, in cerebro esse rationem, in corde irã in iecore cõcupiscentiã, appetitũ a seipso diuellit Appetitus. n. inqt est comixtio rõnalis ad irrationalẽ, hæc autẽ in diuersis locis. Appetitus ergo diuulsus, & distractus est. Ad quod dic, q in vnaquaq; parte dicit oẽm inesse animã, sm aptã autẽ & accommodatã partẽ, magis apparere rationẽ, vel iram, & non diuellit appetitum. & in his contemplatio.

Quæ aũt in ablatione, seu abstractione dicuntur, intelligit, sicut quod est semper simum.

Illud, q̃ aũt in ablatione seu abstractione, est veluti inscriptio, seu titulus eius, quod ẽ dicturus: quẽadmodũ & libris Hyppocratis inuenimus, sicut ĩ mulieribus prologũ quæ aũt de mulieribus, sic ergo & hic dicit. Quæ autẽ in

ablatione, seu abstractione, volẽs ostẽdere, q̃uo intelligũtur, quæ in ablatione, infert, itelligit, inquit, vt simũ. Q𝔡 enim est simũ, cũ materia intelligitur. Quod aũt est incuruum, sine materia. Mathemata ergo, quæ dicit in ablatione, cum incuruo habent proportionem. incuruũ enim vt immateriale est, cũ sit in abstractione, sic mathematica, q̃ sunt non separata, vt separata intelligit. Vult per hæc naturam mathematum dicere, ꝙ hæc separata intelligũtur, sed nõ vt separata actu, sed tantũ intellectu. Hinc autem corollariũ colligimus. animam esse separabilem, ꝙ inseparabilia separet, nam si non esset separabilis, nequaquã ea separet.

Omnino autem intellectus est q̃ secundum actũ res intelligit.

Quoniam dixit intellectũ separare formas mathematicas, & sic eas intelligere, propterea addidit eundem esse intellectum cum rebus, vt & eius substantia sit separata, quando separabilia cognoscit, & sit ipse separabilis, eo quod simile simili cognoscimus.

Nunquid autem contingit separatorum aliquid intelligere, sũ sit ipse nõ separatus a magnitudine, an nõ cõsiderãdũ postea.

Hic dubitationem, quam diximus, in contemplatione proponit, ꝙ si intellectus, qui est secundũ actum, res ipsæ est, res autem, vtpote intelligibiles, materiæ expertes, materiæ ergo expers ẽ intellectus. Et quomodo est materiæ expers, siquidẽ in generatione cõtinetur? Quomodo aũt immaterialia cognoscet, cum in generatione cõtineatur? solutionem aũt in ijs quæ sequuntur, dicere pollicitus est. Ostensum est autem etiam superius, ꝙ potest etiam, quæ sunt omnino immaterialia, cogitare, siquidem nõ vtitur instrumento, corpore sed ab omnibus est immixtus.

Nunc autem quæ de anima dicta sunt, summatim colligentes rursus dicamus, animam quidẽ esse quodammodo oĩa, quæ sunt. Vel enim sunt sensilia, quæ sunt, uel itelligibilia. Est aũt scientia quidem scibilia quoddammodo: sensus uero sensilia. Quomodo autem hoc, quærere oportet. Diuiditur autẽ scientia, & sensus in res. Quæ potẽtia quidem, in ea, quæ sunt potentia: Quæ uero actu, in ea, quæ sunt actu. Animæ autem sensitiuum, & scientiæ perceptiuum potentia sunt: hoc quidem scibile: illud uero sensile, necesse est autem uel ipsa, uel formas esse. Ipsa quidem certe non, non enim lapis in anima, sed forma.

Hic communem infert cõclusionem cognitiuarũ operationũ. Est aũt cõclusio, ꝙ omnia, quæ sunt, vel sunt sensilia, vel intelligibilia. Vocat aũt, vt diximus, intelligibilia scibilia. & hęc diuidit in id, quod ẽ potẽtia, & quod actu. & ostendit hæc omnia inesse in anima, & quod est potentia quidem, scire ea, quæ potentia, & quod actu ea quæ actu sunt. Dubitant aũt nonnulli, si quæcunq; sunt, vel sunt sensilia, vel intelligibilia, Sensile aũt, & intelligibile sunt ad aliquid, ergo & quæcunq; sunt, erunt ad aliquid, & ipse quoq; deus, quod est absurdum. Dicimus autem ꝙ quæcunq; sunt, quatenus quidem sunt, vel intelligibilia, vel sensilia, sunt ad aliquid, quatenus autem subsistunt & substantiam habent, per se sunt. Nam & ipsum quoq; nigrum, quatenus quidem habet per se substantiã, nõ est ad aliquid quatenus aũt est sensile, est ad aliquid. Quod anima quidem est quodãmodo omnia quæ sunt. Recte additur illud, quodãmodo, quoniã formæ sunt materiales, & eas nouit anima immaterialiter, nõ materialiter. nõ .n. lapis est in anima, sed eius forma sine materia, similiter & in alijs propterea ergo dixit illud, quodãmodo. Quomodo aũt hoc quærere oportet, ꝙ sm id, quod est potentia, & quod actu est, sensus, & sensilia, & scientia, & scibilia. Necesse est autẽ ipsa, vel formas esse. ipsa quidem certe non. Qm̃ superius dixit, ꝙ quærere oportet, q̃uo sensus sensilia apprehendit, nunc dicit, ꝙ necesse est, vel ipsas compositas formas esse in anima, idest cũ materia & forma, vel ipsam per se formam. Atqui inquit, ipsæ cõpositæ non sunt in anima, neq; enim ipsa est lapis. necesse est ergo formas solas esse in anima.

Quare anima est sicut manus. manus enim est instrumentũ instrumentorum. est autem & intellectus forma formarum, & sensus forma sensilium.

Quod dicit est eiusmodi. Sicut manus, quæ est instrumentum corporis, instrumentis vtitur, vt securi, verbi gratia, faber, vel arundine, sic & anima, quæ est ipsa formaliarum est formarum susceptrix, quia formarum rationes apud se habet. Similiter & intellectus, & sensus sunt formæ & formarum susceptrices, eo ꝙ formarum rationes habeant. Sed intellectus quidem omnium formarum forma est, omnes enim formæ insunt in ipso, dum actu est. Sensus autem est forma sensilium tantum, eo quod in sensu, quam est secundum actum, sint sensilia.

Quoniam autem nulla res est præter magnitudines, ut uidetur, sensiles separata, in sensilibus formis sunt intelligibilia, & quæ in ablatione seu abstractione dicuntur, & quæcunq; sensilium habitus, & effectus.

Hic sunt primæ defensiones, quarum primam dicit esse, quæ dicit, quod nrẽ ĩ vniuersum quidem sunt penitus formęq; immateriales. Est ergo hoc quod dicit, lectum in hyperbato. Nulla res est præter sensiles magnitudines, vt videtur omnibus, sed omnia, quæ sunt, sunt magnitudines sensiles. Vult aũt dicere ꝙ mentis cõceptus seu intelligentiæ, vel sunt primæ, vel secundæ, vel tertiæ, & primas quidẽ citra imaginationem nouit, secundas aũt & tertias cũ imaginatione, etiamsi partim quidem vt instrumento partim autẽ, vt subiecto, ea vtitur. Quid ergo dicit? Quoniam nulla res est præter magnitudines separabilis idest sine materia, vt videntur nonnulla sensilia, vt mathematica. hæc enim videntur esse separabilia, sed non sunt. Propterea, inquit, in formis sensilium sunt intelligibilia, vt mathemata etiãsi videntur esse separabilia. quod est secũda. Porro & tertia sunt inseparabilia. vt sensile, Et secunda quidem dixit per hoc, quod dixit, quæ autem dicuntur in ablatione. Tertia autem per hoc quod dixit. Et quæcũq; sensilium habitus, vel affectus. hæc enim sunt formæ materiales, & affectus, vt qualitates materiales viuæ, quarum magnitudo solum ratione separatur.

Et ppea, qui nihil sentit, nec didicerit, nec comprehenderit.

Quoniam hæc tria sunt sensilia, & hic obscure dixit, ꝙ in libro de demonstratione dilucide dictum est. Illic enim dixit, omnis scientiæ principium esse sensum, quoniam vt nunc dicit, intelligibilia omnino sunt in formis materialibus. In quibus ergo deficit sensus, in ijs etiam eiusmodi scientia deficit. Deinde postquam dixit, Nihil didicerit subiungit, Nec comprehenderit, id est nec inuenerit. Duę enim sunt viæ cognitionis, disciplina, & inuentio.

Et quando contemplatur, necesse est simul cum uiso considerare. visa enim sicut sensa sunt.

Quoniam dixit, formas intelligibilium esse in sensilibus, propterea dixit, Necesse esse intellectum simul cum viso contemplari, hoc est, cum instrumento, imaginatione, siquidem eius est effector sensus. Quare siue dicamus quod imaginatione, siue, quod sensu vtitur, Idem est. Per hæc autem secundam dicit defensionem, quod itellectus simul cum imaginatione operatur. Imaginatio autem nõ nouit immateriales formas, nec ergo intellectus.

Sed sine materia.

Quoniam dixit visa esse veluti sensa, dicit, ꝙ sine materia. Sensus enim operãtur circa immaterialia. Imaginatio autem circa formas tantum. Quidam autem dicunt, ꝙ illud. Sine materia. intellectui coniungit. Postquam enim dixit, quod etiamsi imaginatione, & sensu dicas vel intellectum, idem est, dicit. Sed intellectus, quod est sine materia, cognoscit.

Est autẽ imaginatio aliud ab affirmatione, & negatione. ẽ. n. connexio mentis conceptuum, seu intelligentiarum, uerum, & falsum. Primæ aũt intelligẽtiæ in quonã differẽt, ut uisa nõ sunt.

Nam circa simplicia versatur, vnde & est indiuisibilis, vt quæ circa terminos versetur. Quare substantialis est in ea veritas, & non in compositione. Si ergo neque vera ẽ, neq; falsa, vt quæ nec affirmet, nec neget, similiter autem

& intellectus

& intellectus nec verus est, nec falsus secundum defensionem, quid ergo different primæ intelligentiæ, id est simplices, vt visa nõ sint, quemadmodum & intellectus, ne ne sit imaginatio? Sciendum autem, ꝙ intellectus, & imaginatio substantialem habent veritatem, & determinate seu finite cognoscunt.

An ne hæ quidem uisa sunt, sed non sine uisis?

Hæc quidem verba sunt tertiæ defensionis euersio. Cũ enim tres defensiões dixisset, tertiam solam euertit, dicẽs. Nunqd ne alia quidem visa sunt intelligentiæ? Quaınã dicit intelligentias? eas quas nõ simplices dicimus, & propterea esse imaginationi similes, sed non sine visis, inquit, id est, sed sunt nõ sine imaginatione Quare per imaginationem fiunt mentis conceptus, & intelligentiæ non tamen idem est imaginatio, & intellectus, sed tamẽ, inquit, quando primas intelligentias intelligit, non vtitur instrumento imaginationem, in secũdis autem, & tertijs vtitur. nõ est ergo idem visum, & intelligentia. Visum enim quodammodo materiale est. intelligentia autem materiæ penitus expers. Sciendum autem, ꝙ in contemplatione etiam alia quædam mouimus & quoniam ea in superficie tantum speculati sumus, visum est ab alto orationem repetere Recurrere enim melius est, quam aliquid præterire. & in his, Deo est gratia, finitur praxis.

Quoniam autẽ anima, quæ est animaliũ, secundum duas facultates definita est, & iudicatiuo, (quod est opus cogitationis) & sensu, & preterea, ꝙ moueat, motu, qui est secundum locũ. De sensu ergo, & intellectu hæc definita sint De eo autem, quod mouet, quidnam est animæ, considerandum est.

In huius tractus principio dictũ est, ꝙ omnes Philosophi naturales his duobus animam definiũt, & cognitiuo, & secundum locum motiuo, ad hæc enim respexerunt. Et eos quidem recipiebat, ꝙ ab operationibus animę substantiam indagarent, sicut & oportebat, & ipse quoq; sic facit, eos autem reijciebat. primum quidem quod vegetatiuam animam prætermiserint. ipsa enim nec quicquam mouet secundum locum, neq; cognoscit, & quod hinc quoque ad falsa cogitata conuersi sunt. existimabant n. animam moueri. Quoniam enim aperte videbãt corpus ab anima moueri, animam motam moueri existimabãt & propterea quicquid mouet, etiam moueri dicebant. & in alio etiam errabant secũdum cognitiuum. existimabãt .n. animam ex omnibus, quæ sunt cõpositam, vt ex principijs composita, eorum veluti obsides habens, ea cognoscat. Sic etenim est versus Empedoclis. Nam terram terra conspeximus &c. Naturalium ergo rerum scriptoribus condemnatis, & propterea naturalis animæ definitione adiecta, cum etiam de cognitiua animæ facultate disseruisset, hic motiuo secundum locum disserit, quod oportebat quidem ante rationale collocare, quoniam vbiq;, q̃ sunt magis vniuersalia. priora collocauit, sed quoniã tres animas percurrisse oportebat in docendo eo, quod est secundum locum motiuum, eius propterea nũc meminit. Vt enim doceat, nõ esse vegetatiuam animam, non irrationalem, nõ intellectum, vel simplicia cogitantem, vel composita, vel imaginatione vtentem, vel sine imaginatione, horum propterea prius meminit. Sed & ad id, qđ quid est, ei prædicta conferunt. Vult enim ostendere, ꝙ id, quod mouet. in rationalibus quidem est commune irrationalis, & rationalis, in irrationalibus autem irrationalis solum. Quando autem dicit Aristoteles appetitiuum mouere, non vt finalem ipsam causam dicit, sed vt effectiuam. idq; clarum est Quærens enim quid est, quod mouet, dicit, ꝙ vel est intellectus, vel appetitus. intellectus autem ẽ actiuus, & nõ finalis, & nec sine motu quidem esse potest finalis. contra enim, quando secundum intellectũ operamur, a motu diuertimur. Et ideo Thales cum astra contemplaretur, in puteum incidit. Quare, vt effectiuam causam, dixit appetitum mouere, aliam enim effectiuam ei coniunxit, & ꝙ appetitiuum non est finis, sed appetendum. Quærit ergo Aristoteles de eo, ꝙ secundum locum mouet, an per partes mouet anima: vel tota ipsa mouet? hoc infert ꝙ vt substantia, in facultates diuiditur. facultas enim per totam substantiam procedit. Mali enim redolentia, quę est eius facultas, ex toto, vt toto, progreditur. & non hic quidem mali est redolentia, hic vero non est, sed in toto, vt toto est. Et in hoc quidem facultas differt a parte, quod facultas, vt diximus, per totam substantiam permeat, pars autem non est in tota substantia, sed est in aliqua substãtiæ portione, siquidem pars est ipsius, & ꝙ facultas quidem non est substantia, pars autem est substantia, siquidem substantiarum partes sunt substantiæ, vt in prædicamentis cognouimus. Vtrum igitur parte mouet anima, vel facultate? & si parte, nunquid aliqua earum, quæ dici consueuerunt? dici autem consuetas dicit tres, quæ sunt apud Platonem, partes, rationem, iram, cupiditatem, vel aliquam præter has, & si alia, an ea, quæ sit ab ijs alia, solo intellectu, an & intellectu, & subiecto? Platoni enim est consequens dicere, ꝙ parte mouet anima. Vult enim eam esse multiplicem, & quod secundum locum mouet, aliud esse præter rationem, iram, cupiditatẽ. Cum nullo enim horum idem esse dicit, quod secundum locum mouet. sed aliud. aliud autem nõ solum intellectu, sed etiam subiecto. neq; enim vult esse easdẽ subiecto partes animæ, cũ eas locis distingat. Et propterea in his tribus Platonem reprehendit. Vnum quidem, ꝙ animam, vt totum in partes diuidat. neq; enim fieri potest. vt ipsa ĩ partes diuidatur. in incorporeis enim idem est esse diuisibile, & esse diuisum. neq; enim sustinẽt incorporea tempus aliquod, vel dissectionem eius, quod peruadit. Si ergo diuisibilis est anima, & diuisa erit, & totum peribit. corrumpetur enim & ipsum commune esse totum actu partium a se inuicem diuisarum. In corporibus autem aliud est esse diuisibile, & diuisum. Hoc ergo in loco cũ essent Alexander & Plutarchus, dicebant, Platonem reprehẽdi ab Aristotele, vtpote, qui animam, vt totum, in partẽ diuiserit, tanquam ipse, vt vnam substãtiam, in facultates diuidat Vult. n. ipse aĩam vnam esse substãtiã multis facultatibus. præditã Ii autem falluntur. Ipse. n. nusquã alibi dixit facultatẽ eiusdẽ substãtiæ has quidẽ esse corruptibiles, illas vero incorruptiles, sed similiter oẽs esse vel corruptiles, vel incorruptiles. Dicit autem intellectum quidem æternum, irrationalem vero corruptilem. Non est itaq; vna. In alio autem Platonem reprehendit, vt qui duas animas, rationalem dico, & irrationalem, vt vnam fecerit, & hanc vnã in tria diuiserit, in rationem, animũ, cupiditatem. Aristoteles autem vult tres animas. Nunquid autem pro Platone dici potest, quod propterea partes hæc tria dicit, ꝙ vnam animationem faciãt. vnum enim est animatum, & non tria. Deinde & secundo reprehendit Platonem, eo ꝙ multas partes prætermiserit. & pro eo responsum est, ꝙ in republica hoc fecit, non in Timæo. hic enim solis illic tribus indigebat. Deinde & tertio eum reprehendit, qđ has partes diuisit a se inuicẽ. Nempe quod ad has attinet, non est facile dictu quidnam mouet. neq; enim communis ipse nexus animarum dici potest, cum sint partes separatæ secundum Platonem. Distrahit ergo appetitiuum: Dicta est autem & huius responsio. & hic quidem est cõtextus. si verum autem dicere oportet, inter se non conueniunt hæ Platonis, & Aristote. opiniones de eo, quod est secundum locum motiuum. Plato enim vult id, quod in nobis est optimum, & maxime dominatur, illud esse qđ mouet. Melius autem est in irrationalibus quidem animalibus, imaginatio, & ideo passiuus intellectus dicitur, in rationalibus vero intellectus. Propterea ergo iuxta eum irrationalia quidem animalia imaginatio mouet, rationalia vero intellectus. Quod enim agit, & fert animal, in eo oportet auctoritatem, & dominatum obtinere & propter ea melius esse oportet, quod mouet. Deinde quoniã Platonicis aduersatur, ꝙ affectus rationẽ superat & nos ad turpem voluptatem abducit, nõ enim intellectus hoc fecit, sed affectus, dicunt, ꝙ tunc quidem ratio est, quæ mouet, sed mancipata, & in seruitutem redacta, affectui viam preparat, & excogitat. Ex hoc aũt a Platone colligitur, ꝙ id quod secundum eos imperat est, quod mouet. ecce enim superatum dixi intellectũ mouere, & quomo-

do superius, quod dominatur, dixi mouere. Aristoteli autẽ videtur, quod secundum locum mouet, non esse cognitiuam proprietatem: sed animalem. vult enim appetitiuum esse, quod mouet. magis enim conuenire, quod mouet, vitæ, quam cognitioni. Et in irrationalibus quidẽ animalibus appetitiuum solum irrationalis mouet: in rationalibus autem animalibus aliquando quidem rationalis appetitiuum: aliquando autem irrationalis. In ijs enim quæ secundum rationem viuunt, appetitiuum rationalis mouet. in multis autem hominibus, & secundum sensum viuentibus, appetitiuum irrationalis mouet. quare animalis proprietas magis est, quod secundum locum mouet, quam cognitiua. Est enim intellectus propriũ solũ cognoscere, nõ mouere. Motui autem aduersatur intellectus. Neq; enim motum sentiunt, quandoquidẽ nec statum, qui circa intelligibilia occupantur. Et ideo Socrates, cum in Deliaca pugna noctu diuq; stetisset, se stetisse non sensit: eo q̃ mẽte aliquid agitaret. Et quod si intellectus animal moueret, ipsum non ad malum moueret. Dicimus enim Thaletem astra contemplantem in puteum incidisse. Fortasse autem etiam secundum Aristotelem Platonica ordinatio obtinet q̃ id, quod melius est, mouet. omnibus n. facultatibus melior est appetitus, siquidem boni est Et in his est contemplatio. Quoniam autem anima secundum duas facultates definita. Duas dicit facultates, vel vt ad animal (hoc enim irrationale, & rationale constituunt) vel duas dicit facultates, vt ad antiquos. illi enim solum cognitiuum dicebant, quod dixit iudicatiuum, & motiuũ. Quoniam ergo, inquit, duæ sunt facultates, & iam de cognitiuo diximus, & de cogitatione, & sensu, veniamus & ad motiuum.

Verum una aliqua eius pars, quæ sit separabilis, uel magnitudine, uel ratione: an tota anima? & si sit pars aliqua: utrum ꝓpria aliqua præter eas, quæ dici consueuerunt, & dictæ sunt? an horum unum aliquid? habet autem statim dubitationem.

Quærendum est inquit, si pars animæ est id quod est motiuum, verum subiecto est, & substantia separabilis? quod dixit, magnitudine. & ne turberis, si animæ substãtiam magnitudinẽ appellat, abusus est enim, & loco subiecti magnitudinem dixit. Si autem non est subiecto, & substantia separabilis, nunquid est potentia separabilis, quod dixit ratione. quærendum autem inquit, nunquid & tota anima est motiuum Præter ea, quæ consueuerũt, & quæ dictæ sunt. quæ consueuerunt dici, illas tres dicit, quæ sunt apud Platonem, rationem, iram, cupiditatem, quæ dictæ sunt autẽ dicit, quæ nunc ab eo dictæ sunt: Dico autem intellectum, cogitationem, imaginationem, sensum communem, & proprium.

Et quomodo dicere oportet partes animæ, & quot. Quodã modo enim infinitæ apparent: & nõ solum eæ, quas quidã dicũt definientes rationalis: animosa, seu irascibilis, & desideratiua.

In duobus per hæc Platonem refellit, & q̃ partes, & q̃ quot sint partes dicit, nempe tres. Quodammodo infinitas dixit, vt ad tres non sunt autem, si cum tribus Platonis coniunxeris etiam quinque quas nunc dicit Arist.

Hi uero id, quod habet rationem, & irrationale.

Nonnulli quidem dicunt tres esse partes animæ, vt Plato, rationem, iram, cupiditatem, Quidnam autem duas, rationalem, & irrationalem, vt Aristoteles. Vt ad animalia enim duas dixit animas, est enim alia plantarum.

Secundum differentias enim, per quas has separant, apparẽt & aliæ quæ maiorem his distantiam habent: de quibus etiam nunc dictum est: & nutritiuum, quod & omnibus plantis inest, & omnibus animalibus.

Rursus Platonem redarguit. Si enim eo q̃ natura valde distant, dixit partes animæ rationem, iram, cupiditatẽ, oporteba nutritiuam facultatẽ partẽ animæ dicere. His enim magis distat, & magis quam ira & cupiditatæ. Hæ enim ambæ sunt irrationalis animæ, nutritiua autem facultas vegetatiuæ. Plus autem distat ab irrationali, vegetatiua, quam vegetatiua ipsa a seipsa.

Et sensitiuum, quod neq; ut rationale, neque ut rationem habens quispiam facile posuerit.

Sensitiuum, inquit, siue sensum, nec irrationali solius quispiam posuerit, nec rationalis, sed vtriusq; Quia enim foris habet cognoscibile sensus, per obiectam distantiam ipsum nouit, & per formam, & typum, nec audit rationẽ dum putat vnius pedis esse solem, secundum hoc est irrationalis. Quatenus autẽ per se res videt, ut intellectus, videtur sensus sub rationem reduci. Est autẽ & aliter interpretari, q̃ quatenus quidem cognoscit, est rationalis animæ, quatenus autem patiens cognoscit, non potest esse rationalis. rationalis. n. nõ patitur, sed ẽ irrationalis pati.

Præterea autem imaginatiuũ, quod in eo quidem, q esse, ẽ ab omnibus aliud, cuinam autem horum est idem, uel a quo aliud, multã habet dubitationem, si quis separatas partes animæ posuerit. Ad hæc autem appetitiuum, quod & ratione & potentia aliud uideatur esse ab oĩbus, & absurdũ est hoc seiungere & distrahere. In rationatiuo enim fit uoluntas, & in irrationali cupiditas & ira. Si autem tria anima, in unoquoque erit appetitus, Atqui & de quo nunc instat oratio, quid est, quod mouet secundum locum animal?

Tanquam ad rationem, iram: cupiditatem, partes Platonis, comparat imaginationem, & appetitum. Et apetitum quidẽ omnino ab ijs alium dicit, quia est appetitus etiam vegetatiuæ Platonis autẽ partes sunt, irrationalis, & irrationalis. Quare appetitus est omnino ab ijs aliud. Imaginatiuum autem: quoniam est irrationalis, ratione quidem differt ab his tribus partibus, rationali, animosa seu irascibili, & desideratiua cuinam autem est subiecto eadẽ vel alia harum trium partium, dubium est. Nunquid. n. est, quod ira, & cupiditas, quia & ipsæ sunt irrationalis? Recte ergo sic dixit, q̃ si omnino partes habet anima separatas, & vis imaginatiua, & appetitiua potestas ẽ pars animæ Quam quidem appetitiuam potestatem, vel prætermisisti o Plato vel de ipsa dicens, ipsam distrahis: & diuelis. Si autẽ tria aĩa, i vnoquoq; erit appetitus, Nota q̃d dicit, q̃ si sint tres aiæ, ĩ vnaquaq; earũ erit appetitus ergo & ĩ vegetatiua ẽ appetit'. Sciẽdũ aũt, q̃ gratia disputationis, & repugnans, hoc dicit Arist. Nam in principio argumenti futuri tractatus si recte consideraueris, inuenies eũ non nosse in plantis appetitum. Sed nec Plutarchus commentariũ, scribens dicit esse appetitum in plantis, sed contrarium non esse. Si autem verum dicere oportet, non dicit in plantis appetitum, sed tres dicit appetitus, vnum quidem, qui est cum intellectu actiuo, alium autẽ animosum, seu irascibilem, & alium desideratiuum.

Motum enim secundum augumentum, & diminutionem, quæ omnibus, insunt, id quod omnibus inest uideatur mouere, generatiuum, & nutritiuum.

Quia de motu ab eo agitur, est autem motus æquiuocus, destinguit æquiuocationem, & dicit, Motum nunc quæro, non qui est secũdum auctionem, & diminutionẽ. hæ enim a natura fiunt, nunc autem quæro animalem, q fit secundum locum, & animalem, non alicuius partis. vt est respirato, sed eam, quæ est totius animalis, ambulatoriam. Nam & albi videtur dicere duplex esse id, quod ẽ secundum locum, vel ambulatorium, vel motiuum, motiuum dicens, quod est a parte, vt est respiratio: non de eo autem nunc agitur. iam enim & albi de respiratione quæsitum est. Et dubitabatur an sit naturalis, an animalis nam naturalis quidem esse videbitur, vt quæ electioni non serat, & voluntati non seruiat, animalis autem, vt quæ fiat a masculis, & quod in mea est potestate, eam intendere. De ea ergo non agitur; sed de ambulatiuo secundum locum: quod est motus significatum.

De respiratione autem, & experatione, de somno & uigilia postea considerandum Habent enim & hæc multam dubitationem. sed de motu secundum locum, quid est, quod mouet animal ambultorio motu, considerandum.

Cum de motu secundum locum tractetur vel quia re-

spirato est magis in somno, quam in vigilia, horum propter ea meminit. Respirationis enim vt particularis motus, meminit, vel ꝙ & somnus, & vigilia sunt particulares motus supercilij secundum locum. Dicit ergo, ꝙ nec de ijs a nobis sermo habetur, ij enim sunt particulares motus, nunc autem in vniuersum quærimus ambulatorium motum, & quia est ab eo scriptus liber de somno, & vigilia. in quo de his differit. Et in his praxis, Deo est gratia, finitur, praxis, Deo annuente, sexta decima.

Quod itaq; non est nutritiua quidem facultas, apertum. Semper enim alicuius gratia est motus ipse: & uel cum imaginatione est uel cum appetitu. nihil enim non appetens, uel fugiens, mouetur præter quam ui.

Præsens contemplatio ostendit, & quid non est, quod secundum locum mouet, & quid est. Primũ autem ostendit, quid non est. Dicit enim ꝙ neq; est nutritiua facultas nec sensus, nec intellectus, & intellectus, non contemplatiuus, quia instrumento non vtitur, non, qui vtitur, contemplatiuus, non actiuus intellectus, non appetitus. hæc non sunt id, quod secundum locum mouet. Et quod nõ est quidem nutritiua facultas, probat per quatuor argumenta, quorum hoc primum est, Nutritiua vnum habet finem, nutrire. Motus autem habet finem, & affectum, & rationem. Vbi enim ad honesta mouemur, ratio finis est. Vbi autem ad res venereas, affectus est finis. Quare non est nutritiua facultas, quod secundum locum mouet. hoc autem ostenditur per duo argumẽta. Si necesse est id, qđ mouetur, primum imaginari, & appetere sensiliter, & sic deinde ab appetitu moueri, hæc autem non sunt in nutritiua, neq; enim est imaginatio, nec appetitus sensitiuus, in mouendo enim sensitiuo appetitu opus est. Nõ ẽ ergo nutritiuum, id quod secundum locum mouet. Tertium argumentum. Si nutritiuum mouet, oporteret & plantas moueri, vt quæ habeant motiuam facultatem secundum locum. Atqui secundum locum nunquã mouentur plantæ. non est ergo vegetatiua anima, quæ secundum locũ mouet. Quartum argumentum, Si nutritiuum mouet, oporteret & plãtas ambulatoria habere instrumenta, vt moueantur. Atqui non habent instrumẽta ambulatoria, sed & cõtra, hærent fixæ radicibus. Ergo nutritiuũ nõ mouet. Hæc quidem ex contextu. Oportet autem & aliud præterea argumentum comparare. Si quãdo magis operatur nutritiua, noctu dico, non mouemur per appetitionem, vel impetum mouemur. De motu autem, qui fit p appetitionem, & impetum, loquitur Philosophus. Sed fortasis dicet aliquis vegetatiuam esse animam, quæ mouet secundum locum, non mouentur autem plantæ, quãuis motiuam habeant facultatem, eo ꝙ nõ habeant apta instrumenta ad motum Dicimus autem ad hanc dubitationem, ꝙ primum quidem continget in tota specie frustra esse facultatem. Si est enim in totis plãtis motiua facultas: non mouet autem, ꝙ instrumenta non habet accommodata, frustra ergo erit in vniuersis plantarũ speciebus quod quidẽ est absurdum, dicere frustra aliquid a natura fieri. Secundo autem, Si habent plantæ motiuam facultatem, non mouentur autem propter instrumentorũ inopiam, cur non eis instrumenta accommodauit, & adaptauit natura? neq; enim ex necessarijs quid prætermittit, nec superuacanea fabricat clarum ergo vndequaq; euasit, ꝙ nutritiuum non est causa motus secundum locum, sed neq; sensus est, qui mouet secũdum locum, & quoniam sensus est irrationalis animæ, etiam vniuersalius ostendit, ꝙ nec omnino motus causa est irrationali anima. Si enim irrationalis anima esset causa motus secundum locũ, oporteret, quæcunq; habent animam irrationalem, moueri. Atqui Zoophita, seu plantanima, irrationalem animam habentia, non mouentur. Non ergo irrationalis animæ ẽ secundum locum motus. Neq; enim hic est causari instrumentorum ineptitudinem. Ex ijs enim quæ animam habent irrationalem, illa aptis instrumentis carent, quæ sunt vel imperfecta, vel mãca. Quemadmodum Infantes sunt imperfecti, neque enim habent dentes. Rursus quæ quatuor habet digitos, manca sunt Plantamina itaq; nõ sunt Imperfecta habent enim ascensum, seu progressum, summum vigoris, & perfectionis incrementum, & eiusdem remissionem, & diminutionem, & quodammodo senectutem. Infantes autem & pueri nihil habent horum Rursus plantamina sibi similia generant Pueri autem non generant quandiu sunt pueri, ꝙ ipsi sint imperfecti. Neq; vero manca sunt plantanima. Sic enim vniuersa plantanimorũ species manca esset. Si ergo nec mutila sunt, neq; imperfecta, quæ enim aliquid non habent, eo ꝙ sint imperfecta, ipsum postea assumunt, sicut infantes. dẽtes. Plãtanima autem, neq; cum augentur, motoria instrumenta assumũt, neq; cum ad summum incremẽtũ peruenerint, clarum ergo, ꝙ neq; facultatem habent ambulatoriam. Si enim eam haberent, & partes haberẽt accommodatas. illæ enim habent facultatem. Instrumenta autem non habent quæcunq; sint vel imperfecta, vel manca. Si ergo plantanima irrationalem quidem habent animam, non mouentur autem secundum locum, non est ergo irrationalis animæ motus secundum locum. Et nos quidem sic. Contextus autem per vnum exemplum declarauit id, quod est imperfectum, & mancum. Dicit enim plantanima non esse imperfecta, vel manca, quia & crescunt, & ad summum incrementum perueniunt, & decrescunt, & similia generant. Per hoc quidem, quod generãt, innuens non esse manca. Eunuchi enim cum sint manci, non gignunt Per hoc autem ꝙ crescunt, & ad summũ incrementum perueniunt, & decrescunt, significauit non esse imperfecta. Assumerent enim tempore ea, quæ desunt videmus autem, ꝙ nihil assumunt. Quare ostensum est non esse irrationalem animam causam motus secundum locum Sed neq; sensus causa est motus secundum locũ. Oporteret enim quando secundũ locum mouemur, sensum operari. Sed hoc falsum est nam & clausis oculis mouemur, & nec audientes, nec olfacientes, nec contrectantes, vel palpantes. non est ergo sensus, qui mouet secundũ locum, eo ꝙ nos secundum locum mouemur, licet sensus non operetur, & quia sæpe sentientes motum interrumpimus, & in quiete magis sentimus. Hæc cum dixisset cõtextus, sertur ad intellectum, non quærens de imaginatione, an moueat, an non. & merito eius nullam fecit mẽtionem, quia nihil habet proprium, sed quicquid habet, ex sensu habet. Sed nos ostendemus, ꝙ nec imaginatio quidem mouet. Si enim moueret ipsa, oporteret in somnis, quando imaginamur, moueri secũdum appetitionẽ, & impetum. Atqui non mouemur. ergo imaginatio non mouet. Hæc quidem extra textum. Ostendemus autem deinceps, ꝙ neq; est intellectus, qui mouet. Scire .n. oportet, ꝙ triplex est intellectus, vel contemplatiuus, qui instrumento non vtitur, vel contemplatiuus, qui instrumẽto vtitur, vel actiuus intellectus. Contemplatiuus intellectus, qui instrumento vtitur non potest mouere, quoniã non versatur circa ea, quæ sunt agenda est autem quid, quod ex rebus agendis est, motus, & quia huic ĩtellectui magis conuenit status, quã motus. Intellectu enim aliquid agitantes, stamus Sed neq; actiuus intellectus est, q secundum locum mouet. etsi enim habet electionem, per quam fit motus secundum locum, sed tamen non mouet. & hoc est apertum. Videmus enim, ꝙ curam gerente actiuo intellectu, ne moueatur, accedẽte hoste, cor mouetur vibratur enim, & subsultat metuens. Atqui & in intemperantibus, cum præcipiat affectus, vt moueatur, etiam si iubeat intellectus, vt contineat, nõnunquam vincit affectus, ꝙ mouetur pudendum ad rem veneream. cõtrario ergo modo se habet motus ad intellectum in incõtinentibus. Ipse ergo non mouet, & ꝙ actiuus intellectus operatur primum, deinde sic mouemur. Nisi enim actiuus intellectus prius consultauerit, ad portum non descẽdam, nec gubernatori loquar, nec vasa & sarcinas imittam, hæc autẽ vniuersa stans consultat. Si ergo actiuus primum intellectus operatur, & postquã ipse cessauerit, tunc fit, qui est secundum locum, motus, Clarum est ergo, ꝙ nec est actiuus intellectus, qui nos secundum locũ mouet Sed nec contẽplatiuus intellectus, qui instrumen-

to non vtitur, quia is electionem non habet necesse est autem, vt eligat, quod secundum locum mouet. nisi enim eligat, non mouemur. Sicut & Medici sæpe de industria, & ꝙ ita melius iudicent, non sanant aliquem, eo ꝙ ei cōducat esse in morbo, vel propter Tyrānidis dissolutionē vel vt philosophetur. quemadmodum & Theagē i morbo reliquerunt, propter philosophiam Vnde & Theages dialogus Quare nec is mouet. Et ex alio est etiam ostēdere, ꝙ non mouet hic intellectus, quia non habet fugere vel persequi. Omnis autem motus fugit, vel persequitur. Ostensum est ergo, nullum intellectus significatum mouere secundum locum. Et hoc etiam exterius, probari potest per generosissimum argumentum Nam si qualecunque intellectus significatum causa esset motus secundum locum, oporteret illa non moueri, quæ nō habent qualēcūque intellectum. Atqui irrationalia animalia intellectū omnino non habentia, secundum locum mouentur. non ergo contemplatiuus intellectus, vel actiuus, causa est motus secundum locum. Omnino autē nec rationalis est anima, quæ mouet, nec irrationalis. Rationalis enim nō mouet secundum locum, eo ꝙ ab intemperante affectu superati, secundum locum mouemur. affectus autem ab irrationali mouentur. Rursus autem irrationalis non mouet, eo quod ratio aliquando secundum locum nos mouet, vt ad præceptores vel ad orationem, & quia in continentibus aperte ostenditur non mouere irrationalis. ea enim sæpe iubente ad res venereas conuerti continentes nō mouentur, nec cedunt iussui, quod autem mouet, omnino audiri oportet. Didicimus itaq; , quæ sint non mouentia. Dicamus deinceps consequenter, quid est, ꝙ secundum locum mouet Est autem, quod secundum locum mouet, intellectus actiuus, & appetitus irrationalis. Et hoc ex eo ostensum est ꝙ appetitus quidem in incontinentibus moueat, intellectus autem in continentibus, Sed quoniam, quando aliqua duo aliquid vnum faciunt, secundum aliquid commune hoc faciūt, vt quod est bipes & quadrupes, secundum aliquid commune scilicet pedestre, mouētur. Sic ergo oportebat intellectum, & appetitum, secundum aliquid commune mouere. Est autem quid mediū inter viam, & cognitionem. Ad quod dicimus, ꝙ & hęc duo, intellectus, & apetitus, secundum aliquid commune appetitiuum mouent, quod etiam consulatorium appellat Aristoteles, sicut in irrationalibus, irrationalis appetitiuum. Merito autem communi appetitiuo dat motum, & non intellectui, vt in Timæo. Intellectus enim recte tātum mouet, Appetitus autem & recte, & oblique. Motui autem rectum conuenit, & obliquum Communi ergo sensitiuo potestas danda est motus secundum locum. Dubitant autem dicentes, fieri non posse, vt appetitiuum moueat secundum locum, quo ad ea, quæ dicta sunt. Si enim, quod secundum locum mouet, vnum est, duo autem sunt appetitus, & non vnus, appetitiuum ergo non mouet. & nectitur in secunda figura huiusmodi syllogismus. Quod secundum locum mouet, vnum, Appetitiuū non vnum. Quod secundum locum mouet ergo, nō appetitiuum. Ad quod dicimus, ꝙ appetitiuum & vnum est, & non vnum, vnum quidem genere, duo autem specie. Vt vnum ergo genere, mouet. Quoniam autem est vnum quidem genere, specie autem duo, appetitiuumē Quoniam alius est appetitus irrationalis, & alius rationalis, est autem specie dissimilis irrationalis ad rationalem. Quamobrē & irrationalis apetitus est specie dissimilis ad appetitum rationalem. Quare quidem genere vnus est appetitus, specie autem diuersus. Quod autem oportet esse dissimilem specie appetitum, non solum ex animarum dissimilitudine apertum est, sed & hinc. Præcipit irrationalis appetitum affectus Imperat autem rationalis appetitum virtutis, & quoniam virtus est affectui contraria, continget contrariorum vnam esse operationem quod ē absurdum Fit autem omnino contrarius appetitus, quando ratio affectui aduersatur, vt in homine dico. nam & in irationali fiunt contrarij appetitus, vt cupiditas ad iram. Sunt ergo contrarij appetitus, quando ratio, cupiditati aduersatur. Hæc cum dixisset, dicit quendam nimis confidentem, & periculi, & audaciæ plenum syllogismum; In prima figura. Est autem hic syllogismus: Vbi contrarij motus, illic vna est & temporis sensus. Vbi temporis sensus, illic est ratio, & cupiditas Hic autem syllogismus habet quædam nimium præcipitia, & periculi plena. Vnū quidem quoniam omnino esse dicit rationem, & cupiditatem, vbi est temporis sensus, vt ex hoc colligatur solum hominem habere temporis consensum. Atqui videmus rationalia quoq; animalia vna tempus sentire. vt declarat grus, quæ fugit in hyeme Thraciam, & formica, quæ thesauri instar, sibi prius nutrimentum recōdit, propter hyemem Porro & aliud habet absurdum syllogismus. Dicit enim, Vbi sunt contrarij motus, illic ratio, & cupiditas, ratione quidem pro præsenti voluptate bonum futurū eligente, cupiditate autem ad id, quod est præsens, siue id, quod apparet, bonum respiciente, ut secundum ipsum colligatur, in homine, & solo esse contrarios motus, vt diximus, irā ad cupiditatē. Hæc cum dubitasset, vtrunq; dissoluit, prius quidem per tres solutiones. Vnam quidē ꝙ irrationalia temporis non vtiq; sensum habent. neque enim ipsum sensu apprehendunt. tempus enim est incorporeum, & corpore melius, & sensu non consideratur. Quot autem sensu irrationalia non norunt, nec imaginatione norunt. Quare irrationalia temporis sensum nō habent, quia non cadit tempus sub sensum. Hæc est prima solutio. Quantum autem ad hanc, nec nos quidem temporis sensum habemus, neque enim ipsum videmus, Quod si ita est, nec ipsum imaginamur. Dicenda est ergo secunda solutio ꝙ irrationalia tempus nō apprehendūt, sed ea, que sunt in tempore, vt frigus, calorem, & eiusmodi. Quare verum dicit Aristoteles, dicens irrationalia tēpus non sentire. Quæ enim sunt in tempore, apprehendūt & non tempus. Nos enim ipsam habentes rationalē animam, ipsius temporis sensum habemus, horas & dies numerantes. Et hæc est secunda solutio. Tertia solutio, ꝙ Aristoteles tempus vocat definitum, & non indefinitū. Sic itaq; dicit in libro Peri hermenias. Hæc quidem simpliciter, illa vero in tempore, simpliciter appellās indefinitum tempus, in tempore autem, tempus definitum & determinatum. Animalia ergo irrationalia, etiamsi temporis sensum habeāt, sed non habent sensum temporis definiti, sed tantum, verbi gratia, hyemem, vel æstatem sentiunt. Homines autem definiti temporis sensum habent, dies, & horas numerantes. Numerare enim est solius animæ rationalis proprium. Propterea ergo dixit hominem solum sensum habere temporis definiti. Indefiniti enim & irrationalia sensum habent. Sic ergo primum dissoluit. Soluit autem & secundum dicens, vbi contrarij motus, illic & ratio, & cupiditas, si addideris, qui secundum præsens, & secundum futurum tempus fiunt cōtrarij motus. Secundum præsens enim, & futurum, solus homo contrarie mouetur. Irrationalia autem secundum præsens tēpus, & solum. Aegrotās enim propter præsentem febrē, frigidum desiderat, appetitu imperante hoc facere. Ratio autem propter futurum malum extrudit apetitum Irrationalia autem contrarie mouentur, non propter eam, quæ est futuri, prouidentiam. Fingatur enim leo gregem aggressus, & percussus, deinde postea volens alterum gregem aggredi, & priorem ictum veritus non aggreditur, ne rursus patiatur. Vides ergo, ꝙ de futuro considerat, ne patiatur. Quare & irrationalia circa futurum versantur. Ad quod responderunt interpretes, ꝙ ex præterito futura cōsiderare, & colligere, rationis est, & solum. Leo ergo non ex præterito futura præuidet, sed secundum imaginationem motus, vt qui vulneris adhuc reliquias habeat, cunctatur gregem aggredi, præsens vulnus veritus. Quare circa præsens tantummodo operatur. neque enim in ipso est temporis discretio, sicut neq; numeri, neque enim nouit leo, quid est secundum, vel tertium, sed turbam tantum nouit, & paucitatem, vt declarat, ꝙ paucos quidem inuadit, multos autem pertimescit. Et hæc quidem in ijs, in quibus dicit Aristoteles, ꝙ eorum, quæ secundum locum corpus mouēt, hæc quidem solum mouent, illa vero etiam mouentur. Appetendū enim mouet

appetitum, cum ipsum omnino non moueatur. Appetitus autem mouetur quidem ab appetendo. mouet autẽ corpus motu qui est secundum locum. Et hæc quidem Aristoteles. Plato autem non dicit appetitũ mouere, sed quod in vnoquoq; prius est, ipsum dicit mouere secũdũ locum: in homine quidem rationalem animam, in irrationalibus autem irrationalem. Hæ sunt enim quæ in vtrisꝙ priores habentes partes. Nã & in hominibus non est in affectibus irrationalis, quæ mouet ad voluptates, sed & tunc rationalis mouet quidem quodammodo hominẽ, sed errat, quibusdã veluti præstigiis a cupiditate decepta. Sciendum autem Platonem ab Aristotele non dissentire. Plato enim effectricem causam dixit, Aristoteles autem finalem, cum dixit appetitum, non est autem ipse appetitus proprie finalis causa motus secundum locum, sed appetendum propterea enim ambulamus, vt appetendum assequamur. Dic ergo, ꝙ & Plato, & Aristoteles effectrices causas dixerunt motus secundum locum. Sed Plato quidem remotionẽ effectricem, dicẽs rationalem animã. Aristoteles autem propinquam, dicens appetitum. Nam & irrationalis per medium appetitũ mouet corpus motu, qui est secundum locum. Et in his Deo est gratia, finis contemplatio. Quod itaque nutritiua facultas non est id, quod mouet clarum ẽ. Semper enim alicuius gratia motus ipse, & est cum imaginatione, vel appetitu. Per hoc autem, Alicuius gratia motus, primum innuit argumentum, quod nutritiua quidem facultas vnum habet finem, motus autem multos. Videtur autem contextus dubiũ suscipere. Dicit enim motum secũdum locum esse alicuius gratia & propterea nõ est vegetatiua causa motus. Quid igitur. vegetatiua in augendo non mouet alicuius gratia? Vel dicimus, ꝙ non oportet lectionem præcidere in eo, Alicuius gratia, sed &, quæ in contextu deinceps sequuntur, adiungere, vt sit id, quod dicitur, in hunc modum. Non est vegetatiua, quæ secundum locum mouet, eo ꝙ motus secundum locum, qui fit alicuius gratia, fit cum imaginatione, vel appetitu. Vegetatiua autem, etiam si ẽ alicuius gratia, sed non cum imaginatione. Per hoc autẽ quod dicit, esse cum imaginatione, vel appetitu, secundũ dicit argumentum, quod oportet id, quod mouetur, & appetere, vt fugiat, vel persequatur, & iam imaginari. Omnino enim motus qui est secundum locũ, vel est cũ imaginatione, vel cum appetitu. Quæcunq; enim animalia habent imaginationem, habent & appetitum. Quæ autem non habent imaginationem, solum habent appetitum. & in quibus est imaginatio, ea vna cum appetitu mouentur. In quibus autem non est imaginatio, sufficit & appetitus. Nihil enim quod non appetit, mouetur, pterquam vi. Hoc autem dixit propter eos, qui nolunt quidem moueri, mouentur autem inuiti, vt qui ab aliquo ad iudicium trahuntur.

Præterea si plantæ essent motiuæ.

Tertium est argumentum aduersus eos, qui dicũt esse vegetatiuam animam, quæ mouet animal secundum locum quasi diceret, ꝙ si nutritiua esset motiua secundum locum, non abstulisset natura plantis instrumenta motoria. Sicut enim nihil frustra facit natura, sic ne prætermittit quicquam eorum, quæ conueniunt.

Etiã haberent aliquã partem instrumentariã ad hũc motũ.

Hoc est quartum argumentum ab instrumentis. & vide quomodo cum contextus esse videatur perpetuus, & vnam habere continuitatem, illum in quatuor argumenta secuimus.

Similiter autem nec sensitiuum. Sunt enim multa animalia, quæ sensum quidem habent, sed tamen manent, & sunt perpetuo immobilia. Si ergo nec quicquam frustra facit natura, nec aliquid ex necessariis relinquit, præter quam in mancis,

Hic ostendit, quod nec sensus est, qui mouet, vt dictũ est in contemplatione. Sed quia contextus paulo est prolixior ambitus, age illius seriem sic dicamus. Si sensitiuũ esset, quod mouet, quia nec natura quid frustra facit, nec ex necessariis aliquid negligit, & ommittit, haberent, & quæ nunc perpetuo manent, animalia instrumentarias ambulationis partes cum sint perfecta, & non manca. Quod autem non sint manca, signum est & generandi facultas, & quod summum habent incrementum, & diminutionem

Atqui nec intellectiuum, & qui intellectus dicitur, est qui mouet. Contemplatiuus enim nihil agendum intelligit: nec dicit aliquid de fugiendo & persequendo. Semper autem motus, uel fugientis aliquid, uel persequentis.

Hic ostendit, ꝙ neq; est intellectus qui mouet. Et quæ dicit quidem Aristoteles, in contemplatione dicta sunt, nos autem etiam aliud exterius argumentum ex historia comparauimus, ꝙ sæpe aliquas per se contemplationes quis agitans, non solum a via proposita abberauit, sed & præceps latus est: vt & Thales in puteum incidit. Ex quo manifestum ese non esse intellectum, qui mouet secundum locum.

Sed neque quando aliquid eiusmodi contemplatur, iam iubet fugere, uel persequi. Quemadmodum sæpe cogitat aliquid timendum, uel iucundum: non iubet autem timere, cor uero mouetur. Si autem iucundum, aliqua alia pars.

Actiuum intellectum per hæc significat. Dicit enim ꝙ neq; quando intellectus tale quid cognoscit, idest, agendum, neq; hoc mouere potest, ꝙ resistat affectus. Si autẽ iucundum, aliqua alia pars. Si iucundum, inquit, quidpiam cogitatum fuerit, alia pars mouetur, nempe iecur. Quando enim affectus ipsum mouet, mouetur, etiam si non imperet intellectus. Vide autem, ꝙ non est recte visus exemplis. De rationis, quæ in vniuerso corpore constituta est, motu, qui secundum appetitionem, & impulsum dicitur, loquens, adduxit exempla motus particularium partium.

Præterea & præcipiente intellectu, & dicente cogitatione aliquid fugere uel persequi, non mouetur, sed secundum cupiditatem operatur, ut incontinentes. Iam & omnino uidemus, ꝙ qui artem habet medicam, non medetur, tanquam sit aliquid aliud, quod habeat potestatem faciendi secundum scientiam. Sed neque appetitus est huius motus autor. Temperãtes enim licet appetant, & desiderent, non faciunt illa quorum appetitum habent, sed sequuntur intellectum.

Vltimũ ẽ argumentum, ꝙ non ratione secundum locum mouetur, quod mouetur. Etsi enim præcipiat rationalis anima, non mouetur corpus, eo ꝙ ab affectu detineatur, sicut incontinentes. Iubente enim intellectu non moueri ad meretricem, mouetur homo.

Videntur autem hæc duo esse, quæ moueant, uel appetitus, uel intellectus, si quis ponat imaginationem, ut intelligentiam aliquam. multa enim præter scientiam imaginationes sequuntur, & in aliis animalibus non intelligentia, nec ratiocinatio ẽ sed imaginatio. Hæc sunt ergo ambo motiua secundum locum intellectus, & appetitus.

Hoc in loco vult dicere, quæ est causa motus secundũ locum. hucusq; enim quid non est, dixit. Dicit ergo duas esse causas motus secundum locum, intellectum, & appetitum si quis imaginationem ponat, vt intelligentiam aliquam. Quoniam in superioribus sæpe imaginationẽ intellectui coniunxit, cognitiuas enim animæ facultates in

autem aliquid aliud acceperit imaginationem præter intellectum, tria inueniuntur mouentia, intellectus, imaginatio, appetitus. Et hoc quidem dicit Plutarchus. Idē aūt dicit, & appetitus nomē de ira, & cupiditate dici. Cur autem dicit omnino Aristoteles, imaginationem intellectui coniungi? an quia paucæ sunt admodum intelligentiæ citra nostra imaginationem, quod significat dicens. Multa enim præter scientiam imaginationes sequuntur. Ad multa enim imaginationem sequimur, quod est affectus, præter ea, quæ intellectui videntur. & qđ est intellectus proprium, sæpe imaginatio recipit, est enim proprium intellectum sequi. Quia ergo sæpe imaginationem sequimur relicto intellectu, propterea ipsam intellectum appellat. Vel quia in irrationalibus pro intellectu est imaginatio, quæ mouet, quod significauit dicens, & in alijs animalibus nec intelligentia est, nec ratiocinatio semel sed imaginatio. Dici autem potest, qđ quoniam etiam passiuus intellectus est imaginatio, eo qđ intus habeat id, circa quod operatur, sicut & intellectus, ipsam propterea intellectum appellat. hoc autem argumentum contextus non habet.

Intellectus autem, qui alicuius gratia ratiocinatur & actiuus.

Videtur contextus alicuius gratia dicere actiuum intellectum. Vnde & non immerito dubitari potest. Quid ergo: contemplatiuus intellectus non est alicuius gratia, quia actiuum proprie intellectum, alicuius gratia appellauit? At qui, quod contemplatiui est alicuius gratia, melius est, q̃ quod actiui. Ad quod dicimus etiam contemplatiuum esse alicuius rei gratia, sed actiuus quidem id, quod est alicuius gratia idest finem, exterius habet, vt ditescere, vel nauigare, vel quid aliud eiusmodi. Contemplatiuus autem itellectus habet intus finem. Omnia enim facit, vt cognitionem assumat, quod est perfectū animæ officium, & quia est obscurum, quod intus est propterea multi ociosos contemplatiuos appellant. quos sequens Philosophus externum tantum finem definit. & ideo de ipso dixit illud, Alicuius gratia.

Differt autem a contemplatiuo, fine. & omnis appetitus alicuius gratia.

Hic vult dicere, q̄ omnis quidem intellectus subiecto idem est, quod alius, sed ratione differunt. Finis enim cōtemplatiui intellectus: est principium intellectus actiui, & in principium appetitus. Ex hoc autem duo possunt colligi, primum quidem, qđ non de externo intellectu loquitur, quando dicit contemplatiuum. ecce enim eum idem esse dicit, qđ actiuum subiecto. Externus autem intellectus non est idem, quod actiuus. Secundum autem ex hoc colligi potest, qđ actiuus etiam intellectus est immortalis, si quidem idem est cum contemplatiuo, quem in confesso esse est immortalem.

Cuius enim rei appetitus, ipse est principium actiui intellectus, extremum autem principium actionis. Quare rationi consentaneum est hæc duo uideri mouentia, appetitum, & cogitationem actiuam. Appetitiuum enim mouet, & propterea cogitatio mouet, quia principium eius est appetitiuum. Porro & quando mouet imaginatio, mouet non sine appetitu.

Græce est ὧ pro ὧτινος, idest cuius rei, & lege cū aspiratione. Dicit autem, Cuius rei est appetitus, ipse est actiui intellectus principium. Intellectus autem finis est principium actionis. Exemplo autem erit apertum quod dicitur. Aestate tegmentum valde appetijt quispiam, ne a sole vratur. & hic appetitus est alicuius gratia, ne enim vratur, ipsum tegmentum est principium actiui intellectus: Incipit enim, vt tegat, mēte agitare, per vmbram, deinde per excitatos parietes. & hoc quidem incipiens facere, a fundamentis incipit. Et cōsidera, q̄ finis actiui intellectus, quod est fundamenta, est principium actionis. Appetitum & cogitationem actiuam. Considera, q̄ actiuum intellectum cogitationem appellauit actiuam. Rursus autem post imaginationem accipit intellectum, vel cogitationem.

Iam uero unum est aliquid, quod primo mouet, appetitiuū. Si enim duo, intellectus, & appetitus, mouerent, secundum cōmunem aliquam formam mouerent. Nunc autē intellectus qdē non uidetur mouere sine appetitu. Voluntas enim appetitus. Quando autem secundum ratiocinationem mouetur, & secundum uoluntatem mouetur. Appetitus uero mouet præter ratiocinatione. cupiditas enim est quidam appetitus. omnis ergo intellectus rectus est appetitus autem, & imaginatio & rectus est, & non rectus: & ideo semper mouet, quod est appetendum. Sed hoc est uel bonum, uel quod bonum apparet, non quoduis autem, sed bonum agendum. Agendum autem bonum est, quod contingit etiam aliter habere. Quod itaque talis animæ facultas mouet, que appetitus appellatur, clarum est.

Quod vult dicere tale est. Si duo essent, & alia a seinuicem, intellectus, & appetitus, ambo autem mouerent, aliqua alia inesse communis vtrisque facultas, quæ cum vtrisque communicans, moueret animal, sicut bipedi, & quadrupedi pedes habere commune est. Nunc autem nō ambo mouent, intellectus enim mouens mouet non sine appetitu, voluntas enim est appetitus. ¶Tunc autem secundum voluntatem quid mouetur, quando secūdum ratiocinationem motum fuerit. Appetitus autem mouet etiā præter ratiocinationem. Per cupiditatem enim mouemur. cupiditas autem est appetitus. Et q̄ non idem est appetitus, & intellectus hinc clarum est. Verus enim intellectus semper rectus est, & nunquam fallitur. Appetitus autem, si post imaginationem fuerit, etsi eum intellectum diximus, & rectus est, & nō rectus. Quod ē enim appetēdum sensum moueat oportet. Sed hoc vel verum bonū est, & eum, qui est in intellectu, appetitum mouet, vel apparens bonum, & mouet irrationalem appetitum. Apparens autem intellige, quod potest etiam aliter habere. Si autem hæc ita habent, appetitus est, scilicet qui mouet, & rationalis & irrationalis. Quod enim, inquit Aristoteles, duę facultates nō mouent, apertum. Intellectus enim omnino cum appetitu mouet. Appetitus autem etiam sine intellectu mouet, quando irrationales cupiditates sequimus. Vna ergo facultas mouet & non due. Secūdum cōmune enim genus mouerent, quod ipse dixit speciem. Non quoduis autem, sed bonum agendum. Recte autē dixit, Non quoduis bonum. Primum enim bonū, scilicet diuinum non est in nobis. Deinde dicit, Agendum est autem, quod contingit etiam aliter habere, & hoc iure dixit, Quod est enim bonum alij, alij malū est, ipsum itaq; dicit contingens. Hæc autem, bonū inquam, & malum, actiuum intellectum sequūtur. Verum autem, & falsum non actiuum, sed contemplatiuum.

Iis autem, qui animæ partes diuidunt, si secundum facultates diuidant, & separent, per multæ fiunt, nutritiua, sensitiua, appetitiua, intellectiua, consultatoria. Hæ enim in pluribus a seinuicem differunt, quam desideratiua, quam concupiscibilem: & animosa, quam irascibilem appellant.

Hic Platonem significat, & dicit, q̄ in motu secundū eum dicere non possumus, quia aias patitur, & quomodo secundum eum possumus aliquid cōmune inuenire? Non solum autem in hoc peccat sed quod etiam multas prætermittit. & cum omnes dixisset non meminit motus secundum locum, vel q̄ ipse sub appetitum reducitur, & ipsum vna comprehendit, vel q̄ de ipso non agitur.

Quoniā aūt sunt appetitus sibi inuicem contrarii, hoc aūt contingit, quādo ratio, & cupiditas sunt cōtrariæ: fit aūt in iis, que habent sensum tēporis: Intellectus enim propter futurum ad diuersum trahere iubet. Cupiditas autem propter iucundum, apparet enim id, quod iam iucundum est. etiam simpliciter iucundum, & bonum simpliciter, quia futurum non uidet.

Hic audacem illum & periculosum dicit syllogismū, non recte autem ordine vsus est. Conclusionē enim dicit ante propositiones, Hic enim erat syllogismus: Vbi con

trarij motus, illic quoque vna temporis sensus. Temporis autem sensus in iis est, in quibus ratio est, & cupiditas. Deinde dicit primam propositionem: Vna quoque sensus est temporis, vbi sunt in motus contrarij. Secundæ autē propositionis ne meminit quidem. Quia futurum non videt. Dicit cupiditatem non videre futura. Est.n.placitū Aristotelis, animam irrationalem nō versari circa futura. Cupiditas autem est irrationalis animæ.

Species quidem unum fuerit, quod mouet .appetitiuum, quatenus appetitiuum.

Appetitus.n.est multa quidem numero, vnum autem specie, speciem autem rursus dixit pro genere. Proprie.n. genere quidem vnum est, specie autem multa. dissimiles enim specie sunt animæ, & qui in eis considerantur, appetitus. hunc autem appetitum vnum genere demonstrauit, qui secundum locum mouet animalia, siue cum ratiocinatione fit, siue cum ira, siue cum cupiditate. Sicut enim nihil prohibet sensitiuum principium vnum esse, etsi sint quinque sensus: sic nihil vetat vnam esse appetitiuam facultatem: tres autem esse operationes, a quibus appetitus traditur, & transmittitur in intellectum, cupiditatem, & animum siue iram.

Primum autem omnium appetitiuum. Hoc enim mouet, etsi non moueatur, quod intellectu sit conceptum, uel imaginatione comprehensum.

Hic supponitur, ꝙ non solum appetitiuum mouet, sed & appetendum, vt fœnum. Est autem dria, ꝙ appetitiuū quidem motum mouet. Appetendum autem, etsi sit immobile, mouet, vtpote quod sit finis. Finis.n.licet sit immobilis, mouet: sicut & Deus, qui est finis, licet sit imobilis, mouet. Hic ergo habes vltimum caput, quod causarum, quæ secundum locum mouēt, quædam solum mouent, nec mouentur: Quædam autem & mouent, & mouentur, vt appetitus.

Numero autem plura, quæ mouent.

Quoniam dixit vnum genere esse, quod mouet: propterea dicit ꝙ numero multa sunt. mouet.n.imaginatio: intellectus, appetitus, appetendum. Sunt itaque multa; Et in his, Deo est gratia, praxis completur, Praxis, Deo fauente, septimadecima.

Quoniam autem sunt tria, unum quidem quod mouet secundum autem, quo mouet, & adhuc tertium, quod mouetur. Quod autem mouet, duplex: hoc quidem immobile, illud uero, quod mouet, & mouetur: est autem immobile quidem bonum agendum. Quod autem mouet, & mouetur, appetitum: mouetur.n. quod mouetur, quatenus appetit: & appetitus est quidam motus, uel operatio: Quod autem mouetur, est animal: Quo autē mouet instrumento appetitus, hoc iam est corporeum.

Hic quoniam iam dixit, quid est quod non mouet: & quid est, quod mouet: omnia colligit, quæ motui conferunt. & dicit hæc esse tria: quod mouet, vt appetendum: & quod mouetur corpus, & quo mouet, videlicet instrumentario. Instrumentarium autem dicit spiritum, qui a corde per neruos fertur. In corde enim existimat Aristo. esse præcipuam, seu ductricem animæ facultatem, quæ græce ἡγεμονικὸν dicitur. Hoc autem instrumentarium, & quo mouetur, appellat, quia ipso spiritu mouetur corp⁹: aliquando autem appellat ipsum, quo mouet, idest, quo

ipsum principium, & finem, sed vbi est principium, & finis.i. in corde, est spiritus, ꝙ cum sit in medio, est principium, & finis. Medium.n.eorum, quæ præcesserunt, est finis: futurorum autem principiū, lege mediorum. Spūs itaque illic est, vbi est principium, & finis. Sciendum aūt, ꝙ Medici quidem neruos esse dicunt instrumēta motus. Philosophi autem innatum calidum, instrumentum esse dicunt appetitus. Et hic spiritus, hoc. s. calidum in toto est corpore, siquidem omn.no, vt & totum corpus nostrū, sm locum mouetur. Est ergo in toto corpore, vt quod totum corpus debeat mouere. Quamuis.n. ipsum in corde esse dicit, sed tñ etiam est in toto corpore, vt quod a principio a corde suppeditetur. Assimilat autem etiam ipsum spiritum cardini ossium, qui græce γιγγλυμὸς dicit. Est enim γιγγλυμὸς duorum ossium compositio, eo, ꝙ est gibbosius, & paulo altius in concauitatem immisso. Et hęc quidem sunt ratione diuersa. in alio enim corpore est, ꝙ est gibbosius, et prominentius: in alio autem concauū: subiecto autem sunt eadem. Inter se enim inuicem compacti conueniunt. & fit motus non duorum, sed solius gibbosi, & prominentis. circa concauum enim quod manet, & est immobile. gibbosi fit, & prominentis motus. Talis est, quę fit in vlna, manuum nostrarum articulatio. Quia ergo spiritus est & viuificatus, & simplr spiritus: & hæc ratione quidem, & habitudine sunt diuersa, subiecto autem eadem: in spiritu enim vita, & his mouetur vt spiritus, & non vt viuificatus spiritus, animam.n.immobilem dicit Arist. Propterea ergo ipsum γιγγλυμῷ.i. ossium cardini assimilat, quia vt in ossium cardine est aliquid, quod mouet, & immobile: & hæc ratione quidē & habitudine diuersa, subiecto vero eadem: sic & in spiritu est aliquid immobile viuificatum, & qui mouetur spiritus, Hæc autem ratione differunt, non subiecto. Assimilat autem ipsum & motui sm naturam. Sicut enim in motu secundum naturam, est aliquid, quod mouet, & aliud qđ mouetur. Homines.n.nō per totos nos ipsos mouemur: quia ambulatorius motus ex protrusione, & tractione componitur. Vnus enim noster pes terram trudit: certe, si in limoso loco deprehensi fuerimus, pes, vtpote cum terra protrusioni non resistat, profunde in limum deprimitur: alio autem pedo corpus trahimus: & spiritus quidem, qui est in stante pede, quiescit: qui autem est in eo, qui mouetur pede, mouetur. Mouetur enim pes, qui trahit. Vnus enim pes omnino trudit: alius vero trahit, qui etiam motum facit. Dici autem potest, ꝙ etiam in vno pede est trusio, & tractio: vt tractionem quidem accipias pedis ad nos contractionem: trusionem autem, extensionē pedis, quæ fit a nobis. Tractio enim est quæ fit ad nos. Trusio autem, quæ a nobis. Qm̄ ergo in motu, qui est secundum naturam, est aliud, quod manet, & aliud, quod mouetur: eadem autem sunt & in spiritu: ipsum propterea sic æquiparat. Et vide, ꝙ nunc etiam eum, qui est secundum naturam, motum, sub trusionem, & tractionē reduxit, sicut & eum, qui est præter naturam: in naturali autem auscultatione, eum solū, qui est præter naturam, motum, in septimo libro sub trusionem, & tractionem redigit. Assimilat autem ipsum & motui præter naturā, qm̄ habet & ipse aliquid, quod manet, & mouetur. a trusione, & tractione factus. Q, enim vi mouetur, vel a nobis truditur: vel ad nos attrahitur. Si quis autem dicat circūactionem non fieri trusione, & attractione, fallitur. Nā

test inuidere: vniuscuiusque enim fini est & prius, & posterius. Quoniam ergo est & spiritus in vnaquaque sui parte, & viuificatus: circulo iure æquiparatur. Hæc postquã dixit de eo, quo mouet: venit ad id, quod mouetur: & dicit, ꝙ mouentur, & animalia, & Zoophyta, seu plantanima: & de plantanimis quidem dubitat, quomodo illa mouentur, si quidem quod mouetur, vult omnino habere appetitum: vbi autem appetitus, illic & imaginatio. Nam sicut circa id quod abest, est appetitus: sic & imaginatio versatur circa id quod abest. Si quis autem dicat, Quomodo circa id, quod abest, versatur appetitus? si quidem etiam præsentem sanitatẽ appetimus: Dicimus, quod sanitatem appetimus propter futuram fruitionem. Quid autem collectum est ex eo, quod dictum est? Qđ, si mouentur plantanima, etiam habent imaginationem. Quod dissoluens dicit ea habere imaginationem sensui coordinatam: ex quo fit etiam imaginationis diuisio. Imaginationis.n. inquiunt hęc quidem est consultatoria, illa vero sensui coordinata: & consultatoria quidem solis inest hominibus: sensui autem coordinata, vel est cõfusa, vel non confusa: & non confusa vel doceri potest, vel nõ potest doceri Confusa quidem est, vt in vermibus: errabundus enim est eorum motus. Non confusa autem, & quæ doceri potest, vt in canibus, & psitacis. Quæ doceri autem non potest, vt in formis, & arena. Plantanima ergo habent imaginationem sensui coordinatam, non confusam, & quæ doceri non potest, idest eam, quæ est secundum tactiuum sensum. Postquam etiam hæc dixisset de eo, quod mouetur, venit & ad id, quod mouet: & dicit id esse triplex. Primum.n appetendum mouet appetitum, cum sit immobile, vt finale, sicut & Deus, & quod est diuinum Iam vero & appetitus mouet contrario motu, & qui victi, dominatum adeptus, mouet corpus. Est ergo tribus modis, quod mouet. Est autem appetitus similis signo, quod est in sphæra, quod quidem signum, cum est in hemisphærio, quod est super terram, supereminet, & quando ad medium cœlum peruenit, vincit: sed quando in eo, quod est sub terra, hemisphærio fuerit vincitur. Quia autem in contraria appetitiuum pugna ratiocinantes mouemur: & dum ratiocinamur, an scortari oporteat, ad præceptorem ventitare, vel vincit affectus, vel ratio, & quod dominatur, mouet. Quærit ergo quænam in syllogismo propositio mouet, & dicit vtrãque, & maiorem & minorem. sed magis minorem, quam maiorem. Conclusio enim sequitur minorem, vt quæ sit deterior. Deterius enim semper colligit. Ex vniuersali enim & particulari particulare colligitur, & ex affirmatiuo, & negatiuo, negatiuum. Quia ergo conclusio fit motus: ea autem minorem sequitur: ipsa propterea minor magis mouet: vt in exemplo est talis syllogismus. Hic est Philosophus: ipsa est minor. Omnis Philosophus honorandus est. ipsa est maior. hic ergo est honorandus. Quæ est ergo propositio, quæ mouet appetitum, ad hoc, vt honoretur Philosophus? vtraque, videlicet: neque enim minor sola: neque enim honoraretur, nisi cognosceremus maiorem: Omnis Philosophus est honorandus: neque hunc omnino honorare appeteremus, nisi minorẽ nossemus: Est Philosophus. Quomodo enim eum honorare possemus: etiam si maxime cognosceremus, ꝙ omnis Philosophus est honorandus? Ambæ ergo mouent. Sed maior quidem propositio non mota mouet: est enim immobilis, vt quæ sit vniuersalis. Vniuersale enim non mutatur: minor autem mota mouet. Potest enim minor mutare subiectum, vt dicat, Socrates, Philosophus, vel pro Socrate Platonem, Themistium: & ecce minor mouetur, & sic mouet. Sed maior quidem secundum id, quod est remotius, mouet: minor autem secundum id, quod est propinquius: minor enim est particularis: & quoniam particularium est motus, & non vniuersalium, & ratione proxime mouet minor. Et in his finitur contemplatio. Quoniam autem sunt tria: vnum quidem, quod mouet. Secundum aũt quo mouetur, & præterea tertium quod mouetur. Alexander quidem dicit non esse redditionem illius quod est propositum, Quoniam autem Plutarchus vult hoc modo, quod dicitur, audire. Quoniam inquit, sunt tria: vnum quidem quod mouet alterum quo mouetur, & tertium quod mouetur. Est autem mouet quod duplex, vel immobile, vt appetendum, quod vocat bonum agendum: vel quod mouetur, vt appetitiuum. Deinde subaudit. Quatuor ergo sunt quæ motui conferũt. hoc est, quia sunt tria, & vnum in duo diuiditur, ergo quatuor. Talem affert responsionem Plutarchus pro eo, quod est. Quoniam autem, est autem immobile quidem bonum agendum Quod autem mouet, & mouetur, appetitiuum Diximus autem ꝙ appetendum agendũ bonum appellauit, agendum autem adiecit ipsum separans a bono, quod per se subsistit. Appetitum autem qui mouet, & mouetur, appetitiuum appellauit. Mouetur enim quod mouet. quatenus appetit. Dicit, quod appetitiuum motum mouet, & apertum est. Mouetur.n. motum, quatenus appetit, quoniam appetitus motus quidam est. Deinde quoniam dixit appetitum esse motum, vult autem animam appetere quidem, nõ autem moueri, propterea corrigit, quod dictum est, & inquit. Appetitus enim vel motus est, vel operatio, & admittendum est, ꝙ operatio, eo quod non moueatur anima, & quod motus est imperfecta operatio, appetitus autem perfectus, & ideo eũ motum dicere non perstitit.

Ideo in communibus corporis, & animæ operibus, de ipsis considerandum est. Nunc autem, ut summatim dicam, quod mouet instrumentarie, ubi principiũ, & finis idem, ut ostium cardo. Hic.n. gibbosum, seu prominẽs, & concauum, hoc quidem finis, illud uero principium. Quare hoc quidem quiescit: illud uero mouetur, cum sint ratione quidem alia, magnitudine autem inseparabilia. Omnia.n. trusione, & tractione mouentur. Quamobrem oportet, sicut in circulo, manere aliquid, & hinc motum incipere. Omnino ergo, sicut dictum est, quatenus appetitiuum animal, ipsius est ea ratione motiuum.

De iis, quæ conferunt, inquit, ad motum, in communibus corporis, & animæ operibus considerandum i. in historia animalium. Animal enim commune est ex corpore, & anima. Motus autem ſm locum, nec solius aĩæ fuerit: est.n. ipsa immobilis, nec solius corporis: nunc aũt de sola aĩa est hic tract. Sciendum aũt, ꝙ spiritus appetitiuus, qui mouet, est in neruis. Quamobrem oportet, sicut in circulo, manere aliquid, & hinc motum incipere. Deinde dicit, si motus fit trusione, & tractione, necesse est hoc quidem manere, illud vero moueri. sicut & in circulo circa centrum, quod manet, fit motus. Et notandum, ꝙ latenter confirmat, ꝙ circa quid, quod manet, fit omnino motus animalium, quæ possunt ambulare. In piscibus enim, & reptilibus, & huiusmodi, non habet proportione motus cum motu circulari, in iis enim non fit motus circa aliquid, quod manet.

Appetitiuum autem non sine imaginatione. Imaginatio aũt omnis, uel ratiocinatiua, uel sensitiua. Huius ergo alia quoque animalia partem habẽt. Considerandum aũt & de imperfectis, quid est, quod mouet, quibus tactus solum sensus est, utrum iis cõtingit inesse imaginationem, an non, & cupiditatem. uidetur.n. & tristitia, & uoluptas inesse. Si hæc autem: & cupiditatem necesse est. Imaginatio autem quõ insit, an sicut mouetur indefinite: & hæc quidem insunt: indefinite autem insunt. Sensitiua ergo imaginatio, ut dictum est, etiam in aliis inest animalibus: consultatoria autem in ratiocinatiuis. Vtrum.n. hoc, an illud faciet, iam est ratiocinationis opus, & necesse est semper uno metiri: maius enim persequitur. Potest itaq; unum ex pluribus uisis facere, & hæc causa est, ꝙ opinionem non uidetur habere, quia eã, quæ est ex ratiocinatione, non habet: ipsa autem illam. Quare consultatorium non habet appetitus. uincit autem nonnũquam, & mouet uoluntatem. Quando autem ille hanc, sicut sphæram, appetitus appetitum.

Recte hoc dixit: necesse est enim id, quod appetit, imaginatione

ginatione conceptum appetẽdum appetere. Hoc autem recte dictum est in iis quæ secundum imaginationem appetunt: est enim commune vocabulum appetitus. Appetitus enim est & sine sensu, qui est in plantis, & in inanimatis, quẽadmodum habet lapis appetitum, p quem appetit inferiorem locum, & ignis habet appetitum, per quem locum superiorem appetit. Et rursus appetitus & cum imaginatione: est rursus alius appetitus, qui est cum actiuo intellectu: qui etiam differt ab eo appetitu, qui est cum imaginatione. Vbi n. est appetitus cum intelligẽtia, illic est. & qui est cum imaginatione: sicut in hoibus vterque est appetitus, & q est cum intelligentia, & q est cum imaginatione. Alia autem aĩalia cum, qui est cum imaginatione, & solum habent: si habent vtique imaginationẽ. Potest autem & alia dari dĩa, q appetitus quidem, q est cum actiuo intellectu potest cõsultare: consultare autem est prædigere. Præligere autẽ, hoc ante illud eligere: vt vtrum oportet ire obuiam amico, an non, et eligit quod oportet: & nunquid eodem in loco manenti, vel peregre proficiscenti, & eligit, q peregre proficiscenti, & an per mare, vel terram, & eligit p terram: & p terram qũo, an peditem, vel aliquo alio modo. Deinde ex his oĩbus colligit vnum quidpiam, q oportet videre amicũ peregre proficiscentem, p terram peditem. Hac ergo rõne differt appetitus q est cum actiuo intellectu, ab eo, qui est cum imaginatione. Et notandum, q actiuum intellectum, & eam, quæ est proprie imaginationem, hæc duo cõiter imaginationes appellat. Huius ergo, inqt, imaginationis alia quoque aĩalia partem habent. illa coniunctio, quoque, propter hoies adiecta est. Qz autem dicit imaginationẽ: eam quæ cum sensu coniugata est. Indefinite autem inest. In plantanimis, inquit, indefinite inest imaginatio, vt declarat indefinitus eorum motus. Indefinitum aũt appellat plantanimorum motum, q non æqualiter contrahãtur, & extendantur: sed aliqñ quidem magis, aliquando vero minus. Vel indefinite dicit, pro eo quod est, exiliter & errabunde. Et necesse vno metiri: maius n. persequitur. Sicut. n fabri lignarij eadem mensura cubitali & maiora, & minora ligna metiuntur: sic & appetitiuum, inquit, q est in hominibus, eodem bono cõtrarios appetitus metitur, & maius bonum eligit, & ad illud mouetur. Potest itaq; vnum ex pluribus visis facere, hoc est, vnum cõe visum ex pluribus visis particularibus, vt paulo superius dictũ est, q oportet amicum videre peregre proficiscentem, p terram, peditem. Consultatoria ergo imaginatio hoc mõ vnum facit commune visum: sed non ita irrationalis, & ipse causam subiungit dicens, q opinionem non habent irrationalia. Opinionem autem non habent: quia non ratiocinantur: in opinionem enim terminãtur cogitatio. cogitatio autem per syllm, & ratiocinationem, quid est agẽdum inuenit. Cum sint quatuor, imaginatio, consultatorium, opinio, ratiocinatiuum, consultatorium idem esse in nobis existimant, q ratiocinatiuum Hoc autem est absurdum. Si. n. non idem est imaginatio, & opinio in nobis: nec, quæ ea sequuntur, sunt inter se eadem. consultatorium, & ratio. Eam n. quæ est in nobis, imaginationem sequitur consultatorium: opinionem autem rationale.

Quare fit intemperantia. natura autem semper, quæ supra est, est princeps, & superat, et mouet ut iã tribus motibus moueatur.

Intemperantia græce est ἀκρασία. Est autem aliud ἀκρα-

Hic syllm apponit, & quærit, quænam eius est propositio, quæ mouet. Nam cum sint, inquit, duæ existimationes. i. propositiones: hæc quidem vlis illa vero particularis: siue illa quidem minor, q̃ dixit particularem: hæc vero maior, q̃ dixit vlem: quærendum est, quænam mouet. Talem autem syllm innuere videtur: Ego hostem terrui quicunque hostem terret, est vir fortis. Ergo ego vir fortis. Ego sum vir fortis: omnem virum fortem coronari oportet, & me ergo oportet coronari. In his maior q. dem est propositio, quæ dicit. Oẽm virum fortem coronari oportet. Minor autem, quæ dicit. Ego sum vir fortis. Nunc n. vt de secundo syllo verba facimus. Per hæc enim primus sumptus est. In his ergo, ppõnibus minor est, quæ magis mouet, vt iam diximus. Maior aũt, si est maxime vniuersalis, est oĩno immobilis: minore autem minus mouet, quatenus ea minus est vlis, minor. Oportet ergo motum magis dare minori. Duos autem sylls significat tacite per duas ppõnes. Vnam. n. communem accipit primi quidem conclonem, secundi autem ppõnem. sic. n. dicit. Illa quidem dicit, q oportet talem tale facere. Hæc est prima propositio primi sylli, dicit: Terruisse hostem est se fortiter gessisse. Est autem talis. Hæc est cõis propositio, quæ est primi syllogismi conclo: secundi autem propositio, quæ dicit: Et ego sum vir fortis. Et vide q nec ordine propositionum, vt nos, vsus est: nec sic dixit terminos, sed nostrorum terminorum significationi similes. Iam hæc mouet opinio, non vniuersalis. Dubitat, nunquid opinio minoris mouet, & non vniuersalis propositio. Deinde soluens dicit, q ambæ. Alioqui, inquit, harum propositionum magis quiescit vniuersalis, vt diximus. Et in his est praxis octauadecima.

Nutritiuam ergo aĩam necesse est habere quicquid uiuit, & habet aĩam, à gñatione usque ad corruptionem. Necesse est enim q gignitur, habere auctionem, & summum incrementum & diminutionem. Hæc aũt haberi sine nutrimento nõ possunt. Necesse est ergo unum esse nutritiuam facultatem in cibus, quæ natura producuntur, & corrumpuntur: sensum aũt non necesse est in omnibus uiuentibus, neq;. n. quorũlibet simplex corpus tactum contingit habere: nec sine eo fieri potest, ut sit nullum animal.

Qm̃ animatorum alia quidem sunt immobilia, vt plantæ, alia autem mouentur, vt aĩalia, & eorum quæ mouentur, alia quidem seipsa in vniuersum mouent, vt ambulatoria: alia autem ex parte, & eorum alia quidem sunt sublunaria, vt plantanima: alia vero superlunaria, vt coelestia: propterea ergo Phs in præsentia in hac præsenti contemplatione discernit ambulatoria ab omnino immobilibus, & ab iis quidem, quæ mouentur, ex parte autem motum peragunt, esse necessario triplicem ambulatoriũ distinctionem: dico aũt ad plantas, & plantanima, & coelestia. Incipit autem tradere plantarum, et ambulatoriorũ differentiam. Etsi n. vtraque, inquit, habeant nutritiuam animam, sed tñ plantæ, inquit, non habent sensitiuam. Habent autem ambulatoria animalia sensitiuam. Et horum vtrunque duobus argumentis oñdit Et primum, q plantæ non habent sensitiuam, iusta & probabili de causa: & ex rationibus, hæc quidem procedit a corpore plantarũ: illa vero ab aĩa. Et hæc est. quæ a corpore. Plantæ, inquit, simplex quid esse videntur. etsi. n. ex quatuor elementis constent: tantum tñ in eis dominatur terrestre, vt ex eo

latoria iure & necessario sensum habent, duabus rõnibus demonstrari põt. Quarum prima est eiusmodi. Sinõ habent, inquit, sensum ambulatoria, temere, & in suum exitium mouebuntur: partim quidẽ ꝙ ignorent vbi est finis motus; partim vero ꝙ p prærupta in præcipitium ruant: quia sensu nõ discernit. Natura aũt nihil ad incõmodum, et perniciem aialium facit: sed oĩa omnino alicuius gratia facit: vel facit euenta eorum q̃ sunt alicuius grã. Vtrunq; autem horum ex pilis adstrui & confirmari põt. Qui.n. sunt in capite, & superciliis, & mento pili, alicuius gratia facti sunt. Alij n. sunt tegumenti gratia, vt q sunt in capite: alij custodiæ, vt q sunt in superciliis: alij pp ornatum, vt qui sunt in mento, & genis, qui aũt sunt sub alis, & in capite in senectute cani, alicuius quidem gratia non sunt, sed sunt euenta eorum, quæ sunt alicuius grã. Illi n. propter abundantem in alis caliditatem, & humiditatem: Hi vero pp tunc abũdantem in corpore pituitam. Scdm argumentum est hmõi. sensum necesse est habeant ambulatoria. Cum.n. inter multa nutrimenta versentur, eo qd' moueantur, cognitiua facultate opus hñt, quę posit proprium nutrimentum ab alieno discernere. Plantæ vo ea non indigent: tum propterea ꝙ non mouentur, tum qd' iuxta se situm habeant alimentum, hoc est terrã. sic postquam distinxit ambulatoria a plantis: discernit ipsa etiã a plantanimis Plantanima, inquit, non habent perfectiores sensus, visum, & auditum, & odoratum. Ambulatoria autem hos etiam nacta sunt. Et talpa habet visum: etiã si subtili tunica tegitur: propterea qd' terram frequenter subeat. Vermes n. etiam si visum non habent, dum mouentur, sed tñ natura per mollitiem eius visum suppleuit. Postq̃ a plãtanimis quoq; sic ambulatoria discreuit transit etiam ad tradendam coelestium d[illegible]iam, & ea dicit ab ambulatoriis differre: ꝙ ambulatoria quidem habeant & naturalem, & sensitiuam aĩam: coelestia autem solam rationalem. Hæc cũ de coelestibus dixisset, infert dicens: Cur. n. habent irrationalem? Hoc aũt exiguum dictum aliter quidem Alex. Aliter vero Plutar. exposuit. Alexander. n. dicit, Cur. n. habebunt coelestia sensum? Neq; enim eorum corpori sensum habere melius est, neq; aiæ. Corpori quidem eo ꝙ affectionibus quidem, & passionibus obnoxiis corporibus conferat sensus, ab iis, q̃ corrumpere possint, illa defendens: Coelestibus aũt, quæ ab omni affectione, & passione remota sunt, nihil confert: nam quæ sentiunt, patiencia sentiunt: Hæc aũt sunt ab affectione & passione aliena, & immortalia. Sed nec eorũ animæ conferent. Quæ. n. sensum habent, eum ad vlium reminiscentiam habent, vt ex iis, quæ p sensus in singulis inueniunt, ad vles, quæ insunt, rationes erigantur. Coelestia autem sensu non egent. Semper n. intellectiue operantur, & nunq; ab vlibus recedunt. Sensus aũt est particularium apprehensiuus, & circa ea agitatus & inuolutus, nõ sinit intellectum immorari in vlibus: sed nugaci vicino similis est, qui multum loquitur, & legentem interturbat, Sic ergo Alex. & sm eum non habet hoc dictum negationem, non, sed sic est. Cur. n habebit? & legit ipsum interrogatiue. Plutarchus autẽ iter contrarium ingrediens, addit negationem, non, & dicit: Cur. n. non habebũt sensum coelestia? neq; n. corpori melius est non sic habere. Melius est enim esse sensitiuum, q̃ nullo sensu præditum: eo quod id, quod sentit, eo qd' non sentit, est pretiosius. Si aũt dixeris, ergo patiuntur, si sentiunt, & non vtique sunt ab omni affectione aliena, & ĩmortalia. Dico, ꝙ nõ. In iis enim quæ sunt sub luna, verum est, ꝙ dr̃, patientia sentire: illa aũt nihil patiencia sentiunt. Quare eorum corpori confert sensus. Sed & eorum aĩæ confert. Neq; n. est illi impedimento ad vlium cognitionem: eo ꝙ p sensus quidem particularia cognoscimus. A particularibus autẽ ad vlia erigimur & ꝙ si vtiq; in nobis ratiocinatio a sensu, tanq; a nugaci vicino, excutitur, & interturbat, apud quos vitij quoq; equus est: in coelestibus certe inturbari nequeat, apud quæ vitij equus non est. (Deorum n. equi sicut dicit in Phædro Socrates, & boni, & ex bonis) manifestante ratione concordiam aĩarum, quæ sunt in coelestibus. Simul. n. operatur, & cum sursum erigitur, & cum deorsum deprimitur, & non impedit illic sensus. Quare confert aię ad cognitionem particularium, & vlium, sensus. Deinde Plutarchus non legit contextum, vt Alexan, sed sic Cur. n. coelestia non habebunt sensum? An. n. eorum aiæ melius est sensum non habere? Et hæc quidem de contextu, & quæ in ipso est interpretum dissensione, Licet aũt ex iis, quæ dicit Aristo. ostendere coelestia sensu carere. Est autem & omnium argumentorum ex iis, quæ dicunt Platonici, confutationem affere. Age ergo, si. vr̃, hoc agamus. Quod ergo rationalem habent aiam coelestia, ex eorum motu oĩbus manifestum est. Circularis. n. in eodem motus non ab alio fiat, q̃ a ratione: sed de sensitiua dissenserunt. Aristotelici n. dicunt non esse in iis sensum, siquidem ea sunt ab affectione & passione aliena: patitur autem sensus subin. Sed dicent Platonici, O Aristoteles, in nobis patiente subiecto, iudicat affectionẽ, & passionem facultas: in coelestibus autem solum est formarũ iudicium sine passione. Qũo n. non fuerit absurdum, aerem quidem, & aquam sine passione sensilium formas subministrare, & suscipere: coelestia autem non posse sine passione sensilia apprehendere? Sed si habent, inquiunt Aristotelici, sensum coelestia, & tactum quoq; oĩno habebunt. Præcedit. n. ipse omnes sensus, vt quod est deterius Vbi autem melius, illic & deterius. Qũo autem tactum habeant? siquidem tactus quidem pluribus elemẽtis indiget ad generationem, vt qui plura comprehẽdat: ex sola autem quinta substantia sunt coelestia. Si aũt essent ex elemẽtis coelestia: essent & corruptibilia. Ad quod dicunt Platonici: ꝙ non necesse, vt tactum habeant coelestia. Apud nos enim fortasse deteriora melioribus priora sunt, & simul sunt. In illis autem etiam ipse Arist. rõnem reprobauit. Ait. n. habere rationalem, cum irrationalem non habeant. Quantum itaque ad rõnem attinet, etiam in luminoso corpore oĩno erit & irrationalis, & vegetatiua: siquidem vbi meliora, illic & deteriora: ꝙ est absurdum. Non est ergo omnino in oĩbus, vbi melius, illic & deterius. Rursus dicunt Aristotelici. Si sensum habent coelestia; omnino habebunt & instrã. Omnis n. sensus operatur per instrã. Sunt autem similarium partium coelestia. Ad quod dicunt Platonici, ꝙ non oĩno per instrumenta fit sensilium apprehensio: quandoquidem etiam in nobis communis sensus in vno spiritu existens, quinque sensuũ sensilia nouit. Porro & irrationalis per vnum spiritum omnia sensilia comprehendit. Quamobrem & ipse dicit, proprie sensus vnus est, & sensorium proprie vnum Sed rursus dicunt Aristotelici, ꝙ exñtibus quidem vitalibus, non necesse est esse cognitiuas facultates: vt declarãt plantæ, quæ vitam habent, non cognitionem, sed exñtibus cognitiuis, omnino sunt & vitales. Si ergo habent coelestia cognitiuam facultatem, irrationalem. s. & eius aialem habebunt facultatem: iram dico, & cupiditatem. Absurdum autem coelestia dicere vel cupere, vel irasci: quia & corrumperentur. At ꝙ dicunt Platonici, ꝙ habent cupiditatem coelestia. Cupiunt n. imitationem intellectus, siquidem hic vbiq; est: illa vero vbiq; fiunt, etsi non simul, sed particulatim. Iram autem non hñt Neq; n. necesse est. Ecce. n. etiam plantanima cupiditatem habentia, nam & molestia, & voluptate afficiuntur, non irascuntur, neque enim se vlcisci & defendere cernuntur Porro & p quintum argumentum Aristotelici adstruunt, ꝙ sensum non habent coelestia. si n omnis sensus circa exteriora versatur, coelestium autem nihil est exterius Non ergo sentiũt: Ad quod dici potest, ꝙ etiam in coelestibus est exterius: est. n. extra circũferentiam centrum. Quare sentiunt Platonici autem sic probant, ꝙ sentiunt. si sentire, etiam cognoscere, coelestia quoq;, vt meliora, sentiunt. Hæc cum dixisset, accedit & ad discernenda ambulatoria a plantanimis. Sed in his contẽplatio, Deo est gratia, finitur. Nutritiuam autem habeat necesse est quicquid viuit, & habet animam. Dicit differentiam aĩalis, & plantæ, ꝙ etiam si ambo nutritiuam habeant, tamen ambo sensitiuam. Nutritiuam enim habeat omne animal, necesse est. si enim non nutritur a principio generationis vsque ad corruptionem, celerius corrumpitur, & ad summum incremen-

tum

tum non peruenit, non necesse est autem, vt omnia, quæ viuunt, sensum habeant. Quæ enim simplex corpus habent, vt plantæ, nõ necesse est, vt sensum habeãt. simplex autem corpus plantæ dicuntur habere, quia ex solo terrestri formam. & characterem suscipiunt. sed fieri nõ potest, vt sine sensu sit animal. sensum aũt non necessariũ in omnibus animalibus. Duplex est huius sententiæ lectio. Quidam enim libri habent, ἐν ἅπασι τοῖς ζώοις. i. in omnibus animalibus. Alij vero ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσι. i. omnibus viuentibus. sed si sit quidem τοῖς ζώοις, hoc est animalibus, est pro eo, quod est ζῶσιν, idest viuētibus, vt plantas etiã comprehendat. Quid enim dicit? Quod non necesse est quicquid vitam habet, sensum quoq; habere. si autẽ scriptum est ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν, idest, in omnibus viuētibus, recte habet. sic enim magis cõfirmatur sensus. Neq; enim quorum simplex corpus est, ea sensum cõtingit habere. Hæc est, quæ fit a corpore, confirmatio, ostendens non esse in plantis tactum.

Neq; uero quæ non sunt formarum susceptiua, sine materia. Animal autem sensum habeat necesse est, si nihil frustra facit natura. Alicuius enim gratia sunt omnia, quæ sunt natura: uel erunt euenta eorum, quæ sunt alicuius gratia. Si enim omne corpus ambulatorium non haberet sensum, corrumperetur, & non ad finem perueniret, quod est opus naturæ. Quomodo enim nutrirentur? ijs enim, quæ perpetuo manent, id adest eo in loco, unde natura producta sunt.

De plantis dicit. eæ enim formam non suscipiunt sine materia, vt sensus, sed cum materia. Quæcunq; ergo, inquit, formam per se non suscipiunt, vt plantæ, nõ habẽt sensum. Animalia autem habent sensum. Frustra enim in eis esset motus. Si enim non sentirent, ad suam perniciem mouerentur, & in fossas inciderent. nihil autem frustra, vel ad malum, & incõmodum facit natura. Sed vel alicuius gratia, vel euenta erunt eorum, quæ sunt alicuius gratia: dictum est aũt quænam ea sint. Dubitãt autem dicentes nõ solas esse plantas, quæ formas sine materia suscipiunt, sed & quosdam sensus. Visus enim & auditus re vera formas solũ apprehendit: ille quidem colores, hic vero sonos, & non fit nec visus color, vtpote albus, vel niger: nec auditus sonus, vt acutus, & grauis. Sed tactus quidem certe non solum formam apprehendit, sed etiã materiam: frigidum enim non apprehendit, nisi frigidũ fiat corpus. Similiter et in calido, & huiusmodi. Dicimus autem ad hoc, q formam quidẽ anima apprehendit: materia aũt agit in corpus. Quare omnes sensus formam solam apprehendunt: sed nequaquam materiam. Plantæ autem non solum formam non apprehendunt: sed & ab ipsa materia arripiuntur, & ab ea patiuntur, & in eam vicissim agunt. Nunquid aũt etiam in his dici potest, q sicut in animalibus anima formam apprehendit, sic & in plantis. Tactiua quidem facultas terræ formã apprehendit: corpus autem plantarum a tangibilibus patitur, vt colligatur etiam plantas habere sensitiuam facultatẽ. Sed quando hoc etiam dederimus, alia argumenta hoc subuertunt. Corrũperentur & ad summum incrementum nõ peruenirent, quod est opus naturæ. Quomodo enim nutrientur, si non habeant sensum inquit, animalia? Nõ peruenit ad finem, hoc est ad summũ incrementum, sed corrumpitur. Si enim per tactum cognoscit ipsum nutri

perpetuo manens quidem, generabile autem sit. Atqui nec ingenerabile quidem. Cur enim non habebit? An enim animæ melius, uel corpori? Nunc autem neutrum. Illa enim non magis intelliget. Hoc uero nihilo magis erit propter illud. Nullum ergo corpus, quod nõ perpetuo manet, habet aĩam sine sensu.

Iure, inquit, habent animalia sensum, quia fieri nõ potest, vt quæ habent animam, & sunt generabilia, & non perpetuo manentia, sensum non habeant. Perpetuo autẽ manentia dixit propter plantas. Hæc. n. & animam habent, & sunt generabilia: sed quia perpetuo manent, propterea sensum non habent. Dixit aũt intellectum iudicatiuum, & non simpliciter intellm: ne videatur discernere animalia a plantis: sed rationalia animalia a plãtis. In his enim magis est necessarius, sensus, siquidẽ ea quoq; magis discernunt. Atqui nec ingenerabilia quidẽ, inquit, habent sensum, vt cœlestia. Hoc enim etiam opinatur Aristoteles. Neq; enim animæ eorũ, nec corpori confert habere sensum, & dictũ est, quomodo, in contẽplatione: & q aliter quidem Alexander, aliter vero Plutarchus hanc sententiam accepit. Existimat ergo Arist. cœlestia & viuere, & esse ambulatoria: ea n. dicit semper mobilia, sed tamen non habere sensum, quia sunt ingenerabilia sm tempus. Nullum ergo corpus, quod est non perpetuo manens, habet animam sine sensu. Hoc dictum magis ostendit Aristotelem esse in sententia Plutarchi. Hoc enim dicit nullum esse corpus habens animam præter plantas, quod non habeat sensus: nisi quis dicat, q hæc est cõclusio superiorum, & non ad proximum refertur. Si quis enim hoc dicat nihil habet Plutarchus ex præsenti dicto; & in his finitur actio.

Atqui, si quidem sensum habeat, necesse est corpus esse simplex, uel mixtum. Simplex autem non potest. Tactum enim nõ habebit. Eum autem habeat necesse est. Hoc autem ex his manifestum est. Quia enim animal est corpus animatum: omne autem corpus tangibile: tangibile autem tactu sensile: necesse est & animalis corpus esse tactiuum, si sit seruãdum animal. Alij enim sensus per alia sentiunt, ut odoratus, uisus, auditus. Quod tangit autem, si sensum non habent, non poterit hæc quidem fugere, illa uero capere. Si autem hoc est, fieri non potest, ut seruetur animal.

Postquã discreuit Arist. animalia a plantis & cœlestibus: nunc discernit ambulatoria a plantanimis. Volens autem eorum vrgentem differentiam ostendere, dicit primum in quibus conueniunt, & appellat & ambulatoria animalia, & plãtanima, cõiter animalia: quia animalis definitionem vtraq; suscipiunt. Sunt. n substantia animata sensitiua vtraq;. Est ergo cõe in omnibus animalibus, q mixta sint, & non simplicia: cõe autem ipsis, & q tactũ habeant. Nã & plantanima, et ambulatoria mixta sunt, & tactum habent. Hæc autem cõia nec plãtis inerat, nec cœlestibus. Neq;. n. plantæ sunt cõpositæ, sed veluti simplices: a solo. n. terrestri formam, & charactere suscipiũt. Sed neq; tactum habent plantæ. Rursus cœlestia mixta non sunt. Secundum Aristo. n. non sunt ex elementis, sed ex quinta substantia. Simplicia ergo. Sed neq; tactum habent cœlestia sm Aristot. Hæc sunt in quibus animalia inter se conueniunt. Deinde postq̃ hæc ostẽdit, monstrat

Ast aures sonitus pernicum pulsat equorum. &c,
Ad me vox circum patientis venit Vlysis.

In hoc ergo differunt ambulatoria a plantanimis. Et hæc est quidē differentia, In his ergo dicimus, quæ sunt ante differentiam, argumenta: ex quibus est ostendere, ꝙ & mixta sunt animalia, & tactū habent. & primū ostendemus, ꝙ mixta sunt, sic Oportet ergo scire, omne animal sensitiuum habere tactum. Neq; n. possunt, quæ tactum non habent, alium habere sensum. Oportet. n. substratū esse deteriorē. Quicquid aūt tactum habet, mixtū est. Et omne ergo animal mixtū est. Quod aūt quicquid habet tactū, mixtum est, clarum est. Ex quibus enim cōpositus est tactus, ea etiam apprehendit. Si aūt apprehendit calidum, & frigidū, & humidum, & siccum, & non solum vnum elementum: clarum est, ꝗ ex his cōstituitur, & erit mixtum. Quoniam ergo ex hoc argumento ostensum est, & mixtum esse animal, & habere tactū: obiter aūt ostendimus, etiā habere tactum: age ostendamus primo, ꝙ tactum habet animal. Scire ergo oportet, ꝙ ex tangibilibus proprie nutrimur. Succi enim instar condimentorū obtinent in nutriendo. Alia autem, ne per accidens quidem nutriunt, vtpote odorabilia, vel audibilia, vel visibilia. Si ergo ex tangibilibus nutrimur: necesse est autem apprehendere illa, ex quibus nutrimur: Tactu ergo est ea apprehendere: & est in nobis ex necessitate tactus, vt ea apprehendamus. Ipse enim solus citra medium apprehendit, reliqui autem per mediū. Est ergo in animalibus tactus. hæc ante traditam differentiam ostendunt, esse tactum in nobis, & mixta esse animalia. Post traditam autem differentiam, rursus ostēdit mixta esse animalia. Ait enim ꝙ si ostensum est omne animal esse sensitiuum, necesse est, vt habeat sensorium per quod sentit. Sensorium autem mixtum esse necesse est. Neque enim potest ex solo igne esse. Ignis enim magis corrumpit, quam partem constituit. Sed neq; ex aere, vel aqua esse potest: ꝗs enim aliæ sunt cred ex facultates, perspicua, p[illegible]onatrix, & odorum transuectrix. Neq; vero ex sola terra esse pōt. Sunt enim insensiles. quæ sunt in nobis, terrenę partes, vt pili, vngues, ossa: & non solum oppositionem terræ apprehēdimus. vt sicci, & humidi: sed & calidi, et frigidi. Oportet ergo eē ex omnibus sensitiuum, vt cum sit medium, omnia apprehendat. Est ergo mixtum. Quod autem tactum quoque habet animal, quinq; argumentis ostēdit, quorum hoc est primum. Necessarius ē animali tactus. Si enim, qui sunt visu priuati, viuunt. Præterea autem & surdi viuūt, & qui sunt olfactu priuati, vt si quis habeat in nare polypum. Accedit his, quod, & quibus lingua est amputata, viuunt. is autem, qui tactum amisit, vt paralyticus, non potest viuere. est ergo omnibus magis necessarius tactus in nobis. Secundum argumentum. Si animalis definitiuus terminus est sensitiuum, & ad animal conuertitur: Sensitiuum autem secūdum tactū dicimus: Est ergo in nobis tactus Tertium argumentum. Tanto est cæteris sensibus magis necessarius tactus, ꝙ alii quidē sensus sunt in vna parte: tactus autem in toto est corpore Quartum argumentum. Adeo est necessarius tactus, quod eius quidem subiecta, vt tangibilia, totum corpus corrumpunt, si modum excesserint: et iure, quia est in toto corpore tactus: Reliquorum autem sensiliū excessus illud solum sensorium corrumpunt, cuius est sensile. Si enim dicas, quod etiam gustabilia totū corpus corrumpunt, dico, quod etiam gustus est quidam tactus, & vt tactus, magis corrūpit totum corpus, quā, vt gustus. Si quis autem dubitauerit, quid igitur? Odorabilia non totum corpus corrūpunt, vt pestilētes spiritus? & dicimus quod per tactū ij quoq; corrūpūt. Eo enim quod faciūt putrefactionem, corrumpunt: putrefactio aūt tactu agit. Agit enim protrusione. Protrusio aūt tactus est. Rursus dicunt, ꝙ etiam visibilia totū corpus corrūpunt. Videntes. n. nonnunquam aliquid terribile, timore corrūpūtur. Ad quod dici potest, ꝙ timore, eo ꝙ faciat frigiditatē, corrumpit: frigiditas autem est tactus. Hoc est quartum argumentum. Quintum argumentū. Necessarius est tactus, quia hic solus ad hoc, vt sint, confert, reliqui vero ad hoc vt bene sint. Dicunt aūt, ꝙ etiam irrationalia & visum habent, & auditū, & odoratum, & gustum. Nunquid aūt ab illis possunt discere Musicam, vel Astronomiam? Ad quod dicimus, quod odoratus quidē, & gustus, quatenus perfectiora faciunt animalia, dicuntur ad hoc, vt bene sint cōferre. Auditus autem, & visus, & gustus irrationalium confert ad hoc, vt bene sint. Primum quidem, qm̄ foetus suos audientia, & eos videntia, eorū curam gerunt. Foetuum autem suorum curā gerere, est illis bene esse Iā vero & alioqui audientia animalia mansuescunt. Auditu ergo eis opus est, vt audientia mansuescant Mansuescere autem bene esse est, quod habēt ex auditu, & visu. Videntia enim, quæ a nobis in luce fiunt, mansuescunt Et hoc ex eo manifestum est, ꝙ quæ in tenebris agunt ferę, agrestes sunt & feroces. Postquā ergo hæc dicta sunt, in his contēplatio, & præsens de anima tractatus, Deo est gratia, finitur. atqui si sensum habet, necesse est corpus esse vel simplex, vel mixtū. Dicit ea, quæ habent animalia, inter se cōta nō, vt dictum est in cętera plasione, orationē deducens: sed idem est sensus. Per tres aūt syllos deducit orationem, quorum hic est primus. Si necesse est ea, quæ sensum habent corpora, vt animalia, esse vel simplicia, vel cōposita: non sunt autem simplicia: Sunt ergo composita Hic est primus syllo. & vnde clarū est ea esse composita? Hoc secundus ostendit syllo Si nō essent enim composita: nec tactum haberent. Vbi enim est tactus: & compositum: siquidē ex quibus est, ea etiā tangit. Multa autem tangit. Et vnde clarum fiet tactum habere animalia? Hoc per alium syllm ostendit. Si. n. animal est corpus animatum: Omne aūt corpus est aliquid tangibile: Omne autem tangibile tactu apprehenditur: est ergo tactus in nobis, qui tangit. Hi sunt tres syllī Merito autem dicit, Est tactus, vt per ipsum seruet animal, Si enim ipsum non haberet, in fossas incideret, & periret. Sed quot. s. ꝗ est vnusquisq; syllogismus? & dicimus qd primus quidem est huc vsq; sic, Atqui si sensum habet corpus, necesse est corpus esse vel simplex, vel mixtum. Deinde est secundus hic syllo. Fieri aūt non potest vt simplex: tactum. n. non haberet. Tertius autem est syllo, qui dicit. Est autem necesse eum habere. Quod autem necesse cōfirmat, & ait: Hoc autem ex hoc apertum. Et deinceps dicit, quæ dicta sunt. Si omne corpus tangibile: Quicqd autem tangibile, tactu apprehēditur: Tactus ergo ea apprehendit. Visus autem, & auditus, & olfactus per id, quod intercedit. Si autem hōc ita est, fieri non potest vt seruetur animal, nisi tactum habeat. In pręcipitium enim incidit, & corrumpitur.

Quapropter gustus est veluti quidam tactus. Est enim nutrimenti: nutrimentum autem corpus tangibile. Sonus uero, et color, & odor non nutrit, nec facit augmentum, nec diminutionem. Quare & gustum esse tactum quendam necesse est, eo ꝙ sit tangibilis, & nutritiui sensus.

Quia superius dixit, ꝙ solus tactus tangens sentit, ne quis dicat, Quid igitur? nō gustus tāgens apprehēdit? propter ea dixit, ꝙ etiam gustus, vtpote qui sit tactus, citra intermedium apprehēdit. Quod aūt gustus est quidā tactus, per tres syllos ostendit: quorum hic est primus. Si tactus est animali necessarius: est etiam gustus. per eum enim nutrimur Gustus ergo tactus est. Hunc autem syllogismum denotauit dicendo: Quapropter & gustus est veluti quidā tactus, id est, propterea ꝙ est necessarius, vt tactus Tanq; enim ad superiora coniunxit, Dicit & hī syllogismum. Si gustus nutrimenti est tactus. Hoc autē ostendit & per tertium syllogismum, Si corpus tangibile est nutrimentum. succus enim nutrit per accidens. Ipsa autem est substantia, quæ adijcitur veluti tangibile corpus, quæ nutrit sonus autem, vel color, vel odor nō nutrit, vel diminuit. Necesse est ergo et gustum esse tactum, si quidem idem est tangibile, & nutriens. Hūc autem syllogismum innuit dicens, Nutrimentū autem est corpus tangibile: & hoc probat dum dicit: Hæc enim sunt necessaria animali: Ex illo enim aliud quid dicit.

Hi ergo sunt animali necessarij. & manifestum, q fieri non potest, ut sine tactu sit animal. Alij autem & ut bene sint: & generi animalium non iam cuilibet, sed quibusdam, ut ambulatorio, eos inesse necesse est. Si enim est seruandum, non solū oportet tangens sentire, sed & eminus. Hoc autem ita erit, si per id, quod intercedit sensitiuum fuerit: eo quod illud quidem a sensili patiatur, & moueatur ipsum autem ab illo.

Postquā dixit, quid inter se cōe habeant animalia, & probauit per duo argumenta, quæ sunt ante traditā differentiam, ꝙ & mixta sunt, & hñt tactum: ab hoc loco discernit aīalia, & dicit, q. tactu: quidem, vt necessarius, inest cuius aīali: alij autem sensus non insunt cuilibet aiali, sed solū ambulatorio, et non plantanimo. si.n. inquit, ambulatorium etiam, quæ sunt eminus, mala vult effugere, non solū tactu opus habet vt tangat: sed etiam alijs sensibus eget, vt quæ procul sunt apprehendat. Hoc aūt fuerit per id, quod intercedit. Quærunt, q̄uo dicimus quædam aprehendere per id, quod intercedit: quædam vero tangendo? Nam & ea quæ per id, quod est intermediū, apprehendunt, nō tangunt aerē, q intercedit, & eum citra mediū apprehēdunt. Q̄uo ergo dicimus, per mediū? Dic ad hoc, quod sensile per intermediū apprehendit & vt ad sensile, dictū est illud, Per mediū, vel id quod intercedit. Id.n. quod intercedit, patitur a sensili, & mouetur. Ipsum autem sensoriū patitur ab eo, quod intercedit.

Sicut enim, quod secundum locum mouet, quousque mutat agit. & quod trusit, alterum facit, ita ut trudat, & est per intermedium motus: atq; id quidem, quod primum mouet, trudit non trusum: ultimum autem solum truditur, cum non truserit: Quod autem est intermedium, utrunque (multa autem intermedia) sic in alterationem, præterquam q in eodem loco manentia alterant.

Postq̄ dixit, ꝙ per intermediū quædam apprehēduntur, exēplo probat ea, quæ per intermedium: & dicit, ꝙ sicut in jis, quæ sm locum mouentur, quædam solū quidem mouent, quædam autem & mouent, et mouentur: quædam solum mouentur. Quēadmodū, manus quidē mouet virgam: illa autem mouetur quidem a manu, mouet autem lapidem: Lapis aūt solum mouetur. & est primum quidem solū trudens: nō enim oportet dicere mouens; mouetur.n. & manus. Sicut ergo illic primum quidem solū trudit: medium autem truditur, & trudit: posterius aūt solum truditur: Sic & in ijs, quæ alterātur, sensile quidem solum trudit, siue mutat. Quod aūt intercedit, & mutatur a sensili, & mutat sensum. Sensus aūt solū mutatur. Sed est differentia, ꝙ in manu quidem, & virga post locū erat motu: in alteratione aūt non moto sensili, facta est mutatio Et quod trusit, alterum facit, ita vt trudat. Pulchre hoc dixit. Manus enim, quæ trusit, alterum facit, ita vt virgā trudat. Hoc est ergo ꝙ ipse dixit, Multa autem intermedia. Hoc recte dixit. Potest enim esse intermedium & virga, & lignū, & ferrum: & ideo mouet, & in iis, quæ non mouentur, potest esse intermedium & aer, & aqua, & quædam alia. Dixit ergo, multa esse intermedia. Præterquam ꝙ in eodem loco manentia alterāt. Facultas, inquit, quæ secundum locum mouet, non finit in eodem loco id, quod mouetur: Sensile autem sensum alterans eum in eodem loco finit.

non per totum: aqua aūt plusquā cera. per se enim ferme totā formas suscipit. Aer autem per se totū proprie formas suscipit. Est enim eiusmodi, qui facile imprimi possit. Quædam aūt omnino non imprimuntur, vt lapis. Aer autem imprimitur, si maneat vnus, & infractus. Si enim intercisus fuerit aer, non trāsmittit. Interciditur autem ab aspero sensili, in asperis in minutas partes dissectus. Aer autem in planis, et leuigatis in partes nō scinditur Et ideo reuerberatio fit proprie a planis & leuibus: eo ꝙ aer non interciditur. qui intercedit. Si autem manet vnus aer, & a sensili patitur, potest reuerberari. Vnde & de reuerberatione melius quā visum exeuntē reuerberari aerē &c.

Desunt hic multa. Est autem contextus in hyperbato sic legendus. Melius est dicere aerem pari a colore vel figura, quam supponere visum exeuntem reuerberari.

Quod autem fieri non potest, ut sit simplex corpus animalis, apertum. Dico autem ut igneum, uel aereum: Sine tactu.n. nullum alium sensum contingit habere. Tactiuum enim corpus animatum totum, ut dictum est. Alia autem extra terram sensoria quidem fuerint. Omnia autem, eo q per alterum sentiāt, faciunt sensum, & per ea, quæ intercedunt: Tactus autem est, q ipsa tangat & ideo hoc quoque nomen habet. Atqui & alia sensoria tactu sentiunt, sed per alia: Ipse aūt solus per se. Quare eiusmodi quidem elementorum nullum fuerit corpus animalis. Neq; uero terrenum. Omnium enim tactus, tangibilium est ut medietas. & susceptiuum est sensorium non solum earum, quotquot sunt, terræ differentiarum, sed & frigidi & calidi, & aliorum omnium tangibilium. et propterea nec oßibus nec pilis, nec eiusmodi partibus sentimus, q ex terra sint. & plantæ nullum propterea habent sensum, q ex terra sint. Sine tactu autem fieri non potest, ut ullus sit alius. Hoc autem sensorium nec ex terra, est, nec ex ullo alio elemento.

Communionem dicit post differentiam, ꝙ mixta sunt animalia. neq; enim ex igne possunt esse sensoria. corrumpit enim: neque ex aere, vel aqua, vel terra. & dicta est in contēplatione omnium causa.

Manifestum ergo, q necesse est hoc solo sensu priuata animalia mori: neque enim potest habere non animal.

Hic primum dicit argumentum, quod tactus est necessarius, eo quod hoc priuatum perit animal. Si autem alio priuetur, non perit.

Nec, quod est animal, alium necesse est hab re præter hūc.

Secundum est argumentum, quod tactus ad animal conuertitur. Quare est necessarius.

Et propterea alia quidem sensilia exceßibus non corrumpunt animal, ut color, & sonus, & odor: sed solum sensoria, nisi sit per accidens. Vt si una cum sono sit trusio, & ictus: & ab intuitu, & odore alia mouentur, quæ corrumpunt. Porro & succus, quatenus cōtingit esse tactiuum, ea ratione corrumpit. Tangibilium autem excessus, ut calidum, & frigidum, & durum, perimunt animal. Cuiusuis enim sensilis excessus perimit sensorium. Quare & tangibile tactum. Eo autem uiuere definitum est. Sine tactu enim ostensum est non posse esse animal. Quamobrem tangibilium excessus non solum sensorium corrumpit, sed & animal.

tias cognoscimus: feræ autem per visum cicurantur, mansuescunt, & docentur. Nõ solum aũt ad id, quod est, bene esse, cõferunt alij sensus, sed & ad id, quod est esse simpliciter, eo q procul videns, vel audiens, vel olfaciẽs, ex grauibus, & formidandis aliquid, eorũ effugiat insidias & pericula. Quare cum aliqñ quidem dicit, ad hoc vt sit, aliquando vero vt bene sint, alios sensus conferre, non aduersatur sibiipsi. Ad vtrunq; enim conferunt.

Vt uisum, nempe quia in aere, & aqua uidet, & omnino, quia in perspicuo.

Ad hoc vt sint, inquit, est visus. Est enim ad videndũ per perspicuum aerem & aquam. Si enim per ea non videret, frustra essent aer, & aqua perspicui.

Gustum autem propter iucundum, & molestum: ut sentiat id, quod est in nutrimento, & appetat, & moueatur.

Porro & gustus, inquit, ad hoc vt bene sint, cõfert vt sentiat, id quod est in nutrimento, iucundum, et molestũ & iucundum eligat.

Auditum autem, ut ei aliquid significet. Linguam autem, ut aliquid significet alteri.

Videtur in irrationalibus hoc non esse firmum. Quid enim posset eis significari? nisi dicas, q suos audientia fœtus eorũ curam gerant, & est aliqua sigñatio. Vel dic, q etiam ea, quæ apud nos significant, audientia irrõnalia mãsuescunt. Linguã aũt, vt aliquid alteri significet. Hoc non est irrationalibus. Neq; n. habent linguam ad aliqd significandum, sed ad gustandum omnino. Nõ tuto ergo dictum est. Et in his praxis, Deo est gratia, finitur.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

A B C D E F G H I K L M N.

Omnes sunt quaterniones præter M qui est Ternio N vero Duernio.

VENETIIS,
Apud Hieronymum Scotum.
M D LIIII

